MARCEL PROUST

Kayıp Zamanın İzinde

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Kayıp Zamanın İzinde

Sodom ve Gomorra

Kitap 4

Marcel Proust

Fransızca aslından çeviren: Roza Hakmen
Şiir çevirileri: Ahmet Güntan

Yapı Kredi Yayınları

Marcel Proust

10 Temmuz 1871'de Auteuil'de doğdu. Bütün yaşamını etkileyecek astım krizlerinin ilkini 1881'de geçirdi. 1890'da Hukuk Fakültesi'ne ve Siyasal Bilgiler Okulu'na kaydoldu. Aynı yıl Maupassant'la tanıştı. Arkadaşlarıyla birlikte Le Banquet yayınlarını kurdu; burada edebiyat eleştirileri yayımladı. 1893'te, Swann'ınBir Aşk'ının "eskizi" olabilecek nitelikte bir metin yazdı. 1894'te Dreyfus olayı başladı. Marcel Proust, babasıyla birlikte, Dreyfus yanlıları arasında yer aldı. 1895'te felsefe lisansı diplomasını aldı. 1898'te Dreyfus olayı büyüdü. Aynı yıl Zola'nın "J'accuse" adlı açık mektubu L'Aurore gazetesinde yayımlandı. Proust 1908'de büyük yapıtını (Kayıp Zamanın İzinde) yazmaya koyuldu. 1914'te Guermantes Tarafı'nı Grassef'ye hazırlamaya başladı. 30 Kasım 1918'de Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde yayımlandı. 10 Aralık 1919'da bu kitap Goncourt ödülü aldı. 30 Nisan 1921'de Guermantes Tarafı II ile Sodom ve Gomorra yayımlandı. Aynı yıl Proust Gallimard'a Sodom ve Gomorra II ile Sodom III'ün elyazmalarını verdi. 1922'de Mahpus ile Kaçak (Sodom III) daktiloya çekilmeye başlandı. Proust, Ekim ayı başında bir bronşit krizi geçirdi, bunu zatürre izledi. Yazar, 18 Ekim'de öldü.

Roza Hakmen

1956'da İzmir'de doğdu. 1974'te İzmir Amerikan Kız Koleji'ni, 1979'da ODTÜ Ekonomi Bölümü'nü bitirdi. Başlıca çevirileri: Ernest Hemingway, Çanlar Kimin için Çalıyor; Mario Vargas Llosa, Kent ve Köpekler; Nina Berberova, Eşlik Eden: Soneçka Antonovskaya; Juan Benet, Madrid'de Sonbahar; Oscar Wilde, De Profundis; Marguerite Duras, Mavi Gözler Siyah Saçlar; Anthony Burgess, Bir Elin Sesi Var; Carson McCullers, Yelkovansız Saat; Tama Janowitz, New York Köleleri. Mircea Eliade, Matmazel Christina; Anne Rice, Vampirle Konuşma; Miguel de Cervantes Saavedra, Don Quijote; Marcel Proust, Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde, Guermantes Tarafı, Sodom ve Gomorra, Swann'ların Tarafı.

"Kadın Gomorra'ya sahip olacak, erkek Sodom'a."

Alfred de Vigny

Sodom ve Gomorra - I

Yıldırımdan kurtulan Sodom sakinlerinin torunları olan kadınların ve erkeklerin ilk ortaya çıkışı.

Bildiğimiz gibi, o gün (Guermantes Prensesi'nin gece davetinin olduğu gün), dükle düşese biraz evvel anlattığım ziyareti yapmadan önce, uzun süre pusuya yatıp onların dönmesini beklemiş ve nöbetim sırasında da, özellikle M. de Charlus'ü ilgilendiren bir keşifte bulunmuştum, ama bu keşfi aktarmayı, kendi başına büyük bir önem taşıdığı için, gereğince yer verebileceğim, kapsamlıca ele alabileceğim şu âna kadar ertelemiştim. Daha önce de belirtmiş olduğum gibi, tırmana tırmana Brequigny Konağı'na gidilen, Frecourt Markisi'ne ait garajın pembe çan kulesinin, İtalyan tarzında, neşeyle bezediği engebeli bayırlara hâkim, o rahat, evin en tepesindeki mükemmel gözlem noktasını terk etmiştim. Dükle düşesin dönmek üzere olduklarını düşünerek, merdivende nöbet tutmanın daha pratik olacağına karar vermiştim. Yükseklerdeki yuvamı biraz özlüyordum. Ama o saatte, yani öğle yemeğinden sonra, göremediğime hayıflanacağım şeyler daha azdı; çünkü sabahki manzarayı, Brequigny Konağı'nın uzaktan resimlerdeki minik figürleri andıran üniformalı uşaklarının, kırmızı payandaların üzerinde hoş bir belirginlik kazanan geniş, saydam mika tabakalarının arasındaki dik yokuşu, ellerinde birer tüy süpürgeyle, ağır ağır çıkışlarını şimdi göremezdim. Bir yerbilimcinin değilse de, hiç olmazsa bir bitkibilimcinin gözlem alanına sahiptim ve merdivendeki panjurların arasından, düşesin, tıpkı evlenme çağındaki gençlerin piyasaya çıkarılması gibi, ısrarla avluda sergilenen ağaççığıyla değerli çiçeğine bakıyor, acaba umulmadık böcek, harika bir tesadüf eseri, bitkinin kendini sunan, terk edilmiş dişiorganını ziyarete gelecek mi diye merak ediyordum. Merakımdan yavaş yavaş cesaret alıp zemin kattaki, panjurları yarı kapalı, açık pencerenin hizasına kadar indim. Dışarı çıkmaya hazırlanan Jupien'in sesini açık seçik işitiyordum; storun arkasında, beni görmesi imkânsız bir konumda kıpırtısız dururken, birden, M. de Charlus tarafından görülme

korkusuyla, hızla yana çekildim; öğle ışığında yaşlanmış görünen, göbekli, kır saçlı baron, Mme de Villeparisis'ye gitmek üzere, ağır adımlarla avludan geçmekteydi. M. de Charlus'ün o saatte, belki de hayatında ilk kez, bir ziyarette bulunması için, Mme de Villeparisis'nin rahatsızlanması gerekmişti (baronun kanlı bıçaklı olduğu Fierbois Markisi'nin hastalığının sonucuydu bu rahatsızlık). Baron, sosyete hayatına uyacaklarına, bu yaşantıyı kendi kişisel alışkanlıklarına göre değiştiren, (alışkanlıklarının sosyetik olmadığını, dolayısıyla sosyetiklik denilen değersiz kavramın, bu alışkanlıklar karşısında aşağılanmayı hak ettiğini düşünen, örneğin günü olmayan, ama hanım arkadaşlarını her sabah saat onla on iki arasında kabul eden Mme de Marsantes gibi) Guermantes'ların özgünlüğüyle bu saatleri, okumaya, eski bibloların peşine düşmeye, vs. ayırır, sadece akşamüzeri saat dörtle altı arasında ziyarette bulunurdu. Saat altıda, ya Jockey Kulübü'ne, ya da Boulogne Ormanı'na gezmeye giderdi. İlk hareketimin hemen ardından, Jupien tarafından görülmemek için tekrar çekildim; büroya gitmek üzere çıkacağı saat yakındı, akşam yemeğinden önce dönmezdi, hattâ yeğeni çıraklarıyla birlikte bir müşterinin kır evine bir elbiseyi bitirmeye gittiğinden beri, bir haftadır, akşam yemeğine de gelmediği oluyordu. Sonra, kimsenin beni göremeyeceğine kanaat getirip artık yerimi değiştirmemeye karar verdim; mucize gerçekleşecek olursa, bekleyişini uzun zamandır sürdüren bakireye ta uzaklardan, elçi olarak gönderilen böceğin, umulması neredeyse imkânsız, (mesafe, aksilikler, tehlikeler gibi sayısız engeli aşarak) gelişini kaçırmak istemiyordum. Bu bekleyişin, erkekorganları böcek kolayca ulaşabilsin diye kendiliğinden bükülmüş olan erkek çiçeğin bekleyişi kadar edilgenlikten uzak olduğunu biliyordum; aynı şekilde, bu kadınçiçek de, böcek gelirse, cilveyle boyuncuklarını eğecek, böcek kolaylıkla ulaşsın diye, riyakâr ama ateşli bir genç kız gibi, belli etmeden onu yarı yolda karşılayacaktı. Bitkiler âleminde her yasa, kademe kademe yükselen yasalar tarafından yönetilir. Bir çiçeğin döllenmesi için genellikle bir böceğin ziyareti, yani bir başka çiçeğin tohumunun getirilmesi gerekiyorsa, kendi kendine döllenme, çiçeğin kendini döllemesi, tıpkı aynı ailede aile içi evliliklerin tekrarlanması gibi, sonunda yozlaşmaya ve kısırlığa yol açacağı, buna karşılık, böceklerin gerçekleştirdiği melezleştirme, aynı türün daha sonraki nesillerine, atalarında görülmemiş bir dirilik kattığı içindir. Bununla birlikte, bu gelişme aşırı da olabilir, tür, ölçüsüz bir biçimde gelişebilir; o zaman tıpkı bir panzehirin hastalığa karşı savunma sağlaması, tiroit bezinin sağlığımızı düzenlemesi, yenilginin

gururu, yorgunluğun da hazzı cezalandırması ve uykunun yorgunluğu gidermesi gibi, istisnai bir kendi kendine döllenme eylemi de, sırası gelince, normlardan aşırı derecede sapmış olan çiçeği dizginler, frenler, yeniden kurala uydurur. Düşüncelerim, daha sonra tasvir edeceğim bir yol izlemişti, çiçeklerin görünür kurnazlığından, edebi yaratının bilinçdışı, önemli bir bölümüne ilişkin sonuçlar çıkarmıştım ki, markizin evinden çıkan M. de Charlus'ü gördüm. İçeri gireli daha birkaç dakika olmuştu. Belki yaşlı akrabasından ya da bir hizmetkârından, Mme de Villeparisis'nin hafif rahatsızlığının çok daha iyiye gittiğini, daha doğrusu tamamen geçtiğini öğrenmişti. Kimsenin kendisini görmediğini sandığı o anda, güneş yüzünden gözkapaklarını indirmiş olan M. de Charlus, konuşmasının hararetiyle ve iradesinin gücüyle beslenen, çehresindeki o sahte gerginliği gevşetmiş, o yapay canlılığı silmişti. Mermer solgunluğundaki yüzünde, burnu kocaman görünüyor, ince hatları, kasıtlı bir bakışla biçimlerinin güzelliğini bozacak farklı bir anlama bürünmüyorlardı artık; sadece bir Guermantes sıfatıyla, XV. Palamede olarak, Combray Kilisesi'ne yontulmuş gibiydi şimdiden. Yine de, koskoca bir ailenin bu ortak yüz hatları, M. de Charlus'ün çehresinde daha manevi ve özellikle de daha tatlı bir incelik kazanıyordu. Mme de Villeparisis'nin evinden çıkarken yüzüne safça yayıldığını gördüğüm munisliği, iyiliği, genelde onca şiddetle, tatsız tuhaflıklarla, dedikoduyla, katılıkla, alınganlıkla ve kibirle çarpıtmasına, sahte bir acımasızlığın ardına gizlemesine, onun adına üzülüyordum. Güneşe karşı gözlerini kırpıştırırken, neredeyse gülümser gibiydi; yüzü, bu şekilde dinlendiği esnada, adeta doğal halinde, o kadar şefkatli, o kadar savunmasız göründü ki bana, M. de Charlus'ün, seyredildiğini bilse, ne kadar öfkeleneceğini düşünmekten kendimi alamadım; çünkü erkekliğe böylesine düşkün, erkekliğiyle böylesine gurur duyan, herkesi iğrenç derecede kadınsı bulan bu adamın ansızın aklıma getirdiği şey, geçici olarak yüz hatlarını, ifadesini, gülümsemesini tamamen benimsemiş olduğu bir kadındı.

Baron beni görmesin diye tekrar yer değiştirecektim ki, buna ne vakit kaldı, ne de gerek. Ne göreyim! Şüphesiz hiç karşılaşmamış oldukları bu avluda (M. de Charlus, Guermantes Konağı'na sadece öğleden sonra, Jupien'in büroda olduğu saatlerde gelirdi çünkü), yarı kapalı gözlerini ansızın ardına kadar açmış olan baron, dükkânının kapısındaki eski yelekçiye olağanüstü bir dikkatle bakıyor, M. de Charlus'ün karşısında birdenbire olduğu yere çivilenen Jupien ise, bir bitki gibi kök salmışçasına,

yaşlanmakta olan baronun göbeğini hayranlıkla seyrediyordu. Ama bundan da şaşırtıcı olanı, M. de Charlus'ün tavrı değiştiğinde, Jupien'in tavrının da, adeta gizli bir sanatın kuralları uyarınca, derhal ona uyum sağlamasıydı. Etkilendiğini şimdi gizlemeye çalışan, ama sahte kayıtsızlığına rağmen, istemeye istemeye uzaklaşıyormuş gibi görünen baron, bir gidip bir geliyor, gözlerinin güzelliğini en çok ortaya çıkaracağını düşündüğü şekilde boşluğa bakıyor, kendini beğenmiş, aldırmaz, gülünç bir havaya bürünüyordu. Hep bildiğim alçakgönüllü, iyi yürekli görünümünden bir anda sıyrılmış olan Jupien ise, –baronla kusursuz bir simetri içinde– başını dikleştirmiş, duruşunu düzeltiyor, abes bir küstahlıkla elini beline dayıyor, poposunu sergiliyor, orkidenin, mucize eseri gelen yabanarısına yapacağı cilvelerle poz veriyordu. Bu kadar sevimsiz görünebileceğini hiç bilmiyordum. Bilmediğim bir başka şey de, (M. de Charlus'le ilk kez karşı karşıya geldiği halde) defalarca prova edilmiş gibi görünen bu tür bir dilsizler sahnesinde, rolünü doğaçlama oynayabileceğiydi; –böyle bir mükemmelliyete, ancak yabancı bir ülkede bir hemşeriyle karşılaşıldığında kendiliğinden ulaşılır; bu durumda, aynı lisan kullanıldığı için ve iki kişi birbirini daha önce hiç görmediği halde, sahne önceden saptanmış olduğu için, anlaşma kendiliğinden sağlanır.

Aslında bu sahne tam anlamıyla gülünç değildi; güzelliği giderek artan bir garipliğe, ya da bir başka ifadeyle, bir doğallığa sahipti. M. de Charlus her ne kadar kayıtsız bir tavır takınsa, dalgın bir edayla gözkapaklarını aşağı indirse de, arasıra gözlerini açıp Jupien'e dikkatle bakıyordu. Ne var ki, (belki ileride anlayacağımız sebeplerden ötürü, belki de her hamlenin etkili olmasını istememize ve her aşkın öylesine duygulandırıcı görünmesine yol açan, o her şeyin kısacık ömürlü olduğu duygusuyla, şüphesiz böyle bir sahnenin bu mekânda sonsuza dek uzayamayacağını düşündüğü için), M. de Charlus Jupien'e her baktığında, bakışına bir sözün eşlik etmesine dikkat ediyor, bu da, bakışlarını, az tanıdığımız veya hiç tanımadığımız bir insana genellikle yönelttiğimiz bakışlardan son derece farklı kılıyordu; Jupien'e, adeta, "Affedersiniz ama, sırtınızdan aşağı uzun, beyaz bir iplik sarkıyor," veya "Yanılmıyorsam siz de Zürihlisiniz, size antikacıda sık sık rastladığımdan eminim," diyecekmiş gibi bir sabitlikle bakıyordu. M. de Charlus'ün Jupien'e yaptığı göz işaretinde, tıpkı Beethoven'ın defalarca, eşit aralıklarla tekrarlanan ve –abartılı bir hazırlık bolluğuyla– yeni bir motifi, bir ton değişikliğini, bir "dönüş"e geçişi amaçlayan soru cümleleri gibi, aynı soru, yoğun bir biçimde soruluyordu

sanki. Ama M. de Charlus'le Jupien'in bakışlarındaki güzellik, aksine, bu bakışların, en azından geçici olarak, bir yere varma amacı taşımıyorlarmış gibi görünmelerinden kaynaklanıyordu. Bu güzelliğin baron ve Jupien tarafından sergilenişine ilk kez şahit oluyordum. Her ikisinin de gözlerini aydınlatan, Zürih'in değil, ismini henüz tahmin edemediğim bir doğu şehrinin göğüydü. M. de Charlus'le yelekçiyi böyle oyalayan husus ne olursa olsun, aralarındaki anlaşma sağlanmış gibi görünüyordu; bu gereksiz bakışlar, kararlaştırılmış bir evliliğin öncesinde verilen davetler gibi, âdetten olan birer giriştiler sanki. Doğaya daha da yakın bir biçimde –bu karşılaştırmaların çeşitliliği de, aynı insan, birkaç dakika boyunca incelendiğinde, sırasıyla bir erkek, bir kuş-erkek, bir balık-erkek, bir böcek-erkek gibi göründüğünden, doğaldır– adeta biri erkek, biri dişi, iki kuşu andırıyorlardı; erkek yaklaşmaya çalışarak hamle yapıyor, dişi ise –Jupien– artık bu oyuna herhangi bir işaretle cevap vermiyor, ama yeni arkadaşına, şaşkınlık belirtmeden, erkek ilk adımı attıktan sonra şüphesiz daha kışkırtıcı ve tek etkili tarz olduğunu düşündüğü, aldırışsız bir ısrarla bakıyor, tüylerini düzeltmekle yetiniyordu. Sonunda Jupien, herhalde kayıtsızlığını yetersiz buldu; erkeği baştan çıkardığından emin olmasıyla kendini izletip arzulatması arasında sadece bir adım vardı; Jupien de işe gitmeye karar vererek ana kapıdan dışarı çıktı. Bununla birlikte, sokağa çıkmadan önce iki üç kere başını çevirmeyi ihmal etmedi; baron da (fütursuzca ıslık çalıp, arkadaki mutfakta misafirlerini ağırlayan, kendisini duymayan, yarı sarhoş kapıcıya "hoşçakalın" diye bağırarak), Jupien'in izini kaybetme korkusuyla, ona yetişmek üzere hızla sokağa fırladı. Tam M. de Charlus'ün, koca bir yabanarısı gibi ıslık çalarak kapıdan geçtiği anda, bir başkası, gerçek bir yabanarısı, avluya girmekteydi. Kimbilir, belki de orkidenin ne zamandır beklediği yabanarısı buydu ve orkideyi bakirelikten kurtaracak olan o nadide çiçektozunu getirmişti. Ne var ki dikkatimi arının oyunlarında yoğunlaştıramadım; çünkü birkaç dakika sonra Jupien (belki M. de Charlus'ü görmenin heyecanıyla unutmuş olduğu ve daha sonra götürdüğü bir paketi almak üzere, belki de sadece daha doğal bir nedenden ötürü), ardında baronla geri döndü. M. de Charlus ise, olayı hızlandırmaya karar vererek yelekçiden ateş istedi, ama hemen ardından ekledi: "Ateş istiyorum ama purolarımı unutmuşum." Misafirperverlik yasaları, cilve yasalarına baskın çıktı. "Buyrun, ne arzu ederseniz verelim size," diyen yelekçinin çehresindeki küçümseme, yerini sevince bıraktı. Dükkânın kapısı arkalarından kapanınca hiçbir şey işitemez oldum. Yabanarısını gözden

kaybetmiştim, orkideye gerekli böceğin o olup olmadığını bilmiyordum, ama çok az rastlanan bir böcekle tutsak bir çiçeğin mucizevi bir ihtimal sonucu birleşebileceklerinden şüphe duymuyordum artık; değil mi ki (bazı bitkibilim yasalarıyla, bazen çok yanlış şekilde eşcinsellik diye adlandırılan şey arasında bağlantı kurmak gibi en ufak bir bilimsel iddiamız olmadan, her türden mucizevi rastlantılar arasında basit bir karşılaştırma yaparsak), M. de Charlus, yıllardır bu eve Jupien'in olmadığı saatlerde geldiği halde, Mme de Villeparisis'nin rahatsızlığı gibi bir rastlantı sayesinde yelekçiyle karşılaşmış, böylece, ileride görüleceği şekilde Jupien'den çok daha genç ve yakışıklı bile olabilecek kişiler tarafından baron gibi erkeklere sunulan, kaderleri, bu tür erkeklere de bu dünyada tensellikten bir pay vermek olan, yani sadece yaşlı beylerden hoşlanan erkeklerin sunduğu iyi talihe kavuşmuştu!

Aslında bu söylediğimi ancak birkaç dakika sonra anlayabilecektim; çünkü görünmez olmanın özellikleri, koşullar koparmadığı sürece, gerçekliğe yapışıp kalırlar. Ne olursa olsun, o esnada, eski yelekçiyle baronun konuşmalarını işitemediğim için canım çok sıkkındı. O sırada, Jupien'in dükkânından incecik bir bölmeyle ayrılan kiralık dükkân gözüme ilişti. O dükkânın içine girmem için, bizim daireye çıkıp mutfağa giderek servis merdiveninden mahzene inmem, avlunun eni boyunca mahzende ilerleyip bodrumda, daha birkaç ay öncesine kadar marangozun doğramalarını depoladığı, Jupien'inse kömürünü yığmayı düşündüğü yere gelince de, dükkânın içine açılan birkaç basamağı çıkmam yeterliydi. Böylece yolumun tamamını, hiç açığa çıkmadan, kimse tarafından görülmeden katedebilirdim. En emin yol buydu. Fakat ben bu yolu seçmeyip, duvar diplerinden ilerleyerek, kimseye görünmemeye çalışarak avluyu dışarıdan dolaştım. Görülmediysem, bunu sağduyumdan çok tesadüfe borçlu olduğumu sanıyorum. Mahzende ilerlemek o kadar eminken böylesine ihtiyatsızca bir yol seçmiş olmamın, eğer bir nedeni varsa, üç ayrı nedeni olabileceğini düşünüyorum. İlk neden, sabırsızlığımdı. İkincisi, Mlle Vinteuil' ün penceresinin önünde, gizlenerek seyrettiğim, Montjouvain' deki sahnenin silik bir hatırası olabilir. Gerçekten de, şahit olduğum bu tür bütün olayların, sanki böyle keşifler, kısmen kaçak da olsa, mutlaka çok tehlikeli bir eylemin mükâfatı olmalıymışçasına, son derece ihtiyatsızca, akla hayale gelmeyecek bir mizanseni olurdu. Son olarak da, sanıyorum ben bilincine varmadan belirleyici olan üçüncü nedeni, çocuksu niteliği yüzünden, itiraf etme cesaretini zar zor buluyorum. Saint-Loup'nun –yanlış olduklarını

sonradan anlayacağım– askeri kuramlarını izleyebilmek için Boer Savaşı'nı ayrıntılı biçimde takip ettiğimden beri, eski keşiflerin, yolculukların öykülerini okumak durumunda kalmıştım. Bu öyküler beni coşturmuştu, cesaretimi artırmak için günlük hayatıma uyguluyordum onları. Krizlerim yüzünden üst üste günler, geceler boyunca uyumadığım gibi, uzanıp yatmadığım, hiçbir şey yemediğim ve içmediğim zamanlarda, bitkinliğim ve ağrılarım, bir daha hiç iyileşemeyeceğimi düşündürecek noktaya geldiği anda, dalgaların kumsala attığı, zararlı otlar tarafından zehirlenmiş, denizde sırılsıklam olmuş giysilerinin içinde, ateşler içinde tir tir titreyen, buna rağmen iki gün sonra kendini daha iyi hisseden, belki de yamyam çıkacak olan bir yerli bulabilmek için tekrar rastgele yola düşen seyyahları düşünüyordum. Onları örnek alıp diriliyor, yeniden umutlanıyor, yılgınlığa kapıldığım için utanıyordum. Karşılarında İngiliz orduları olan Boerlerin, bir ağaçlığa sığınabilmek için, önce düzlükten geçmeleri gerektiğinde, tehlikeden nasıl korkmadıklarını hatırlayınca, "Ben bu durumda korkaklık mı edeceğim?" diye düşünmekteydim. "Harekâtın alanı bizim avluyken, üstelik Dreyfus Davası sırasında kaç kere hiç korkmadan düellolara girmiş olan ben mi korkaklık edeceğim, karşımda, avluyu seyretmekten başka işleri olmayan komşuların bakışlarından başka korkulacak silah yokken?"

Ama dükkâna vardığımda, döşemeyi hiç gıcırdatmamaya gayret gösterirken, Jupien'in dükkânındaki en ufak bir gıcırtının, bulunduğum yerden duyulduğunu fark edince, Jupien'le M. de Charlus'ün ne büyük bir ihtiyatsızlık ettiklerini ve rastlantının onlara ne kadar yardımcı olduğunu düşündüm.

Kıpırdamaya cesaret edemiyordum. Guermantes'ların seyisi, herhalde efendilerinin yokluğundan yararlanarak, daha önce garajda tutulan bir merdiveni benim bulunduğum dükkâna koymuştu. Merdiveni tırmansam, vasistası açıp Jupien'in dükkânındaymışım gibi her şeyi işitebilirdim. Ama gürültü ederim diye korkuyordum. Zaten buna gerek de yoktu. Hattâ dükkâna ancak birkaç dakika sonra gelebildiğime hayıflanmama da mahal kalmadı. Çünkü ilk dakikalarda Jupien'in dükkânından sadece anlaşılmaz birtakım sesler gelmesinden çıkartabildiğim kadarıyla, aralarında pek az konuşma olmuştu. Gerçi bu sesler o kadar şiddet yüklüydü ki, her defasında bir oktav yukarıdan, paralel bir inlemeyle tekrarlanmasalar, yanı başımda birinin bir başkasını boğazladığını ve ardından da katil ile dirilmiş olan kurbanının, cinayetin izlerini ortadan kaldırmak için yıkandıklarını

zannedebilirdim. Daha sonra, hazzın da acı çekmek kadar gürültülü bir şey olduğuna hükmettim; özellikle de hazza –pek inandırıcı olmayan Altın Efsane örneğine rağmen, bu durumda söz konusu olamayacak çocuk yapma korkusunun yerine– acilen temizlenme kaygısı eklendiğinde. Sonunda, aradan yaklaşık yarım saat geçtikten sonra (bu süre zarfında, sessizce merdivene tırmanmış, vasistası açmadan, bir şeyler görmeye çalışmıştım), konuşmaya başladılar. Jupien, M. de Charlus'ün vermek istediği parayı şiddetle reddediyordu.

Yarım saat sonra M. de Charlus dışarı çıktı. Jupien, okşar gibi bir tonda, "Çenenizi niye böyle tıraş ediyorsunuz?" dedi barona. "Güzel bir sakal ne hoş olurdu!" - "Ne! İğrenç bir şey," diye cevap verdi baron.

Bununla birlikte, eşikte oyalanıyor, Jupien'e mahalleye ilişkin sorular soruyordu. "Köşedeki kestaneciyle ilgili bir şey bilmiyor musunuz? Soldakini demiyorum, o feci bir şey; sağdaki, kapkara, iriyarı olanı. Karşıdaki eczacının da ilaç taşıyan çok hoş bir bisikletçisi var." Bu sorular Jupien'i kırmış olacak ki, ihanete uğramış ünlü bir yosma gibi gücenerek doğruldu ve ".Kalbiniz bir kelebek gibi daldan dala konuyor bakıyorum," diye cevap verdi. Belli ki, acılı, soğuk ve yapmacık bir tonda dile getirdiği bu sitemden etkilenen M. de Charlus, merakının yarattığı kötü etkiyi silmek için, Jupien'den, benim kelimeleri seçemeyeceğim kadar alçak sesle bir ricada bulundu; herhalde dükkânda biraz daha kalmalarını gerektirecek olan bu rica, yelekçiyi, acısını dindirecek kadar duygulandırdı, çünkü baronun, kır saçların altındaki şişman ve kıpkırmızı yüzüne, izzetinefsi pohpohlanan birinin mutluluk içinde yüzen ifadesiyle baktı ve M. de Charlus'ün ricasını yerine getirmeye karar vererek, "Sizi koca popolu!" türünden, kibarlıktan uzak yorumlardan sonra, gülümseyen, duygulanmış, üstünlük taslayan ve minnet dolu bir tavırla, "Peki, gel bakalım koca bebek!" dedi barona.

"Vatman meselesine geri dönüyorum," dedi M. de Charlus inatla; "çünkü her şey bir yana, dönüş yolculuğum için ilginç olabilir. Benim de, sıradan bir satıcı kılığında Bağdat'ı dolaşan halife gibi, silueti hoşuma giden bir garibanı izlemeye tenezzül ettiğim olur." Bu noktada, Bergotte'a ilişkin gözlemim tekrarlandı. Bergotte'un bir mahkeme karşısında kendini savunması gerekse, yargıçları ikna edecek cümleler değil, kendine has edebi mizacının doğal olarak önerdiği ve kullanmaktan hoşlandırdığı, Bergotte'vari cümleler kurardı. Aynı şekilde M. de Charlus de, yelekçiyle konuşurken, kendi yakın çevresindeki yüksek sosyete mensuplarıyla

konuşacağı lisanı kullanıyor, hattâ yenmeye çalıştığı çekingenlik belki kendisini aşırı bir gurura ittiği için, belki de kendine hâkim olmasını engelleyerek (çünkü insan kendi çevresinden olmayan biri karşısında daha şaşkındır) aslında Mme de Guermantes'ın dediği gibi biraz deli ve gururlu olan mizacını ortaya çıkardığı, gözler önüne serdiği için, tiklerini de abartıyordu. "İzini kaybetmemek için," diye devam etti, "o garibanla aynı tramvaya atlarım, sıradan bir öğretmen, genç ve yakışıklı bir doktor gibi. O, tramvay değiştirecek olursa, 'aktarma' denilen o inanılmaz şeyi yaparım, belki yanında veba mikrobuyla birlikte, bana verildiği halde her zaman No:l olmayan bir numara alırım! Böylece, üç, hattâ dört kere 'araç' değiştiririm. Bazen gece saat on birde Orleans Garı'nda bulurum kendimi, bir de oradan geri dönmek gerekir! Sırf Orleans Garı olsa, yine neyse! Ama mesela bir defasında, konuşmaya daha önce başlayamadığım için, ta Orleans'a kadar gittim; hem de manzara olarak, 'file' denen örgü üçgenlerin arasından, tren hattındaki bellibaşlı mimarlık şaheserlerinin fotoğraflarının seyredildiği o korkunç vagonlardan birinde. Tek bir boş yer vardı, karşımda, tarihi anıt olarak, Fransa'nın en çirkin katedrali olan Orleans Katedrali'nin 'manzarası' bulunuyordu; bu şekilde mecburen seyredilmesi, hani o insanın gözünü yaşartan optik kalemliklerin camdan küresinin içinde, aynı katedralin kulelerine bakmaya zorlanmak kadar yorucuydu. İzlediğim gençle birlikte Aubrais'de indim, fakat ne yazık ki ailesi (halbuki ben onun, bir aile sahibi olmanın dışında bütün kusurlara sahip olabileceğini düşünmüştüm) peronda onu beklemekteydi! Paris'e dönmek üzere bineceğim treni beklerken tek tesellim, Diane de Poitiers'nin evi oldu. Kendisi, benim kraliyet soyundan bir atamı büyülemiş olsa da, ben daha canlı bir güzelliği tercih ederdim. İşte bu yüzden, bu yalnız başına dönüşlerin sıkıntısını hafifletmek için, bir yataklı tren garsonuyla, bir omnibüs sürücüsüyle tanışmayı çok istiyorum. Söylediklerim sizi şaşırtmasın," diye sözünü bağladı baron, "bütün bunlar tarz meselesi aslında. Mesela, yaygın deyimle 'yüksek sosyete gençlerine', herhangi bir fiziksel arzu duymam, ama bir kere dokunmadan da rahat edemem; fiziksel anlamda dokunmaktan değil, hassas noktalarına dokunmaktan söz ediyorum. Bir delikanlı, mektuplarımı cevapsız bırakmak yerine, sürekli mektup yazmaya başladı mı, bir kere manevi hâkimiyetim altına girdi mi, yatışırım; daha doğrusu, hemen ardından bir başka delikanlı kafamı kemirmeye başlamasa, yatışırdım. Oldukça tuhaf, değil mi? Sosyete delikanlılarından söz açılmışken, buraya gelenlerin arasından tanıdığınız yok mu?" - "Hayır, koca bebek. Aa, evet, esmer biri var, çok uzun boylu,

monokl takar, hep güler ve başını çevirip çevirip bakar." - "Kimi kast ettiğinizi anlayamadım." Jupien portreyi tamamladı; M. de Charlus, kimden söz ettiğini bir türlü çıkaramıyordu, çünkü eski yelekçinin, sayıları zannettiğimizden çok daha kabarık olan ve az tanıdıkları kişilerin saç rengini hatırlayamayan insanlardan biri olduğunu bilmiyordu. Ama ben Jupien'in bu özrünü bildiğim ve esmerin yerine sarışını koyduğum için, portrenin tıpatıp Châtellerault Dükü'ne uyduğunu düşündüm. "Halktan olmayan gençlerden söz açılmışken," diye devam etti baron, "bu aralar aklım garip bir çocuğa takılı, zeki bir küçük burjuva, bana karşı inanılmaz bir kabalık sergiliyor. Benim ne kadar olağanüstü bir şahsiyet olduğum, kendisininse ne kadar minnacık bir mikrobu temsil ettiği konusunda en ufak bir fikri yok. Aslında ne önemi var, o küçük eşek, benim yüce piskopos cüppem karşısında istediği kadar anırabilir." - "Piskopos mu?" diye haykırdı, M. de Charlus'ün son cümlelerinden hiçbir şey anlamayan, ama piskopos kelimesi karşısında hayrete düşen Jupien. "Ama bu, dinle hiç bağdaşmaz," dedi. "Ailemden üç papa çıkmıştır," diye cevap verdi M. de Charlus, "ayrıca, kardinallik unvanı nedeniyle, kırmızı cüppe giyme hakkına da sahibim; kardinal olan büyükamcamın yeğeni, büyükbabama düklük unvanını getirdiğinde, kardinallik unvanının yerini düklük almıştı. Görüyorum ki istiarelere kulaklarınız tıkalı, Fransa tarihine karşı da ilgisizsiniz. Zaten," diye ekledi, belki sözlerini bağlamak için değil de, bir uyarı niteliğinde, "hiç şüphe yok ki korktuklarından, beni sevdiklerini haykırmalarına sadece saygı engel olduğundan benden kaçan gençlerin beni cezbetmesi için, önemli bir toplumsal mevki sahibi olmaları gerekir. Bu durumda bile, sahte kayıtsızlıkları, buna rağmen tam tersine bir etki yaratabilir. Aptalca uzatılan kayıtsızlık, midemi bulandırır. Sizin daha yakından tanıdığınız bir sınıftan örnek vereyim: Konağım onarıldığı sırada, beni misafir ettiklerini söyleyebilme şerefini elde etmek için çekişen çok sayıda düşes arasında kıskançlık olmasın diye, birkaç gün otelde kaldım. Kat hizmetkârlarından birini tanıyordum, arabaların kapılarını açıp kapamakla görevli, ilgi çekici küçük bir komiyi gösterdim ona, komi tekliflerimi geri çevirdi. Sonunda sabrım taştı, kötü bir niyetim olmadığını kanıtlamak için, sırf beş dakika odama çıkıp benimle konuşsun diye, abes derecede yüksek bir meblağ teklif ettim. Komiyi nafile bekledim. Bunun üzerine öyle bir tiksinti duydum ki kendisine, o huysuz pespayenin suratını görmemek için, servis kapısından girip çıkmaya başladım. Daha sonra öğrendim ki, meğer mektuplarımın hiçbirini almamış; ilk mektuba, kıskanç

olan kat hizmetkârı, ikincisine, namuslu bir adam olan gündüz kapıcısı, üçüncüsüne de, genç komiyi seven ve onunla, Diana'nın uyandığı saatlerde yatan gece kapıcısı el koymuş. Yine de tiksintim devam ediyor; komiyi bana bir av eti gibi gümüş tepside sunsalar, kusarak iterim. Gördünüz mü, ciddi konulardan söz ettik, artık bitti, aramızda umduğum şeyler olamaz. Ama aracılık yaparak bana büyük yardımlarda bulunabilirsiniz; yo hayır, sırf bunu düşünmek bile neşemi geri getirdi, hiçbir şeyin bitmediğini hissediyorum."

Bu sahnenin başından itibaren, gözlerim açılmış, M. de Charlus'ün, sihirli bir değnekle dokunulmuşçasına eksiksiz ve hızlı bir değişime uğrayışını izlemiştim. Daha önceleri, anlamadığım için görmemiştim. Her insanın kusuru (dil kolaylığı açısından böyle adlandırıyoruz), varlığı bilinmedikçe görünmez olan cin gibi, kendisine eşlik eder. İyilik, kalleşlik, isim ve sosyete ilişkileri, göze görünmezler, onları gizli olarak taşırız. Odysseus bile, başlangıçta Athena'yı tanıyamamıştı. Ne var ki, tanrılar tanrılara ânında görünür, insan da benzerine hemen kendini gösterir; işte M. de Charlus de Jupien için öyle olmuştu. O âna kadar, M. de Charlus'ün karşısındaki tutumum, dalgın bir adamın, hamile bir kadının karşısında, ağırlaşmış bedenini farketmeyerek, kadın, gülümseyerek, "Eh, bu aralar biraz yorgunum," dedikçe, patavatsızca, "Peki ama neyiniz var?" diye sormakta inat etmesine benziyordu. Bu dalgın adama birisi, "Hamile o," dediği anda, adam birden kadının karnını görür ve ondan sonra da başka bir şey göremez olur. Gözümüzü açan, açıklamadır; bir hatanın ortadan kalkması, bize fazladan bir duyu kazandırır.

Uzun bir süre, ta ki diğerlerine benzeyen bir şahsın düz cephesi üzerinde, eski Yunanlıların o çok sevdiği kelimeyi oluşturan harfleri, o güne kadar görünmez olan bir mürekkeple yazılmış halde gördükleri âna kadar şüphelenmedikleri, M. de Charlus benzeri tanıdıklarını bu yasaya bir örnek olarak görmekten hoşlanmayan kişilerin, çevrelerindeki dünyayı başlangıçta çıplak, daha bilgili kişilere sunduğu binlerce süsten yoksun gördüklerine inanmaları için, hayatta kaç kere bir gaf yapmanın kıyısından döndüklerini hatırlamaları yeterlidir. Bir kadın hakkında, tam, "Ne kaknem kadın!" diyecekken, karşılarındaki adamın kişiliksiz çehresinde, o kadının kardeşi, nişanlısı ya da âşığı olduğunu ele verebilecek herhangi bir ipucu yoktur. Ama neyse ki tam o sırada, yanlarındaki birinin fısıldadığı bir kelime, meşum cümleyi dudaklarında dondurur. Birdenbire, Mene, Tekel, Ufarsin[1]

misali, şu kelimeler belirir: Yanında "kaknem" diye söz edilmesi uygun düşmeyecek kadının nişanlısı, kardeşi veya âşığıdır bu adam. Bu yeni kavram kendi başına, ailenin geri kalanına ilişkin, o andan itibaren tamamlanmış olan kavramların, kimi parçaların geri çekilip kimilerinin ileri alınmasıyla, yeniden gruplandırılmasına yol açacaktır. Tıpkı Kentaur'un benliğindeki at gibi, M. de Charlus'ün benliğinde de, kendisini diğer erkeklerden ayıran bir varlık bulunduğu, bu varlık baronla bir bütün oluşturduğu halde, ben onu hiç görmemiştim. Soyut olan şey şimdi somutlaşmış, nihayet anlaşılan varlık, hemen o anda, görünmez olma yetisini kaybetmişti; M. de Charlus'ün yeni bir insana dönüşümü o kadar eksiksizdi ki, tıpkı rastgele dizilmiş harfler halinde dağınık olduğu müddetçe hiçbir anlamı olmayan bir cümlenin, harfler gereğince dizildiğinde, asla unutamayacağımız bir düşünceyi ifade etmesi gibi, baronun çehresindeki, sesindeki zıtlıklar, hattâ geriye dönüp düşündüğümde, benimle ilişkisindeki iniş çıkışlar da, o âna kadar zihnime anlaşılmaz gelen her şey, artık bir anlam kazanıyor, apaçık kendini gösteriyordu.

Ayrıca, biraz önce, Mme de Villeparisis'nin evinden çıkarken gördüğümde, M. de Charlus'ün neden bana bir kadın gibi göründüğünü de anlıyordum şimdi: O bir kadındı çünkü! M. de Charlus, göründükleri kadar çelişkili olmayan, kendi mizaçları dişi olduğu için idealleri de erkeksilik olan ve hayatta sadece görünürde diğer erkeklere benzeyen insanlar soyundandı; her insanın, evrendeki her şeyi ardından gördüğü gözlerine nakşolmuş, gözbebeğinin yüzeyine işlenmiş olan siluet, bu erkeklerde bir nympha'nın değil, yakışıklı bir delikanlının siluetidir. Bu soy lanetlenmiştir, yalan ve riya içinde yaşamak zorundadır, çünkü her insan için hayatın en büyükhazzı olan arzusunun, cezalandırılacak, ayıp bir şey, itirafı mümkün olmayan bir şey telakki edildiğini bilir; bu soydan insanlar, Tanrılarını inkâr etmek zorundadırlar, çünkü Hıristiyan da olsalar, mahkemede sanık olarak parmaklığın ardında boy gösterdiklerinde, asıl hayatları olan şeyi, İsa'nın nezdinde ve onun adına, bir iftirayı reddeder gibi reddedip kendilerini savunmaları gerekir; anasız oğullardırlar, hayatları boyunca, hattâ öldüğünde gözlerini kaparken bile, annelerine yalan söylemeye mecburdurlar; çoğunluğun farkettiği cazibelerinin uyandırdığı bütün dostluklara ve çoğunlukla iyi olan yüreklerinde hissettikleri dostluğa rağmen, dostluktan yoksun dostlardırlar; peki ama, ancak bir yalan sayesinde gelişebilen, coşkuya kapılıp yapacakları ilk güven ve samimiyet

hamlesinde, tiksintiyle itilecekleri, tarafsız, hattâ candan birisiyle karşılaştıklarında bile, karşılarındaki kişinin, tıpkı kimi yargıçların, ilk günah ve soyun kaderi kavramlarına dayanarak, eşcinsellerde cinayeti, Yahudilerde ihaneti beklemeleri ve daha kolay affetmeleri gibi, yaygın bir psikolojiyle kendileri hakkında yanılgıya düşerek, itiraf edilen kusura, kendisine en yabancı duyguyu atfedeceği ilişkilere dostluk diyebilir miyiz? Son olarak da –en azından, o sırada ilk taslaklarını çizdiğim, daha sonra değişeceğini göreceğimiz teori uyarınca, görmelerini ve yaşamalarını sağlayan yanılgı bu çelişkiyi onlardan gizlemese, en çok kızacakları şey de– aşk ihtimalinden neredeyse yoksun âşıklardırlar; bu aşkın umudu, onca tehlikeye ve yalnızlığa katlanma gücü verir kendilerine, ama özellikle kadınsı bir yanı olmayan, eşcinsel olmayan bir erkeğe tutkun olduklarından, o erkeğin kendilerini sevmesi imkânsızdır; öyle ki, para sayesinde gerçek erkekler elde edemeseler, hayalgüçleri sayesinde de, kendilerini sattıkları eşcinselleri gerçek erkekler yerine koymasalar, arzularının doyurulması asla mümkün olmazdı. Şerefleri eğretidir, özgürlükleri, suç ortaya çıkıncaya kadar sürer ancak, geçicidir; konumları, bir gün önce bütün salonlarda tebrik edilip Londra'nın bütün tiyatrolarında alkışlanırken, ertesi gün her yerden kovulup başını koyacak bir yastık bulamayan şairinki gibi sallantıdadır; Samson gibi

Her iki cins de kendi köşesinde yalnız ölecek

diyerek değirmentaşını çevirirler; Yahudilerin Dreyfus'ün etrafında toplanışı gibi azami sayıda insanın kurbanın etrafında birleştiği büyük felaketlerin haricinde, benzerlerinin duygudaşlığından –bazen arkadaşlığından– bile tecrit edilirler, benzerleri, artık güzel görünmedikleri, kendilerinde farketmek istemedikleri bütün kusurları açığa vuran, aşkları dedikleri (ve bu kelimeyle oynayarak, şiirin, resmin, müziğin, şövalyeliğin, çileciliğin aşka kattığı her şeyi, toplumsallık bilinciyle ekledikleri) şeyin, kendi seçtikleri bir güzellik ülküsünden değil, tedavisi imkânsız bir hastalıktan kaynaklandığını anlamalarına sebep olan bir aynada, gerçek benliklerini görünce, onlardan tiksinirler; yine Yahudiler gibi, (sadece kendi soyundan olanlarla görüşmek isteyen, ağızlarından mutat sözler, bildik espriler eksik olmayan birkaç tanesi haricinde) birbirlerinden kaçar, kendilerine en çok karşı çıkan, asla rıza göstermeyen kimselerin peşinde koşar, onların terslemelerini affeder, kibarlıklarıyla sarhoş olurlar; öte

yandan, uğradıkları sürgün, şereflerine sürülen leke yüzünden benzerleriyle bir araya gelmişlerdir, Yahudilere edilen zulme benzeyen bir zulüm sonucu, giderek, bir soyun, bazen güzel, çoğunlukla da korkunç olan fiziksel ve manevi özelliklerini edinmişlerdir, (düşman soya daha çok karışmış, daha çok kendini benzetmiş, görünürde, görece daha az eşcinsel olanın, daha eşcinsel olanı alaylara boğmasına rağmen) benzerleriyle görüşmek kendilerine huzur verir, hattâ benzerlerinin varlığında bir destek bulurlar, o kadar ki, (adı sövgülerin en ağırı olan) bir soy olduklarını inkâr etmekle birlikte, bu soydan olduğunu gizlemeyi başaranları hiç tereddütsüz ele verirler, amaçları, onlara zarar vermekten çok, kendilerini affettirmektir, kaldı ki başkalarına zarar vermekten de hoşlanırlar; apandisit peşinde koşan hekim gibi, tarihte bile eşcinselliği arar, İsa'nın Yahudi olduğunu söyleyen Yahudiler gibi, Sokrates'in kendilerinden biri olduğunu hatırlatmaktan hoşlanır, eşcinselliğin normal olduğu dönemde kimsenin anormal olmadığını, İsa'dan önce Hıristiyanlık aleyhtarları da bulunmadığını düşünmezler, sadece her tür vaaza, her tür örneğe, her tür cezaya direnenlerin ayakta kalabilmesine izin vererek, diğer erkekleri, (yüce ahlâki meziyetlerle bir arada bulunsa bile) hırsızlık, zalimlik, kötü niyet gibi, ortalama insanın daha çok anladığı, dolayısıyla affettiği, faziletle çelişen kimi kusurlardan daha çok tiksindiren, doğuştan ve son derece özel bir eğilim gereği, kendi başına yüzkarasının suçu yarattığını akıllarından geçirmezler; mason localarından çok daha yaygın, daha etkin ve daha az şüphelenilen bir gizli topluluk oluştururlar, çünkü bu ittifak, ortak zevkler, ihtiyaçlar, alışkanlıklar, tehlikeler, ortak bir çıraklık dönemi, bilgi, ticaret ve lügat üzerine kuruludur ve bu topluluğun, birbirleriyle tanışmayı arzu etmeyen üyeleri bile, doğal ya da benimsenmiş, bilinçsiz ya da bilinçli işaretlerden, derhal birbirlerini tanırlar, bir dilenci, arabasının kapısını kapadığı büyük soylunun, bir baba, kızının nişanlısının, tedavi olmak isteyen biri, bulduğu hekimin, günah çıkarmak isteyen kişi, rahibin, savunma yapmak isteyense, avukatın, benzerlerinden biri olduğunu, bu işaretlerden anlar; hepsi sırlarını saklamak zorundadır, ama insanlığın geri kalanının hiç kuşkulanmadığı bir sırra ortaktır ve bu sır sayesinde, en inanılmaz macera romanları onlara gerçek gibi gelir, çünkü bu romansı, çağdışı hayatta, büyükelçiyle forsa dosttur, ürkek bir küçük burjuvada görülemeyecek, aristokrat eğitiminin verdiği bir davranış rahatlığına sahip olan prens, düşesin evinden çıktığında, külhanbeyiyle görüşmeye gider; insan topluluğunun dışlanan bölümüdürler, ama bulunmadığı yerde

varlığından kuşkulanılan, bulunduğu tahmin edilmeyen yerde kendini sergileyen, küstah, cezasız kalan, önemli bir bölümüdürler; halkın, ordunun içinde, tapınakta, zindanda, tahtta, her yerde üyeleri vardır; son olarak da, hiç değilse büyük bir bölümü, öteki soydan erkeklerle tatlı ve tehlikeli bir yakınlık içinde yaşar, onları kışkırtır, onlarla oyun oynayıp kusurlarından, kendilerine ait bir kusur değilmişçesine söz ederler, insanların körlüğüyle ya da sahtekârlığıyla kolaylaşan bu oyun, hayvan eğiticisinin yem olduğu rezalet ânına kadar, yıllarca sürebilir; o âna dek, hayatlarını gizlemek, bakışlarını sabitlemek istedikleri yerden kaçırmak, kaçırmak istedikleri yerde sabitlemek, dağarcıklarındaki birçok sıfatın cinsini değiştirmek zorundadırlar, üstelik bu toplumsal baskı, kusurlarının ya da yanlış olarak böyle adlandırılan şeyin, başkalarına değil, kendilerine ilişkin olarak ve kendilerine kusur olarak görünmeyecek şekilde uyguladığı iç baskının yanında hafif kalır. Ne var ki, gidip pazarlık yapacak vakti olmayan, işbirliğinden doğabilecek zaman tasarrufundan ve hayatın kolaylaşmasından vazgeçemeyecek, acelesi olan, daha pratik bazıları, iki cemaat kurmuşlardır ki, bunlardan ikincisi, sadece kendilerine benzer insanlardan oluşur.

Ne var ki, bu sayısız çıkışa rağmen, özellikle zihinsel baskıdan yoksun ve aşklarını olduğundan da nadir zanneden bazıları için, toplumsal baskı yine de çok ağırdır. Eğilimlerinin istisnai yapısı nedeniyle kendilerini kadınlardan üstün zannedip onları aşağılayanları, eşcinselliği büyük dehaların ve şanlı dönemlerin ayrıcalığı olarak görenleri, zevklerini paylaşmak istediklerinde, bir havari şevkiyle, kimilerinin siyonizmi, askerlik hizmetinin reddini, Saint-Simonculuğu, vejetaryenliği, anarşiyi vazetmesi gibi, bir morfinmanın morfinini paylaşmak için yapacağı şekilde, bu zevke eğilimli gibi görünenleri seçeceğine, bu zevke layık gibi görünenleri seçenleri şimdilik bir kenara bırakalım. Bazıları sabah, yataktan kalkmadan yakalandıklarında, çok güzel bir kadın portresi çizerler, çünkü ifade çok geneldir ve bütün kadın cinsini simgeler; saçlar bile bunu doğrular: Kıvrımları o kadar kadınsıdır, açıldıklarında yanağın üzerine bukle bukle öyle bir doğallıkla dökülürler ki, hapsolduğu bu erkek bedeninin bilinçdışında yeni yeni uyanan genç kadının, genç kızın, Galateia'nın, böyle ustalıkla, kendiliğinden, kimseden öğrenmeden, zindanının en küçük çıkışlarından yararlanabilmiş, yaşaması için gerekeni bulmuş olmasına hayret ederiz. Hiç şüphesiz, bu harikulade portrenin sahibi olan delikanlı, "Ben bir kadınım," cümlesini telaffuz etmez. Hattâ, eğer –

çeşitli nedenlerden ötürü– bir kadınla birlikte yaşıyorsa, kendisinin de bir kadın olduğunu inkâr edebilir, erkeklerle asla ilişkisi olmadığına yemin edebilir. Kadın, biraz önce tasvir ettiğimiz halinde, pijamayla yatağa uzanmış, kolları, siyah saçlarının altındaki boynu çıplakken ona baktığında, pijamanın bir kadın gömleğine, çehresinin güzel bir İspanyol kadınının yüzüne dönüştüğünü görür. Metres, bakışlarına sunulan, sözlerin, hattâ eylemlerin olamayacağı kadar doğru ve gerçek olan bu itiraflardan korkar; zaten o âna kadar olmadıysa da, bu itiraflar, eylemler tarafından mutlaka onaylanacaktır, çünkü her insan hazzın peşinde koşar ve eğer fazlasıyla sapık değilse, hazzı karşı cinste arar. Eşcinsel içinse sapıklık, kadınlarla ilişkiye girdiğinde değil (birçok sebepten ötürü buna mecbur olabilir çünkü), hazzı kadınlarla duyduğunda başlar. Yukarıda portresini çizmeye çalıştığımız genç erkek, o kadar açıkça kadındır ki, ona arzuyla bakan kadınların (özel bir zevke sahip değillerse), Shakespeare'in komedilerinde, delikanlı kılığına girmiş bir genç kızı görünce kadınların yaşadığı hayal kırıklığını yaşamaları kaçınılmazdır. Aynı aldatmaca söz konusudur, eşcinselin kendisi de bunu bilir, kıyafetini çıkarıp attığında metresinin yaşayacağı hayal kırıklığını tahmin eder, bu cinsiyet yanılgısının ne güçlü bir kaprisli şiir kaynağı olduğunu hisseder. Zaten doyumsuz metresine bile (o da eşcinsel değilse) istediği kadar, "Ben bir kadınım," diye itirafta bulunmasa da, içindeki bilinçsiz ve görünür kadın, binbir kurnazlıkla, müthiş bir çeviklikle, bir tırmanıcı bitki inadıyla, erkek organını arar. Bu genç erkeğin, gece, kendi de, onlar da istemediği halde anne babasının parmakları arasından, kadınların peşinde koşmak için sıyrılmayacağını anlamak için, beyaz yastığın üzerindeki bu bukle bukle saçlara bakmak yeterlidir. Metresi onu cezalandırsa da, hapsetse de, ertesi gün bu kadın-erkek, tıpkı kahkahaçiçeğinin, bir kazma, bir tırmık gördüğünde sülüklerini uzatması gibi, bir erkeğe yapışmanın yolunu bulacaktır. Çehresinde, bizi duygulandıran inceliklere, kibarlığında, erkeklerde pek bulunmayan bir zarafete, bir doğallığa hayran olduğumuz bu genç erkeğin, boksörlerin peşinde koştuğunu öğrenmek niçin bizi üzer? Bunlar aynı gerçekliğin iki ayrı yüzüdür. Hattâ bizi iğrendiren yüz, daha duygulandırıcı, bütün inceliklerden daha dokunaklıdır, çünkü doğanın olağanüstü, bilinçdışı bir çabasını temsil eder: Cinsiyetin, aldatmacalarına rağmen, kendisi tarafından tanınması, başlangıçta toplumun bir hatasıyla kendisinden uzaklaştırılan şeye kaçmak için itiraf edilmemiş bir girişim olarak ortaya çıkar. Bazıları, şüphesiz çocukluklarında daha utangaç olanlar, aldıkları hazzı bir erkek

yüzüyle bağdaştırabildikleri sürece, ne tür bir fiziksel haz aldıklarıyla pek ilgilenmezler. Oysa bazıları, herhalde daha şiddetli duyulara sahip olanlar için, fiziksel hazzın kesin sınırlarının çizilmesi kaçınılmazdır. Bu gibilerin itirafları, ortalama insanı dehşete düşürecek nitelikte olabilir. Belki de bunlar, yalnızca Satürn'ün uydusunun etkisi altında yaşamazlar, çünkü bunlar kadınları, birinciler gibi, tamamen reddetmezler, oysa birinciler için kadınlar, sadece konuşma, cilve ve kafada yaşanan aşklar bağlamında vardır. İkincilerse, kadınlardan hoşlanan kadınların peşinde koşarlar, çünkü bu kadınlar kendilerine bir genç erkek bulabilir, onunla birlikte olmaktan duyacağı hazzı artırabilirler; hattâ aynı şekilde, bu kadınlarla, bir erkekle yaşayacakları hazzı yaşayabilirler. İşte bu yüzden, birincilerden hoşlananlarda kıskançlık yaratan tek şey, onlara ihanet gibi gelen tek şey, bir erkekle yaşanan hazdır, çünkü kadınlarla aşkı gerçekten değil, sadece alışkanlık olarak, evlilik ihtimalini saklı tutabilmek için yaşamışlardır ve bir kadınla yaşanan aşkın verebileceği hazzı hayal edemediklerinden, sevdikleri erkeğin bu hazzı tatmasına katlanamazlar; oysa ikinciler, sık sık, kadınlarla olan aşklarıyla kıskançlık yaratırlar. Çünkü kadınlarla olan ilişkilerinde, kadınlardan hoşlanan kadın için, bir başka kadın rolünü oynarlar, aynı zamanda kadın da kendilerine, onların aşağı yukarı bir erkekte buldukları şeyi verir; bu durumda kıskanan erkek, sevdiği erkeğin, neredeyse bir erkek gibi gördüğü kadına sımsıkı bağlandığını hissettikçe, bu kadınların nazarında kendi tanımadığı bir şey, bir tür kadın olan erkeğin neredeyse elinden kaçtığını hissettikçe üzülür. Bir tür çocuksulukla, arkadaşlarını kızdırmak, anne babalarını dehşete düşürmek için elbiseye benzer giysileri seçmekte, dudaklarına ruj sürüp gözlerine sürme çekmekte adeta hırsla inat eden o çılgın gençlerden de söz etmeyelim; onları bir kenara bırakalım, çünkü gösterişlerinin cezasını fazlasıyla sert biçimde çekerken, Saint-Germain muhitinden genç kadınları, ta ki çok eğlenceli buldukları, daha doğrusu inmekten kendilerini alamadıkları yokuşu tekrar çıkmak için sebatla, ama nafile tırmanmaya koyulacakları güne kadar, rezaletlerle dolu bir hayat yaşamaya, bütün görenekleri çiğnemeye, ailelerini hiçe saymaya iten şeytana uymakla yaptıkları hatayı, ağırbaşlı, Protestanlığa yaraşır bir tutumla nafile onarmaya çalışarak ömürlerini tüketirken bulacağımız kişiler, onlardır. Son olarak, Gomorra'yla bir anlaşma imzalamış olanları da daha ileride ele almak üzere bir yana bırakalım. Onlardan, M. de Charlus kendileriyle tanıştığında söz edeceğiz. Sıraları geldiğinde ortaya çıkacak olan şu veya bu türden herkesi bir yana

bırakalım ve bu ilk özeti noktalamak amacıyla, biraz önce sözünü etmeye başladığımız münzevilerle ilgili birkaç kelime söyleyelim sadece. Bunlar, kusurlarını olduğundan da istisnai zannederek, keşfettikleri günden itibaren tek başlarına kalmışlardır; daha önce uzun süre, bilmeden taşımışlardır bu kusuru, ama sadece başkalarına oranla daha uzun süre taşımışlardır. Çünkü hiç kimse eşcinsel, şair, snop veya kötü kalpli olduğunu başından beri bilmez. Aşk dizeleri ezberleyen veya müstehcen resimlere bakan bir kolejli, o sırada bir arkadaşına sokulduğunda, onunla sadece ortak bir kadın arzusunu paylaştığını zanneder. Hissettiği şeyin özünü, Mme de Lafayette'i, Racine'i, Baudelaire'i, Walter Scott'ı okurken tanıyıp da, kendi kafasından eklediği şeyi, his aynı olsa da nesnesinin farklı olduğunu, Diana Vernon'u değil, Rob Roy'u arzuladığını fark edebilecek kadar kendini gözlemleyemezken, herkesten farksız olduğunu düşünmemesi mümkün müdür? Çoğunun odasındaki ayna ve duvarlar, aklın daha net görüşünden önce gelen içgüdünün savunma amaçlı sakınımı gereği, kadın oyuncuların renkli taşbasmalarıyla kaplıdır baştan başa; şuna benzer mısralar yazarlar:

Khloe'nin üstüne bir gül koklanır mı?
O ihtişam, o sarı saç hiç unutulur mu?
Deli kalpten taşan aşk durdurulur mu?

Bu yüzden, bu hayatların ilk dönemlerine, çocukların ileride renkleri koyulaşan sarı bukleleri gibi, daha sonra katiyen bulunmayacak olan bir hazzın atfedilmesi mi gerekir? Kimbilir, belki de kadın fotoğrafları, riyakârlığın başlangıcı, aynı zamanda diğer eşcinsellere karşı tiksintinin başlangıcıdır. Oysa riyakârlıktan ötürü en çok acı çekenler, münzevilerdir. Eğitimin Üzerlerinde ne kadar az etkisi olduğunu ve (belki delilerin, ne önlem alınırsa alınsın, atladıkları nehirden kurtarıldıktan sonra kendilerini zehirleyerek, bir tabanca edinerek, bir şekilde vardıkları intihar kadar korkunç bir noktaya değil ama) öteki soydan olan erkeklerin, zorunlu hazlarını hem anlamadıkları, tasavvur bile edemedikleri, nefretle karşıladıkları, hem de bu hazların sürekli tehlikesinden ve utancından dehşete düşecekleri bir hayata ne büyük bir ustalıkla, mutlaka vardıklarını açıklamakta, bir başka koloni olan Yahudiler örneği bile yetersiz kalabilir. Onları tasvir edebilmek için, belki de, evcilleştirilemeyen hayvanları, evcilleştirildikleri sanılan, ama aslanlıklarını kaybetmeyen aslan yavrularını değilse bile, en azından beyazların rahat hayatında acı çeken, vahşi

yaşayışın tehlikelerini ve anlaşılmaz mutluluklarını tercih eden siyahları akla getirmek gerekir. Hem başkalarına, hem de kendilerine yalan söyleyemeyeceklerini keşfettikleri gün gelip çattığında, kendilerini kırlara vurur, hilkat garibelerine duydukları tiksintiyle ya da baştan çıkma korkusuyla (az sayıda zannettikleri) benzerlerinden, utanç yüzünden de, insanlığın geri kalanından kaçarlar. Hiçbir zaman tam anlamıyla olgunlaşamadan, melankoliye kapılarak, arasıra, ay ışığının olmadığı bir pazar gecesi yürüyüşe çıkıp komşu şatoda oturan bir çocukluk arkadaşlarının, aralarında tek kelime konuşulmadan gelip kendilerini beklediği kavşağa kadar giderler. Ve karanlıkta, çimenlerin üzerinde, birbirlerine tek kelime etmeden, eski zamanlarındaki oyunlarına dönerler. Hafta içinde birbirlerinin evinde görüşür, sanki hiçbir şey yapmamış ve yapmayacaklarmış gibi, ilişkilerinde hafif bir soğukluk, alay, tahammülsüzlük ve hınç, bazen de nefret dışında, olanlara en ufak bir anıştırmada bulunmadan, şundan bundan söz ederler. Sonra, komşu, at üstünde, çetin bir yolculuğa çıkar, katır sırtında yüksek dağlara tırmanır, karların içinde yatar; kendi kusurunu zayıf bir mizaçla, evcimenlik ve utangaçlıkla özdeşleştiren arkadaşı, özgürlüğüne kavuşan dostunda, deniz seviyesinden binlerce metre yükseklikte, artık bu kusurun varlığını sürdüremeyeceğini anlar. Çocukluk arkadaşı, gerçekten de evlenir. Oysa terk edilen, (eşcinselliğin tedavi edilebildiğini göreceğimiz vakalara rağmen), iyileşmez. Sabahları taze kremayı mutfağında, sütçü oğlanın elinden bizzat almakta ısrar eder, arzuların kendisini fazla huzursuz ettiği gecelerde, bir sarhoşa yol göstermek, bir körün gömleğini düzeltmek için yolunu değiştirir. Şüphesiz, kimi eşcinsellerin hayatı değişmiş gibi görünür bazen, (yaygın deyimle) kusurları, alışkanlıklarında kendini göstermez olur; ama hiçbir şey yok olmaz: Kaybolan kolye bulunur; bir hastanın idrar miktarı azaldığında, daha fazla terler, boşaltım, ne olursa olsun, gerçekleşmek zorundadır. Günün birinde, bu eşcinselin genç bir kuzeni ölür ve o zaman, tesellisi mümkün olmayan kederinden, arzuların, tıpkı bir bütçede, toplamı katiyen değiştirmeden bazı harcamaların başka bir kaleme aktarılması gibi, belki de iffetli olan, sahip olmaktan çok saygıyı korumayı isteyen bu aşka aktarılmış olduğu anlaşılır. Bir kurdeşen krizinin, olağan rahatsızlıkları bir süreliğine ortadan kaldırdığı hastalarda olduğu gibi, eşcinselde de, genç bir akrabaya duyulan saf aşk, metastaz yoluyla, tedavi edilen ikinci hastalığı er geç ikame edecek olan alışkanlıkların yerini geçici olarak doldurmuş gibidir.

Bu arada, münzevinin evli komşusu geri dönmüştür; eski dost, kendilerini akşam yemeğine davet etmek mecburiyetinde kaldığında, genç zevcenin güzelliği ve kocasının ona gösterdiği sevgi karşısında, geçmişten utanç duyar. Hamile kalmakta gecikmemiş olan kadın, kocasını bırakıp eve erken dönmek zorundadır; kocası ise, artık gitme vakti geldiğinde, arkadaşından kendisini biraz geçirmesini ister; başta en ufak bir şeyden şüphelenmeyen arkadaşı, kavşağa geldiklerinde, tek kelime edilmeden, yakında baba olacak dağcı tarafından çimenlere devrilmiş halde bulur kendini. Buluşmalar tekrar başlar; ta ki bir gün, genç kadının bir kuzeni yakında bir yere taşınıncaya kadar; artık genç koca, hep onunla gezintiye çıkmaktadır. Terk edilen dost kendisini ziyarete geldiği ve yaklaşmaya çalıştığı takdirde de, bundan böyle ne büyük bir tiksinti vereceğini önceden hissetme inceliğini göstermediğine kızarak, öfkeyle iter onu. Bununla birlikte, bir gün, vefasız komşunun gönderdiği bir yabancı kapısını çalar, fakat işi başından aşkın olan terk edilmiş dost, yabancıyı kabul edemez ve hangi amaçla geldiğini neden sonra anlar ancak.

Bundan sonra, münzevi tek başına sıkıntı çeker. Yakındaki deniz kıyısı yerleşimine gidip oradaki bir demiryolu görevlisinden bilgi almak dışında bir zevki yoktur. Ne var ki görevli terfi etmiş, Fransa'nın öbür ucuna atanmıştır; münzevi artık gidip ona tren saatlerini, birinci mevki bilet fiyatını soramayacaktır; Griselda gibi evine dönüp kulesinde hayallere dalmadan önce, hiçbir Argonaut'un kurtarmaya gelmeyeceği garip bir Andromeda gibi, kumun üzerinde yok olup gidecek kısır bir denizanası gibi sahilde oyalanır ya da tren kalkıncaya kadar, aylak aylak peronda durup, başka bir soydan insanların kayıtsız, küçümseyici veya dalgın gibi görebileceği, ama kimi böceklerin, hemcinslerini cezbetmek için takındığı parıltılı ışığa, kimi çiçeklerin, kendilerini dölleyecek böcekleri cezbetmek için sundukları nektara benzer biçimde sunulan, bu fazlasıyla garip, rastlanması zor zevkin, neredeyse bulunmaz meraklısını, uzmanımızın o garip lisanda anlaşabileceği meslektaşını yanıltmayacak olan bakışlarını yolcu kalabalığının üzerinde gezdirir; olsa olsa, perondaki hırpani bir adam, tıpkı College de France' ta, Sanskrit hocasının dinleyicisiz sınıfına, sadece ısınmak için girenler gibi, sırf maddi bir çıkar uğruna, bu lisanla ilgilenirmiş gibi görünür. Denizanası! Orkide! Sadece içgüdülerime boyun eğdiğimde, Balbec'teki denizanalarından iğrenirdim, ama denizanasına Michelet gibi doğabilim ve estetik açısından bakmayı becerdiğimde, gök mavisi, enfes bir çarkıfelek görürdüm. Denizanaları, taçyapraklarının saydam kadifesiyle,

denizin eflatun orkideleri gibi değil midirler? Hayvanlar ve bitkiler âleminin çok sayıdaki yaratığı gibi, vanilyayı üreten, ama erkekorganı dişiorganından bir bölmeyle ayrıldığı için sinekkuşları veya kimi ufak arılar çiçektozunu bir organdan diğerine taşımadıkça ya da insanlar tarafından yapay olarak döllenmedikçe kısır kalan bitki gibi, M. de Charlus de (burada döllenme kelimesini manevi anlamda yorumlamak gerekir, çünkü fiziksel anlamda erkekle erkeğin birleşmesi kısırdır, ne var ki, bir insanın, tadabileceği tek zevki bulabilmesi ve "bu yeryüzünde her varlığın", birisine "müziğini, ateşini ya da kokusunu" verebilmesi, önemsiz değildir), istisnai denebilecek erkeklerden biriydi, çünkü bu istisnai erkeklerin sayısı ne kadar fazla da olsa, cinsel ihtiyaçlarının, başkaları için son derece kolay olan tatmini, rastlanması fazlasıyla zor birçok şartın çakışmasına bağlıdır. M. de Charlus'ün durumundaki (ve yavaş yavaş ortaya çıkacak olan, şimdiden sezilmiş olabilecek ve yarı-muvafakatlara boyun eğen haz ihtiyacının gerektirdiği uzlaşmalara tabi) erkekler için, karşılıklı aşk, sıradan insanların durumunda karşılaştığı büyük, bazen aşılması imkânsız zorluklara öyle özel zorluklar ekler ki, herkes için daima çok nadir olan şey, bu erkekler için neredeyse imkânsız hale gelir ve sahiden mutlu, ya da doğanın kendilerine öyle gösterdiği bir karşılaşma gerçekleşirse, mutlulukları, normal âşığınkinden de daha olağanüstü, seçilmiş, yoğun bir biçimde gerekli olur. Uslu uslu işine gitmeye niyetli eski bir yelekçinin, elli yaşında, göbekli bir adamın karşısında büyülenerek ayaklarının birbirine dolaşması için aşılması gereken türlü engellerin, aşka yol açan, zaten ender olan tesadüflere doğanın uyguladığı özel ayıklamaların yanında, Capulet'lerle Montague'lerin nefreti hiç kalırdı; bu Romeo ve bu Juliet, haklı olarak, aşklarının anlık bir kapris değil, mizaçlarının uyumu tarafından çizilmiş tam bir alınyazısı olduğunu düşünebilirler; üstelik bu yazgıyı belirleyen yalnız kendi mizaçları değil, atalarının mizaçları, en gerilere kadar uzanan bir kalıtımdır, o kadar ki, birleştikleri varlık, daha doğmadan önce onlara aittir ve önceki hayatlarımızı geçirdiğimiz âlemleri yöneten güçle kıyaslanabilecek bir güçle çekmiştir kendilerini. M. de Charlus dikkatimi dağıttığından, yabanarısının, orkideye, onca zamandır beklediği, ancak bir çeşit mucize sayılabilecek kadar ihtimali düşük bir tesadüf sayesinde elde edebileceği çiçektozunu getirip getirmediğine bakamamıştım. Ne var ki, biraz önce şahit olduğum olay da, hemen hemen aynı türden ve aynı derecede harikulade bir mucizeydi. Bu karşılaşmaya bu açıdan baktığım andan itibaren, her ayrıntısında bir güzellik görmeye başladım. Doğanın,

erkek çiçeğin dişi çiçekten fazlasıyla uzakta olduğu, dolayısıyla kendi başlarına döllenemeyecek olan çiçeklerde, döllenmeyi gerçekleştirmeye böcekleri mecbur etmek için icat ettiği bütün o olağanüstü kurnazlıklar, çiçektozunu taşıma görevi rüzgâra aitse, nasılsa artık cezbedilecek böcek olmadığı için yararı olmayan nektar salgısını ortadan kaldırıp çiçektozunun erkek çiçekten ayrılmasını da, geçerken dişi çiçek tarafından yakalanmasını da kolaylaştıran kurnazca icat, hattâ böcekleri cezbeden gözalıcı taçlar, ayrıca, çiçeğin, sadece kendisinde meyve verebilecek, doğru çiçektozuna ayrılmış olması için, kendisini başka çiçektozlarına bağışık kılan bir sıvı salgılamasını sağlayan icat kadar, bu kurnazlıkların hepsi kadar mucizevi olan bir başka şey de, yaşlanan eşcinsele aşkın hazlarını sunmaya yazgılı bir eşcinsel alttürünün varlığıydı: yani, bütün erkekleri değil, –Lythrum salicaria gibi üçlü bakışımlı, boyuncukları farklı uzunluktaki çiçeklerin döllenmesini düzenleyen çakışmaya ve uyuma benzetilebilecek bir süreçle– sadece kendilerinden çok daha yaşlı erkekleri çekici bulan erkekler. Jupien biraz önce bana, işte bu alttürün bir örneğini sunmuştu, ama her insan-bitki derleyicisi, her manevi-bitkibilimci, çok ender rastlanır olmalarına rağmen, bundan daha çarpıcı örnekler gözlemleyebilir; kısa boyuncuklu erdişi Primula veris çiçeklerinin, uzun boyuncuklu Primula veris'in çiçektozunu seve seve kabul etmekle birlikte, başka bir kısa boyuncuklu Primula veris tarafından döllenmedikçe kısır kalması gibi, yapılı, göbekli, elli yaşındaki bir erkeğin kendisine yaklaşmasını bekleyen narin bir delikanlının, başka delikanlıların yaptığı kurlara ilgisiz kalışını izleyebilir. Öte yandan, M. de Charlus'le ilgili olarak, daha sonraları farkettim ki, onun için çeşitli türden birleşmeler vardı; bunların bazıları, çok sayıda oluşlarıyla, neredeyse görünmeyecek kadar ani oluşlarıyla, özellikle de iki taraf arasında temas olmayışıyla, bir bahçede, hiç değmedikleri bir komşu çiçeğin çiçektozuyla döllenen çiçekleri daha da çok hatırlatıyorlardı. Gerçekten de baronun belirli kişileri evine getirtip birkaç saat boyunca konuşmasıyla hâkimiyeti altında bulundurması, rastgele bir karşılaşmayla alevlenmiş olan arzusunun yatışmasına yetiyordu. Sadece kelimelerle gerçekleşen birleşme, tekhücrelilerdeki kadar basitti. Bazen, herhalde Guermantes'lardaki akşam yemeğinden sonra beni çağırttığı gece de olduğu şekilde, tatmin, tıpkı bazı çiçeklerin, bir yay sayesinde, farkında olmadan işbirliği yapan, sersemlemiş böceği uzaktan ıslatmaları gibi, baronun, misafirinin suratına püskürttüğü şiddetli bir azar sayesinde gerçekleşiyordu. Hükmedilenken hükmeden konumuna geçen M. de Charlus, huzursuzluğundan arındığını, yatıştığını

hissediyor, bütün çekiciliğini bir anda kaybeden misafirini kovuyordu. Son olarak, eşcinselin kadınlarla yararlı ilişkiler kuramayacak kadar kadına benzemesinden kaynaklanan eşcinsellik, bu bağlamda, çok sayıda erdişi çiçeğin döllenmemesine yol açan daha genel bir yasaya, yani kendini döllemenin kısırlığına tabidir. Bir erkek peşindeki eşcinsellerin, çoğu kez kendileri kadar kadınsı bir eşcinselle yetindikleri doğrudur. Ama önemli olan, tıpkı kendi kendilerini dölleyemeyen, ama başka erdişiler tarafından döllenebilen birçok erdişi çiçekte, hattâ salyangoz gibi bazı erdişi hayvanlarda olduğu şekilde, karşılarındaki bireyin, kullanamadıkları bir tohumuna sahip oldukları kadın cinsine ait olmamasıdır. Doğu'nun ilkçağıyla ya da Yunanistan'ın altın çağıyla aralarında bir bağlantı kurmaktan çok hoşlanan eşcinseller, bu bakımdan, çok daha gerilere, ikievcikli çiçeklerin de, tekcinsiyetli hayvanların da henüz var olmadığı deneme dönemlerine, kadın anatomisinde kimi erkek organlarının, erkek anatomisinde de kimi dişi organlarının taslaklarında izi sürülebilecek o başlangıçtaki erdişiliğe uzanabilirler. Jupien ve M. de Charlus'ün arasında geçen, başlangıçta benim için anlaşılmaz olan sözsüz oyunu, Darwin'in anlattığı, bileşikgiller adı verilen çiçeklerin böceklere yönelik baştan çıkartıcı hareketleri, daha uzaktan görülebilmek için, çiçek başlarındaki dilsi çiçeklerini uzatmaları kadar ilginç buluyor, böceklere yol açmak için erkekorganlarını çevirip büken veya böceklere bir yıkanma imkânı sunan, boyuncukları farklı uzunluktaki bir çiçeğe benzetiyor, hattâ daha da basit biçimde, şu anda böcekleri avluya cezbeden nektar kokularıyla, gözalıcı taçlarla kıyaslıyordum. O günden itibaren, M. de Charlus, Mme de Villeparisis'ye ziyaret saatlerini değiştirecekti; Jupien'i başka bir yerde, daha rahatça göremeyeceği için değil de, tıpkı benim gibi o da, öğle sonrası güneşi ve çiçekli çalılarla anısı arasında bir bağlantı kurduğu için. Ayrıca, Jupien'leri Mme de Villeparisis'ye, Guermantes Düşesi'ne, tavsiyesine uymayan ya da sadece uymakta geciken birkaç hanımın, belki ibret olsun diye, belki de öfkesini kamçıladıkları ve egemenlik kurma çabalarına karşı koydukları için baronun korkunç misillemelerine hedef olduklarını gördükçe genç nakışçıya iyice sadık kalan seçkin bir müşteri topluluğuna salık vermekle kalmadı; Jupien'in işini giderek daha kârlı hale getirdi ve sonunda yanına daimi sekreter olarak alıp daha sonra göreceğimiz şartlarda bir mevkiye yerleştirdi. İyilikleri, kendine mi, başkalarına mı yapıldıklarına göre azımsamaya veya abartmaya eğilimli olan Françoise, "Ne şanslı adam bu Jupien!" diyordu. Zaten bu örnekte abartmasına gerek olmadığı gibi,

Jupien'i içtenlikle sevdiğinden, kıskanmıyordu da. "Baron ne kadar iyi bir insan," diye ekliyordu, "ne kadar yakışıklı, ne kadar dini bütün, ne kadar görgülü! Ben zenginlerin çevresinden olsam, bir de evlendirecek kızım olsa, gözüm kapalı barona verirdim onu." - "Ama Françoise," diyordu annem usulca, "bu kızın ne çok kocası olacaktı! Hatırlarsanız Jupien'ede söz vermiştiniz." - "Aa, öyle ya!" diye cevap veriyordu Françoise. "O da bir kadını çok mutlu edebilecek birisi de ondan. İnsan ister zengin olsun, ister sefil bir yoksul, mizaç değişmiyor. Baronla Jupien tıpatıp aynı türden insanlar."

Esasen, bu ilk keşif karşısında, böylesine ayıklamaya tabi tutulmuş bir birleşmenin seçici niteliğini fazlaca abartıyordum. Şüphesiz, M. de Charlus'e benzeyen erkeklerin her biri olağanüstü bir yaratıktır, çünkü hayatın imkânlarına taviz vermediği sürece, temelde öteki soydan bir erkeğin, yani kadınlardan hoşlanan (dolayısıyla kendisini sevemeyecek) bir erkeğin arayışı içindedir; az önce Jupien'in, yabanarısına kur yapan orkide gibi M. de Charlus'ün etrafında dönüşünü seyrettiğim avluda edindiğim kanının aksine, acıdığımız bu istisnai kişiler, bu eser boyunca göreceğimiz gibi, ancak en sonunda açıklanacak bir nedenden ötürü, kalabalık bir toplulukturlar ve kendileri de, sayılarının azlığından değil, çokluğundan yakınırlar. Çünkü Tekvin'de anlatıldığına göre, Sodomluların, patırtısı Tanrı katına yükselen şeylerin hepsini gerçekten yapıp yapmadıklarını öğrensinler diye Sodom'un kapısına iki meleğin yerleştirilmesi, bu görevi bir sodomiste vermesi gereken Tanrının pek kötü bir seçimiydi –ki buna da sevinmemiz gerekir. "Altı çocuk babasıyım, iki metresim var," türünden mazeretler, bir sodomisti yumuşatıp alev alev kılıcını indirmesine, cezaları hafifletmesine yol açmazdı. Onun vereceği cevap şöyle olurdu: "Evet, karın da kıskançlık içinde kıvranıyor. Ama sen o kadınları Gomorra'da bulmamış da olsan, gecelerini Hebronlu bir çobanla geçiriyorsun." Sonra da adamı derhal, gerisin geri, ateş ve kükürt yağmuruyla mahvedeceği şehre gönderirdi. Bunun aksine, gizli sodomistlerin hepsinin kaçmasına izin verildi; bunlar, genç bir oğlan görüp Lût'un kansı gibi başlarını çevirseler bile, onun gibi bir tuz direğine dönüşmediler. Böylece bu gizli sodomistlerin çok sayıda torunu oldu ve sonraki kuşaklarda bu başını çevirme hareketi, kimi ahlâksız kadınların, bir vitrindeki ayakkabılara bakarmış gibi yapıp başlarını çevirerek bir öğrenciye bakmaları gibi, alışkanlık olarak kaldı. Tekvin'in bir başka cümlesini, "Yerin tozunu sayabilen olursa, bu zürriyeti de sayabilecek," cümlesini yakıştırabileceğimiz kadar kalabalık olan bu

sodomistlerin torunları, dünyanın dört bir bucağına yerleşmişler, bütün mesleklere sızabilmişlerdir, en kapalı kulüplere bile o kadar rahatlıkla girerler ki, bir sodomist böyle bir kulübe kabul edilmediğinde, ret oylarının çoğunluğu, atalarının lanetli şehirden kaçabilmelerini sağlayan yalancılığı kalıtımla edindiklerinden, sodomiyi kınamayı asla ihmal etmeyen sodomistlere aittir. Günün birinde o lanetli şehre dönmeleri mümkündür. Şüphesiz bütün ülkelerde, doğulu, kültürlü, müziğe meraklı, dedikoducu, büyüleyici meziyetleri ve tahammül edilmez kusurları olan bir koloni oluştururlar. İlerideki sayfalarda kendilerini daha derinlemesine ele alacağız; ancak, şimdilik, ölümcül bir hataya, tıpkı Siyonist hareketin desteklenişi gibi, sodomist bir hareket başlatıp Sodom'un baştan kurulması hatasına karşı bir uyarıda bulunmak istedik. Çünkü böyle bir şehir kurulsa, sodomistler, daha gelir gelmez, öyle değillermiş gibi görünmek için, şehri terk ederler, bir kadınla evlenirler, istedikleri her eğlenceyi bulacakları başka kentlerde metresler tutarlardı. Sodom'a sadece çok gerekli olduğunda, kendi şehirleri boşaldığında, kurtların açlıktan şehre indikleri durumlarda giderlerdi. Yani sonuçta her şey Londra'daki, Berlin'deki, Roma'daki, Petrograd'daki ya da Paris'teki gibi cereyan ederdi.

Ne olursa olsun, o gün düşesi ziyarete gitmeden önce bu kadar ilerisini düşünmüyor ve Jupien-Charlus birleşmesine dikkat etmekten, belki de çiçeğin yabanarısı tarafından döllenişini kaçırdığıma üzülüyordum.

Sodom ve Gomorra - II

Birinci Bölüm

M. de Charlus yüksek sosyetede. - Bir hekim. - Mme de Vaugoubert'in tipik yüzü. - Mme d'Arpajon, Hubert Robert'in fıskiyesi ve Grandük Vladimir'in neşesi. - Mme ddAmoncourt, Mme de Citri, Mme de Saint-Euverte, vs. -Sıoann'la Guermantes Prensi arasında ilginç bir konuşma. - Albertine'in telefonu. - Balbec'e ikinci ve son gidişimden önceki ziyaretler. - Balbec'e varış. - Albertine'e ilişkin kıskançlıklar. - Gönül tutuklukları.

Davet edilip edilmediğimden emin olmadığım Guermantes'lardaki geceye bir an önce gitmek gibi bir acelem olmadığından, dışarıda oyalanıyordum; zaten yaz günü de, benden daha aceleci değildi. Saat dokuzu geçtiği halde, Concorde Meydanı'nda Luksor dikilitaşına pembe nuga görünümünü veren, hâlâ onun ışığıydı. Sonra dikilitaşın rengini değiştirdi ve öyle madeni bir maddeye dönüştürdü ki, yalnızca daha değerli değil, daha ince ve neredeyse esnek bir hale getirdi. İnsan bu mücevheri bükebileceğini, hattâ zaten hafifçe çarpıtılmış olduğunu düşünüyordu. Ay şimdi gökyüzünde dikkatle soyulmuş, ama biraz kemirilmiş bir portakal dilimi gibiydi. Fakat birkaç saat sonra, en dayanıklı altından mamul olacaktı. Arkasına bir başına büzüşmüş, zavallı bir yıldızcık, yalnız ayın tek yoldaşı olacak, ay ise, arkadaşını korumakla birlikte, ondan daha gözüpek olduğundan, geniş, harikulade altından hilalini, karşı konulmaz bir silah gibi, bir doğu simgesi gibi çekip, önden gidecekti.

Guermantes Prensesi'nin konağının önünde, Châtellerault Dükü'ne rastladım; daha yarım saat önce, davet edilmeden gelmiş olma korkusuyla kıvrandığımı hatırlamıyordum –aynı korku az sonra tekrar yakama yapışacaktı. İnsan bir konuda endişelenir ve bu endişesini dikkatinin

dağılması sayesinde unutup, bazen tehlike ânı geçtikten uzun süre sonra hatırlar ancak. Genç dükü selamlayıp konağa girdim. Ama bu noktada, biraz ileride göreceğimiz bir olayın anlaşılmasını sağlayacak olan küçücük bir ayrıntıya dikkat çekmem gerekir önce.

Daha önceki geceler olduğu gibi o gece de, Châtellerault Dükü'nü, kim olduğu hayalinden bile geçmeden, çok düşünen biri vardı: Mme de Guermantes'ın (o sıralar "çığırtkan" denilen) teşrifatçısıydı bu. M. de Châtellerault, prensesin –kuzeni olmakla birlikte– yakın çevresinden değildi ve salonuna ilk kez kabul ediliyordu. Dükün annesiyle babası, altı yıldır küs oldukları prensesle on beş gün önce barışmışlar ve o gece mecburen Paris dışında olacaklarından, kendilerini temsil etmek üzere oğullarını görevlendirmişlerdi. Öte yandan, prensesin teşrifatçısı, Champs-Elysees'de çok hoş bulduğu bir gençle karşılaşmış, ama kim olduğunu bir türlü öğrenememişti. Gerçi genç adam cömert olduğu kadar nazik de davranmıştı. Teşrifatçı, böylesine genç bir beyefendiden esirgememesi gerekir diye düşündüğü bütün lütufları, aksine, ondan görmüştü. Ne var ki, M. de Châtellerault ihtiyatsız olduğu kadar ödlekti de; karşısındakinin kim olduğunu bilmediği için, kimliğini açıklamamaya iyice kararlıydı; bilmiş olsa –yersiz olmakla birlikte– çok daha büyük bir korkuya kapılırdı. Kendine İngiliz süsü vermekte inat etmiş, bunca hazzı ve cömertliği borçlu olduğu kişiyi tekrar bulabilmeyi arzulayan teşrifatçının bütün tutkulu sorularına dük, Gabriel Caddesi boyunca, ısrarla, "I do not speak French," diye cevap vermişti.

Guermantes Dükü, her şeye rağmen –kuzeninin annesinin soyu nedeniyle– Guermantes-Bavyera Prensesi'nin salonunda belli belirsiz bir Courvoisier havası bulduğunu iddia etse de, prensesin girişimci ruhu ve entelektüel üstünlüğü, genel olarak, bu çevrede başka hiçbir yerde rastlanmayan bir yeniliğe dayanarak değerlendirilirdi. Yemekten sonra, arkadan gelecek davet ne kadar önemli olursa olsun, Guermantes Prensesi'nin salonunda iskemleler, icabında sırt sırta veren küçük gruplar oluşturacak şekilde dizilmiş olurdu. Prenses, sosyalliğini, bir tercih yaparcasına bu gruplardan birinde oturarak ifade ederdi. Ayrıca, bir başka grubun şu veya bu üyesini seçip oturduğu gruba katmaktan da çekinmezdi. Örneğin, diğer bir gruptaki konumu nedeniyle sırttan görünen Mme de Villemur'ün ne kadar güzel bir boynu olduğuna M. Detaille'ın dikkatini çekip, M. Detaille da doğal olarak onayladığında, prenses hiç çekinmeden

sesini yükseltir, "Madame de Villemur," derdi, "M. Detaille, büyük bir ressam olarak, boynunuzu takdir etmekle meşgul." Mme de Villemur, bunun doğrudan sohbete davet olduğunu sezerdi; ata binme alışkanlığının kazandırdığı ustalıkla, iskemlesini yavaşça, dairenin dörtte üçü kadar bir yay çizerek, ekseni etrafında döndürür ve yanındakileri katiyen rahatsız etmeden, prensesle neredeyse karşılıklı konuma gelirdi. Misafirinin ustaca, edeplice dönüşüyle yetinmeyen ev sahibesi, "M. Detaille'ı tanımıyor musunuz?" diye sorardı. "Kendisini tanımıyorum, ama eserlerini tanıyorum," diye cevap verirdi Mme de Villemur saygılı, sevimli bir tavırla ve birçoklarının gıpta ettiği bir yerindelikle, bir yandan da, isminin söylenmesi resmen tanışması için yeterli olmayan ünlü ressama belli belirsiz bir selam vererek. "Gelin Monsieur Detaille," derdi prenses, "sizi Mme de Villemur'e takdim edeceğim." Bunun üzerine Mme de Villemur, biraz önce dönerken gösterdiği ustalıkla, Rüya'nın yaratıcısına bir yer açardı. Prenses de kendisine bir iskemle çekerdi; aslında Mme de Villemur'e seslenmesinin tek sebebi, mutat on dakikayı tamamladığı birinci gruptan ayrılıp ikinci gruba da eşit bir süre ayırmak için bir bahane bulma isteğiydi. Kırk beş dakikada, bütün grupları ziyaret etmiş olurdu; bu ziyaretlerin her biri, o anda karar verilmiş, bir tercihe dayanarak yapılmış gibi görünürdü, ama asıl amaç, "soylu bir hanımefendinin misafir ağırlamakta" gösterdiği doğal zarafeti vurgulamaktı. Ama o esnada davetliler gelmeye başlamıştı, ev sahibesi de, girişe yakın bir yerde, güzellikten yoksun iki prensesle İspanya büyükelçisinin eşinin arasında –dimdik ve gururlu, adeta bir kraliçe ihtişamıyla, gözleri kendi ateşleriyle alev alev– oturmaktaydı.

Benden önce gelmiş birkaç davetlinin arkasında, kuyruğa girmiştim. Karşımda prenses vardı; şüphesiz bana bu daveti hatırlatan tek şey, diğer bütün güzellikler arasında prensesin güzelliği değil. Ama ev sahibesinin yüzü o kadar mükemmeldi, çok güzel basılmış bir madalyona o kadar benziyordu ki, benim için daima hatırlatıcı özelliğini korudu. Prensesin, davetlilerine bu gecelerin birinden birkaç gün önce rastladığında, onlarla sohbet etmeyi çok arzuluyormuşçasına, "Geleceksiniz, değil mi?" demek gibi bir alışkanlığı vardı. Ama aksine, kendileriyle konuşacak hiçbir şeyi olmadığından, karşısına geldiklerinde, iki prenses ve büyükelçi eşiyle yaptığı boş konuşmayı bir an kesip ayağa kalkmadan, "Gelmeniz büyük nezaket," diyerek teşekkür etmekle yetiniyordu (davetlinin gelmekle nezaket gösterisinde bulunduğunu düşündüğünden değil de, kendi nezaketini iyice yüceltmek için); hemen ardından, misafirini tekrar

davetliler seline bırakıp, "M. de Guermantes'ı bahçenin girişinde bulabilirsiniz," diye ekliyordu; bunun üzerine konuğu da gidip ziyaretini yapıyor, onu rahat bırakıyordu. Hattâ bazı davetlilere hiçbir şey söylemiyor, sanki bir mücevher sergisine gelmişler gibi, o enfes, oniks gözlerini kendilerine göstermekle yetiniyordu.

Benim hemen önümdeki davetli, Châtellerault Dükü'ydü.

Salondan kendisine yöneltilen bütün tebessümlere, sallanan ellere cevap vermesi gerektiğinden, teşrifatçıyı farketmemişti. Oysa teşrifatçı, onu daha ilk anda tanımıştı. Öğrenmeyi o kadar istediği adı birkaç saniye sonra öğrenecekti. Teşrifatçı, önceki günkü "İngiliz"ine, duyuracağı ismi sorarken, heyecanlı olduğu gibi, patavatsızlık, kabalık ettiğini de düşünüyordu. Sanki herkese bir sırrı ifşa edecekmiş (oysa kimse bir şeyden şüphelenmeyecekti), bu sırrı böyle açığa çıkarıp gözler gönüne sermekle bir suç işliyormuş gibi geliyordu ona. Davetlinin, "Châtellerault Dükü" cevabını duyduğunda, gururu öyle afallattı ki kendisini, bir an sessiz, kalakaldı. Dük teşrifatçıya baktı, tanıdı, mahvolduğunu düşündü; bu arada hizmetkâr kendini toparlamıştı ve armalar konusunda, fazlasıyla mütevazı bir ismi kendiliğinden tamamlayacak kadar bilgili olduğundan, samimi bir şefkatle yumuşattığı profesyonel bir enerjiyle haykırıyordu: "Altes Monsenyör Châtellerault Dükü!" Ama duyurulma sırası şimdi bendeydi. Henüz beni görmemiş olan ev sahibesini seyretmeye daldığımdan, son derece iç açıcı üniformalar giymiş, davetsiz misafirleri yakalayıp kapı dışarı etmeye hazır, güçlü kuvvetli uşaklardan oluşan bir ekiple çevrili, cellatlar gibi karalara bürünmüş olan bu teşrifatçının –M. de Châtellerault'dan farklı nedenlerle de olsa– benim açımdan ne korkunç bir görevi olduğunu düşünmemiştim. Bana adımı sordu, bir idam mahkûmunun kendini kütüğe bağlatması gibi otomatik bir şekilde adımı söyledim. Başını derhal azametli bir tavırla kaldırdı ve ben, davetli değilsem kendi izzetinefsimi, davetliysem Mme de Guermantes'ınkini incitmemek için adımı alçak sesle söylemesini rica etmeye fırsat bulamadan, kaygılandırıcı heceleri, konağın tavanını sarsacak bir güçle haykırdı.

Ünlü Huxley (yeğeni şu anda İngiliz edebiyat dünyasında önemli bir yer tutan zat), hastalarından birinin, misafirliğe gittiğinde, çoğu kez kendisine kibarca sunulan koltukta, yaşlı bir beyefendinin oturmakta olduğunu gördüğü için, artık hiçbir davete, toplantıya gidemediğini anlatır. Hastası olan hanım, kendisine bu şekilde dolu bir koltuk sunulamayacağına göre, ya

buyur etme hareketinin, ya da yaşlı beyefendinin varlığının, bir sanrı olduğundan kuşku duymuyormuş. Huxley kendisini tedavi etmek amacıyla, tekrar gece davetlerine katılmaya zorladığında, yapılan kibar hareketin mi gerçek olduğunu, yoksa var olmayan bir hayale boyun eğip herkesin gözü önünde, etten kemikten bir beyefendinin kucağına mı oturacağını bilemeyerek, zor bir kararsızlık ânı geçirmiş. Kısa süren kararsızlığı, işkenceden farksızmış. Benim kararsızlığım, belki daha da büyük bir işkence oldu. Muhtemel bir felaketin öncesindeki gürültü gibi gürleyen adımı duyduğum an, ne olursa olsun iyi niyetimi kanıtlamak için, hiçbir şüphe duymuyormuşçasına kararlı bir edayla, prensese doğru yürümek zorunda kaldım.

Prenses, aramızda birkaç adımlık bir mesafe kaldığında gördü beni ve bir komploya kurban gittiğime dair hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde, diğer davetlileri karşıladığı gibi oturmayı sürdürmek yerine, ayağa kalkıp bana doğru yürüdü. Bir saniye sonra, ben de, oturmaya karar verip koltuğu boş bulan ve yaşlı beyefendinin bir sanrı olduğunu anlayan Huxley'nin hastası gibi, rahat bir nefes alabildim. Prenses gülümseyerek bana elini uzatıyordu. Malherbe'in,

> Ve onların şerefine meleklerin ayağa kalkışını.

dizesiyle biten kıtasına özgü zarafetle, birkaç dakika ayakta durdu.

Düşes henüz gelmemiş olduğu için, sanki o olmayınca sıkılacakmışım gibi, özür diledi. Bana bu ağırlama cümlesini söylerken, elimden tutarak etrafımda zarafetle çepeçevre döndü; bir burgaç tarafından sürüklenir gibiydim. Bunun ardından, prensesin, bir kotiyon dansını yönetircesine, elime fildişi saplı bir baston veya bir bilezikli saat vermesini bekliyordum neredeyse. Doğrusu bana bunlardan hiçbirini vermedi, sanki boston dansı yapmamış da, ilahi tınılarını bozmaktan korktuğu, kutsal bir Beethoven dörtlüsü dinlemiş gibi, konuşmayı kesti, daha doğrusu başlatmadı ve gelmiş olmamdan ötürü hâlâ mutlulukla dolup taşarak, sadece prensin nerede olduğunu bildirdi.

Prensesin yanından uzaklaştım ve bana söyleyecek tek bir lafı olmadığını, bu büyüleyici, uzun boylu, alımlı, metanetle idam sehpasına çıkmış onca soylu hanımefendi kadar asil olan kadının, sonsuz iyi niyetiyle, bana melisa suyu ikram etmeye cesaret edemeyip zaten iki kere söylemiş

olduğu, "Prensi bahçede bulabilirsiniz," cümlesini tekrarlamaktan başka bir şey yapamayacağını hisederek bir daha da yanına yaklaşamadım. Prensin yanına gitmek ise, şüphelerimin bir başka şekle bürünerek yeniden doğması demekti.

Ne olursa olsun, beni prense takdim edecek birini bulmam gerekiyordu. Yeni tanıştığı Ekselansları Sidonia Dükü'yle sohbet eden M. de Charlus'ün bitmez tükenmez gevezeliği, bütün konuşmaları bastırıyordu. Aynı mesleği paylaşan insanlar birbirlerini sezgiyle tanırlar; aynı kusuru paylaşanlar da öyle. M. de Charlus'le M. de Sidonia, ortak kusurlarını karşılıklı sezinlemişlerdi hemen: Sosyetede, hiçbir müdahaleye tahammül edemeyen monologculardı ikisi de. Ünlü bir sonedeki ifadeyle, hastalığın çaresi olmadığını derhal anlayıp, susmaya değil de, her biri, ötekinin ne dediğiyle ilgilenmeden konuşmaya karar vermişlerdi. Bunun sonucunda, Moliere'in komedilerinde aynı anda farklı şeyler söyleyen birçok kişinin yarattığı karmakarışık gürültü çıkmıştı ortaya. Aslında baron, gürleyen sesiyle üste çıkacağından, M. de Sidonia'nın zayıf sesini bastıracağından emindi; bununla birlikte, dükün de cesareti kırılmıyor, M. de Charlus nefes almak için bir an durduğunda, istifini bozmadan söylevine devam eden İspanyol asilzadesinin fısıltısı, boşluğu dolduruyordu. M. de Charlus'ten beni Guermantes Prensi'ne takdim etmesini isteyebilirdim pekâlâ, ama bana kızgın olmasından (çok haklı olarak) korkuyordum. Tekliflerine ikinci kez kulak asmamakla, beni sevecenlikle evime bıraktığı geceden sonra hayatta olduğuma dair bir haber bile vermemekle, barona karşı büyük kadir bilmezlik etmiştim. Halbuki mazeret olarak, daha o öğleden sonra gördüğüm, Jupien'le arasında geçen sahneyi, önceden katiyen sezmemiştim. Böyle bir şeyden hiç mi hiç şüphelenmiyordum. Şunu belirtmem gerekir ki, kısa bir süre önce, annemle babam tembelliğim yüzünden, hâlâ zahmet edip M. de Charlus'e mektup yazmadığım için beni azarladıklarında, bana namussuzca teklifleri kabul ettirmek istediklerini ileri sürerek şiddetli sitemlerde bulunmuştum. Ama bu yalan cevabı vermemin tek nedeni, öfkeyle birlikte, onları en çok rahatsız edecek cümleyi bulma isteğiydi. Aslında baronun tekliflerinin ardında herhangi bir cinsellik, hattâ duygusallık bulunabileceği aklımdan geçmemişti. Annemle babama söylediklerim, tamamen uydurmaydı. Ne var ki, geleceği bazen farkına varmadan içimizde taşırız, yalan zannettiğimiz sözlerimiz, yakın gelecekteki bir gerçekliği tasvir eder.

M. de Charlus, şüphesiz iyilik bilmezliğimi affederdi. Ama onu çileden çıkaran, o gece Guermantes Prensesi'nin evindeki, ayrıca bir süredir kuzininin evindeki varlığımın, "O salonlara ancak benim aracılığımla girilir," yollu tumturaklı beyanına bir aldırmazlık gibi görünmesiydi. Hiyerarşiye aykırı davranışım, ağır bir hata, belki onarılması imkânsız bir suçtu. M. de Charlus, emirlerine uymayanlara ya da düşman bellediklerine yağdırdığı şimşeklerin, ne kadar hiddet katarsa katsın, birçok kişinin gözüne artık sahte görünmeye başladığını ve herhangi birini herhangi bir yerden kovacak güçleri kalmadığını gayet iyi biliyordu. Ama belki, azalmakla birlikte hâlâ büyük olan nüfuzunun, benim gibi acemilerin gözünde, eskisinden farksız olduğunu düşünüyordu. İşte bu yüzden, sırf varlığımın bile, iddialarının alaylı bir yalanlaması gibi göründüğü bir davette, bir ricada bulunmak için baronu seçmem, pek yerinde olmazmış gibi geldi bana.

O esnada, oldukça bayağı birisi, Profesör E..., beni durdurdu. Beni Guermantes'ların evinde gördüğüne şaşırmıştı. Ben de onu gördüğüme daha az şaşırmadım, çünkü prensesin evinde ne o güne kadar, ne de daha sonra, böyle bir şahıs asla görülmedi. Profesör, kısa bir süre önce, son duası yapılmış olan prensi bulaşıcı zatürreden kurtarmıştı; Mme de Guermantes'ın ona olan çok özel minneti de, göreneklere aykırı davranıp profesörü davet etmelerine sebep olmuştu. Bu salonda kesinlikle hiç kimseyi tanımadığı ve bir ölüm meleği gibi sürekli tek başına dolaşamayacağı için, beni tanıyınca, hayatında ilk defa, bana söyleyecek yüzlerce şeyi olduğu hissine kapılmıştı, ki bu da kendisine içinde bulunduğu sıkıntıyı hafifletme fırsatı veriyordu; bana yaklaşmasının nedenlerinden biri buydu. Bir başka neden daha vardı. Profesör, asla teşhis hatası yapmamaya çok büyük önem verirdi. Öte yandan, yazışmaları o kadar çoktu ki, bir hastayı tek bir kere gördüğünde, hastalığın, kendi belirttiği seyri takip edip etmediğini her zaman tam olarak hatırlayamıyordu. Hatırlanacak olursa, büyükannem kriz geçirdiğinde, onu profesörün evine götürmüştüm, profesör o gece giyeceği kıyafete çeşitli nişanlar diktiriyordu. Aradan geçen zaman, o sırada kendisine gönderdiğimiz yazılı haberi unutturmuştu. "Saygıdeğer büyükanneniz ölmüştü, değil mi?" dedi, sesindeki hafif kaygıyı bastıran bir güvenle. "Öyle ya! Zaten onu daha ilk gördüğüm anda, teşhisim çok kötümser olmuştu, gayet iyi hatırlıyorum."

Profesör E..., işte bu şekilde, büyükannemin öldüğünü öğrendi, daha doğrusu tekrar öğrendi; hakkını ve bu arada tıp dünyasının tamamının hakkını verip şunu da söylemem gerekir ki, herhangi bir tatmin belirtisi göstermedi, belki de bir tatmin duymadı. Hekimlerin hataları saymakla bitmez. Genellikle, perhiz konusunda aşırı iyimserlik, sonuç konusundaysa aşırı kötümserlik yüzünden yanılgıya düşerler. "Şarap mı? Ölçülü içildiği sürece bir zararı olamaz, ne de olsa güçlendiricidir... Fiziksel zevk mi? Nihayet o da bedenin bir işlevi. Yanlış anlamayın, aşırıya kaçmamak kaydıyla izin veriyorum. Her şeyde aşırılık hatadır." Hasta, iki sağaltıcıdan, su ve iffetten vazgeçmek için çok kışkırtıcı bir dürtüye kapılır birden. Buna karşılık, bir kalp rahatsızlığınız, albümininiz, vs. varsa, ömrünüz pek uzun değildir. Ciddi ama işlevsel rahatsızlıklar, kolayca hayali bir kansere atfedilir. Önüne geçilmesi imkânsız bir hastalığı durduramayacak olan vizitelere devam etmenin bir yararı yoktur. O zaman kendi haline bırakılan hasta, katı bir perhiz uygulayıp iyileşecek, ya da en azından hayatta kalacak olursa, kendisini uzun zamandır Pere-Lachaise mezarlığında zanneden hekime, Opera Caddesi'nde selam verdiğinde, hekim bu selamı alaycı bir küstahlık olarak algılayacaktır. Ağır ceza mahkemesi başkanı, iki yıl önce idam hükmü verdiği bir aylağın, gözünün önünde, burnunun dibinde, görünüşe bakılırsa hiç korkmadan, masum masum dolaştığını görse, ancak bu kadar öfkelenebilir. Hekimler (elbette bütün hekimlerden söz etmiyor, çok değerli istisnaları bunun dışında tutuyoruz) genelde hükümlerinin gerçekleşmesine sevinmekten çok, geçersiz olmasına sinirlenirler, canları sıkılır. İşte bu nedenle, Profesör E... de, yanılmadığını görünce muhtemelen bir zihinsel tatmin yaşadıysa da, başımıza gelen acı olaydan bana üzüntüyle söz etti sadece. Kendisine bir güven veren, orada kalmak için bir mazeret sağlayan . konuşmamızı kısa kesmek gibi bir isteği yoktu. O günlerde havanın aşırı sıcak olduğundan söz etti ve kültürlü bir insan olduğu, düzgün bir lisanla kendini ifade edebileceği halde, "Bu hipertermi sizi rahatsız etmiyor mu?" dedi. Tıpta, Moliere'den bu yana, bilgi açısından ufak bazı ilerlemeler olduysa da, terimler açısından hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. Profesör, ardından, "Yapılması gereken şey, böyle havalarda, özellikle de gereğinden fazla ısıtılmış salonların yol açtığı aşırı terlemeleri önlemek" dedi. "Buna bir çare olarak, eve dönüp bir şey içmek istediğinizde, sıcağa başvurabilirsiniz." (Bu, sıcak içecekler anlamına geliyordu tabii ki.)

Büyükannemin ölüm sebebi dolayısıyla, bu konu ilgimi çekiyordu; yakın bir zamanda, büyük bir bilginin kitabında, terin, başka yoldan atılması

gereken şeyi deriden geçirerek, böbreklere zarar verdiğini okumuştum. Büyükannemin ölümü sırasında ortalığı kasıp kavuran aşırı sıcakları üzülerek hatırlıyor, hattâ neredeyse suçluyordum. Profesör E. ..'ye bu konudan söz etmedim, ama o, kendiliğinden, "Terlemenin çok olduğu bu aşırı sıcak havaların iyi tarafı, böbreklerin o oranda rahatlamasıdır," dedi. Tıp, kesin bir bilim değildir.

Bana yapışmış olan Profesör E...' nin tek istediği, yanımdan ayrılmamaktı. Ne var ki ben, bir adım geri çekilerek Guermantes Prensesi'ne sağdan soldan, iki büklüm eğilerek selamlar yağdıran Vaugoubert Markisi'ni görmüştüm. Kendisine M. de Norpois tarafından kısa bir süre önce tanıştırılmıştım; beni ev sahibine takdim edebilecek kişi marki olabilir diye umuyordum. Bu eserin boyutları, M. de Vaugoubert'in, hangi gençlik hadiselerinden ötürü, M. de Charlus'ün, Sodom'daki deyişle "mahremiyetine" girebilen çok ender sosyete erkeklerinden biri (belki de tek erkek) olduğunu burada açıklamama izin vermiyor. Ama Kral Theodosius nezdindeki elçimiz, baronun kusurlarını paylaşıyorduysa da, bu kusurlar onda ancak çok solgun bir yansıma derecesindeydi. Baronun, karşısındakini büyüleme arzusu ve ardından da, küçümsenme olmasa da yakalanma korkusu –ki bu da hayaliydi– sebebiyle geçirdiği münavebeli sevgi ve nefret patlamaları, markide son derece yumuşamış, duygusal ve aptalca bir şekle bürünmüştü. M. de Vaugoubert' de yine de görülen bu patlamalar, bir iffetlilik, bir "platonizm" (müthiş ihtiraslı bir insan olarak, diplomatlık sınavlarına girdiğinden beri, her zevki bunlara feda etmişti) ve bilhassa kafasının boşluğu yüzünden, gülünç bir hal almıştı. M. de Charlus'ün ölçüsüz övgüleri, bir belagat fırtınası gibi patlar, en ince, en keskin, bir insanı ömür boyu damgalayan alaylarla süslenirken, M. de Vaugoubert ise aksine, sevgisini, en sıradan insanın, bir yüksek sosyete mensubunun, bir memurun bayağılığıyla, (baronunkiler gibi genellikle hayal ürünü olan) sitemlerini de, aralıksız ve espriden yoksun, genellikle altı ay önce söylediği, belki bir süre sonra tekrar söyleyeceği sözlerle çelişkili olduğundan insanı iyice şaşırtan bir kötü niyetle ifade ederdi; istikrarsızlıktaki bu düzenlilik, bunun haricinde bir yıldızı en son hatırlatacak insan olan M. de Vaugoubert'in hayatının çeşitli aşamalarına, neredeyse yıldızlar âlemine ait bir şiirsellik kazandırırdı.

Selamıma verdiği karşılık, aynı durumda M. de Charlus'ün vereceği karşılığa hiç mi hiç benzemiyordu. M. de Vaugoubert, selamına, sosyete ve

diplomasi âlemlerinin tavırları zannettiği binbir edanın yanısıra, bıçkın, hareketli, gülümser bir hava katıyor, bir yandan hayatından çok memnunmuş gibi –oysa ilerleme ihtimali olmayan, emekliye ayrılma tehdidi altındaki meslek hayatının sıkıntıları içini kemiriyordu–, bir yandan da genç, erkeksi ve çekici görünmeye çalışıyordu, halbuki bütün cazibesini korumasını istediği çehresinin her yanına kırışıklıkların yerleştiğini görüyor, hattâ artık aynaya bakmaya cesaret edemiyordu. Fiilen birilerini baştan çıkarmayı istiyor değildi; bunu düşünmek bile, dedikodular, rezaletler, şantajlar yüzünden korkutuyordu elçiyi. Neredeyse çocukça denecek bir sefahatten, Dışişleri Bakanlığı'nı düşündüğü ve parlak bir diplomat olmak istediği günden başlayarak, mutlak bir kendini tutuşa geçmiş olduğundan, kafesteki bir hayvan gibi sağa sola, gözlerinde korku, iştah ve aptallıkla bakıyordu. Kendi aptallığı öyle bir seviyedeydi ki, yeniyetmeliğindeki serserilerin artık çocuk olmadıklarını ve bir gazete satıcısı suratına "La Presse!" diye bağırdığında, arzudan ziyade, tanındığını, izi sürülüp yakalandığını zannederek korkudan ürperdiğini düşünemiyordu.

Ne var ki, M. de Vaugoubert, Dışişleri Bakanlığı'nın nankörlüğüne feda edilen hazların yerine –hâlâ hoşa gitmek istemesinin nedeni de buydu– ani yürek çarpıntıları yaşardı. Her tür yetenekten yoksun bir delikanlıyı, geçerli hiçbir neden olmaksızın ortaelçilik kadrosuna alabilmek için, bakanlığı Tanrı bilir kaç mektupla bunaltır, ne şahsi kurnazlıklar sergiler, iriyarı bedeni, soylu ailesi, erkeksi havası ve bilhassa da kocasının yeteneksizliği sebebiyle, müthiş yeteneklere sahip olduğu ve ortaelçiliğin esas görevlerini yerine getirdiği zannedilen Mme de Vaugoubert'in nüfuzunu kullanırdı. Şunu da belirtmek gerekir ki, birkaç ay veya birkaç yıl sonra, silik ataşe, hiçbir kötü niyet işareti olmadan, şefine karşı en ufak bir soğukluk emaresi gösterecek olursa, ortaelçi, küçümsendiğini veya ihanete uğradığını zannederek, bir zamanlar delikanlıyı memnun etmek için gösterdiği isterik şevki, bu sefer de cezalandırmak için gösterirdi. Ataşenin geri çağrılması için yeri göğü birbirine katardı; Siyasi İşler Müdürü her gün bir mektup alırdı: "Beni bu açıkgözden kurtarmak için ne bekliyorsunuz? Kendi iyiliği için terbiye edin biraz şunu. Burnunun biraz sürtülmesi gerekiyor." Kral Theodosius'un ülkesinde ataşelik mevkisi bu yüzden oldukça tatsızdı. Ama diğer bütün konularda M. de Vaugoubert, mükemmel sosyete mensubu sağduyusu sayesinde, Fransız hükümetinin yurtdışındaki en iyi temsilcilerinden biriydi. Daha sonraları, M. de Vaugoubert'den daha üstün olduğu ileri sürülen, her konuda bilgili, koyu bir cumhuriyetçi onun yerine

geçtiğinde, Fransa'yla kralın hüküm sürdüğü ülke arasında bir savaş patlak vermekte gecikmedi.

M. de Vaugoubert de, M. de Charlus gibi, ilk selam veren olmaktan hoşlanmazdı. Her ikisi de, ellerini uzatacakları adamın, son görüşmelerinden beri, hakkında duymuş olabileceği dedikodulardan korkarak, "karşılık vermeyi" tercih ederdi. Benimle ilgili olarak, M. de Vaugoubert'in bir tereddüt geçirmesine mahal kalmadı; sırf aradaki yaş farkı sebebiyle de olsa, önce ben gidip kendisini selamladım. Hayret ve memnuniyetle selamıma karşılık verirken, gözleri, her iki tarafında, yenmesi yasak yoncalar varmış gibi fıldır fıldır dönüyordu. Kendisinden, önce beni Mme de Vaugoubert'e tanıştırmasını rica etmeyi uygun buldum; prense takdimim konusunu daha sonra açmayı düşünüyordum. Beni karısıyla tanıştırma fikri, hem karısı, hem kendi adına onu çok sevindirmiş gibiydi; kararlı adımlarla beni markize götürdü. Markizin yanına geldiğimizde, akla gelebilecek her türlü saygı gösterisiyle, eli ve gözleriyle beni işaret etti, ama tek kelime söylemedi ve birkaç saniye sonra da, yerinde duramayarak, beni karısıyla yalnız bırakıp gitti. Karısı bana derhal elini uzattı, ama bu nezaketi kime gösterdiğini bilmiyordu; anladım ki M. de Vaugoubert adımı unutmuş, hattâ belki beni tanımamış ve kibarlığından bunu itiraf etmek istemeyip, takdimi bir pandomim halinde yapmıştı. Böylelikle ben de tek adım ilerleme sağlayamamış oldum; adımı bilmeyen bir kadın, beni ev sahibine nasıl takdim edecekti? Üstelik Mme de Vaugoubert'le birkaç dakika sohbet etmeye mecbur hissediyordum kendimi. Bu da iki bakımdan canımı sıkıyordu. Bu davette uzun uzadıya oyalanmak istemiyordum, çünkü Albertine'le sözleşmiştim (ona Phaidra için bir loca ayırtmıştım), geceyarısından biraz önce beni ziyarete gelecekti. Ona kesinlikle tutkun değildim tabii ki; bu gece kendisini çağırırken, serbest kalan tenselliğin, tat organlarını ziyaret etmekten daha çok hoşlandığı, özellikle serinlik peşinde koştuğu o kavurucu sıcaklar mevsiminde olduğumuz halde, tamamen tensel bir arzuya boyun eğiyordum. Böyle sıcaklarda tensellik, bir genç kızın öpücüğünden çok, portakal şerbetine, yıkanmaya, hattâ gökyüzünün hararetini söndüren o soyulmuş, sulu ayı seyretmeye susamıştır. Bununla birlikte ben, –zaten bana denizin serinliğini hatırlatan– Albertine'in yanında, birçok büyüleyici çehrenin bende mutlaka bırakacağı özlemi gidermeyi düşünüyordum (prensesin davetinde hanımlar kadar genç kızlar da bulunuyordu çünkü) . Öte yandan, heybetli Mme de

Vaugoubert'in Bourbon'lara has, hazin çehresi, cazibeden tamamen yoksundu.

Bakanlıkta herhangi bir kötü niyet gütmeden, Vaugoubert'lerde karı-kocanın rollerinin tersine olduğu söylenirdi. Aslında bu, zannedildiğinden de daha doğruydu. Mme de Vaugoubert bir erkekti. Belki öteden beri öyleydi, belki de benim gördüğüm hale daha sonra gelmişti; bunun pek de önemi yok, çünkü her iki durumda da, özellikle ikincisinde, tabiatın, insanlar âlemini çiçekler âlemine benzeten, en etkileyici mucizelerinden biri söz konusuydu. Birinci varsayımda –müstakbel Mme de Vaugoubert'in hep böyle aşırı erkeksi olduğunu farz edersek– tabiat, şeytanca ve yardımsever bir kurnazlıkla, genç kıza, yanıltıcı bir erkek görünümü vermiştir. Kadınlardan hoşlanmayan ve tedavi olmak isteyen yeniyetme ise, kendi gözünde haldeki bir hamalı temsil eden bir nişanlı bulma kaçamağını, sevinçle keşfeder. Öteki ihtimalde, kadın başlangıçta erkeksi özelliklere sahip değilse, bilinçsizce de olsa, zaman içinde, kocasının hoşuna gitmek için, kimi çiçeklerin, cezbetmek istedikleri böceklerin görünümüne bürünmelerini sağlayan türden bir yanılsamayla, bu özellikleri edinir. Sevilmemenin, erkek olmamanın üzüntüsü onu erkekleştirir. Ele aldığımız durumun dışında bile, en normal çiftlerin dahi, sonunda ne kadar birbirlerine benzediklerini, hattâ bazen özelliklerini karşılıklı takas ettiklerini farketmeyen var mıdır? Eski Alman şansölyesi Bülow Prensi, İtalyan bir kadınla evlenmişti. Zamanla, Pincio tepesinde, Alman kocanın nasıl bir İtalyan inceliğine, İtalyan prensesinse, Alman kabalığına büründüğü fark edilir oldu. İzini sürdüğümüz yasaların uç noktasından bir örnek verecek olursak, Doğu'nun en ünlü ailelerinden birine ait olan ismi dışında hiçbir şeyi soyunu hatırlatmayan, değerli Fransız diplomatını[2] tanımayan yoktur. Olgunlaşıp yaşlanmaya başladığında, daha önce hiç kendini belli etmeyen içindeki Doğulu ortaya çıktı, görüntüsünü tamamlayacak olan fesin eksikliği hissedilmeye başladı.

Kalıtımsal olarak kalınlaşmış siluetini andığımız büyükelçinin hiç bilmediği yaşama biçimlerine dönecek olursak, Mme de Vaugoubert'in temsil ettiği edinilmiş ya da doğuştan tipin ölümsüz sureti, daima binici kıyafeti içindeki, kocasından erkeksiliğin dışında özellikler de almış olan, kadınlardan hoşlanmayan erkeklerin kusurlarını paylaşan, dedikoducu mektuplarında, XIV. Louis'nin sarayındaki bütün büyük soyluların aralarındaki ilişkileri açığa vuran Pfalz elektörünün kızı, Orleans Düşesi'dir.

Mme de Vaugoubert gibi kadınların erkeksi havasını iyice vurgulayan bir etken de, kocalarının ihmalinin ve bundan duydukları utancın, zamanla, sahip oldukları bütün kadınsı özellikleri öldürmesidir. Sonunda bu kadınlar, kocalarında bulunmayan meziyetleri ve kusurları edinirler. Kocaları gitgide daha havaileşip kadınlaşarak densizleştikçe, onlar da, eşlerinin sahip olması gereken erdemlerin cazibeden yoksun timsali haline gelirler.

Mme de Vaugoubert'in düzgün hatlı çehresi, utancın, sıkıntının ve öfkenin izleriyle kararmıştı. Ne yazık ki beni ilgi ve merakla, M. de Vaugoubert'in hoşuna giden, şimdi, yaşlanmaya başlayan kocası gençleri tercih ettiğinden, yerini almayı çok arzu edeceği delikanlılardan biri olarak incelediğini hissediyordum. Kimi taşralı kadınların, bir moda mağazasının kataloguna bakıp, resimdeki (aslında her sayfada aynısı olup, pozların ve kıyafetlerin çeşitliliği sayesinde çoğaltılıp farklı kişilermiş yanılgısı yaratan) güzel kadına çok yakışan tayyörü kopya ederkenki dikkatiyle bakıyordu bana. Mme de Vaugoubert'i bana iten içgüdüsel çekim o kadar güçlüydü ki, kendisini portakal şerbeti içmeye götüreyim diye koluma yapışacak kadar ileri gitti. Ama ben, az sonra gitmem gerektiği halde hâlâ ev sahibine takdim edilmediğim mazeretini ileri sürerek kendimi kurtardım.

Prensin birkaç kişiyle sohbet etmekte olduğu bahçe girişiyle aramda pek fazla bir mesafe yoktu. Ama bu mesafeyi, kesintisiz bir ateş altında geçmem gerekse, bu kadar korkmazdım.

Beni takdim edebileceklerini düşündüğüm birçok kadın, bahçede, coşkulu bir hayranlık içindeymişler gibi davranmakla birlikte, ne yapacaklarını pek bilemez haldeydiler. Bu tür davetler genellikle vakitsizdir. Ancak ertesi gün bir gerçeklik kazanır, davet edilmeyen kişileri meşgul ederler. Çok sayıda edebiyatçının paylaştığı aptalca izzetinefisten yoksun olan gerçek bir yazar, kendisini daima çok takdir etmiş bir eleştirmenin makalesini okurken, vasat yazarların ismi geçtiği halde kendisinin anılmadığını görecek olsa, kendisi için hayret konusu olabilecek bir şeyle oyalanmaya vakit ayıramaz; kitapları onu çağırmaktadır çünkü. Oysa bir yüksek sosyete kadınının yapacak hiçbir işi yoktur ve Le Figaro'da, "Guermantes Prensi ve Prensesi, dün gece büyük bir davet verdiler," diye okuyunca, "Nasıl olur! Daha üç gün önce Marie-Gilbert'le bir saat konuştum, hiç sözünü etmedi!" diye haykırır, Guermantes'lara ne yapmış olabileceğini anlamak için kafa patlatır. Prensesin davetleriyle ilişkili olarak, şunu da belirtmek gerekir ki, bazen davet edilenler de,

edilmeyenler kadar şaşırırdı. Çünkü bu davetler en az beklendiği anda patlak verir ve Mme de Guermantes'ın senelerdir unutmuş olduğu insanları seferber ederdi. Hemen hemen bütün yüksek sosyete mensupları o kadar değersizdir ki, bütün benzerleri, onları değerlendirirken bir tek gösterdikleri nezaketi ölçü kabul edip davet edilince kendilerine yürekten bağlanır, edilmeyince nefret beslerler. Prenses gerçekten de kimi yüksek sosyete mensuplarını arkadaş oldukları halde davet etmiyorsa, bunun nedeni çoğu kez, onları aforoz etmiş olan "Palamede"i kızdırmaktan korkmasıydı. Bu yüzden de, prensesin M. de Charlus'e benden söz etmediğinden emindim, aksi takdirde o davette bulunamazdım. M. de Charlus o esnada bahçeyi karşısına alarak, Alman büyükelçisiyle yan yana, konağın içine açılan büyük merdivenin tırabzanına yaslanmıştı, öyle ki, davetliler, baronun etrafına toplanıp neredeyse gözlerden gizleyen üç dört hanım hayranına rağmen, gelip onu selamlamak zorunda kalıyorlardı. Selamlara, insanların isimlerini söyleyerek karşılık veriyordu. Sürekli birbirini izleyen isimler duyuluyordu: "İyi akşamlar Monsieur du Hazay, iyi akşamlar Madame de La Tour du Pin-Verclause, iyi akşamlar Madame de La Tour du Pin-Gouvernet, iyi akşamlar Philibert, iyi akşamlar aziz Büyükelçi, vs." Bu sürekli vaveyla, M. de Charlus'ün arasıra yumuşak, iyilikle dolu, ilgisizliğini ifade etmek için de sahte bir ses tonuyla telaffuz ettiği iyi niyetli tavsiyelerle ya da (cevabını dinlemediği) sorularla kesintiye uğruyordu: "Dikkat edin de kızınız üşütmesin, bahçe hep biraz rutubetli oluyor. İyi akşamlar Madame de Brantes. İyi akşamlar Madame de Mecklembourg. Küçük hanım da geldi mi? O harikulade pembe elbisesi mi var üzerinde? İyi akşamlar Saint-Geran." Şüphesiz bu tavırda gurur vardı. M. de Charlus, bu davette üstün bir konuma sahip bir Guermantes olduğunu biliyordu. Ama sadece gurur yoktu; davet kelimesi bile, estetik eğilimleri olan kişide, sanki davet yüksek sosyetede değil de, Carpaccio'nun veya Veronese'nin bir tablosunda yer alıyormuşçasına, garip bir lüks hissi uyandırıyordu. Hattâ daha büyük ihtimalle, bir Alman prensi olan M. de Charlus, zihninde daha ziyade Tannhiiuser'daki daveti canlandırıyor olsa gerekti; kendisi de, davetlilerin akın akın şatoya veya bahçeye girişi, ünlü "marş"ın onlarca kez tekrarlanan uzun cümlesiyle selamlanırken, Wartburg'un girişinde her davetliye iyi niyetli birkaç söz söylemeye gönül indiren Markgraf'tı.

Benim bu arada karar vermem gerekiyordu. Ağaçların altında, az çok ilişkide olduğum bazı kadınlar vardı gerçi, ama kuzini düşesin değil de, prensesin evinde oldukları ve kendilerini önlerinde Saksonya porseleninden

bir tabakla değil de, bir kestane ağacının dalları altında otururken gördüğüm için, değişmiş gibiydiler. Ortamın şıklığının, bunda payı yoktu. Şıklık, "Oriane"ın evindekinden çok daha az olsaydı bile, aynı huzursuzluğu hissederdim. Oturma odamızda elektrik kesilecek olsa, yağ lambalarını yaktığımızda, her şey değişmiş gibi görünür gözümüze. Kararsızlığımdan beni Mme de Souvre kurtardı. "İyi akşamlar," dedi yanıma gelerek. "Guermantes Düşesi'ni bu yakınlarda gördünüz mü?" Mme de Souvre bu tür cümleleri, ne konuşacaklarını bilemeyip, genellikle çok uzak, ortak bir tanıdığın adını kullanarak yüzlerce kez yanımıza gelip konuşmaya başlayan insanlar gibi, tamamen aptallıktan söylemediğini kanıtlayan bir tonlamayla telaffuz etmekte ustaydı. Aksine, bakışlarındaki incelikli iletişim, "Sizi tanımadığımı zannetmeyin. Guermantes Düşesi'nin evinde gördüğüm delikanlısınız. Gayet iyi hatırlıyorum," anlamına geliyordu. Ne yazık ki, görünürde aptalca, özünde incelikli olan bu cümlenin üzerime gerdiği koruyucu kanatlar son derece nazikti ve kendilerinden yararlanmak istediğim anda uçup gittiler. Mme de Souvre, nüfuzlu birine ilişkin bir ricayı yerine getirmesi söz konusu olduğunda, aynı anda hem ricacının nazarında kendisini tavsiye ediyormuş gibi, hem de önemli şahsiyetin nazarında bu ricacıyı tavsiye etmiyormuş gibi görünmekte uzmandı; öyle ki, bu çift anlamlı hareketi, nüfuzlu kişiye minnet borcu olmadan, ricacının kendisine minnet borçlu olmasını sağlardı. Bu hanımın iyi niyetinden cesaret bulup beni M. de Guermantes'a takdim etmesini istedim, ama o, ev sahibinin bizim tarafımıza bakmadığı bir andan yararlanıp anaç bir tavırla beni omzumdan tuttu ve kendisini görmesi mümkün olmayan, başı öte yana çevrili prense gülümseyerek, sahte bir koruyuculukla ve kasten etkisiz bir hareketle, ona doğru itti; bu da beni, neredeyse başladığım noktada, aynı çaresizlik içinde bıraktı. Yüksek sosyete mensupları böyle kalleştir işte.

Bana ismimle seslenerek yanıma gelen ve selam veren bir hanım, daha da büyük bir kalleşlik sergiledi. Bir yandan kendisiyle konuşurken, bir yandan da ismini çıkarmaya çalışıyordum; onunla akşam yemeği yediğimi, söylediği sözleri gayet iyi hatırlıyordum. Yine de, ona ait bu anıların bulunduğu iç bölgeye uzanan dikkatim, orada bu ismi bulamıyordu. İsim oradaydı halbuki. Zihnim adeta onunla bir oyuna girişmiş, siluetini, başharfini yakalamaya ve nihayet tamamını açığa çıkarmaya çalışıyordu. Boşuna zahmet ediyordum; kütlesini, ağırlığını aşağı yukarı hissediyor, ama siluetini, içerideki karanlığa büzüşmüş tutsağın koyu gölgesiyle karşılaştırınca, "Bu değil," diyordum. Zihnim, şüphesiz en zor isimleri icat

edebilirdi. Ne yazık ki icat etmek değil, keşfetmek durumundaydı. Zihnin her türlü faaliyeti, gerçeğe boyun eğmek zorunda olmadığı takdir de daha kolaydır. Bense bu durumda, gerçeğe boyun eğmeye mecburdum. Sonunda isim bir anda, tam olarak çıktı ortaya: "Madame d'Arpajon." Ortaya çıktı demekle hata ediyorum, çünkü zannederim ki, kendiliğinden bir hareketle görünmedi bana. Bu hanıma ilişkin olan ve ("Canım, Mme de Souvre'nin arkadaşı olan, Victor Hugo'ya, korku ve dehşetle karışık saf bir hayranlık besleyen hanım bu işte" türünden hatırlatmalarla) sürekli yardım istediğim çok sayıdaki ayrıntının, benimle ismi arasında uçuşan anıların, onu harekete geçirmekte en ufak bir katkısı olduğunu düşünmüyorum. Bir ismi hatırlamaya çalıştığımızda hafızamızda oynanan bu "saklambaç"ta, kademeli bir dizi tahmin yoktur. Önce hiçbir şey göremeyiz, sonra birdenbire, tahminimizden çok farklı olan ismin tamamı, net olarak görünür. İsim, kendisi çıkmış değildir ortaya. Daha ziyade, yaşadıkça, bir ismin net olduğu bölgeden giderek uzaklaştığımızı sanıyorum; benim aniden yarı-karanlığı delip net olarak görmem de, irademi ve dikkatimi çalıştırarak iç bakışımı keskinleştirmemle mümkün olmuştu. Ne olursa olsun, unutuşla hatırlama arasında bazı geçişler varsa da, bu geçişler bilinçdışıdır. Çünkü asıl ismi buluncaya kadar geçtiğimiz merhalelerdeki ara isimler yanlıştır ve bizi asıl isme katiyen yaklaştırmazlar. Daha doğrusu, bunlar birer isim bile olmayıp, çoğunlukla hatırlanan isimde bulunmayan sessiz harflerden ibarettirler. Aslında zihnin, hiçlikten gerçeğe geçerkenki işleyişi o kadar esrarengizdir ki, her şeye rağmen, bu yanlış sessiz harflerin, doğru ismi yakalayıp tutunmamızı kolaylaştırmak amacıyla, önceden beceriksizce uzatılmış eller olmaları da mümkündür. Okur, "Bütün bunlar, bu hanımın ricanızı yerine getirmeyişiyle ilgili hiçbir bilgi vermiyor bize," diyebilir; "ama madem bu kadar oyalandınız sayın Yazar, müsaadenizle ben de size bir dakika daha kaybettirip şunu söyleyeyim: O genç yaşınızda (ya da, o siz değilseniz, kahramanınızın, o genç yaşında) hafızanızın bu kadar zayıf olması, gayet iyi tanıdığınız bir hanımın ismini hatırlayamamanız, esef verici bir durum." Gerçekten de çok esef verici, sayın Okur. Üstelik, bunu, isimlerin ve kelimelerin, zihnin aydınlık bölgesinden kaybolacağı, en yakından tanıdığımız kişilerin ismini kendi kendimize saymaktan temelli vazgeçmemiz gerekecek olan zamanın habercisi olarak gördüğümüzde, zannettiğinizden de üzücü. Gayet iyi bildiğimiz isimleri hatırlamak için gençlikten itibaren bu çabanın gerekmesi, gerçekten de esef verici. Ne var ki, bu kusur, sadece az bilinen, doğal olarak unutulan ve hatırlama

zahmetine katlanmak istemeyeceğimiz isimlerle ilgili olarak ortaya çıksaydı, birtakım avantajları da olurdu. "Ne gibi avantajlar acaba?" Bakın beyefendi, başka türlü tanıyamayacağımız işleyişleri farketmemizi, öğrenmemizi sağlayan, onları çözmemize imkân tanıyan tek şey, hastalıktır. Her gece yatağına külçe gibi yığılıp uyanıncaya, yataktan kalkıncaya kadar yaşamayan bir adam, uykuya ilişkin, büyük keşifler değilse de, en azından küçük yorumlar yapmayı hiç aklından geçirebilir mi? Uyuduğunun farkında bile değildir. Uykuyu takdir edebilmek, bu karanlığı biraz aydınlatabilmek için, biraz uykusuzluk, yararlıdır. Kusursuz bir hafıza, hafızaya ilişkin olayları incelemeye pek teşvik etmez insanı. "Sonunda Mme d'Arpajon sizi prense takdim etti mi?" Hayır, ama susun da anlatmaya devam edebileyim.

Mme d'Arpajon, Mme de Souvre'den de daha kalleşçe davrandı, ama onun kalleşliğinin daha çok mazereti vardı. Sosyetede öteden beri pek nüfuzu olmadığını biliyordu. Bu nüfuzu, Guermantes Dükü'yle yaşadığı ilişki yüzünden daha da azalmıştı; dükün kendisini terk etmesi de nüfuzuna son darbeyi indirmişti. Beni prense takdim etmesi yolundaki ricam, keyfini o kadar kaçırdı ki, safça, söylediğimi işitmemiş izlenimi uyandırdığını zannettiği bir suskunluğa gömüldü. Öfkesinin etkisiyle kaşlarını çattığının bile farkına varmadı. Belki de aksine, farketti, bu çelişkiyi umursamadı ve fazla kabalaşmadan bana bir incelik dersi vermek için ondan yararlandı; bu ders, sessiz olmakla birlikte son derece anlamlıydı.

Ayrıca Mme d'Arpajon'un canı çok sıkkındı; çünkü birçok kişinin bakışları, köşesinden, o dönemde sıkça görülen dev heykellerin yerine, en az heykeller kadar güzel, muhteşem Surgis-le-Duc Düşesi'nin, yani kısa bir süre önce Basin de Guermantes'ın kalbinde Mme d'Arpajon'un yerini almış olan kadının sarktığı, Rönesans tarzı bir balkona çevrilmişti. Düşesi gecenin serinliğine karşı koruyan hafif beyaz tülün altında, esnek, kanatlı Nike bedeni seçiliyordu.

Bahçeye açılan zemin kattaki bir odaya girmiş olan M. de Charlus'ten başka başvuracağım kimse kalmamıştı. Baron, insanları görmezden gelmesine imkân tanıyan yalandan bir vist partisine kendini kaptırmış gibi yaptığından, frakının kasıtlı ve sanatkârane sadeliğini, hayranlıkla, rahatça seyretme fırsatını buldum; ancak bir terzinin fark edebileceği ufacık ayrıntılarıyla bu frak, Whistler'ın bir siyah-beyaz "Armoni"sini andırıyordu; daha doğrusu, siyah-beyaz-kırmızı, çünkü göğüs kısmına, Malta Şövalyeleri Tarikatı'nın beyaz, siyah ve kırmızılı, mineden nişanı, geniş bir kordonla

tutturulmuştu. O esnada baronun oyunu, yakışıklı ve küstah tavırlı bir delikanlı olan yeğeni Courvoisier Vikontu'nu getiren Mme de Gallardon tarafından bölündü: "Sevgili kuzenim," dedi Mme de Gallardon, "izninizle size yeğenim Adalbert'i takdim edeyim. Adalbert, işte hep sözünü işittiğin meşhur Palamede Amca." - "İyi akşamlar Madame de Gallardon," diye cevap verdi M. de Charlus. Sonra da, delikanlıya hiç bakmadan, aksi bir tavırla, "İyi akşamlar beyefendi," diye ekledi; sesinde öyle şiddetli bir kabalık vardı ki, herkes şaşkınlıktan donup kaldı. M. de Charlus, belki Mme de Gallardon'un, ahlâkı konusunda şüpheleri olduğunu ve bir defasında da bu konuya bir anıştırmada bulunmanın hazzına karşı koyamadığını bilerek, yeğenini kibarca karşılamasının allanıp pullanmasını baştan önlemek, aynı zamanda, genç erkeklere karşı çarpıcı bir kayıtsızlık sergilemek istemişti; belki sözü geçen Adalbert'in, teyzesinin sözlerine yeterince saygılı bir tavırla karşılık vermediği kanısına varmıştı; belki de, diplomatik bir mücadeleye girişmeden önce, konumlarını askeri bir eylemle güçlendiren hükümdarlar gibi, böylesine hoş bir akrabaya daha sonra bir hamle yapmayı arzulayarak, bir ön saldırının kendisine kazandıracağı üstünlüklerden yararlanmak istemişti.

M. de Charlus'ün, beni tanıştırmayı kabul etmesi, zannettiğim kadar zor değildi. Bir yandan, bu Don Quijote, son yirmi yılda o kadar çok yeldeğirmeniyle (genellikle kendisine kötü muamele ettiklerini ileri sürdüğü akrabalarla) çarpışmış, o kadar çok insanın, "kabul edilmesi imkânsız kişiler" olarak çeşitli Guermantes beyleri ve hanımları tarafından davet edilmesini engellemişti ki, bu Guermantes'lar, kendi hatırına eşlerden, kardeşlerden, evlatlardan vazgeçilmesini isteyen bir kayınbiraderin veya kuzenin şiddetli, ama açıklaması olmayan hınçlarını paylaşmak uğruna, bütün sevdikleriyle bozuşacaklarından, merak ettikleri kimi yeni şahsiyetlerle görüşmekten ömür boyu mahrum olacaklarından korkmaya başlamışlardı. Diğer Guermantes'lardan daha zeki olan M. de Charlus, artık iki vetosundan birinin dikkate alınmadığını fark ediyordu ve geleceği önceden sezip bir gün kendisinden vazgeçilir diye korkarak, sermayeyi kurtarma gayretine girmiş, fiyat indirimine başlamıştı. Üstelik, nefret ettiği insanlarla aylarca, yıllarca kavgalı kalma melekesine sahip olmakla birlikte –bu kişilere bir tek davetiye bile verilmesine tahammülü yoktu, karşısına çıkan engelin niteliği artık onun gözünde hiçbir önem taşımadığından, bir hamalın bir kraliçeyle savaşması gibi, savaşırdı–, öfke patlamaları o kadar sıktı ki, ister istemez baştan savmaydılar. Evinde tek başınayken bile,

saygısızca bulduğu bir mektubu okuyup veya kulağına gelen bir sözü hatırlayıp, "Geri zekâlı, rezil herif! Ben ona haddini bildirir, lağıma süpürürüm, ne yazık ki orada da şehrin sağlığını tehdit eder," diye haykırdığı olurdu. Ne var ki ikinci bir geri zekâlıya duyduğu yeni öfke, öncekini dağıtır, ilk öfkeye yol açan kişi saygıda ne kadar kusur etse de, yarattığı buhran, üzerine bir yapının kurulacağı nefret temelini oluşturmaya yetecek kadar uzun sürmediğinden, unutulurdu. İşte bu nedenlerden ötürü, belki de barondan beni prense tanıştırmasını rica ettiğimde –bana kızgın olmasına rağmen– başarılı bir sonuç elde edebilirdim; ne var ki ben, orada kalmamı sağlaması için kendisine güvenerek, rastgele içeri girmek gibi bir düşüncesizlikte bulunduğumu zannetmesin diye, kuruntuya kapılıp, ekledim: "Bildiğiniz gibi kendilerini yakından tanıyorum, prenses bana çok nazik davrandı." M. de Charlus, öldürücü bir ses tonuyla, "Madem tanıyorsunuz, takdim edilmek için bana ihtiyacınız mı var?" diye cevap vererek bana sırtını döndü ve Papalık büyükelçisi, Alman büyükelçisi ve tanımadığım bir şahısla oynadığı sözde oyuna koyuldu tekrar.

O sırada, bir zamanlar Aiguillon Dükü'nün nadir bulunur hayvanlar beslediği bu bahçenin derinliklerinden, bunca şıklığın kokusunu alan ve bir tek zerresini olsun kaçırmak istemeyen bir burnun soluma sesi, ardına kadar açık kapılardan, bana kadar ulaştı. Ses giderek yaklaşınca, ben de rastgele o yönde ilerledim ve sonunda, M. de Breaute, kulağıma, "İyi akşamlar," diye fısıldadı; bu ses, bilenen bir bıçağın kesikli şakırtısı değildi, ekili tarlaları talan eden yavru yabandomuzlarının çığlığı hiç değildi, muhtemel bir kurtarıcının sesiydi bu. Mme de Souvre kadar nüfuzlu olmamakla birlikte, onun kadar mutlak biçimde yardımseverlikten uzak da olmayan, prensle Mme d'Arpajon'dan çok daha samimi olan ve belki de benim Guermantes çevresindeki konumum hakkında yanılgılara kapılan veya belki bu çevreyi benden iyi tanıyan M. de Breaute'nin dikkatini çekmekte, ilk birkaç dakika boyunca, yine de epey zorlandım, çünkü marki, açılmış burun delikleri ve kıpır kıpır oynayan burun kanatlarıyla dört bir yana dönüyor, karşısında beş yüz şaheser varmışçasına, monoklunun ardından merakla bakıyordu. Ama ricamı duyduğunda, sevinçle karşıladı ve beni prensin yanına götürüp ağzı sulanmışçasına, tumturaklı ve bayağı bir tavırla, adeta yemesini tavsiye ederek bir tabak pötifur uzatır gibi, takdim etti. Guermantes Dükü, istediği zaman insanı ne kadar kibarca, dostça, samimiyetle ve teklifsizce karşılardıysa, prensin karşılamasını da o kadar ölçülü, kasıntılı ve mağrur buldum. Bana gülümsemedi bile, ciddiyetle "Beyefendi," diye hitap etti.

Dükün, sık sık kuzeninin kurumuyla alay ettiğine şahit olmuştum. Ama prensin, Basin'in konuşmasıyla tam bir zıtlık oluşturan soğukluktaki ve ciddiyetteki ilk sözlerinden hemen anladım ki, aslında mutlak surette küçümseyici olan, daha ilk ziyaretinde insanla "dengiymiş gibi" konuşan düktü ve iki kuzenden, gerçek anlamda sade olanı da prensti. Prensin ölçülülüğünde, daha fazla bir (kendisi için tasavvur edilmesi mümkün olmadığından eşitlik diyemeyeceğim ama, en azından) altındakileri sayma duygusu buldum; hiyerarşinin güçlü olduğu bütün çevrelerde aynı şeyi gözlemek mümkündür; örneğin adliyede veya bir fakültede, yüksek mevkisinin bilincindeki bir başsavcı veya dekanın geleneksel kurumlarının ardında, daha modern olanların şakacı ahbaplık gösterilerinde bulunduğundan belki de daha fazla gerçek sadelik, kendilerini daha yakından tanıdığımızda, daha fazla iyilik ve içtenlik gizlidir. Prens, mesafeli ama ilgili bir tavırla, "Saygıdeğer babanızın mesleğini sürdürmek niyetinde misiniz?" diye sordu bana. Soruyu sadece iyi niyetinden sorduğunu anlayarak kısaca cevapladım ve yeni gelenleri karşılaması için kendisinden ayrıldım.

Swann'ı görünce, kendisiyle konuşmak istedim, ama aynı anda, Guermantes Prensi'nin, Odette'in kocasının selamını olduğu yerde almak yerine, onu derhal, bir emme tulumba gücüyle, bahçenin derinliklerine, hattâ kimilerinin dediğine bakılırsa, "kapı dışarı etmek üzere" sürüklediğini gördüm.

Yüksek sosyete mensuplarının arasında, bir Çek orkestrasının gece boyunca çaldığını ve şenlik fişeklerinin art arda patladığını ancak iki gün sonra, gazetelerden öğrenecek kadar dalgın olduğum halde, Hubert Robert'in ünlü fıskiyesini görme düşüncesiyle, dikkatimi biraz toparlayabildim.

Birçoğu kendisi kadar yaşlı, güzel ağaçlarla sınırlanmış bir düzlükte, tek başına görünüyordu uzaktan: narin, kıpırtısız, katılaşmış; hafif esintide, solgun ve titrek sorgucunun ancak en ince serpintileri sallanıyordu. XVIII. yüzyıl, hatlarının zarafetini arındırmış, ama fıskiyenin tarzını sabitleştirerek, sanki canlılığını da dondurmuştu; bu mesafeden bakıldığında, su hissinden çok sanat izlenimi veriyordu. Tepesinde sürekli biriken nem bulutu bile, tıpkı Versailles'ın saraylarının etrafında, gökyüzünde toplaşan bulutlar gibi, dönemin özelliklerini koruyordu. Ama yakından bakıldığında, tıpkı bir ilkçağ sarayının taşları gibi, önceden

çizilmiş desene uymakla birlikte, suların aslında sürekli değiştiği, mimarın eski emirlerine uymak isteyip zıplayarak, emirlere karşı gelir gibi göründükleri halde tam olarak yerine getirdikleri ve dağınık yüzlerce sıçrayışın, ancak uzaktan bakılınca tek bir hamle izlenimi uyandırdığı anlaşılıyordu.

Suyun havaya doğru fışkırması, aslında dökülürken ne kadar saçılıyorsa, o kadar kesintiliydi, oysa uzaktan bana bükülmez, yoğun ve kusursuz bir devamlılıkta görünmüştü. Biraz yakından bakınca görülüyordu ki, görünürde tamamen doğrusal olan bu devamlılığı sağlayan, yukarı doğru çıkışın her noktasında, kırılması beklenen her noktada, ilkinden daha yükseğe çıkan, paralel bir huzmenin yandan aynı doğrultuya eklenmesi, biraz daha yüksekte, artık yorulduğunda, bir üçüncü huzmenin onun yerini doldurmasıydı. Yakından bakılınca, güçsüz damlalar, yolda yukarı çıkan kardeşleriyle karşılaşarak su sütunundan aşağı düşüyor, bazen de, bu aralıksız fışkırmanın karıştırdığı havanın anaforuna kapılıp parçalanıyor, havuzda alabora olmadan önce, boşlukta bir müddet asılı kalıyorlardı. Tepesinde binlerce damlacıktan oluşmuş, ama görünürde yaldızlı kestane rengi boyayla resmedilmiş ve değişmez olan, sağlam, kıpırtısız, narin ve süratli bir şekilde yükselip gökyüzündeki bulutlara katılan uzun bir bulut taşıyan bu gövdenin düzlüğü, gerginliği, damlalarının duraksamalarıyla, ters yönde ilerleyişleriyle bozuluyor, sıcak ve nemli buğusuyla gölgeleniyordu. Ne yazık ki bir an esen rüzgâr, bu gövdeyi yanlamasına yere devirmeye yetiyordu; hattâ bazen itaatsiz tek bir huzme diğerlerinden ayrılıyordu, saygılı bir mesafede durmasa, temkinsiz ve dalgın kalabalığı, iliklerine kadar ıslatabilirdi.

Sadece rüzgârın ilk çıktığı anda meydana gelen bu küçük kazalardan biri, epeyce tatsızlık yarattı. Mme d'Arpajon'a, –aslında henüz gelmemiş olan– Guermantes Dükü'nün, havuzun bilezik taşından yükselen ve duvara oyulmuş çifte kolonaddan geçilerek gidilen pembe mermerden galerilerde, Mme de Surgis'yle birlikte olduğu söylenmişti. Mme d'Arpajon da tam kolonadlardan birine girecekken, sert ve sıcak bir rüzgâr, fıskiyenin suyunu büküp güzel hanımı baştan aşağı öyle bir ıslattı ki, dekoltesinden elbisesinin içine sızan sularla, bir küvetin içine batmışçasına sırılsıklam oldu. Bunun üzerine, yakın sayılabilecek bir mesafeden, kesikli bir gürleme patladı; bütün bir ordunun duyabileceği kadar şiddetliydi, ama topluluğun tamamına değil de, sırayla her birliğe tek tek hitap edermişçesine belirli aralıklarla

uzuyordu: Grandük Vladimir, Mme d'Arpajon'un ıslanışına katıla katıla gülmekteydi, hayatında şahit olduğu en neşeli sahnelerden biri olduğunu daha sonra sık sık söyledi. Bazı merhametli insanlar, Moskovalı grandüke, kırk yaşını çoktan doldurmuş olan ve yine de kimseden yardım istemeden, eşarbıyla kurulanarak, havuzun bilezik taşını muzipçe ıslatan suya rağmen kendini kurtarmayı başaran bu kadına birkaç teselli sözü söylemesinin yerinde olabileceğini ve hanımın da hoşuna gidebileceğini çıtlattıklarında, iyi yürekli bir insan olan grandük, bu görevi yerine getirmesi gerektiğini düşündü ve askeri gümbürtüler halindeki gülüşü yatışır yatışmaz, öncekinden de daha şiddetli bir gürleme işitildi. Grandük, "Bravo, teyze!" diye haykırarak, tiyatrodaymışçasına alkışlıyordu. Mme d'Arpajon, gençliği pahasına ustalığının övülmesi karşısında duygulanmadı. Monsenyörün gökgürültüleri bütün sesleri bastırdığı halde suyun sesiyle sağırlaşan birisi, Mme d'Arpajon'a, "Sanıyorum Altes size bir şey söyledi," dediğinde, "Hayır! Mme de Souvre'ye söyledi," diye cevap verdi.

Bahçeyi bir baştan bir başa geçerek basamakları tırmandım; Swann'la birlikte bir köşeye çekilip kaybolmuş olan prensin yokluğu, tıpkı XIV. Louis, Versailles'da bulunmadığında, kardeşi Orleans Dükü'nün daha çok misafiri olması gibi, M. de Charlus'ün etrafında toplanan davetli kalabalığının artmasına yol açıyordu. Yanından geçtiğim sırada, baron beni durdurdu; arkamdaki iki hanım ve bir delikanlı, kendisini selamlamak üzere yaklaştılar.

"Sizi burada görmek çok hoş," dedi M. de Charlus, bana elini uzatarak. "İyi akşamlar, Madame de la Tremoille, iyi akşamlar, sevgili Herminie." Ama Guermantes Konağı'nda oynadığı başkan rolüyle ilgili bana söylediklerinin hatırası, kendisine, canını sıkan, ama engelleyemediği bir olaydan ötürü memnuniyet duyuyormuş gibi görünme arzusu vermiş olacak ki, büyük soylu küstahlığının ve isterik neşesinin kattığı aşırı bir alayla, "Çok hoş, ama her şeyden çok da, komik," diye devam etti. Ardından, hem neşesini, hem de bu neşeyi kelimelerle ifade etmenin mümkün olmadığını belirten kahkahalar atmaya koyuldu; bu arada, baronun hem ne kadar yaklaşılması zor, hem de küstahça "çıkış"lara ne kadar yatkın olduğunu bilen bazı davetliler, merakla yanımıza yaklaşıyor, sonra da neredeyse patavatsızca bir aceleyle, var güçleriyle kaçıyorlardı. "Hadi canım, kızmayın," dedi M. de Charlus, usulca omzuma dokunarak, "sizi ne kadar sevdiğimi bilirsiniz. İyi akşamlar Antioche, iyi akşamlar Louis-Rene.

Fıskiyeyi görmeye gittiniz mi?" diye sordu, soru sormaktan çok bir saptama yapar gibi. "Çok güzel, değil mi? Fevkalade bir şey. Birtakım şeyler olmasa çok daha güzel olabilirdi elbette, o zaman Fransa'da bir eşi daha bulunmazdı. Ama bu haliyle bile, en güzel şeylerden biri. Breaute, bu saçma fikrin kendisine ait olduğunu unutturmak için, renkli fenerlerin konmasının hata olduğunu söyleyecektir size. Ama netice itibariyle fıskiyeyi pek az çirkinleştirebildi yine de. Bir şaheseri bozmak, yaratmaktan çok daha zordur. Zaten biz de Breaute'nin Hubert Robert kadar yetenekli olmadığından belli belirsiz şüpheleniyorduk."

Konağın içine giren ziyaretçiler kuyruğuna katıldım. "Sevgili kuzinim Oriane'ı bu yakınlarda gördünüz mü?" diye sordu, az önce girişteki koltuğunu terk etmiş olan prenses, birlikte salona döndüğümüz sırada. "Bu gece mutlaka gelecek, öğleden sonra gördüm kendisini," diye ekledi ev sahibesi. "Söz verdi bana. Zaten yanılmıyorsam perşembe akşamı İtalya kraliçesinin büyükelçilikteki yemek davetinde ikimizi de göreceksiniz. Akla gelebilecek bütün Altesler orada olacak, çok cesaret kırıcı bir durum." Alteslerin, kendi salonu onlarla dolup taşan ve "Sevgili köpeklerim" der gibi "Sevgili Cobourg'larım" diyen Guermantes Prensesi'nin cesaretini kırmaları kesinlikle imkânsızdı. Mme de Guermantes'ın, "Çok cesaret kırıcı bir durum," demesi, yüksek sosyete mensuplarında kendini beğenmişlikten de baskın olan aptallıktandı sadece. Kendi şeceresine ilişkin bilgisi, bir tarih doçentininkinden azdı. İlişkide olduğu insanlara takılan lakapları bildiğini göstermekten hoşlanırdı. Ertesi hafta, genellikle *"la Pomme"*[3] diye anılan La Pommeliere Markizi'nin akşam yemeğine gidip gitmeyeceğimi sorduktan sonra, benden olumsuz cevap alınca, prenses birkaç saniye sustu. Ardından, iradedışı bir bilginin, sıradanlığın ve genel havaya uymanın kasıtlı olarak sergilenmesinden başka bir amaç gütmeden, ekledi: "Oldukça hoş bir kadındır la Pomme!"

Tam prenses benimle konuştuğu sırada, Guermantes Dükü ve Düşesi de içeri giriyorlardı. Ne var ki hemen yanlarına gidemedim, çünkü yolda Türkiye büyükelçisinin eşine yakalandım; az önce yanından ayrıldığım ev sahibesini işaret ederek, koluma yapıştı ve "Ah! Prenses ne harikulade bir kadın!" diye haykırdı. "Diğer bütün insanlardan üstün! Bana öyle geliyor ki, erkek olsaydım," diye ekledi, hafif bir Doğulu bayağılığı ve tenselliğiyle, "hayatımı bu ilahi varlığa adardım." Prensesin gerçekten de büyüleyici olduğunu, fakat kuzini düşesi daha yakından tanıdığımı söyledim cevap

olarak. "Ama hiç alakaları yok," dedi büyükelçinin eşi. "Oriane, düşünce biçimini Meme'yle Babal'den alan hoş bir sosyete kadınıdır, oysa Marie-Gilbert bir şahsiyettir."

Tanıdığım insanlarla ilgili ne düşünmem gerektiğinin başkaları tarafından, bu şekilde tartışmasız söylenmesinden pek hoşlanmam. Ayrıca, Türkiye büyükelçisinin eşinin, Guermantes Düşesi'nin değeri hakkında benimkinden daha güvenilir bir yargısı olması için de bir sebep yoktu. Öte yandan, büyükelçinin eşine sinirlenmemin bir başka açıklaması da, bir tanıdığımızın, hattâ bir dostumuzun kusurlarının, bizim için gerçek birer zehir olmalarıdır; neyse ki bu zehirlere karşı "bağışıklık" kazanmışızdır. Ama biz en ufak bir bilimsel kıyaslama hazırlığına girişmeden ve aşırı duyarlılıktan söz etmeden, şunu belirtelim ki, arkadaşlık ilişkilerimizin veya sadece sosyete ilişkilerimizin yapısında, geçici olarak iyileşen, ama ara ara nükseden bir düşmanlık vardır. Normal olarak, insanlar "doğal" oldukları sürece, bu zehirler bize pek zarar vermez. Türkiye büyükelçisinin eşi, tanımadığı insanlardan "Babal", "Meme" diye söz etmekle, genelde kendisine tahammül etmemi sağlayan "bağışıklığın" etkilerini ortadan kaldırmış oluyordu. Beni sinirlendiriyordu; "Meme"yle içli dışlı olduğu kanısını uyandırmak için değil de, bu soylu beyefendileri ülkenin âdeti zannettiği şekilde adlandırmasına yol açan fazla hızlı bir öğrenimden geçmiş olduğu için böyle konuştuğundan, sinirlenmem haksızlıktı aslında. Bütün dersleri birkaç ayda tamamlamış ve olağan sırayı takip etmemişti.

Ama düşündükçe, büyükelçinin eşinin yanında durmaktan duyduğum hoşnutsuzluğu bir başka nedene bağlıyordum. Pek de uzun sayılamayacak bir süre önce, aynı diplomatik şahsiyet, bana "Oriane"ın evinde, kasıtlı ve ciddi bir tavırla, Guermantes Prensesi'nden kesinlikle hoşlanmadığını söylemişti. Bu yüz seksen derecelik dönüşe önem vermemenin yerinde olacağını düşündüm: Sebebi, bu geceki toplantıya davet edilmesiydi. Büyükelçinin eşi, bana, Guermantes Prensesi'nin harikulade bir yaratık olduğunu söylerken, yüzde yüz samimiydi. Öteden beri bu kanıdaydı. Ama o güne kadar prensesin evine hiç davet edilmediği için, bu davet edilmeyişe, prensip icabı gönüllü bir çekimserlik süsü vermesi gerektiğini düşünmüştü. Şimdi davet edildiğine ve muhtemelen de bundan böyle hep edileceğine göre, beğenisini rahatça ifade edebilirdi. İnsanlara ilişkin fikirlerimizin dörtte üçünü açıklamak için, sevda küskünlüklerine, siyasal iktidardan dışlanmaya kadar gitmek gerekmez. Yargı belirsizdir; bir davetiyenin

alınmaması ya da alınması, yargıyı belirler. Ayrıca, Türkiye büyükelçisinin eşi, benimle birlikte salonu teftişten geçiren Guermantes Düşesi'nin dediği gibi, "iyi duruyordu". Daha da önemlisi, çok yararlıydı. Yüksek sosyetenin gerçek yıldızları, sosyetede görünmekten yorgun düşmüşlerdir. Onları görmeye meraklı olanlar, çoğu kez, yıldızların aşağı yukarı yalnız oldukları başka bir yarımküreye göç etmek zorundadırlar. Oysa Osmanlı büyükelçisinin eşi gibi, sosyetede çok yeni olan kadınlar, adeta aynı anda her yerde birden parlarlar. Gece davetleri denilen ve kaçırmaktansa, can çekişiyor bile olsalar sürüklenerek gitmeyi tercih edecekleri türden gösterilerde yararlıdırlar. Bu kadınlar, daima güvenilebilecek, bir daveti asla kaçırmamak için yanıp tutuşan figüranlardır. Bu yüzden de, onların sahte yıldızlar olduklarını bilmeyen şaşkın gençler, bu kadınları şıklığın kraliçeleri sanırlar; bu gençlere, tanımadıkları, yüksek sosyeteden uzakta minder işleyen Mme Standish'in, hangi nedenlerle en az Doudeauville Düşesi kadar soylu bir hanımefendi olduğunu açıklamak için, kapsamlı bir ders vermek gerekir.

Guermantes Düşesi'nin gözleri, hayatın olağan akışında, dalgın ve biraz hüzünlü bakardı; yalnızca düşes bir arkadaşını selamlayacağı zaman, sanki bu arkadaş zekice bir espriymiş, hoş bir ifadeymiş, tadılması, erbabının çehresini bir incelik ve mutlulukla aydınlatan, müşkülpesentlere layık, makbul bir yiyecekmiş gibi, gözleri anlamlı bir kıvılcımla parıldardı. Ama büyük davetlerde çok fazla selam vermesi gerektiğinden, her selamdan sonra ışıltıyı söndürmenin fazlasıyla yorucu olacağını düşünürdü. Nasıl ki bir edebiyat meraklısı, sahnelerin bir üstadının yeni bir oyununu seyretmeye tiyatroya gittiğinde, daha vestiyer kıza eşyalarını bırakırken, dudaklarında beliren anlamlı gülümsemeyle, muzipçe bir takdire hazırlanan bakışlarındaki parıltıyla, kötü bir gece geçirmeyeceğinden emin olduğunu sergilerse, aynı şekilde düşes de, davete geldiği anda, bütün gece için gözlerindeki kıvılcımı yakardı. Enfes bir Tiepolo kırmızısı rengindeki gece mantosunu çıkarıp verdiğinde, boynundaki yakut tasma ortaya çıktı; yüksek sosyete kadınlarına özgü süratli, titiz ve keskin terzi bakışıyla, elbisesini son bir kez gözden geçirdikten sonra, Oriane, tıpkı diğer mücevherleri gibi gözlerinin de ışıldamasını sağladı. M. de Jouville gibi bazı dedikoducular, dükün üzerine atılıp içeri girmesini engellemeye nafile uğraştılar: "Zavallı Mama'nın ölmek üzere olduğunu bilmiyor musunuz yoksa? Son duası okundu bile." - "Biliyorum, biliyorum," diye cevap verdi M. de Guermantes, içeri girebilmek için bu baş belasını iterek. "Şaraplı ekmek çok

iyi geldi," diye ekledi, prensin davetinden sonra gideceği, kaçırmamaya kararlı olduğu baloyu düşünüp gülümseyerek. "Paris'e döndüğümüzün bilinmesini istemiyorduk," dedi düşes bana. Prensesin daha önce bana, kuzinini gördüğünü ve geleceğine dair söz aldığını anlattığı ve böylece bu sözleri yalanladığı, hiç aklından geçmemişti. Dük, beş dakika boyunca karısını bakışlarıyla ezdikten sonra, "Kapıldığınız şüpheleri Oriane'a anlattım," dedi. Şüphelerimin asılsız olduğunu ve dağıtmaya çalışmak için hiç bir girişimde bulunması gerekmediğini gören düşes, ne kadar saçma olduklarından dem vurarak benimle uzun boylu şakalaştı. "Nereden çıkardınız davetli olmadığınızı? İnsan her zaman davetlidir! Ayrıca ben vardım. Sizi kuzinime davet ettiremeyeceğimi mi sandınız?" İtiraf etmem gerekir ki, daha sonraları Oriane birçok kez benim için çok daha zor şeyler yaptı; ben yine de sözlerinden, fazlasıyla ihtiyatlı davrandığım anlamını çıkarmaktan kaçındım. Aristokrat kibarlığının, hem sözlü hem de sözsüz lisanının tam anlamını kavramaya başlıyordum; bu kibarlık, yöneldiği kişilerin aşağılık duygusunu seve seve hafifletir, ama tamamen ortadan da kaldırmaz, çünkü bu durumda kendi varoluş nedeni de ortadan kalkar. Guermantes'lar, bütün davranışlarıyla, "Ama siz bizim eşitimizsiniz, belki de bizden üstünsünüz," der gibiydiler ve bunu, tasavvur edilebilecek en hoş şekilde söylerlerdi, sevilmek, beğenilmek amacıyla, ama inanılsın diye değil; bu kibarlığın uydurma olduğunun kavranmasına terbiye, gerçek zannedilmesine de görgüsüzlük adını verirlerdi. Zaten ben de bundan kısa bir süre sonra, aristokrat kibarlığının kimi şekillerinin kapsamını ve sınırlarını bana tam ve kesin olarak öğreten bir ders aldım. Olay, Montmorency Düşesi'nin İngiltere Kraliçesi onuruna verdiği bir öğleden sonra davetinde cereyan etti; büfeye gitmek için oluşturulan küçük kortejin başını, Guermantes Dükü'nün koluna girmiş olan kraliçe çekiyordu. Ben o anda içeri girdim. Dük, serbest eliyle en aşağı kırk metre mesafeden bana binbir dostluk işareti yapıyor, yanına çağırıyordu; hiç korkmadan yaklaşabileceğimi, Çester peynirli sandviçlerin yerine çiğ çiğ beni yemeyeceklerini söylemek ister gibiydi. Fakat ben, saray lisanında ilerlemeye başladığımdan, bir tek adım olsun yaklaşmak yerine, kırk metre uzaktan, iyice eğilerek, ama gülümsemeden, yeni tanıştığım birine selam verir gibi selam verdim ve ters yönde yoluma devam ettim. Bir şaheser yazmış olsam, Guermantes'lardan toplayacağım takdir, bu selamla topladığım takdirden az olurdu. Selamım, o gün beş yüzden fazla kişiye selam vermek zorunda kaldığı halde dükün gözünden kaçmadığı gibi,

düşesin de dikkatini çekti ve Mme de Guermantes annemle karşılaştığında, hata ettiğimi, yaklaşmam gerektiğini söylemekten dikkatle kaçınarak, olayı anneme anlattı. Anneme, kocasının selamıma hayran kaldığını, bir selama daha fazla bir şey sığdırılamayacağını söyledi. Bu selama akla gelebilecek her türlü üstün nitelik atfedildi, bununla birlikte, en değerli bulunmuş olanından, yani ölçülü oluşundan hiç söz edilmedi; ayrıca bana yapılan iltifatların da sonu gelmedi; bu iltifatların, bir eğitim kurumunun müdürü tarafından öğrencilere incelikle yapılan, "Unutmayın ki sevgili yavrularım, bu ödüller sizden çok aileleriniz için, sizi gelecek yıl da göndermeleri içindir," uyarısı gibi, geçmişe ilişkin bir ödülden çok, geleceğe yönelik bir bilgi olduğunu anlıyordum. Aynı şekilde Mme de Marsantes da, farklı bir çevreden biri kendi muhitine girdiğinde, onun yanında "arandıklarında bulunan, geri kalan zamanlarda kendilerini unutturan" ölçülü insanları methederdi; tıpkı kötü kokan bir hizmetkârın, dolaylı yoldan, yıkanmanın sağlığa çok yararlı olduğu söylenerek uyarılması gibi.

Mme de Guermantes'la henüz holden salona geçmemişken konuştuğum sırada, ileride asla yanılmadan seçeceğim türden bir ses duydum. Bu örnekte ses, M. de Charlus'le sohbet etmekte olan M. de Vaugoubert'e aitti. Bir klinik hekiminin, müşahede altındaki hastanın gömleğini açmasına da, nefesini dinlemesine de gerek yoktur, hastanın sesi yeterlidir. Sonraları, kimbilir kaç kez, bir salonda şu veya bu erkeğin tonlaması veya gülüşü dikkatimi çekmiştir; söz konusu şahıs, aslında mesleğinin lisanını veya muhitinin davranışlarını tıpatıp kopya ettiği, ağırbaşlı bir kibarlığa veya içli dışlı bir kabalığa özendiği halde, falsolu sesi, bir akortçunun diyapazonu kadar ustalaşmış olan kulağımın, "Bu bir Charlus," teşhisini koymasına yeterdi. O esnada, bir büyükelçiliğin bütün görevlileri geçtiler ve M. de Charlus'ü selamladılar. Söz konusu hastalık türünü keşfim, henüz o gün (M. de Charlus'le Jupien'i gördüğümde) gerçekleşmiş olduğu halde, bir teşhis koyabilmek için soru sormam, kulağımı dayayıp dinlemem gerekmezdi. Ama M. de Charlus'le sohbet ederken, M. de Vaugoubert şüpheli gibiydi. Oysa yeniyetmelikteki kuşkulardan sonra, kesin bir karara varmış olması gerekirdi. Eşcinsel, türünün evrendeki tek örneği zanneder kendini; neden sonra –yine abartarak– tek olan istisnanın, normal erkek olduğunu düşünür. Ne var ki, ihtiraslı ve korkak bir adam olan M. de Vaugoubert, çok uzun zamandır, kendisine haz verebilecek olan şeye kendisini bırakmamıştı. Diplomatlık mesleği, hayatını, bir tarikata girmekle aynı şekilde etkilemişti. Mesleği, Siyasal Bilimler Yüksek Okulu'ndaki devamlılığıyla da birleşince,

yirmi yaşından itibaren hayatını bir Hıristiyanın iffetliliğine hasretmişti. Böylece, her duyu kullanılmadıkça gücünü ve canlılığını kaybettiği, köreldiği için, M. de Vaugoubert de, tıpkı uygar insanın, mağara adamının kuvvetine, işitme hassasiyetine artık sahip olmayışı gibi, M. de Charlus'te eksikliği nadiren görülen özel kavrayışı kaybetmişti; ortaelçi, Paris'te olsun, yurtdışında olsun, resmi yemeklerde, üniforma giyip kılık değiştirmiş oldukları halde, özünde kendi benzerleri olan kişileri bile tanıyamaz hale gelmişti. Eğilimleriyle ilgili olarak adı geçtiğinde kızan, ama başkalarının eğilimlerini bildirmekten daima hoşlanan M. de Charlus'ün saydığı bazı isimler, M. de Vaugoubert'de mutlu bir şaşkınlık yarattı. Bunca yıl sonra herhangi bir fırsattan yararlanmayı düşündüğü yoktu. Yine de, Racine'in tragedyalarında Atalya ve Abner'e, Yoaş'ın Davud'un soyundan olduğunu, tahtta oturan Ester'in annesiyle babasının "Çıfıt" olduğunu bildiren ifşaatlara benzeyen bu hızlı ifşaatlar, X... ortaelçiliğinin veya dışişleri bakanlığının şu ya da bu bölümünün görünümünü değiştiriyor ve geriye dönüp bakıldığında, bu sarayları Kudüs tapınağı kadar, Susa tahtı kadar esrarengiz kılıyordu. Genç görevlilerinin hepsinin gelip M. de Charlus'ün elini sıktığı büyükelçilik karşısında M. de Vaugoubert'in hayranlığı, Ester'de,

Tanrım! Ne kalabalık bu masum güzellerin yuvası
Her yandan çıkıp geliyorlar, karşımda toplanıyorlar
Ne zarif bir utanma bu, gördüğüm yüzlerinde

diye haykıran Elisa'yı hatırlatıyordu. Sonra, daha fazla "bilgilenmek" isteğiyle, M. de Charlus'e gülümseyerek, aptalca, sorgulayan, şehvetli bir ifadeyle baktı. "Tabii canım, şüphesiz,"

dedi M. de Charlus, karacahilin tekiyle konuşan bir âlimin bilgiç tavrıyla. Bunun üzerine M. de Vaugoubert, (M. de Charlus'ü çok sinirlendirerek) Fransa'daki sabıkalı X... büyükelçisinin tesadüfen seçmediği bu genç kâtiplerden gözünü ayıramadı. M. de Vaugoubert susuyordu, sadece bakışlarını görüyordum. Ama çocukluğumdan beri, sessiz olan şeylere bile klasiklerin dilini atfetmeye alışık olduğumdan, M. de Vaugoubert'in gözlerine, Ester'in Elisa'ya, dinine çok bağlı olan Mordekay'ın, kraliçenin hizmetine, sadece onunla aynı dinden olan kızları yerleştirişini anlattığı dizeleri söyletiyordum:

Milletimize duyduğu büyük aşkıyla
Doldurdu bu sarayı Sion kızlarıyla,
Kaderin huzursuz ettiği bu genç, körpe çiçekler,
Benim gibi, yabancı bir göğün altına ekilmişler.
Kâfir gözlerden uzakta, itinayla yetişiyorlar,
Her şeyi tek tek ondan (değerli büyükelçiden) öğreniyorlar.

M. de Vaugoubert nihayet konuştuğunda, sözleri bakışlarının söylediklerinden farklıydı. "Kimbilir," dedi hüzünle, "yaşadığım ülkede aynı şey var mıdır?" - "Muhtemelen," diye cevap verdi M. de Charlus, "başta, kendisi hakkında kesin bir bilgim olmamasına rağmen, kral Theodosius." - "Yok canım, katiyen!" - "O zaman da bu derece öyleymiş gibi görünmesi abes. Çok cilve yapıyor. Bir 'Şekerim' tarzı var ki, en nefret ettiğim tarzdır. Ben sokakta onunla birlikte görünmeye cesaret edemezdim. Zaten siz de ne tür bir adam olduğunu gayet iyi biliyorsunuzdur, herkes biliyor zaten." - "Onunla ilgili olarak çok yanılıyorsunuz. Çok hoş bir insandır. Fransa'yla anlaşmanın imzalandığı gün, kral beni kucaklayıp öptü. Hayatımda hiç bu kadar heyecanlanmamıştım." - "Ne istediğinizi kendisine söylemenin tam zamanıymış." - "Aman Tanrım! En ufak bir şüphe taşıması bile korkunç olurdu! Ama bu konuda hiç korkum yok." Pek uzakta olmadığımdan duyabildiğim bu sözler, içimden şu dizeleri geçirmeme yol açtı:

Kral bugün bile bilmez kim olduğumu,
Bu sır dilimi ebedi bir zincire vuruyor.

Yarısı sessiz, yarısı sözlü olan bu diyalog, bir iki dakika sürmüştü sadece; Guermantes Düşesi'yle birlikte salonda henüz birkaç adım atmıştım ki, son derece güzel, ufak tefek, esmer bir hanım, düşesi durdurdu:

"Sizinle mutlaka görüşmek istiyordum. D'Annunzio sizi bir locadan görüp T... Prensesi'ne mektup yazarak hayatında böyle bir güzellik görmediğini söylemiş. Sizinle on dakika görüşebilmek için hayatını feda etmeye hazır. Ne olursa olsun, görüşmeniz mümkün değilse ya da istemiyorsanız bile, mektup bende. Bana bir randevu vermeniz gerekir. Burada söyleyemeyeceğim birtakım gizli şeyler var. Beni tanıyamadınız galiba," diye ekledi bana dönerek; "Parma Prensesi'nin evinde tanışmıştık." (Parma Prensesi'nin evine hiç gitmemiştim.) "Rus imparatoru, babanızın

Petersburg'a gönderilmesini istiyor. Salı günü gelebilirseniz, İsvolski orada olacak, bu konuyu sizinle konuşur. Size bir armağanım var şekerim," dedi tekrar düşese dönerek; "sizden başka kimseye vermeyeceğim bir hediye. Ibsen, üç oyununun elyazmalarını, yaşlı hastabakıcısıyla bana gönderdi. Birini alıkoyup diğer ikisini size vereceğim."

Guermantes Dükü bu tekliflerden pek hoşlanmamıştı. Ibsen'in de, D'Annunzio'nun da ölü mü, hayatta mı olduklarından emin değildi ve şimdiden, yazarların, oyun yazarlarının karısını ziyaret edip eserlerine konu ettiklerini görür gibiydi. Yüksek sosyete mensupları, genellikle kitapları bir yüzü olmayan bir küp gibi görürler; bu durumda yazarlar da, karşılaştıkları insanları aceleyle küpün içine sokmaya çalışırlar. Haince bir davranıştır bu elbette, yazarlar da beş para etmez adamlardır. Şüphesiz, kendilerini "şöyle bir" görmek fena olmaz, çünkü onlar sayesinde, bir kitabı ya da makaleyi okuyunca, "işin içyüzü" bilinir, "maskeler atılabilir". Her şeye rağmen, en akıllıcası, ölü yazarlardan şaşmamaktır. M. de Guermantes, sadece Le Gauloz's'da ölüm yazılarını yazan beyefendiyi "doğrudürüst" bulurdu. Bu adam, hiç değilse, dükün adını verdiği cenazelerde, dikkati çeken "başlıca" kişiler listesinin en başında, M. de Guermantes'ı saymakla yetiniyordu. Dük, adının geçmesini istemediği durumlarda, ismini kaydettirmek yerine, merhumun ailesine, derin üzüntüsünü bildiren bir başsağlığı mektubu gönderirdi. Bu ailenin gazeteye verdiği ilanda, "Aldığımız mektuplar arasında, Guermantes Dükü'nünkini de saymayı bir borç biliriz, vs." türünden bir cümle geçiyorsa eğer, bu, dedikodu yazarının değil, merhumun oğlunun, kardeşinin, babasının suçuydu ve dük de bunları talih avcısı diye damgalar ve bundan böyle kendileriyle bütün ilişkisini kesmeye karar verirdi (deyimlerin anlamlarını pek bilemeyen dük, buna "kozlarını paylaşmak" derdi). Şurası bir gerçek ki, Ibsen ve D'Annunzio adları ve bu şahısların hayatta olup olmadıklarının belirsizliği, Mme Timoleon d'Amoncourt'un çeşitli kibarlıklarını duyabilecek kadar yakınımızda bulunan dükün, kaşlarını çatmasına sebep oldu. Mme d'Amoncourt çok hoş bir kadındı; zekâsı da, güzelliği gibi, o kadar büyüleyiciydi ki, bu iki özelliğinden birisi bile, hoşa gitmesi için yeterli olurdu. Ama şu anda yaşadığı muhitten başka bir çevrede doğmuş ve başlangıçta, sadece edebi bir salon oluşturmaya heveslenmişti; sırasıyla bütün büyük yazarlarla –çok ahlâklı olduğundan, katiyen sevgililik ilişkisine dönüşmeyen– tekelci bir dostluk kurmuştu ve bunlar da bütün elyazmalarını kendisine verirler, onun için kitaplar yazarlardı; tesadüfen Saint-Germain muhitine girdiğinde, bu

edebi imtiyazlar işine yaradı. Şimdi öyle bir konuma sahipti ki, varlığından yayılan zarafetin haricinde herhangi bir lütufta bulunması gerekmiyordu. Ne var ki, bir zamanlar, girişkenlik göstermeye, oyunlar çevirmeye, hizmetlerde bulunmaya alışmış olduğundan, artık gerekmediği halde bunları sürdürüyordu. Daima size ifşa edeceği bir devlet sırrı, tanıştıracağı nüfuzlu bir şahsiyet, hediye edeceği, bir ustanın fırçasından çıkmış bir suluboya resim bulunurdu. Bütün bu anlamsız çekiciliklerde biraz yalan payı vardı var olmasına, ama yine de hayatını parıltılı karmaşıklıkta bir komedi haline getiriyorlardı ve ayrıca valileri, generalleri tayin ettirdiği de doğruydu.

Guermantes Düşesi, yanımda yürürken gözlerinin gök mavisi ışığını önünde gezdiriyordu, ama ilişkiye girmek istemediği ve bazen uzaktan tehditkâr bir kayalık gibi varlığını hissettiği insanlardan kaçınmak için, boşlukta tutuyordu. Aralarından yürüdüğümüz çift sıra halindeki insanlar, "Oriane"la hiçbir zaman tanışmayacaklarını bilerek, hiç değilse, bir garabetmiş gibi, karılarına göstermek istiyorlardı onu: "Ursule, çabuk, çabuk, gelin Mme de Guermantes'ı görün, bakın şu delikanlıyla konuşuyor." 14 Temmuz geçit törenindeki veya Grand Prix yarışlarındaki gibi, daha iyi görebilmek için iskemlelerin üzerine çıkmalarının çok da uzak bir ihtimal olmadığı hissediliyordu. Mesele, Guermantes Düşesi'nin, kuzinininkinden daha aristokrat bir salonu olması değildi. Prensesin, özellikle de kocası yüzünden, asla evine davet etmek istemeyeceği bazı kişiler, düşesin evine gidip gelirdi. Prensesin, Oriane gibi Mme de la Tremoille'un da, Mme de Sagan'ın da yakın arkadaşı olan ve düşesin evine çok gidip gelen Mme Alphonse de Rothschild'i kabul etmesi, kesinlikle düşünülemezdi. Aynı şey Baron Hirsch için de söz konusuydu; Galler Prensi, baronu düşesin evine götürmüş, ama hoşuna gitmeyeceği için, prensesin evine götürmemişti; düşesin ilgisini çeken, ama inançlı bir kralcı olan prensin, prensip icabı kabul etmek istemeyeceği kimi önemli Bonaparte'çı, hattâ cumhuriyetçi şahsiyetler için de durum aynıydı. Prensin, Yahudi düşmanlığı da bir prensip meselesi olduğundan, ne kadar saygınlık kazanmış olursa olsun, hiçbir seçkinlik karşısında yumuşamazdı; öteden beri dost olduğu ve bütün Guermantes'lar arasında bir tek kendisinin, Charles diye değil, Swann diye hitap ettiği Swann'ı evine kabul etmesinin tek sebebi, Swann'ın, bir Yahudiyle evlenmiş olan Protestan büyükannesinin, Berry Dükü'nün metresi olduğunu bilmesi ve Swann'ın babasını prensin gayri meşru oğlu haline getiren efsaneye, arasıra inanmaya çalışmasıydı. Esasen yanlış olan

bu varsayıma göre, babasıyla büyükannesi Katolik, büyükbabası da bir Bourbon olan Swann, yüzde yüz Hıristiyandı.

"Nasıl olur, bu paha biçilmez güzellikleri bilmiyor musunuz?" dedi düşes, içinde bulunduğumuz konaktan söz ederek. Ama kuzininin "saray"ını methettikten sonra, kendi "mütevazı yuva"sını bin kat tercih ettiğini eklemeyi de ihmal etmedi. "Burası ziyaret etmek için harikulade bir yer. Ama onca tarihi olayın cereyan ettiği odalarda yatıp uyumam gerekse, kederimden ölürdüm. Bende yaratacağı etki, kapandıktan sonra Blois Şatosu'nda, Fontainebleau Şatosu'nda, hattâ Louvre'da kalmakla, unutulmakla, Monaldeschi'nin katledildiği odada olmamdan başka teselli bulamamakla aynı olurdu. Bu tesellinin yatıştırıcı etkisi, papatya çayı kadar olamaz tabii. Aa, bakın, Mme de Saint-Euverte. Akşam yemeğini az önce onun evinde yedik. Meşhur yıllık balosu yarın olduğu için, yemekten sonra yatar diye düşünmüştüm. Ama onun bir daveti kaçırması söz konusu olamaz. Bu davet şehir dışında veriliyor olsaydı, gelmemektense yük arabasına binmeyi tercih ederdi."

Aslında Mme de Saint-Euverte'in bu gece geliş nedeni, başkalarının verdiği bir daveti kaçırmamanın zevkinden çok, kendi davetinin başarısını garantilemek, son üyeleri toplamak ve bir bakıma, ertesi gün garden partisinde parlak gösterilerini sunacak olan birliklerin son teftişini yapmaktı. Çünkü Saint-Euverte davetlerinin konukları, yıllar vardı ki, bir zamanlar verdiği davetlere gelen konuklar değildi. O zamanlar tek tük rastlanan, Guermantes muhitinin ileri gelen hanımları, zaman içinde –ev sahibesinin nezaketinden çok hoşnut kalınca– arkadaşlarını getirir olmuşlardı. Aynı zamanda, buna paralel, ama ters yönde ilerleyen bir faaliyet sonucu, Mme de Saint-Euverte, seçkin sosyete çevrelerinde tanınmayan kişilerin sayısını yıldan yıla azaltmıştı. Önce aralarından biriyle ilişki kesilmişti, sonra bir başkasıyla. Bir süre boyunca uygulanan "vardiya" sistemi, üzerine bir sünger çekilen davetler sayesinde, dışlanmışların, kendi aralarında eğlenmek üzere çağrılmasına imkân tanımıştı; bu da onları seçkinlerle birlikte davet etme gereğini ortadan kaldırıyordu. Şikâyetçi olmaları için bir sebep mi vardı? Pötifurlarla birlikte güzel bir müzik programı (*panem et circenses*[4]) sunulmuyor muydu kendilerine? Böylece, bir zamanlar, yeni kurulan Saint-Euverte salonunun sallanan çatısını iki karyatid gibi taşıyan sürgündeki iki düşesle bir tür simetri oluşturacak şekilde, son yıllarda da, yüksek sosyeteye karışmış, ayrı türden iki kişi

görülüyordu sadece: yaşlı Mme de Cambremer ve bir mimarın, sık sık şarkı söylemesini rica etmek zorunda kaldıkları, güzel sesli karısı. Ne var ki, bunlar artık Mme de Saint-Euverte'in evinde kimseyi tanımadıkları, kayıp dostlarına ağladıkları, rahatsızlık verdiklerini farkettikleri için, zamanında göç etmemiş iki kırlangıç misali, soğuktan ölmek üzereymiş gibi görünüyorlardı. Bu yüzden de ertesi yıl davet edilmediler; Mme de Franquetot, müziğe pek meraklı olan kuzini adına bir müracaatta bulunmayı denedi. Ama, "Canım, hoşuna gidiyorsa, isteyen gelip müzik dinleyebilir elbette, suç değil ki!" sözlerinden daha net bir cevap alamadığından, Mme de Cambremer bu daveti yeterince ısrarlı bulmadı ve gelmedi.

Mme de Saint-Euverte böyle bir dönüşümü gerçekleştirdikten, bir cüzamlılar salonunu soylu hanımefendilerin salonuna (salonunun, görünürde çok şık olan son şekliydi bu) çevirdikten sonra, ertesi gün mevsimin en parlak davetini verecek kişi sıfatıyla, bir gün önce gelip birliklerine son bir çağrıda bulunma ihtiyacı duymuş olmasına hayret edilebilirdi. Ne var ki, Saint-Euverte salonunun üstünlüğü, sosyete hayatı, Le Gaulois'da veya Le Figaro'da, hiç gitmediği öğleden sonra ve gece davetlerinin haberlerini okumaktan ibaret olan kişiler için geçerliydi sadece. Sosyeteyi yalnızca gazetede gören sosyetiklerin, Saint-Euverte salonunu, Paris salonları arasında birinci zannetmeleri için, İngiltere, Avusturya, vs. büyükelçi eşlerinin, Uzes, La Tremoille, vs. Düşesleri'nin sıralanması yeterliydi, oysa bu salon, son sıralarda yer alıyordu. Gerçi haberler yalan değildi. Adı geçen kişilerin çoğu, gerçekten de davete katılmış olurdu. Ne var ki her biri, yalvarmalar, kibarlıklar, hizmetler sonucu ve Mme de Saint-Euverte'i müthiş şereflendirdiği duygusuyla gelirdi. Peşinde koşulmaktan çok kaçınılan ve adeta mecburi hizmet kabilinden gidilen bu tür salonlar, sadece "Sosyete dedikoduları sütunları"nın hanım okurlarını aldatır. Bu sütunlarda, gerçekten şık olan, ev sahibesinin, hepsi "seçilmişler arasında" olmaya can atan bütün düşesleri ağırlayabilecekken, aralarından sadece iki ya da üçünü çağırmış olduğu bir davet ise atlanır. Bu yüzden de, günümüzde reklamın kazanmış olduğu gücü bilmediklerinden veya küçümsediklerinden, davetlilerinin adlarım gazeteye yazdırmayan bu kadınlar, İspanya kraliçesinin nazarında seçkindirler, ama yığınlar tarafından tanınmazlar, çünkü İspanya kraliçesi onların kim olduğunu bilir, yığınlarsa bilmez.

Mme de Saint-Euverte bu kadınlardan biri değildi ve tam bir ganimet avcısı gibi, davet ettiği herkesi ertesi gün için toplamaya gelmişti. M. de Charlus davetli değildi, Mme de Saint-Euverte'in evine gitmeyi daima reddetmişti. Ama baron o kadar çok kişiyle küstü ki, Mme de Saint-Euverte bunu baronun kişiliğine yorabilirdi.

Şüphesiz, prensesin davetinde Oriane'dan başkası olmasaydı, Mme de Saint-Euverte zahmet etmeyebilirdi, çünkü davet düşese sözlü olarak yapılmış ve üstelik de, adayların, evlerinden duygulanarak, lehinde oy kullanacaklarından en ufak bir kuşku duymayarak ayrıldığı akademisyenlerin ustaca kullandığı o aldatıcı, sevimli iyi niyetle kabul edilmişti. Ne var ki, davette bir tek Oriane yoktu. Agrigento Prensi gelecek miydi? Peki ya Mme de Durfort? Mme de Saint-Euverte de, işte bu yüzden, temkini elden bırakmamak için, kalkıp davete gitmesinin daha yerinde olacağım düşünmüştü; kimilerine sokulganlıkla yaklaşıyor, kimileriyle buyururcasına konuşuyor, hepsine, üstü kapalı sözlerle, bir daha görülemeyecek, tasavvur edilmesi imkânsız eğlenceler vaat ediyor, her birine, karşılaşmak istediği kişiyi veya karşılaşması gerekli şahsiyeti evinde bulacağına dair söz veriyordu. Ertesi gün mevsimin en büyük garden partisini verecek olan kişi sıfatıyla, –antik çağdaki kimi yüksek devlet görevlileri gibi– yılda bir kere yüklendiği bu rol, kendisine geçici bir yetki veriyordu. Listeleri hazırlanmış ve kapanmıştı, dolayısıyla, prensesin salonunu baştan başa, ağır ağır dolaşıp, sırayla her kulağa, "Yarın beni unutmayın," diye fısıldarken, kaçınılması gereken çirkin bir kadını veya kolej arkadaşı olduğundan "Gilbert"in evine kabul edilmiş, ama varlığı kendi garden partisine hiçbir şey katmayacak bir köy soylusunu görecek olursa, gülümsemeye devam ederek başını çevirmek gibi geçici bir mutluluğa sahipti. Daha sonra, "Davetimi herkese sözlü olarak yaptım, ne yazık ki sizinle karşılaşmadık," diyebilmek için, bu gibilerle konuşmamayı tercih ediyordu. Böylece, basit bir Saint-Euverte olan kendisi, prensesin davetinin bileşimini, meraklı gözleriyle bir "ayıklama"ya tabi tutuyordu. Ve böyle davranmakla, kendini gerçek bir Guermantes Düşesi zannediyordu.

Şunu belirtmek gerekir ki, Guermantes Düşesi de, vereceği selamlar ve yönelteceği tebessümler konusunda, zannedilebileceği kadar özgür değildi. Şüphesiz, selam vermeyi bazen isteyerek reddediyordu: "Canımı sıkıyor bu kadın," diyordu, "bir saat boyunca davetini konuşmak zorunda mıyım onunla?"[5] Fakat birçok kişiye selam vermemesinin nedeni, ya çekingenlik,

ya sanatçıları ve buna benzer kişileri kabul etmesini istemeyen kocasının olay çıkarması korkusu (Marie-Gilbert birçok sanatçıyı korurdu, ünlü bir Alman şarkıcısının kendisine yanaşmaması için, düşesin tetikte olması gerekliydi), ya da milliyetçilik konusunda bir korkuydu; M. de Charlus gibi düşes de, Guermantes zekâsıyla donanmış olduğundan, sosyetik açıdan milliyetçiliği küçümsüyordu (artık genelkurmayı yüceltmek için halktan bir generale, kimi düklere göre öncelik tanınır olmuştu), bununla birlikte, bozguncu olarak görüldüğünü bildiği için, milliyetçiliğe önemli tavizler de veriyor, hattâ bu Yahudi düşmanı ortamda Swann'la el sıkışmak zorunda kalmaktan korkuyordu. Bu konuda çok geçmeden içi rahatladı, çünkü prensin Swann'ı içeri almadığını ve aralarında bir "atışma" geçtiğini öğrenmişti. Dolayısıyla, baş başayken yakınlık göstermeyi tercih ettiği "zavallı Charles" ile herkesin ortasında sohbet etme mecburiyeti, tehlike olmaktan çıkmıştı.

"Bu da nesi?" diye haykırdı Mme de Guermantes, biraz tuhaf görünümlü, yoksul bir zavallı zannedilebilecek kadar sade, siyah bir elbise giymiş ufak tefek bir hanımla kocasının, kendisine hararetle selam verdiklerini görünce. Kadını tanımadı ve arasıra tutan küstahlığıyla, hakarete uğramış gibi irkilerek, karşılık vermeden baktı; "Bu şahıs da kim Basin?" diye sordu şaşkın bir edayla; bu arada M. de Guermantes, Oriane'ın kabalığını telafi etmek için hanımı selamlıyor, kocasının elini sıkıyordu. "Mme de Chaussepierre canım, çok kaba davrandınız." - "Chaussepierre de neyin nesi, bilmiyorum." - "Kocası, yaşlı Mme de Chanlivault'nun yeğeni." - "Hiçbirini bilmiyorum bunların. Kadın kim peki, neden selam veriyor bana?" - "Canım, gayet iyi tanıyorsunuz, Mme de Charleval'in kızı, Henriette Montmorency." - "Ya! Annesini çok iyi tanırdım tabii, çok hoş, çok esprili bir kadındı. Peki niye hiç tanımadığım bu adamla evlendi? Adı Mme de Chaussepierre mi demiştiniz?" dedi düşes, bu ismi, soru sorar gibi bir edayla, yanılmaktan korkuyormuşçasına heceleyerek. Dük karısına ters ters baktı. "Chaussepierre, sizin zannettiğiniz kadar abes bir isim değil! Yaşlı M. de Chaussepierre, sözünü ettiğim Mme de Charleval'le, Mme de Sennecour'la ve Le Merlerault Vikontesi'yle kardeşti. Çok seçkin insanlardır." - "Ah, yeter!" diye haykırdı düşes; tıpkı hayvan eğiticileri gibi o da, asla vahşi hayvanın yırtıcı bakışlarından korkuyormuş izlenimini vermek istemezdi. "Basin, sizinle gurur duyuyorum. Bu isimleri nereden bulup çıkardınız bilmiyorum, ama yürekten tebrik ederim. Chaussepierre'i bilmesem de, Balzac okudum, okuyan bir tek siz değilsiniz, hattâ Labiche'i

de okudum. Chanlivault'yu takdir ediyorum, Charleval'i fena bulmadım, ama itiraf ederim ki Le Merlerault gerçek bir şaheser. Esasen Chaussepierre'in de hiç fena olmadığını kabul etmek gerekir. Enikonu bir koleksiyon yapmışsınız, inanılır gibi değil. Siz kitap yazmak istemiyor muydunuz?" dedi bana. "Charleval'le Le Merlerault'yu hatırınızda tutmalısınız. Bundan iyisini bulamazsınız." - "Mahkemeye düşüp hapse girsin diye mi? Çok kötü tavsiyelerde bulunuyorsunuz Oriane." - "Kendisine kötü tavsiyelerde bulunulmasını istiyorsa, hele uymaya da niyetliyse, daha genç birilerini bulur umarım, onun adına tabii. Ama onun istediği, kitap yazmak, kötü bir şey değil ki!" Bizden epeyce uzakta, beyaz elbiseli, tüllere ve pırlantalara bürünmüş, harikulade, gururlu bir genç kadın, zarafetiyle dikkati çekiyordu. Mme de Guermantes, zarafetiyle mıknatıs gibi etrafına topladığı bir grup insanla konuşan kadına baktı.

"Kız kardeşiniz her yerde en güzel hanım; bu gece çok hoş," dedi, yanımızdan geçmekte olan Chimay Prensi'ne, bir yandan da kendine doğru bir iskemle çekerek. Albay De Froberville (aynı adlı generalin yeğeni), gelip yanımıza oturdu, M. de Breaute de keza; M. de Vaugoubert ise, (topa vurmadan önce önemli şahsiyetlerden izin isteyerek mutlaka takımına maçı kaybettirdiği tenis oyunlarında bile elden bırakmadığı aşırı kibarlığıyla) iki yana sallanarak, (o âna kadar, bütün kadınların arasından seçip hayran olmayı iş edindiği Kontes Mole'nin dev boyutlardaki eteği tarafından neredeyse sarmalanmış olan) M. de Charlus'ün yanına dönmekteydi ki, Paris'e yeni gelmiş olan bir diplomatik misyonun çok sayıdaki üyesi, tesadüfen o esnada, baronu selamlamaya koyuldu. Özellikle zeki görünen genç bir kâtibi fark eden M. de Vaugoubert, net olarak tek bir soruyla aydınlanan sabit bir gülümsemeyle, M. de Charlus'e bakmaya başladı. M. de Charlus, hiç çekinmeden bir başkasının itibarını tehlikeye atabilirdi belki, ama başka birisinin, tek bir anlamı olabilecek bu gülümsemeyle kendi şerefini gölgelemesi, onu çileden çıkardı. "En ufak bir bilgim yok, rica ederim merakınızı kendinize saklayın bundan böyle. Beni hiç mi hiç ilgilendirmiyor çünkü. Ayrıca bu örnekte tamamen yanılmaktasınız. Bu delikanlının tam tersine olduğunu sanıyorum." Salağın teki tarafından teşhir edildiğine sinirlenen M. de Charlus, bu sözleriyle gerçeği dile getirmiyordu. Baronun söylediği doğru olsaydı, genç kâtip, bu büyükelçilikte istisna olurdu. Misyon, aslında, birçoğu vasat, son derece farklı kişilerden oluşmaktaydı, öyle ki, seçilme nedenleri araştırılacak olsa, eşcinsellikten başka bir sebep bulunamazdı. Bu küçük diplomatik Sodom'un başına,

aksine kadınlardan hoşlanan, üstelik bir revüdeki dalaverecinin suçortağına özgü gülünç bir abartıyla hoşlanan, travestilerden oluşan taburuna kusursuz talim yaptıran bir büyükelçi getirmekle, karşıtlıklar yasasına uyulmuş gibiydi. Büyükelçi, kendi gözüyle görmesine rağmen, eşcinselliğe inanmıyordu. Bunun bir kanıtı olarak, hiç vakit geçirmeden kız kardeşini, çok yanılarak kadınların peşinden koşan bir erkek zannettiği bir maslahatgüzarla evlendirdi. Bunun üzerine biraz can sıkıcı olmaya başladı ve çok geçmeden, topluluğun tamamen türdeş olmasını sağlayan yeni bir büyükelçi geçti yerine. Başka büyükelçilikler, bu büyükelçilikle rekabete kalkıştılar, ama (tıpkı liselerarası yarışmada hep aynı lisenin birinci gelmesi gibi) birinciliği elinden alamadılar; bu mükemmel bütüne ayrı cinsten ataşeler katılıp nihayet başka bir büyükelçiliğin uğursuz madalyayı alması ve başa geçmesi için, aradan on yıldan fazla bir zaman geçmesi gerekti.

Swann'la sohbet etme mecburiyeti korkusunu atlatmış olan Mme de Guermantes, Swann'la ev sahibi arasında geçen konuşmaya ilişkin, sadece bir merak duyuyordu şimdi. "Konu neymiş, biliyor musunuz?" diye sordu dük, M. de Breaute'ye. "Duyduğuma göre," diye cevap verdi M. de Breaute, "yazar Bergotte'un onların evinde sahnelediği küçük bir oyunla ilgiliymiş. Çok da güzelmiş aslında. Ama galiba oyuncu Gilbert'e benzetmiş kendini, ki zaten Üstat Bergotte da onu tasvir etmek istiyormuş." - "Doğrusu Gilbert'in taklidini seyretmek hoşuma giderdi," dedi düşes, hulyalı bir tebessümle. "İşte Gilbert de," diye devam etti M. de Breaute, kemirgen çenesini ileri uzatarak, "bu küçük temsil konusunda Swann'dan bir açıklama istemiş; Swann ise, herkesin çok esprili bulduğu şu cevabı vermekle yetinmiş: 'Yok canım, katiyen size benzemiyordu, siz çok daha gülünçsünüz!' Ayrıca," diye devam etti M. de Breaute, "nefis bir oyunmuş. Mme Mole oradaymış, müthiş eğlenmiş." - "Ne, Mme Mole o eve gidiyor mu?" dedi düşes hayretle. "Ya! Bunu Meme ayarlamıştır. Bu tür yerlerde sonunda hep aynı şey olur. Herkes günün birinde gitmeye başlar, ben de prensip icabı, isteyerek dışarıda kalmışken, bir de bakarım, bir köşede tek başıma sıkılıyorum." Guermantes Düşesi, M. de Breaute'nin anlattıklarından sonra, (Swann'ların salonu konusunda değilse de, bir dakika sonra Swann'la karşılaşma varsayımıyla ilgili olarak), görüldüğü gibi yeni bir bakış açısı benimsemişti. "Bize yaptığınız açıklama," dedi Albay De Froberville M. de Breaute'ye, "baştan aşağı uydurma. Bir bildiğim var da onun için söylüyorum. Prens Swann'ı doğrudan bir güzel haşladı ve hiç çekinmeden beyan ettiği fikirlerinden ötürü, bir daha evine ayak basmasını

istemediğini bildirdi. Bana sorarsanız, Gilbert Eniştem yüzde yüz haklıydı, sadece bu uyarıyı yapmakla kalmayıp, daha altı ay önce, bu aleni Dreyfus taraftarlarıyla ilişkisini kesmeliydi."

Fazlasıyla ağırkanlı bir tenis oyuncusundan, fütursuzca fırlatılan cansız bir tenis topuna dönüşmüş olan zavallı M. de Vaugoubert, bu kez Guermantes Düşesi'ne doğru savrularak kendisine saygılarını sundu. Ancak, Oriane kendi muhitindeki bütün diplomatların –ya da siyaset adamlarının– birer dangalak olduğundan kuşku duymadığından, M. de Vaugoubert oldukça kötü karşılandı.

M. de Froberville, askerlerin kısa bir süredir sosyetede edindiği saygın konumdan ister istemez yararlanmıştı. Ne yazık ki, evlendiği kadın Guermantes'ların gerçek bir akrabası olmakla birlikte, son derece yoksuldu aynı zamanda; M. de Froberville de servetini kaybetmiş olduğundan, kimseyle ilişkileri yoktu; önemli olaylar dışında, yani şans eseri bir akrabaları ölmedikçe ya da evlenmedikçe, bir kenara itilen kişilerdendiler. Böyle olaylarda ise, sadece yılda bir kez Komünyon ayinine katılan sözde Katolikler gibi, yüksek sosyete camiasında gerçekten yer alırlardı. Merhum General De Froberville'e olan sevgisine sadık kalan Mme de Saint-Euverte, kendilerine her bakımdan yardım etmese, iki küçük kızlarına kıyafetler verip eğlenceler sunmasa, maddi durumları sefalet diye nitelendirilebilirdi. Ne var ki iyi bir çocuk diye bilinen albay, minnettar bir ruha sahip değildi. Velinimetinin ara vermeksizin, ölçüsüzce methettiği ihtişamını kıskanıyordu. Yıllık garden parti, albay, karısı ve çocukları için, dünyayı verseler kaçırmak istemeyecekleri, olağanüstü bir zevkti, ama Mme de Saint-Euverte'e yaşattığı gurur ve mutluluk düşüncesinin zehir ettiği bir zevkti. Gazetelerde garden partinin duyurulması, ardından, davet ayrıntılarıyla anlatıldıktan sonra, Makyavelci bir ifadeyle, "Bu güzel davetten tekrar söz edeceğiz," diye eklenmesi, art arda günler boyunca kıyafetler hakkında verilen ek ayrıntılar, bütün bunlar Froberville'lere o kadar ağır gelirdi ki, pek bir eğlenceleri olmadığı ve bu öğleden sonra davetine bel bağlayabileceklerini bildikleri halde, her yıl, havanın kötü olup garden partinin başarısını engellemesini dileyecek, barometreyi yoklayacak, daveti berbat edebilecek bir fırtınanın başlangıcını sezip sevinecek hale gelirlerdi.

"Sizinle siyaset tartışacak değilim Froberville," dedi M. de Guermantes, "ama Swann konusunda şunu açıkça söyleyebilirim ki, bizimle ilgili

tutumunu tarif edecek kelime bulamıyorum. Bir zamanlar sosyetede bizim tarafımızdan, Chartres Dükü tarafından desteklenmişken, şimdi açıkça Dreyfus taraftarı olduğunu öğreniyorum. Bunu kendisinden hiç beklemezdim; onun gibi titiz bir gurme, gerçekçi bir adam, bir koleksiyoncu, eski kitap meraklısı, Jockey Kulübü üyesi, herkesin saygısını kazanmış biri, her şeyin en iyisinin nerede bulunacağını bilen, içebileceğiniz en iyi Porto şarabını bize gönderen bir insan, bir amatör, bir aile babası. Ah! Ne kadar yanılmışım! Kendim için söylemiyorum, benim kaz kafalının teki, fikirleri dikkate alınmayan bir serseri olduğumu herkes biliyor, ama sırf Oriane'ı düşünerek de olsa, bunu yapmamalıydı; Yahudileri ve mahkûmun müritlerini açıkça kınamalıydı."

"Öyle ya, karımın kendisine daima göstermiş olduğu dostluğa dayanarak," diye devam etti dük, besbelli suçluluğu konusunda insanın vicdanı ne diyorsa desin, Dreyfus'ü vatana ihanetle mahkûm etmeyi, Saint-Germain muhitine kabul edilmiş olmaya bir tür teşekkür gibi görerek, "bağlarını koparmalıydı. İsterseniz Oriane'ın kendisine sorun, gerçek bir dostluk beslerdi Swann'a." Safça ve sakin bir edanın, sözlerini daha dramatik ve samimi kılacağını düşünen düşes, bir okul çocuğunun sesiyle, adeta dudaklarından gerçeğin dökülmesine izin verircesine, sadece bakışlarına biraz hüzünlü bir ifade katarak konuştu: "Doğru, Charles'a içten bir sevgi beslemiş olduğumu gizlemem için bir sebep yok!" - "İşte, buyrun, ben söyletmiyorum. Buna rağmen, Swann nankörlüğü Dreyfus taraftarı olacak kadar ileri götürüyor!"

"Dreyfus taraftarlığından söz açılmışken," dedim, "Prens Von'un da öyle olduğu söyleniyor." - "Ah! Bana ondan söz ettiğiniz iyi oldu," diye haykırdı M. de Guermantes, "pazartesi akşamı beni yemeğe davet ettiğini unutacaktım yoksa. Ama Dreyfus taraftarı olup olmaması benim için hiç farketmez, çünkü o yabancı. Umurumda bile değil. Ama bir Fransız için durum farklı. Evet, Swann Yahudidir. Ama ben bugüne kadar –affedersiniz Froberville– bir Yahudinin Fransız olabileceğini düşünecek kadar büyük bir gaflet içindeydim; tabii şerefli, yüksek sosyeteden bir Yahudiyi kastediyorum. Swann da kelimenin tam anlamıyla öyleydi. Ne yapalım! Yanıldığımı kabul etmek zorunda bıraktı beni; değil mi ki onu bağrına basmış, kendi evlatlarından ayırmamış bir topluma karşı o Dreyfus'ün (ki suçlu olsa da olmasa da, katiyen onun muhitinden biri değildir, Swann'ın asla karşılaşmayacağı biridir) tarafını tutuyor. Söylenecek bir şey yok,

hepimiz Swann'a kefil olmuştuk, ben onun da benim kadar yurtsever olduğuna dair garanti verirdim. Karşılığı bu olmamalıydı doğrusu. İtiraf etmeliyim ki bunu ondan katiyen beklemezdim. Daha değerli biri sanıyordum onu. Kafası çalışan bir adamdı (kendi tarzında tabii). Gerçi o utanç verici evliliği de bir çılgınlıktı. Bakın, Swann'ın evliliği kimi çok üzdü, biliyor musunuz? Karımı. Oriane çoğu kez, sahte bir duyarsızlık diyebileceğim bir davranış sergiler. Ama aslında, olağanüstü güçlü duyguları olan bir insandır." Kişiliğinin bu çözümlemesine bayılmış olan Mme de Guermantes, dükü mütevazı bir tavırla dinliyor, ama övgülerine katılıyormuş gibi görünmemek için, özellikle de sözü yarım kalır korkusuyla, tek kelime etmiyordu. M. de Guermantes bir saat boyunca bu konuda konuşsa, müzik dinliyormuşçasına, hattâ daha da sessiz otururdu. "Hatırlıyorum da, Swann'ın evlendiğini öğrendiğinde kırılmıştı; o kadar yakınlık gösterdiğimiz birisine yakıştıramamıştı bunu. Swann'ı çok severdi, çok üzüldü. Değil mi Oriane?" Mme de Guermantes, somut bir konuda, sona erdiğini sezdiği övgüleri, hiç öyle görünmeden onaylama fırsatını kendisine sağlayacak, bu kadar doğrudan bir soruya cevap vermesi gerektiğini düşündü. Çekingen ve sade bir tonda, "içten" süsü verildiğinden, iyice hesaplı bir tavırla, ölçülü bir tatlılıkla, "Doğru, Basin haklı," dedi. Dük sözüne devam etti: "Üstelik o yine ayrı bir meseleydi. Aşk aşktır, ne denebilir ki? Yine de bence aşkın belirli sınırlar içinde kalması gerekir. Bir delikanlının, bir acemi çaylağın, kendini ütopyalara kaptırmasını hadi yine affedebilirim. Ama Swann gibi zeki, inceliği kanıtlanmış, resim konusunda uzman bir adam, Chartres Dükü'nün, hattâ Gilbert'in yakın bir dostu söz konusu!" Aslında M. de Guermantes bunları son derece samimi, fazlasıyla sık sergilediği bayağılıktan eser taşımayan bir tonda söylüyordu. Konuşmasında hafifçe gücenik bir hüzün vardı, ama tavrına, Rembrandt'ın kimi portrelerinin, örneğin belediye başkanı Six'in büyüsündeki gevşekliğin, ferahlığın kaynağı olan o yumuşak ağırbaşlılık hâkimdi. Swann'ın Dreyfus Davası'na ilişkin tutumundaki ahlâksızlığın, dük için tartışma konusu olmadığı hissediliyordu, bu konuda bir kuşkusu yoktu çünkü; bir babanın, eğitimi için her türlü fedakârlığı yaptığı bir evladının, kendisine sağladığı muhteşem mevkiyi bile isteye mahvedişini, aile ilkelerinin ve önyargılarının kabul edemeyeceği çılgınlıklarla, saygın soyadının şerefine gölge düşürüşünü gördüğünde yaşadığı derin üzüntüyü hissediyordu. Evet, M. de Guermantes, bir zamanlar, Saint-Loup'nun Dreyfus taraftarı olduğunu öğrendiğinde, böylesine derin ve kederli bir

şaşkınlık sergilememişti. Ama her şeyden önce, yeğenini kötü yola düşmüş, ıslah oluncaya kadar da, ne yaparsa yapsın, şaşırmayacağı bir delikanlı olarak görüyordu, oysa Swann, M. de Guermantes'ın "ağırbaşlı, birinci sınıf bir mevkiye sahip" diye tanımladığı bir adamdı. İkincisi ve daha da önemlisi, aradan epey uzun bir süre geçmiş ve bu süre içinde, tarihsel açıdan, olaylar kısmen Dreyfus taraftarlarının iddialarını doğrulamışsa da, Dreyfus aleyhtarı muhalefet, iyice şiddetlenmiş, önceleri sadece siyasiyken, toplumsal olmuştu. Artık konu bir ordu taraftarlığı, bir yurtseverlik meselesiydi; toplumda kabaran öfke dalgaları, fırtınanın en başında asla sahip olamayacakları bir güce ulaşacak zamanı bulmuştu. "Dikkatinizi çekerim," diye devam etti M. de Guermantes, "Swann, ne pahasına olursa olsun desteklemekte inat ettiği sevgili Yahudileri açısından bile, inanılmaz bir gaf yaptı. Hepsinin gizli bir birlik içinde olduklarını, kendi ırklarından birisini, tanımasalar bile, bir şekilde desteklemek mecburiyetinde olduklarını kanıtladı. Toplumsal bir tehlike bu. Bizim fazlasıyla hoşgörülü davrandığımız açık; üstelik Swann saygı duyulan, hattâ evlere kabul edilen birisi, neredeyse tanıdığımız tek Yahudi olduğu için, yaptığı gaf daha da büyük yankı uyandıracak. Kendi kendimize, Ab uno disce omnes,[6] diyeceğiz." (Tam sırası gelmişken hafızasında bu kadar uygun bir alıntı bulmuş olmanın tatmini, ihanete uğramış büyük soylunun hüznünü, gururlu bir gülümsemeyle aydınlatmaya yetti.)

Prensle Swann arasında tam olarak ne geçtiğini öğrenmeyi ve henüz daveti terk etmemişse Swann'ı görmeyi çok istiyordum. Bu isteğimden söz ettiğim düşes, "İtiraf edeyim ki," dedi, "ben kendisini görmeyi çok da fazla istemiyorum; çünkü biraz önce Mme de Saint-Euverte'in evinde duyduğuma göre, Swann, ölmeden önce, benim karısı ve kızıyla tanışmamı istiyormuş. Tanrı biliyor, hasta olmasına müthiş üzülüyorum, ama bir kere, hastalığının bu kadar ciddi olmadığını umuyorum. Ayrıca, bu bir sebep teşkil etmez nihayet, öylesi fazlasıyla kolay olurdu çünkü. Yeteneksiz bir yazarın, 'Akademi'de bana oy verin, çünkü karım ölmek üzere, ona bu son mutluluğu yaşatmak istiyorum,' demesi yeterli olurdu. Her ölenle tanışmak zorunda olsak, salonlar ortadan kalkardı. Arabacım gelip bana, 'Kızım çok kötü, Parma Prensesi'nin beni evine kabul etmesini sağlayın,' diyebilirdi. Charles'ı çok severim, isteğini reddetmek beni çok üzer, işte bu yüzden de, benden bu ricada bulunmasından kaçınmayı tercih ediyorum. Dediği gibi ölmek üzere olmamasını bütün kalbimle umuyorum, ama böyle bir şey olursa da, on beş yıl boyunca beni en hoş arkadaşımdan mahrum etmiş olan

o iki şahısla tanışmanın zamanı olmayacak bu benim için; onları üzerime yıktığı gibi, kendisini görmek için de yararlanamayacağım bundan, çünkü o ölmüş olacak!"

Bu arada M. de Breaute, Albay De Froberville'in hararetli yalanlamasını hâlâ kafasında evirip çevirmekteydi.

"Anlattıklarınızın doğruluğundan şüphe duymuyorum sevgili dostum," dedi, "ama ben de sağlam bir kaynaktan haber almıştım. La Tour d'Auvergne Prensi anlatmıştı bana söylediklerimi."

"Sizin gibi bir âlimin hâlâ La Tour d'Auvergne Prensi demesine şaşırdım," diye araya girdi Guermantes Dükü; "katiyen öyle olmadığını biliyorsunuz. O aileden tek bir kişi kaldı hayatta. O da Oriane'ın dayısı, Bouillon Dükü'dür."

"Mme de Villeparisis'nin kardeşi mi?" diye sordum, bu hanımın genç kızlık soyadının Bouillon olduğunu hatırlayarak.

"Ta kendisi. Oriane, Mme de Lambresac sizi selamlıyor."

Gerçekten de Lambresac Düşesi'nin tanıdığı birisine yönelttiği hafif bir tebessümün, bir akanyıldız gibi arasıra belirip sonra geçtiği fark ediliyordu. Ama bu tebessüm, etkin bir olumlama, sessiz fakat açık seçik bir lisan olarak biçimleneceği yerde, neredeyse hiç vakit geçirmeden, dağılıp hiçbir şeyi ayırt etmeyen düşünsel bir esrimeye dönüşüyor, bu arada düşesin başı, hafif bunak, yüksek rütbeli bir rahibin, Komünyon törenindeki kalabalığa doğru başını eğişini hatırlatan, mutlu bir kutsama hareketiyle eğiliyordu. Mme de Lambresac katiyen bunak değildi. Ama ben, kibarlığın bu özel, artık rastlanmayan türünü, daha önceden de biliyordum. Hem Combray'de, hem de Paris'te, büyükannemin bütün hanım arkadaşları, bir sosyete toplantısında selam verirken, sanki kilisede, rahibin ekmekle şarabı kaldırdığı anda veya bir cenazede, bir tanıdıklarını görmüşler ve kendisine duayla devam eden belli belirsiz bir selam gönderiyorlarmış gibi, meleksi bir havaya bürünürlerdi. Nitekim M. de Guermantes'ın bir cümlesi de, yaptığım benzetmeyi tamamladı. "Siz Bouillon Dükü'nü gördünüz," dedi M. de Guermantes bana. "Bugün öğleden sonra, siz geldiğinizde çalışma odamdan çıkıyordu; kısa boylu, bembeyaz saçlı bir bey." Combray'li bir küçük burjuva zannettiğim adamdı bu; şimdi düşününce, Mme de Villeparisis'yle benzerliğini fark ediyordum. Lambresac Düşesi'yle

büyükannemin arkadaşlarının uçucu selamları arasındaki benzerlik, ister küçük burjuvalardan oluşsunlar, ister büyük soylulardan, dar ve kapalı çevrelerde, eski davranış biçimlerinin yaşamaya devam ettiğini ve Arlincourt Vikontu'nun, Loısa Puget'nin çağında terbiyenin nasıl bir şey olduğunu ve yansıttığı toplumsal bilinci bir arkeolog gibi bulup ortaya çıkarmamızı sağladığını bana gösterdiği için, ilgimi çekmeye başlamıştı. Bouillon Dükü'yle, onunla aynı yaşta Combray'li bir küçük burjuvanın görünüşleri arasındaki tıpatıp benzerlik, (Saint-Loup'nun annesinin babası La Rochefoucauld Dükü'nün bir daguerreotype fotoğrafını görüp, giysileri, edası ve tavrı bakımından büyükamcamın bir eşi olduğunu farkettiğimde bana çok çarpıcı gelen bir şeyi), toplumsal, hattâ kişisel farklılıkların, aradan zaman geçince, bir çağın biçim birliği içinde eridiğini hatırlatıyordu bana. Giysilerin benzerliği ve ayrıca, dönemin genel anlayışının çehrede yansıması, bir insanda, sadece söz konusu kişinin izzetinefsinde ve başkalarının hayalinde büyük bir yer tutan sınıfına oranla, o kadar önemli bir yer kaplar ki, Louis-Philippe dönemindeki büyük bir soylunun, XV. Louis dönemindeki büyük bir soyludan çok Louis-Philippe dönemindeki bir burjuvaya benzediğini farketmek için, Louvre'un galerilerini dolaşmaya gerek yoktur.

O esnada, Guermantes Prensesi'nin himayesi altındaki, gür ve uzun saçlı, Bavyeralı bir müzisyen, Oriane'ı selamladı. Düşes başını eğerek karşılık verdi, ama karısının, kendi tanımadığı, tuhaf görünümlü, zannınca çok kötü şöhretli birisini selamladığını gören dük, "Bu görgüsüz de kim oluyor?" dercesine, sorgulayan ve haşin bir edayla karısına döndü. Zavallı Mme de Guermantes'ın durumu zaten yeterince nazikti, müzisyen, bu dertli zevceye birazcık acısaydı, derhal oradan uzaklaşırdı. Ama o, belki herkesin gözü önünde, sessizce eğilmesine bir ölçüde sebebiyet vermiş olabilecek, dükün en eski dostlarının ortasında uğradığı hakaretin altında kalmama isteğiyle ve Mme de Guermantes'ı, tanımadan değil, haklı olarak selamladığını göstermek için, belki de –daha ziyade akla güvenmesi gereken bir anda– onu teşrifat kurallarını harfiyen uygulamaya iten gafın karanlık ve dayanılmaz ilhamına boyun eğerek, Mme de Guermantes'a daha da yaklaşıp, "Saygıdeğer düşes, sayın düke takdim edilme şerefini bana bağışlamanızı rica ederim," dedi. Mme de Guermantes gerçekten perişandı. Ama nihayet, istediği kadar aldatılan bir eş olsun, yine de Guermantes Düşesi'ydi ve tanıdığı insanları kocasına takdim etme hakkından

mahrummuş gibi gözükemezdi. "Basin," dedi, "izninizle size M. d'Herweck'i takdim edeyim."

Albay De Froberville, M. d'Herweck'in yersiz dileğinin yarattığı sıkıntılı havayı dağıtmak için, "Yarın Mme de Saint-Euverte'e gidecek misiniz diye sormuyorum bile," dedi Mme de Guermantes'a. "Paris'in tamamı orada olacak."

Bu arada Guermantes Dükü, patavatsız müzisyene doğru, tek bir hareketle ve adeta tek parça halinde döndü, meydan okurcasına, bir abide gibi, sessiz, kızgın, gök gürleten Jüpiter misali, birkaç saniye öylece, gözleri öfke ve hayretle alev alev, kıvır kıvır saçları bir kraterden fışkırırmış gibi, kıpırtısız durdu. Sonra, sanki kendisinden beklenen kibarlığı, ancak bir içgüdüye kendini kaptırarak yerine getirebilirmiş gibi ve bu meydan okuyan tavrıyla, adeta hazır bulunan herkese, Bavyeralı müzisyeni tanımadığını kanıtlamışçasına, beyaz eldivenli ellerini sırtında kavuşturup müzisyene öylesine iki büklüm eğilerek, öylesine bir şaşkınlık ve öfke ifade eden, o kadar sert ve haşin bir selam verdi ki, sanatçı bir yandan da tir tir titreyerek, karnına şiddetli bir kafa darbesi yememek için geri çekildi.

"Tesadüf bu ya, ben yarın Paris'te olmayacağım," diye cevap verdi düşes, Albay De Froberville'e. "Aslında itiraf etmemem gerekirdi ama, ben bu yaşa geldim, hâlâ Monfort-l'Amaury' nin vitraylarını görmedim. Çok ayıp ama gerçek bu. İşte bu utanç verici cehaleti ortadan kaldırmak için, yarın gidip bu vitrayları görmeye söz verdim kendi kendime."

M. de Breaute hınzır bir ifadeyle gülümsedi. Düşes bu yaşa kadar gelip Monfort-l' Amaury'nin vitraylarını görmediğine göre, bu sanatsal gezinin ansızın, "sıcağı sıcağına" bir müdahalenin acil niteliğine bürünmediğini, yirmi beş yılı aşkın bir süredir ertelendikten sonra, rahatlıkla bir yirmi dört saat daha geciktirilebileceğini anlamıştı. Düşesin projesi, Saint-Euverte salonunun aslında katiyen seçkin bir yer olmadığının, ev sahiplerinin, Le Gaulois'da çıkacak haberde, ismiyle övünmek istedikleri için davet edildiği ve orada bulunmayanlara, ya da gitmeyen tek kişi düşes ise, bulunmayana, üstün bir seçkinlik damgası vuran bir salon olduğunun, Guermantes tarzında bildiriminden başka bir şey değildi. M. de Breaute'nin incelikli neşesi, yüksek sosyete mensuplarının daha düşük konumları nedeniyle taklit edemedikleri şeyleri Mme de Guermantes'ın yaptığını görünce, tarlasına bağlı köylünün, daha özgür ve varlıklı insanların başının üstünden

geçtiklerini gördüğünde gülümsemesi gibi, gülümseyerek duydukları şairane hazla iki kat artan hoşnutluğu, M. de Froberville'in, göstermemeye çalışsa da, o anda hissettiği çılgınca hayranlıkla, uzaktan yakından alakalı değildi.

M. de Froberville, kahkahaları duyulmasın diye gösterdiği çabayla pancar gibi olurken, sözleri neşeli hıçkırıklarla kesilerek, merhametli bir tavırla, "Ah! Zavallı Saint-Euverte Teyzem," diye haykırdı, "üzüntüsünden yataklara düşecek! Olamaz! Zavallı kadın, düşesinden mahrum olacak, ne korkunç bir darbe, öldürür bu onu!" diye ekledi, gülmekten kıvranarak. Bu esrime içinde, ayaklarını yere vurmaktan, ellerini ovuşturmaktan kendini alamıyordu. Mme de Guermantes, iyi niyetini takdir ettiği, ama ölümcül sıkıntısını pek farketmediği M. de Froberville'e tek gözüyle ve dudaklarının tek köşesiyle gülümseyerek, yanından ayrılmaya karar verdi. "Artık size veda etmek zorundayım," diyerek, hüzünlü bir tevekkülle, bu durum kendisi için bir mutsuzluk kaynağıymışçasına ayağa kalktı. Mavi gözlerinin büyüsünün altında, tatlı bir ezgiyi andıran sesi, bir perinin şiirsel iniltisini getiriyordu akla. "Basin gidip biraz Marie'yle konuşmamı istiyor."

Aslında, Monfort-l'Amaury'ye gideceği için kendisine gıpta edip duran Froberville'i dinlemekten sıkılmıştı, oysa albayın, hem bu vitrayların sözünü ilk kez işittiğini, hem de, dünyaları verseler, Saint-Euverte davetinden vazgeçmeyeceğini gayet iyi biliyordu. "Hoşçakalın, sizinle pek konuşamadık, sosyetede böyle oluyor işte, görüşülemiyor, konuşulmak istenen şeyler konuşulamıyor, aslında hayatta her yerde durum aynı. Öldükten sonra daha iyi olmasını umut etmekten başka çaremiz yok. Hiç değilse o zaman dekolte kıyafetler giymek zorunda olmayacağız. O bile kesin değil! Belki de önemli davetlerde kemiklerimizi ve kurtlarımızı sergileyeceğiz. Neden olmasın? İşte buyrun, yaşlı Mme de Rampillon'a bakın, sizce bu görüntüyle, açık bir elbise giymiş bir iskelet arasında büyük bir fark var mı? Böyle görünmeye hakkı olduğu da bir gerçek, en azından yüz yaşında çünkü. Daha ben sosyeteye yeni girdiğimde, önünde eğilmeyi reddettiğim kutsal canavarlardan biriydi. Çok uzun süre önce öldüğünü sanıyordum; aslında bize sunduğu görüntünün tek açıklaması da bu olabilirdi. Etkileyici, ayinsel bir görüntü. "Camposanto'nun[7] ta kendisi!" Düşes, Froberville'in yanından ayrılmıştı; albay kendisine yaklaştı: "Size son bir şey söylemek istiyordum." Düşes biraz sinirlenerek, "Yine ne var?" dedi kibirli bir tavırla. Düşesin son anda Monfort-l'Amaury' den

caymasından korkan albay, "Mme de Saint-Euverte üzülür diye size söylemeye cesaret edememiştim," dedi, "ama madem gitmeyi düşünmüyorsunuz, sizin adınıza memnun olduğumu söyleyebilirim, çünkü evlerinde kızamık var!" - "Aman Tanrım!" dedi, hastalıktan korkan Oriane. "Ama benim açımdan önemli değil, kızamık geçirdim. İki kere geçirilmiyor nasılsa." - "O hekimlerin söylediği; ben dört kere geçiren insanlar biliyorum. Her neyse, ben haber vermiş oldum." Albayın kendisine gelince, aylardır beklediği Saint-Euverte davetine gitmemeye katlanabilmesi için, bu hayal ürünü kızamığa gerçekten yakalanıp yatağa çakılması gerekirdi. Bu davette, onca şıklığı bir arada görmekten büyük bir zevk alacak, kimi başarısızlıkları saptamaktan daha da büyük bir haz duyacak ve özellikle de, uzun bir süre boyunca, bu şıklıklarla yan yana bulunmuş olmakla övünmenin, başarısızlıklara ise, abartarak ya da uydurarak üzülmenin mutluluğunu yaşayacaktı.

Düşesin yer değiştirmesini fırsat bilerek, ben de sonunda, Swann'ı sormak için sigara salonuna gitmek üzere ayağa kalkabildim. "Babal'in anlattıklarının tek kelimesine bile inanmayın," dedi düşes bana. "Mole denen küçük hanım, asla o eve girmez. Bizi cezbetmek için öyle söylüyorlar. Kimseyi evlerinde ağırlamıyor, hiçbir yere de davet edilmiyorlar. Swann kendisi itiraf ediyor, 'İkimiz tek başımıza şöminenin karşısında oturuyoruz,' diyor. Her zaman biz dediği, yani kralın kullandığı gibi değil de, karısını dahil ederek konuştuğu için, ısrar etmiyorum. Ama işin içyüzünü biliyorum," diye ekledi. O sırada, birbirlerinden farklı güzellikleri aynı kadından kaynaklanan, son derece yakışıklı iki delikanlıyla karşılaştık. Guermantes Dükü'nün yeni metresi Mme de Surgis'nin oğullarıydı bunlar. İkisi de annelerinin eşsiz güzelliğiyle ışıldıyorlardı, ama her biri bu güzelliğin başka bir yanını almıştı. Mme de Surgis'nin şahane heybeti, oğullardan birinin erkeksi bedeninde dalgalanıyor, aynı ateşli, kızılımsı, sedefli solgunluk, annenin ve bu oğulun mermersi yanaklarını aydınlatıyordu; oysa kardeşine, annesinin Grek alnı, kusursuz burnu, heykelsi boynu ve uçsuz bucaksız derinlikteki gözleri geçmişti; tanrıçanın bölüştürdüğü çeşitli armağanlardan oluşan bu çifte güzellik, kaynağının, iki kardeşin dışında olduğunu düşünmenin soyut hazzını sunuyordu görenlere; annelerinin başlıca özellikleri, iki ayrı bedende cisimleşmişti sanki; tıpkı Mars'ın Jüpiter'in Gücü, Venüs'ün de Jüpiter'in Güzelliği oluşu gibi, biri annenin endamı ve teni, öteki de bakışıydı adeta. "Annemizle babamızın çok yakın dostu," dedikleri M. de Guermantes'a büyük bir saygı'

besledikleri halde, iki kardeşten büyüğü, sebebini belki anlamadan annesine düşman olduğunu bildiği düşese yaklaşıp selam vermemenin uygun olacağını düşünüp, bizi görünce başını hafifçe çevirdi. Hem aptal, hem de miyop olduğundan kendine ait fikirler oluşturmaya cesaret edemediği için daima ağabeyini taklit eden küçüğü de, başını aynı açıyla eğdi ve ikisi peş peşe, iki alegorik figür gibi oyun salonuna doğru gittiler.

Oyun salonuna girdiğim anda, hâlâ güzel ama sinir krizinin eşiğinde gibi görünen Citri Markizi beni durdurdu. Oldukça soylu bir ailenin kızıydı ve çok parlak bir evlilik yapmak isteyip bunu başarmış, büyükninesi bir Aumale-Lorraine olan M. de Citri'yle evlenmişti. Ama bu tatmini yaşar yaşamaz, inkârcı yapısı nedeniyle, yüksek sosyete mensuplarına düşman kesilmiş, ancak bu nefreti, sosyete hayatına katılmasını katiyen engellememişti. Bir davette herkesle alay etmekle kalmaz, alaylarına öyle bir şiddet katardı ki, gülmeyi yeterince buruk bulmaz, gırtlaktan çıkan bir ıslığa dönüştürürdü. Az önce yanımdan ayrılıp biraz uzaklaşmış olan Guermantes Düşesi'ni işaret ederek, "Ah!" dedi. "Beni şaşkına çeviren, bu hayatı sürebilmesi." Bu sözler, kâfirlerin kendiliğinden doğru yola gelmemelerine şaşıran öfkeli bir azizeye mi aitti, yoksa kana susamış bir anarşiste mi? Ne olursa olsun, bu dokundurmanın mantıklı hiçbir gerekçesi yoktu. Bir kere, Mme de Guermantes'ın "sürdüğü hayat", Mme de Citri'ninkinden (hoşnutsuzluk hariç) hiç de farklı değildi. Mme de Citri, düşesin bu ölümcül fedakarlığı yapabilmesine, yani Marie-Gilbert'in bir gece davetine katılmasına çok şaşırıyordu. Bu özel durumla ilgili olarak şunu belirtmek gerekir ki, Mme de Citri, gerçekten iyi bir insan olan prensesi çok severdi ve davetine katılmasının, prensesi çok mutlu ettiğini biliyordu. Bu yüzden, bu davete gelebilmek için, bir dâhi olduğunu ve kendisine Rus koreografisinin sırlarını öğreteceğini düşündüğü bir kadın dansçıyla randevusunu iptal etmişti. Mme de Citri'nin, Oriane'ın şu ya da bu konuğa selam verişini gördüğünde hissettiği yoğun öfkeyi bir ölçüde anlamsızlaştıran bir başka gerçek de, Mme de Guermantes'ın, bu kadar ilerlemiş bir safhada olmamakla birlikte, Mme de Citri'yi yiyip bitiren hastalığın belirtilerini göstermesiydi. Zaten düşesin, bu hastalığın mikrobunu doğuştan taşıdığını daha önce de görmüştük. Son olarak da, Mme de Guermantes, Mme de Citri'den daha zeki olduğu için, (sadece sosyeteye ilişkin olmayan) bu nihilizmi yaşamaya, markizden daha fazla hakkı vardı, ama birtakım meziyetlerin, başkalarının kusurlarından duyulan rahatsızlığı artırmaktan ziyade, onlara katlanmayı kolaylaştırdığı da bir

gerçektir; çok yetenekli bir insan, genellikle başkalarının budalalıklarına, bir budaladan daha az dikkat eder. Düşesin zekâ türünü oldukça etraflı şekilde tarif etmiş, bir deha olmasa da, hiç değilse değişik sözdizimi biçimlerini, (bir çevirmen gibi) ustalıkla kullanabilen bir zekâ olduğunu görmüştük. Oysa Mme de Citri'nin, kendininkilere bu kadar benzer meziyetleri küçümsemesini haklı gösterebilecek bir özelliği yok gibiydi. Herkesi aptal bulurdu, ama konuşmalarında, mektuplarında, böylesine hor gördüğü kişilerden daha düşük bir düzey sergilerdi. Aslında öyle kuvvetli bir yok etme ihtiyacı vardı ki, sosyeteden vazgeçer gibi olduğunda, peşinden koştuğu zevkler, bu ihtiyacın korkunç, çökertici gücü altında birbiri ardına ezildiler. Gece davetlerinden vazgeçip müzik seanslarına katılmaya başladıktan sonra, "Siz bunu, müzik dinlemeyi seviyor musunuz?" demeye başladı. "Doğrusu benim günüme bağlı. Ne kadar sıkıcı oluyor bazen! Ah! Beethoven'dan yaka silkiyorum!" Wagner'le, daha sonra Franck'la, Debussy'yle ilgili olarak, "yaka silkiyorum" deme zahmetine bile katlanmıyor, yakasını tutup silkelemekle yetiniyordu. Çok geçmeden, her şey sıkıcı oldu. "Güzel şeyler ne kadar sıkıcı! Ah! Tablolar delirtiyor insanı... Çok haklısınız, mektup yazmak ne kadar sıkıcı!" Sonunda, hayatın kendisinin çok sıkıcı olduğunu bildirdi, ama neye göre kıyaslama yaptığı pek anlaşılamadı.

Guermantes Düşesi'nin, evlerinde akşam yemeğine katıldığım ilk gece bu salonla ilgili söylediklerinden ötürü müdür bilmem ama, oyun ya da sigara salonu, resimli döşemesiyle, üç ayaklı mobilyalarıyla, insanın gözünün içine bakan tanrı ve hayvan figürleriyle, koltukların kollarına uzanmış sfenksleriyle ve bilhassa, Etrüsk ve Mısır sanatının bir ölçüde taklidi olan sembollerle kaplı mermer ya da mineli mozaikten dev masasıyla bu salon, bende tam bir sihirli oda izlenimi uyandırdı. Işıl ışıl parlayan o falcı masasına yaklaştırılmış bir koltukta oturan, kâğıtlara hiç dokunmayan, etrafında olup bitenlerden etkilenmeyen, benim içeri girdiğimi fark edemeyecek durumdaki M. de Charlus de, iradesinin ve zihninin bütün gücünü fal bakmaya yoğunlaştırmış bir sihirbaza benziyordu gerçekten. Tıpkı üçayağının üstündeki bir Pythia gibi, gözleri yuvalarından dışarı uğramış, ayrıca, en basit hareketlerin bile durdurulmasını gerektiren çalışmasını hiçbir şey bölmesin, dikkati dağılmasın diye, (önündeki problemi çözünceye kadar başka hiçbir şey yapmak istemeyen bir hesap uzmanı gibi), az önce dudaklarının arasında duran ve artık gerekli zihin özgürlüğüne sahip olmadığından içemediği purosunu da, bir kenara

bırakmıştı. Karşısındaki koltuğun kollarının üzerinde diz çökmüş iki tanrıyı gördüğünde, insan baronun, Sfenks'in bilmecesini çözmeye çalıştığını zannedebilirdi, ama aslında çözmeye çalıştığı, oyun oynamak üzere o koltuğa oturmuş olan, genç ve canlı bir Oidipus'un bilmecesiydi. M. de Charlus'ün, böylesine bir çabayla, bütün manevi güçlerini uyguladığı ve doğrusu genelde geometrik anlamda incelediklerimizden olmayan çehre, genç Surgis Markisi'nin yüz hatlarının çizdiği çehreydi; M. de Charlus bu çehrenin karşısında o kadar derin düşüncelere dalmıştı ki, sanki bu yüz, sırrını ya da formülünü bulmaya çalıştığı bir bulmaca, bir bilmece, bir cebir problemiydi. Baronun karşısındaki, bu Tanrı buyruğunun yazılı olduğu levha üzerindeki bilmecemsi işaretler ve şekiller, delikanlının kaderinin yönünü yaşlı büyücünün anlamasını sağlayacak olan büyü kitabıydı adeta. Baron, ansızın kendisine baktığımı farketti, bir rüyadan uyanır gibi başını kaldırdı ve kızararak gülümsedi. O esnada, Mme de Surgis'nin öteki oğlu, oyun masasındaki kardeşinin kâğıtlarına bakmak üzere, yanına geldi. M. de Charlus, iki delikanlının kardeş olduklarını benden öğrendiğinde, böylesine harikulade ve birbirinden farklı şaheserler yaratan bir ailenin kendisinde uyandırdığı hayranlığın yüzüne yansımasını engelleyemedi. Baron, Mme de Surgis-le-Duc'ün iki oğlunun, anneleri gibi babalarının da bir olduğunu öğrense, heyecanı daha da artardı. Jüpiter'in çocukları birbirine benzemez, ama bunun nedeni, önce, bilge çocuklar doğuracağı kaderinde yazılı olan Metis'le, sonra Themis'le, ardından Eurynome'yle, Mnemosyne'yle, Leto'yla ve en sonunda Iuno'yla evlenmiş olmasıdır. Oysa, Mme de Surgis, tek babadan, kendi güzelliklerini ayrı ayrı almış olan iki oğul dünyaya getirmişti.

Nihayet Swann da bu salona girince çok memnun oldum; oyun salonu o kadar büyüktü ki, önce beni görmedi. Memnuniyetim hüzünle karışıktı; diğer davetlilerin belki duymadıkları bu hüzün, onlarda, yakın gelecekteki bir ölümün, halk arasında söylendiği şekliyle, insanın yüzünde okunan ölümün beklenmedik ve kendine özgü biçimlerinin yol açtığı bir tür büyülenmeye dönüşmüştü. Swann'ın yüzüne yönelen bütün bakışlarda, neredeyse kırıcı denebilecek bir şaşkınlık, uygunsuz bir merak, acımasızlık, kendine dönük, hem rahat, hem kaygılı bir muhasebe vardı (Robert olsa, bir *suave mari magno*[8] ve *memento quia pulvis*[9] karışımı derdi); hastalık, bu çehrenin yanaklarını, tıpkı küçülen bir ay gibi öyle kemirmiş, oymuştu ki, bir tek açı (şüphesiz Swann'ın kendine baktığı açı) hariç, nereden bakılsa, sadece bir optik yanılsamayla derinlik görüntüsü kazanabilen, dayanıksız

bir dekor gibi kesiliveriyorlardı. Swann'ın, uzun yıllardır hoş bir çehrenin içinde kaybolan palyaço bumu, belki artık kendisini daha küçük gösteren yanaklar mevcut olmadığı için, belki de bir tür zehirlenme sayılabilecek damar sertliği, ayyaşlık gibi onu kızarttığı veya morfin gibi şekilsizleştirdiği için, şimdi koskocaman, şişik, kıpkırmızı görünüyor, Valois soyundan bir meraklının burnundan çok, yaşlı bir Yahudinin burnuna benziyordu. Zaten bu son günlerde ırkı, kendine özgü fiziksel tipi Swann'da daha belirgin biçimde ortaya çıkarıyor, aynı zamanda diğer Yahudilerle manevi dayanışma duygusunu da pekiştiriyordu; Swann'ın, görünürde hayatı boyunca unutmuş olduğu bu dayanışma, ölümcül hastalığının, Dreyfus Davası'nın, Yahudi düşmanlığı propagandasının üst üste binmesiyle uyanmıştı. Bazı Yahudiler vardır ki, çok incelikli, hassas sosyete insanları olmalarına rağmen, içlerinde, hayatlarının belirli bir ânında, tıpkı bir piyesteki gibi ortaya çıkmak üzere, yedekte, kuliste hazır bekleyen kaba saba bir insan ve bir peygamber barındırırlar. Swann, peygamberlik yaşına gelmişti. Hiç şüphe yok ki, eriyen bir buz kütlesinden koca koca tabakaların kopması gibi, hastalığın etkisi sonucunda, bütün halinde parçaların yok olup gittiği çehresiyle, çok değişmişti. Yine de, benim açımdan geçirdiği daha büyük değişim, ister istemez çok çarpıcı geliyordu bana. Karşılaşmaktan hiç mi hiç rahatsız olmadığım bu üstün, kültürlü adamı, nasıl olup da bir zamanlar, Champs-Elysees'de görünmesiyle, kalbimin çarpıntısından ipek astarlı pelerinine yaklaşmaktan utanacak kadar, böyle bir yaratığın yaşadığı dairenin kapısını çalarken sonsuz bir heyecan ve korkuya kapılacak kadar bir esrarla donattığımı anlayamıyordum; bütün bunlar, yalnız evinden değil, şahsından da yok olup gitmişti, onunla sohbet etme fikri bana hoş gelebilirdi de gelmeyebilirdi de, ama sinir sistemimi katiyen etkilemiyordu.

Üstelik, daha o öğleden sonra –yani birkaç saat önce– kendisini Guermantes Dükü'nürı çalışma odasında gördüğümden beri de çok değişmişti! Prensle gerçekten aralarında bir tartışma geçmiş ve bundan dolayı allak bullak mı olmuştu? Bu konuda tahmin yürütmek gereksizdi. Çok hasta olan birisinden istenen en küçük çaba, onun için derhal aşırı bir bitkinlik haline gelir. Zaten yorgunken, bir gece davetinin sıcağına azıcık maruz kalsa bile, yüzü, fazlasıyla olgun bir armudun veya ekşimeye yakın sütün bir günden kısa bir sürede geçirdiği değişimin aynısına uğrayarak dağılır, morarır. Üstelik, Swann'ın saçları da yer yer seyrelmişti, Mme de Guermantes'ın ifadesiyle, kürkçüye ihtiyaç gösteriyordu, kâfur sürülmüş, hem de kötü sürülmüş gibiydi. Tam sigara salonunu boydan boya geçip

Swann'la konuşacakken, ne yazık ki omzuma bir el yapıştı: "Merhaba yavrucuğum, iki günlüğüne Paris'teyim. Sana uğradım, burada olduğunu söylediler, yani yengem, davetini şereflendirmemi sana borçlu." Saint-Loup'ydu bu. Konağı ne kadar güzel bulduğumu söyledim. "Evet, tam tarihi anıt havasındadır. Ben can sıkıcı buluyorum. Palamede Dayımın yanına gitmeyelim, yakalanırız. Mme Mole biraz önce gittiği için (şu sıralar revaçta olan o çünkü), dayım ne yapacağını şaşırmış durumda. Görülmeye değermiş, kadının yanından hiç ayrılmamış, ancak arabasına bindirdiğinde bırakmış yakasını. Dayıma kızdığım yok, sadece bana hep çok sert davranmış olan aile meclisinin, bilhassa gününü gün eden akrabalardan oluşmuş olması komiğime gidiyor; en başta da, aralarında eğlenceye en düşkünleri, vasime karşı haklarımı koruyan, Don Juan kadar çok sayıda kadınla birlikte olmuş, bu yaşında bile pes demeyen Charlus Dayım. Bir ara, mahkeme vesayeti altına girmem söz konusu olmuştu. Bütün bu ihtiyar çapkınlar konuyu görüşmek üzere toplanıp ahlâk dersi vermek amacıyla, annemi üzdüğümü söylemek için beni çağırdıklarında, kendilerine bakınca gülmelerini tutamıyorlardı herhalde. Meclisin kimlerden oluştuğunu bir incele bak, özel olarak en çok fındık kırmış olanlar seçilmiş adeta."

M. de Charlus'ü, arkadaşımın şaşkınlığını haklı bulduğum için değil, aslında daha sonra zihnimde değişecek olan başka birtakım nedenlerle, bir yana bırakırsak, Robert'in, geçmişte çılgınlar gibi eğlenmiş, ya da hâlâ eğlenen akrabaların, bir delikanlıya sağduyu dersleri vermelerini abes bulması, büyük hataydı. Mesele soyaçekimden, ailevi benzerliklerden ibaret olsa bile, azarı çeken amcanın, paylamakla görevlendirildiği yeğenle aşağı yukarı aynı kusurlara sahip olması, kaçınılmazdır. Ayrıca amca, bu işi yaparken katiyen ikiyüzlülük etmiş olmaz, çünkü her yeni durumda, "başka bir şey"in söz konusu olduğunu zannetme eğilimi, her insan gibi amcayı da yanıltır; bu eğilim sayesinde insanlar, sanatsal, siyasal, vs. hataları benimserken, on yıl önce, kınadıkları bir başka resim akımıyla, nefret edilmeye layık olduğunu düşündükleri bir siyasal sorunla ilgili olarak ortaya koydukları ve şimdi vazgeçtikleri doğruları, yeni bir görünüme büründüklerinde tanımaz, hataların aynı hatalar olduğunu farketmezler. Ayrıca, amcanın kusurları, yeğeninkilerden farklı olsa bile, bu kusurların nedeni bir ölçüde kalıtım olabilir yine de, çünkü sonuç her zaman, kopyanın aslına benzemesi gibi sebebe benzemeyebilir ve amcanın kusurları daha ağır olsa da, o bunları o kadar ciddi görmeyebilir.

M. de Charlus, Saint-Loup'nun dayısının gerçek eğilimlerini bilmediği dönemde, hattâ baronun kendi eğilimlerini açığa vurduğu dönemde, Robert'e öfkeli çıkışlar yaptığında, bir yüksek sosyete mensubunun bakış açısından, Robert'in kabahatlerinin kendisininkilerden çok daha büyük olduğunu, pekâlâ samimiyetle düşünüyor olabilirdi. Dayısı kendisine laf anlatmakla görevlendirildiği sırada Robert'in, muhitinden aforoz edilmesine ramak kalmamış mıydı; Jockey Kulübü'ne üyeliği az kalsın veto edilmiyor muydu; en düşük sınıftan bir kadın için yaptığı çılgınca masraflarla, bir teki bile yüksek sosyeteden olmayan insanlarla, yazarlarla, oyuncularla, Yahudilerle dostluklarıyla, hainlerinkinden farkı olmayan fikirleriyle, bütün yakınlarına çektirdiği ıstırapla, herkesin alay konusu değil miydi? Bu utanç verici yaşayışı, bugüne kadar bir Guermantes olarak konumunu korumayı, hattâ yükseltmeyi bilmiş, sosyetede son derece imtiyazlı, en seçkin çevrelerce aranan, pohpohlanan bir kişi olmayı başarmış, bir Bourbon prensesiyle, üstün bir kadınla evlenip onu mutlu edebilmiş, hatırasına sosyetede alışılmamış ölçüde tutkulu, özenli bir saygı beslemiş ve böylece iyi bir evlat olduğu kadar iyi bir koca da olmuş olan M. de Charlus'ün hayatıyla herhangi bir açıdan karşılaştırılabilir miydi?

"Peki ama M. de Charlus'ün o kadar çok sayıda metresi olduğundan emin misin?" diye sordum; şüphesiz, Robert'e keşfettiğim sırrı ifşa etmek gibi şeytanca bir niyetim yoktu, ama yine de, bir yanılgıyı böylesine kesin ve kibirli bir biçimde savunuşunu duymak, beni sinirlendirmişti. Benim bir saflığım olarak gördüğü şeye omuz silkmekle yetindi. "Aslında bu yüzden kendisini ayıplıyor da değilim, kesinlikle haklı olduğunu düşünüyorum." Ardından, Balbec'teyken (kadınları baştan çıkartan erkekleri lanetlemekle yetinmediği, ölümü, bu suça layık tek ceza olarak gördüğü sırada) kendisini dehşete düşürecek olan bir kuramı özetlemeye başladı. Bunun sebebi, o sıralar hâlâ aşkın ve kıskançlığın pençesinde olmasıydı. Bana randevuevlerini methedecek kadar ileriye gitti. "İnsan aradığını, orduda dediğimiz gibi, dengini ancak orada bulabiliyor." Artık bu tür yerlere karşı, Balbec'teyken değindiğim zaman kendisini isyan ettiren tiksintiyi duymuyordu; onun bu sözlerinin üzerine, Bloch sayesinde böyle bir yerle tanıştığımı söylediğimde ise, Robert, Bloch'un gittiği evin, "müthiş sefil bir yer, yoksulların cenneti" olması gerektiği cevabını verdi. "Aslında belli de olmaz; neredeydi?" Kaçamak bir cevap verdim, çünkü Robert'in öylesine sevdiği Rachel'in, bir Louis altını karşılığı kendini orada sattığını hatırlamıştım. "Her neyse, ben sana müthiş kadınların gittiği, çok daha iyi

yerler öğreteceğim." Ben, onun bildiği ve gerçekten de Bloch'un tavsiye ettiği evden çok daha iyi olmaları gereken evlere bir an önce beni götürmesini isteyince, samimi bir üzüntüyle, ertesi gün Paris'ten ayrılacağı için bu sefer götüremeyeceğini belirtti. "Bir dahaki gelişime kalacak," dedi. "Göreceksin, genç kızlar bile var," diye ekledi, esrarengiz bir tavırla. "Bir kızcağız var, soyadı... sanıyorum d'Orgeville' di, tam olarak söylerim sonra, son derece iyi bir ailenin kızı; annesi yanılmıyorsam La Croix-l'Eveque'lerden, yüksek sosyeteden insanlar, hattâ bildiğim kadarıyla Oriane Yengemle bir akrabalıkları bile var. Zaten kızı görür görmez, iyi bir aileden olduğu anlaşılıyor." (Robert'in sesinin üzerinden Guermantes'ların Cini'nin gölgesinin, çok yüksekten, hiç durmadan, bir bulut gibi geçip gittiğini sezdim.) "Harika bir olay gibi geliyor bana. Annesiyle babası hep hasta, kızla ilgilenemiyorlar. Kızcağız da oyalanıyor işte; bak bu çocuğu eğlendirmen için sana güveniyorum!" - "Ya! Ne zaman geleceksin peki?" - "Bilmiyorum, ama mutlaka düşeslerde inat etmezsen," (aristokratlar için gerçekten parlak tek mevki, halk arasında prenses dendiği gibi, düşeslik unvanıdır), "bir başka tarzda, Mme Putbus'ün baş oda hizmetçisi var."

O esnada, Mme de Surgis, oğullarını aramak üzere oyun salonuna girdi. Kendisini görüp yanına giden M. de Charlus'ün kibarlığı, markizi özellikle şaşırtıp sevindirdi; çünkü öteden beri Oriane'ın koruyucusu olarak geçinen ve –hem mirası nedeniyle, hem de düşesi kıskandıklarından, çoğunlukla dükün isteklerine karşı çıkmayan– ailede, ağabeyinin metreslerine acımasızca mesafeli davranan tek kişi olan baronun, kendisine karşı buz gibi bir tavır takınmasını bekliyordu. Bu yüzden de Mme de Surgis barondan göreceğini sandığı muamelenin sebeplerini gayet iyi anlayabileceği halde, tam tersine karşılanmasının nedenlerini katiyen kestiremedi. M. de Charlus, markizin, bir zamanlar Jacquet tarafından yapılmış portresinden hayranlıkla söz etti kendisine. Hattâ hayranlığı, iyice artarak, heyecana dönüştü; bu coşku kısmen markizin kendisini bırakıp gitmesini engellemeye, Robert'in, birlikleri belirli bir noktada tutulmak istenen düşman ordularından söz ederken dediği gibi, "ilerlemesini durdurmaya" yönelik, menfaate dayalı bir coşku olsa bile, aynı zamanda belki samimiydi de. Çünkü herkes için Mme de Surgis'nin kraliçemsi duruşunu, gözlerini, oğullarında görüp takdir etmek bir zevkse, baron için de, bu güzellikleri, kendisi arzular esinlemeyen, ama esinlediği estetik hayranlıkla, uyandırdığı arzuları besleyen bir portre misali, iki delikanlının annesinde toplu halde bulmak, ters yönde, ama bir o kadar büyük bir zevkti.

Söz konusu arzular, geriye dönüp bakınca Jacquet'nin portresine tensel bir cazibe katıyordu; baron şu anda, Surgis kardeşlerin fizyolojik şeceresini incelemek üzere o portreyi seve seve satın alırdı.

"İşte, abartmadığımı görüyorsun," dedi Robert. "Dayımın Mme de Surgis'ye gösterdiği yakınlığa baksana. Hattâ bu, beni bile şaşırttı. Oriane bilse, küplere binerdi. Doğrusu, özellikle bunun üzerine çullanmasını gerektirmeyecek kadar çok kadın var etrafta," diye ekledi; âşık olmayan herkes gibi Robert de, insanın sevdiği kişiyi uzun uzadıya düşünüp taşınarak, çeşitli meziyetlere, uygunluklara göre seçtiğini düşünüyordu. Zaten Robert, kendini kadınlara adamış sandığı dayısı hakkında büyük bir yanılgı içinde olmasının yanısıra, hıncının etkisiyle, M. de Charlus'ü fazlasıyla hafife alıyordu. Birisinin yeğeni olup da bundan zarar görmemek, her zaman mümkün olmaz. Çoğunlukla kalıtımsal bir alışkanlık, er geç onun aracılığıyla yeğene geçer. Bu şekilde, Alman komedisi Amca Rolünde Yeğen 'le aynı başlığı taşıyan, amcanın, istemeyerek de olsa, kıskançlıkla, yeğeninin sonunda kendisine benzemesini gözettiği, birçok portreden oluşan bir galeri düzenlenebilir. Hattâ daha da ileri giderek, bir kan bağı olmayan, yeğenin karısının amcaları olan akrabalar da dahil edilmediği takdirde, galerinin eksik kalacağını söyleyebiliriz. M. de Charlus'ler, yegâne iyi kocaların, üstüne üstlük, bir kadının kıskanmadığı yegâne kocaların kendileri olduklarından o kadar emindirler ki, genellikle, kız yeğenlerine olan sevgilerinden ötürü, onları da birer Charlus'le evlendirirler. Bu da benzerlikler yumağını karmakarışık hale getirir. Kız yeğene beslenen sevgiye, bazen, nişanlısına beslenen sevgi de eklenir. Bu tür evlilikler ender değildir ve genellikle mutlu denilen evliliklerdir.

"Neden söz ediyorduk? Öyle ya, o uzun boylu sarışından, Mme Putbus'ün oda hizmetçisinden. Kadınlardan da hoşlanıyor, ama senin için farketmez herhalde; sana açıkça söyleyeyim, hiç bu kadar güzel bir kadın görmedim." - "Biraz Giorgione havasında hayal ediyorum onu, öyle mi?" - "Tam bir Giorgione! Ah! Paris'te biraz kalabilseydim keşke, ne müthiş şeyler var yapılacak! Sonra bir başkasına geçiverirsin. Biliyor musun, aşk denen şey koca bir yalan, benim artık gözüm açıldı."

Çok geçmeden, Robert'in edebiyat konusunda da gözünün açılmış olduğunu şaşırarak farkettim; oysa son karşılaşmamızda, sadece edebiyatçılar konusunda uyanmış gibi görünmüştü bana ("Hemen hepsi it, uğursuz takımı," demişti), ki bu da, Rachel'in kimi dostlarına beslediği haklı

kinle açıklanabilirdi. Bu dostları, Rachel'i, "başka ırktan bir adam" olan Robert'in kendisini etkilemesine izin verirse, hiçbir zaman yetenekli bir oyuncu olamayacağına ikna etmişler, Robert'in kendilerini davet ettiği yemeklerde, Rachel'le bir olup yüzüne karşı kendisini alaya almışlardı. Ne var ki, Robert'in edebiyat aşkı, aslında herhangi bir derinlikten yoksundu, öz benliğinden kaynaklanmıyordu, Rachel'e olan aşkının bir türeviydi sadece ve bu aşk yok olduğunda, onunla birlikte, aynı zamanda zevk düşkünlerine olan nefreti ve kadınların iffetine olan derin saygısıyla da birlikte, yok olup gitmişti.

M. de Charlus, "Şu iki delikanlının ne tuhaf bir halleri var! Şu garip oyun tutkusuna bakın, sayın markiz," dedi Mme de Surgis'ye, kim olduklarından hiç haberi yokmuş gibi oğullarını göstererek, "Doğulu olsalar gerek, bazı tipik özellikleri var, belki de Türktürler," diye ekledi, hem sahte masumiyetini pekiştirmek, hem de, ileride, yerini yakınlığa bıraktığında, ancak baron kim olduklarını öğrendikten sonra başlayacak olan bu yakınlığın, sadece Mme de Surgis'nin oğulları sıfatından kaynaklandığını kanıtlayacak hafif bir hoşlanrnazlık sergilemek için. Ayrıca, Tanrı vergisi küstahlığını sergilemekten haz duyan M. de Charlus, iki delikanlının adını bilmediği farz edilen bu andan yararlanıp Mme de Surgis'yi harcayarak eğleniyor, Scapin'in, efendisinin kılığına girmeyi fırsat bilip sopayı indirmesi gibi, her zamanki alaylarını sürdürüyor da olabilirdi.

"Onlar benim oğullarım," dedi Mme de Surgis, yüzü kızararak; daha erdemli değil de, daha zeki bir kadın olsa, kızarmazdı. Çünkü o zaman, M. de Charlus'ün bir delikanlıya karşı takındığı mutlak ilgisizliğin ya da alaycı tavrın, bir kadına gösterdiği tamamen yüzeysel hayranlık kadar samimiyetsiz olduğunu, gerçek mizacını ifade etmediğini anlardı.' Baronun durmadan, birbiri ardına iltifatlar yağdırdığı bir kadın, bir yandan kendisiyle konuşurken, bir yandan da daha sonra farketmemiş gibi yaptığı bir erkeğe bakmasını kıskanabilirdi. Çünkü bu bakışlar, M. de Charlus'ün kadınlara bakışından farklıydı; derinlerden gelen, özel bakışlardı ve bir gece davetinde bile, tıpkı bir terzinin, hemen kıyafetlere yönelerek mesleğini ele veren bakışları gibi, safça, kaçınılmaz biçimde delikanlılara yönelirdi.

"Aa! Ne kadar ilginç," diye cevap verdi M. de Charlus, küstahlığı elden bırakmadan, düşüncesi, sözümona bulunduğu noktadan çok farklı bir gerçekliğe gelmek için uzun bir mesafeyi katetmek zorunda kalmışçasına. "Ama ben tanımıyorum kendilerini," diye ekledi, hoşlanmazlığını ifade

ederken biraz fazla ileri gitmiş ve böylece markizin oğullarını kendisine tanıştırma niyetini felce uğratmış olma korkusuyla. "Kendilerini size takdim etmeme izin verir miydiniz?" diye sordu Mme de Surgis çekinerek. "Aman Tanrım! Nasıl isterseniz, ben memnun olurum, ama bu kadar genç insanlar için belki pek eğlenceli biri sayılmayabilirim," dedi M. de Charlus, tekdüze bir tonda, kendisinden zorla bir nezaket koparılmak istenen birinin duraksayan, soğuk tavrıyla.

"Arnulphe, Victurnien, gelin çabuk," dedi Mme de Surgis. Victurnien kararlı bir tavırla ayağa kalktı. Ağabeyinden ötesini göremeyen Arnulphe, uysallıkla onu izledi.

"Şimdi sıra oğullarda," dedi Robert bana. "Öldürür insanı gülmekten. Evin köpeğine bile yaranmaya çalışır. Dayım jigololardan nefret ettiği için, iyice gülünç görünüyor. Bak nasıl ciddi ciddi dinliyor. Onları takdim etmeye kalkan ben olsaydım, ânında başından savardı beni. Dinle, benim gidip Oriane'a bir merhaba demem gerekiyor. Paris'te o kadar az kalacağım ki, kartvizit bırakmam gereken herkesi burada görmeye çalışacağım."

"Ne kadar iyi yetiştirilmiş çocuklar, ne kadar terbiyeliler," diyordu M. de Charlus.

"Öyle mi sizce?" diye cevap veriyordu Mme de Surgis mutlulukla.

Swann beni görünce, Saint-Loup'yla ikimizin yanına geldi. Swann'ın Yahudi neşesi, sosyete adamı şakaları kadar incelikli değildi. "İyi akşamlar," dedi. "Aman Tanrım! Üçümüzü bir arada görenler sendika toplantısı yapıyoruz zannedecekler. Yakında kasa nerede diye bakacaklar!" M. de Beauserfeuil'ün arkasında olduğunu ve sözlerini işittiğini farketmemişti. General, farkında olmadan kaşlarını çattı. Çok yakınımızdaki M. de Charlus'ün sesini duyuyorduk: "Ya, demek adınız Victurnien, Antika Koleksiyonu"ndaki gibi," diyordu baron, iki gençle sohbetini uzatmak için. "Evet, Balzac'ın romanı," diye cevap verdi Surgis kardeşlerin büyüğü; adı geçen romancıdan tek bir satır bile okumamıştı, ama hocası, birkaç gün önce, adının Esgrignon'unkiyle aynı olduğuna dikkatini çekmişti. Mme de Surgis, oğlunun kendini gösterdiğini ve M. de Charlus'ün bu derin bilgi karşısındaki hayranlığını gördükçe, ağzı kulaklarına varıyordu.

"Çok emin bir kaynaktan duyduğuma göre, Loubet yüzde yüz bizden yanaymış," dedi Swann, Saint-Loup'ya, ama bu kez general duymasın diye sesini alçaltarak; Dreyfus Davası temel kaygısı olduğundan beri, karısının cumhuriyetçi dostları Swann için daha ilginç olmaya başlamıştı. "Bizimle tıpatıp aynı kanıda olduğunuzu bildiğim için söylüyorum bunu size."

"Yok canım, o kadar değil, çok yanılıyorsunuz," diye cevap verdi Robert. "Bulaştığıma çok pişman olduğum, baştan yanlış bir dava bu. Benimle hiç ilgisi olmayan bir mesele. Şu anda işin başında olsak, kesinlikle uzak dururdum. Ben askerim ve her şeyden önce ordudan yanayım. Sen biraz M. Swann'ın yanında kal, birazdan bulurum seni, yengemin yanına gidiyorum."

Ne var ki Robert'in Mlle d'Ambresac'la sohbet etmeye gittiğini gördüm ve nişanlanmaları ihtimali konusunda bana yalan söylemiş olduğunu düşünüp üzüldüm. Robert'in bu genç hanıma, yarım saat önce, Ambresac'lar çok zengin olduğundan bu evliliği arzulayan Mme de Marsantes tarafından tanıştırıldığını öğrenince rahatladım.

"Nihayet," dedi M. de Charlus, Mme de Surgis'ye, "bilgili, okuyan, Balzac'tan haberdar bir genç buldum. Üstelik artık çok nadir rastlandığı halde, benimle eşdeğerde, bizimkilerden birinin evinde karşıma çıkması, beni daha da çok memnun etti," diye ekledi, eşdeğerde ve bizimkilerden kelimeleri üzerinde ısrarla durarak. Guermantes'lar istedikleri kadar bütün insanları birbirine benzer buluyormuş gibi yapsınlar, "soylu" ve özellikle de biraz daha az "soylu" insanlarla bir arada bulundukları önemli olaylarda, bu kişileri pohpohlamak isteyince, eski aile hatıralarını ortaya çıkarmakta tereddüt etmezlerdi. "Eskiden," diye devam etti baron, "aristokrat demek, zekâ bakımından, maneviyat bakımından en üstün kişiler demekti. Oysa aramızda, Victurnien d'Esgrignon'un kim olduğunu bilen birine ilk defa rastlıyorum. İlk demekle hata ettim. Bir Polignac'la bir Montesquiou da var," diye ekledi M. de Charlus, bu çifte benzetmenin, markizin olsa olsa başını döndüreceğini bilerek. "Zaten oğullarınızın kime çektiği de belli, annelerinin babası, XVIII. yüzyıla ait ünlü bir koleksiyonun sahibiydi. Bir gün lütfedip öğle yemeğine gelirseniz, size kendi koleksiyonumu gösteririm," dedi genç Victurnien'e. "Size Antika Koleksiyonu'nun, Balzac'ın kendi eliyle düzeltmiş olduğu ilginç bir basımını göstereceğim. İki Victurnien'i birbirleriyle karşılaştırmak, benim için bir mutluluk olacak."

Swann'ın yanından ayrılma kararını bir türlü veremiyordum. Yorgunluğu, hastanın bedeninin, kimyasal reaksiyonların gözlendiği bir laboratuvar tüpünden başka bir şey olmadığı düzeye gelmişti. Yüzünü kaplayan Prusya mavisi küçük benekler, sanki canlılar âlemine ait değildi; lisede, "deneyler" yapıldıktan sonra bir "Fen" sınıfında durmayı son derece tatsız hale getiren türden bir koku yayıyorlardı etrafa. Kendisine Guermantes Prensi'yle aralarında uzun bir konuşma geçip geçmediğini ve bana aktarmak isteyip istemediğini sordum.

"Anlatırım," dedi, "ama siz önce biraz M. de Charlus ve Mme de Surgis'nin yanına gidin, ben sizi burada bekleyeceğim."

Gerçekten de M. de Charlus, Mme de Surgis'ye, fazlasıyla sıcak olan bu salondan çıkıp birlikte bir başkasında biraz oturmayı teklif ederken, annelerine katılmalarını, iki oğluna değil, bana önermişti. Böylece, iki genci tavladıktan sonra, onlara aldırmıyormuş süsü veriyordu kendine. Üstelik, Mme de Surgis'ye epey kötü gözle bakıldığından, bana kolay yoldan bir kibarlık yapmış oluyordu.

Maalesef, kaçış yolu olmayan bir pencere önü girintisine yeni oturmuştuk ki, baronun alay konusu Mme de Saint-Euverte yanımızdan geçti. Geçerken, belki M. de Charlus'te uyandırdığı kötü duyguları farketmediğinin veya açıkça aldırmadığının ifadesi olarak ve bilhassa da, baronla böylesine dostça sohbet eden bir hanımla içli dışlı olduğunu göstermek için, ünlü güzele horgörüyle bir merhaba dedi; Mme de Surgis ise, bir yandan gözucuyla M. de Charlus'e bakarak, alaycı bir gülümsemeyle karşılık verdi. Fakat bulunduğumuz girinti o kadar dardı ki, Mme de Saint-Euverte bizim arkamızda, ertesi günkü davetlilerinin peşinde koşmaya devam etmek istediğinde sıkıştı kaldı ve kolayca sıyrılamadı; iki delikanlının annesine küstah belagatini sergilemek isteyen M. de Charlus, bu değerli fırsatı kaçırmamaya özen gösterdi. Benim bir art niyet gütmeden kendisine sorduğum saçma sapan bir soru, arkamızda neredeyse kıpırdayamaz hale gelmiş olan zavallı Mme de Saint-Euverte'in tek kelimesini bile kaçırmasına imkân bulunmayan, parlak bir söylev verme fırsatı sundu barona.

"İnanır mısınız, bu münasebetsiz delikanlı," dedi Mme de Surgis'ye beni göstererek, "bu tür ihtiyaçları saklamak gerektiğine dair en ufak bir kaygısı olmadan, Mme de Saint-Euverte'in davetine gidip gitmeyeceğimi sordu

bana, yani ishal olup olmadığımı sormak istedi sanırım. Olsam da, hafızam beni yanıltmıyorsa, ben sosyeteye girip çıkmaya başladığımda yüzüncü yaşını kutlayan birisinin evinden daha rahat bir yerde giderirdim ihtiyacımı, yani onun evinde değil. Oysa, dinlemesi onun kadar ilginç bir kişi olabilir mi? Kimbilir Birinci İmparatorluk döneminden, Restorasyon döneminden, ne tarihi anılara şahit olmuş, o saygıdeğer bacakların hâlâ ne kadar çevik olduğuna bakılırsa, besbelli 'kutsal'lıkla ilgisi olmayan, ama herhalde epeyce 'açık saçık'[10] ne özel olaylar yaşamıştır! Ne var ki, kendisini bu heyecanlı dönemler konusunda sorguya çekmeme, koku alma duyumun hassasiyeti engel olur. Hanımefendinin yakınımda olması bile yetiyor. Birdenbire, 'Aman Tanrım! Fosseptik çukurum açılmış,' diyorum kendi kendime, oysa markiz bir çağrıda bulunmak üzere ağzını açmış oluyor sadece. Tahmin edersiniz ki, evine gitmek gibi bir felaket gelse başıma, fosseptik çukur, devasa bir vidanjöre dönüşürdü. Halbuki, hanımefendinin mistik ismi bana daima, her ne kadar kendisi jübile yılını çoktan geçmiş olsa da, bir jübile neşesiyle, 'yoz' denilen şu aptalca dizeyi düşündürür: 'Ah! Yeşildi, yemyeşildi, ruhumun rengi o gün...'[11] Ama bana daha temiz bir yeşillik gerek. Yorulmak nedir bilmeyen ihtiyar kurdun 'garden partiler' verdiğini söylüyorlar, ben buna 'lağım gezintisi daveti' derim. Siz o pisliğin içine bulaşmaya gidiyor musunuz?" diye sordu, bu sefer canı sıkılan Mme de Surgis'ye. Baronun karşısında gitmeyecekmiş gibi yapmak isteyen, ama Saint-Euverte davetini kaçırmamak için hayatının birkaç gününü feda edebileceğini de bilen Mme de Surgis, orta yolu seçti: kararsızlık. Bu kararsızlığı kadar aptalca bir heveslilikle ve sıradan bir kaygı ileri sürerek ifade etti ki, M. de Charlus, kendisine hoş görünmeye çalıştığı halde, Mme de Surgis'yi gücendirmekten korkmadan, "tutturamadığını" göstermek için gülmeye koyuldu.

"Plan yapabilen insanlara hep hayran olmuşumdur," dedi Mme de Surgis; "ben çoğu kez son dakikada gidemeyeceğimi bildiriyorum. Bir yazlık elbise meselesi yüzünden her şey değişebilir. O andaki duruma göre karar vereceğim."

Bana gelince, M. de Charlus'ün iğrenç söylevi canımı sıkmıştı. Garden parti sahibini lütuflara boğabilmek isterdim. Ne yazık ki, siyaset dünyasında olduğu gibi sosyete dünyasında da, kurbanlar o kadar korkaktır ki, cellatlara uzun süre kızılamaz. Girişini tıkadığımız girintiden kurtulmayı başarmış olan Mme de Saint-Euverte, geçerken istemeden barona hafifçe değdi ve

kendisinde her tür öfkeyi yok eden bir snobizm refleksiyle, hattâ belki de, daha önce mutlaka denemiş olduğu bu yöntemle konuya girme umuduyla, "Ah! Pardon, Monsieur de Charlus, canınızı acıtmamışımdır umarım," diye haykırdı, efendisinin önünde diz çöküyormuşçasına. M. de Charlus, alaylı bir gülüşten başka karşılık vermeye tenezzül etmeyerek, sadece bir "iyi akşamlar" bahşetti ki, markizin varlığını, ilk selamı markiz verdikten sonra, ancak farketmiş gibi yaptığı için, ayrıca bir hakaretti. Sonunda Mme de Saint-Euverte, içimi sızlatan, aşırı bir yaltaklanmayla bana yaklaştı ve bir kenara çekip kulağıma, "Kuzum, ben M. de Charlus'e ne yaptım ki?" diye fısıldadı. "Beni kendisine göre yeterince şık bulmuyorlarmış diyorlar," dedi, kahkahalarla gülerek. Ben ciddiyetimi bozmadım. Bir kere, aslında kimsenin onun kadar şık olmadığını düşünüyormuş ya da düşündürmek istiyormuş havasına girmesini aptalca buluyordum. Ayrıca, komik olmayan sözlerine böyle kahkahayla gülen insanlar, bu şekilde üstlerine aldıkları gülmeye katılma yükümlülüğünden bizi kurtarmış olurlar.

"Bazıları da, onu davet etmediğim için alındığını ileri sürüyorlar. Ama o da beni pek teşvik etmiyor. Bana surat asıyor sanki." (Deyim bence biraz hafif kalıyordu.) "Siz işin aslını öğrenmeye çalışın bakalım, yarın gelip bana söylersiniz. Eğer pişmansa, gelmek istiyorsa, onu da getirin. Affetmek büyüklüğün şânındandır. Hattâ Mme de Surgis'nin buna canı sıkılacağı için, ben memnun bile olurum. Size tam yetki veriyorum. Sizin bu meselelerde sezgileriniz çok kuvvetli, ayrıca davetlilerime yalvarıyor gibi görünmek de istemem. Her halükârda, siz kesin geliyorsunuz."

Swann'ın beni beklemekten yorgun düşmüş olacağını düşündüm. Zaten Albertine nedeniyle eve fazla geç dönmek de istemediğimden, Mme de Surgis ve M. de Charlus'ten izin isteyip oyun salonuna, hastamın yanına döndüm. Swann'a, prensle bahçede konuştuklarının, gerçekten (adını vermediğim) M. de Breaute'nin anlattığı gibi Bergotte'un kısa bir oyunuyla mı ilgili olduğunu sordum. Swann kahkahalarla gülmeye başladı. "İstisnasız tek kelimesi bile doğru değil, baştan aşağı uydurma, ayrıca çok da aptalca bir uydurma. Yanlışın böyle kendiliğinden üremesi çok inanılmaz bir şey. Kimden duyduğunuzu sormayacağım, ama böylesine sınırlı bir çerçeve içinde, adım adım geriye giderek nasıl oluştuğunu anlamak gerçekten ilginç olurdu. Ayrıca, prensin bana ne dediği insanları niye ilgilendirsin ki? İnsanlar çok meraklı. Ben hiçbir zaman meraklı olmadım; âşık olduğum ve kıskandığım zamanlar hariç. Çok mu şey öğrendim sanki! Siz kıskanç

mısınızdır?" Kıskançlık hissini hiç tatmadığımı, ne olduğunu dahi bilmediğimi söyledim Swann'a. "Doğrusu tebrik ederim! Biraz kıskançlık, iki açıdan, tamamen tatsız sayılmaz. Birincisi, meraklı olmayan insanların, başkalarının ya da en azından bir başkasının hayatıyla ilgilenmesine fırsat verir. İkincisi de, bir kadını sahiplenmenin, arabaya onunla birlikte binip yalnız göndermemenin hoşluğunu hissetmek, insana iyi gelir. Ama bu, sadece hastalığın en başında veya tedavisi neredeyse tamamlandığında geçerlidir. İkisinin arasında, kıskançlık işkencelerin en korkuncudur. Ayrıca sözünü ettiğim iki hoşluğu da pek az yaşadığımı söylemeliyim; birincisini, uzun uzun düşünme yeteneği olmayan mizacım yüzünden yaşayamadım, ikincisini de, koşullar yüzünden, kıskandığım kadın, daha doğrusu kadınlar yüzünden. Ama önemli değil. Sevgi bittikten sonra bile, sevmiş olmak tamamen anlamsız değildir, çünkü daima başkalarının anlayamadığı nedenlerle sevilir. Bu hislerin hatırasının sadece benliğimizde mevcut olduğunu hissederiz; onu görmek için, kendi içimize bakmamız gerekir. Bu idealist jargonla alay etmeyin lütfen, ama benim söylemek istediğim şu: Hayatı da, sanatı da çok sevdim. Eh, şimdi de başkalarıyla bir arada yaşayamayacak kadar yorgun düştüğümden, yaşamış olduğum bu son derece kendime ait, eski duygular, bütün koleksiyoncularda görülen saplantı yüzünden, çok değerli geliyor bana. Kalbimi bir vitrin gibi kendi önüme açıp başkalarının bilemeyeceği onca aşka tek tek bakıyorum. Artık diğer koleksiyonlarımdan daha bağlı olduğum bu koleksiyon için de, kendi kendime, biraz Mazarin'in kitapları için dediği gibi, esasen hiçbir kaygı da duymadan, bütün bunlardan ayrılmanın çok can sıkıcı olacağını söylüyorum. Neyse, prensle konuştuklarıma dönelim; bu konuşmayı bir tek kişiye anlatacağım, o da siz olacaksınız." Oyun salonuna dönmüş olan M. de Charlus'ün yanı başımızda uzatıp durduğu konuşması, Swann'ı dinlememi engelliyordu. "Siz de çok okur musunuz? Neler yaparsınız?" diye sordu, Balzac'ın adını bile bilmeyen Kont Arnulphe'e. Ama kontun miyopluğu, her şeyi küçücük görmesine sebep olup, kendisine çok uzakları görüyormuş gibi bir hava verdiğinden, heykel gibi bir Yunan tanrısında ender rastlanan bir şiirsellik ortaya çıkıyor, gözbebeklerinde sanki uzak, esrarengiz yıldızlar parlıyordu.

"Beyefendi, çıkıp bahçede biraz dolaşalım mı?" dedim Swann'a; bu arada Kont Arnulphe, adeta gelişmesinin, en azından zihinsel gelişmesinin, tamamlanmamış olduğunu belirten peltek bir konuşmayla, M. de Charlus'ün sorusuna kibarca, safça, ayrıntılı bir cevap vermekteydi: "Yoo! Ben daha

ziyade golf, tenis, top oynarım, koşarım, en çok da polo oynarım." Minerva da, aynı şekilde, bölündükten sonra, kimi kentlerde Akıl tanrıçası olmaktan çıkıp, kendinin bir bölümünü, tamamen sporla, atçılıkla özdeş bir tanrıçada, "Athena Hippia"da cisimleştirmişti. Kont, Saint-Moritz'e kayak yapmaya da gidiyordu; nitekim Pallas Tritogeneia da yüksek doruklarda dolaşır, atlılara yetişir. "Ya!" dedi M. de Charlus, alay ettiğini gizleme zahmetine bile katlanmayan, ama öte yandan, kendisini başkalarından son derece üstün görüp en az aptal olanların zekâsını müthiş aşağıladığından, bunları, bir başka açıdan hoşuna gittiği sürece, en aptallardan pek de ayırmayan bir entelektüelin üstün tebessümüyle. M. de Charlus, sırf kendisiyle konuşmakla, Arnulphe'e, mutlaka herkesin fark edip imrendiği bir üstünlük bahşettiğini düşünüyordu. "Hayır," diye cevaplıyordu Swann sorumu, "yürüyecek gücüm yok, bir köşede otursak daha iyi olur, ayakta duracak halim kalmadı." Doğru söylüyordu; bununla birlikte, konuşmaya başlamak bile, bir canlılık kazandırmıştı ona. Çünkü en somut yorgunluğun bile, özellikle sinirli insanlarda, bir bölümü, dikkate bağlıdır ve sadece hafıza tarafından sürdürülür. Yorulmaktan korktuğumuz an, birdenbire bitkin düşeriz; yorgunluğu atmak için, unutmak yeterlidir. Şüphesiz Swann, başlangıçta çökmüş, solmuş olan, ayakta duramayan, konuştukça, suya konmuş çiçek gibi canlanan ve saatler boyunca kendi sözlerinden, maalesef onları dinleyen ve kendileri dirildikçe giderek daha bitkin görünen kişiye aktarmadıkları bir güç alabilen o yorulmak bilmez bezginlerden biri değildi. Ama Swann da, bireylerin kendilerinin de yaşama enerjisini, ölüme karşı direncini adeta paylaştıkları o güçlü Yahudi soyundandı. Soylarının zulme uğradığı gibi her biri de özel bir hastalığa yakalanır ve son duaların saati gelip, tıpkı bir Asur frizindeki gibi mekanik hareketlerle ilerleyen uzak akrabaların dakik geçit töreni başlayıncaya kadar, inanılmaz derecede uzun süreler boyunca, korkunç ıstıraplar içinde, bir peygamber sakalının üzerinde son soluğunu alabilmek için açılan dev bir burundan ibaret kalıncaya dek, durmadan çırpınırlar.

Bir yere oturmak üzere harekete geçtiğimizde, Swann, M. de Charlus'le Surgis kardeşler ve annelerinin oluşturduğu grubun yanından ayrılmadan önce, Mme de Surgis'nin göğsünü iri iri açılmış gözlerle, şehvetli ve uzman bakışlarla uzun uzun incelemekten kendini alamadı. Hattâ daha iyi görebilmek için monoklunu da taktı; bir yandan benimle konuşurken, arasıra Mme de Surgis'ye de bakıyordu.

"Prensle aramda, kelimesi kelimesine şu konuşma geçti," dedi oturduğumuzda; "biraz önce söylediklerimi hatırlarsanız, sırdaş olarak niçin sizi seçtiğimi anlayacaksınız. Ayrıca, ileride bir gün öğreneceğiniz bir sebebi daha var. Guermantes Prensi, 'Sevgili Swann,' dedi bana, 'bir süredir sizinle görüşmekten kaçınıyormuş gibi göründümse, beni affedin.' (Hasta olduğum ve kendim herkesten kaçtığım için, hiç farkına varmamıştım böyle bir şeyin.) 'Her şeyden önce, ülkeyi ikiye bölen uğursuz dava konusunda, benimkilere tamamen zıt fikirler beslediğinizi duymuştum ve zaten tahmin de ediyordum. Bu fikirleri benim karşımda ifade etmeniz ise, benim için son derece üzücü olurdu. O kadar tedirgindim ki, iki yıl önce, eniştesi Hessen Grandükü, Dreyfus'ün masum olduğunu söylediğinde, prenses sert bir cevap vermekle yetinmeyip, beni kızdırmamak için, bana hiç sözünü etmemişti. Aşağı yukarı o sıralarda, İsveç veliahtı Paris'e gelmişti, herhalde İmparatoriçe Eugenie'nin Dreyfus taraftarı olduğunu duymuş ve prensesle karıştırarak (kabul edersiniz ki, karımın mevkisindeki bir kadınla, söylendiğinden çok daha düşük bir tabakadan, üstelik basit bir Bonaparte'la evlenmiş bir İspanyol kadının karıştırılması hayli ilginç), "Saygıdeğer prenses," demişti, "sizi görmek benim için çifte bir mutluluk, çünkü Dreyfus Davası konusunda aynı fikirleri paylaştığımızı biliyorum, zaten Altes Bavyeralı olduğundan, başka türlüsü de beklenmezdi." Bunun üzerine prens, şu cevabı almıştı: "Monsenyör, ben artık sadece bir Fransız prensesiyim ve bütün yurttaşlarımla aynı düşünceleri paylaşıyorum." Hal böyleyken, azizim Swann, yaklaşık bir buçuk yıl önce, General de Beauserfeuil'le bir konuşmamız, davanın yürütülmesinde bir hata değil, vahim kanunsuzluklar yapıldığı şüphesini uyandırdı bende.'"

Konuşmamız, Mme de Surgis'yi uğurlarken, belki oğulları nedeniyle, belki de Guermantes'ların, yaşanan ânı sona erdirmeme arzusu ve bunun yol açtığı kaygılı atalet yüzünden, biraz daha alıkoymak için duran (ve aslında bizimle hiç ilgilenmeyen) M. de Charlus'ün sesiyle bölündü (Swann, anlattıklarının duyulmasını istemiyordu). Swann'dan bu konuyla ilgili daha sonra öğrendiklerim, Surgis-le-Duc soyadına gözümdeki bütün şiirselliğini kaybettirdi. Surgis-le-Duc Markizi'nin, arazisinde yaşayan yoksul kuzeni Surgis Kontu'ndan çok daha parlak bir sosyal konumu, çok daha soylu hısımları vardı. Fakat unvanın sonundaki "le Duc" kelimesi, benim zannettiğim, hayalimde bu unvanı Bourg-l'Abbe'yle, Bois-le-Roi'yla, vs. birleştirmeme sebep olan kökten kaynaklanmıyordu. Restorasyon Dönemi'nde bir Surgis kontu, zamanının en zengin adamı ve krala bağlı

derebeyi olan bir kimyasal madde imalatçısının oğlu, zengin sanayici M. Leduc ya da Le Duc'ün kızıyla evlenmişti. Kral X. Charles da, bu evlilikten doğan çocuk için, Surgis markiliği zaten aileye ait olduğundan, Surgis-le-Duc markiliği unvanını yaratmıştı. Bu burjuva soyadının eklenmesi, sınırsız serveti nedeniyle, ailenin bu koluyla krallığın en önde gelen aileleri arasındaki evlilikleri engellememişti. Şu andaki Surgis-le-Duc Markizi de, çok soylu bir ailedendi ve en yüksek düzeyde bir mevki sahibi olabilirdi. Ne var ki, bir ahlâksızlık şeytanı, markizi dürtmüş, o da, hazır mevkisini küçümseyerek kocasının evinden kaçmış, akla gelebilecek en rezil hayatı yaşamaya başlamıştı. Sonra, yirmi yaşında, elinin altındayken küçümsediği yüksek sosyetenin eksikliğini, otuz yaşında, on yılın ardından, tek tük vefalı dostların dışında kimse kendisine selam vermezken, doğuştan sahip olduğu şeyi parça parça, emek emek tekrar ele geçirmeye giriştiğinde (ki oldukça sık rastlanan bir gidiş dönüştür), acı bir biçimde hissetmişti.

Bir zamanlar reddetmiş olduğu ve sonra da kendisini reddeden soylu akrabalarına gelince, onlara tekrar kavuşmaktan duyacağı mutluluğa, birlikte yad edebilecekleri çocukluk anılarını bahane gösteriyordu. Snopluğunu gizlemek amacıyla bunu ifade ederken, belki zannettiği kadar da yalan söylemiyordu. "Basin benim bütün gençliğimdir!" demişti, dük kendisiyle barıştığında. Gerçekten de söylediğinde bir doğruluk payı vardı. Ancak markiz, âşık olarak dükü seçerken, yanlış bir hesap yapmıştı. Çünkü Guermantes Düşesi'nin bütün hanım arkadaşları onun tarafını tutacak, böylece Mme de Surgis, onca zorlukla tırmandığı bu bayırdan aşağı ikinci kez inecekti. "Pekâlâ!" diyordu, konuşmayı uzatmak isteyen M. de Charlus, markize. "O güzel portreye saygılarımı sunmayı ihmal etmeyin. Nasıl kendisi? Nerelerde?" - "Ama biliyorsunuz," diye cevap verdi Mme de Surgis, "bende değil artık; kocam beğenmedi o portreyi." - "Beğenmedi ha! Çağımızın şaheserlerinden birini, Nattier' nin Châteauroux Düşesi'ne eşdeğer, onun kadar heybetli ve zalim bir tanrıçayı ölümsüzleştiren bir portreyi beğenmedi demek! Ah! O küçük mavi yaka! Vermeer asla bir kumaşı bu kadar ustalıkla resmetmemiştir; Swann en sevdiği ressamın, Delft'li ustanın intikamını almak için bize saldırmasın diye fazla yüksek sesle söylemiyorum." Markiz arkasına dönüp, selam vermek üzere ayağa kalkmış olan Swann'a gülümseyerek elini uzattı. Ama Swann, markizin elini sıkarken, boynunu yakından ve yukarıdan görünce, epeyce ilerlemiş olan yaşı, belki başkalarının düşüncelerine aldırmadığından iradesini, belki de arzuyu coşturup gizlemeyi sağlayan direnci kırarak fiziksel gücünü

elinden almış olduğu için, neredeyse hiç gizlemeye çalışmadan, korsajın derinliklerine dikkatli, ciddi, yoğun, adeta kaygılı bakışlarını dikti ve kadının parfümüyle sarhoş olan burun delikleri, uçup uzaktan gördüğü çiçeğin üstüne konmaya hazırlanan bir kelebek gibi titredi. Ansızın, kapılmış olduğu sarhoşluktan kendini kopardı; Mme de Surgis de, rahatsız olmakla birlikte, derin bir iç çekişini bastırdı, çünkü arzu bazen son derece bulaşıcıdır. "Ressam gücendi," dedi markiz M. de Charlus'e "ve resmi geri aldı. Şimdi Diane de Saint-Euverte'in evinde olduğunu söylemişlerdi." - "Bir şaheserin bu kadar zevksiz olabileceğine katiyen inanamam," diye cevap verdi baron.

"Portresinden söz ediyor ona. O portre hakkında ben de Charlus kadar güzel konuşurdum," dedi Swann bana, serserilik taslayan bir tonda kelimeleri uzatıp, bir yandan da uzaklaşan çifti gözleriyle takip ederek. "Üstelik ben Charlus'ten şüphesiz daha fazla zevk alırdım bunu yapmaktan," diye ekledi.

M. de Charlus hakkında söylenenlerin doğru olup olmadığını sordum Swann'a; bu soru çifte bir yalan içeriyordu, çünkü hakkında herhangi bir şey söylenip söylenmediğini bilmediğim gibi, söylemek istediğim şeyin doğru olduğunu da, o gün öğle sonrasından beri biliyordum. Swann, saçma sapan bir şey söylemişim gibi omuz silkti.

"Charlus harikulade bir dosttur. Ama söylememe gerek bile yok, tamamen platonik bir dostluktur bu. Diğer insanlardan daha duygusaldır, o kadar; öte yandan, kadınlarla hiçbir zaman pek ileriye gitmediği için de, sözünü ettiğiniz manasız dedikodular rağbet gördü. Charlus dostlarını çok seviyor olabilir, ama hiç kuşkunuz olmasın ki, kafasının ve kalbinin dışında hiçbir ilişki yaşamamıştır. Neyse, belki iki dakika rahat rahat konuşabiliriz. Guermantes Prensi sözlerine şöyle devam etti: 'İtiraf ederim ki, davanın yürütülmesinde bir kanunsuzluk olması ihtimali, bildiğiniz gibi orduya olan sonsuz bağlılığım nedeniyle, benim için son derece üzücüydü; konuyu generalle tekrar görüştüm ve ne yazık ki, hiçbir şüphem kalmadı. Size açıkça söyleyeyim, bütün bu müddet boyunca, masum bir insanın, cezaların en ağırına uğrayabileceği fikri, aklımın ucundan bile geçmemişti. Ama bu kanunsuzluk düşüncesi aklımdan hiç çıkmadığından, daha önce okumak istemediğim şeyleri incelemeye koyuldum ve bu sefer, yalnızca kanunsuzluğa değil, masumiyete de ilişkin şüpheler içinde kıvranmaya başladım. Bu konuyu prensese açmamam gerektiğini düşündüm. Tanrı

biliyor, o da benim kadar Fransız oldu. Her şeye rağmen, onunla evlendiğimden beri, bütün güzellikleriyle Fransamızı ve benim gözümde en muhteşem yanı olan ordusunu karıma gösterip beğendirmek için o kadar uğraşmıştım ki, her ne kadar birkaç subayla sınırlı da kalsa, şüphelerimi ona açmak, dayanamayacağım bir ıstıraptı benim için. Ne var ki, ben bir asker ailesinin evladı olduğum için subayların hata yapabileceğine inanmak istemiyordum. Beauserfeuil'le tekrar konuştum; birtakım kirli dolaplar çevrildiğini, mektubun Dreyfus'e ait olmayabileceğini, ama suçlu olduğuna dair kesin kanıtların bulunduğunu itiraf etti. Henri'nin belgesiydi bu. Birkaç gün sonra, sahte bir belge olduğunu öğrendik. O günden itibaren her gün prensesten gizli Le Siecle'i, L'Aurore'u okumaya başladım; kısa süre sonra artık hiçbir şüphem kalmadı, geceleri uyku uyuyamıyordum. Manevi acılarım konusunda dostumuz Peder Poire'ye açıldım ve şaşkınlıkla, onun da aynı kanıyı paylaştığını öğrendim; Dreyfus, zavallı karısı ve çocukları için dualar okuttum rahibe. Bu sıralarda, bir sabah prensesin yanına giderken, oda hizmetçisinin, elindeki bir şeyi gizlediğini farkettim. Gülerek elinde ne olduğunu sordum, yüzü kızardı, söylemek istemedi. Karıma güvenim tamdı, ama bu küçük olay beni (ve şüphesiz, oda hizmetçisinin nakletmiş olacağı prensesi de) huzursuz etti, çünkü sevgili Marie'm, bunu izleyen öğle yemeği boyunca benimle neredeyse hiç konuşmadı. Peder Poire'den, ertesi gün Dreyfus için dua okumasını rica ettim. “Buyrun bakalım!" dedi Swann alçak sesle, sözünü yarıda keserek.

Başımı kaldırınca, Guermantes Dükü'nün bize doğru gelmekte olduğunu gördüm. "Kusura bakmayın çocuklar, rahatsız ediyorum. Yavrucuğum," dedi dük bana hitaben, "Oriane size elçi olarak gönderdi beni. Marie'yle Gilbert, beş altı kişiyi geçmeyen bir grupla birlikte gece yemeğine kalmasını rica etmişler: Hessen Prensesi, Mme de Ligne, Mme de Tarente, Mme de Chevreuse ve Arenberg Düşesi olacakmış. Biz maalesef, küçük bir baloya gideceğimizden, kalamayacağız." Dükü dinliyordum, ama belirli bir saatte yapacağımız bir şey olduğunda, benliğimizdeki, bu tür işlere alışık bir şahsiyeti, saati kollayıp bize vaktinde haber vermekle görevlendiririz daima. İşte içimdeki bu hizmetkâr, birkaç saat önce kendisinden rica ettiğim şekilde, o esnada zihnimden çok uzaklarda olan Albertine'in, tiyatrodan çıkar çıkmaz evime geleceğini hatırlattı bana. Bu yüzden yemek davetini geri çevirdim. Guermantes Prensesi'nin evinde olmaktan hoşnuttum oysa. İnsanların bu şekilde, çeşitli türden zevkleri olabilir. Asıl zevk, uğruna bir başkasından vazgeçilendir. Ama bu ikinci zevk ortada görünüyorsa, hele bir

tek o ortadaysa, birinciyi gözlerden gizleyebilir, kıskananları rahatlatır veya yanlış yola sevk eder, insanların değerlendirmelerini saptırabilir. Oysa onu ötekine feda etmemiz için, birazcık mutluluk veya birazcık acı çekmek yeterlidir. Bazen, üçüncü bir türden, daha ciddi, ama daha temel zevkler, bizim için henüz mevcut değildir; bunların potansiyel mevcudiyeti, ancak özlemler, yılgınlıklar uyandırarak kendini gösterir. Oysa ileride kendimizi adayacağımız zevkler, bunlardır. Tamamen ikincil bir örnek verecek olursak, bir asker, barışta, sosyete hayatını aşka feda eder, ama savaş patladığı anda (üstelik yurtseverlik görevi fikrini dahil etmeye gerek de olmadan) aşkı, aşktan daha güçlü olan savaşma tutkusuna feda edecektir. Swann her ne kadar hikâyesini bana anlatmaktan mutluluk duyduğunu söylese de, benimle konuşmasının, saat ilerlemiş olduğu ve kendisi de çok hasta olduğu için, uykusuzlukla, aşırılıklarla kendilerini öldürdüklerini bilenlerin, eve döndüklerinde, ertesi gün parasını sokağa atmaktan kendini alamayacak olan müsrifin, biraz önce yaptığı çılgınca bir masraftan ötürü duyduğu pişmanlığa benzeyen, şiddetli bir pişmanlık duymasına yol açan yorgunluklardan biri olduğunu hissediyordum. Sebebi ister yaşlılık olsun, ister hastalık, belirli bir zayıflık düzeyinde, uyku feda edilerek, alışkanlıkların dışında yaşanan her zevk, düzendeki en ufak bozulma, bir sıkıntı haline gelir. Konuşma meraklısı, nezaketen, heyecandan konuşmaya devam eder, ama uyumasının mümkün olacağı saatin geçtiğini bilir; yaşayacağı uykusuzluk ve yorgunluk sırasında kendine nasıl kızacağını da bilir. Zaten daha o sırada bile, anlık zevk sona ermiştir; muhatabınıza eğlence gibi gelen şeyi hoş karşılamak için gerekli güçten, beden de, zihin de yoksundur. Bir evin, yola çıkılan ya da taşınılan günkü haline benzerler; gözler saate çakılı, bavulların üzerine oturarak ziyaretçi ağırlamak, bir angaryadır.

"Nihayet yalnız kalabildik," dedi Swann, "nerede kaldığımı da unuttum. Yanılmıyorsam, prensin, Peder Poire'den, Dreyfus için dua etmesini istediğini söylemiştim. 'Rahip, ricamı geri çevirdi,' (ricamı diyorum, çünkü prens konuşuyor şu anda, anlıyorsunuz, değil mi?), 'çünkü o sabah aynı kişi için bir başkası dua okumasını rica etmiş. "Nasıl olur, dedim, onun masum olduğuna inanan benden başka bir Katolik daha mı var?" - "Öyle görünüyor." - "Ama öteki taraftarın inancı benimki kadar eski değil herhalde." - "Aksine, bu taraftar, daha siz Dreyfus'ün suçlu olduğuna inandığınız sırada, dualar okutuyordu bana." - "Ya! Bizim çevremizden biri olmadığı belli." - " Aksine!" - "Sahi, aramızda Dreyfus taraftarları var mı?

Merak ettim, bu bulunmaz Hint kumaşını tanıyorsam, dertleşmek isterdim kendisiyle." - "Tanıyorsunuz." - "Adı nedir?" - "Guermantes Prensesi." Ben sevgili karımın milliyetçi görüşlerini, Fransa'ya olan inancını incitmekten korkarken, o da benim dini görüşlerimi, yurtseverlik duygularımı incitmekten korkuyormuş meğer. Ama o da, kendi kendine, üstelik daha uzun süredir, aynı şeyleri düşünüyormuş. Oda hizmetçisinin, odaya girerken sakladığı şey ise, her gün gidip hanımına aldığı L'Aurore'muş. Azizim Swann, o andan itibaren, fikirlerimin bu konuda sizinkilere ne kadar yakın olduğunu söylersem, sizi nasıl sevindireceğimi düşünmeye başladım; daha önce söylemediğim için beni affedin. Prensese tek kelime etmediğimi düşünecek olursanız, o sırada sizinle aynı düşünceleri paylaşmanın, beni sizden, düşüncelerimizin zıt olmasından daha fazla ayıracağını söylemem, sizi şaşırtmayacaktır. Çünkü bu konuda konuşmak, benim için son derece zordu. Bir hata yapıldığına, hattâ çeşitli suçlar işlendiğine kani oldukça, orduya olan aşkım, yüreğimi daha çok dağlıyor. Benimkiler türünden düşüncelerin sizde aynı ıstırabı katiyen uyandırmayacağını düşünürdüm, ama geçen gün, orduya yönelik hakaretleri ve Dreyfus taraftarlarının, orduya hakaret edenlerle ittifakı kabul etmelerini şiddetle kınadığınızı söylediler bana. Bunun üzerine kararımı verdim; neyse ki sayıları pek kabarık olmayan kimi subaylar hakkındaki düşüncemi size itiraf etmek, benim için çok zor oldu doğrusu, ama artık sizden uzak durmak zorunda olmamam ve özellikle de, daha önce farklı duygular içinde olmamın, verilen hükmün doğruluğundan şüphelenmeyişimden kaynaklandığını bilmeniz, benim için bir teselli. Daha ilk şüphe içime düştüğü anda, tek arzum olabilirdi, o da hatanın düzeltilmesi.' İtiraf etmeliyim ki, Guermantes Prensi'nin bu sözleri beni derinden etkiledi. Onu benim kadar tanısaydınız, buraya varmak için nerelerden yola çıktığını bilseydiniz, onu takdir ederdiniz, takdiri hak ediyor zaten. Kaldı ki fikirleri beni şaşırtmadı, o kadar dürüst bir mizacı vardır ki!"

Swann daha o gün öğleden sonra, bana, Dreyfus Davası'na ilişkin fikirlerin, aksine, soyaçekim tarafından belirlendiğini söylediğini unutmaktaydı. Olsa olsa, zekânın istisna teşkil edebileceğini kabullenmişti, çünkü Saint-Loup'da zekâ, soyaçekimi alt etmeyi ve onu bir Dreyfus taraftarı yapmayı başarmıştı. Oysa biraz önce şahit olduğu gibi, bu zafer kısa süreli olmuş ve Saint-Loup saf değiştirmişti. Daha önce zekâya düşen rolü, Swann şimdi de dürüstlüğe veriyordu. Aslında, hasımlarımızın karşı tarafı tutmaları için bir sebep bulunduğunu ve bu sebebin, karşı tarafın

haklılığına bağlı olmadığını, bizim gibi düşünenlerinse, ahlâki değerleri fazlasıyla düşükse zekâları, anlayışları kıtsa dürüstlükleri kendilerini mecbur ettiği için öyle düşündüklerini, hep iş işten geçtikten sonra keşfederiz.

Swann, kendisiyle aynı fikirde olanları, mesela eski dostu Guermantes Prensi'ni, o güne kadar hep mesafeli davrandığı arkadaşım Bloch'u, şimdi aralarında bir ayrım gözetmeden, zeki buluyordu; Bloch'u öğle yemeğine davet etti. Swann, Guermantes Prensi'nin Dreyfus taraftarı olduğunu söylediğinde, Bloch çok ilgilendi. "Picquart için hazırladığımız dilekçeye imza atmasını istemeliyiz; onunki gibi bir isim, müthiş etkili olur." Ama Swann, ateşli Yahudi inancını, alışkanlıklarını artık değiştiremeyecek kadar benimsemiş olduğu yüksek sosyeteye has diplomatik ılımlılığıyla birleştirerek, Bloch'un prense, kendi inisiyatifiyle yollarmış gibi yapsa bile, imzalaması için bir dilekçe göndermesine izin vermedi. "Bunu yapamaz, imkânsızı istememek gerekir," diyordu Swann durmadan. "Bizim yanımızda yer alabilmek için binlerce fersahlık mesafeyi katetmiş olan, harika bir insan var karşımızda. Bize büyük yararı dokunabilir. Dilekçenizi imzalasa, kendi çevresinde itibarını tehlikeye atmış olacak, bizim yüzümüzden cezalandırılacak, belki itiraflarından pişmanlık duyup başka bir şey de yapmayacak." Bununla da kalmadı, Swann dilekçeye kendisi imza atmayı da reddetti. Kendi ismini fazlasıyla Yahudi buluyor, kötü bir etkisi olacağını ileri sürüyordu. Ayrıca, davanın yeniden görülmesine ilişkin her şeyi tasvip etmekle birlikte, ordu aleyhtarı kampanyaya katiyen karışmak istemiyordu. O güne kadar hiç takmadığı, 1870'te, gencecik bir jandarma eriyken kazandığı nişanı şimdi göğsünde taşıyordu; vasiyetnamesine bir ek madde ilave ederek, daha önceki arzusunun aksine, Legion d'honneur şövalyesi rütbesine uygun askeri törenle toprağa verilmek istediğini belirtmişti. Bu sebeple, Combray Kilisesi'nin etrafında, Françoise'ın bir zamanlar, savaş çıkması ihtimalini düşünüp kaderlerine ağladığı bu şövalyelerden koca bir bölük bir araya geldi. Kısacası, Swann, Bloch'un dilekçesini imzalamayı reddetti ve birçok kişinin nazarında gözü dönmüş bir Dreyfus taraftarı olsa da, arkadaşım kendisini uyuşuk, milliyetçilik mikrobu bulaşmış, üniforma düşkünü biri olarak gördü.

Swann, fazlasıyla dostunun bulunduğu salonda herkesle vedalaşmak zorunda kalmamak için, benden ayrılırken elimi sıkmadı, ama, "Arkadaşınız Gilberte'i görmeye gelin mutlaka," dedi. "Gerçekten çok

büyüdü, değişti, görseniz tanıyamazsınız. O kadar sevinir ki!" Gilberte'i artık sevmiyordum. Benim gözümde, arkasından çok ağladığım, zamanla unuttuğum bir ölü gibiydi; tekrar dirilse, artık onun için yaşanmayan bir hayatın içine giremezdi. Artık onu görmeyi canım istemiyordu, hattâ onu görmek istemediğimi kendisine gösterme arzusu da kalmamıştı içimde, oysa onu sevdiğim zamanlar, sevgim sona erdiğinde bunu kendisine göstereceğime dair her gün söz verirdim kendi kendime.

Bu yüzden, Gilberte'te, kendisiyle yeniden bir araya gelmeyi bütün kalbimle istediğim, ama "irademden bağımsız" diye adlandırılan ve gerçekte, en azından belirli bir devamlılıkta, ancak irade tarafından engellenmediklerinde oluşan koşulların görüşmemizi engellediği izlenimini uyandırmaktan başka şey istemediğim için, Swann'ın davetini soğuk karşılamak şöyle dursun, kendisinden ayrılmadan önce, Gilberte'i ziyaretimi engellemiş ve engelleyecek olan aksilikleri kızına ayrıntılarıyla açıklayacağına dair söz aldım ondan. "Zaten birazdan eve döndüğümde, ben de ona bir mektup yazacağım," diye ekledim. "Ama ona mutlaka söyleyin, bu bir tehdit mektubu olacak, çünkü bir iki ay sonra tamamen serbest olacağım, o zaman korksun işte, eskisi kadar sık geleceğim evinize."

Swann'dan ayrılmadan önce, sağlığıyla ilgili bir iki kelime söyledim. "Yo, o kadar da kötü değilim," diye cevap verdi. "Zaten, daha önce de söylediğim gibi, oldukça yorgunum, olabilecekleri önceden tevekkülle kabul ediyorum. Yalnız, itiraf edeyim ki, Dreyfus Davası bitmeden ölme ihtimali canımı sıkıyor. Bu aşağılık heriflerde numara çok. Sonunda mağlup olacaklarından hiç kuşkum yok, ama yine de çok güçlüler, her yerden destek görüyorlar. Tam her şeyin en iyi gittiği anda, her şey tepetaklak oluveriyor. Dreyfus'ün itibarının iade edildiğini, Picquart'ın da albaylığa getirildiğini görecek kadar yaşamayı çok isterdim doğrusu."

Swann gittikten sonra, günün birinde son derece yakın bir ilişkim olacağını henüz bilmediğim Guermantes Prensesi'nin bulunduğu büyük salona geçtim tekrar. Prensesin M. de Charlus'e olan tutkusu, başlangıçta gözüme çarpmadı. Sadece baronun, bir dönemden sonra, Guermantes Prensesi'ne, kendisinden beklenebilecek düşmanlığı hiç beslemeden, prensesi eskisi kadar, hattâ belki daha fazla sevmeye devam etmekle birlikte, kendisine ne zaman ondan söz edilse, hoşnutsuzluk ve kızgınlık belirtileri gösterdiğini farkettim. Artık yemek davetlerinde birlikte olmak istediği insanların listesinde, prenses asla yer almıyordu.

Gerçi daha önce de, çok fesat bir yüksek sosyete mensubu, prensesin çok değiştiğini, M. de Charlus'e âşık olduğunu söylemişti, ama bu dedikodu bana saçma gelmiş, kızdırmıştı beni. Şaşırarak farketmiştim ki, ben kendime ilişkin bir şey anlatırken, arada M. de Charlus'ün adı geçerse, prensesin dikkati, tıpkı kendimizden bahsederken dalgın ve uyuşuk bir halde bizi dinleyen hastanın, birden kendi hastalığının adı geçince ilgilenip sevinmesini hatırlatır şekilde, bir derece yükseliyordu. Mesela, "M. de Charlus anlatıyordu da..." desem, prenses dikkatinin gevşemiş dizginlerini tekrar eline alıyordu. Bir keresinde de, prensesin yanında, M. de Charlus'ün o sıralar birisine oldukça güçlü duygularla bağlı olduğunu söylediğimde, prensesin gözlerine, gözbebeklerinde adeta bir çatlak açan ve sözlerimizin, konuştuğumuz insanda bilmeden harekete geçirdiği bir düşünceden, kelimelerle ifade edilmeyecek, fakat bizim tarafımızdan karılmış derinliklerden, bakışın bir an bulanan yüzeyine çıkacak olan gizli düşünceden kaynaklanan o farklı ve bir anlık ışığın yerleştiğini hayretle farketmiştim. Ama sözlerim prensesi heyecanlandırmış olsa da, ne şekilde heyecanlandırdığını tasavvur edememiştim.

Zaten kısa bir süre sonra, kendisi bana M. de Charlus'ten söz etmeye başladı, üstelik de neredeyse dolambaçsız bir biçimde. Tek tük birkaç kişinin baron hakkında çıkardığı dedikodulara, ancak abes, alçakça yalanlar olarak değiniyordu. Ama öte yandan, şöyle diyordu: "Bence Palamede gibi fevkalade değerli bir erkeğe âşık olacak kadının epeyce yüce düşüncelere sahip olması, vefalı ve fedakâr olması gerekir ki, onu bir bütün halinde, olduğu gibi kabul edebilsin, anlayabilsin, özgürlüğüne, çılgınlıklarına saygı duysun, sadece onun sıkıntılarını hafifletmeye, ıstırabını teselli etmeye çalışsın." İşte, aslında son derece muğlak olan bu sözlerle, Guermantes Prensesi, tıpkı bazen M. de Charlus'ün de yaptığı şekilde, yüceltmeye çalıştığı şeyi açığa çıkarmış oluyordu. Baronun, o âna dek kendisine iftira edilip edilmediğine karar verememiş olan kişilere, "Ben ki hayatta çok iniş çıkışlar yaşamış, her türlü insan, krallar kadar hırsızlar da tanımış, hattâ itiraf etmeliyim ki hırsızları biraz da tercih etmiş, güzelliğin her türlüsünün peşinden koşmuşumdur, vs." dediğini kimbilir kaç kez duymuştum; ustalıklı zannettiği bu sözlerle ve farkında bile olunmayan dedikoduları yalanlamak suretiyle (veya bu dedikodulara, eğilimi, ölçülülüğü nedeniyle, gerçeğe benzerlik kaygısıyla, sadece kendisinin asgari olarak değerlendirdiği bir gerçek payı katmak için) bir kısım insanların kendisi hakkındaki son şüphelerini de ortadan kaldırır, henüz şüpheye kapılmamış olanlara da ilk

kuşkuları aşılardı. En tehlikeli gizlilik, kabahatin kendisinin, suçlunun zihninde gizlenmesidir çünkü. Suçlu, daimi surette kabahatin bilincinde olduğundan, genelde ne kadar bilinmediğini, bir yalana ne kadar kolaylıkla inanılabileceğini tahmin edemez ve buna karşılık, kendisinin masum sandığı sözlerde, başkalarının hangi doğruluk derecesinden itibaren bir itiraf sezmeye başlayacağını anlayamaz. Zaten örtbas etmeye çalışması da büyük hata olurdu, çünkü hiçbir ahlâksızlık yoktur ki, yüksek sosyetede hoşgörüyle desteklenmesin; iki kız kardeşin arasındaki sevginin kardeşlikten öte olduğu öğrenildiği anda, ikisini bir arada yatırabilmek için, bir şatonun baştan aşağı yeniden düzenlendiği olmuştur. Ne var ki prensesin aşkını bana bir anda ifşa eden şey, belirli bir olaydı, fakat o olay, M. de Charlus'ün, şaşılacak kadar çekindiği bir omnibüs kontrolörü için saçlarını maşayla kıvıracak olan berberi kaçırmaktansa, bir kraliçeyi ölüme terk etmeyi tercih ettiği, apayrı bir anlatının bir parçası olduğu için, burada uzun uzadıya üzerinde durmayacağım. Bununla birlikte, prensesin aşkı konusunu kapatmak için, gözlerimi açan önemsiz olayı aktaralım. O gün, prensesle arabada yalnızdık. Bir posta kutusunun önünden geçtiğimiz sırada, arabayı durdurdu. Yanında uşağı yoktu. Manşonunun içinden bir mektup çıkararak, kutuya atmak üzere arabadan inmeye yeltendi. Ben inmesine engel olmaya çalıştım, o da biraz direndi; daha o anda, onun ilk tepkisinin, bir sırrı saklamaya çalışıyormuş izlenimi uyandırdığından tehlikeli, benim ilk tepkiminse, bu sırrı saklamasını engellemeye çalıştığımdan patavatsızca olduğunu ikimiz de farketmiştik. İlk kendini toparlayan prenses oldu. Aniden kıpkırmızı kesilerek mektubu bana verdi; artık almamaya cesaret edemezdim, ama kutuya atarken, M. de Charlus'e yazılmış olduğunu istemeden gördüm.

Guermantes Prensesi'nin evindeki o ilk davete dönecek olursak, birlikte döneceğim kuzeniyle kuzininin çok aceleleri olduğundan, prensesle vedalaşmaya gittim. Bu arada M. de Guermantes da kardeşiyle vedalaşmak istiyordu. Çünkü Mme de Surgis, bir kapı aralığında, düke, M. de Charlus'ün kendisine ve oğullarına çok hoş davrandığını söyleme fırsatı bulmuştu. Kardeşinin bu müthiş ve böyle bir bağlamdaki ilk kibarlığı, Basin'i derinden etkiledi ve asla uzun süre uykuda kalmayan ailevi duygularını uyandırdı. Tam prensesle vedalaştığımız sırada, dük, M. de Charlus'e, açıkça teşekkür etmeden, sevgisini göstermekte ısrar etti; belki gerçekten sevgisini içinde tutamadığından, belki de baron, bu geceki türden bir davranışın, bir ağabeyin gözünden kaçmadığını hatırlasın diye, tıpkı

ileride sağlıklı bazı hatıralar çağrıştırması amacıyla, arka ayakları üzerine kalktığında, köpeğimize bir parça şeker vermemiz gibi. Dük, M. de Charlus'ün yolunu kesip şefkatle koluna girerek, "Ne o?" dedi. "Ağabeyinin yanından geçip bir merhaba bile demiyorsun bakıyorum. Artık hiç görüşemiyoruz Meme, seni ne kadar özlediğimi bilemezsin. Eski mektupları karıştırırken, zavallı annemin mektuplarını buldum, hepsi sana olan sevgisiyle dolup taşıyor." - "Teşekkür ederim Basin," diye cevap verdi M. de Charlus, boğuk bir sesle, çünkü annesinden söz etmek onu daima duygulandırırdı. "İzin ver de Guermantes'ta senin için küçük bir köşk yaptırayım," diye devam etti dük. 'İki kardeşi böyle bir muhabbet içinde görmek ne güzel," dedi prenses Oriane'a. "Doğrusu böyle iki kardeş zor bulunur," dedi düşes. "Sizi onunla birlikte davet edeceğim," diye bir vaatte bulundu bana. "Aranız kötü değildir umarım... Peki ama ne konuşuyor bunlar?" diye ekledi endişeli bir tonda, çünkü sözlerini yarım yamalak işitiyordu. M. de Guermantes'ın, kardeşiyle, karısını biraz uzakta tuttuğu bir geçmiş hakkında konuşmaktan duyduğu hazzı hep biraz kıskanmıştı. İkisi böyle bir arada mutluyken, kendisi sabırsız merakına yenilip yanlarına gittiğinde, bundan hoşlanmadıklarını hissederdi. Ama bu gece, bu olağan kıskançlığa bir başkası da ekleniyordu. Çünkü Mme de Surgis, kardeşinin lütufkârlığını, teşekkür etsin diye M. de Guermantes'a anlatmışsa, buna karşılık Guermantes çiftinin vefalı dostları olan bazı hanımlar da, kocasının metresinin, kayınbiraderiyle baş başa görüldüğünü düşese haber vermeyi görev bilmişlerdi. Bu da Mme de Guermantes'ın kafasını kurcalamaktaydı. "Bir zamanlar Guermantes'ta ne kadar mutluyduk, hatırlasana," diye devam etti dük, M. de Charlus'e hitaben. "Yazları arasıra gelsen, o güzel yaşantımıza geri dönerdik. İhtiyar Courveau'yu hatırlıyor musun? Pascal niçin şaşırtıcıdır? Çünkü şaş... şaş... " - "kındır," dedi M. de Charlus, hâlâ hocasına cevap verir gibi. "Peki Pascal niçin şaşkındır? Çünkü şaş... çünkü şaş..." - "ırtıcıdır." - "'Bravo, sınavı geçersiniz, dereceye girersiniz mutlaka, saygıdeğer düşes size Çince bir sözlük hediye eder.' Her şeyi nasıl hatırlıyorum sevgili Meme, Hervey de Saint-Denis'nin sana getirdiği eski porselen vazoyu hâlâ görür gibiyim. Çin'e o kadar vurulmuştun ki, oraya gidip temelli yerleşmekle tehdit ediyordun bizi; daha o zamandan, uzun geziler yapmayı seviyordun. Ah! Kimselere benzemedin hayatın boyunca, herhangi bir konuda, herkesin ortak zevklerini asla paylaşmadın denebilir... " Ne var ki dük bu sözleri söyler söylemez, utanıp kızardı, çünkü kardeşinin yaşama biçimini olmasa da, şöhretini biliyordu. Kendisine bu konuda asla

bir şey söylemediği için de, bu konuya değinirmiş, daha da kötüsü, rahatsız olurmuş gibi bir izlenim yaratabilecek bir şey söylemiş olmaktan dolayı, iyice canı sıkılmıştı. Birkaç saniyelik bir sessizlikten sonra, "Kimbilir," dedi, son sözlerini unutturmak için, 'belki o zamanlar Çinli bir kıza âşıktın, daha sonra sayısız beyaz kadını sevdin ve bu gece kendisiyle konuşup çok memnun ettiğin bir hanımdan yola çıkacak olursam, onlar tarafından da sevildin. Sana bayılmış." Dük, Mme de Surgis'nin sözünü etmemeye söz vermişti kendi kendine, ama biraz önce yaptığı gafın kafasında yarattığı karmaşanın içinde, ilk bulduğu düşüncenin üstüne atlamıştı, ki o da, bu konuşmanın itici gücü olmakla birlikte, sohbette özellikle ortaya çıkmaması gereken düşünceydi. Ne var ki M. de Charlus, ağabeyinin kızardığını farketmişti. O da, işlemedikleri varsayılan suçtan onların yanında söz edilmesinden rahatsız oluyormuş gibi görünmek istemeyen ve tehlikeli bir konuşmayı uzatmaları gerektiğini zanneden suçlular gibi, "Çok memnun oldum," diye cevap verdi. "Ama bir önceki cümlene dönmek istiyorum, bana çok doğru gibi geliyor. Herkesin fikirlerini asla paylaşmadığımı söylüyordun, çok haklısın! Benim özel zevklerim olduğunu söylüyordun." - "Yok canım," diye itiraz etti M. de Guermantes, bu sözleri gerçekten de söylememişti ve belki de, bu sözlerin işaret ettiği gerçeğin, kardeşi için geçerli olduğunu düşünmüyordu. Ayrıca, zaten baronun parlak konumuna katiyen bir zarar vermeyecek kadar şüpheli veya gizli kalmış olan birtakım kendine has özellikleri konusunda onu sıkıştırma hakkını da kendinde bulmuyordu. Bunun da ötesinde, kardeşinin bu parlak konumunun, kendi metreslerine yardımcı olacağını hisseden dük, buna karşılık biraz gönül almaya pekâlâ değeceğini düşünüyordu; o sırada kardeşinin "özel" bir ilişkisinden haberi olsaydı, M. de Guermantes, baronun kendisine destek olacağı umuduyla ve geçmiş zamanların, bu umutla birleşen kutsal anısıyla, bu ilişkiyi görmezden gelir, hattâ icabında yardım eli uzatır, üzerinde durmazdı. "Haydi Basin, iyi akşamlar Palamede," dedi, öfke ve merakla kıvranarak artık kendini tutamayan düşes, "geceyi burada geçirmeye karar verdiyseniz, yemeğe kalalım bari. Marie'yle beni yarım saattir ayakta bekletiyorsunuz." Dük anlamlı bir kucaklaşmanın ardından kardeşinden ayrıldı ve üçümüz birlikte, prensesin konağının devasa merdiveninden aşağı indik.

En üst basamaklara, sağlı sollu, arabalarının getirilmesini bekleyen çiftler yayılmıştı. Düşes, yanında kocası ve benimle merdivenin solunda, dimdik, herkesten ayrı duruyordu, Tiepolo tarzı mantosuna sarınmıştı bile, boynu

yakuttan tasmasının içinde, şıklığının ve güzelliğinin sırrını keşfetmeye çalışan kadınların, erkeklerin bakışlarına yem oluyordu. Arabasını Mme de Guermantes'la aynı basamakta, ama ta öteki uçta bekleyen Mme de Gallardon, kuzininin kendisini ziyaret edeceği umudunu çoktan kaybettiğinden, onu görmezden gelebilmek ve bilhassa, düşesin kendisine selam vermediğini kanıtlayan bir durum yaratmamak için, Mme de Guermantes'a sırtını dönmüştü. Mme de Gallardon'un canı çok sıkkındı, çünkü yanındaki beyler, kendisine Oriane'dan söz etmeleri gerektiğine hükmetmişlerdi. "Onunla görüşmeyi hiç istemiyorum," diye cevap vermişti kendilerine, "zaten biraz önce gördüm, yaşlanmaya başlamış; katiyen kabullenemiyormuş. Basin bile söylüyor. Doğrusu çok anlaşılır bence, zeki bir kadın olmadığı, mikrobun teki olduğu ve çok çirkin bir tarzı olduğu için, güzelliği solunca, hiçbir şey kalmayacak geriye."

Ben pardösümü giymiştim; soğuk algınlığından korkan M. de Guermantes, merdiveni inerken, içerinin sıcaklığı nedeniyle giyinmemem gerektiğini söyledi. Monsenyör Dupanloup'nun eğitiminden geçmiş sayılabilecek kuşaktan soylular, (Castellane'lar hariç), öyle kötü bir Fransızca konuşurlar ki, dük de düşüncesini şöyle ifade etti: "Dışarı çıkmadan önce giyinmemek daha doğru, en azından genel kural olarak." O geceyi baştan sona tekrar görür gibiyim, eğer onu bu merdivene yanlışlıkla yerleştirmiyorsam, çerçevesinin dışında bir portre halinde, Sagan Prensi'ni tekrar görür gibiyim; bu, onun gittiği son sosyete daveti olsa gerekti; düşese saygılarını sunmak üzere, yakasındaki gardenyayla uyumlu beyaz eldivenli eliyle silindir şapkasına öyle geniş bir daire çizdiriyordu ki, insan bu şapkanın, çehreleri bu soylu beyefendinin çehresinde aynen kopya edilmiş olan atalarının ait olduğu devrim öncesi dönemden kalma, tüylü bir fötr şapka olmamasına şaşırıyordu. Prens, düşesin yanında bir iki dakika kaldı yalnızca, ama bir anlık bir pozu bile, başlı başına canlı bir tablo, adeta tarihi bir sahne oluşturmaya yetiyordu. Zaten bu davetin ardından öldüğü ve ben de hayattayken kendisini ancak şöyle bir görmüş olduğum için, benim nazarımda öyle tarihe, en azından yüksek sosyete tarihçesine ait bir şahsiyete dönüşmüştür ki, tanıdığım bir kadının, onun kız kardeşi, bir erkeğin de, yeğeni olduğunu düşünüp şaşırdığım olur.

Biz merdivenden aşağı inerken, daha yaşlı olmakla birlikte, kırk yaşlarında gösteren bir kadın, kendisine yakışan, bitkin bir edayla yukarı çıkmaktaydı. Söylentiye göre, Parma Dükü'nün gayri meşru kızı olan ve

tatlı sesi belli belirsiz bir Avusturya aksanıyla vurgulanan Orvillers Prensesi'ydi bu. Uzun boyuyla, eğilerek yürüyordu, beyaz üzerine çiçekli, ipek elbisesinin altında, harikulade, soluk soluğa, yorgun göğsü, pırlanta ve safirlerden oluşan koşumlarıyla, inip çıkıyordu. Paha biçilmez, rahatsız edici ağırlıktaki inci yularından sıkılan bir kraliyet kısrağı gibi başını iki yana sallıyor, bir yandan da, aşınmaya başladığından beri giderek yumuşayan mavilikteki gözleriyle, sağa sola tatlı, büyüleyici bakışlar yağdırıyor, gitmekte olan davetlilerin çoğunu başıyla dostça selamlıyordu. "Bu saatte mi geliyorsunuz Paulette!" dedi düşes. "Ah, o kadar üzülüyorum ki! Ama gerçekten, maddeten imkân bulamadım," diye cevap verdi Orvillers Prensesi; bu tür ifadeleri Guermantes Düşesi'nden almıştı, ama kendi doğal yumuşaklığını ve fevkalade tatlı sesindeki belli belirsiz Alman aksanının verdiği enerjinin yarattığı samimiyet hissini katıyordu bu sözlere. O esnada çeşitli davetlerden çıkıp gelmiş olduğu halde, anlatması çok uzun sürecek, davetler kadar sıradan olmayan birtakım hayat zorluklarına değinir gibiydi. Ama onu bu kadar geç gelmek zorunda bırakan, bu dertler değildi. Guermantes Prensi uzun yıllar boyunca karısına Mme d'Orvillers'yi ağırlamayı yasakladığından, Mme d'Orvillers de, yasak kalktığında, açgözlülük etmiş gibi görünmemek için, davetlere sadece kartvizit bırakmak suretiyle cevap vermekle yetinmişti. Bu yöntemi iki üç yıl izledikten sonra, şimdi de kendi geliyordu, ama tiyatrodan çıkıp gelirmiş gibi, çok geç saatte. Böylece, davette, orada görülmekte gözü olmadığı, sadece prensle prensesi ziyaret etmeye, sırf onlar için, yakınlık duyduğundan, misafirlerin dörtte üçü gitmişken, "onlara doyabileceği" zaman gelmek istediği izlenimini uyandırıyordu. "Oriane gerçekten de pek düşmüş," diye homurdandı Mme de Gallardon. "Mme d'Orvillers'yle konuşmasına Basin nasıl izin veriyor, anlamıyorum. M. de Gallardon olsa, bana katiyen izin vermezdi." Bana gelince, Mme d'Orvillers'nin, Guermantes Konağı'nın civarında bana uzun uzun, baygın bakışlar yönelten, başını çevirip bakan, dükkân vitrinlerinin önünde oyalanan kadın olduğunu farketmiştim. Mme de Guermantes beni kendisine takdim ettiğinde, Mme d'Orvillers ne fazla kibar, ne de tatsız, aksine çok hoş davrandı bana. Herkese baktığı gibi tatlı gözleriyle bana da baktı... Ne var ki bu tanışmadan sonraki hiçbir karşılaşmamızda, teslim olurmuş gibi görünerek yaklaşmadı bir daha. Karşısındakini tanırmış gibi görünen, özel birtakım bakışlar vardır ki, bir delikanlı, bazı kadınların –ve bazı erkeklerin– bu tür bakışlarına, ancak bu şahıslar kendisiyle tanışıp, ilişkide

oldukları kişilerle onun da dost olduğunu öğrendikleri güne kadar hedef olur.

Arabanın geldiği haber verildi. Mme de Guermantes, inip arabaya binmek üzere kırmızı eteğini tutar gibi oldu, ama belki ani bir vicdan azabına, belki de gönül alma ve daha çok da, böylesine sıkıcı bir eylemin uzamasını maddeten imkânsız kılan mecburi süre kısalığından yararlanma arzusuna kapılarak, Mme de Gallardon'a baktı; sonra, sanki kendisini o anda görmüş gibi, ani bir ilhamla, merdivenden aşağı inmeden önce, bulunduğu basamağı boydan boya katedip mutluluktan uçan kuzininin yanına giderek elini uzattı. "Ne kadar uzun zaman oldu!" dedi düşes ve bu kalıbın içerdiği varsayılan bütün pişmanlıkları, geçerli mazeretleri açıklamak zorunda kalmamak için, ürkek bir tavırla kocasına döndü; benimle inip arabaya yönelmiş olan dük, gerçekten de, karısının Mme de Gallardon'un yanına gidip diğer arabaları beklettiğini görünce bağırıp çağırmaya başlamıştı. "Oriane yine de hâlâ çok güzel!" dedi Mme de Gallardon. "Aramızda soğukluk olduğunu söyleyenlere gülüyorum; başkalarının bilmesi gerekmeyen sebeplerden ötürü yıllarca birbirimizi görmeyebiliriz, ama ortak anılarımız o kadar çok ki, birbirimizden asla vazgeçemeyiz, üstelik kuzinim, beni her gün görüştüğü, kendisiyle aynı kanı taşımayan insanlardan daha fazla sevdiğini aslında biliyor." Mme de Gallardon, ne pahasına olursa olsun, sevgililerinin seçtiği erkeklerden daha çok sevildiği kanısını uyandırmak isteyen, hor görülen sevdalılar gibiydi. Ardından (az önce söyledikleriyle çelişmesine aldırmadan Guermantes Düşesi'ne yağdırdığı övgülerle), düşesin, en harikulade kıyafetinin, hayranlığın yanısıra kıskançlık da uyandırdığı anda, bir merdiveni boydan boya geçip bu kıskançlığı dindirmeyi bilen, seçkin bir hanımefendiyi hayatta yönlendirmesi gereken ilkeleri derinlemesine benimsemiş olduğunu dolaylı yoldan kanıtladı. "Bari dikkat edin de ayakkabılarınız ıslanmasın," dedi dük (kısacık bir sağanak yağmıştı), bekletildiği için hâlâ küplere biniyordu.

Dönüş yolunda bu kırmızı ayakkabılar, kupa arabasının darlığı nedeniyle, ister istemez benim ayakkabılarımla yan yana geldi, hattâ Mme de Guermantes, ayakkabıları benimkilere değmiş olabilir korkusuyla, düke şöyle dedi: "Bu delikanlı, sonunda, karikatürlerdeki gibi, 'Hanımefendi, derhal beni sevdiğinizi söyleyin, ama ayaklarıma basmaktan vazgeçin,' diyecek bana." Aslında kafam Mme de Guermantes'tan epeyce uzaktaydı.

Saint-Loup bana randevuevine giden soylu bir genç kızdan ve Putbus Baronesi'nin oda hizmetçisinden söz ettiğinden beri, her gün kimbilir kaç güzelin bende uyandırdığı arzular, yekvücut olup bu iki kişide yoğunlaşmış, özetlenmişti; bu güzeller iki kategoride toplanıyordu: biri, bayağı ve muhteşem olanlar, gururla şişinen, düşeslerden "biz" diye söz eden, soylu ailelerin heybetli oda hizmetçileri, öteki de, bazen arabayla veya yaya geçerken bile görmeden, sırf gazetedeki bir balo haberinde ismini okuyarak âşık olduğum ve yazlarını hangi şatolarda geçirdiklerini yıllıklarda özenle araştırdıktan (ve birçok kez isim benzerliğinden ötürü yanıldıktan) sonra, sırasıyla Batı'nın ovalarına, Kuzey'in kumullarına, Güney'in çam ormanlarına yerleşme hayallerine beni sürükleyen genç kızlar. Ama en fevkalade tensel malzemeyi eriterek, Saint-Loup'nun çizmiş olduğu ideale göre, o hafifmeşrep genç kızı ve Mme Putbus'ün oda hizmetçisini oluşturmaya ne kadar çalışırsam çalışayım, sahip olunabilecek iki güzelimin, onları görmedikçe bilemeyeceğim bir şey, kişisel özellikleri, eksik kalıyordu. Arzumun daha ziyade genç kızlara yöneldiği aylar boyunca, Saint-Loup'nun bahsetmiş olduğu genç kızın, bir oda hizmetçisini tercih edeceğim aylar boyunca da Mme Putbus'ün oda hizmetçisinin nasıl biri olduğunu kafamda canlandırmaya nafile uğraşıp duracaktım. Yine de, çoğunun adını bile bilmediğim, her durumda tekrar bulması, hele tanışması çok zor, elde etmesi belki imkânsız, kaçıp giden onca yaratığa yönelen huzursuz arzularımla allak bullak olmuşken, bu dağınık, kaçıcı, isimsiz güzelliğin tamamından, etiketlenmiş ve hiç değilse canım istediğinde elde edebileceğimden emin olduğum iki seçme örnek almış olmak, müthiş bir huzurdu. Tıpkı çalışmaya başlayacağım ânı geciktirdiğim gibi, bu çifte hazzı gerçekleştireceğim ânı da geciktiriyordum, ama istediğim zaman bu hazzı tadabileceğimden emin olmam, neredeyse onu yaşamamı gereksiz kılıyordu, uyku hapları insanın elinin altındaysa, onlara ihtiyaç duymayıp uyuması gibi. Artık dünyada arzuladığım iki kadın vardı sadece; evet, yüzlerini gözümde canlandıramıyordum, ama Saint-Loup bana adlarını söylemiş ve hatırımı kırmayacaklarına dair de teminat vermişti. Öyle ki, biraz önceki sözleriyle hayalgücüme çetin bir görev yüklemekle birlikte, buna karşılık irademe hatırı sayılır bir gevşeme, dinlenme imkânı vermişti.

"Söyleyin bakalım," dedi düşes bana, "balolarınız dışında bir yardımım dokunamaz mı size? Sizi takdim etmemi istediğiniz bir salon buldunuz mu?" Gitmek isteyeceğim tek salonu kendisinin maalesef pek şık bulmayacağını söyledim. "Kimin salonu bu?" diye sordu, tekdüze, boğuk

bir sesle, neredeyse ağzını açmadan. "Barones Putbus'ün." Bu sefer gerçekten öfkelenmiş gibi yaptı. "Yok canım, olur şey değil! Benimle alay ediyorsunuz herhalde. Benim o kaknem kadının adını bilmem bile şaşırtıcı. Sosyetenin ayaktakımıdır. Sizi tuhafiyecime takdim etmemi istemeniz gibi bir şey bu. Onun gibi bile değil, tuhafiyecim çok hoş bir kadındır. Zavallı yavrucak, siz hafiften çıldırmışsınız. Her neyse, sizden çok rica ediyorum, sizi takdim ettiğim insanlara kibar davranın, kartvizit bırakın, ziyaretlerine gidin ve tanımadıkları Barones Putbus'ten söz etmeyin onlara." Mme d'Orvillers'nin biraz hafifmeşrep olup olmadığını sordum. "Yo, katiyen! Başkasıyla karıştırıyorsunuz, daha ziyade aşırı iffetlidir denebilir. Değil mi Basin?" - "Evet, en azından bugüne kadar aleyhinde herhangi bir söz söylendiğini sanmıyorum," dedi dük.

"Bizimle birlikte baloya gelmek istemez misiniz?" diye sordu M. de Guermantes. "Size ödünç verebileceğim bir Venedik pelerinim var; gelmenize müthiş sevinecek birini biliyorum, en başta Oriane tabii, söylemeye gerek yok, ayrıca Parma Prensesi. Sürekli sizi methediyor, varsa yoksa siz. Şansınız var ki –ne de olsa biraz olgun sayılır– mutlak surette edepli bir hanımdır. Aksi takdirde, gençliğimde dendiği gibi, içoğlanı, yani bir çeşit kavalye-hizmetkâr olarak yanına alırdı sizi mutlaka."

Benim istediğim, baloya gitmek değil, Albertine'le buluşmaktı. Bu yüzden dükün teklifini reddettim. Araba durmuştu; üniformalı uşak kapıyı açmaları için seslendi, atlar eşinerek bekliyordu, sonunda kapı ardına kadar açıldı, araba avluya girdi. "Görüşmek üzere," dedi dük. "Bazen Marie'yle bu kadar yakın oturduğumuza hayıflanırım," dedi düşes, "çünkü kendisini çok sevsem de, görüşmeyi birazcık daha az seviyorum. Ama bu yakınlığa hiç bu geceki kadar hayıflanmamıştım; sizinle pek azıcık bir zaman geçirmemize sebep oldu çünkü." - "Hadi Oriane, nutuk atmaya başlamayın yine." Düşes onlarda biraz oturmamı istedi. Gelemeyeceğimi, çünkü bir kız arkadaşımın şu sırada ziyaretime geleceğini söylediğimde, düşes de, dük de çok güldüler. "Biraz tuhaf bir saatte ziyaretçi kabul ediyorsunuz," dedi düşes. "Hadi yavrucuğum, acele edelim biraz," dedi M. de Guermantes karısına. "Saat on ikiye çeyrek var, daha giyineceğiz..." Evinin kapısında, bir rezaleti önlemek amacıyla, gece vakti oturdukları tepeden aşağı inmekten korkmamış, ciddiyetle nöbet tutan, bastonlu iki hanımla çarpıştı. "Basin, baloda görülmenizden korkup ne pahasına olursa olsun sizi haberdar etmek istedik: Zavallı Amanien, bir saat önce öldü." Dük bir an paniğe kapıldı. M.

d'Osmond'un ölümünden, bu lanet olası dağlılar tarafından haberdar edilmesiyle birlikte, meşhur balonun buhar olup uçtuğunu görür gibiydi. Ama hızla kendini toparladı ve iki kuzinine, bir eğlenceden vazgeçmeme kararlılığıyla birlikte, Fransızcanın ifade biçimlerini tam olarak kavramaktaki yetersizliğini de sergileyen şu sözleri söyledi: "Öldü mü! Yok canım, abartıyorlar, abartıyorlar!" Sonra da, çivili değnekleriyle donanmış, karanlıkta tırmanışa geçecek olan iki akrabasıyla hiç ilgilenmeden, oda hizmetkârını sorguya çekmeye koyuldu: "Miğferim geldi mi?" - "Evet, saygıdeğer dük." - "Nefes almak için küçük bir deliği var, değil mi? Havasızlıktan boğulmak istemiyorum doğrusu!" - "Evet, saygıdeğer dük." - "Ah! Lanet olsun, bu gece felaketler gecesi. Oriane, çarıkların sizin için mi olduğunu Babal'e sormayı unuttum!" - "Ama hayatım, Opera-Comique tiyatrosunun kostümcüsü burada nasılsa, o söyler bize. Ben sizin mahmuzlarınıza yakışacağını sanmıyorum." - "Hadi gidip kostümcüyü bulalım," dedi dük. "Hoşça kalın yavrucuğum, biz giyinirken eğlenirsiniz, girin diyeceğim ama, sohbete dalarız, saat on ikiye geliyor, baloyu berbat etmemek için geç kalmamamız gerek."

Ben de M. ve Mme de Guermantes'tan bir an önce ayrılmak istiyordum. Phaidra saat on bir buçuğa doğru bitiyordu. Albertine bu süre içinde gelmiş olmalıydı. Doğru Françoise'ın yanına gittim: "Mlle Albertine geldi mi?" - "Kimse gelmedi."

Tanrım, yoksa bu, kimse gelmeyecek mi demekti? Şüpheler içinde kıvranıyordum; Albertine'in ziyareti, şimdi kesin olmadığından, iyice arzulanır olmuştu gözümde.

Françoise'ın da canı sıkkındı, ama bambaşka bir nedenle. Biraz önce, kızını leziz bir sofranın başına oturtmuştu. Ama benim geldiğimi duyunca, tabakları kaldırıp yerine, sanki yemeğe değil, dikiş dikmeye oturulmuş gibi iğne iplikleri koymaya vakit olmadığını da görerek, "Bir kaşık çorba içti, zorla azıcık kemik emdirdim ona," dedi Françoise, kızının yemeğini hiçe indirgemek için, sanki çok yemesi suç olurmuş gibi. Öğle ya da akşam yemeklerinde bile, mutfağa girme hatasını işlersem, Françoise yemek bitmiş gibi yapar, hattâ, "Bir parça (veya bir lokma) bir şey atıştırdım da," diyerek özür dilerdi. Ama masayı kaplayan ve benim ansızın içeri girişimle, hiç öyle olmadığı halde, bir hırsız gibi sanki suçüstü yakalanan Françoise'ın yok etmeye vakit bulamadığı tabakların sayısını görünce, insan hemen rahatlardı. Françoise sonra kızına döndü: "Hadi git yat artık, bugün

yeterince çalıştın." (Kızının, bize hiçbir masrafı olmadığı, mahrumiyet içinde yaşadığı gibi, bizim için çalışmaktan da canı çıktığı izlenimini uyandırmak istiyordu.) "Mutfakta ayak altında dolaşma, beyefendi de misafir bekliyor, rahatsız ediyorsun. Hadi çık yukarı," diye devam etti, sanki yemek suya düştükten sonra laf olsun diye oturan ve beş dakika daha kalsam, kendiliğinden sıvışacak olan kızını yatmaya göndermek için otoritesini kullanmak zorundaymış gibi. Sonra bana dönüp, o güzel, halka özgü, ama biraz da kendine ait Fransızcasıyla, "Görüyor musunuz beyefendi? Uykusu başına sıçramış," dedi. Françoise'ın kızıyla konuşmak zorunda kalmadığıma çok memnundum.

Françoise'ın kızının, annesinin köyünün çok yakınında, bununla birlikte, arazinin yapısı, ekilen ürünler, şive ve özellikle de sakinlerinin kimi özellikleri bakımından farklı, küçük bir köyde doğduğunu daha önce belirtmiştim. Mesela, "kasap"la Françoise'ın yeğeni hiç anlaşamazlardı, ama bir ortak noktaları vardı: Birine bir haber götürmeye gittiklerinde, "kız kardeşin" veya "kuzinin" evine uğrayıp saatlerce oyalanırlardı, çünkü bir konuşmayı kendileri bitiremezlerdi; bu konuşma sırasında, sokağa çıkışlarının nedeni öylesine silinip giderdi ki, döndüklerinde, "Ee, saygıdeğer Norpois Markisi altıyı çeyrek geçe müsait olacak mıymış?" diye sorulsa, ellerini alınlarına vurarak, "Ah, unuttum!" bile demezler, "Aa, ben beyefendinin söylediğini anlamamışım, sadece selam götürülecek sanıyordum," diye cevap verirlerdi. Bir saat önce söylenmiş bir şey konusunda böyle "akıllarını kaybederler", buna karşılık, kız kardeşten veya kuzinden bir kere duydukları şeyi kafalarından çıkarmak bir türlü mümkün olmazdı. Mesela, kasap, İngilizlerin '70 savaşında Prusyalılarla birlikte bize karşı çarpıştıklarını duymuşsa (bu bilginin yanlış olduğunu nafile açıklamıştım), her üç haftada bir, konuşurken tekrarlardı: "İngilizlerin '70 savaşında Prusyalılarla birlikte bize karşı çarpışması yüzünden." - "Ama size yüz kere söyledim, yanlışınız var."İnancının zerrece sarsılmadığını ima eden bir cevap verirdi: "Ne olursa olsun, onlara kızmak için bahane değil. '70'ten beri köprülerin altından çok sular aktı." Bir keresinde, İngiltere'yle, benim tasvip etmediğim bir savaşa girilmesini savunurken, şöyle diyordu: "Tabii ki savaş olmaması her zaman daha iyidir, ama madem savaşmak gerekiyor, bir an önce olması daha iyi. Daha önce kız kardeşin de anlattığı gibi, İngilizler '70'te bizimle savaştığından beri, ticaret antlaşmaları canımıza okudu. Onları mağlup ettikten sonra, üç yüz frank giriş parası

ödemeden hiçbir İngilizi Fransa'ya sokmayacağız, biz şimdi İngiltere'ye gitmek için ödüyoruz ya."

Müthiş bir dürüstlük ve konuşurken lafının bölünmesine izin vermemek, bölünürse yirmi kere kaldığı yerden tekrar devam etmek –bu nedenle, konuşmaları bir Bach fügü kadar sarsılmaz bir sağlamlığa sahipti– konusunda kör bir inat dışında, nüfusu beş yüzü bulmayan, kestane ağaçları, söğütler, patates ve pancar tarlalarıyla çevrili bu küçük köyün sakinlerinin karakteri, işte böyleydi.

Françoise'ın kızı ise, kendisini çağdaş bir kadın olarak gördüğü ve köprülerin altından çok sular aktığını düşündüğü için, aksine Paris argosunu kullanır ve ilaveten, hiçbir yeni espriyi atlamazdı. Françoise ona benim bir prensesin evinden geldiğimi söyleyince, "Ya! Kıtipiyos bir prenses herhalde," dedi. Benim misafir beklediğimi görünce, adımın Charles olduğunu zannediyormuş gibi yaptı. Ben safça düzeltince, fırsatı kaçırmadı: "Ya! Ben Charles sanıyordum. Kendi kendime *'Charles attend,'*[12] diyordum." Pek hoş bir espri değildi. Ama Albertine'in gecikmesine teselli olarak, "Bence daha çok beklersiniz. Gelmez artık. Ah! Zamane yırtıkları!" dediğinde, o kadar ilgisiz kalamadım.

Konuşması annesininkinden böyle farklıydı işte; ama daha da ilginç olanı şuydu ki, annesinin konuşması da, köyünün çok yakınındaki Bailleau-le-Pin'li büyükannesininkinden farklıydı. Oysa iki köyün şiveleri, manzaraları gibi, pek farklı sayılmazdı. Françoise'ın annesinin, bir vadinin yamacına kurulu köyünde söğütler boldu. Buna karşılık, Fransa'nın çok uzaktaki küçük bir bölgesinde de, Meseglise'le neredeyse tıpatıp aynı şive konuşuluyordu. Bunu keşfetmemle sıkıntısını hissetmem aynı anda oldu. Bir keresinde, Françoise'ı, apartmandaki oda hizmetçilerinden, o köyden olan ve o şiveyi konuşan bir tanesiyle derin sohbette buldum. Onlar birbirlerini iyi kötü anlıyorlar, ben onları hiç anlamıyordum, onlar da bunu biliyor ve birbirlerinden bu kadar uzakta doğdukları halde hemşeri olmanın mutluluğunu bahane bilerek, tıpkı söylediklerimizin anlaşılmasını istemediğimizde yaptığımız gibi, yanımda bu yabancı dili konuşmaya devam ediyorlardı. Bu renkli lisan coğrafyası ve hizmetçi yarenliği incelemeleri, haftada bir mutfakta sürdürüldü ve ben bundan hiç zevk almadım.

Araba kapısı her açıldığında, kapıcı, merdiveni aydınlatan bir elektrik düğmesine bastığı ve ayrıca kiracıların hepsi de evlerine dönmüş olduğu için, derhal mutfağı terk edip sofaya gittim, oturduğum yerden, dairemizin camlı kapısını tamamen örtmeyen, biraz dar olan örtünün aralığından, merdivenin loşluğunun oluşturduğu koyu dikey çizgiyi gözetlemeye koyuldum. Bu çizgi birdenbire altın sarısına dönüşürse, Albertine kapıdan girmiş, iki dakika sonra yanımda olacak demekti; o saatte başka kimse gelemezdi artık. Karanlık kalmakta inat eden çizgiden gözlerimi ayıramıyordum; iyice görebileyim diye iki büklüm eğilip bakıyordum; ama ne kadar baksam da, dikey siyah çizgi, tutkulu arzuma rağmen, ani ve anlamlı bir büyüyle ışıklı, altından bir çubuğa dönüştüğünü görecek olsam yaşayacağım esritici sevinci yaşatmıyordu bana. Guermantes'ların daveti boyunca üç dakika olsun düşünmediğim Albertine için huzursuzlanıyordum böyle! Ne var ki, basit bir fiziksel zevkten mahrum kalma ihtimali, bir zamanlar başka kızlarla, özellikle Gilberte'le, geciktiği zamanlar yaşamış olduğum bekleyiş duygularını uyandırıyor ve dayanılmaz bir manevi ıstırap veriyordu bana.

Odama gitmek zorunda kaldım. Françoise da beni izledi. Davetten dönmüş olduğuma göre, yakamdaki gülü hâlâ takmamın anlamsız olduğunu düşünerek çıkarmaya yeltendi.

Onun bu hareketi, hem Albertine'in gelmeyebileceğini hatırlattığı, hem de beni, Albertine'i düşünerek şık olmak istediğimi itiraf etmeye zorladığı için, canımı sıktı; sertçe Françoise'dan kurtulmaya çalışınca çiçeği zedelemem ve Françoise'ın, "Gülü böyle paramparça edeceğinize çıkarmama izin verseydiniz daha iyi olurdu," demesi de, öfkemi iyice artırdı. Zaten her sözü beni çileden çıkarıyordu. İnsan bekleyiş içindeyken, arzuladığı şeyin yokluğundan ötürü o kadar ıstırap çeker ki, bir başka mevcudiyete tahammül edemez.

Françoise odadan çıktıktan sonra, şimdi Albertine tarafından beğenilme merakına kapılacak idiysem, okşamalarımıza koyulmak üzere evime geldiği gecelerde karşısına onca kez tıraş olmadan, birkaç günlük sakalla çıkmış olmanın, son derece tatsız olduğunu düşündüm. Albertine'in beni umursamayıp yalnız başıma bıraktığını hissediyordum. Hem belki hâlâ gelir diye odamı biraz süslemek amacıyla, hem de sahip olduğum en güzel şeylerden biri olduğu için, yıllar sonra ilk kez, Gilberte'in, Bergotte'un broşürünü içine koymak üzere, benim için yaptırdığı ve uzun zaman

boyunca uyurken, akik bilyeyle birlikte yanı başımda tutmuş olduğum türkuvaz kakmalı kılıfı başucumdaki sehpanın üzerine koydum. Belki de, hâlâ gelmemiş olan Albertine kadar, onun şu anda, görünüşe bakılırsa daha eğlenceli bulduğu ve benim bilmediğim bir "başka yer"deki varlığı da ıstırap veriyordu bana; daha bir saat önce, kıskanma denen şeyi hiç yaşamadığıma ilişkin Swann'a söylediklerime rağmen, arkadaşımı daha sık aralıklarla görsem, bu ıstırap, Albertine'in vaktini nerede, kiminle geçirdiğini öğrenmeye yönelik kaygı dolu bir ihtiyaca dönüşebilirdi. Saat çok geç olduğundan Albertine'in evine hizmetçiyi göndermeye cesaret edemezdim, ama belki kız arkadaşlarıyla birlikte bir cafe de yemek yiyordur ve bana telefon etmeyi akıl eder umuduyla, komütatörü çevirdim ve hattı kendi odama bağlayarak, postaneyle, normal olarak bu saatte bağlı olduğu kapıcı kulübesi arasındaki hattı kestim. Françoise'ın odasının açıldığı küçük koridorda bir alıcı bulunması daha basit, daha pratik, ama nafile olurdu. Uygarlığın yeni gelişmeleri, insanların hiç tahmin edilmeyen meziyetler veya yeni kusurlar sergilemesine imkân vererek, dostlarının onları daha çok sevmesine veya kendilerine tahammüllerinin azalmasına yol açar. İşte bu şekilde Edison'un keşfi de, Françoise'ın yeni bir kusur daha edinmesine imkân tanımıştı: Ne kadar gerekli, ne kadar acil bir durum olursa olsun, telefonu kullanmayı reddediyordu. Tıpkı bazılarının aşı olmaktan kaçması gibi, telefonu kullanmayı kendisine öğretmek istediğimiz zaman, mutlaka kaçıvermenin bir yolunu buluyordu. Bu yüzden telefon benim odama yerleştirilmiş, annemle babamın rahatsız olmamaları için de, zil sesinin yerine sadece bir tıkırtı konmuştu. Sesi duyamam korkusuyla hiç kıpırdamıyordum. O kadar kıpırtısızdım ki, aylardır ilk defa, saatin tik taklarını farkettim. Françoise eşyalarımı düzeltmeye geldi. Benimle sohbet ediyordu, ama ben bu konuşmadan nefret ediyordum; Françoise'ın konuşmasının hiç değişmeyen bir sıradanlıktaki sürekliliğinin ardında, benim duygularım her dakika değişiyor, korkudan kaygıya, kaygıdan tam bir hayal kırıklığına geçiyordu. Françoise'a söylemem gerektiğini düşündüğüm, belli belirsiz bir hoşnutluk ifade eden sözlerimden farklı olarak, yüzümde öyle bedbaht bir ifade olduğunu hisediyordum ki, sözde kayıtsızlığımla bu ıstırap arasındaki çelişkiyi açıklamak için, romatizma ağrısı çekiyormuş gibi yaptım; ayrıca, Françoise'ın esasen alçak sesle söylediği (Albertine'i düşünerek değil, çünkü gelme ihtimalinin olduğu saatin çoktan geçtiği kanısındaydı) sözlerin, artık gelmeyecek olan kurtarıcı telefonu duymamı engellemesinden de korkuyordum. Nihayet Françoise

yatmaya gitti; giderken çıkaracağı gürültü telefonun sesini bastırmasın diye tatlı-sert bir tavırla gönderdim onu. Sonra tekrar dinlemeye, acı çekmeye koyuldum; bekleyiş içinde olduğumuz zaman, sesleri toplayan kulaktan, sınıflandırıp çözümleyen zihne ve oradan da, sonuçlarını bildirdiği kalbe yapılan çifte yolculuk o kadar süratlidir ki, süresini fark edemeyiz bile, doğrudan kalbimizle dinliyormuşuz gibi gelir bize.

Bir telefon sesi duymanın, giderek daha kaygılı hale gelen ve hiç gerçekleşmeyen arzusunun durmadan tekrarı, beni yiyip bitiriyordu; yapayalnız katlandığım yürek darlığının sarmalında sıkıntılı bir yükselişin doruk noktasına geldiğimde, telefonun, ansızın bana yaklaşıveren kalabalık Paris gecesinin derinliklerinden çıkıp kitaplığımın yanına gelen, Tristan'daki sallanan mendili veya çobanın kavalını hatırlatan o mekanik, ilahi topaç sesini duydum birdenbire. Hemen fırladım, Albertine'di. "Bu saatte telefon etmekle rahatsız etmiş olmadım umarım?" - "Yok canım... " dedim sevincimi bastırarak, çünkü saatin uygunsuzluğuna ilişkin bu sözleri, herhalde birkaç dakika sonra, bu kadar geç bir saatte geleceği için özür dilemek amacıyla söylüyordu, gelmeyeceği için değil. "Geliyor musunuz?" diye sordum kayıtsız bir tonda. "Şey... hayır, bana mutlak surette ihtiyacınız yoksa."

Benliğimin, kavuşmak istediği diğer yarısı, Albertine'deydi. Gelmesi şarttı, ama başlangıçta bunu söylemedim ona, nasıl olsa konuşmaktaydık, son dakikada ya onu bana gelmeye, ya da atlayıp evine gitmeme izin vermeye zorlayabilirdim kendisini. "Evet, evimin yakınında, sizden de çok uzaktayım," dedi; "notunuzu doğru dürüst okumamışım. Şimdi buldum da, bekliyorsunuzdur diye korktum." Yalan söylediğini hissediyordum; artık bu öfkeyle, onu görmekten çok zahmete sokmak ihtiyacıyla gelmeye mecbur etmek istiyordum. Ama bir iki dakika sonra elde etmeye çalışacağım şeyi önce reddetmekte ısrarlıydım. Peki ama neredeydi? Albertine'in sözlerine başka sesler karışıyordu: Bir bisiklet kornası, şarkı söyleyen bir kadın sesi, uzaklardan bir mızıka, şu anda yakınımda olanın, tıpkı çevresindeki bütün tahıllarla birlikte taşınan bir toprak parçası misali, şimdi bulunduğu çevrenin ortasındaki Albertine olduğunu kanıtlarcasına, o sevgili ses kadar açık seçik işitiliyordu. Benim duyduğum seslerin aynıları onun da kulağına çarpıyor ve dikkatini dağıtıyordu: kendi başlarına anlamsız oldukları kadar mucizeyi bize sergilemek için de gerekli olan, konuya yabancı, gerçeklik ayrıntıları; herhangi bir Paris sokağını betimleyen, yalın ve büyüleyici

özellikler, aynı zamanda bilinmeyen ve Albertine'in Phaidra çıkışında bana gelmesini engellemiş olan bir gecenin içe işleyen, zalim özellikleri. "Her şeyden önce şunu belirteyim ki, gelin diye söylemiyorum, çünkü bu saatte gelmeniz benim için büyük rahatsızlık olurdu... " dedim, "uykudan ölmek üzereyim. Ayrıca daha bin türlü sorun çıkartır. Ama şunu mutlaka söylemek istiyorum ki, mektubumun yanlış anlaşılması imkânsızdı. Anlaştığımıza dair cevap da vermiştiniz. Madem anlamamıştınız, ne demek istiyordunuz?" - "Anlaştık demiştim ama anlaştığımız şeyin ne olduğunu tam hatırlamıyordum. Ama siz kızmışsınız, canım sıkıldı buna. Phaidra'ya gittiğime pişmanım. Bu kadar mesele olacağını bilseydim... " diye ekledi, bir kabahat işleyip, başka bir şeyden ötürü kendilerine sitem edildiğini zannedermiş gibi yapan bütün insanlar gibi. "Phaidra'nın hoşnutsuzluğumla hiçbir ilgisi yok, gitmenizi de ben istemiştim zaten." - "Öyleyse bana kızgınsınız, saatin bu kadar geç olması ne aksilik, yoksa gelirdim, ama kendimi affettirmek üzere yarın ya da öbür gün gelirim." - "Yo hayır Albertine, rica ederim, bir gecemi ziyan ettiniz, bari önümüzdeki günlerde rahat bırakın beni. İki üç haftadan önce serbest olmayacağım. Bakın, birbirimizden öfkeyle ayrılıyormuşuz hissi sizi rahatsız ediyorsa, ki aslında hakkınız da var belki, o zaman, yorgunluksa yorgunluk, madem bu saate kadar bekledim sizi, siz de hâlâ dışarıdasınız, hemen şimdi gelmenizi tercih ederim, kahve içip uyanık kalacağım." - "Yarına erteleyemez miyiz? Zor olacak çünkü... " Gelmeyecekmiş gibi söylediği bu mazeretleri duyunca, daha Balbec'teyken, her günümü, eflatun eylül denizinin önünde bu pembe gülün yanında olacağım âna göre yönlendiren o kadife çehreyi tekrar görme arzusuna, çok farklı bir unsurun ıstıraplı bir biçimde nüfuz etmeye çalıştığını sezdim. Bir insana duyulan bu korkunç ihtiyacı, Combray'de annemle ilişkili olarak, üstelik yanıma çıkamayacağına dair Françoise'la haber gönderdiğinde, ölmeyi isteme derecesinde tanımıştım. Eski duygunun, o daha yeni, kösnüllüğünün nesnesi bir sahil çiçeğinin renkli yüzeyinden, pembe teninden başka şey olmayan öteki duyguyla birleşip tek bir unsur haline gelme çabası, çoğunlukla, sadece birkaç saniye de sürebilecek yeni bir cisim (kimyasal anlamda) oluşturmaktan başka sonuç vermez. En azından o gece ve sonra da uzun bir süre boyunca, iki unsur birbirinden ayrı kaldı. Ama daha telefonda duyduğum son sözlerden, Albertine'in hayatının, hem ele geçirmek için daima yorucu keşifler yapmamı gerektirecek kadar benden uzakta (şüphesiz maddi anlamda değil) yer aldığını, hem de, daha güvenli olması için, sonraları "kamufle edilmiş"

diye adlandırma alışkanlığını edindiğimiz türden sahra tahkimatı gibi düzenlenmiş olduğunu anlamaya başladım. Aslında Albertine, toplumun daha yüksek bir düzeyinde, kapıcı kadının, geldiğinde mektubunuzun kendisine iletileceğine dair ulağınıza söz verdiği ve günün birinde, dışarıda tanışıp mektup yazmakta sakınca görmediğiniz kişinin, kapıcının ta kendisi olduğunu keşfettiğiniz türden insanlardandı. Evet, bu kadın gerçekten de size söylediği evde –ama kapıcı kulübesinde– oturmaktadır (ev aynı zamanda küçük bir randevuevidir, kapıcı kadın da patronu). Bu hayatlar, beş altı değişik savunma hattı üzerine kurulmuştur, öyle ki, bu kadını görmek ya da ondan haber almak istediğimizde, ya fazla sağa, ya fazla sola, ya fazla ileriye, ya fazla geriye hamle yapmış oluruz ve aylar, hattâ yıllar boyunca, hiçbir şeyden haberimiz olmayabilir. Albertine konusunda hiçbir zaman hiçbir şey öğrenemeyeceğimi, gerçek ayrıntılarla yalan bilgilerin birbirine karışan çeşitliliğinin içinden asla çıkamayacağımı hissediyordum. Ve bunun, onu hapsetmedikçe (ama hapisten de kaçılır), sonuna kadar böyle olacağını da seziyordum. O gece, bu kanı sadece bir tedirginliğin beni yalayıp geçmesine sebep oldu, ama bu huzursuzluğun içinde, uzun süreli ıstırapların önsezisi hafifçe kıpırdar gibiydi.

"Olmaz," diye cevap verdim, "söyledim ya, üç haftadan önce serbest olamayacağım, yarın da, diğer günler de." - "Peki, öyleyse... hemen atlayıp geleyim... çok tatsız bir durum, bir kız arkadaşımın evindeyim... " (Gelme teklifini kabul etmeyeceğimi düşündüğünü hissediyordum, dernek teklifi samimi değildi, onu köşeye sıkıştırmak istiyordum.) "Kız arkadaşınızdan bana ne, ister gelin, ister gelmeyin, sizin bileceğiniz iş, ben istemiyorum sizden gelmenizi, kendiniz teklif ettiniz." - "Kızmayın, hemen bir faytona atlıyorum, on dakika sonra sizde olurum."

Böylece, gecesinin derinliklerinden, uzaktaki bir insanın faaliyet alanının sınırlarını çizen görünmez bir mesajın çıkıp odama kadar geldiği bu Paris'te, bu ilk müjdeden sonra belirecek olan, bir zamanlar Balbec göğü altında tanıdığım, Grand-Hotel'in garsonlarının, sofrayı kurarken, batan güneşin ışınlarıyla gözlerinin kamaştığı, camlar tamamen açılmış olduğundan, hâlâ gezinen son müşterilerin oyalandığı sahilden, henüz kimsenin inmediği yemek salonuna, akşamın belli belirsiz esintilerinin rahatça dolabildiği, tezgâhın arkasındaki aynada, Rivebelle'e kalkan son teknenin kırmızı aksinin geçip gittiği, dumanın gri aksinin ise uzun süre oyalandığı Balbec'te tanıdığım Albertine'di. Albertine'in niçin gecikmiş olabileceğini merak

etmiyordum artık; Françoise odama girip, "Mlle Albertine geldi," dediğinde, başımı bile çevirmeden, "Nasıl olur, Mlle Albertine bu saatte mi geliyor!" diye cevap vermem, tamamen roldü. Ama sonra, sorumun gözle görünür içtenliğini doğrulamak üzere, sanki cevabını merak edermiş gibi Françoise'a baktığımda, hayranlık ve öfkeyle farkettim ki, cansız giysileri ve yüz hatlarını konuşturma sanatında Berma'yla bile rekabet edebilen Françoise, bluzuna, en beyaz olanları en üste çıkarılmış, bir nüfus kaydı gibi sergilenmiş olan saçlarına, yorgunluk ve itaatin kamburlaştırdığı sırtına, rollerini ezberletmeyi başarmıştı. Hepsi birden, bu yaşta, gecenin ortasında, uykudan uyandırılıp ılık yatağından koparılarak zatürreeye yakalanma pahasına, alelacele giyinmek zorunda bırakılan hizmetkârımıza acıyorlardı. Ben de bunun üzerine, Albertine'in geç bir saatte gelişinden ötürü özür dilermiş gibi görünmekten korkup, "Neyse, geldiğine çok sevindim, çok iyi oldu," diyerek sevincimin dışarı taşmasına izin verdim. Françoise'ın cevabını duyunca, sevincim hızla gölgelendi. Françoise, hiçbir şikâyette bulunmadan, hattâ tutamadığı bir öksürüğü elinden geldiğince bastırmaya çalışırcasına, sadece üşürmüş gibi şalına sarınarak, teyzesinin hatırını sormayı da ihmal etmediği Albertine'e neler söylediğini tek tek anlatmaya koyuldu. "Ben de ona, beyefendi artık küçük hanımdan umudunu kesmiştir diyordum, gelinecek bir saat değil çünkü, birazdan sabah olacak. Ama herhalde olduğu yerde eğleniyormuş ki, beyefendiyi beklettiği için üzüldüğünü söylemek şöyle dursun, dünya umurunda değilmiş gibi bir havada,

'Geç olsun da güç olmasın!' diye cevap verdi." Sonra Françoise, kalbime bir bıçak gibi saplanan şu sözleri ekledi: "Benimle böyle konuşmakla, kendini ele vermiş oldu. İşin aslını gizlemeyi istiyordu belki, ama... "

Bunda beni pek de şaşırtacak bir şey yoktu aslında. Biraz önce de belirttiğim gibi, kendisinden bir haber iletmesi istendiğinde, Françoise, seve seve ayrıntısına girdiği kendi sözleri konusunda olmasa bile, beklenen cevap hakkında nadiren açıklamada bulunurdu. Ama istisnai olarak arkadaşlarımızın söylediklerini, ne kadar kısa olursa olsun, bize aktardığı durumlarda, genellikle, icabında bu sözlere eşlik ettiğini ileri sürdüğü yüz ifadesine, ses tonuna başvurarak, bu cevaba kırıcı bir şeyler katmayı başarırdı. Gerekirse, kendisini gönderdiğimiz bir dükkânda, muhtemelen uydurma olan bir hakarete uğradığını itiraf ederdi ki, bizi temsil eden, bizim adımıza konuşmuş olan Françoise'a yapılan bu hakaret, dolaylı olarak bize

dokunsun. Bu durumda kendisine verilebilecek tek cevap, yanlış anladığı, paranoyak olduğu ve bütün satıcıların kendisine karşı birlik olmadığıydı. Zaten onların duyguları benim için önem taşımıyordu. Oysa Albertine'in duyguları konusunda aynı şey söz konusu değildi. Françoise'ın aktardığı alaylı sözler: "Geç olsun da güç olmasın!", bana derhal Albertine'in geceyi birlikte geçirdiği, dernek ki benim yanımda olmaya tercih ettiği arkadaşlarını düşündürdü. "Çok komik kız, küçücük, yassı bir şapka takmış, o koca gözleriyle bir tuhaf duruyor, hele bir de o mantosuyla; onu da ördütse iyi olur, her tarafı delik deşik olmuş. Komiğime gidiyor," diye ekledi Françoise, Albertine'le alay eder gibi; Françoise benim duygularımı nadiren paylaşır, ama kendi duygularını bildirme ihtiyacı hissederdi. Bu gülüşün, küçümseyici bir alayı ifade ettiğini anlamış gibi görünmek bile istemiyordum, ama kısasa kısas, sözünü ettiği küçük şapkayı hiç bilmediğim halde, Françoise'a, "Sizin 'küçücük yassı şapka' dediğiniz şey, aslında bir nefaset..." diye cevap verdim. "Dernek ki iyice beter bir şey," dedi Françoise, gerçek horgörüsünü bu sefer açıkça ifade ederek. Bunun üzerine (yalan cevabım öfkemin değil, gerçeğin bir ifadesi gibi görünsün diye tatlılıkla, tane tane konuşarak, ama Albertine'i bekletmemek için pek de vakit kaybetmeden), Françoise'a şu acımasız sözleri söyledim: "Mükemmel bir insansınız," dedim yaltaklanarak, "çok hoşsunuz, meziyetleriniz saymakla bitmez, ama kıyafet konusunda da, kelimeleri doğru telaffuz edip dil yanlışları yapmama konusunda da, Paris'e geldiğiniz günden beri bir arpa boyu ilerlemediniz." Bu eleştirim özellikle saçmaydı, çünkü tam olarak telaffuz etmekten gurur duyduğumuz Fransızca kelimelerin kendileri de, Latinceyi ya da Saksoncayı yanlış telaffuz eden Galyalıların yaptığı birer "dil yanlışı"dır aslında; bizim lisanımız, birkaç başka dilin bozuk telaffuzundan başka bir şey değildir çünkü. Yaşayan haliyle lisanın ruhu, Fransızcanın geleceği ve geçmişi, işte Françoise'ın hatalarında benim ilgilenmem gereken şeyler bunlardı. "Ördürse" yerine kullandığı "ördütse"[13], balina veya zürafa gibi, çok eski çağlardan günümüze kalabilmiş hayvan varlığının geçirdiği aşamaları bize gösteren hayvanlar kadar ilginç değil miydi?

"Madem ki," diye ekledim, "bunca yıldır öğrenememişsiniz, asla öğrenemeyeceksiniz demektir. Ama üzülmeyin, bu sizin çok iyi bir insan olmanıza, jöleli dana eti pişirmeyi ve daha yüzlerce şeyi kusursuz biçimde yapmanıza engel teşkil etmez. Sizin basit bir şey sandığınız şapka, Guermantes Prensesi'nin beş yüz franklık bir şapkası model alınarak

yapıldı. Zaten ben yakında Mlle Albertine'e daha da güzel bir şapka hediye etmeye niyetliyim." Françoise'ın en çok canını sıkacak şeyin, onun sevmediği insanlara para harcamam olduğunu biliyordum. Cevaben söylediği birkaç kelime, aniden nefesi tıkandığı için pek anlaşılamadı. Daha sonra, kalp hastası olduğunu öğrendiğimde, sözlerine bu şekilde cevap yapıştırmanın acımasız ve kısır hazzından kendimi hiçbir zaman mahrum etmediğim için ne büyük bir pişmanlık duydum! Aslında Françoise'ın Albertine' den nefret etmesinin sebebi, yoksul olan Albertine'in, Françoise'ın benim üstünlüklerim olarak değerlendirdiği şeyleri artırma imkânı olmamasıydı. Mme de Villeparisis'nin beni her davet edişinde, Françoise iyilikle gülümserdi. Buna karşılık, Albertine'in bana bir karşılıkta bulunmamasına kızıyordu. Sonunda, sözümona Albertine'den gelen hediyeler uydurmak zorunda kaldım; Françoise bunların varlığı konusunda asla en ufak bir inanç kırıntısı beslemedi. Bu karşılıksız bırakma huyu, özellikle besinsel konularda ortaya çıkınca gücüne gidiyordu. Albertine'in annemin akşam yemeği davetlerini kabul edip bizim Mme Bontemps'ırt evine davet edilmeyişimiz (oysa kocasının, eskiden bakanlıktan sıkılıp yaptığı gibi, çeşitli "görev"leri kabul etmesi sebebiyle, Mme Bontemps vaktinin yarısını Paris'in dışında geçiriyordu), Françoise'a göre arkadaşımın kabalığını gösteriyor ve o da bunu, Combray'de çok kullanılan şu özdeyişi söyleyerek, dolaylı yoldan eleştiriyordu:

— Hadi gel, ekmeğimi yiyelim.

— İyi olur, karnım da zil çalıyor.

— İstersen seninkini yiyelim.

— Yok geçti, canım istemiyor.

Mektup yazmak zorundaymışım gibi yaptım. "Kime mektup yazıyordunuz?" dedi Albertine içeri girdiğinde. "Güzel bir kız arkadaşıma, Gilberte Swann'a. Tanımıyor musunuz kendisini?" - "Hayır." Albertine'e geçirdiği geceyle ilgili soru sormaktan vazgeçtim, ona sitem edeceğimi, saatin kaç olduğu düşünülürse, öpücüklere, okşamalara geçecek kadar barışmaya vaktimiz kalmayacağını hissediyordum. Bu yüzden de, ilk dakikadan itibaren öpüşmeye, okşamaya başlamak istiyordum. Öte yandan, biraz sakinleşmiş olmakla birlikte, mutlu değildim. Bekleyişin belirleyici özellikleri olan, pusulayı şaşırma, yön duygusunun tamamen kaybolması, beklenen kişinin gelişinden sonra da devam eder ve içimizde, bu gelişi,

kafamızda büyük bir haz olarak canlandırmamıza yarayan dinginliğin yerini alarak, herhangi bir haz duymamızı engeller. Albertine yanımdaydı; oysa çarpıntısı devam eden, altüst olmuş sinirlerim, hâlâ onu bekliyordu. "Güzel bir öpücük istiyorum Albertine." - "İstediğiniz kadar," dedi, bütün iyi yürekliliğiyle. Onu hiç bu kadar güzel görmemiştim. "Bir tane daha?" - "Biliyorsunuz beni çok, çok mutlu ediyor." - "Beni bin kat daha mutlu ediyor," diye cevap verdi. "Aa! Bu ne güzel bir kılıf böyle!" - "Alsanıza, hatıra olarak veriyorum size." - "Çok iyisiniz... " Sevdiğimiz kişiyi, artık onu sevmeyeceğimiz zaman bürüneceğimiz benliğe şimdiden bürünerek düşünmeye çalışsak, hayaller âleminde yaşama illetinden temelli kurtulurduk. Gilberte'in akik bilyesine, türkuvazlı kılıfına, bütün bunlara bir zamanlar önem kazandıran tek şey, tamamen içsel bir durumdu, çünkü şimdi gözümde herhangi bir kılıftan, herhangi bir bilyeden farkları yoktu.

Bir şey içmek ister mi diye sordum Albertine'e. "Şurada portakal ve su var galiba," dedi. "Bence mükemmel olur." Böylece, Albertine'in öpücükleriyle birlikte, Guermantes Prensesi'nin evinde bana bu öpücüklerden üstün görünen serinliği de tadabildim. Suyun içine sıkılmış portakal, sanki içtikçe, esrarengiz olgunlaşma sürecini, bambaşka bir âleme ait olan bu insan bedeninin belirli durumları üzerindeki olumlu etkisini, onu yaşatmaya gücü olmamakla birlikte, sayesinde yardımcı olabildiği sulama sistemini, meyvenin duyularıma açıkladığı, zihnime katiyen açıklamadığı yüzlerce muammayı, bir bir bana ifşa etmekteydi.

Albertine gittiğinde, Gilberte'e mektup yazacağıma dair Swann'a söz verdiğimi hatırladım ve bu işi hemen yapmanın daha hoş olacağını düşündüm. Bir zamanlar, kendisiyle mektuplaşıyormuşum hayalini kendime yaşatabilmek için defterlerimi doldurduğum Gilberte Swann ismini, zarfın üzerine duygusuzca, sıkıcı bir ev ödevinin son satırını yazar gibi yazdım. Çünkü eskiden bu ismi yazan bendim, oysa şimdi alışkanlık, bu görevi çok sayıdaki yardımcılarından birine devretmişti. Bu sekreter, alışkanlık tarafından hizmetime yakın zamanda verildiğinden, Gilberte'i tanımamıştı ve onun sadece, benim kendisinden söz ettiğimi duyarak, bu sözlere bir gerçeklik yüklemeden, eskiden âşık olduğum bir genç kız olduğunu biliyordu; bu yüzden de, Gilberte'in adını daha büyük bir dinginlikle yazabiliyordu.

Gilberte'i soğuk olmakla suçlayamazdım. Onun karşısında şimdiki benliğim, onun eski benliğini en iyi anlayabilecek "tanık"tı. Türkuvazlı

kılıfla akik bilye, eskiden Gilberte'in nazarında ne idiyseler, onların üzerine kendi içindeki alevi yansıtmayan herkesin nazarında ne olurlarsa, şimdi Albertine'in karşısında, benim nazarımda da aynı şey olmuşlardı. Ama şimdi, nesnelerin ve kelimelerin gerçek gücünü saptıran yeni bir huzursuzluk vardı içimde. Albertine bana tekrar teşekkür etmek üzere, "Turkuvazı o kadar severim ki!" dediğinde, "Bu turkuvazların ölmesine izin vermeyin," diye cevap vererek, bir zamanlar beni Gilberte'le birleştiren hissi koruyamadığı kadar, şimdi de Albertine'de bir his uyandıramayan dostluğumuzun geleceğini, mücevherlere emanet edercesine bu türkuvazlara emanet ediyordum.

O sıralarda, sadece tarihin bütun önemli dönemlerinde tekrarlandığı için kayda değer olan bir olay cereyan etti. Benim Gilberte'e mektup yazdığım esnada, balodan yeni dönmüş, miğferini hâlâ çıkarmamış olan M. de Guermantes, ertesi gün resmen mateme girmeye mecbur olacağını düşünüp, yapacağı kaplıca tedavisini bir hafta önceye almaya karar verdi. Üç hafta sonra kaplıcadan döndüğünde (burada ileri atlıyorum, Gilberte'e mektubumu yeni bitirmiştim aslında), başlangıçta gayet ilgisiz olan dükün, sonra fanatik bir Dreyfus aleyhtarına dönüştüğünü görmüş olan arkadaşları, dükün (sanki tedavinin etkisi mesaneyle sınırlı kalmamışçasına) söylediği şu sözleri duyunca, şaşkınlıktan dilleri tutuldu: "Canım, dava yeniden görülecek, Dreyfus de aklanacak; aleyhinde hiçbir delil bulunmayan bir insan mahkûm edilemez. Hayatınızda Froberville gibi bir bunak gördünüz mü hiç? Fransızları kıyıma (savaş anlamında) hazırlayan bir subay! Bu ne biçim bir çağ!" Guermantes Dükü, aradan geçen süre içinde, kaplıcada üç büyüleyici hanımla (bir İtalyan prensesi ve iki görümcesiyle) tanışmıştı. Hanımların, okudukları kitaplara, Casino'da verilen bir temsile ilişkin birkaç sözünden, yüksek seviyeli, entelektüel, kendi ifadesiyle yarışamayacağı kadınlarla karşı karşıya olduğunu dük hemen anlamıştı. Prensesin kendisini briçe davet etmesi, bu yüzden onu iyice mutlu etmişti. Ne var ki prensesin evine varır varmaz, koyu Dreyfus aleyhtarlığının verdiği şevkle, "Meşhur Dreyfus Davası'nın yeniden görülmesinden hiç bahsedilmiyor artık," dediğinde, prensesle görümcelerinin, "İhtimal hiç bu kadar güçlü olmamıştı. Hiçbir suçu olmayan bir insan zindanda tutulamaz," dediklerini duyunca, afallayıp kalmıştı. "Ne? Ne?" diye kekelemişti önce, o güne kadar zeki zannettiği birisini gülünç duruma düşürmek için o evde kullanılan tuhaf bir lakap duymuş gibi. Ama birkaç gün sonra, başkalarından duyup büyük bir sanatçıya, nedenini bilmeden, sırf

alçaklıktan, taklit zihniyetiyle, "Hey, Jojotte!" diye bağırışımız gibi, dük de prensesin evinde, bu yeni âdet henüz kendisini çok rahatsız ettiği halde, "Öyle ya, aleyhinde bir kanıt yoksa!" demeye başlamıştı. Üç büyüleyici hanım, dükün yeterince süratli ilerlemediğini düşünüp biraz sert davranıyorlardı: "Aslında zeki bir insanın, bir kanıt bulunduğuna inanması imkânsızdı." Dreyfus aleyhine her "ezici" bilgi ortaya çıktığında, dük, bunun üç büyüleyici hanıma saf değiştirteceği zannıyla gelip olayı bildiriyor, hanımlarsa kahkahalarla gülüp müthiş bir diyalektik incelikle, iddianın geçersiz ve kesinlikle abes olduğunu kolaylıkla ispat ediyorlardı kendisine. Dük Paris'e döndüğünde, fanatik bir Dreyfus taraftarıydı. Şüphesiz, üç büyüleyici hanımın, bu durumda, gerçeğin habercileri olmadıkları iddiasında değiliz. Yine de, dikkat edilirse, her on yılda bir, kendisini son görüşümüzde gerçek bir inançla dolup taşan bir adama, ilişki kurduğu zeki bir çiftin veya tek bir büyüleyici hanımın, birkaç ay içinde tam zıt fikirleri aşıladığı olur. Bu bağlamda, tıpkı samimi adam gibi davranan birçok ülke vardır ki, bir millete karşı nefretle doluyken, altı ay içinde duyguları değişir, ittifakları tersine döner.

Albertine'le bir süre görüşmedim, ama artık hayalgücüme hitap etmeyen Mme de Guermantes'ın yerine, başka perileri ve bu perilerin, bir yumuşakçayla, kendi imal edip içinde barındığı kabuğunun sedeften veya mineden kapakları ya da mazgallı kulesi kadar ayrılmaz bir bütün oluşturdukları evlerini görmeye devam ettim. Bu hanımları sınıflandırmam istense, beceremezdim; önemsiz ve yalnız çözülmesi değil, ortaya konması da imkânsız bir meseleydi bu. Hanımdan önce, periler âlemine ait konağa ulaşmak gerekiyordu. Bu hanımlardan biri, yaz aylarında, daima öğle yemeğinden sonra misafir kabul ettiğinden, daha evine varmadan önce bile, güneş o kadar kızgındı ki, faytonun körüğünü indirmek gerekmişti; bu güneşin anısı, ben farkına varmadan, izlenimin bütününde yerini alacaktı. Ben sadece Cours-la-Reine Caddesi'ne gittiğimi sanıyordum, oysa aslında, ayakları yere basan bir adamın belki alaya alacağı toplantıya varmadan önce, tıpkı bir İtalya yolculuğu gibi, baş döndürücü hazlar yaşamıştım ve bundan böyle hafızamda konak, bu hazlarla ayrılmaz bir bütün oluşturacaktı. Üstüne üstlük, ev sahibesi, hem mevsimin, hem de o saatin sıcaklığı yüzünden, misafirlerini ağırladığı zemin kattaki dev dikdörtgen salonların panjurlarını sımsıkı kapamıştı. Başlangıçta ev sahibesiyle ziyaretçilerini, hattâ boğuk sesiyle beni yanına, Europa'nın Kaçırılışı 'nı temsil eden bir Beauvais koltuğa çağıran Guermantes Düşesi'ni bile

tanıyamamıştım. Sonra duvarlarda, direkleri tomurcuklanmış gülhatmiden gemileriyle, devasa XVIII. yüzyıl duvar halılarını gördüm; bunların altında, sanki bir Seine sarayında değil, Neptün'ün, Okeanos ırmağı kıyısındaki sarayındaydım, Guermantes Düşesi de, bir nehir tanrıçasına dönüşmüştü. Bundan farklı olan çeşitli salonları saymaya başlasam, sonu gelmez. Bu örnekten de kolayca anlaşılabileceği gibi, sosyeteye ilişkin değerlendirmelerime, yekûnu alırken asla hesaba katmadığım şiirsel izlenimleri de dâhil ediyordum, öyle ki, bir salonun üstünlüklerini hesapladığımda, işlem hiçbir zaman doğru olmuyordu.

Şüphesiz, tek hata kaynakları bunlar değildi, ama Balbec'e gidişimden (maalesef aynı zamanda sonuncusu olacak ikinci Balbec yolculuğuma çıkmadan) önce, yerini epey ileride bulacak olan sosyete tabloları çizmeye başlayacak vaktim yok. Şimdilik şunu belirtmekle yetinelim: Gilberte'e yazdığım mektubun ve adeta işaret ettiği Swann'lara dönüşün bu ilk yanlış nedenine (görece havai hayatım ve bunun yarattığı sosyeteye düşkünlük zannı), Odette, aynı derecede yanlış olan bir ikincisini ekleyebilirdi. Şu âna kadar, aynı kişinin nazarında sosyetenin büründüğü görünümleri tasvir ederken, sosyetenin değişmediğini varsaydım; hiç kimseyi tanımayan bir hanım herkesin evine gitmeye başlarsa, üstün konumu olan bir başkası da yüzüstü bırakılırsa, bunu, zaman zaman aynı çevrede, borsa oyunları sonucunda sansasyonel bir iflasa veya beklenmedik bir zenginliğe yol açan, tamamen kişisel iniş çıkışlardan biri olarak değerlendiririz sadece. Oysa mesele bundan ibaret değildir. Sosyetenin, sanat akımlarından, siyasal buhranlardan, halkın beğenisini fikir tiyatrosuna, sonra izlenimci resme, sonra karmaşık Alman müziğine, ardından yalın Rus müziğine, ya da toplumsal görüşlere, adalet görüşlerine, dinsel gericiliğe, yurtseverliğin canlanmasına yönelten gelişmelerden çok daha düşük düzeydeki gösterileri, yine de bunların uzak, parçalanmış, kararsız, bulanık, değişken bir yansımasıdır bir ölçüde. Öyle ki, salonlar bile, şu âna kadar, karakterlerin incelenmesi için uygun düşmüş olan statik kıpırtısızlık içinde tasvir edilemez; karakterlerin kendileri de, yarı tarihsel bir akışın içine adeta sürüklenmelidirler. Zihinsel gelişmeler konusunda bilgilenmeye az çok içtenlikle susamış olan yüksek sosyete mensuplarını, bu gelişmeleri izleyebilecekleri çevrelerde bulunmaya sevk eden yenilik merakı, bunların, genellikle, o güne kadar keşfedilmemiş ve sosyetede uzun zamandır nüfuzlu olmuş, güçlü yanlarını da, zaaflarını da bildiklerinden, hayalgüçlerine artık hitap etmeyen kadınlarda solmuş, kurumuş olan, üstün bir zihnin umutlarını

bütün tazeliğiyle temsil eden bir ev sahibesini tercih etmelerine yol açar. Her dönem, bu şekilde yeni kadınlarda, yeni bir grup kadında cisimleşir; en yeni merak konularıyla kopmaz bir bütün teşkil eden bu kadınlar, kıyafetleriyle, adeta o anda, son tufanın yarattığı, bilinmeyen bir tür gibi, her yeni Konsüllük Dönemi'nin, her yeni Direktuvar'ın dayanılmaz dilberleri olarak ortaya çıkarlar. Ama çoğunlukla yeni ev sahibesi, tıpkı ilk kez bakan olan, ama kırk yıldır bütün çaldığı kapılar yüzüne kapanmış kimi devlet adamları gibi, sosyetede tanınmayan, buna rağmen çok uzun zamandır, daha iyisi olmadığından, "sınırlı sayıda yakın dostu" evlerine kabul eden kadınlardan biridir sadece. Her zaman öyle olmaz elbette; Prenses Yourbeletieff, Rus Balesi'nin inanılmaz açılımıyla, art arda Bakst'ı, Nijinsky'yi, Benois'yı, Stravinsky'nin dehasını gözler önüne sererek, bütün bu yeni dâhilerin genç hamisi sıfatıyla, başında Parisli hanımların bilmediği ve hepsinin taklit etmeye koyulduğu, kocaman, titrek bir sorguçla ortaya çıktığında, bu olağanüstu yaratığın, Paris'e Rus dansçıları tarafından, sayısız bagajlarıyla birlikte, en değerli hazineleri olarak getirildiği zannedilebilirdi; ama ileride, "Ruslar"ın her temsilinde, prensesin sahne önü locasında, yanı başında gerçek bir peri gibi oturan, o güne dek aristokrasinin tanımadığı Mme Verdurin'i gördüğümüzde, kendisinin Diaghilev'in topluluğuyla birlikte Paris'e yeni geldiğine kolaylıkla inanabilecek sosyete mensuplarına, bu hanımın başka dönemlerde de yaşadığını, başından çok çeşitli olaylar geçtiğini ve bu sonuncu olayın, Patroniçe'nin onca zamandır nafile beklediği, bundan böyle güvenli ve giderek hızlanan adımlarla ilerleyecek olan başarıyı nihayet getiren ilk olay olması dışında, diğerlerinden farkı olmadığını söyleyebileceğiz. Şurası bir gerçek ki, Mme Swann'ın temsil ettiği yenilik, bu kolektif niteliğe sahip değildi. Onun salonu, bir tek adamın, ölmek üzere olan, tam yeteneğinin tükenmekte olduğu sırada, hiç tanınmazken, adeta bir anda büyük şöhret olmuş bir adamın etrafında oluşmuştu. Bergotte'un eserlerine duyulan hayranlık muazzamdı. Bütün gününü evinde geçirdiği, salonunda boy gösterdiği Mme Swann, nüfuzlu kişilere, "Kendisiyle konuşurum, hakkınızda bir makale yazar," diye fısıldıyordu. Aslında Bergotte makale yazabilecek, hattâ Mme Swann için tek perdelik bir oyun bile yazabilecek durumdaydı. Ölüme daha çok yaklaştığı bu dönemde, büyükannemden haber almaya geldiği zamanlar olduğu kadar rahatsız değildi. Çünkü çektiği korkunç fiziksel acılar, onu bir perhiz uygulamaya zorlamıştı. Sözü en çok dinlenen hekim, hastalıktır; iyiliğe, bilgiye söz veririz sadece; acıya ise boyun eğeriz.

Şüphesiz şu sırada Verdurin'lerin küçük kabilesi, Mme Swann'ın biraz milliyetçi, daha çok edebi, her şeyden önce de Bergotte'çu salonundan çok daha canlı bir ilginin odağıydı. Küçük kabile, aslında, azami şiddetine ulaşmış, uzun süredir devam eden bir siyasal buhranın, Dreyfus taraftarlığının etkin merkeziydi. Ama yüksek sosyete mensuplarının çoğu, davanın yeniden görülmesine o kadar karşıydılar ki, Dreyfus taraftarı bir salon, başka bir dönemde Komüncü bir salon kadar imkânsız bir şey olarak görülüyordu. Düzenlediği büyük bir sergi vesilesiyle Mme Verdurin'le tanışmış olan Caprarola Prensesi, küçük kabilenin birkaç ilginç üyesini ayartıp kendi salonuna katma umuduyla, kendisine uzun bir iade ziyaretinde bulunmuş ve bu ziyaret boyunca (daha küçük ölçekte Guermantes Düşesliği taslayarak), Mme Verdurin'in büyük cesaret olarak nitelendirdiği fikirler ileri sürmüş, kabul görmüş düşüncelerin tersini savunmuş, kendi çevresinin insanlarının aptal olduklarını belirtmişti gerçi. Ne var ki bu cesaret, daha sonra, milliyetçi hanımların yakıcı bakışları altında, Balbec at yarışlarında Mme Verdurin'i selamlama cüretini göstermeye kadar varmayacaktı. Mme Swann'a ise, aksine, "düzenden yana" olduğu için Dreyfus aleyhtarları minnet duyuyordu; bir Yahudiyle evli olması da bunu iki kat değerli bir meziyet haline getiriyordu. Bununla birlikte, evine hiç gitmemiş olan kişiler, Mme Swann'ın sadece silik birtakım Yahudilerle Bergotte'un çömezlerini ağırladığını zannederlerdi. Mme Swann'dan çok daha nitelikli kadınlar da aynı şekilde, bazen soyları nedeniyle, bazen dışarıda akşam yemeklerini ve hiç görülmedikleri, yanlış bir kanıya uyularak çağrılmadıkları zannedilen gece davetlerini sevmedikleri için, bazen asla sosyetedeki dostlarından söz etmeyip sadece edebiyattan ve sanattan bahsettikleri için, bazen insanlar evlerine gizlice gittikleri ya da başkalarına karşı kabalık olmasın diye gizlice kabul ettikleri için, kısacası, aralarından şu veya bu kadını, kimilerinin nazarında, evlere kabul edilmeyen kadın haline getiren binbir nedenden ötürü, toplumun en alt basamağında yer alırlar. Odette için de durum buydu. Mme d'Epinoy, "Fransız Vatanseverler Cephesi" için bağış toplamak amacıyla kendisini görmeye gidip de, tuhafiyecisine girer gibi, içeride değil küçümsenen, hiç bilinmeyen çehreler bulacağından en ufak bir kuşku duymadan Mme Swann'ın salonuna adım attığında, tahminlerinin aksine, sihirli bir salona girmiş olduğunu görerek şaşkınlıktan donup kaldı; adeta peri masallarına özgü ani bir değişimle, divanların uzerine yarı yarıya uzanmış, koltuklarda oturan, ev sahibesine adıyla hitap eden, göz kamaştırıcı figuranların, Epinoy Prensesi sıfatıyla

kendisinin bile evinde zor ağırlayabileceği prensesler, duşesler olduklarını ve o esnada, Lau Markisi'nin, Kont Louis de Turenne'in, Prens Borghese'nin, Estrees Dükü'nün, Odette'in iyiliksever bakışları altında garson ve saki görevini ustlenerek bu hanımlara portakal şerbeti ve pötifurlar getirdiklerini gördü. Epinoy Prensesi, farkında olmadan sosyete değerini insanların benliğiyle bütünleştirdiğinden, Mme Swann'ı etten kemikten kurtarıp seçkin bir kadın olarak baştan diriltmek zorunda kaldı. Hayatlarını gazetelerde sergilemeyen kadınların gerçek yaşantısının bilinmemesi, bu şekilde, bazı durumların üzerine bir sır perdesi gerer (ve böylece salonların çeşitlenmesine katkıda bulunur). Odette örneğinde, başlangıçta sosyetenin en yüksek kesiminden birkaç erkek, Bergotte'u merak edip tanışmak isteyerek, Mme Swann'ın evinde samimi akşam yemeklerine katılmışlardı. Odette, yakın zamanda edinmiş olduğu incelikle, bunu gösteriş konusu yapmamıştı; bu yüksek sosyete mensupları, evine geldiklerinde, –belki Odette'in kopuşa rağmen geleneklerini sürdürdüğü küçük yuvanın anısı olarak– sofrada kendileri için bir tabak, vs. buluyorlardı. Odette onları, bu şekilde ölümünü hızlandırdığı Bergotte'la birlikte, ilginç "prömiyer"lere götürüyordu. Onlar da, kendi muhitlerinde bunca yenilikle ilgilenebilecek kadınlara, Odette'ten söz ettiler. Bu kadınlar, Bergotte'la çok samimi olan Odette'in, büyük yazarın eserlerinde parmağı olduğuna kaniydiler ve onu, Saint-Germain muhitinin en parlak kadınlarından bin kat daha zeki zannediyorlardı; aynı sebeple, siyasal umutlarını tamamen M. Doumer ve M. Deschanel gibi birtakım sağlam, inançlı cumhuriyetçilere bağlarlar, kendilerinin akşam yemeklerinde ağırladıkları Charette, Doudeauville gibi monarşi taraftarlarına teslim edilen bir Fransa'yı, yıkımın eşiğinde olarak görürlerdi. Odette'in konumundaki bu değişim, daha güvenli ve süratli olmasını sağlayan bir ölçülülük içinde gerçekleşmekteydi bir yandan, ama bir salonun ilerleyişi ve düşüşü konusunda Le Gaulois'daki yazılara güvenmeye eğilimli kamuoyu, Odette'in varlığından bile habersizdi; öyle ki, günün birinde, Bergotte'un son derece seçkin bir tiyatroda, bir hayır derneği yararına sahnelenen oyununun genel provasında, sahnenin tam karşısındaki yazar locasında, Mme Swann'ın yanına, Mme de Marsantes'la birlikte, (şöhrete doymuş, kolay yoldan ortadan kaybolmakta olan) Guermantes Düşesi'nin tedrici silinişiyle dönemin şıklık timsali, kraliçesi olma yolundaki Kontes Mole'nin oturması, gerçek bir sansasyon yarattı. "Biz daha onun yükselmeye

başladığını aklımızdan bile geçirmezken," deniyordu Odette'le ilgili olarak, "Kontes Mole'nin locaya girdiği anda, son basamağı tırmandı."

Dolayısıyla Mme Swann, kızına snopluk özentisiyle yaklaştığımı düşünebilirdi.

Odette, yanındaki parlak hanım arkadaşlarına rağmen, oyunu çok büyük bir dikkatle, tıpkı eskiden sağlık ve spor adına Boulogne Ormanı'nda yürüyüşü gibi, orada sadece bu iş için bulunuyormuşçasına izledi. Bir zamanlar etrafında böyle pervane olmayan erkekler, herkesi rahatsız etme pahasına, balkona gelip çevresindeki dikkat çekici gruba yaklaşmak için eline yapışıyorlardı. O da, alaycılıktan çok kibarlıkla gülümseyerek, sabırla sorularına cevap veriyor, beklenebileceğinden daha büyük –ve bu sergileme, aslında alışkın olduğu ve ağırbaşlılıkla gizlenen bir samimiyetin gecikmiş sergilenmesi olduğundan, belki de içten– bir sükûnetle hareket ediyordu. Bütün gözlerin çevrildiği bu üç hanımın arkasında, Agrigento Prensi, Kont Louis de Turenne ve Breaute Markisi'yle çevrelenmiş olan Bergotte oturuyordu. Her yere kabul edilen, bir yükselişi, ancak özgünlük arayışlarından bekleyebilecek erkeklerin nazarında, üst düzeyde entelektüelliğiyle nam salmış, salonunda, rağbette olan bütün oyun yazarlarıyla ve romancılarla karşılaşmayı bekledikleri bir ev sahibesinin davetlerini kabul etmekle sergilediklerini düşündükleri cesaretin, Guermantes Prensesi'nin, yeni hiçbir program veya cazibe eklenmeden onca yıldır devam eden, uzun uzun tasvir ettiğimiz geceye az çok benzer davetlerinden daha heyecanlı ve hareketli olması, kolayca anlaşılabilir. Yeni entelektüel modalar, Bergotte'un Mme Swann için yazdığı küçük eserlerde, Mme Verdurin'in evinde Picquart'ın, Clemenceau'nun, Zola'nın, Reinach'ın ve Labori'nin bir araya geldiği, (sosyete Dreyfus Davası'yla ilgilenebilseydi) gerçek birer Kamu Güvenliği Komitesi seansı olabilecek toplantılarda olduğu gibi, ilginin biraz uzaklaşmaya başladığı Guermantes'ların yüksek sosyete muhitinde, bu modaların suretine göre biçimlenmiş eğlencelerde cisimleşmiyordu.

Gilberte'in de, annesinin konumuna bir katkısı vardı, çünkü Swann'ın bir amcası, genç kıza seksen milyona yakın bir miras bırakmış, bu nedenle Saint-Germain muhiti de kendisiyle ilgilenmeye başlamıştı. Bir de madalyonun öteki yüzü vardı: Ölmek üzere olan Swann, Dreyfus taraftarı fikirlere sahipti, ama bunun bile karısına zararı dokunmuyor, hattâ yararı oluyordu. Zararı dokunmamasının sebebi, "Swann bunağın, aptalın teki,

onunla ilgilenen yok, önemli olan karısı, o da çok hoş," denmesiydi. Ama Swann'ın Dreyfus taraftarlığı bile Odette için yararlıydı. Tek başına olsa, belki şık hanımlara yaklaşmaya çalışır, bu da konumunu mahvederdi. Oysa kocasını Saint-Germain muhitinde akşam yemeklerine sürüklediğinde, somurtarak bir köşede oturan Swann, Odette'in kendini milliyetçi bir hanıma takdim ettirdiğini görünce, yüksek sesle, hiç çekinmeden, "Odette, ne yapıyorsunuz, delirdiniz mi?" diyordu. "Saçmalamayın lütfen. Kendinizi Yahudi düşmanlarına takdim ettirecek kadar bayağılaşmayın. Menediyorum sizi." Herkesin peşinden koştuğu yüksek sosyete mensupları, ne bu kadar gurura alışkındır, ne de bu ölçüde bir terbiyesizliğe. Kendisini onlardan "üstün" zanneden birini ilk kez görüyorlardı. Herkes birbirine Swann'ın bu homurdanmalarını anlatıyor, Odette'e bırakılan kartvizitlerin ardı arkası kesilmiyordu. Odette Mme d'Arpajon'a ziyarete gittiğinde, yoğun ve sıcak bir merakın odağı oluyordu. "Onu size takdim etmeme canınız sıkılmamıştır herhalde," diyordu Mme d'Arpajon. "Çok tatlı bir kadın. Marie de Marsantes tanıştırmıştı beni." - "Yok canım, aksine, memnun oldum, son derece zeki bir kadınmış, çok da hoş. Ben de zaten tanışmak istiyordum, nerede oturuyor?" Mme d'Arpajon, iki gün önce evinde çok eğlendiğini ve onun uğruna Mme de Saint-Euverte'ten seve seve vazgeçtiğini söylüyordu Mme Swann'a. Doğruydu da, çünkü Mme Swann'ı tercih etmek, tıpkı bir çay daveti yerine konsere gitmek gibi, zekâ göstergesiydi. Ne var ki Mme de Saint-Euverte Mme d'Arpajon'un evinde Odette'le karşılaştığında, Mme de Saint-Euverte çok snop olduğu, Mme d'Arpajon da, kendisine epeyce tepeden bakmakla birlikte, davetlerine önem verdiği için, Mme de Saint-Euverte kim olduğunu bilmesin diye, ev sahibesi, Odette'i tanıştırmıyordu. Markiz, kendisini hiç görmediğine göre, bu hanımın, dışarı pek az çıkan bir prenses olduğuna hükmediyor, ziyaretini uzatıyor, Odette'in söylediklerine dolaylı karşılıklar veriyor, ama Mme d'Arpajon bir kaya gibi direniyordu. Mme de Saint-Euverte yenilgiyi kabul edip gittiğinde de, ev sahibesi, "Sizi takdim etmedim," diyordu Odette'e, "çünkü evine gitmekten pek hoşlanılan bir hanım değil ve davetlerinin de arkası kesilmez; tanıştırsaydım, yakanızı sıyıramazdınız." - "Yok canım, önemli değil," diyordu Odette, hayıflanarak. Ama Mme de Saint-Euverte'in evine gitmekten pek hoşlanılmadığı fikrini ediniyordu, ki bir ölçüde doğruydu da; bundan çıkardığı sonuç ise, kendi konumunun, Mme de Saint-Euverte'inkinden çok daha üstün olduğuydu, oysa markizin çok yüksek bir konumu vardı, Odette'inse henüz bir konumu yoktu bile.

O, bunun farkına varmıyor ve Mme de Guermantes'ın bütün arkadaşları Mme d'Arpajon'la dost olduğu halde, Mme d'Arpajon kendisini davet ettiğinde, Odette endişeli bir tavırla, "Mme d'Arpajon'a gidiyorum, beni çok eski kafalı bulacaksınız herhalde, ama Mme de Guermantes açısından rahatsız oluyorum," diyordu (aslında Mme de Guermantes'la tanışmıyordu). Seçkin beyefendiler, Mme Swann'ın yüksek sosyeteden pek az kişiyi tanımasını, herhalde üstün bir kadın, muhtemelen bir müzik dâhisi oluşuna yoruyorlar ve evine gitmenin, bir dükün bilim doktoru olması gibi, sosyete ötesi bir unvan olacağını düşünüyorlardı. Tamamen boş kafalı kadınlarsa, zıt bir sebeple Odette'e ilgi duyuyorlardı; Odette'in, Colonne'un düzenlediği konserlere gittiğini ve Wagner'ci olduğunu işitip, "soytarı"nın teki olduğu sonucuna varıyor ve onunla tanışmaya can atıyorlardı. Ama kendi konumlarına güvenemediklerinden, Odette'le dost gibi görünüp herkesin önünde itibarlarına gölge düşürmekten korkuyorlar, bir hayır derneği yararına verilen bir konserde Mme Swann'ı gördüklerinde, Mme de Rochechouart'ın gözü önünde, Bayreuth'a gidebilecek –yani her türlü rezaleti yaşayabilecek– kapasitedeki bir kadına selam vermenin imkânsız olduğunu düşünerek, başlarını çeviriyorlardı.

Bir başkasını ziyarete gittiğinde, her insan farklı bir kişiye dönüştüğünden, perilerin evinde bu şekilde gerçekleşen harika başkalaşımlar bir yana, Mme Swann'ın salonunda, M. de Breaute bile, normal olarak kendisini çevreleyen insanların yokluğuyla, orada bulunmaktan, bir davete gideceğine gözlüğünü takıp Revue des Deux Mondes'u okumak üzere eve kapanmışçasına bir memnuniyet duyuşuyla, Odette'i ziyarete, adeta esrarengiz bir ayine katılır gibi gelişiyle birden değer kazanıyor, başka bir adam oluyordu. Bu yeni ortamda Montmorency-Lüksemburg Düşesi'nin ne gibi değişimler geçireceğini görmek için, neler vermezdim! Ama düşes, Odette'in asla takdim edilemeyeceği şahıslardan biriydi. Oriane'a karşı, katiyen karşılık bulmayan bir iyi niyet besleyen Mme de Montmorency'nin Mme de Guermantes'la ilgili şu sözleri beni çok şaşırtıyordu: "Zeki insanlar tanıyor, herkes tarafından seviliyor, bence biraz daha tutarlı olabilseydi, bir salon kurabilirdi. İşin aslı şu ki, istemedi bunu, haklı da, böyle çok mutlu, herkes onu arayıp soruyor." Mme de Guermantes bir "salon" sahibi değildiyse, o zaman "salon" neydi? Mme de Montmorency'nin evine gitmekten hoşlandığımı söyleyerek Mme de Guermantes'ta uyandırdığım şaşkınlık, Mme de Montmorency'nin sözlerinin bende uyandırdığı şaşkınlıktan aşağı kalmıyordu. Oriane onu

aptal bir ihtiyar olarak görüyordu. "Hadi ben, mecburum gitmeye, teyzemdir, ama siz!" diyordu. "Evine hoş insanları cezbetmeyi bile beceremez." Mme de Guermantes, hoş insanların ilgimi çekmediğini, o "Arpajon salonu" dediğinde gözümün önüne sarı bir kelebek, "Swann salonu" dediğinde de, (Mme Swann kış mevsiminde saat altıyla yedi arasında misafir kabul ederdi), kanatları karlı siyah bir kelebek geldiğini anlamıyordu. Aslında bir salon olmayan Swann salonunu, kendi adım atamayacağı halde, "zeki insanlar" bulunması nedeniyle, benim için bağışlanır buluyordu yine de. Ama Lüksemburg Düşesi! Dikkate değer bir şey "üretebilmiş" olsaydım, yeteneğin yanında biraz da snobizm olabileceği sonucunu çıkarırdı. Mme de Montmorency'nin evine (onun sandığı gibi) "not almaya", "bir inceleme yapmaya" gitmediğimi kendisine itiraf ettiğimde, hayal kırıklığı doruğuna ulaştı. Aslında Mme de Guermantes'ın yanılgısı, bir züppenin, ya da sözümona snobun hareketlerini dışarıdan acımasızca çözümleyen, hayali sosyal açıdan bir bahar mevsimi gibi çiçek açarken benliğine asla nüfuz etmeyen sosyete romancılarının yanılgısından büyük değildi. Ben bile, Mme de Montmorency'nin evine gitmenin niye bana bu kadar haz verdiğini anlamaya çalıştığımda, biraz hayal kırıklığına uğradım. Evi, Saint-Germain'de, küçük bahçelerle birbirinden ayrılan çok sayıda köşkü bulunan, eski bir malikâneydi. Girişteki kubbenin altında, Falconet'nin eseri olduğu söylenen ve bir pınarı temsil eden küçük heykel, gerçekten de etrafa sürekli bir nem yayardı. Biraz ilerideki, gözleri, belki kederden, belki nevrozdan, belki migrenden, belki de nezleden, her zaman kıpkırmızı olan kapıcı kadın, hiçbir zaman cevap vermez, belli belirsiz bir hareketle düşesin evde olduğunu belirtir, gözlerinden, unutmabenilerle dolu bir kâseye birkaç damla gözyaşı düşerdi. Heykeli görmenin, Combray'deki bir bahçenin alçıdan küçük bahçıvan heykelini hatırlattığı için bana verdiği haz, sofadaki, sineraryalarla dolu vazoların –mavi üzerine mavi–, kimi eski hamamlar gibi yankılanan, rutubetli, çınlayan, geniş merdivenin ve bilhassa Eulalie'nin odasındaki zilin aynısı olan zil sesinin verdiği hazzın yanında hiç kalırdı. Bu zil sesi beni heyecanın doruğuna ulaştırır, ama Mme de Montmorency'ye açıklanamayacak kadar da basit bir şey gibi gelirdi; dolayısıyla hanımefendi beni her zaman, nedenini asla tahmin edemeyeceği bir hayranlıkla kendimden geçmiş halde görürdü.

Gönül Tutuklukları

Balbec'e ikinci varışım, ilkinden çok farklı oldu. Otel müdürü, beni karşılamaya Pont-a-Couleuvre'e bizzat gelmiş ve geçmişi köklü müşterilerine ne kadar önem verdiğini birkaç kere belirtmişti; beni bir aristokrat zannetmesinden korktuysam da, sonradan, müdürün dilbilgisi hafızasının koyu karanlığında, geçmişi köklü ifadesinin, sadece eski anlamına geldiğini anladım. Yeni diller öğrendikçe, eski bildiklerini daha kötü konuşuyordu. Beni otelin en tepesine yerleştireceğini bildirdi. "Umarım saygıda kusur ettiğimi düşünmezsiniz," dedi, "size layık olmadığınız bir oda vermek istemiyordum, ama gürültü nedeniyle verdim, böylece üstünüzde kulağınızı çınlatacak (kafanızı şişirecek anlamında) kimse olmayacak. Hiç merak etmeyin, pencereleri çarpmasınlar diye kapattırırım. Bu konuda tahammülfersayımdır." (Bu sözler, müdürün düşüncesini, yani bu konuda tahammülü olmadığını ifade etmiyordu, ama kat hizmetkârlarının düşüncesinin ifadesi olabilirdi pekâlâ.) Üstelik bana verdiği oda, ilk gelişimde kaldığım odaydı. Odanın kalitesi düşmemiş, ben müdürün gözünde yükselmiştim. Canım isterse şömineyi yaktırabilirdim (doktor talimatıyla, daha Paskalya'da gitmiştim çünkü), ama tavanda "çatlamalar" olmasından endişe ediyordu. "Ateş yakmadan önce, bir öncekinin iyice közlenmiş (küllenmiş anlamında) olmasına bilhassa dikkat edin. Önemli olan, şöminede yangın çıkarmamaktan kaçınmak; üstelik odayı biraz şenlendirmek için şöminenin üzerine eski Çin porseleni, büyük bir vazo koydurdum ki hasar görebilir."

Müdür büyük bir üzüntüyle, Cherbourg baro başkanının öldüğünü haber verdi bana; "Uyanmış bir adamdı," dedi (muhtemelen uyanık anlamında) ve ölümünün, sürdüğü sefil (yani sefih) hayat yüzünden hızlanmış olduğunu ima etti. "Bir süredir, akşam yemeğinden sonra salonda kestirip attığını (herhalde kestirdiğini anlamında) fark ediyordum. Son zamanlarda o kadar değişmişti ki, kim olduğunu bilmeseniz, görüngüsünden (şüphesiz görünümünden anlamında) zor tanırdınız."

Buna karşılık mutlu bir haber, Caen mahkeme başkanının, commandeur sınıfından Legion d'honneur "nişane"si almış olmasıydı. "Yetenekli bir adam olduğuna şüphe yok, ama duyduğuma göre, bilhassa büyük 'nüfusu' yüzünden vermişler." Nitekim, bir gün önceki L'Echo de Paris gazetesinde de, müdürün henüz sadece "ilk parafını" (yani paragrafını) okuduğu bir yazıda, bu nişana değiniliyordu. Aynı gazetede, M. Caillaux' nun siyaseti yerin dibine geçiriliyordu. "Aslında haklılar bence," dedi müdür. "

Almanya'nın suntası (sultası) altına sokuyor bizi." Bu tür bir konunun bir otelci tarafından ele alınmasını sıkıcı bulduğumdan, dinlemekten vazgeçtim. Balbec'e tekrar gelmeye karar verişimde etkili olan görüntüleri düşünüyordum. Eski görüntülerden çok farklıydılar, buraya, bulmaya geldiğim ilk hayalim ne kadar sisli idiyse, bu seferki de o kadar pırıl pırıldı; ilk seferindeki kadar büyük bir hayal kırıklığı bekliyordu beni. Hafızanın seçtiği görüntüler, hayalgücünün oluşturup gerçeğin yok ettiği görüntüler kadar keyfi, dar ve ele geçmezdir. Bizim dışımızdaki, gerçek bir mekânın, düşteki tablolardan çok hafızadaki tabloları içermesi için bir sebep yoktur. Ayrıca, yeni bir gerçeklik, yola çıkış nedenimiz olan arzuları bize unutturabilir, hattâ onlardan nefret etmemize yol açabilir.

Balbec'e gitmemin nedenlerinden biri, müritlerden birçoğunun tatillerini bu sahilde geçireceklerini bilen ve bu nedenle M. de Cambremer'in şatolarından birini (La Raspeliere'i) mevsimlik kiralamış olan (davetlerini o güne kadar değerlendirmediğim, sayfiyede evlerine gidip Paris'te kendilerini ziyaret etmediğim için özür dilesem, beni seve seve ağırlayacaklarından emin olduğum) Verdurin'lerin, şatolarına Mme Putbus'ü davet etmiş olmasıyla ilgiliydi. Bunu öğrendiğim gece (Paris'te) tam bir deli gibi, genç uşağımızı, hanımefendinin oda hizmetçisini Balbec'e götürüp götürmeyeceğini öğrensin diye Mme Putbus'ün evine yolladım. Saat gecenin on biriydi. Kapıcı kadının kapıyı açması epey vakit almış, mucize eseri, uşağı başından savmayıp polis de çağırmayarak, çok ters davranmakla yetinmiş, ama istediği bilgiyi de vermiş. Uşak, birinci oda hizmetçisinin, hanımıyla birlikte önce Almanya'da kaplıcalara, sonra Biarritz'e, son olarak da Mme Verdurin'in şatosuna gideceğini söyledi. O andan itibaren huzurlu ve tezgâhta bir işim olduğu için mutluydum. Sokakta karşılaştığım ve karşılarında, o gece hanımıyla birlikte Verdurin'lerde akşam yemeğine katılmış olmak gibi, "Giorgione"nin nezdinde geçerli olacak bir referanstan yoksun olduğum dilberlerin peşinde koşmaktan kurtulmuştum. Ayrıca, Mme Putbus'ün oda hizmetçisi, La Raspeliere' in yalnızca burjuva kiracılarını değil, sahiplerini de tanıdığımı ve bilhassa, (Robert'in adını bilmediği için) kendisine uzaktan bir tavsiyede bulunamayıp benimle ilgili Cambremer'lere coşkulu bir mektup yazmış olan Saint-Loup'yla dost olduğumu bilirse, hakkımda daha da olumlu bir izlenim edinebilirdi. Robert, Cambremer'lerin bana çeşitli yararları dokunabileceği gibi, ayrıca genç kızlık soyadı Legrandin olan Mme de Cambremer'in, sohbetiyle ilgimi çekebileceğini de düşünüyordu. "Zeki bir kadın," diye güvence vermişti

bana. "Sana kesin çözümler getirmeyecektir," (her beş altı yılda bir, en sevdiği ifadelerin başlıcalarını tutmakla birlikte, birkaçını değiştiren Robert, "muhteşem"in yerine "kesin çözüm"ü koymuştu), "ama bir şahsiyettir, kişilikli, sezgili bir kadındır, lafı gediğine koyar. Zaman zaman sinir bozucu olur, Cambremer'lerin seçkinlikle uzaktan yakından ilişkileri olmadığı için iyice gülünç kaçan bir 'ekâbir havasında' saçmalar, her zaman çağa ayak uyduramaz, ama sonuç olarak, görüşmeye tahammül edilebilir insanların arasındadır yine de."

Robert'in tavsiye mektubu ellerine geçer geçmez, Cambremer'ler, belki snobizmin getirdiği, Saint-Loup'ya dolaylı bir kibarlık gösterme arzusuyla, belki bir yeğenlerine Doncieres'de yaptığı yardımlardan ötürü minnet duyarak, daha büyük ihtimalle de, iyiliklerinden ve misafirperverlik geleneğinden kaynaklanan, uzun mektuplar yazmışlar, yanlarında kalmamı rica etmişler, daha bağımsız olmayı yeğliyorsam, benim için bir konukevi aramayı önermişlerdi. Saint-Loup, Balbec Grand-Hotel'de kalacağım gerekçesiyle tekliflerini geri çevirdiğinde, hiç değilse Balbec'e varır varmaz benden bir ziyaret beklediklerini ve ziyaretim fazla gecikirse, yakamı bırakmayacaklarını, gelip beni garden partilerine davet edeceklerini bildirmişlerdi.

Mme Putbus'ün oda hizmetçisini, özünde Balbec manzarasına bağlayan hiçbir şey yoktu şüphesiz; Meseglise yolunda tek başımayken, arzumun bütün gücüyle, boş yere sık sık çağırdığım köylü kızı gibi olmayacaktı benim için. Ama ben uzun zamandır, bir kadından, çoğunlukla bir tanışmaya bile direnemeyen esrarını, karekökünü alır gibi çekip çıkarmaya çalışmaktan vazgeçmiştim. Hiç değilse, uzun süredir gitmediğim Balbec'te, mekânla bu kadın arasındaki gerekli ilişkinin yokluğunda, bir avantajım olacaktı: Gerçeklik duygusu, kendi odamda olsun, tanıdık bir başka odada olsun, bir kadının yanında yaşadığım hazzın, gündelik nesne ve olayların arasında, bana yeni bir hayatın kapılarını açtığı yanılgısını bir an bile yaşatamadığı Paris'teki gibi, alışkanlık tarafından baltalanmayacaktı. (Alışkanlık eğer ikinci bir mizaçsa, ne acımasızlığa, ne de coşkularına sahip olduğu ilk mizacımızı tanımamızı engeller.) Oysa bu yanılgıyı, duyarlılığın, bir güneş ışını karşısında yeniden doğduğu, arzuladığım oda hizmetçisinin beni kendimden geçireceği yeni bir mekânda yaşayabilirdim belki; ileride, bu kadının Balbec'e gelmemekle kalmayıp gelme ihtimalinin beni en çok

korkutan şey olmasına yol açan koşulları göreceğiz; sonuçta, seyahatimin bu temel amacı ne gerçekleşti, ne de gerçekleştirilmeye çalışıldı.

Mme Putbus'ün Verdurin'lere bu kadar erken bir tarihte gelmesi söz konusu değildi şüphesiz, ama seçtiğimiz hazlar, eğer gerçekleşecekleri kesinse, onları beklerken hoşa gitmeye çalışmanın tembelliğine ve sevmenin imkânsızlığına kendimizi adayabilirsek, uzakta da olabilirler. Zaten ben de Balbec'e ilk seferki kadar şairane bir ruh halinde gitmiyordum, salt hayal gücü, hiçbir zaman hafıza kadar bencillik içermez; ayrıca, tanınmadık dilberlerin dolup taştığı bir yerde bulunacağımı da biliyordum, bir plajda, bir balodaki kadar çok sayıda güzel kadın vardır; otelin önünde, mendirekte yapacağım gezintileri düşündükçe duyduğum haz, Mme de Guermantes'ın, beni şık akşam yemeklerine davet ettireceğine, danslı davetler düzenleyen ev sahibelerinin kavalye listelerine adımı daha sık yazdırarak bana sağlayabileceği türden bir hazdı. Balbec'te kadınlarla tanışmak, ilk seferinde ne kadar zahmetli olduysa, bu sefer o kadar kolay olacaktı benim için, çünkü ilk seyahatimde yoksun olduğum bütün ilişkilere ve desteğe şimdi sahiptim.

Tahayyüllerimden, siyasi çözümlemelerini dinlemediğim otel müdürünün sesi kopardı beni. Konuyu değiştirerek, mahkeme başkanının, geleceğimi haber alınca ne kadar sevindiğini ve hemen o akşam, odamda beni ziyarete geleceğini söyledi. Kendimi yorgun hissetmeye başladığımdan, bu ziyaret fikri beni o kadar korkuttu ki, engel olmasını rica ettim müdürden (o da söz verdi); ilk gece, işi iyice sağlama almak için, benim olduğum katta görevlilerin nöbet tutmasını da istedim. Görevlilerden pek hoşlanmıyor gibiydi. "Sürekli peşlerinde koşmak zorunda kalıyorum, çünkü ataletten fazlasıyla yoksunlar. Ben olmasam, yerlerinden kıpırdamayacaklar. Asansörcüyü kapınıza nöbetçi olarak dikeceğim." Asansörcü nihayet "şefkomi" oldu mu diye sordum. "Henüz müessesemizde yeterince kıdemli değil," diye cevap verdi müdür. "Ondan yaşça büyük arkadaşları var, olay çıkar. Hayatta her şeyi tedhişçi olarak yapmak lazım. Asansörünün önünde düzgün bir duruşu olduğunu teskin (teslim yerine) ediyorum. Ama yine de böyle bir mevki için çok genç. Fazlasıyla kıdemli olan diğerleriyle çelişki olur. Biraz ciddiyet eksikliği gösteriyor, ki bu da en ekstrem (herhalde elzem anlamında) özelliktir. Biraz daha sebahat (sebat demek istiyordu) etmesi gerekir. Zaten bana güvense yeter. Ben bu işlerden anlarım. Grand-Hotel'in müdürlüğüne terfi etmeden önce, M. Paillard'ın komutasında talim

gördüm." Bu benzetmeden etkilendim ve bizzat Pont-a-Couleuvre'e geldiği için müdüre teşekkür ettim. "Rica ederim! Pek cebri (cüzi yerine) bir zaman kaybına sebep oldu." Otele gelmiştik zaten.

Benliğim tamamen altüst oldu. Daha ilk gece, bir kalp yorgunluğu geçirdiğimden, ağrımı bastırmaya çalışarak, ayakkabılarımı çıkarmak üzere ağır ağır, temkinli bir şekilde eğildim. Ama henüz botumun ilk düğmesine dokunmuştum ki, bilinmez, ilahi bir varlık göğsüme doldu, hıçkırıklarla sarsılmaya başladım, gözlerimden oluk oluk yaş akıyordu. İmdadıma yetişen, ruhun kuruluğundan beni kurtaran varlık, yıllar önce, aynı buna benzer bir sıkıntı ve yalnızlık ânında, kendimden hiçbir şey bulamadığım bir anda gelip beni kendime kavuşturmuş olan varlıktı; çünkü o, hem ben, hem benden daha fazla bir şeydi (içerikten fazla olan ve onu bana getiren kapsamdı). Hafızamda, büyükannemin, yorgunluğumla ilgilenen, şefkatli, endişeli, hayal kırıklığıyla dolu yüzünü, otele o ilk geldiğimiz akşamki haliyle görmüştüm; bu kadar az özlediğim için şaşırdığım, kendimi ayıpladığım ve isminden başka ona ait hiçbir şeyi barındırmayan büyükannemin değil, gerçek büyükannemin çehresiydi bu ve Champs-Elysees'de geçirdiği krizden sonra, ilk kez onun canlı gerçekliğini, iradedışı ve eksiksiz bir hatırada buluyordum. Bu gerçeklik, zihnimiz tarafından yeniden yaratılmadıkça, bizim için mevcut değildir (aksi takdirde, çok büyük bir savaşa katılmış olan herkes, ünlü birer destan şairi olurdu); işte bu yüzden, büyükkannemin kollarına atılmak için çılgınca bir istek duyduğum şu anda –cenazesinin üzerinden bir yıldan fazla zaman geçmişken, olayların takvimiyle duyguların takviminin çakışmasını çoğunlukla engelleyen tarih uyuşmazlığı yüzünden– onun öldüğünü ancak anlıyordum. Büyükannem öldüğünden beri onu sık sık anmış, düşünmüştüm, ama nankör, bencil ve acımasız bir delikanlı olarak söylediğim sözlerin ve aklımdan geçen düşüncelerin ardında, büyükanneme benzeyen hiçbir şey yoktu, çünkü bütün havailiğim, haz düşkünlüğüm ve onu hasta görme alışkanlığımla, büyükannemin hatırası benliğimde sadece potansiyel olarak bulunuyordu. Bir bütün olarak ruhumuz, hangi anda incelersek inceleyelim, çok sayıdaki zenginliklerine rağmen, sadece itibari bir değere sahiptir neredeyse, çünkü bunların, ister gerçek zenginlikler olsunlar, ister hayalgücünün zenginlikleri, örneğin benim için köklü Guermantes soyadı kadar, büyükannemin gerçek hatırasının çok daha ciddi zenginliklerinin de, kâh birileri, kâh diğerleri, kullanım dışı kalırlar. Zira hafızanın bulanıklığıyla, gönül tutuklukları da birleşir. Şüphesiz, bütün içsel

varlığımızın, geçmiş mutluluklarımızın, acılarımızın, sürekli mülkiyetimizde olduğunu zannetmemizin sebebi, maneviyatımızı içinde barındıran bir vazoya benzettiğimiz bedenimizin mevcudiyetidir. Bu içsel varlıklarımızın kaçıp gittiğini veya geri döndüğünü zannetmek de aynı derecede yanlış olabilir. Ne olursa olsun, eğer bu varlıklar içimizde duruyorlarsa, çoğu zaman, hiçbir işimize yaramadıkları ve en gündelik olanlarının bile, farklı türden, bilincimizde onlarla çakışmaları kesinlikle mümkün olmayan hatıralar tarafından püskürtüldükleri, meçhul bir âlemde bulunurlar. Ama içinde muhafaza edildikleri duyular çerçevesi ele geçirildiği takdirde, bu sefer de kendileriyle bağdaşmayacak her şeyi kovup onları yaşamış olan benliğimizi tek başına içimize yerleştirme gücünü elde eden, onlar olur. Benim ansızın içimde bulduğum benliğim, Balbec'e ilk gelişimizde büyükannemin beni soyduğu o uzak geceden beri var olmadığından, büyük bir doğallıkla, bu benliğimin bilmediği, şu günün ardından değil de, –zamanın içinde birbirinden ayrı, paralel diziler varmışçasına– arada bir kesinti olmadan, hemen o eski ilk gecenin ardından, büyükannemin bana eğildiği dakikaya girdim. Bunca zamandır ortada görünmeyen, o andaki benliğim, bir kez daha o kadar yakınımdaydı ki, tam uyanamamış bir insanın, kaçmakta olan rüyasının seslerini yanı başında algıladığını zannetmesi gibi, aslında bir düşten başka şey olmayan, o ânın hemen öncesinde söylenmiş sözleri işitir gibiydim hâlâ. Artık sadece büyükannesinin kollarına sığınmak, öpücüklerle acılarının izlerini silmek isteyen varlıktım; bir süredir içimde birbirini izlemiş olan varlıklardan biriyken zor tasavvur edebileceğim kişiydim, aynı şekilde şimdi de, en azından bir süreliğine artık olmadığım o varlıklardan birinin arzularını, mutluluklarını hissedebilmek için çok çaba göstermem gerekir, üstelik bu çabalar da boşa giderdi. Büyükannemin, üstünde sabahlığıyla o şekilde botlarıma eğildiği andan bir saat önce, sokağın boğucu sıcağında aylak aylak dolaşırken, pastanenin önünde, onu kucaklamaya duyduğum ihtiyaçla, kendisini görmek için bir saat daha bekleyemeyeceğimi düşünüşümü hatırladım. Şimdi, aynı ihtiyaç yeniden doğarken, biliyordum ki, saatler boyu beklesem de, büyükannem artık hiçbir zaman yanımda olmayacaktı; bu ihtiyacı yeni keşfetmemin sebebi, büyükannemi ilk kez bütün canlılığıyla, gerçekliğiyle, yüreğimi patlatırcasına şişirirken hissedip, nihayet ona kavuşup, kendisini temelli kaybettiğimi henüz anlamış olmamdı. Temelli kaybetmek; bu çelişkiyi anlayamıyor, ıstırabına katlanmaya çalışıyordum: Bir yanda, aynı kendilerini bildiğim şekilleriyle

içimde yaşamaya devam eden, yani benim için yaratılmış bir varlık, bir şefkat, her yanıyla karşılığını, amacını, sabit yönünü bende bulan öyle bir sevgi vardı ki, bütün büyük dehalar, dünya yaratıldığı günden beri var olmuş bütün dehalar, büyükannemin nazarında benim tek bir kusurumun yerini tutamazdı; öte yanda, bu saadeti şimdi yaşıyormuşçasına yeniden tadar tatmaz, benim suretimi bu şefkatten silmiş, bu varlığı yok etmiş, karşılıklı kaderimizi geriye dönerek ortadan kaldırmış, büyükannemi, kendisini bir aynadaki gibi yeniden bulduğum anda, bir tesadüf eseri, herhangi biriyle olabileceği gibi, benimle birkaç yılını geçirmiş, ama öncesinde ve sonrasında hiçbir şeyi olmadığım, olmayacağım bir yabancıya dönüştürmüş olan bir hiçliğin, mütemadi bir fiziksel acı gibi zonklayan kesinliğinin, bu mutluluğu delip geçtiğini hissediyordum.

Bir süredir yaşamış olduğum hazların yerine, şu anda tatmam mümkün olabilecek tek haz, geçmişi değiştirip büyükannemin bir zamanlar çektiği acıları azaltmak olurdu. Ne var ki, kendisini, benim için katlandığı, şüphesiz sağlıksız, ama aynı zamanda tatlı yorgunluklara, onların bir simgesi haline gelecek kadar uygun bir giysi olan o sabahlığıyla hatırlamıyordum sadece; büyükanneme, acılarımı göstererek, hattâ bazen abartarak yaşattığım, ardından da, benim mutluluğumun ona mutluluk getirmesi gibi sevgim de onda aynı sevgiyi yaratabilirmişcesine, öpücüklerimle silindiğini zannettiğim bütün üzüntüleri bir bir hatırlıyordum şimdi; bundan da kötüsü, ben ki şimdi, şefkatle biçimlenmiş, eğilmiş bu çehrenin kıvrımlarına yayılmış bir mutluluğu hafızamda yeniden bulmaktan başka bir mutluluk tasavvur edemiyordum, bir zamanlar, çılgınca bir öfkeyle, en küçük sevinçleri bile bu çehreden zorla koparmaya çalışmış, örneğin Saint-Loup fotoğrafını çektiği gün, büyükannemin, geniş kenarlı şapkasıyla, uygun bir yarı aydınlıkta poz verirkenki süs merakının neredeyse gülünç çocuksuluğunu kendisinden gizleyememiş, kendimi tutamayıp sinirli ve kırıcı birkaç söz söylemiş ve yüzündeki kasılmadan, sözlerimin etkili olduğunu, büyükannemi incittiğini anlamıştım; şimdi, yüzlerce öpücükle teselli ebediyen imkânsızken, bu sözler benim yüreğimi parçalıyordu.

Ama büyükannemin çehresinden o kasılmayı, kalbinden, daha doğrusu kendi kalbimden de o acıyı asla silemeyecektim artık; çünkü ölüler sadece bizim içimizde var olduklarından, onlara indirdiğimiz darbeleri hatırlamakta inat ettiğimizde, hiç ara vermeden kendi kendimizi hırpalamış

oluruz. Bu acılar ne kadar zalim olsalar da, bütün gücümle onlara tutunuyordum, çünkü onların, büyükannemin hatırasının bir sonucu, bu hatıranın içimde gerçekten var olduğunun bir kanıtı olduklarını seziyordum. Büyükannemi, ancak acı aracılığıyla gerçekten hatırladığımı hissediyordum, onun hatırasını içime mıhlayan çivilerin, daha da derinlere çakılmasını isterdim. Istırabımı yumuşatmaya, şiirselleştirmeye, büyükannemin o anda yanımda olmadığı, geçici olarak onu göremediğim yanılgısını yaşamaya çalışmıyor, fotoğrafıyla (Saint-Loup'nun çektiği, yanımda getirdiğim fotoğrafla), adeta bizden ayrı olan, ama bireyselliğini koruyarak bizi tanıyan ve bozulmaz bir barışıklık içinde bize bağlı kalan birine hitap edercesine, konuşup ona yalvarmıyordum. Bunu asla yapmadım, çünkü yalnızca acı çekmek konusunda değil, acımı olduğu gibi, ansızın, istemeden maruz kaldığım şekliyle korumak konusunda da ısrarlıydım ve içimde kesişen varlıkla hiçliğin o garip çelişkisinin her tekrarlanışında, bu acıyı, onun kurallarıyla, çekmeye devam etmek istiyordum. Bu sancılı ve şimdilik anlaşılmaz olan izlenimden, bir gün gelip de küçük bir gerçeklik çıkarıp çıkaramayacağımı bilmiyordum elbette, ama şunu biliyordum ki, bu küçücük gerçeği eğer çıkarabilirsem, ancak böylesine özel, bu kadar kendiliğinden, ne zihnim tarafından çizilmiş, ne de korkaklığım tarafından yumuşatılmış, ölümün kendisinin, aniden ortaya çıkışının, içimde doğaüstü, insanlık dışı bir grafiğe göre, yıldırım gibi, esrarengiz, çifte bir oyuk halinde bıraktığı bu izlenimden çıkarabilirdim. (Şu âna kadar içinde yaşadığım ve büyükannemi gömmüş olduğum unutuşa ise, kendisinden bir gerçeklik çıkarmak için bağlanmayı düşünemezdim bile; çünkü onun kendisi zaten bir inkârdan ibaretti, hayatın gerçek bir ânını yeniden yaratamayan ve onun yerine klasik, kayıtsız görüntüler koymak zorunda kalan zihnin zayıflamasıydı.) Bununla birlikte, belki de kendini koruma içgüdüsü, zihnin bizi acıdan esirgemekteki o ustalığı, henüz dumanı tüten yıkıntılar üzerine, yararlı ama uğursuz eserinin ilk tuğlalarını dizmeye başladığından, o aziz varlığın şu veya bu değerlendirmelerini hatırlamanın, sanki o değerlendirmeler hâlâ geçerliymiş gibi, o yaşıyormuş, ben onun için var olmaya devam ediyormuşum gibi hatırlamanın hoşluğunu fazlasıyla tadıyordum. Ama uyumayı başardığım anda, gözlerimin dış dünyaya kapandığı o daha gerçekçi zamanda, uyku âlemi (geçici bir felce uğramış olan akıl ve irade, bu dünyanın eşiğinde, beni gerçek izlenimlerimin acımasızlığından koparamazdı artık), esrarengiz şekilde aydınlatılmış içorganların organik ve yarısaydamlaşmış derinliğinde, varlıkla hiçliğin

sancılı birleşimini kırarak yansıttı. Bu uyku âleminde, organlarımızın rahatsızlıklarına bağımlı kılınmış olan içsel bilgi, belli ölçüdeki korku, üzüntü ve pişmanlık, bu şekilde damarlarımıza zerkedildiği takdirde yüz kat etkili olduğu için, kalbin vuruşlarını veya nefesi sıklaştırır; bu yeraltı kentinin yollarında dolaşmak için, altı kat dolambaçlı, içimizdeki bir Lethe'ye benzeyen kendi kanımızın kara dalgaları üzerinde yol almaya başladığımız anda, iri, ciddi siluetler karşımıza çıkar, yaklaşıp bizi terk ederler, gözyaşları içinde bırakırlar. Karanlık sundurmaların altına girer girmez, büyükannemin siluetini boş yere aradım; oysa hâlâ var olduğunu, ama hatıralar kadar soluk, zayıf bir varlığı olduğunu biliyordum; karanlık koyulaşıyor, rüzgâr güçleniyordu, beni büyükanneme götürecek olan babam gelmiyordu. Birdenbire soluğum tıkandı, kalbim sıkıştı sanki, haftalardır büyükanneme mektup yazmayı unutmuş olduğumu hatırlamıştım. Benim hakkımda ne düşünüyordu kimbilir? "Tanrım," diyordum kendi kendime, "onun için kiraladığımız o küçük odada ne kadar mutsuz olmalı, eski bir hizmetçiye tutulan bir oda gibi, onunla ilgilensin diye yanına verdiğimiz bakıcıyla tek başına orada, kıpırdamasına imkân yok, hâlâ hafif felçli durumda, bir kez olsun kalkmak istemedi! Öldüğünden beri kendisini unuttuğumu düşünüyordur, kimbilir ne kadar yalnız, ne kadar terk edilmiş hissediyordur kendini! Ah! Koşup yanına gitmem, onu görmem gerek, bir dakika daha bekleyemem, babamın gelmesini bekleyemem. Peki ama nerede bu oda? Adresi nasıl unutabildim? Bari beni hatırlayabilse! Aylar boyunca nasıl unutabildim onu? Etraf kapkara, bulamayacağım, rüzgâr yüzünden ilerleyemiyorum"; ama bir de bakıyorum, babam önümde yürüyor, bağırıyorum: "Büyükannem nerede? Adresini söylesene. İyi mi kendisi? Emin misin, hiçbir eksiği yok mu?" - "Yok canım," diyor babam, "merak etme. Bakıcısı derli toplu bir insan. Arasıra zaten pek az olan ihtiyaçları karşılansın diye cüzi bir miktar para gönderiyoruz. Zaman zaman senden haber soruyor. Hattâ senin bir kitap yazacağını söyledik. Memnun olmuş gibi göründü. Yanağındaki bir damla gözyaşını sildi." O zaman, büyükannemin, ölümünden kısa bir süre sonra, çekingen bir tavırla, kovulmuş yaşlı bir hizmetkâr, bir yabancı gibi, hıçkırarak, bana şu sözleri söylediğini hatırlar gibi oldum: "Yine de arasıra seni görmeme izin verirsin herhalde, çok uzun yıllar ziyaretsiz bırakma beni. Bir zamanlar benim torunum olduğunu ve büyükannelerin unutmadığını hatırla." Bunları söylerken öylesine uysal, öylesine bedbaht, öylesine yumuşak olan yüzünü yeniden görünce, hemen yanına koşup o zaman söylemem gereken sözleri

söylemek istedim kendisine: "Büyükanneciğim, beni istediğin kadar sık göreceksin, yeryüzünde senden başka kimsem yok, bir daha asla ayrılmayacağım senden."

Yatırıldığı yere aylardır gitmedim diye kimbilir ne kadar ağlamıştır! Ne düşünmüştür acaba? Ben de babama, "Çabuk, çabuk, adresi söyle, götür beni oraya," derken hıçkıra hıçkıra ağlıyordum. Ama babam, "Şey..." dedi, "onu görebilir misin bilmem. Hem biliyorsun çok güçsüz, çok zayıf, bildiğin büyükannen değil artık, senin için üzücü olacağını sanıyorum. Ayrıca kapı numarasını da tam hatırlamıyorum." - "Peki, söylesene, sen biliyorsun, ölülerin artık yaşamadığı yalan, değil mi? Öyle söyleseler de doğru olamaz, büyükannem hâlâ yaşıyor madem..." Babam hüzünlü hüzünlü gülümsedi: "Pek az ama, pek az. Bence gitmesen daha iyi edersin. Hiçbir eksiği yok. Ortalığı toplamaya giden biri var." - "Peki çoğunlukla yalnız mı kalıyor?" - "Evet, ama böylesi onun için daha iyi. Düşünmemesi daha iyi, onu üzmekten başka işe yaramaz düşünmesi. Düşünmek çoğunlukla üzücüdür. Ayrıca biliyorsun çok çöktü. Gitmen için tam adresi veririm sana, ama gitmenin ne yararı olur bilemiyorum, üstelik bakıcısının onu görmene izin vereceğini de sanmam." - "Ama biliyorsun, ben her zaman onun yanında yaşayacağım, geyikler, geyikler, Francis Jammes, çatal." Ama karanlık menderesler çizen nehirden geri dönmüştüm bile, canlılar âlemine açılan yüzeye çıkmıştım; bu yüzden, hâlâ, "Francis Jammes, geyikler, geyikler," diye tekrarlasam da, bu kelimelerin art arda dizilişi, artık hatırlayamadığım, daha bir saniye önce, taşıdığı açık anlamdan, gayet doğal olarak ifade ettiği mantıktan yoksundu şimdi. Biraz önce babamın söylediği Aias kelimesinin, niçin doğrudan, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde, "Dikkat et, üşütme," manasına geldiğini bile anlamıyordum artık. Panjurları kapatmayı unutmuştum, parlak günışığı uyandırmıştı beni herhalde. Ne var ki, büyükannemin bir zamanlar saatlerce seyrettiği dalgaların, gözümün önünde olmasına dayanamadım; onların kayıtsız güzelliğinin yeni görüntüsü, hemen büyükannemin kendilerini görmediği düşüncesiyle tamamlanıyordu; dalgaların gürültüsüne kulaklarımı tıkamak istiyordum, çünkü şimdi sahilin aydınlık şiddeti, kalbimde bir oyuk açıyordu; her şey sanki bana, çok eskiden, küçücük bir çocukken, büyükannemi kaybettiğim bir parktaki ağaçlı yollar ve çimenler gibi, "Onu görmedik," diyordu; solgun, olağanüstü gökkubbenin altında, kendimi, büyükannemin olmadığı bir ufku sınırlayan dev, mavimsi bir çanın altındaymışçasına sıkışmış hissediyordum. Hiçbir şey görmemek için

başımı duvara çevirdim, ama heyhat, karşımdaki duvar, bir zamanlar ikimizin arasında sabah habercisi işlevi gören bölmeydi; bir duygunun bütün ince ayrıntılarını bir keman kadar uysallıkla yansıtan, büyükanneme hem onu uyandırma korkumu, hem de, eğer uyanmışsa, kendimi duyuramama, onun da kıpırdamaya cesaret edememesi korkumu tam olarak ileten, sonra hemen ardından, ikinci bir müzik aletinin cevabı gibi, büyükannemin geleceğini müjdeleyen, beni sükûnete davet eden bölmeydi. Büyükannemin çaldığı, hâlâ onun temasıyla çınlayan bir piyanoya nasıl yaklaşamazsam, bu bölmeye de yaklaşmaya cesaret edemiyordum. Şimdi eskisinden daha hızlı vursam bile, artık hiçbir şeyin onu uyandıramayacağını, hiçbir cevap duymayacağımı, büyükannemin bir daha gelmeyeceğini biliyordum. Tanrıdan tek dileğim, eğer bir cennet varsa, orada, büyükannemin binlerce vuruş arasında tanıyacağı şekilde, bölmeye hafifçe üç kere vurmak, onun da, "Telaşlanma küçük farem, sabırsızlandığını biliyorum, hemen geleceğim," anlamına gelen vuruşlarla cevap vermesi, ardından da, ikimiz için fazla uzun sayılmayacak bir ebediyet boyunca onunla birlikte olmamızdı.

Otel müdürü gelip aşağı inmek istemez miyim diye sordu. Ne olur ne olmaz diye yemek salonundaki "yerleşimimi" denetlemişti. Beni göremeyince, eski nefes tıkanmalarımın tekrarlamış olmasından korkmuştu. Rahatsızlığımın, "boğazlarımda" hafif bir ağrıdan öteye geçmeyeceğini umuyordu, ayrıca bu tür ağrıların, "kaliptüs" adını verdiği ilaçla dindirildiğini de duymuş olduğunu söyledi.

Albertine'den kısa bir not getirmişti bana. Albertine bu yıl Balbec'e gelmeyecekti aslında, fakat planlarında bir değişiklik yapmıştı ve üç gündür, Balbec'in içinde değil ama, yakındaki bir kaplıcada, trenle on dakikalık mesafedeydi. Seyahatten yorgun düşmüş olabileceğimi düşünerek ilk gece beni ziyaret etmek istememişti, ama kendisini ne zaman kabul edebileceğimi soruyordu. Albertine'in bizzat mı geldiğini sordum müdüre, kendisini görmek değil, aksine görmekten kaçınmak için. "Evet," dedi müdür. "Mümkün olduğu kadar çabuk görüşmek istiyor, çok önemli bir mazhariyetiniz yoksa tabii. Gördüğünüz gibi," diye bitirdi sözlerini, "özetle buradaki herkes sizi görmek istiyor." Ama ben kimseyi görmek istemiyordum.

Oysa bir gün önce otele vardığımda, sayfiye hayatının gevşek büyüsüne yeniden kapıldığımı hissetmiştim. Aynı asansörcü çocuk, bu sefer

küçümsemeyle değil, saygıyla susarak, memnuniyetinden yüzü alev alev, asansörü çalıştırmıştı. Yükselen sütun boyunca ilerleyerek, bir zamanlar benim için bilmediğim bir otelin muamması olan şeyin içinden bir kez daha geçmiştim: savunmasız ve itibarı olmayan bir turist sıfatıyla ilk gelişimizde, odasına girmekte olan her eski müşterinin, akşam yemeğine inen her genç kızın, garip kıvrımlı koridorlardan geçen her hizmetçinin, kendisine refakat eden hanımla birlikte Amerika'dan gelmiş olan ve yemeğe inen genç kızın, bize, istediğimiz şeylerden hiçbirini okuyamadığımız bir bakış yönelttiği, yabancı bir otel. Bu sefer, aksine, bildiğim, kendimi rahat hissettiğim bir otelde hareket etmenin, fazlasıyla dinlendirici zevkini tatmış, daima tekrarlanan, gözkapağının döndürülmesinden daha uzun, daha zor olan, nesnelerin üzerine, bizi korkutan kendi ruhları yerine alışık olduğumuz ruhu koymaktan ibaret olan işlemi bir kez daha gerçekleştirmiştim. "Acaba," demiştim kendi kendime, beni bekleyen ani ruhsal değişikliği hiç tahmin etmeden, "bundan böyle hep başka otellere, ilk kez yemek yiyeceğim, alışkanlığın henüz her katta, her kapının önünde, büyülü bir hayatı korurmuş gibi görünen korkunç ejderhayı öldürmemiş olduğu, lüks otellerin, gazinoların, plajların, tıpkı dev polip kolonileri gibi bir araya toplayıp ortak bir hayat yaşattığı yabancı kadınlara yaklaşmamı gerektirecek otellere mi gitmek zorunda kalacağım?"

Hattâ sıkıcı bir adam olan mahkeme başkanının beni görmek için bu kadar sabırsızlanması hoşuma bile gitmişti; ellerimi yıkarken, onca zaman sonra ilk kez duyduğum, Grand-Hotel'in o fazla parfümlü sabunlarının özel kokusu bile, adeta hem şimdiki âna, hem de geçmiş tatilime aitmiş gibi, sırf kravat değiştirmek için girilip çıkılan bir özel hayatın gerçek büyüsü gibi, ikisi arasında gidip gelerek, ilk sabah göreceğim manzarayı getiriyordu gözlerimin önüne: dalgalar, denizin laciverttaşından dağ sıraları, buzulları ve çağlayanları, yüksekliği ve umursamaz görkemi. Fazlasıyla ince, fazlasıyla hafif, fazlasıyla büyük olan, kenarlarının sıkıştırılması, düzgün tutulması imkânsız, örtülerin etrafında oynak kıvrımlar halinde şişkin duran yatak çarşafları, eskiden olsa beni hüzünlendirirdi. Oysa şimdi, yelkenlerinin rahatsız, kabarık yuvarlaklığı üzerinde, ilk sabahın parlak, umut dolu güneşini, tıpkı bir beşik gibi sallamaktaydılar. Ama güneşin kendini göstermeye vakti olmadı. O korkunç, olağanüstü varlık, o gece dirildi. Otel müdüründen gitmesini ve kimseyi odama sokmamasını rica ettim. Kendisine yataktan kalkmayacağımı söyledim ve o müthiş ilacı eczaneden aldırma teklifini geri çevirdim. Buna çok memnun oldu, çünkü

müşterilerin "kaliptüs" kokusundan rahatsız olmasından korkuyordu. Teklifini geri çevirmem sayesinde bir iltifat: "İzafetli bir karar" ("isabetli" demek istiyordu) ve bir de tavsiye aldım: "Dikkat edin, kapı üstünüzü kirletmesin, çünkü kilitler nedeniyle 'yalama' yaptırdım; görevlilerden biri kapınızı çalmaya cüret ederse, dayaktan 'pastilini' çıkarırım. Benden söylemesi, çünkü 'takrirattan' hoşlanmam (bu herhalde, bir sözü iki defa tekrar etmekten hoşlanmam anlamına geliyordu). Peki, aşağıda bir duba (herhalde fıçı yerine) yıllanmış şarabım var, biraz istemez misiniz, canlanırdınız? Size şarabı Yonatan'ın kafası gibi gümüş bir tepsi üzerinde getirmeyeceğim; ayrıca şunu da belirteyim ki Château-Lafite değil, ama aşağı yukarı onun mukabilidir (muadili yerine). Yanında da ufak bir dilbalı kızarttırabiliriz, hafif olur." Bütün tekliflerini geri çevirdim, ama hayatında kimbilir kaç tane dilbalığı ısmarlamış olan bir adamın, 'dilbalı' demesine de şaşırdım.

Müdürün verdiği sözlere rağmen, çok geçmeden Cambremer Markizi'nin bıraktığı kartviziti getirdiler odama. Beni ziyarete gelmiş olan yaşlı markiz, otelde olup olmadığımı sormuş, daha bir gün önce geldiğimi ve rahatsız olduğumu duyunca da, ısrar etmemiş, (muhtemelen üniformalı uşağının koltuğundan atlayarak içeri girip bir faturayı ödediği veya alışveriş yaptığı eczanesine veya tuhafiyecisine uğramayı da ihmal etmeden), iki atın çektiği, sekiz yaylı, eski, üstü açık arabasıyla Feterne'e dönmüştü. Zaten Balbec sokaklarında ve Balbec'le Feterne arasındaki diğer birkaç küçük kıyı kasabasında, bu arabanın sesi oldukça sık duyulur, şatafatına hayran kalınırdı. Çeşitli dükkânlara uğranması, bu gezintilerin esas amacı değildi. Asıl amaç, aksine, markize katiyen layık olmayan bir köy soylusunun veya burjuvanın evindeki bir çay daveti ya da bir garden parti olurdu. Ama markiz, hem soyluluğu, hem de servetiyle, civardaki küçük soylulardan kat kat üstün olmakla birlikte, sınırsız iyiliği ve sadeliğiyle, kendisini davet edenleri hayal kırıklığına uğratmaktan o kadar korkardı ki, çevredeki en silik sosyete toplantılarına bile katılırdı. Mme de Cambremer, onca yolu katedip küçük, boğucu bir salonda, genellikle yeteneksiz olan ve kendisinin, yörenin müzik tutkunluğuyla tanınan soylu hanımefendisi sıfatıyla, abartılı biçimde tebrik etmek zorunda kalacağı bir şarkıcıyı dinlemek yerine, gezintiye çıkmayı veya Feterne'in, aşağıdaki küçük koyda minik dalgaların çiçeklerin arasına kadar sokulduğu harikulade bahçelerinde kalmayı tercih ederdi kuşkusuz. Ama Maineville-la-Teinturiere'li veya Chattoncourt-l'Orgueilleux'lü bir soylu veya burjuva olan ev sahibi tarafından,

muhtemelen geleceğinin duyurulmuş olduğunu bilirdi. Mme de Cambremer o gün sokağa çıkıp da davette boy göstermese, sahil boyunca uzanan küçük kasabalardan birinden gelen bir davetli, markizin arabasını duyabilir, görebilirdi; bu da, Feterne'den ayrılamamış olma mazeretini ortadan kaldırırdı. Öte yandan, bu ev sahipleri, Mme de Cambremer'i, markize layık bulmadıkları insanların evlerindeki konserlerde ne kadar sık görmüş olsalar da, yararı yoktu; onların nazarında, fazlasıyla iyi yürekli olan markizin konumunun bu nedenle uğradığı küçük zarar, daveti veren kendileri olduğu anda kayboluverir, verdikleri küçük çay davetine markizin gelip gelmeyeceğini hararetle merak ederlerdi. Günlerce endişelendikten sonra, evin kızının veya tatildeki bir amatörün söylediği ilk şarkının ardından, misafirlerden birinin, meşhur arabayı saatçinin veya eczanenin önünde gördüğünü (markizin davete geleceğinin kesin işareti) bildirmesi, ne büyük bir rahatlamaya yol açardı! Bunun üzerine Mme de Cambremer (gerçekten de az sonra, şu sıralar evinde misafir olan ve yanında getirmek için izin istediği, büyük bir mutlulukla gelmesine izin verilen geliniyle birlikte içeri girecekti), ev sahiplerinin gözünde tekrar bütün ihtişamına kavuşurdu; markizin umulan gelişiyle ödüllendirilmek, ev sahipleri için bir ay önce verdikleri kararın, yani bir öğleden sonra daveti düzenlemenin bütün zahmetini ve masrafını göze almalarının, itiraf edilmeyen, belirleyici nedeni olmuştu belki de. Mme de Cambremer'i kendi çay davetlerinde görünce, artık markizin, niteliksiz komşularının davetlerine de kibarlık edip gittiği değil, ne kadar köklü bir aileden geldiği, şatosunun şatafatı, genç kızlık soyadı Legrandin olan ve kurumuyla kayınvalidesinin biraz yavan saflığını renklendiren gelininin küstahlığı gelirdi hatırlarına. Le Gaulois'nın sosyete köşesinde, bütün kapıları kilitleyip, kendileri, ailece kaleme alacakları yazıyı, şimdiden okur gibi olurlardı: "Bretanya'nın eğlencesi eksik olmayan küçük bir köşesindeki seçkin çay davetinde misafirler, ancak ev sahiplerinden çok yakında tekrar buluşma sözü aldıktan sonra dağıldılar." Her gün gazeteyi beklerler, davetlerinin henüz gazetede çıkmamış olmasından ötürü kaygılanırlar, Mme de Cambremer'i, onca okur uğruna değil, sadece kendi misafirleri için ağırlamış olmaktan korkarlardı. O kutlu gün nihayet gelirdi: "Bu yıl Balbec'te davetler mevsimi özellikle parlak geçiyor. Öğleden sonra verilen küçük konserler çok moda, vs." Neyse ki Mme de Cambremer'in adı doğru yazılmış ve "rastgele", ama en başta belirtilmiş olurdu. Geriye, gazetelerin, davet edilmemiş kişilerle dargınlığa yol açabilecek bu densizliğine canı sıkılmış gibi görünmekten başka bir şey

kalmaz, Mme de Cambremer'in yanında, ikiyüzlülükle, bu haberi gazeteye gönderme kalleşliğini kimin yapmış olabileceği sorulur, iyi niyetli asil markiz ise, "Canınızın sıkılmasını anlıyorum, ama ben kendi açımdan, size misafir olduğumun bilinmesinden olsa olsa mutluluk duyarım," derdi.

Mme de Cambremer, bana verilen kartvizitin üzerine, iki gün sonra bir çay daveti vereceğini yazmıştı. Şüphesiz, daha iki gün önce, sosyete hayatından ne kadar bıkmış olsam da, bu hayatı, Feterne'in konumu sayesinde incir ağaçlarının, palmiyelerin, güllerin açık havada yetiştiği ve ev sahiplerinin, davet başlamadan önce koyun karşı kıyısından önemli misafirleri alıp getiren, herkes geldikten sonra, güneşe karşı gerilmiş tenteleriyle çay salonu işlevi gören, akşam da getirdiği misafirleri geri götüren küçük yatının durduğu, çoğunlukla Akdeniz'e özgü sakinlikteki ve mavilikteki denize kadar uzanan o bahçelere nakledilmiş olarak tatmak, benim için gerçek bir zevk olurdu. Küçük yat, çok hoş bir lükstü, ama o kadar masraflıydı ki, Mme de Cambremer, kısmen bu masrafları karşılamak amacıyla gelirini çeşitli yollardan artırmak istemiş ve en başta da, mülklerinden birini, Feterne'den çok farklı olan La Raspeliere'i ilk kez kiraya vermişti. Evet, iki gün önce olsa, tanınmadık küçük soylularla dolu, yeni bir dekor içindeki böyle bir çay daveti, benim için Paris'in "parlak sosyete hayatı"ndan sonra ne büyük bir değişiklik olurdu! Ama şimdi eğlence ve zevkler, benim için hiçbir anlam taşımıyordu artık. Tıpkı bir saat önce Albertine'i gönderdiğim gibi, Mme de Cambremer'e de özür dileyerek gelemeyeceğimi bildiren bir mektup yazdım; yüksek ateş, iştahı nasıl bıçak gibi keserse, keder de bende arzu ihtimalini öyle ortadan kaldırmıştı... Annem ertesi gün gelecekti. Bana öyle geliyordu ki, annemle birlikte yaşamaya, eskisine göre biraz daha layıktım şimdi, büsbütün yabancı ve küçültücü bir hayatın yerini, acılarıyla onun gibi benim de ruhumu kuşatıp yücelten yürek parçalayıcı hatıraların tırmanışı almışken, onu daha iyi anlayacaktım. Ben öyle zannediyordum, ama aslında, anneminki gibi – sevilen varlığı kaybeden insanın çok uzun zaman boyunca, bazen hayatı boyunca yaşamasına resmen engel olan– gerçek kederlerle, herhalde benimki gibi, her şeye rağmen geçici olan, geç geldikleri gibi çabuk da giden, hissetmemiz için "anlamamız" gerektiğinden, ancak olaydan uzun süre sonra yaşanan öteki türden kederler arasında sonsuz bir mesafe vardır; işte benim şu anda çektiğim ıstırabın da, onca insanın kederinden tek farkı, özel şartlara, iradedışı bir hatıraya tabi olmasıydı.

Anneminki kadar derin bir kederi ise, bu anlatının devamında göreceğimiz gibi, günün birinde yaşayacaktım, ama ne şu sırada, ne de tasavvur ettiğim şekilde. Buna rağmen, nasıl ki rolünü ezbere bilmesi ve çoktan yerinde olması gereken bir oyuncu, son anda, söyleyeceklerini bir tek kere okumuş olarak gelmişse, replik sırası geldiğinde, gecikmesini kimse farketmeyecek şekilde, ustalıkla durumu idare etmeyi becerirse, benim taze kederim de, annem geldiğinde, onunla, sanki öteden beri hep aynı şekilde var olmuşçasına konuşmamı sağladı. Annem, büyükannemle geldiğim yerleri görmenin bu kederi uyandırdığını zannetti sadece (aslında öyle değildi). O zaman ilk defa, anneminkinin yanında bir hiç olan, ama benim gözümü açan bir ıstırabı yaşadığım için, annemin kimbilir ne acılar çektiğini, korkuyla kavradım. İlk defa anladım ki, büyükannem öldüğünden beri gözlerine yerleşmiş olan o sabit ve gözyaşlarıyla ıslanmayan (Françoise'ın anneme fazla acımamasına sebep olan) bakış, hatırayla hiçliğin anlaşılmaz çelişkisine sabitlenmişti. Aslında, annem, bu yeni mekânda daha şık görünen siyah matem kıyafetini hâlâ üzerinden çıkarmamış olduğu halde, geçirdiği değişim bana daha çarpıcı gelmişti. Bütün neşesini kaybetmişti demek yeterli olmaz; eriyip gitmiş, adeta yalvaran bir tasvir halinde donmuştu, yanından hiç ayrılmayan sancılı varlığı, fazla sert bir hareketle, fazla yüksek bir sesle incitmekten korkar gibiydi. Ama hepsinden önemlisi, kendisini krep mantosuyla içeri girerken gördüğüm anda –Paris'te gözümden kaçmış olan bir şeyi– karşımdaki kişinin annem değil, büyükannem olduğunu farkettim. Kraliyet ve düklük ailelerinde, baba öldüğünde oğlunun onun unvanını alması, Orleans Dükü'yken Fransa Kralı, Taranto Prensi'yken La Tremoille Dükü, Laumes Prensi'yken Guermantes Dükü olması gibi, aynı şekilde ölen kişi, çoğu kez başka türden ve daha derin kaynaklı bir verasetle, hayatta olan kişiyi ele geçirir ve onu kendisine benzeyen ardılına, yarıda kesilen hayatının sürdürücüsüne dönüştü' rür. Belki de annem gibi bir kız evladın, annesinin ölümünden sonraki büyük kederi, içinde taşıdığı ve merhaleleri atlatıp dönemleri tek hamlede aşırtan bu kriz olmasa, ağır ağır kendini gösterecek olan bir varlığın kozasını daha erken yırtar, başkalaşımını ve ortaya çıkışını hızlandırır sadece. Belki artık yaşamayan kişiye duyulan özlem, zaten fiilen var olan benzerlikleri yüz hatlarımıza yerleştiren bir tür telkini, özellikle de, sevilen kişi yaşadığı sürece, onu feda etmek pahasına da olsa göstermekten korkmadığımız, bize sadece ondan geçmiş olan kişiliğimizi dengeleyen daha bireysel davranışlarımızın (annemde bu, babasından kendisine geçen

sağduyusu ve alaycı neşesiydi) durdurulmasını barındırır içinde. Sevilen kişi öldüğünde, ondan farklı olmak konusunda tereddüt ederiz, artık sadece onu, kendi içimizde zaten taşıdığımız, ama başka bir şeyle karışmış olan ve bundan böyle diğerini dışlayarak benimseyeceğimiz varlığı takdir ederiz. Ölümün anlamsız olmadığını, ölenlerin üzerimizde hâlâ etkisi olduğunu ancak bu bağlamda söyleyebiliriz (genellikle kastedilen muğlak, yanlış manada değil). Ölenlerin üzerimizdeki etkisi, yaşayanlarınkinden de fazladır, çünkü hakiki gerçeklik sadece zihin tarafından ortaya çıkarılabildiği, manevi bir işlemin nesnesi olduğu için, ancak düşünce yoluyla yeniden yaratmak zorunda olduğumuz, gündelik hayatın bizden gizlediği şeyleri gerçek anlamda bilebiliriz... Son olarak da, ölülerimize üzülme ibadeti içinde, onların sevdiği şeyleri putlaştırırız. Annem, büyükannemin, yalnızca gözünde safir ve pırlantalardan yapılmış bir çantadan daha değerli hale gelmiş olan çantasını, manşonunu, ikisi arasındaki fiziksel benzerliği iyice vurgulayan bütün giysilerini değil, büyükannemin hep yanında taşıdığı, annemin şimdi Mektuplar'ın elyazmasıyla bile değiştirmeyeceği Mme de Sevigne nüshalarını bile yanından ayıramıyordu. Annem eskiden, kendisine Mme de Sevigne veya Mme de Beausergent'dan bir alıntı yapmadan tek bir mektup yazamayan büyükanneme takılırdı. Annem, Balbec'e gelmeden önce ondan aldığım üç mektubun her birinde, sanki bu mektuplar onun tarafından bana değil, büyükannem tarafından kendisine yazılmışçasına, Mme de Sevigne'den alıntı yapmıştı. Mendireğe inip, büyükannemin kendisine her gün yazdığı mektuplarda anlattığı sahili görmek istedi. Annemi pencereden, elinde annesinin şemsiyesiyle gördüğümde, siyahlara bürünmüş halde, çekingen adımlarla, adeta dindar bir saygıyla, kendisinden önce o aziz ayakların bastığı kumların üstünde ilerliyordu; dalgaların geri getireceği bir ölüyü aramaya gider gibiydi. Annemi akşam yemeğinde yalnız bırakmamak için, benim de onunla birlikte aşağı inmem gerekti. Mahkeme başkanıyla baro başkanının dul karısı, gelip annemle tanıştılar. Büyükannemle ilişkili her şeye o kadar duyarlıydı ki, bu onu müthiş duygulandırdı, mahkeme başkanının sözlerini daima minnetle hatırladı, buna karşılık, baro başkanının karısının, rahmetliyi tek kelimeyle olsun anmamasına hep içerledi ve üzüldü. Aslında mahkeme başkanı, büyükannemi baro başkanının karısından daha çok düşünüyor değildi. Annem aralarında büyük bir fark görse de, hem birinin duygusal sözleri, hem de ötekinin suskunluğu, ölülerin bizde uyandırdığı kayıtsızlığın bir ifadesinden başka bir şey

değildi. Ama sanırım annem, özellikle benim, istemeden ıstırabımın birazını aktardığım sözlerimde bir teselli buldu. Büyükannemin yüreklerde yaşamasını sağlayan her şey gibi benim ıstırabım da, annemi, (bana olan sevgisine rağmen), ancak mutlu edebilirdi. Annem ondan sonra hiç aksatmadan, her gün, annesinin yaptıklarını tıpatıp tekrarlayarak sahile inip oturdu ve onun en sevdiği iki kitabı, Mme de Beausergent'ın Hatırat'ıyla Mme de Sevigne'nin Mektuplar'mı okudu. Hepimizden farksız olarak annem de, La Fontaine'e "safdil" denmesi gibi Mme de Sevigne'ye de "esprili markiz" denmesine tahammül edemezdi. Ama mektuplarda "kızım" sözünü okuduğunda, annesi kendisine sesleniyormuş gibi geliyordu ona.

Rahatsız edilmek istemediği bu hac ziyaretlerinden birinde, sahilde, peşinde kızlarıyla Combray'li bir hanıma rastlama talihsizliğine uğradı. Hanımın adı zannederim Mme Poussin'di. Ama biz kendi aramızda daima "O zaman beni anarsın" diye söz ederdik ondan, çünkü kızlarını, kendilerini bekleyen dertlere karşı, sürekli tekrarladığı bu cümleyle uyarır, örneğin gözlerini ovuşturan bir tanesine, "Gözün iltihaplansın da, o zaman beni anarsın," derdi. Annemi gördüğünde, uzaktan, başsağlığı ifadesi olarak değil de, sadece bu tür bir terbiye almış olduğu için, gözü yaşlı, hararetli selamlar vermiş. Bu hanım, Combray'de, kocaman bir bahçe içindeki evinde oldukça münzevi bir hayat sürer, hiçbir şeyi yeterince yumuşak bulmayıp Fransız dilindeki kelimeleri, hattâ isimleri, yumuşatmaya tabi tutardı. Şurup dökmek için kullandığı sofra gerecine "kaşık" demeyi fazla sert bulup "kaaşık" der, Telemakhos'un lirik ozanına hoyratça Fenelon[14] derse, kabalık etmiş olacağından korkarak –bense, dünyanın en zeki, en iyi ve en yürekli insanı, kendisini tanıyan herkes için unutulmaz bir kişi olan Bertrand de Fenelon en yakın arkadaşım olduğu için, bilinçli olarak Fenelon derdim– ikinci e'yi de telaffuz etmenin bir yumuşaklık kattığını düşünür ve daima "Fenelon" derdi. Bu Mme Poussin'in o kadar yumuşak olmayan, adını unuttuğum damadı, Combray'de noterdi ve kasayı soyup kaçarak özellikle amcama epey yüklü bir meblağ kaybettirdi. Ama Combray'deki insanların çoğunun, ailenin diğer üyeleriyle araları o kadar iyiydi ki, hiçbir soğukluk yaşanmadı ve Mme Poussin'e acımakla yetinildi. Evinde misafir ağırlamazdı, ama bahçe parmaklığının önünden geçen herkes durup ağaçlarının gölgesini hayranlıkla seyreder, başka da bir şey göremezdi. Balbec'te bizi rahatsız ettiği söylenemez; kendisine orada bir tek kere, tırnaklarını yemekte olan kızına, "Parmağında dolama çıksın da, o zaman beni anarsın," derken rastladım.

Annem sahilde kitap okurken, ben tek başıma odamda kalıyordum. Büyükannemin hayatının son dönemini ve o dönemle ilişkili her şeyi, birlikte son gezintisine çıktığımızda, merdivenin açık tutulan kapısını hatırlıyordum. Bütün bunların karşısında dünyanın geri kalanı gerçek gibi görünmüyor, ıstırabım, tamamını bana zehir ediyordu. Sonunda annem dışarı çıkmam konusunda ısrar etti. Ama attığım her adımda, Casino'nun, ilk gece onu beklerken Duguay-Trouin anıtına kadar yürüdüğüm sokağın unutmuş olduğum bir yanı, karşı duramadığımız bir rüzgâr gibi, ilerlememe mani oluyordu; görmemek için başımı önüme eğiyordum. Biraz kendimi toparladıktan sonra, otele, eskiden, gelişimizin ilk gecesinde içeride bulduğum büyükannemi bundan böyle ne kadar beklesem de bulamayacağımı bildiğim otele dönüyordum. Bu ilk çıkışım olduğu için, henüz görmediğim birçok otel görevlisi bana merakla bakıyordu. Otelin kapısında, genç bir komi bana selam vermek üzere kasketini çıkarıp sonra hemen başına geçirdi tekrar. Aimé'nin, bana saygılı davranması konusunda, kendi deyimiyle "kulağını çekmiş" olacağını düşündüm. Ama o anda, içeri giren bir başkasını da kasketini çıkararak selamladığını gördüm. İşin gerçeği şuydu: Bu delikanlının hayatta tek bildiği şey, kasketini çıkarıp takmaktı ve bunu da gayet iyi yapıyordu. Elinden başka bir iş gelmediğini, bu işte de büyük başarı gösterdiğini anlamış olduğundan, gün içinde mümkün olduğunca sık tekrarlıyor, böylece müşterilerin ölçülü ama genel yakınlığını kazanıyor, komileri işe almakla görevli olan ve bu bulunmaz Hint kumaşına rastlayıncaya kadar, "Halbuki bu meslekte kendilerinden bir tek terbiyeli olmaları isteniyor, o kadar zor bir şey olmasa gerek," diyen Aimé'yi hayretten hayrete düşürerek bir haftada kendini kovdurmamış tek bir komi bulamamış olan kapı görevlisinden de büyük bir yakınlık görüyordu. Otel müdürü, komilerin ayrıca, kendi deyimiyle "prefabrike" olmalarını da çok önemsiyordu, söylemek istediği, orada "hazır" bulunmalarıydı, ya da daha büyük ihtimalle, prezantabl kelimesini yanlış hatırlıyordu. Otelin arka tarafındaki çimenliğin görünüşü, birkaç çiçek tarhının eklenmesi ve hem egzotik bir çalının, hem de ilk yıl, girişin önünü, esnek bir dalı andıran endamı ve saçlarının garip rengiyle süsleyen kominin kaldırılmasıyla, değişmişti. Bu komi, çeşitli ülke ve cinsiyetlerden, cazibelerine kapılan şahsiyetler tarafından otelden alınıp götürülmüş olan iki ağabeyini ve daktilograf kız kardeşini örnek alarak, kendisini sekreter olarak işe alan Polonyalı bir kontesin peşinden gitmişti. Geriye bir tek, şaşı olduğu için kimsenin istemediği en küçük kardeşleri kalmıştı. Küçük

kardeş, Polonyalı kontes ve öteki iki ağabeyinin hamileri Balbec Oteli'ne kalmaya geldiklerinde çok sevinirdi. Çünkü ağabeylerine gıpta etmekle birlikte onları çok sever ve böylelikle, birkaç hafta boyunca ailevi duygularını geliştirme fırsatı bulurdu. Fontevrault Başrahibesi de, sırf bu amaçla rahibelerini bırakıp XIV. Louis'nin, metresi olan diğer Mortemart kız kardeşe, Mme de Montespan'a sunduğu misafirperverliği paylaşmaya gitmez miydi? Komi kardeşlerden en küçüğünün, Balbec'teki ilk senesiydi; beni henüz tanımıyordu, ama otelde daha eski olan arkadaşlarının benimle konuşurken hem Monsieur diye, hem de soyadımla hitap ettiklerini duyduğundan, daha benimle ilk konuşmasında, kendinden hoşnut bir tavırla hemen onları taklit etti; belki meşhur sandığı bir şahsiyete ilişkin bilgisini sergilediği için, belki de daha beş dakika önce bilmediği, ama mutlaka uyulması gerektiğini düşündüğü bir âdeti benimsediği için hoşnuttu. Bu büyük, lüks otelin, bazı insanların nazarında ne gibi bir büyüsü olabileceğini çok iyi anlıyordum. Bir tiyatro gibi düzenlenmişti ve kalabalık bir figüran kadrosu, sahne üstüne varıncaya kadar her yeri hareketlendiriyordu. Müşteriler, sadece birer seyirci oldukları halde, oyuncuların bir sahneyi seyircilerin arasında oynadığı tiyatrolardaki gibi değil de, seyircilerin hayatı, sahnenin şatafatı içinde geçiyormuşçasına, temsile sürekli katılıyorlardı. Tenis oynamaktan dönen bir müşteri, otele beyaz flanelden bir ceketle girse de, kapı görevlisi ona mektuplarını vermek üzere, şeritleri simli, lacivert frak giymiş olurdu. Tenis oyuncusu, merdiveni tırmanmak istemiyorsa, yine oyuncuların arasına karışır, yanında, aynı derecede zengin bir kostümü olan asansörcü çocukla çıkardı yukarı. Her kattaki koridorlar, Panathenaia frizini hatırlatan, deniz fonu üzerindeki dilberlerin, oda hizmetçileriyle kurye kızların gelip gidişlerini gizler, hizmetçi güzelliği meraklıları, bu dilberlerin küçük odalarına ustaca dolambaçlar çizip varırlardı. Buna karşılık, aşağıda erkek unsuru baskındı ve oteli, hizmetkârların aşırı ve aylaklığa eğilimli gençliğinden ötürü, somutlaşmış, sürekli oynanan bir tür Yahudi-Hıristiyan trajedisine dönüştürmüştü. Bu yüzden de, onları gördüğüm zaman, şüphesiz Guermantes Prensesi'nin evinde, M. de Vaugoubert'in, M. de Charlus'ü selamlayan genç büyükelçilik kâtiplerini seyrettiği sırada aklıma gelen Racine'in dizelerini değil, ama Racine'in, bu kez Ester yerine Atalya'dan, başka dizelerini, içimden tekrarlamaktan kendimi alamıyordum; çünkü özellikle çay saatinde, XVII. yüzyıldaki adıyla portikten itibaren, genç komilerden oluşan, "gelişen bir halk", Racine'in korolarındaki genç

Yahudiler gibi, lobiyi dolduruyordu. Ne var ki, bunlardan birinin bile, Atalya, çocuk prense, "Ne iş yaparsınız?" diye sorduğunda Yoaş'ın verdiği muğlak cevabı dahi verebileceğini sanmıyorum, çünkü hiçbir iş yapmazlardı. Olsa olsa, aralarından birine, yaşlı kraliçenin yaptığı gibi, "Buraya hapsolmuş bütün bu insanlar, peki ama, neyle meşguller?" diye sorulsa, şöyle cevap verebilirdi: "Bu törenlerin haşmetli düzenini seyrederim ve ona katkıda bulunurum." Bazen genç figüranlardan biri, daha önemli bir oyun kişisinin yanına gider, sonra bu taze dilber koroya dönerdi tekrar; dalgın bir dinlenme ânı değilse eğer, figüranlar, gereksiz, saygılı, dekoratif ve gündelik dönüşlerle birbirlerinin etrafında dolanırlardı. Çünkü "izin günleri" dışında "dünyadan uzak yetiştirilen" ve iç avludan dışarı adım atmayan bu delikanlılar, Atalya'daki Levioğulları gibi bir manastır hayatı sürerlerdi; muhteşem halılarla örtülü basamakların dibinde oyun oynayan bu "genç ve inançlı topluluk" karşısında, Balbec Grand-Hotel'e mi, Hz. Süleyman'ın tapınağına mı girdiğimi şaşırabilirdim.

Otele döndüğümde, doğru odama çıkıyordum. Düşüncelerim genellikle büyükannemin hastalığının son günlerine, daha da artırarak yeniden yaşadığım acılarına yönelikti; bir sevdiğimizin acılarını sadece yeniden yarattığımızı zannettiğimiz sırada, merhametimiz bu acıları abartır, ama belki de, ıstırabı çekenin bilincinden çok, o haklıdır, bu acıları çekenler hayatlarının acıklılığını fark edemez, oysa merhamet bunu görür ve umutsuzluğa kapılır. Bununla birlikte, uzun bir süre boyunca bilmediğim bir şeyden o sırada haberim olsaydı, merhametim yeni bir hamleyle büyükannemin ıstırabını aşardı: Büyükannem, ölmeden bir gün önce, bilinçli bir ânında, benim odada bulunmadığımdan emin olduktan sonra annemin elini ateş içinde yanan dudaklarına götürüp, "Elveda kızım, ebediyen elveda," demişti. Annemin hiç değişmeyecek olan o sabit bakışları, belki bu hatıraya da dikiliydi. Sonra, tatlı hatıralar geliyordu aklıma. O benim büyükannemdi, ben de onun torunu. Yüzündeki ifadeler, sanki sadece benim için yaratılmış bir lisanda yazılmışlardı; o benim hayatımdaki her şeydi, diğer insanlar, ona bağlı olarak, onun kendileri hakkında bana bildireceği değerlendirmeye bağlı olarak vardılar sadece; ama yo, hayır, ilişkimiz o kadar geçici olmuştu ki, tesadüfi olmaması imkânsızdı. O beni tanımıyor artık, bense onu bir daha hiç göremeyeceğim. Biz sadece ve sadece birbirimiz için yaratılmamıştık, o bir yabancıydı. Bu yabancının, Saint-Loup tarafından çekilen fotoğrafına bakmaktaydım. Annem Albertine'le karşılaşmış ve arkadaşımın, büyükannem ve benimle

ilgili güzel sözlerinden ötürü, onunla görüşmem için ısrar etmişti. Ben de bunun üzerine Albertine'e randevu vermiştim. Otel müdürüne, arkadaşımı salonda bekletmesini tembih ettim. Müdür, Albertine'le arkadaşlarını çok eskiden beri, "buhur çağına" gelmelerinden çok daha önce tanıdığını, ama otele ilişkin sözlerinden ötürü onlara kızdığını söyledi. "Böyle konuştuklarına göre, pek 'umumi' olmasalar gerek. Eğer söylenenler iftiraysa, o başka tabii." Buhurun "buluğ" anlamına geldiğini tahmin etmekte zorluk çekmedim. "Umumi"de daha çok zorlandım. Belki "ümmi" yerine söylenmişti, o zaman da, "ümmi", "tahsilli" anlamına geliyordu. Albertine'le buluşma saatinin gelmesini beklerken, baka baka sonunda göremez olduğumuz bir resme bakar gibi, Saint-Loup'nun fotoğrafına dikmiştim gözlerimi; birdenbire, yine, "Büyükannem bu, ben onun torunuyum," diye düşündüm, hafıza kaybına uğramış birinin kendi adını hatırlaması, bir hastanın kişilik değiştirmesi gibi. Françoise, Albertine'in geldiğini söylemek için odama girdi ve fotoğrafı görünce, "Zavallı hanımcığım," dedi, "yanağındaki bene varıncaya kadar her şeyiyle o işte; markinin bu fotoğrafı çektiği gün çok hastalanmış, iki kere fenalık geçirmişti. 'Aman Françoise,' demişti bana, 'torunumun sakın haberi olmasın.' Hiç de belli etmezdi, topluluk içinde hep neşeliydi. Gerçi yalnızken, biraz canı sıkkın göründüğü olurdu. Ama çabuk geçerdi. Sonra bana dedi ki: 'Eğer bana bir şey olursa, torunumda bir fotoğrafım olsun isterim. Tek bir fotoğrafım bile yok.' Sonra da saygıdeğer markiye gönderdi beni, kendisi rica ettiğini küçük beye söylememesini tembih edip fotoğrafını çeker mi diye soracaktım. Ama ben dönüp markinin evet dediğini söylediğimde, bu sefer yüzü çok kötü görünüyor diye vazgeçti. 'Böylesi hiç fotoğrafım olmamasından daha kötü,' diyordu. Ama akıllı kadındı, sonunda öyle güzel hazırlandı ki, o kenarları kıvrık, büyük şapkayla, güneşin altında da durmayınca, hastalığı hiç belli olmuyordu. Fotoğraftan çok memnun kalmıştı, çünkü o sırada, Balbec'ten sağ çıkamayacağını düşünüyordu. Ben ne kadar, 'Hanımefendi, böyle konuşmayın, hanımefendinin bu lafları hiç hoşuma gitmiyor,' desem de, onun aklına takılmıştı. Hem sonra, günlerdir bir şey de yiyemiyordu. İşte o yüzden küçük beye ısrar ediyordu, saygıdeğer markiyle akşam yemeğine uzak yerlere gitsinler diye. Sofraya oturacağına kitap okurmuş gibi yapıp, markinin arabası uzaklaştığı anda, odasına, yatmaya çıkıyordu. Bazı günler hanıma haber vermeyi düşünürdü, gelip kendisini son bir kez görsün diye. Sonra da, kendisine hiçbir şey söylememiş olduğundan, hanımın çok

şaşıracağından korkardı. 'Kocasının yanında kalması daha iyi aslında Françoise,' derdi." Françoise ansızın bana bakıp kendimi "rahatsız mı hissettiğimi" sordu. Hayır deyince, "Beni lafa tutup oyalıyorsunuz," dedi. "Misafiriniz gelmiştir belki. Benim aşağı inmem lazım. Buraya göre biri değil o. Öyle de hızlı hareket ediyor ki, belki geri dönmüştür bile. Beklemekten hoşlanmıyor. Ah! Mademoiselle Albertine şimdilerde ekâbir oldu." - "Yanılıyorsunuz Françoise, Albertine buraya göre bir insandır, hattâ buraya fazladır bile. Ama siz yine de gidip bugün kendisini kabul edemeyeceğimi haber verin."

Françoise ağladığımı görse, kimbilir ne yanık ağıtlar dinleyecektim! Titizlikle gözyaşlarımı gizledim. Gizlemesem bana yakınlık gösterirdi. Ama ben ona yakınlık gösterdim. Zavallı oda hizmetçilerimizin yerine kendimizi koymayız genellikle; sanki ağlamak bize acı veriyormuş gibi, bizi ağlarken görmeye dayanamazlar; belki de onlara acı verir bizim ağlamamız; Françoise küçüklüğümde bir kere, "Öyle ağlamayın, sizi böyle ağlarken görmek hoşuma gitmiyor," demişti. İddialı sözleri, açıklamaları sevmiyoruz, hata ediyoruz, çünkü bu şekilde, köylülerin dokunaklılığına, hırsızlık yaptığı gerekçesiyle belki de haksız yere kovulan, beti benzi atmış, sanki suçlanmanın kendisi bir suçmuş gibi birden daha mütevazı olan zavallı hizmetçinin, babasının namusuna, annesinin prensiplerine, ninesinin öğütlerine değinerek anlattığı efsaneye yüreğimizi kapamış oluyoruz. Hiç şüphesiz, bizim gözyaşlarımıza dayanamayan aynı hizmetkârlar, alt kattaki oda hizmetçisi hava cereyanını seviyor, kesmek ayıp olur diye, bizim zatürreeye yakalanmamıza hiç tereddütsüz göz yumarlar. Çünkü Adalet'in imkânsız bir şey olması için, Françoise gibi haklı olanların, haksız da olmaları gerekir. Hizmetçilerin mütevazı eğlenceleri bile, efendilerinin ya reddiyle, ya da alaylarıyla karşılaşır. Çünkü bu eğlenceler daima önemsiz, ama aptalca duygusal ve sağlığa aykırıdır. Bu yüzden de hizmetçiler, "Yılda bir kere bir şey istedim, nasıl izin vermezler?" diyebilirler. Oysa efendileri, saçma veya onlar için –ya da kendileri için– zararlı olmasa, çok daha fazlasına izin verirlerdi. Şüphesiz, tir tir titreyen, işlemediği suçu itiraf etmeye hazır, "gerekirse bu akşam giderim," diyen zavallı oda hizmetçisinin alçakgönüllülüğü karşısında direnmek mümkün değildir. Ne var ki, hayatının ve soyunun şerefine sarmalanmış, süpürgeyi bir âsâ gibi tutan, rolünü trajediye vardıran, gözyaşlarıyla bölen, gurur ve ihtişamla doğrulan yaşlı bir aşçının karşısında, sözlerinin tumturaklı ve tehditkâr bayağılığına, annesinin mirasına ve aile "çiftliğinin" saygınlığına rağmen, duyarsız

kalmamayı da bilmek gerekir. O gün buna benzer sahneler hatırladım veya hayal ettim ve onları yaşlı hizmetçimize mal ettim; o günden sonra da, Albertine'e yaptığı bütün kötülüklere rağmen, Françoise'a, kesikli olmakla birlikte, en güçlü türden, yani temeli merhamet olan bir sevgiyle bağlandım.

Büyükannemin fotoğrafının karşısında, bütün gün boyunca ıstırap çektim elbette. Bu fotoğraf benim için bir işkenceydi. Ama müdürün akşamki ziyareti kadar büyük bir işkence değildi. Kendisine büyükannemden söz ettiğim, onun da taziyelerini tekrarladığı sırada, (yanlış telaffuz ettiği kelimeleri kullanmaya meraklı olduğundan), şu sözleri kulağıma çarptı: "Saygıdeğer büyükannenizin bâyıldığı gün mesela, ben size haber vermek istemiştim, çünkü müşteriler açısından otel için zararlı olabilirdi, değil mi efendim? O akşam gitse daha iyi olurdu. Ama o bana hiçbir şey söylemeyeyim diye yalvardı, bir daha bâyılmayacağına, bâyılırsa da derhal otelden ayrılacağına söz verdi. Gerçi kat şefi, bir kez daha bâyıldığını haber verdi bana, ama ne de olsa siz bizim memnun etmek istediğimiz, eski müşterimizdiniz, kimse de şikâyette bulunmayınca..." Demek büyükannem baygınlık geçirip benden gizlemişti. Belki de benim ona en sevimsiz davrandığım sıralarda bayılmış, bir yandan acı çekerken, bir yandan da beni sinirlendirmemek için keyifli görünmeye, otelden kapı dışarı edilmemek için sağlıklı görünmeye çalışmıştı mecburen. Bir başkasıyla ilgili olsa, bana gülünç gelebilecek "bâyılmak" kelimesi, bu telaffuzuyla, özgün bir ses kakışmasını andıran, garip ses yeniliğiyle, hiç tahmin edemeyeceğim bir biçimde, uzun süre bende en sancılı duyguları uyandıran bir şey olarak kaldı.

Ertesi gün, annemin ricası üzerine, kumların üzerine, daha doğrusu, kıvrımlarının arasına saklanabileceğim, Albertine'le arkadaşlarının beni bulamayacaklarını bildiğim kumulların arasına biraz uzanmaya gittim. İnik gözkapaklarım, bir tek ışığın, gözün iç duvarlarının pespembe ışığının içeri geçmesine izin veriyorlardı. Sonra tamamen kapandılar. O zaman, büyükannemi, bir koltukta oturur halde gördüm. O kadar güçsüzdü ki, diğer insanlardan daha az canlıymış gibiydi. Oysa nefes aldığını işitiyordum; arasıra, babamla benim söylediklerimizi anladığına dair bir işaret veriyordu. Ama onu ne kadar öpsem de, gözlerinde bir sevgi ışıltısı uyandırmayı, yanaklarını biraz renklendirmeyi başaramıyordum. Kendinde değildi, beni sevmiyormuş, tanımıyormuş, belki de görmüyormuş gibiydi. Kayıtsızlığının, bitkinliğinin, suskun hoşnutsuzluğunun sırrını

çözemiyordum. Babamı bir kenara çektim. "Görüyorsun, değil mi?" dedim. "Gün gibi ortada, her şeyi gayet iyi anladı. Tam bir hayat yanılsaması bu. Ölülerin yaşamadığını iddia eden kuzenini çağırabilseydik keşke! Öleli bir yılı geçti, sonuç olarak hâlâ yaşıyor. Peki ama niye beni öpmek istemiyor?" - "Bak, başı düşüyor zavallının." - "Ama öğleden sonra Champs-Elysees'ye gitmeyi ister." - "Çılgınlık olur!" - "Sence zararı dokunabilir mi, daha çok ölebilir mi gerçekten? Beni artık sevmiyor olamaz. Onu ne kadar öpsem de bir daha hiç gülümsemeyecek mi bana?" - "Ne yapalım, ölüler böyle işte."

Birkaç gün sonra, Saint-Loup'nun çektiği fotoğrafa bakmak hoşuma gitmeye başladı; Françoise'ın söylediği şeylerin hatırasını uyandırmıyordu bende, çünkü bu hatıra beni hiç terk etmemişti ve ona alışıyordum. Ama benim kafamda canlandırdığım o günkü ciddi rahatsızlığına, ıstırabına kıyasla, fotoğraf, büyükannemin akıl ettiği, ifşa edildikten sonra da beni kandırmaya devam eden hilelerden hâlâ yararlanarak, bana büyükannemi o kadar şık, yüzünü biraz gizleyen şapkasıyla o kadar kaygısız gösteriyordu ki, onu hayal ettiğim kadar bedbaht ve sağlıksız görmüyordum. Bununla birlikte, yanaklarında, büyükannemin bilmediği, kendine özgü bir ifade, seçilmiş ve yazgısının belirlenmiş olduğunu bilen bir hayvanın bakışları gibi bir kurşunilik, bir ürkmüşlük olduğundan, büyükannemin bir idam mahkûmunu hatırlatan, istemeden kederli, bilinçsizce trajik bir havası vardı; benim gözümden kaçan bu izlenim yüzünden annem bu fotoğrafa asla bakamıyor, bu fotoğraf ona, annesinin değil, annesinin hastalığının ve bu hastalığın, büyükannemin acımasızca tokatlanmış yüzüne yaptığı hakaretin bir fotoğrafı gibi geliyordu.

Sonra bir gün, Albertine'e, kendisini yakında kabul edeceğime dair haber göndermeye karar verdim. Sebebi, mevsimsiz bir sıcak dalgasının etkisini gösterdiği bir sabah, oyun oynayan çocukların, denizde şakalaşanların, gazete satıcılarının binbir haykırışının, küçük dalgaların birer birer gelip serinlettiği kızgın kumsalı alevden çizgilerle, birbirine dolaşan kıvılcımlarla bir tablo gibi gözümün önüne sermiş olmasıydı; sonra da, dalgaların sesine karışan, kemanların, denizin üstünde yolunu kaybetmiş bir arı oğulu gibi vızıldadığı senfoni konseri başlamıştı. İşte o anda, Albertine'in gülüşünü tekrar duymak, arkadaşlarını, bir deniz fonu üzerinde beliren, hafızamda Balbec'in ayrılmaz büyüsü, tipik florası olarak yer etmiş olan genç kızları görmek istemiştim; ben Albertine'e ertesi hafta görüşmek üzere Françoise'la bir not göndermeye karar verirken, ağır ağır yükselen deniz, patlayan her

dalgayla, İtalyan katedrallerinin çatısındaki mavi somaki ve köpüklü jasptan tepeliklerin arasında yükselen çalgı ustası melekler gibi her bir cümlesi diğerlerinden ayrılan ezgiyi, billur sağanaklarıyla tamamen örtüyordu. Ama Albertine'in geldiği gün, hava yine bozmuş, serinlemişti, zaten gülüşünü duyma fırsatım da olmadı; hiç keyfi yoktu. "Balbec bu yıl çok sıkıcı," dedi. "Uzun müddet kalmamaya çalışacağım. Biliyorsunuz Paskalya'dan beri buradayım; bir ayı geçti. Kimsecikler yok. Ne kadar eğlenceli, düşünün!" Albertine'i Epreville'e kadar geçirdikten sonra –Mme Bontemps'ın villasının bulunduğu bu küçük sahil kasabasıyla yanlarına "pansiyoner girdiği" Rosemonde'un ailesinin kaldığı Incarville arasında, kendi deyimiyle "mekik dokuyordu"– az önceki yağmura ve her an değişen gökyüzüne rağmen, büyükannemle gezintiye çıktığımızda Mme de Villeparisis'nin arabasıyla geçtiğimiz büyük yola doğru, tek başıma dolaşmaya gittim; parlayan güneşin kurutamadığı su birikintileri, toprağı tam bir bataklığa çevirmişti; bir zamanlar çamura bulanmadan iki adım atamayan büyükannemi düşünüyordum. Ama yola vardığım an, gözlerim kamaştı. Büyükannemle ağustos ayında, aynı yerde elma ağaçlarının sadece yapraklarını ve yerleşimlerini görmüşken, şimdi inanılmaz bir şatafat içinde, göz alabildiğine çiçek açmışlardı, Üzerlerinde balo kıyafetleri, ayakları çamur içindeydi, güneşte parlayan, görülmedik güzellikteki pembe saten giysilerini kirletmemeye zerrece özen göstermiyorlardı; ta ufuktaki deniz, elma ağaçlarına, Japon baskılarını andıran bir fon oluşturuyordu; başımı kaldırıp çiçeklerin arasından baktığımda, gökyüzünün mavisini daha parlak, neredeyse çiğ gösteren çiçekler, sanki bu cennetin derinliklerini açığa çıkarmak için aralanıyorlardı. Bu göğün altında, hafif ama soğuk bir esinti, kızaran demetleri hafifçe titretiyordu. Gökçe baştankaralar, uysallıkla, sanki bu canlı güzelliği bir egzotizm ve renk meraklısı yapay olarak yaratmış gibi, gelip dallara konuyor, çiçeklerin arasında sıçrıyorlardı. Ama bu güzellik insanı, gözünü yaşartacak kadar duygulandırıyordu, çünkü her ne kadar incelikli sanat etkisi yapsa da, insan doğal olduğunu, bu elma ağaçlarının, Fransa'nın bir büyük yolunun üzerinde, köylüler gibi kırın ortasında bulunduğunu hissediyordu. Sonra birdenbire güneş ışınlarının yerini yağmur ışınları aldı; ufku baştan başa çizip elma ağaçları sırasını gri ağları içine hapsettiler. Ama ağaçlar o çiçekli, pembe güzelliklerini, inen sağanakla buz gibi soğuyan rüzgârda, dimdik sergilemeye devam ediyorlardı: Bir ilkbahar günüydü.

İkinci Bölüm

Albertine'in esrarı. - Aynadan gördüğü genç kızlar. - Meçhul hanım. - Asansörcü çocuk. - Madame de Cambremer. - M. Nissim Bernard'ın zevkleri. - Morel'in tuhaf kişiliğinin ilk taslağı. - M. de Charlus, Verdurin'lerde akşam yemeğinde.

Yalnız başıma yaptığım bu gezintiden aldığım haz, büyükannemin içimdeki hatırasını zayıf düşürür korkusuyla, çektiği büyük bir manevi ıstırabı düşünerek onun hatırasını canlandırmaya çalışıyordum; çağrım üzerine bu ıstırap, kendini benim kalbimde kurmak için uğraşıyor, dev direkler dikiyordu, ama herhalde benim kalbim ona küçük geliyordu, bu kadar büyük bir acıyı taşıyacak gücüm yoktu, tam son şeklini almak üzere olduğu anda, dikkatim dağılıyor, kemerleri, tıpkı kubbeleri tam oluşmadan kırılan dalgalar gibi, daha birleşmeden çöküyordu. Bu sırada, uyurken gördüğüm rüyalardan bile, büyükannemin ölümünün bende yarattığı kederin azaldığını anlayabilirdim, çünkü büyükannem, onun yokluğu konusundaki fikrimin eskisi kadar baskısı altında görünmüyordu rüyalarımda. Hep hasta görüyordum onu, ama iyileşiyordu; daha iyi buluyordum durumunu. Çektiği acılara değinirse, öpücüklerimle onu susturuyor, artık temelli iyileştiği konusunda temin ediyordum. Ölümün gerçekten de geri dönüşü olan bir hastalık olduğunu şüphecilere doğrulatmak isterdim. Ne var ki, büyükannemde eski renkli doğallığını bulamıyordum artık. Sözleri, benimkilere güçsüz, uysal bir cevap, adeta benim sözlerimin bir yankısıydı sadece; benim düşüncemin yansımasından ibaretti.

Yeniden fiziksel bir arzu duymam henüz imkânsız olmakla birlikte, Albertine bana adeta bir mutluluk arzusu aşılamaya başlamıştı. İçimizde durmadan dalgalanan kimi karşılıklı sevgi hayalleri, bir tür akrabalık aracılığıyla, birlikte bir hazzı paylaştığımız bir kadının hatırasıyla (biraz belirsizleşmiş olması koşuluyla) kolayca birleşir. Bu duygu, Albertine'in çehresinin, bende bir fiziksel arzu uyandırabilecek yanlarından daha yumuşak, o kadar neşeli olmayan, oldukça farklı yanlarını hatırlatıyordu bana; bu duygu ayrıca fiziksel arzu gibi bir aciliyet de taşımadığından,

gerçekleşmesini gelecek kışa rahatlıkla erteleyebilir, Albertine Balbec'ten ayrılmadan önce onu görmeye çalışmayabilirdim. Ama henüz taze olan bir kederin ortasında bile, fiziksel arzu yeniden doğar. Her gün uzun bir süre uzanarak dinlenmenin şart koşulduğu yatağımda, Albertine'in gelip eski oyunlarımızı başlatmasını istiyordum yine. Bir çocuklarını kaybetmiş olan çiftlerin, üstelik de ölümün olduğu odada, kısa bir süre sonra birbirlerine sarılarak, kaybettikleri çocuğa bir kardeş yaptıkları vaki değil midir? Bu arzuyu kafamdan atmak için, pencereye gidip denizin o günkü halini seyrediyordum. Yine ilk yıl olduğu gibi, günden güne aynı deniz nadiren görülüyordu. Ama bu birbirinden farklı denizler, ilk yılın denizlerine hiç benzemiyordu; belki şimdi fırtınalı ilkbahar mevsiminde olduğumuz için, belki, ilk gelişimdeki ayda gelsem bile, daha değişken, farklı hava koşulları, çok sıcak günlerde görmüş olduğum, kumsalda uyuklayan, mavimsi göğüsleri gevşek bir çarpıntıyla belli belirsiz kabaran, tembel, puslu, kırılgan denizleri bu kıyıya gelmekten vazgeçirebileceği için, en önemlisi de, belki Elstir tarafından, bir zamanlar kasten bakmadığım unsurları yakalamak üzere eğitilmiş olan gözlerim, ilk yıl bakmayı bilemedikleri şeyleri uzun uzun seyrettiği için. Mme de Villeparisis'yle yaptığımız kır gezintileriyle sonsuz Okyanus'un ulaşılmaz, mitolojik ve akışkan yakınlığı arasındaki, bana o zamanlar çok çarpıcı gelen zıtlık, artık mevcut değildi gözümde. Aksine, şimdi denizin kendisi de bana bazı günler neredeyse kıra aitmiş gibi görünüyordu. Epeyce ender olan, gerçekten güneşli günlerde, ısı, suların üzerinde, tıpkı kırlardaki gibi, tozlu ve beyaz bir yol açıyor, bu yolun sonunda, bir balıkçı teknesinin sivri direği, bir köyün çan kulesi gibi yükseliyordu. Sadece bacası görünen bir römorkör, ücra bir fabrika gibi uzakta tütüyor, ufukta, şüphesiz bir yelkenin çizdiği, ama daha yoğun, adeta kireçtaşı gibi görünen, beyaz, kabarık bir kare, ıssızlığın ortasında tek başına bir binanın, bir hastane veya okulun güneş vurmuş bir köşesini hatırlatıyordu. Bulutlar ve rüzgâr da, güneşe eklendikleri günlerde, algı hatasını değilse bile, en azından ilk bakıştaki yanılsamayı, bu ilk bakışın hayalgücüne yaptığı telkini tamamlıyorlardı. Çünkü denizin yüzeyinde, yan yana tarlalara farklı ürünlerin ekilmesinden ötürü kırlarda oluşan belirgin renk yüzeylerine benzeyen alanların birbirini izlemesi, sert, sarı ve adeta çamurlu engebeler, bir grup çevik gemicinin sanki ekin biçtiği bir kayığı gözden gizleyen setler, inişler, bunların hepsi, fırtınalı günlerde denizi, bir zamanlar gezindiğim, yakında tekrar gezineceğim düzgün araba yolu kadar değişken, sağlam, inişli çıkışlı, kalabalık ve uygar bir şey haline

getiriyordu. Bir keresinde, arzuma direnemeyerek tekrar yatacağım yerde giyindim ve Albertine'i bulmak üzere Incarville'e gittim. Benimle birlikte Douville'e gelmesini isteyecektim ondan, oradan da, Feterne'de Mme de Cambremer'i, La Raspeliere'de Mme Verdurin'i ziyarete gidecektim. Ben ziyaretlerimi yaparken Albertine sahilde beni bekler, sonra da, gece, birlikte dönerdik. Küçük mahalli trene binecektim; bir zamanlar Albertine'le arkadaşlarından, yörede trene verilen bütün takma adları öğrenmiştim: sayısız dolambaç çizdiği için Solucan, ağır ilerlediği için Külüstür, gelen geçen kendini kollasın diye çalınan korkunç bir sireni olduğu için Transatlantik, kablolu bir demiryolu olmadığı halde faleze tırmandığı için Kablolu, tam anlamıyla bir dekovil olmadığı halde, 60 santimlik bir ray aralığı olduğundan Dekovil, Angerville'den geçerek Balbec'ten Grallevast'ya gittiğinden B.A.G., Güney Normandiya tramvay hattına bağlı olduğu için de, Tram ve G.N.T. Kimsenin olmadığı bir vagona yerleştim, güneş pırıl pırıldı, içerisi müthiş sıcaktı; tek bir ışık huzmesinin geçmesine izin veren mavi storu indirdim. Ama o anda, Paris-Balbec treninde otururkenki haliyle büyükannem geldi gözlerimin önüne; benim bira içmem kendisine o kadar ıstırap vermişti ki o yolculukta, bakmamayı tercih etmiş, gözlerini kapatıp uyuyormuş gibi yapmıştı. Bir zamanlar büyükbabamın konyak içmesinin büyükanneme verdiği ıstıraba dayanamayan ben, bir başkasının önerisiyle, bana zararlı olacağını düşündüğü bir içkiyi içişimi seyretmenin ıstırabını ona yaşatmakla kalmamış, keyfimce, bol bol içmeme izin vermeye zorlamıştım kendisini; daha da ileri gidip, kızgınlıklarımla, nefes tıkanıklığı krizlerimle, şimdi hafızamda suskun, çaresiz, görmemek için gözleri kapalı suretini bulduğum, aşırı bir tevekkülle, içkiyi bana tavsiye etmek, içmeme yardımcı olmak mecburiyetinde bırakmıştım büyükannemi. Böyle bir hatıra, bir süredir kaybetmekte olduğum ruhu, adeta sihirli bir değneğin dokunuşu gibi, yeniden kazandırmıştı bana; dudaklarım sadece bir ölüyü öpmenin umutsuz arzusuyla doluyken, Rosemonde'u ne yapacaktım? Kalbim her an büyükannemin yeniden biçimlenen ıstırabıyla çarparken, Cambremer'lerle, Verdurin'lerle ne konuşabilirdim? O vagonda daha fazla kalamadım. Tren Maineville-la-Teinturiere'de durur durmaz, planlarımdan vazgeçip indim. Maineville bir süredir hatırı sayılır bir önem ve özel bir ün kazanmıştı, çünkü çok sayıda gazinoyu işleten bir mutluluk tüccarı, kentin yakınında, lüks bir otelle rekabet edebilecek zevksizlikte, gösterişli bir müessese inşa etmişti; ileride üzerinde duracağımız bu kurum, açıkça söylemek gerekirse, Fransa

kıyılarında şık insanlar için yapılmış ilk genelevdi. Hem ilkti, hem de tekti. Her limanın kendi genelevi vardır, ama sadece denizcilerin ve eski kilisenin hemen yakınında, neredeyse kilise kadar yaşlı, saygıdeğer ve yosun tutmuş olan çaçayı, bednam kapısının önünde balıkçı teknelerinin dönüşünü beklerken görmekten hoşlanan özgünlük meraklılarının işine yarar.

Ailelerin belediye başkanına nafile yaptıkları itirazlara rağmen küstahça oraya dikilen, göz kamaştırıcı "zevk" yuvasından uzaklaşıp faleze yöneldim ve Balbec yönünde falezin kıvrıntılı yollarını izledim. Akdikenlerin çağrısını işitip karşılık vermedim. Daha mütevazı komşuları oldukları elma ağaçlarının çiçeklerini fazlasıyla ağır buluyorlar, ama bu zengin elma şarabı imalatçılarının pembe taçyapraklı kızlarının körpe tenlerini de takdir ediyorlardı. Çeyizleri onlarınki kadar zengin olmasa da, kendilerinin daha rağbette olduğunu ve kırmalı beyazlıklarının, hoşa gitmelerine yettiğini biliyorlardı.

Otele vardığımda, kapı görevlisi, bana gelmiş olan bir mektubu uzattı; Gonneville Markisi ve Markizi'nin, Amfreville Vikontu ve Vikontesi'nin, Berneville Kontu ve Kontesi'nin, Graincourt Markisi ve Markizi'nin, Amenoncourt Kontu'nun, Maineville Kontesi'nin, Franquetot Kontu ve Kontesi'nin, Aigleville'lerden Chaverny Kontesi'nin imzasını taşıyan bu ölüm haberinin niçin bana gönderilmiş olduğunu, Mesnil la Guichard'lardan Cambremer Markizi'nin, Cambremer Markisi ve Markizi'nin adlarını tanıyıp, ölenin, Cambremer'lerin kuzini, Criquetot Kontesi Eleonore-Euphrasie-Humbertine de Cambremer olduğunu görünce anladım ancak. İncecik, sık satırları dolduran bütün bu taşra ailesinde tek bir burjuva olmadığı gibi, tanınmış tek bir unvan da yoktu, ama soyadları neşeli bir ville veya court, bazen daha sert bir tot hecesiyle noktalanan –ve hepsi, yöredeki ilginç beldelerin isimleri olan– yöre soylularının tamamı, sıralamada yer alıyordu. Şatolarının kiremitleriyle veya kiliselerinin sıvasıyla sarmalanmış, çatının hizasını ancak geçen, sallanan başlarında Normandiya kubbe fenerleri veya koni biçimindeki kafesleriyle, sanki elli millik mesafe içinde sıralanmış veya dağınık olarak yerleşmiş bütün güzel köyleri çanlar çalıp bir araya topladıktan sonra, siyah kenarlı aristokrat mektubun dikdörtgen biçimindeki, sıkışık dama tahtası üzerine, aralarında hiçbir boşluk bırakmadan ve dışarıdan hiçbir unsuru katmadan, sık saflar halinde dizmiş gibiydiler.

Annem odasına çıkmış, mahkeme başkanı kendisine biraz eğlenmesi gerektiğini söylediği için, Mme de Sevigne'nin şu cümlesini düşünmekteydi: "Beni oyalamak isteyen hiç kimseyle görüşmüyorum, çünkü imalı sözleri, sizi düşünmemi engellemek istediklerini gösteriyor ve bu da beni gücendiriyor." Mahkeme başkanı beni görünce, "Bakın, Parma Prensesi," diye fısıldadı kulağıma. Yargıcın gösterdiği kadının saygıdeğer Altesle hiçbir ilgisi olmadığını görünce korkularım dağıldı. Ama prenses, Lüksemburg Düşesi'nin evinden dönüşünde bir gece kalmak üzere bir oda ayırtmış olduğundan, bu haber, birçoklarının, her yeni gelen hanımı Parma Prensesi zannetmelerine yol açmıştı –benimse, tavan arama çıkıp kapanmama.

Canım yalnız kalmak istemiyordu. Saat daha dörttü. Françoise'dan, gelip akşamüzerini benimle birlikte geçirmesi için Albertine'e haber vermesini rica ettim.

Albertine'in ileride bende uyandıracağı sancılı ve sürekli güvensizliğin, hele bu güvensizliğin bürüneceği, bilhassa eşcinsel, özel niteliğin şimdiden belirmeye başladığını söylesem yalan olur zannederim. Kuşkusuz o günden itibaren –ki bu ilk değildi– bekleyişim hep biraz kaygılı oldu. Françoise'ın dönmesi o kadar uzun sürdü ki, umutsuzluğa kapıldım. Lambayı yakmamıştım. Günışığı kalmamış gibiydi. Casino'nun bayrağı rüzgârda sallandıkça şaklıyordu. Otelin önünde durmuş olan küçük bir laterna, yükselen denizin yuttuğu kumsalın sessizliğinde cılızlaşarak, bu endişeli ve kaypak saatin sinir bozucu belirsizliğini yansıtıp artıran bir ses gibi, Viyana valsleri çalıyordu. Nihayet Françoise geldi, ama tek başınaydı. "Elimden geldiğince çabuk gittim, ama küçük hanım saçını beğenmediği için gelmek istemiyordu. Kremlenip pudralanması hiç sürmediyse bir saat sürdü. Burası tam bir parfümcü dükkânına dönecek. Aynanın karşısında süslenmek üzere geride kaldı. Ben geldiğimde onu burada bulacağımı sanıyordum." Albertine'in gelmesi epey vakit aldı. Ama bu seferki neşesi, hoşluğu, üzüntümü dağıttı. İki üç gün önce söylediğinin aksine, mevsimin tamamını Balbec'te geçireceğini ve ilk yıl olduğu gibi her gün görüşmek istediğini bildirdi. Bu sıralar fazlasıyla kederli olduğumu, Paris'teki gibi arasıra son dakikada kendisini çağırtacağımı söyledim ona. "Üzgün olduğunuzda, veya canınız istediğinde, hiç çekinmeyin," dedi, "beni çağırtın, hemen gelirim, otelde rezalet çıkar diye korkmazsanız, istediğiniz kadar da kalırım."

Françoise, benim için zahmete girip beni memnun etmeyi başardığı her seferinde olduğu gibi, Albertine'i getirmekten hoşnut görünmüştü.

Ama bu sevincinde Albertine'in kendisinin hiç payı yoktu; hemen ertesi gün, Françoise şu anlamlı sözleri söyledi bana: "Beyefendi bu küçük hanımla görüşmese daha iyi olur. Ne tür bir kişiliği olduğunu pekâlâ anlıyorum ben, sizi üzecek bu kız." Albertine'i geçirirken, aydınlık yemek salonunda Parma Prensesi'ni gördüm. Onun beni görmeyeceği şekilde kendisine bakmakla yetindim. Ama itiraf etmeliyim ki, Guermantes'ların evinde beni gülümsetmiş olan krallara özgü nezaketinde bir asalet buldum. Prensip olarak hükümdarlar her yerde kendi evlerindedirler ve teşrifat kuralları da bu ilkeyi artık geçerliliği, değeri kalmamış âdetlerle ifade eder; örneğin ev sahibi, kendi evinde değil, prensin evinde bulunduğunu göstermek için, şapkasını elinde tutmak durumundadır. Parma Prensesi'nin belki dile getirmediği bu düşünce, o kadar içine işlemişti ki, her koşulda kendiliğinden ortaya çıkan bütün hareketleri, bu fikrin bir ifadesiydi. Sofradan kalkarken Aimé'ye, sanki sırf kendisi için orada bulunuyormuşçasına, bir şatodan ayrılırken kendi hizmetine verilmiş olan bir uşağa hizmetlerinin karşılığını ödermiş gibi, yüklü bir bahşiş verdi. Ayrıca bahşişle de yetinmeyip, zarif bir tebessümle, annesinden devraldığı birkaç hoş, gurur okşayıcı cümle de söyledi. Neredeyse, otel ne kadar iyi işletiliyorsa, Normandiya'nın da o kadar mamur olduğunu, kendisinin Fransa'yı dünyanın bütün ülkelerine tercih ettiğini söyleyecekti. Bir bahşiş de, prensesin elinden, çağırtmış olduğu, içki servisi yapan garsona geçti; Altes ona da, teftişteki bir general gibi, memnuniyetini belirtmeyi ihmal etmedi. O esnada asansörcü çocuk prensese bir mesaj getirdi; o da birkaç kelime, bir tebessüm ve bir bahşişle ödüllendirildi; bütün bunlar, prensesin kendilerinden üstün olmadığını kanıtlamaya yönelik, teşvik edici ve alçakgönüllü sözlerle destekleniyordu. Aimé, içki servisi yapan garson, asansörcü çocuk ve diğerleri, kendilerine gülümseyen birisine ağızları kulaklarında karşılık vermemenin terbiyesizlik olacağını düşündüklerinden, çok geçmeden bir grup hizmetkârla çevrelenen prenses, onlarla iyi niyetle sohbet etti; büyük otellerde bu tür davranışlara alışık olunmadığından, bu sahneyi görenler, adını bilmedikleri bu hanımın, Balbec'in bir müdavimi olduğunu, alçak tabakadan oluşu ya da mesleki bir çıkar nedeniyle (belki bir şampanya tüccarının karısıydı), seçkin müşterilerin aksine, hizmetkârlardan çok farklı olmadığını sanıyorlardı. Bense, Parma Sarayı'nı ve günün birinde saltanat süreceği için, halka, onu kazanmaya çalışırcasına,

hattâ şu anda hükümdarlık edercesine muamele eden bu prensese verilmiş olan yarı dini, yarı siyasi öğütleri düşünüyordum.

Tekrar odama çıktım, ama odamda yalnız değildim. Birisi, Schumann'dan parçalar çalıyordu tatlı tatlı. Şüphesiz, insanların, en çok sevdiğimiz insanların bile, bizden etrafa yayılan hüzünden veya öfkeden bıktıkları olur. Ama bir insanın asla ulaşamayacağı bir kızdırma yeteneğine sahip olan bir şey varsa, o da bir piyanodur.

Albertine birkaç günlüğüne arkadaşlarının evine gideceği tarihleri bana not ettirmiş, o akşamlardan birinde kendisine ihtiyacım olursa diye de, adreslerini yazdırmıştı, çünkü hiçbirinin evi pek uzak sayılmazdı. Böylece onu ararken, etrafında genç kızdan genç kıza, çiçeklerden doğal bağlar oluştu. İtiraf etmeliyim ki, arkadaşlarının birçoğu –henüz Albertine'i sevmiyordum– şu veya bu sahilde, bana haz anları yaşattılar. Bu iyi niyetli genç arkadaşlarının sayısı çok kabarıkmış gibi gelmiyordu bana. Ama geçenlerde tekrar düşündüm, isimlerini hatırladım. Bir tek o mevsim boyunca, on ikisinin, ince lütuflarını benden esirgemediklerini hesapladım. Ardından bir isim daha geldi aklıma ve böylece, toplam on üçe ulaştı. Adeta çocukça bir acımasızlıkla, bu sayıda kalmak istedim. Ne yazık ki artık yaşamayan birinciyi, Albertine'i unutmuştum, on dördüncü de o oldu.

Kaldığımız yerden devam edecek olursak, Albertine'i Incarville'de olmayacağı günlerde evlerinde bulabileceğim genç kızların adlarını ve adreslerini kaydetmiş, ama bu günlerden, daha ziyade Mme Verdurin'e gitmek için yararlanacağımı düşünmüştüm. Aslında, çeşitli kadınlara yönelik arzumuz, her zaman aynı derecede güçlü değildir. Bir gece, bu kadınlardan birinden vazgeçemeyiz, onsuz yapamayız, sonra bir iki ay boyunca hiç aklımıza gelmez. Ayrıca, büyük tensel yorgunlukları izleyen, burada incelenmesi yersiz olacak dönüşüm kuralları, hayali geçici bunaklığımız üzerinde dolaşıp duran kadının, aslında alnından öpmekle yetineceğimiz bir kadın olmasına yol açar. Albertine'e gelince, kendisini nadiren, onsuz yapamayacağım, oldukça aralıklı gecelerde görüyordum sadece. Balbec'ten, Françoise'ın gidip haber veremeyeceği kadar uzakta olduğu gecelerde böyle bir arzuya kapıldığımda, asansörcü çocuğa işini biraz erken bitirmesini söyleyip Egreville'e, La Sogne'a, Saint-Frichoux'ya gönderiyordum onu. Asansörcü çocuk, odama girer, ama kapıyı açık bırakırdı, çünkü sabahın beşinde başlayan, çok sayıda temizlik yapmasını gerektiren, zahmetli işinde özenle çalıştığı halde, bir kapıyı kapatma

çabasını gösteremez, kapının açık kaldığı kendisine söylenirse, geri dönüp bütün gücünü harcayarak, hafifçe iterdi. Sayıları biraz kabarık serbest meslek sahiplerinin, aynı mesleği yapan başka kişilerden, "arkadaşım" diye söz etmekle yetinen avukatlarda, hekimlerde, edebiyatçılarda bu düzeye ulaşamayan, tipik demokratik gururuyla, gün aşırı asansörcülük yapan bir komiden bana söz ederken, haklı olarak, akademiler gibi sınırlı topluluklara özgü bir terim kullanır, "Meslektaşımdan benim yerime bakmasını rica edeceğim," derdi. Bu gurur, kendi deyimiyle kazancını artırmak amacıyla, yaptığı ufak tefek işlere karşılık bir ücret kabul etmesini engellemiyordu; Françoise bu yüzden düşman bellemişti kendisini: "Evet, insan ilk gördüğünde pek masum bir şey zannediyor, ama bazı günler de bakıyorsunuz, suratı surat değil, mahkeme duvarı. Bunların hepsi paragöz." Eulalie'yi sık sık kattığı bu sınıfa, maalesef ileride getireceği bütün dertlerin habercisi gibi, Albertine'i de dahil etmeye başlamıştı, çünkü benim, pek varlıklı olmayan arkadaşım için annemden sık sık ufak tefek eşyalar, değersiz incik boncuklar istediğimi görüyordu ve bu da, Mme Bontemps'ın her işi yapan tek bir hizmetçisi olduğu için, Françoise'ın nazarında bağışlanabilir bir şey değildi. Asansörcü çocuk, hiç oyalanmadan, benim üniforma diyeceğim, kendisinin tünik diye adlandırdığı giysisini değiştirip hasır şapkası ve bastonuyla çıkagelirdi; yürüyüşüne özen gösterir, dimdik dururdu, çünkü annesi, asla "işçi" veya "komi" tavırları edinmemesini öğütlemişti kendisine. Nasıl ki kitaplar sayesinde bilim, işini bitirdiği andan itibaren işçi olmaktan çıkan bir işçi için ulaşılır bir şeyse, aynı şekilde zarafet de, hasır şapka ve eldivenler sayesinde, o akşam artık müşterileri asansörle çıkarıp indirmeyecek olan ve kendini, gömleğini çıkarmış genç bir cerrah veya üniformasız bir Astsubay Çavuş Saint-Loup gibi, kusursuz bir yüksek sosyete mensubu olarak gören asansörcü çocuk için ulaşılır hale geliyordu. Aslında hırslı bir çocuktu, asansörünü de ustalıkla kullanır, iki katın arasında bırakmazdı müşterileri. Ama konuşması bozuktu. Hırslı olduğunu düşünmemin nedeni, bağlı olduğu kapı görevlisinden, Paris'te, kominin deyimiyle "köşk" sahibi olan bir adamın, kapıcısından söz edeceği tonda, "kapıcım" diye söz etmesiydi. Konuşmasına gelince, müşterilerin günde elli kere "asansör" dediğini duyan birisinin sürekli "aksansör" demesi ilginçti. Son derece sinir bozucu bazı huyları da vardı; örneğin ben ne söylersem söyleyeyim, sanki söylediğim şey, herkesin düşünebileceği kadar besbelli bir şeymiş gibi ya da bu konuya dikkatimi o çekmişçesine kendine pay çıkararak, "Haliyle!" veya "Düşünsenize!" diye haykırarak sözümü

keserdi. Büyük bir şevkle haykırılan "Haliyle!" ve "Düşünsenize!" ünlemleri, iki dakikada bir, asla aklından geçmeyecek konularda, ağzından fışkırırdı; bu huyu o kadar sinirime dokunurdu ki, hiçbir şey anlamadığını kanıtlamak için hemen ardından, söylediklerimin tam tersini savunmaya başlardım. Ama ilk söylediğimle asla bağdaşamayacak ikinci iddiama da, o, sanki bu kelimeler kaçınılmazmış gibi, "Haliyle!" - "Düşünsenize!" diye karşılık verirdi. Mesleğine ilişkin, gerçek anlamda kullanılması gayet uygun düşecek kimi terimleri sadece mecaz anlamlarında kullanmasını da hoşgöremiyordum. Bu kullanım, kelimelere oldukça aptalca bir espri havası veriyordu; mesela pedal çevirmek fiilini, asla bisiklete binmekle ilgili kullanmazdı. Ama yaya olarak bir yere yetişmek için acele etmişse, hızlı yürüdüğünü belirtmek için, "Düşünün, ne biçim pedal çevirdim!" derdi. Asansörcü çocuk kısaca boylu, kavruk ve oldukça çirkindi. Buna rağmen, ne zaman kendisine ince uzun, tığ gibi bir delikanlıdan bahsedilse, "Aa, evet, biliyorum, tıpatıp benim boyumda biri," derdi. Kendisiyle gönderdiğim mesaja cevap beklediğim bir gün, merdivende ayak sesleri duyunca, sabırsızlıkla odamın kapısını açmış ve tanımadığım bir hanıma gelen, Endymion kadar yakışıklı, yüzünün hatları inanılmaz kusursuzlukta bir komi görmüştüm. Asansörcü çocuk döndüğünde, getireceği cevabı nasıl sabırsızlıkla beklediğimi anlatırken, bir ara merdivenden çıkan birini o zannettiğimi, oysa onun Normandie Oteli'nden bir komi olduğunu söylemiştim. "Aa, evet, biliyorum onu," dedi, "bir tek komileri var zaten, benim boyumda bir çocuk. Yüzü de bana o kadar benziyor ki, ikimizi karıştırabilir insan, tıpatıp kardeşim denebilir." Son olarak da, her şeyi, daha ilk anda anlamış görünmek ister, kendisine bir şey tembih edildiğinde, hemen, "Evet, evet, çok iyi anlıyorum," derdi, bir süre beni yanıltan bir kesinlik ve zeki bir tavırla; ne var ki insanlar, biz kendilerini tanıdıkça, tahrip edici bir karışıma batırılan bir maden gibi, yavaş yavaş, gözümüzün önünde meziyetlerini (bazen de kusurlarını) kaybederler. Kendisine talimat vermeye başlamadan önce, kapıyı açık bırakmış olduğunu gördüm; konuşmalarımızın duyulmasından korkup, kapıyı kapatmamış olduğunu söyledim; lütfedip isteğimi yerine getirmek üzere kapıya gitti ve aralık bırakıp döndü. "Sizi kırmak istemedim, ama aslında bütün katta ikimizden başka kimse yok." Hemen bu sözlerin ardından, bir, iki, üç kişinin geçtiğini duydum. Bu durum, sözlerimin duyulması ihtimali yüzünden, ama daha çok da, onun hiç şaşırmadığını ve bunun normal bir gidiş-geliş olduğunu gördüğüm için sinirimi bozuyordu. "Evet, yandaki oda hizmetçisi bu,

eşyalarını almaya gelmiştir. O mu? Önemli değil, içki servisi yapan garson, anahtarları getiriyor. Yok canım, bir şey değil, konuşabilirsiniz, meslektaşım o, nöbetini devralmaya gidiyor." Bütün bu insanların geçiş nedenleri, beni duyabilecekleri konusundaki sıkıntımı azaltmadığından, kesin emrim üzerine, kapıyı kapatmaya değil –bir "motor" isteyen bu bisikletçinin gücünü aşıyordu kapatma hareketi– biraz daha itmeye gitti. "Şimdi baş başayız, rahat edebilirsiniz." O kadar baş başaydık ki, Amerikalı bir hanım içeri girdi ve odasını şaşırdığını söyleyip özür dileyerek çıktı. "Bana şu genç hanımı getireceksiniz," dedim, kendim gidip bütün gücümle kapıyı çarptıktan sonra (açık bir pencere mi var diye kontrol etmeye bir başka komi geldi bunun üzerine). "Unutmayın: Mlle Albertine Simonet. Zaten zarfın üzerinde de yazılı. Benim gönderdiğimi söyleyin, yeter. Memnuniyetle gelecektir," diye ekledim, hem onu teşvik etmek, hem de fazla küçük düşmemek için. "Haliyle!" - "Hayır efendim, memnuniyetle gelmesi hiç de doğal bir şey değil. Berneville'den buraya gelmek bir mesele." - "Anlıyorum!" - "Sizinle gelmesini söyleyin ona." - "Evet, evet, çok iyi anlıyorum," diyordu, neredeyse otomatik olduğunu ve görünürdeki açık seçikliğinin altında büyük bir boşluk ve aptallık yattığını bildiğim için, çoktandır üzerimde "iyi etki" bırakmayan o kesin ve anlayışlı ses tonuyla. "Saat kaçta dönersiniz?" - "Fazla gecikmeden," dedi asansörcü çocuk, cevaplarda fiilin daima tekrarlanması gerekmediği kuralını abartarak. "Rahatlıkla gidebilirim oraya. Zaten bugün öğle yemeğinde yirmi kişilik bir sofra var diye öğleden sonraki izinler kaldırılmıştı. İzin sırası da bendeydi akşamüzeri. Akşam biraz çıkmam çok normal. Bisikletimlen gidiyorum. Çabuk gider gelirim." Bir saat sonra geldiğinde, "Beyefendi çok bekledi, ama hanımefendi de benlen geldi. Aşağıda," dedi. "Ya! Teşekkür ederim, kapı görevlisi bana kızgın mı?" - "M. Paul mü? Nereye gittiğimi bile bilmiyor ki. Şef kapıcının bile söyleyecek lafı yok." Ama, "Onu mutlaka getirin," dediğim bir keresinde de, döndüğünde, gülümseyerek, "Bildiğiniz gibi, bulamadım onu," demişti. "Orada yoktu. Daha fazla da bekleyemedim; otelden gönderilen meslektaşım gibi olurum diye korktum çünkü." (Yeni girilen bir işten söz ederken dönmek fiilini kullanan, "Postanede işbaşına dönmeyi çok isterim," diyen asansörcü çocuk, buna karşılık, kendisi söz konusuysa olayı yumuşatmak, başkası söz konusuysa yapay bir tatlılıkla, sinsilikle imada bulunmak için, kovulma fiilini kullanmaz, "Gönderildiğini biliyorum," derdi.) Gülümsemesinin nedeni ise, fesatlık değil, çekingenlikti. Hatasını şakaya alarak, önemini azaltacağını sanıyordu. Aynı şekilde, bana,

"Bildiğiniz gibi, bulamadım onu," dediğinde de, gerçekten bildiğimi düşünmüyordu. Aksine, bilmediğimden hiç kuşkusu yoktu ve daha da önemlisi, bundan korkuyordu. Bu yüzden de, bu bilgiyi bana vermeyi amaçlayan cümleleri telaffuz ederken, çekeceği işkenceden kurtulmak için, "bildiğiniz gibi" diyordu. Bir hatalarını yakaladığımızda gülmeye başlayan kişilere asla öfkelenmememiz gerekir. Gülmeleri alay ettiklerinden değil, bizim hoşnutsuzluğumuzdan korkup tir tir titremelerindendir. Gülenlere büyük bir merhametle, tatlılıkla yaklaşalım. Asansörcü çocuğun telaşı, gerçek bir kriz gibi, beyin kanaması geçirircesine kızarmasına, konuşmasının da, birden teklifsizleşmesine yol açmıştı. Sonunda, Albertine'in Egreville'de olmadığını, ancak dokuzda döneceğini, meğer ki ("olur da" anlamına geliyordu bu) dönerse, haberin kendisine iletileceğini, her durumda, saat birden önce gelmiş olacağını açıkladı.

Aslında o acımasız güvensizliğim o gece somutlaşmaya başlamamıştı henüz. Olay ancak birkaç hafta sonra cereyan ettiği halde, derhal belirtelim ki, Cottard'ın bir yorumuyla ortaya çıktı ilk kez. Albertine'le arkadaşları o gün beni Incarville'deki gazinoya götürmek istemişlerdi, bense, (beni birçok kez davet etmiş olan Mme Verdurin'e ziyarete gitmek istediğimden), eğer tramvay hattında onarımı uzun sürecek bir arıza meydana gelip Incarville'de kalmamış olsaydım, şansım yardım etmiş olacak, onlarla buluşmayacaktım. Onarımın yapılmasını beklerken bir aşağı bir yukarı yürüdüğüm sırada, bir muayene için Incarville'e gelmiş olan Doktor Cottard'la yüz yüze geldim. Mektuplarımın hiçbirine cevap yazmamış olduğundan, selam vermekte tereddüt ettim neredeyse. Ne var ki nezaket herkeste aynı şekilde ifade bulmaz. Eğitim yoluyla yüksek sosyete mensuplarının sabit görgü kurallarına bağlanmamış olan Cottard, sergileme fırsatı buluncaya kadar karşısındakilerin bilmediği, inkâr ettiği bir iyi niyetle doluydu. Benden özür diledi, mektuplarımı aldığını, Balbec'te olduğumu Verdurin'lere haber verdiğini, onların da beni görmeyi çok istediklerini söyleyip ziyaretlerine gitmemi tavsiye etti. Hattâ o gece beni götürmek istiyordu evlerine, çünkü kendisi mahalli trenle Verdurin'lere akşam yemeğine gidecekti. Ben kararsızdım, arıza uzun süreceğe benzediğinden, onun da tren kalkıncaya kadar biraz boş vakti olduğu için, küçük gazinoya götürdüm kendisini; Balbec'e ilk geldiğim gece gözüme son derece hüzünlü görünmüş olan gazinolardan biriydi bu, ama şimdi, kavalyeleri olmadığından birbirleriyle dans eden kızların gürültüsü doldurmuştu içeriyi. Andree kayarak yanıma geldi; birkaç dakika sonra Cottard'la Verdurin'lere gitmek niyetinde

olduğum halde, birden Albertine'in yanında kalmak için şiddetli bir arzu duyup doktorun teklifini kesin olarak reddettim. Bu ani kararın sebebi, Albertine'in gülüşünü duymuş olmamdı. Bu kahkaha, sanki az önce okşayıp geçtiği pembe teni, parfümlü yüzeyleri getirmişti hemen aklıma; sardunyaların kokusu gibi keskin, kösnül ve açıklayıcıydı, dokunduğu şeylerin neredeyse tarhlabilir, uyarıcı ve gizli birkaç zerreciğini bana taşımış gibiydi.

Tanımadığım bir genç kız piyanonun başına geçti, Andree de Albertine'i valse kaldırdı. Bu küçük gazinoda, genç kızların yanında kalacağım için mutluluk duyarak, ne kadar güzel dans ettiklerini gösterdim Cottard'a. Ama o, bir hekime özgü bakış açısı ve selamlaştığımı herhalde gördüğü bu genç kızları tanıdığımı dikkate almayan bir kabalıkla cevap verdi: "Evet, ama kızlarının böyle alışkanlıklar edinmelerine izin verdiklerine göre, aileleri epey ihtiyatsız olmalı. Ben kendi kızlarımın buraya gelmesine katiyen izin vermezdim. Güzel kızlar mı bari? Yüzlerini seçemiyorum. Şunlara bakın," diye ekledi, birbirlerine sıkıca sarılmış, ağır ağır vals yapan Albertine'le Andree'yi göstererek, "gözlüğümü yanıma almayı unutmuşum, pek iyi göremiyorum, ama hazzın doruğunda oldukları belli. Kadınların özellikle göğüslerine dokunulmasından haz duyduklarını pek çok kişi bilmez. Bakın, göğüsleri tamamen birbirlerine yapışık." Gerçekten de Andree'yle Albertine'in göğüsleri sürekli temas halindeydi. Cottard'ın yorumunu duydular mı ya da tahmin ettiler mi bilmiyorum, ama valse devam etmekle birlikte, hafifçe birbirlerinden uzaklaştılar. O esnada Andree, Albertine'e bir şey söyledi, o da biraz önce duyduğum o içe işleyen, tok kahkahasıyla güldü. Ne var ki bu kez, gülüşü sadece zalim bir heyecan yarattı bende; Albertine, bu kahkahayla Andree'ye şehvetli ve gizli bir titreşimi aktarır gibiydi. Yabancısı olduğumuz bir eğlencenin ilk veya son notaları gibiydi. Cottard'la birlikte oradan çıktım, onunla sohbete dalmıştım, gördüğüm sahne arasıra aklıma geliyordu sadece. Cottard'la sohbetimizin ilginç olduğu söylenemez. Hattâ o sırada hırçın bir hale gelmişti, çünkü az önce Doktor du Boulbon'u görmüştük, o bizi farketmemişti. Balbec Körfezi'nin karşı kıyısında bir süre kalmaya gelmişti, sık sık konsültasyona çağrılıyordu. Cottard, her ne kadar tatilde doktorluk yapmadığını sık sık belirtse de, bu sahil şeridinde seçkin hastalar edinmeyi ummuştu; Du Boulbon ise buna engel olmaktaydı. Balbec'li doktor, Cottard'ın işine mani olmazdı elbette. Gayet ciddi, her şeyi bilen bir hekimdi sadece, kendisine en ufak bir kaşıntıdan söz edilse, derhal uygun düşecek pomadın, losyonun veya

merhemin karmaşık formülünü söyleyiverirdi. Marie Gineste'in o güzel ifadesiyle, yaraları, çıbanları, "yatıştırmayı" bilirdi. Ama ünlü değildi. Yine de Cottard'a küçük bir sıkıntı yaratmıştı. Bir süredir kürsüsünü değiştirip tedavi tıbbı kürsüsüne geçmek isteyen Cottard, zehirlenmeler konusunda uzmanlaşmıştı. Tıbbın tehlikeli bir yeniliği olan zehirlenmeler, eczanelerde etiketlerin yenilenmesine yarıyor, benzer ilaçların tersine, her ürünün katiyen toksik etkisi olmadığı, hattâ antitoksik etkisi olduğu belirtiliyor. Reklamda son moda bu; ürünün özenle mikroplardan arındırıldığı bile, etiketin en altına, bir önceki modanın silik bir izi gibi, okunamayacak kadar küçük harflerle yazılıyor. Zehirlenmelerin hastalara da yararı dokunuyor; felçli hasta, durumunun toksik bir rahatsızlık olduğunu öğrenince sevinip rahatlıyor. Birkaç günlüğüne Balbec'e gelmiş olan bir grandük, bir gözündeki aşırı şişkinlik nedeniyle Cottard'ı çağırtmış, o da, birkaç adet yüz franklık banknot karşılığında (profesör bundan azı için zahmete katlanmazdı), iltihabın nedenini bir zehirlenmeye atfetmiş ve antitoksik etki yapacak bir perhiz vermişti. Gözündeki şiş inmeyince, grandük, Balbec'in daimi hekimine başvurmuş, o da beş dakikada, bir toz zerresini gözünden çıkarıvermişti. Ertesi gün, şişkinlikten eser yoktu. Bununla birlikte, daha tehlikeli olabilecek bir rakip daha vardı, o da, ünlü bir sinir hastalıkları uzmanıydı. Kırmızı yüzlü, neşeli bir adamdı; sinir hastalarıyla yakın ilişkisi son derece sağlıklı olmasını engellemediği gibi, ileride o atletik kollarıyla kendilerine zorla deli gömleği giydirecek bile olsa, selam verirken, vedalaşırken, içten gülüşüyle hastalarını rahatlatmayı amaçlardı. Bununla birlikte, kendisiyle, sosyete ortamında, siyaset konusunda olsun, edebiyat konusunda olsun sohbet etmeye başladığınızda, dikkatle, iyi niyetle, adeta konsültasyona çağrılmış gibi, derhal hüküm vermez, "Nedir mesele?" der gibi dinlerdi sizi. Ama sonuç olarak bu hekim, yeteneği hangi düzeyde olursa olsun, bir mütehassıstı. İşte bu yüzden, Cottard'ın öfkesi bütünüyle Du Boulbon'a yönelmişti. Ben de zaten kısa bir süre sonra otele dönmek üzere Verdurin'lerin dostu olan profesörden ayrıldım ve onları ziyarete gideceğime dair kendisine söz verdim.

Cottard'ın Albertine ve Andree'ye ilişkin sözleri bana derin bir ıstırap vermişti, ama en şiddetli acıları, tıpkı belli bir süre sonra etkisini gösteren kimi zehirlenmelerde olduğu gibi, hemen hissetmedim.

Asansörcü çocuğun kendisini almaya gittiği gece, çocuğun verdiği teminatlara rağmen, Albertine gelmedi. Şüphesiz bir insanın güzelliği, aşka,

"Hayır, bu gece serbest değilim," türünden bir cümle kadar sık sebebiyet vermez. Eğer arkadaşlar arasındaysak, böyle bir cümlenin pek üzerinde durmayız; gece boyunca neşemiz devam eder, kafamız belirli bir görüntüyle meşgul olmaz; söz konusu görüntü, bu süre boyunca gerekli bileşimin içinde durur; eve döndüğümüzde, klişeyi banyo edilmiş halde, son derece net olarak karşımızda buluruz. Hayatın, artık bir gün önce bir hiç uğruna vazgeçebileceğimiz hayat olmadığını fark ederiz, çünkü ölümden hâlâ korkmasak da, ayrılığı düşünmeye cesaretimiz kalmamıştır.

Aslında, sabaha karşı (asansörcü çocuğun tesbit etmiş olduğu) saat birden sonra değilse de, saat üçten itibaren, Albertine'in gelme ihtimalinin giderek azalması, bana eskisi gibi bir acı vermedi. Artık gelmeyeceğinin kesinleşmesi, bana kusursuz bir dinginlik, bir tazelik getirdi; bu gece de, kendisini görmediğim onca gece gibi bir geceydi sadece, bu fikirden yola çıkıyordum. O zaman da, kabullenilen bu yokluğun üzerinde belirginleşen bir fikir, ertesi gün ya da daha sonraki günlerde onu göreceğim düşüncesi, ruhumu okşuyordu. Bazen bu bekleyiş gecelerindeki yürek daralması, alınan bir ilaçtan kaynaklanır. Istırap içindeki kişi bunu yanlış yorumlar ve gelmeyen kadın yüzünden yüreğinin daraldığını zanneder. Bu durumda aşk, kimi sinirsel hastalıklar gibi, sancılı bir rahatsızlığın yanlış açıklamasından doğar. Bu açıklamanın düzeltilmesi, en azından aşk bağlamında, fayda etmez, çünkü aşk (sebebi ne olursa olsun) daima yanlış bir duygudur.

Ertesi gün, Albertine'in, Egreville'e henüz dönmüş olduğunu, yani notumun vaktinde eline geçmediğini ve eğer izin verirsem, akşama beni görmeye geleceğini belirttiği mektubunu aldığımda, bu sözlerin ardında, tıpkı bir kere telefonda söylediği sözlerin ardında hissetmiş olduğum, bana tercih ettiği insanların ve eğlencelerin varlığını sezdim. Bir kez daha, Albertine'in ne yapmış olabileceğine dair sancılı bir merak, içimizde daima taşıdığımız o gizli aşk, bütün benliğimi sarstı; bir an, bu aşkın beni Albertine'e bağlayacağını zannettim, ama o, olduğu yerde kıpırdanmakla yetindi ve daha harekete geçemeden, son kımıldanmaları da duruldu.

Balbec'teki ilk tatilimde, Albertine'in kişiliğini yanlış anlamıştım –belki Andree de yanlış anlamıştı. Havai bir kişiliği olduğunu düşünmüş, ama yalvarmalarımızla onu yanımızda tutmayı, bir garden partiden, eşek sırtında bir gezintiden, bir piknikten vazgeçirmeyi başarıp başaramayacağımızı anlayamamıştım. Balbec'teki ikinci tatilimde, bu havailiğin bir dış görüntüden, garden partinin de, bir kılıf, hattâ bir uydurmadan ibaret

olabileceğini düşünmeye başladım. Anlatacağım olay, değişik şekillerde cereyan ediyordu (olayın, benim nazarımdaki, katiyen saydam olmayan ve arkasında hangi gerçeğin bulunduğunu göremediğim camın, benim bulunduğum tarafından bakıldığındaki görünüşünden söz ediyorum). Albertine, akla gelebilecek en tutkulu sevgi ifadeleriyle bana itiraz ediyordu. Söylediğine göre her gün saat beşte misafir ağırlayan bir hanımı ziyarete, Infreville'e gitmesi gerektiğinden, saate bakıyordu.

Şüphe içinde kıvrandığım ve ayrıca rahatsız da olduğum için, Albertine'e yanımda kalmasını rica ediyor, yalvarıyordum. Kalması imkânsızdı (hattâ sadece beş dakikası vardı), çünkü gitmezse, pek misafirperver olmayan bu alıngan ve Albertine'in dediğine göre can sıkıcı hanım, gücenirdi. "Canım insan bir ziyarete gitmese olur." - "Olmaz, teyzem her şeyden önce terbiyeli olmak gerektiğini öğretti bana." - "Ama ben sizin kaç kere terbiyesizlik ettiğinizi gördüm." - "Aynı şey değil, gitmezsem bu hanım bana kızar, teyzem de mesele çıkarır. Zaten aramız pek iyi değil. İlle de bir kere gitmemi istiyor." - "Peki ama madem her gün misafir kabul ediyor... " Bunun üzerine Albertine kendi kendini yalanladığını fark edip mazeretini değiştiriyordu. "Elbette her gün misafir kabul ediyor. Ama bugün birkaç arkadaşıma onun evinde randevu verdim. Birlikte olunca daha az sıkılırız." - "Biraz sıkıcı bir ziyaret yapmamak için beni tek başıma, hasta ve üzgün bırakmayı göze aldığınıza göre, demek ki bu hanımı ve arkadaşlarınızı bana tercih ediyorsunuz Albertine." - "Ziyaretin sıkıcı olması hiç umurumda olmazdı. Ama arkadaşlarıma ihanet edemem. Dönüşte benim arabamla gelecekler. Başka bir taşıt bulmaları imkânsız." Infreville'den gece saat ona kadar tren seferleri olduğunu söylüyordum Albertine'e. "Haklısınız, ama akşam yemeğine alıkoyabilirler bizi. Çok misafirperver bir hanımdır." - "Siz de kabul etmeyiverirsiniz." - "Teyzem kızar." - "Ayrıca akşam yemeğine kalsanız da saat ondaki trene binebilirsiniz." - "Biraz sıkışık olur." - "Demek ki benim herhangi bir akşam dışarıda yemek yiyip trenle dönmem imkânsız. Bakın Albertine, çok basit bir çözüm buldum, açık hava bana iyi gelecek; madem bu ziyaretten vazgeçemiyorsunuz, ben de sizinle Infreville'e gelirim. Korkmayın, sizinle birlikte Tour Elisabeth'e (hanımın villası) kadar gitmem, ne hanımı görürüm, ne de arkadaşlarınızı." Albertine korkunç bir darbe yemiş gibiydi. Konuşmakta güçlük çekiyordu. Denizin kendisine iyi gelmediğini söyledi. "Sizinle gelmemi istemiyorsanız... " - "Böyle bir şeyi nasıl söyleyebilirsiniz, sizinle çıkmanın benim için en büyük zevk olduğunu biliyorsunuz." Ansızın yüz seksen derecelik bir dönüş

olmuştu. "Madem beraber gezmeye gidiyoruz," dedi, "Balbec'in öbür tarafına gitsek ya, birlikte akşam yemeği yeriz. Ne güzel olur! Aslında o taraf çok daha güzel. Infreville'den, bütün o ıspanak yeşili şirin köylerden bıkmaya başladım artık." - "Ama teyzenizin arkadaşı ziyaretine gitmediniz diye size kızacak." - "Ne yapalım, kızsın." - "Olmaz, insanları gücendirmemek lazım." - "Yok canım, farkına bile varmaz, her gün misafir ağırlıyor; yarın giderim, öbür gün giderim, bir hafta sonra, on beş gün sonra giderim, bir şey farketmez." - "Peki ya arkadaşlarınız?" - "Onlar beni kaç kere ekti! Bu sefer de sıra bende." - "Ama gitmek istediğiniz yerden saat dokuzdan sonra tren kalkmıyor." - "Ne olmuş yani? Dokuzdaki trene bineriz biz de. Ayrıca dönüş zor olur diye vazgeçmemek lazım hiçbir zaman. Nasıl olsa bir araba, bir bisiklet bulunur daima, hiçbir şey olmazsa bacaklarımız ne güne duruyor?" - "Bulunur ha, yavaş olun biraz Albertine! Küçük orman köylerinin biri bitmeden diğerinin başladığı Infreville tarafında bulunur, evet. Ama öteki taraf öyle değil." - "O tarafta da bulunur. Ben sizi sağ salim geri getireceğime söz veriyorum." Albertine'in benim için, bana söylemek istemediği, önceden kararlaştırılmış bir şeyden vazgeçtiğini ve birisinin, benim olduğum kadar mutsuz olacağını hissediyordum. Ben kendisine eşlik etmek isteyince yapmayı istediği şeyin mümkün olmadığını gören Albertine, açıkça vazgeçiyordu. Bunun çaresiz bir durum olmadığını biliyordu. Çünkü hayatlarında birçok şey bulunan bütün kadınlar gibi, asla gücünü kaybetmeyen bir dayanağı vardı: şüphe ve kıskançlık. Bunları kışkırtmaya çalışmıyordu elbette, tam tersine. Ama sevdalılar o kadar şüphecidir ki, yalanın kokusunu hemen alırlar. Bu sayede, diğer kadınlardan üstün olmayan Albertine de, bir gece atlatmış olduğu insanları mutlaka tekrar bulacağını, (bunu kıskançlığa borçlu olduğu aklının ucundan bile geçmediği halde), tecrübeyle bilirdi. Benim uğruma yüzüstü bıraktığı meçhul kişi acı çekecek ve bu yüzden onu daha fazla sevecekti (Albertine sebebinin bu olduğunu bilmiyordu), sonra da, daha fazla acı çekmemek için, kendiliğinden ona gidecekti; ben de olsam, aynı şeyi yapardım. Ama ben ne birilerini üzmek, ne yorulmak, ne de o korkunç araştırmalar, çok biçimli, sayısız denetimler çıkmazına saplanmak istiyordum. "Hayır Albertine, keyfinizi bozmak istemiyorum, siz o Infreville'li hanıma veya bu takma ad kimi temsil ediyorsa ona gidin, benim için farketmez. Sizinle gelmememin asıl sebebi, sizin bunu istemeyişiniz, benimle yapacağınız gezintinin, yapmak istediğiniz gezinti olmayışı; farkına bile varmadan en az beş kere birbiriyle çelişen şeyler söylemiş olmanız da bunu kanıtlıyor."

Zavallı Albertine, sözlerindeki, farketmediği çelişkilerin, olduklarından daha vahim olmalarından korktu. Söylediği yalanları tam olarak hatırlayamadığından, "Sözlerimin çelişkili olması çok mümkündür," dedi. "Deniz havası bende akıl, mantık bırakmıyor. İsimleri sürekli birbirleriyle karıştırıyorum." Belli belirsiz sezdiğim şeyin bu şekilde itiraf edilmesiyle birlikte, içimde bir yaranın sızladığını hissettim yine (bu da, şu anda Albertine'in beni inandırmak için tatlı sözler sarfederek pek de ısrar etmesine gerek olmadığını kanıtladı bana). 'İyi öyleyse, ben gidiyorum," dedi trajik bir tavırla, geceyi benimle geçirmemesini sağlayacak bahaneyi ben sağladığıma göre, ötekiyle randevusuna geç kalmadığından emin olmak için saatine göz atmayı da ihmal etmeyerek. "Çok kötüsünüz. Ben sizinle güzel bir gece geçirebilmek için bütün planlarımı değiştiriyorum, o zaman siz istemiyorsunuz, bir de beni yalancılıkla suçluyorsunuz. Daha önce hiç böyle gaddar görmemiştim sizi. Deniz bana mezar olacak. Sizi bir daha hiç görmeyeceğim." (Bu sözler üzerine kalbim çarpmaya başladı, oysa ertesi gün geleceğinden emindim, gerçekten de öyle oldu.) "Denize atlayıp intihar edeceğim." - "Sappho gibi." - "Bir hakaret daha; sadece söylediklerimden değil, yaptıklarımdan da şüpheleniyorsunuz." - "Ama güzelim, art niyetle söylemedim, yemin ederim, Sappho kendini denize atmıştı biliyorsunuz." - "Hayır, hayır, siz bana hiç güvenmiyorsunuz." Duvar saatine bakıp yirmi kala olduğunu görünce randevusunu kaçırmaktan korkup en kısa vedalaşma yolunu seçerek (ertesi gün de gelip bu yüzden özür diledi; herhalde öteki şahıs o gün serbest değildi), üzgün bir tavırla, "Ebediyen elveda!" diye haykırdı ve koşar adım sıvıştı. Belki üzgündü gerçekten. Çünkü o anda ne yaptığını benden daha iyi bildiği ve kendine karşı, benden hem daha sert, hem de daha hoşgörülü olduğu için, belki her şeye rağmen, beni bu şekilde bıraktıktan sonra onunla görüşmek istemeyeceğime dair bir şüphesi vardı. Öte yandan, sanıyorum öbür şahsı benden daha fazla kıskandıracak kadar da çok seviyordu beni.

Birkaç gün sonra, Balbec'te, biz Casino'nun dans salonundayken, Bloch'un, her ikisi de çok güzelleşmiş olan kız kardeşiyle kuzini girdiler içeri; ama ben kız arkadaşlarım yüzünden artık onlarla selamlaşmıyordum, çünkü yaşça daha küçük olan kuzin, Balbec'teki ilk kalışım sırasında tanıştığı kadın oyuncuyla alenen birlikte yaşamaktaydı. Bu konuya alçak sesle değinildiğinde, Andree bana, "Bu konuda ben de Albertine'le aynı duyguları paylaşıyorum; ikimizin de en tiksindiği şeydir," dedi. Albertine ise, yan yana oturduğumuz kanepede, utanmaz genç kızlara sırtını

dönmüştü. Bununla birlikte, daha önce, Mlle Bloch'la kuzini ilk geldikleri anda, haşarı arkadaşımın yüzüne zaman zaman ciddi, hattâ sert bir hava veren, sonra da kendisinde bir hüzün bırakan o ani ve derin dikkatin, gözlerinde çaktığını farketmiştim. Ama Albertine bakışlarını derhal bana çevirmiş, buna rağmen bakışları son derece kıpırtısız ve hulyalı kalmıştı. Mlle Bloch'la kuzini çok yüksek sesle gülüşüp hiç yakışık almayan çığlıklar attıktan sonra, nihayet gittiklerinde, Albertine'e o ufak tefek sarışın kızın (kadın oyuncunun arkadaşı olanın) bir gün önceki çiçek arabaları yarışmasında ödül kazanan kız olup olmadığını sordum. "Bilmem ki," dedi Albertine, "biri sarışın mıydı? Doğrusu pek ilgimi çekmiyorlar, hiç bakmadım kendilerine. Biri sarışın mı?" diye sordu üç arkadaşına, sorgulayan, kayıtsız bir tavırla. Albertine'in, her gün mendirekte karşılaştığı insanlar söz konusu olduğunda, bu cehaleti, o kadar aşırı göründü ki bana, sahte olmaması imkânsızdı. "Onlar da bize bakmıyorlardı," dedim, belki de, bilinçli bir şekilde düşünmediğim halde, Albertine'in kadınlardan hoşlandığı varsayımından hareket ederek, kızların kendisiyle ilgilenmediğini ve genel olarak en sapık olanlarının bile, tanımadıkları genç kızlarla ilgilenmelerinin âdetten olmadığını gösterip hayıflanmamasını sağlamak için. "Bize bakmadılar mı?" diye cevap verdi Albertine düşüncesizce. "Bize bakmaktan başka bir şey yapmadılar ki." - "Ama sizin bunu bilmenize imkân yok," dedim, "sizin sırtınız dönüktü." - "Ya, bu ne güne duruyor peki?" dedi, karşımızdaki duvara yapışık, daha önce farketmediğim büyük aynayı göstererek; şimdi anlıyordum ki, arkadaşım bir yandan benimle konuşurken, bir yandan da kaygı dolu güzel gözlerini o aynadan ayırmamıştı.

Cottard'la birlikte Incarville'in küçük gazinosuna gittiğimiz günden beri, Cottard'ın dile getirdiği görüşü paylaşmamakla birlikte, Albertine bana eskisinden farklı görünüyordu; görüntüsü öfkelendiriyordu beni. Onun bana farklı göründüğü kadar, ben de değişmiştim. Onun iyiliğini istemiyordum artık; onun yanında da, söylediklerimin kendisine aktarılması ihtimali varsa gıyabında da, çok kırıcı biçimde söz ediyordum kendisinden. Bununla birlikte, ateşkes dönemleri de oluyordu. Günün birinde, Albertine'in de, Andree'nin de, Elstir'in bir davetini kabul ettiklerini öğreniyordum. Dönüşte, utanmaz genç kızları taklit edip yatılı öğrenciler gibi eğlenebileceklerini ve bundan, kalbimi sıkıştıran, gizli bir bakire hazzı alabileceklerini düşünerek bu daveti kabul etmiş olduklarından hiçbir kuşku duymadığım için, canlarını sıkmak ve Albertine'i, bel bağladığı eğlenceden

mahrum etmek amacıyla, haber vermeden, ansızın, Elstir'in evinde boy gösteriyordum. Ama orada Andree'den başkasını bulamıyordum. Albertine, Elstir'e ziyaretini teyzesiyle birlikte başka bir güne bırakmayı tercih etmiş oluyordu. Bunun üzerine, Cottard'ın herhalde yanılmış olduğunu düşünüyordum; Andree'yi tek başına görmenin bende bıraktığı olumlu izlenim devam ediyor, Albertine'e karşı daha yumuşak duygular uyandırıyordu bende. Ne var ki bu duygular, en ufak bir şey yüzünden hastalanan, geçici olarak iyileşir gibi olan, zayıf bünyeli insanların pamuk ipliğine bağlı sağlık dönemlerinden daha uzun ömürlü olmuyordu. Albertine, Andree'yi, pek ileri gitmeseler de, belki tamamen masum olmayan oyunlar oynamaya teşvik ediyordu; bu şüphe bana acı verdiğinden, sonunda uzaklaştırıyordum onu kafamdan. Tam kendisinden kurtulmuşken, bir başka biçime bürünmüş olarak, diriliyordu tekrar.

Andree'nin, o kendine has, zarif hareketlerinden biriyle, sokularak, başını Albertine'in omzuna dayayışını, gözleri yarı kapalı, boynunu öpüşünü görüyordum; ya da ikisinin arasında geçen bir bakışı yakalıyordum; ikisini tek başlarına denize girerken görmüş olan biri, ağzından bir laf kaçırıyordu; bu tür ufak tefek ayrıntılar, normal olarak bizi çevreleyen havada sürekli olarak uçuşur, insanların çoğu bunları gün boyu soluduğu halde, ne sağlıkları bozulur, ne de keyifleri kaçar, ama hastalığa eğilimli bir insan için, yeni acılar yaratabilecek tehlikelerdir her biri. Hattâ bazen, Albertine'i görmediğim, kimse bana ondan söz etmediği halde, hafızamdan Albertine'in, Gisele'le birlikte, bana o zamanlar masum görünmüş olan bir pozunu bulup çıkarıyordum; bulabildiğim azıcık huzuru kaçırmak için bu anı yeterli oluyordu, gidip dışarıda tehlikeli mikropları solumam bile gerekmiyordu; Cottard bunu, kendi kendini zehirlemek olarak adlandırırdı. O zaman, Swann'ın Odette'e olan aşkından, Swann'ın hayatı boyunca nasıl bir oyuncak olduğundan almış olduğum dersleri düşünüyordum. Aslında düşünüyorum da, Albertine'in kişiliğini baştan sona adım adım bana kurduran, tamamını denetleyemediğim bir hayatın her ânını acı çeke çeke yorumlatan varsayım, bana anlatıldığı şekliyle, Mme Swann'ın kişiliğinin hatırası, sabit fikriydi. Bana anlatılanlar, gelecekte hayalgücümün bir oyun oynamasına da katkıda bulundu: Albertine'in, ahlâklı bir genç kız değil, eski bir yosma kadar ahlâksız, onun kadar aldatma yeteneğine sahip bir kadın da olabileceğini varsayıyor ve bu durumda onu sevecek olsam, çekeceğim acıları düşünüyordum tek tek.

Grand-Hötel'in önünde, mendireğin üzerinde hepimiz bir arada olduğumuz bir gün, Albertine'e söylediğim son derece sert, kırıcı sözlerin üzerine, Rosemonde, "Ah! Albertine'e karşı tavırlarınız ne kadar değişti," diyordu; "eskiden varsa yoksa Albertine'di, ondan iyisi yoktu, şimdi beş paralık oldu." Albertine'e karşı tutumumu iyice ortaya koymak maksadıyla, onunla aynı kusuru paylaşsa da, hasta ve nevrozlu olduğu için bağışlanabilir bulduğum Andree'ye, akla gelebilecek en kibarca sözleri sarfediyordum ki, köşesinde durduğumuz, mendireğe dik inen sokakta, Mme de Cambremer'in, tırısa kalkmış iki atın çektiği, üstü açık arabası göründü. O esnada bize doğru ilerlemekte olan mahkeme başkanı, arabayı tanıyınca bizim yanımızda görülmemek için bir hamlede uzaklaştı yanımızdan; sonra, markizle göz göze gelebileceğini düşünüp abartılı bir hareketle şapkasını çıkararak eğildi. Ama araba sanıldığı gibi La Mer sokağından yoluna devam edeceğine, otelin girişinin ardında gözden kayboldu. Aradan en az bir on dakika geçtikten sonra, asansörcü çocuk nefes nefese yanıma gelip haber verdi: "Camembert Markizi beyefendiyi ziyarete geldi. Odaya çıktım, okuma salonuna baktım, beyefendiyi bir türlü bulamadım. Neyse ki sahile bakmak aklıma geldi." O sözlerini bitirirken, markiz, arkasında gelini ve çok resmi tavırlı bir beyefendiyle, yanıma geldi; herhalde yakındaki bir öğle sonrası davetinden ya da çaydan dönmekteydi; yaşlılıktan ziyade, ziyaretine gittiği insanlara mümkün olduğunca "şık" görünmek için, mevkiine yakışır şekilde üstünde sergilemeyi bir kibarlık addettiği değerli süs eşyalarının ağırlığıyla, iki büklüm olmuştu. Kısacası, bir zamanlar büyükannemin, Balbec'e gitme ihtimalimizi Legrandin'den gizlemeyi isteyecek kadar korktuğu, Cambremer'lerin otel "çıkartması"ydı bu. O zamanlar annem, imkânsız diye düşündüğü bir olayın yarattığı korkuya gülmüştü. Oysa şimdi bu olay gerçekleşmekteydi, ama bambaşka yollardan ve Legrandin'in hiçbir rolü olmadan. "Sakıncası yoksa sizin yanınızda kalabilir miyim?" diye sordu Albertine (biraz önceki acımasız sözlerimin sebep olduğu, gözlerinde kalan birkaç damla yaşı farkettiğimde görmemiş gibi yaptıysam da, için için sevindim). "Size söylemek istediğim bir şey var." Tepesine safir bir iğne tutturulmuş, tüylü bir şapka, Mme de Cambremer'in peruğunun üzerine, sergilenmesi gerekli ama kendi başına yeterli, yeri önemsiz, şıklığı klasik ve sabit olması gereksiz bir madalya gibi, gelişigüzel bir biçimde oturtulmuştu. Kadıncağız, sıcağa rağmen, diyakozların ayin cüppesini andıran, kehribar karası kısa bir manto giymiş, onun üstüne de, kullanımı ısıya değil de, törenin niteliğine bağlı gibi görünen bir ermin etol atmıştı. Göğsünde

zincire tutturulmuş barones incileri, bir rahibin haçı gibi sallanmaktaydı. Yanlarındaki beyefendi, üç günlüğüne Cambremer'lere misafirliğe gelmiş, soylu aileden, ünlü bir Parisli avukattı. Üstün mesleki başarıları yüzünden mesleklerini azıcık küçümseyen ve mesela, "İyi savunma yaptığımı biliyorum, bu yüzden de savunma yapmak artık beni heyecanlandırmıyor" ya da "Ameliyat artık pek ilgimi çekmiyor; ameliyatta başarılı olduğumu biliyorum çünkü," diyen insanlardandı. Bu zeki ve sanatçı kişilikli insanlar, başarıyla zenginleşmiş olgunluk dönemlerinin, meslektaşlarının kendilerinde bulduğu "zekâ"yla ve "sanatçı" mizacıyla parladığını görürler ve bu özellikleri, onlara iyi kötü bir zevk ve sezgi kazandırır. Büyük bir sanatçı sayılmamakla birlikte, yine de çok seçkin bir sanatçının resmine tutkuyla bağlanır, mesleklerinin kendilerine sağladığı kabarık kazançlarını, bu resimleri satın almada kullanırlar. Cambremer'lerin, çok hoş bir adam olan bu dostu, ressamlardan Le Sidaner'yi seçmişti. Kitaplarla ilgili güzel konuşmalar yapıyor, ama gerçek ustaların yetkin eserlerinden söz etmiyordu. Bu sanat meraklısının görünürdeki tek kusuru, "büyük ölçüde" gibi birtakım kalıplaşmış ifadeleri sürekli olarak kullanmasıydı; bu da sözünü ettiği şeye bir ehemmiyet, bir eksik kalmışlık katıyordu. Mme de Cambremer, arkadaşlarının o gün Balbec tarafında bir davet vermesini fırsat bilip, Robert de Saint-Loup'ya verdiği sözü tutarak beni ziyarete gelmiş olduğunu söyledi. "Biliyorsunuz M. de Saint-Loup da yakında birkaç günlüğüne buraya gelecek. Charlus Dayısı, yengesi Lüksemburg Düşesi'nin evinde misafir, o da bu fırsattan yararlanıp hem teyzesini ziyaret edecek, hem de çok sevildiği, sayıldığı eski birliğine uğrayacak. Evimizde ağırladığımız birçok subay, kendisinden büyük bir övgüyle söz eder bize. İkiniz birlikte Feterne'e gelseniz bizim için büyük mutluluk olurdu." Mme de Cambremer'e Albertine'in arkadaşlarını takdim ettim. O da bizi gelinine tanıştırdı. Feterne'deki komşuluk ilişkileri yüzünden mecburen görüştüğü küçük soylulara karşı son derece soğuk ve ihtiyatlı davranan, samimiyetten korkan gelini, bana aksine, ışıl ışıl bir tebessümle elini uzattı; çünkü Robert de Saint-Loup' nun bir arkadaşının karşısında kendini güvende hissediyordu, mutluydu, üstelik de, sosyete inceliklerini belli ettiğinden çok daha fazla koruyan Robert, benim Guermantes'larla samimi olduğumu söylemişti kendisine. Yani Mme de Cambremer, kayınvalidesinin tersine, birbirinden fevkalade farklı iki tür nezaketten yararlanırdı. Kendisiyle, ağabeyi Legrandin aracılığıyla tanışmış olsam, bana en fazla ilk türdeki soğuk, dayanılmaz nezaketi bahşederdi. Ama Guermantes'ların bir dostuna,

ne kadar gülücük dağıtsa azdı. Otelde misafir kabul etmeye en uygun yer, okuma salonuydu; bir zamanlar gözümü o kadar korkutan bu salona, şimdi günde on kere serbestçe girip çıkıyordum, delilikleri aşırı olmayan, uzun süredir aynı akıl hastanesinde kaldıklarından, hekimin anahtarını kendilerine teslim ettiği akıl hastaları gibi. Mme de Cambremer'e de, bu salona gitmemizi önerdim. Nesnelerin bize sunduğu çehre de, insanlarınki gibi gözümüzde değiştiği için, bu salon bende artık ne çekingenlik, ne de hayranlık uyandırdığından, bu teklifi hiç heyecanlanmadan yaptım. Ama markiz teklifimi geri çevirip dışarıda kalmayı tercih edince, otelin terasında, açık havada oturduk. Terasta, ziyaretçilerim olduğunu öğrenip aceleyle kaçan annemin alıp götürmeye vakit bulamadığı, Mme de Sevigne'nin bir kitabını buldum. Bu yabancı istilalarından büyükannem kadar ödü patlayan annem, yakalanırsa hiç kurtulamayacağından korkarak, öyle bir süratle savuşurdu ki, babamla ben hep gülerdik kendisine. Mme de Cambremer'in elinde, kıvrık saplı bir şemsiye, çeşitli işlemeli çantalar, bir küçük kutu, üzerinden grenalar sallanan, altından bir para kesesi ve bir de dantel mendil vardı. Bütün bunları bir iskemlenin üzerine bıraksa daha rahat edeceğini düşündüm, ama bu kır gezisinin, kutsal sosyete ziyaretleri görevinin ayin aksesuarlarını bir kenara bırakmasını teklif etmenin hem uygunsuz, hem de anlamsız olacağını hissettim. Tek tük martıların, beyaz çiçekler gibi üzerinde yüzdüğü sakin denizi seyrediyorduk. Bir "ara yol"dan başka şey olmayan sosyete konuşmalarının bizi düşürdüğü düzey sebebiyle ve ayrıca, kendimizin bile bilmediği meziyetlerimiz sayesinde değil, karşımızdakilerin değer verdiğini düşündüğümüz şeyler sayesinde hoşa gitme isteğimiz yüzünden, içgüdüsel bir davranışla, genç kızlığında Legrandin olan Mme de Cambremer'le, ağabeyinin kendisiyle konuşacağı tarzda konuşmaya koyuldum. Martılarla ilgili olarak, "Nilüferler kadar kıpırtısız ve beyazlar," dedim. Gerçekten de minik dalgalara cansız bir hedef sunar gibiydiler, dalgalarla öyle yalpa vuruyorlardı ki, martılarla kıyaslandığında, sanki dalgalar onları kovalarken, belli bir amaçla canlanmış, hareketlenmiş gibi görünüyorlardı. Yaşlı markiz, Balbec'in müthiş deniz manzarasını bıkıp usanmadan göklere çıkarıyor, kendisi La Raspeliere'den (zaten bu yıl orada oturmuyordu) denizi çok uzaktan görebildiği için, bana gıpta ettiğini söylüyordu. Hem sanata (özellikle müziğe) olan coşkulu tutkusundan, hem de diş sorunundan kaynaklanan, iki tuhaf alışkanlığı vardı. Ne zaman estetikten söz etse, tükürük bezleri –kimi hayvanların çiftleşme dönemlerindeki gibi– aşırı salgılama safhasına geçiyor ve yaşlı hanımın

dişsiz ağzında, hafif bıyıklı dudaklarının kenarında, orada bulunmaması gereken birkaç damla birikiyordu. Bu damlaları derhal, derin nefes alır gibi iç çekerek yutuyordu tekrar. Eğer aşırı boyutlarda bir müzikal güzellik söz konusuysa, heyecanla kollarını havaya kaldırıp iştahla çiğner gibi, icabında burundan telaffuz edilen birkaç üstünkörü yorum yapıyordu. Balbec'in sıradan sahilinin bir "deniz manzarası" oluşturabileceğini hiç düşünmemiştim; Mme de Cambremer'in basit sözleri bu konudaki fikrimi değiştiriyordu. Oysa ben, kendisine de söylediğim gibi, iki şömineli büyük salonunun dizi dizi pencerelerinden, bahçenin ötesinde, yaprakların arasından, hem ta Balbec'ten ilerisine kadar denizin, hem de vadinin göründüğü, bir tepenin doruğundaki La Raspeliere' in bir eşi daha olmayan manzarasının göklere çıkarıldığını işitmiştim daima. "Çok naziksiniz, çok da güzel ifade ettiniz: yaprakların arasında deniz. Büyüleyicidir, adeta bir... yelpaze gibi." Tükürüğünü yutmaya ve bıyığını kurutmaya yönelik, derin bir nefes alışından, markizin iltifatının samimi olduğunu hissettim. Legrandin doğumlu diğer markiz, benim değil, kayınvalidesinin sözlerine beslediği horgörünün ifadesi olarak, en ufak bir tepki göstermedi. Zaten yaşlı markizin sadece zekâsını küçümsemekle kalmaz, kibarlığına da hayıflanır, insanların Cambremer'leri olduklarından daha aşağı düzeyde göreceklerinden korkardı hep. "İsmi de ne kadar güzel. İnsan bütün bu isimlerin kaynağını öğrenmek istiyor," dedim. "Bu ismin kaynağını söyleyebilirim size," dedi yaşlı markiz tatlılıkla. "Ailemizden kalan bir malikâne, Arrachepel'lerden olan büyükannemden; ünlü bir aile değildir, ama çok köklü, iyi bir taşra sülalesidir." - "Nasıl ünlü değil?" diye sertçe araya girdi gelini. "Armaları Bayeux Katedrali'nin koca bir vitrayını doldurur, mezarları da Avranches'ın büyük kilisesindedir. Bu eski isimler ilginizi çekiyorsa," diye ekledi, "bir yıl geç kaldınız. Piskoposluk bölgesi değiştirmenin bütün zorluklarına rağmen, Criquetot papazlığına, benim şahsıma ait arazilerimin bulunduğu, buradan çok uzaktaki bir kasabanın, Combray'nin başrahibini tayin ettirmiştik; sevgili rahibimiz orada giderek nevrozlu bir adam olduğunu hissediyordu. Ne yazık ki bu ileri yaşında deniz havası iyi gelmedi; nevrozu artınca, o da Combray'ye döndü. Ama bize komşuluk ettiği süre boyunca da, bütün eski haritaları araştırıp yöredeki isimler konusunda oldukça ilginç bir kitapçık hazırladı. Bu çalışması kendisini de heveslendirdi bir yandan; duyduğuma göre son yıllarını Combray ve yöresine ilişkin ayrıntılı bir eser yazmaya hasretmiş. Feterne yöresiyle ilgili kitapçığını size göndereyim. Son derece titiz bir

çalışma. Kayınvalidemin aşırı bir tevazuyla sözünü ettiği eski Raspeliere'imize ilişkin çok ilginç bilgiler bulacaksınız içinde." - "Zaten bu sene La Raspeliere bizim değil, bana ait değil," diye cevap verdi yaşlı Mme de Cambremer. "Ama sizin bir ressam mizacına sahip olduğunuz belli; resim yapmalısınız; ayrıca size La Raspeliere'den çok daha güzel olan Feterne'i göstermeyi de çok istiyorum." Cambremer'ler La Raspeliere'i Verdurin'lere kiraladıklarından beri, şatonun tepedeki konumu, Cambremer'lerin gözünde yıllardır ifade ettiği anlamı, yani yörede hem deniz, hem de vadi manzarasına hâkim tek yer olma özelliğini birden yitirmiş, buna karşılık ansızın –neden sonra– şatoya gidip gelmek için sürekli yokuş çıkıp yokuş inme zorunluluğu gibi bir sakınca ortaya çıkmıştı. Kısacası, Mme de Cambremer'in şatoyu, gelirini artırmaktan çok atlarını dinlendirmek için kiraya verdiği zannedilebilirdi. Feterne'de, nihayet denizi sürekli bu kadar yakından görebildiği için çok mutlu olduğunu söylüyor, orada düzenli olarak geçirdiği iki ayı unutarak, yıllardır denizi hep tepeden, sadece bir panorama halinde görmüş olduğundan dem vuruyordu. "Denizi bu yaşımda ancak keşfediyorum," diyordu, "ve öyle hoşuma gidiyor ki! Öyle iyi geliyor ki bana! La Raspeliere'i sırf Feterne'de kalmaya mecbur olmak için kiraya veririm."

Yaşlı markize "Anne" diyen, ama yıllar geçtikçe kendisine karşı küstahça bir tutum içine girmiş olan Legrandin'in kız kardeşi, "Daha ilginç bir konuya dönecek olursak," diye devam etti, "nilüferlerden söz ediyordunuz; Claude Monet'nin nilüferlerini biliyorsunuzdur herhalde. Ne büyük bir dâhi! Benim özellikle ilgimi çekiyor, çünkü Combray'de, arazilerimin bulunduğunu söylediğim yörede... " Ama markiz, Combray'den fazla söz etmemeyi tercih etti. "Aa! Herhalde çağdaş ressamların en büyüğü Elstir'in sözünü ettiği resimler bunlar," diye atıldı, o âna kadar hiç konuşmamış olan Albertine. "Ah! Küçük hanım belli ki sanattan hoşlanıyor!" diye haykırdı Mme de Cambremer ve derin bir nefes alarak fışkıran tükürüklerini geri çekip yuttu. "İzninizle ben Le Sidaner'yi tercih ettiğimi belirteyim küçük hanım," dedi avukat, bir uzman gülümsemesiyle. Bir zamanlar Elstir'in kimi "cüretkârlıklarından" hoşlanmış, ya da hoşlanıldığını görmüş olduğu için de, ekledi: "Elstir yetenekliydi, hattâ neredeyse avangardlardan biriydi, ama nedense devam etmedi, hayatını boşa harcadı." Mme de Cambremer, Elstir konusunda avukata hak verdi, ama konuğunu kedere boğarak Monet'yi Le Sidaner'yle eşit gördüğünü belirtti. Markizin aptal olduğu söylenemez; benim için hiçbir anlamı olmayan bir zekâyla dolup taşıyordu. Güneş

alçaldığından, martılar şimdi gerçekten de Monet'nin aynı diziden bir başka resmindeki nilüferler gibi sarıydılar. Resmi bildiğimi söyledim ve (henüz adını anma cesaretini gösteremediğim ağabeyinin lisanını taklit etmeyi sürdürerek) bir gün önce gelmediğine yazık ettiğini, çünkü bir gün önce aynı saatte gelmiş olsa, bir Poussin ışığı seyredebileceğini belirttim. Guermantes'ların tanımadığı, Normandiyalı bir köy soylusu kendisine bir gün önce gelmesi gerektiğini söyleyecek olsa, Mme de Cambremer-Legrandin herhalde bir hakarete uğramışçasına irkilirdi. Ama ben kendisine çok daha teklifsiz davransam da, o yumuşacık, adeta ağızda eriyiveren tatlılığından bir şey kaybetmezdi; bu güneşli akşamüzerinin sıcağında, Mme de Cambremer'in nadiren dönüştüğü, benim ikram etmeyi akıl edemediğim pötifurların yerini tutan bu kocaman ballı pastayı keyfimce talan edebilirdim. Ne var ki Poussin adı, sosyete hanımının sevimliliğini bozmamakla birlikte sanat meraklısından itirazlar yükselmesine yol açtı. Bu adı duyan markiz, altı kere üst üste, aralıksız olarak dilini şaklattı, yaramazlık yapan bir çocuğa, hem yaptığı hareketi kınadığımızı, hem de devam etmesini yasakladığımızı belirtmek amacıyla yaptığımız gibi. "Tanrı aşkına, gerçek bir dâhi olan Monet gibi bir ressamın ardından, Poussin gibi yeteneksiz, basmakalıp, eski bir ressamın adını anmayın. Size açıkça söyleyeyim, bence dünyanın en sıkıcı adamı. Ne yapabilirim, buna da resim diyemem ki. Monet, Degas, Manet derseniz, tamam, ressam derim onlara! Çok ilginç," diye ekledi, hayran bakışlarını, boşlukta, kendi düşüncesini gördüğü bir noktaya, dikkatle incelercesine dikerek, "çok ilginç, bir zamanlar, Manet'yi tercih ederdim. Şimdiyse, Manet'yi hâlâ takdir ediyorum elbette, ama galiba Monet'yi ona da tercih ediyorum. Ah, o katedraller!" Tercihlerinin izlediği evrim konusunda bana bilgi verirken, kibarlık kadar titizlik de sergiliyordu. Tercihlerinin geçirdiği aşamaları, bizzat Monet'nin değişik üslupları kadar önemli bulduğu hissediliyordu. Aslında, beğenileri konusunda bana itirafta bulunmasından bir övünme payı çıkarmam yersiz olurdu, çünkü markiz, en dar görüşlü taşralı kadının karşısında bile, bu itirafları yapma ihtiyacı duymadan, beş dakika duramazdı. Mozart'la Wagner'i birbirinden ayırmaktan âciz, Avranches' lı bir soylu hanım, Mme de Cambremer'in yanında, "Paris seyahatimiz sırasında ilginç bir yenilik göremedik, bir kere Opera-Comique'e gittik, Pelleas ve Melisande'ı oynuyorlardı, feci bir şey," dediğinde, Mme de Cambremer, küplere binmekle kalmayıp, "Tam tersine, küçük bir şaheser," diye haykırma ve "tartışma" ihtiyacı duyardı. Belki de bu, Combray'de, büyükannemin, buna

"dava adına mücadele" adını veren ve her hafta, kendi tanrılarını dar kafalı cahillere karşı savunmak zorunda kalacaklarını bildikleri akşam yemeklerine gitmekten hoşlanan kız kardeşlerinin yanında edindiği bir alışkanlıktı. Bazı insanların siyaset konusunda yaptıkları gibi, Mme de Cambremer de sanat konusunda "münakaşaya girmekten" hoşlanır, "diriltici" bulurdu bunu. Debussy'yi, davranışları ayıplanan bir hanım arkadaşının tarafını tutarmış gibi savunurdu. Oysa, "Aksine, küçük bir şaheser," demek suretiyle tersledıği kişide, sonucunda tartışmaya gerek duymadan anlaşacakları bütün bir sanat kültürü sürecini bir anda yaratamayacağını anlaması gerekirdi. "Le Sidaner'ye, Poussin hakkında ne düşündüğünü soracağım," dedi avukat bana. "İçine kapanık, az konuşan bir insandır, ama ben onun ağzından laf almayı bilirim."

"Zaten," diye devam etti Mme de Cambremer, "ben güneş batışlarından nefret ederim, romantiktir, opera gibidir. İşte bu yüzden kayınvalidemin Güney bitkileriyle dolu evini de hiç sevmiyorum. Göreceksiniz, Monte-Carlo'da bir parka benzer. Sizin bu kıyıyı bu nedenle daha çok seviyorum. Daha hüzünlü, daha samimi bir yer; denizin görülmediği küçük bir yolu var. Yağmurlu günlerde her taraf çamur içinde kalıyor, bambaşka bir âlem. Venedik'te de aynı şekilde, Büyük Kanal'dan nefret ederim, küçük rio'lar ise çok duygulandırır beni. Zaten bu bir atmosfer meselesi."

"Ama," dedim, Mme de Cambremer'in gözünde Poussin'e itibarını kazandırmanın, eski ressamın yeniden moda olduğunu kendisine bildirmekten başka yolu olmadığını hissederek, "M. Degas, Chantilly'deki Poussin'ler kadar güzel bir şey görmediğini söylüyor." - "Öyle mi? Chantilly'dekileri bilmiyorum," diye cevap verdi, Degas'yla fikir ayrılığına düşmek istemeyen Mme de Cambremer, "ama Louvre'dakilerin feci şeyler olduğunu söyleyebilirim." - "Degas onlara da hayran." - "Tekrar görmem gerekir. Çok gerilerde kaldılar benim için," diye cevap verdi markız kısacık bir sessizlikten sonra ve sanki yakında Poussin hakkında mutlaka benimseyeceği olumlu hüküm, kendisine verdiğim bilgiye değil, fikrini değiştirebilmek için Louvre'daki Poussin'leri tabi tutacağı nihai sınava bağlı olacakmış gibi.

Poussin'lere henüz hayran olmamakla birlikte, bunu, ikinci bir kez düşünüp taşındıktan sonrasına ertelediğine göre dönüşün başlangıcı sayılabilecek bu aşamayla yetindim ve kendisine daha fazla işkence etmemek için, kayınvalidesine, Feterne' in eşsiz çiçeklerinin methini çok

işittiğimi söyledim. Alçakgönüllülükle, evin arkasındaki, çok çeşitli bitkilerin yetiştiği küçük bahçesini, sabahları, üstünde sabahlığıyla bir kapıyı itip bahçeye girerek tavuskuşlarını beslediğini, taze yumurtaları topladığını, masa örtüsünün üzerinde kremalı yumurtalara veya kızartmalara çiçeklerden bir çerçeve oluşturarak kendisine bahçesinin ağaçlı yollarını hatırlatan zinyaları veya gülleri kesişini anlattı. "Gerçekten çok gülümüz var," dedi, "gül bahçesi de oturduğumuz eve biraz fazla yakın, bazı günler baş ağrısı yapıyor. La Raspeliere'in terası daha hoştur, rüzgâr getirir güllerin kokusunu, o kadar ağır, başdöndürücü olmaz." Bunun üzerine gelinine dönüp, "Tıpkı Pelleas'taki gibi," dedim, modernizm tutkusuna hitap ederek, "teraslara kadar tırmanan güllerin kokusu... Müziğin içindeki gül kokusu o kadar kuvvetli ki, bende saman nezlesi olduğundan, o sahneyi her dinlediğimde hapşırıyordum." - "Pelleas ne büyük bir şaheser!" diye haykırdı Mme de Cambremer. "Bayılırım Pelleas'a," diyerek, bir vahşinin işvebazlığıyla yanıma geldi, hayali notaları parmaklarıyla çalar gibi yaparken, bir yandan da, tahminimce Pelleas'ın vedalaşması niyetine, bir şeyler mırıldanmaya koyuldu; özellikle o anda bana bu sahneyi hatırlatması, daha doğrusu kendisinin hatırladığını göstermesi şartmış gibi, şevkle, ısrarla sürdürdü mırıldanmayı. "Bence Parsifal'den de güzel," diye ekledi, "çünkü Parsifal de en büyük güzellikleri, melodik, melodik oldukları için de geçerliliği kalmamış bazı cümlelerin halesi kuşatır." - "Hanımefendi, yetenekli bir müzisyen olduğunuzu biliyorum," dedim yaşlı markize dönerek. "Sizi dinlemeyi çok isterdim." Mme de Cambremer-Legrandin bu konuşmaya katılmamak için denize bakmaya başladı. Kayınvalidesinin sevdiği şeyi müzik olarak görmediğinden, yaşlı markizin, aslında herkes tarafından kabul edilen, gerçekten hayran olunacak nitelikteki, ama ona sorulursa 'sözde' yeteneğini de, anlamsız bir çalış ustalığı olarak görüyordu. Gerçi Chopin'in hâlâ hayatta olan tek öğrencisi, Büyük Usta'nın çalış tarzının, "ruhunun", sadece ve sadece, kendi aracılığıyla Mme de Cambremer'e geçmiş olduğunu söylüyordu haklı olarak, ama Legrandin'in kız kardeşi için Chopin gibi çalmak, bir referans olmaktan çok uzaktı, çünkü Polonyalı müzisyen, en küçümsediği besteciydi. "Aa, uçuyorlar!" diye haykırdı Albertine martıları göstererek; kuşlar bir anda çiçek taklidi yapmaktan vazgeçmiş, hep birlikte güneşe doğru yükseliyorlardı. "Yürüyemezler, çünkü dev kanatları vardır," dedi Mme de Cambremer, martıları albatroslarla karıştırarak. "Çok severim martıları, Amsterdam'da hep görürdüm," dedi Albertine. "Deniz kokarlar, sokak taşlarında bile

denizi koklarlar." - "Hollanda'ya gittiniz demek, Vermeer'lerle tanıştınız mı?" diye sordu Mme de Cambremer, buyurgan, adeta, "Guermantes'larla tanıştınız mı?" diye sorarcasına bir tonda; çünkü snobizmin nesnesi değişse de, aksanı değişmez. Albertine hayır diye cevap verdi, yaşayan birilerinden söz edildiğini zannetmişti. Ama belli olmadı. "Size piyano çalmaktan büyük mutluluk duyacağım," dedi Mme de Cambremer bana. "Ama şunu da söyleyeyim, ben sadece sizin kuşağın artık ilgilenmediği parçalar çalıyorum. Ben bir Chopin müridi olarak yetiştim," dedi alçak sesle, çünkü gelininden korkuyor ve onun gözünde Chopin bir müzisyen sayılmadığından, Chopin'i iyi veya kötü çalmanın da, bir anlamı olmadığını biliyordu. Gelini, yaşlı markizin bir tekniği olduğunu, süslemelerde notaları birer inci gibi dizdiğini kabul ederdi. "Onun müzisyen olduğunu asla söyletemezler bana," diye bağlardı sözünü Mme de Cambremer-Legrandin. Kendisini "ilerici" ve (sadece sanatta) "solun da solunda" zannettiği için, müziğin ilerlediğini, hem de düz bir çizgide ilerlediğini düşünür, Debussy'yi Wagner'den biraz daha ileride, adeta Wagner-üstü bir müzisyen olarak görürdü. Debussy'nin, kendisinin birkaç yıl sonra zannedeceği kadar Wagner'den bağımsız olmamakla birlikte –geçici olarak yenilgiye uğratılan hasımdan tamamen kurtulabilmek için, yine de ele geçirilmiş silahlardan yararlanılır çünkü–, her şeyin ifade edildiği, fazlasıyla eksiksiz eserlere artık doyulduğu için, bunun tersi bir ihtiyaca cevap vermeye çalıştığını anlamıyordu. Tabii ki bu tepkiyi geçici olarak destekleyen kuramlar vardı, tıpkı siyasette, tarikatlara karşı çıkarılan yasaları, Doğu'daki savaşları destekleyen kuramlar gibi (sapkın eğitim, komünizm tehlikesi, vs.). Sürat çağına, hızlı bir sanatın uygun düşeceği söyleniyordu, tıpkı gelecekte savaşların on beş günden fazla süremeyeceği, demiryollarıyla birlikte yolcu arabalarının uğrağı olan küçük yerleşimlerin gözden düşeceği, buna karşılık otomobil sayesinde tekrar moda olacağı söylendiği gibi. Dinleyicinin dikkatini yormamak gerektiği ileri sürülüyordu, sanki farklı düzeylerde dikkatlerimiz yokmuş ve en yüksek düzeydeki dikkatimizi uyandırmak zaten sanatçıya düşmezmiş gibi. Vasat bir makalenin onuncu satırında esnemeye başlayanlar, her yıl Dörtleme'yi dinlemek için Bayreuth'a gitmemişler miydi? Zaten Debussy'nin de bir süreliğine Massenet kadar zayıf bir müzisyen damgası yiyeceği, Melisande'ın sıçramalarının, Manon'unkilerin seviyesine indirileceği bir gün gelecekti. Çünkü kuramlar ve akımlar, mikroplar ve kan hücreleri gibi, birbirlerini yerler ve savaşarak hayatın devamını sağlarlar. Ama o gün henüz gelmemişti.

Nasıl ki borsada bir yükseliş olduğunda, bir grup hisse senedi bundan yarar görürse, küçümsenen birtakım sanatçılar da, belki bu horgörüye layık olmadıklarından, belki de –onları övmeyi bir yenilik haline getirecek şekilde– sırf bu horgörüye maruz kalmış olduklarından, tepkiden yarar görüyordu. Hattâ daha da ileriye gidiliyor, karanlık bir geçmişte, şöhretleri o anki akımdan etkilenemezmiş gibi görünen, ama yeni ustalardan birinin, ismini saygıyla andığı söylenen kimi bağımsız yeteneklerin peşine düşülüyordu. Bunun nedeni çoğunlukla, kendisi kim olursa olsun, temsil ettiği akım ne kadar bağımsız olursa olsun, bir ustanın, ilk andaki duygusuna göre bir değerlendirme yapması, yeteneğin, hattâ daha da azının, bir zamanlar tatmış olduğu, yeniyetmeliğinin güzel bir ânını çağrıştıran hoş bir ilhamın, her gördüğü yerde hakkını vermesiydi. Bazen de sebep, başka bir dönemin kimi sanatçılarının, basit bir parçada, ustanın zaman içinde yapmak istediği şeye benzediğini farkettiği bir şeyi gerçekleştirmiş olmalarıydı. Büyük usta bu durumda, eski sanatçıyı kendi müjdecisi gibi görür; onda, bambaşka bir şekle bürünmüş olarak, anlık, kısmi, kardeşçe bir çabayı sever. Poussin'in eserinde Turner'dan parçalar, Montesquieu'de Flaubert'den bir cümle vardır. Bazen de, ustanın tercihleri konusundaki bu söylentiler, nereden çıktığı belirsiz, akımın içine yayılmış bir hatanın sonucu olurdu. Ama anılan ad, bu durumda, tam zamanında koruması altına girdiği kurumdan yararlanırdı, çünkü ustanın seçiminde bir özgürlük, gerçek bir zevk varsa da, akımlar sadece kurama göre yönlenirler. İşte bu şekilde, genel eğilim, her zamanki gibi kâh bir yöne, kâh tam ters yöne saparak, dolambaçlı yollardan ilerlemiş, birtakım eserleri tekrar günışığına çıkarmış ve belki adalet veya yenilenme ihtiyacı, belki Debussy'nin zevki veya kaprisi ya da belki hiç söylemediği bir söz, bunlara Chopin'in eserlerini de eklemişti. Sonsuz güven duyulan yargıçlar tarafından göklere çıkarılan, Pelleas'ın uyandırdığı hayranlıktan yararlanan bu eserler yepyeni bir parlaklığa kavuşmuştu; bunları tekrar dinlememiş olan kişiler bile, sevmeye o kadar hevesliydiler ki, özgürlük yanılsamasıyla da olsa, istemeye istemeye seviyorlardı. Ne var ki Mme de Cambremer-Legrandin yılın bir bölümünde taşrada yaşıyordu. Paris'te bile, hastalığı nedeniyle vaktinin büyük kısmı odasında geçiyordu. Bu durum, kendini özellikle Mme de Cambremer'in moda zannederek kullandığı, daha çok yazılı dile uygun, ama kendisi bunları duyarak değil, okuyarak öğrendiğinden aradaki ince farkı ayırt edemediği ifadelerin seçiminde hissettiriyordu. Yeni ifade biçimlerini tam olarak öğrenebilmek için şart olan konuşmalar, görüşlerden haberdar

olmak için o kadar gerekli değildir. Bununla birlikte, Noktürnler'in yeniden moda olduğu, henüz eleştirmenler tarafından duyurulmamıştı. Haber sadece "gençlerin" sohbetleriyle yayılmıştı. Mme de Cambremer-Legrandin'e de ulaşmamıştı. Chopin'in, demode olmak şöyle dursun, Debussy'nin en sevdiği besteci olduğunu, kendisine, kayınvalidesi aracılığıyla, bilardoda bir topa vurmak için banttan gidildiği gibi duyurmak, benim için bir zevkti. "Ya, ne kadar ilginç," dedi Mme de Cambremer-Legrandin, incelikle gülümseyerek, sanki bu, Pelleas'ın bestecisinin ortaya attığı bir aykırılıkmışçasına. Bununla birlikte, artık Chopin'i hep saygıyla ve hattâ zevkle dinleyeceği de kesindi. Bu yüzden de kayınvalidesinin kurtuluşunu müjdeleyen sözlerim, yaşlı markizin yüzüne, bana karşı bir minnet ve bilhassa bir mutluluk ifadesi yerleştirdi. Gözleri, Latude ya da Otuz Beş Yıllık Esaret adlı oyunda Latude'ün gözleri gibi parladı, göğsü, Beethoven'ın Fidelio'da, tutukluların nihayet "o diriltici havayı" teneffüs ettiği sahnede o kadar güzel anlattığı ferahlamayla, deniz havasını içine çekti. Yaşlı markizin, bıyıklı dudaklarını yanağıma konduracağını zannettim. "Ya, Chopin'i sever misiniz? Chopin'i seviyormuş, Chopin'i seviyormuş," diye haykırdı, burundan gelen, tutkulu bir sesle, "Ya, Mme de Franquetot'yu siz de mi tanıyorsunuz?" der gibi; şu farkla ki, Mme de Franquetot'yla ilişkime tamamen kayıtsız kalacağı halde, Chopin'le ilişkim onu bir çeşit sanatsal taşkınlığa itti. Aşırı tükürük salgısı bu durumda yetersiz kaldı. Chopin'in yeniden keşfinde Debussy'nin oynadığı rolü anlamaya bile çalışmadan, sadece benim hükmümün olumlu olduğunu hissetmişti. Müzik heyecanı markizin benliğini kapladı. Gelinine, "Elodie! Elodie! Chopin'i seviyormuş," derken göğsü şişti, kolları havada çırpındı. "Ah! Sizin bir müzisyen olduğunuzu hissetmiştim," diye haykırdı. "Böyle sanatçı bir kişiliğiniz olduğuna göre, Chopin'i sevmeniz de çok anlaşılır. O ne güzellik!" Sesi, sanki Chopin'e olan tutkusunu bana anlatabilmek için Demosthenes misali, ağzına kıyıdaki bütün çakılları doldurmuşçasına takırtılıydı. Nihayet beklenen dalga da gelerek, markizin kurtarmaya vakit bulamadığı tülüne kadar ulaşıp ıslattı, sonunda markiz, Chopin'in hatırasının bıyıklarına bulaştırdığı tükürük köpüğünü işlemeli mendiliyle sildi.

"Aman Tanrım," dedi Mme de Cambremer-Legrandin bana, "kayınvalidem biraz fazla oyalanıyor bana kalırsa, akşam yemeğine Ch'nouville Amcamın geleceğini unutmuş olmalı. Üstelik Cancan bekletilmekten hoşlanmaz." Cancan'dan bir şey anlayamayıp bir köpek

olabileceğini düşündüm. Akrabaları Ch'nouville'lere gelince, açıklaması şuydu: Genç markizin, isimlerini bu şekilde telaffuz etmekten duyduğu haz, zamanla azalmıştı. Oysa bir zamanlar, bu hazzı tadabilmek uğruna bu evliliği yapmaya karar vermişti. Başka sosyete topluluklarında, Chenouville'lerden söz ederken, (en azından de ekinden önceki ismin sesli bir harfle bittiği durumlarda, çünkü aksi takdirde, Madam' d'Ch'nonceaux diye telaffuz etmek imkânsız olduğundan, de mecburen vurgulanırdı) de'deki e harfinin atılması âdettendi. "Monsieur d'Chenouville" denirdi. Cambremer'lerdeki gelenekse bunun tam tersi, ama aynı derecede zorunluydu. Her durumda Chenouville'deki e harfi düşürülürdü. İsimden önce gelen kelime ister sessiz harfle bitsin, ister sesliyle, daima de "Ch'nouville" denir, asla de Chenouville diye telaffuz edilmezdi. (Bu Chenouville'lerin babasından *oncle*[15] diye söz edilirdi, çünkü Feterne'in sakinleri, Guermantes'lar gibi "onk" diye telaffuz edecek kadar ekâbir değildiler; Guermantes'ların sessiz harfleri kesip atan, yabancı isimleri Fransızcalaştıran kasıtlı çetrefil lisanı, eski Fransızca veya çağdaş bir yöre ağzı kadar anlaşılmazdı.) Aileye yeni katılan herkes, Ch'nouville'ler konusunda derhal uyarılırdı; Mlle Legrandin-Cambremer ise bu uyarıya ihtiyaç göstermemişti. Bir gün misafirlikte bir genç kızın "Üze Teyzem", "Ruan Amcam" dediğini duyunca Uzes[16] ve Rohan diye telaffuz etmeye alıştığı ünlü isimleri ilk anda tanıyamamış, bir sofrada önünde duran, yeni icat edilmiş aletin nasıl kullanılacağını bilmediğinden yemeye başlayamayan birinin şaşkınlığını, sıkıntısını ve utancını yaşamıştı. Ama hemen o gece ve ertesi gün, hayranlıkla "Üze Teyzem" diye tekrarlamış, bir gün önce kendisini şaşırtan, sondaki s harfinin düşürülmesini öyle benimsemişti ki, bunu bilmemek ona bir bayağılık gibi görünmüş, bir arkadaşı kendisine Uzes Düşesi'nin bir büstünden söz ettiğinde, Mlle Legrandin kibirli bir tavırla terslemişti kendisini: "Hiç değilse doğru telaffuz edin: Ma'm d'Üze." O andan itibaren de, yoğun maddelerin giderek akışkan elementlere dönüşmesi gereği, babasından kendisine kalan, şerefle kazanılmış, hatırı sayılır servetin, gördüğü mükemmel eğitimin, Sorbonne'da, Caro'nun derslerinde olduğu kadar Brunetiere' inkilerde de gösterdiği devamlılığın, Lamoureux konserlerini kaçırmayışının uçup gideceğini, varacağı nihai ve en yüce noktanın, günün birinde, "Üze Teyzem" diyebilmenin zevki olacağını anlamıştı. En azından evlendikten sonraki ilk dönemlerde, sevdiği ve feda etmeyi mecburen kabulleneceği arkadaşlarıyla değilse de, sevmediği ve (bu nedenle evleneceğine göre),

"Sizi Üze Teyzemle tanıştıracağım," diyebilmeyi istediği kimi arkadaşlarıyla görüşmeyi sürdüreceğini de düşünüyordu bir yandan; böyle bir evliliğin fazlasıyla zor olacağını anlayınca, "Sizi Ch'nouville Teyzemle tanıştıracağım" ve "Sizi Üze'lere akşam yemeğine götüreceğim" cümleleriyle yetinmeye razı oldu. M. de Cambremer'le evliliği, Mlle Legrandin'e bu cümlelerin birincisini söyleme fırsatı verdiyse de, ikincisini söyleme imkânı yaratmadı, çünkü kocasının ailesi, onun zannettiği çevreden değildi ve hayalini kurmayı sürdürdüğü sosyeteyle görüşmüyordu. Bu yüzden de, Saint-Loup'yla ilgili olarak, başparmağıyla işaretparmağını birleştirip, yakalamayı başardığı müthiş zarif bir görüntüyü seyredercesine gözlerini kısarak, (ve nasıl ben onunla konuşurken Legrandin'in ifadelerini kullanıyorsam, o da tersine bir telkinle, Robert'in, Rachel'den öğrendiğini bilmediği bir ifadesini benimseyerek), "Nitelikli bir zekâya sahip," dedikten sonra, Saint-Loup'yu öyle bir hararetle övmeye koyuldu ki, ona âşık olduğu sanılabilirdi (bir zamanlar, Doncieres'de bulunduğu sırada, Robert'in Mme de Cambremer'in âşığı olduğu ileri sürülmüştü zaten), oysa aslında tek istediği, söylediklerini arkadaşıma iletmemdi; sözlerini şöyle bitirdi: "Siz Guermantes Düşesi'nin yakın dostusunuz. Ben hastalığımdan ötürü evimden pek çıkmıyorum, onun da seçme birkaç dosttan oluşan kapalı bir çevrenin dışına çıkmadığını biliyorum, bence çok da iyi ediyor, işte bu yüzden pek az tanıyorum kendisini, ama kesinlikle üstün nitelikli bir kadın olduğunu biliyorum." Mme de Cambremer'in düşesi pek tanımadığını bildiğimden, kendimi onunla aynı düzeye indirmek için, bu konunun üstünde durmayıp markize, asıl iyi tanıdığım kişinin, ağabeyi M. Legrandin olduğunu söyledim. Bu ismi duyunca markiz, benim Mme de Guermantes konusunda benimsediğim kaçamak tavrı takındı, ama bunu kendimi değil, onu küçültmek için söylediğimi zannettiğinden, yüzünde bir hoşnutsuzluk belirdi. Legrandin doğumlu olduğu için umutsuzluk içinde kıvranıyor muydu? En azından kocasının kız kardeşlerinin ve yengelerinin iddiası buydu; kimseyi tanımayan, hiçbir şey bilmeyen bu taşralı, soylu hanımlar, Mme de Cambremer'in zekâsını, eğitimini, servetini, hastalanmadan önceki fiziksel cazibesini kıskanırlardı. Bu fesat taşralı hanımlar, Mme de Cambremer'den herhangi birine, ama özellikle de soylu olmayan birine söz ederlerken, karşılarındaki kişi kendini beğenmiş bir budalaysa, sözleri aracılığıyla soylu olmamanın utanç verici bir şey olduğunu ve ona gösterdikleri yakınlığı vurgulamak için, tersine çekingen ve zeki bir kişiyse ve söylenenleri üzerine alıyorsa, hem kendisine iyi davranıp, hem de dolaylı

olarak küstahlık etmenin zevkini tatmak için, "Başka bir şey düşündüğü yok, onu hasta eden de bu," derlerdi. Ama bu hanımlar görümceleriyle ilgili bir gerçeği dile getirdiklerini zannediyorlardıysa eğer, yanılıyorlardı. Çünkü markiz, bir Legrandin olarak dünyaya geldiğini unutmuş olduğu için, buna üzülmüyordu da. Ben bunu kendisine hatırlattığımda gücendi ve anlamamış gibi sustu, bir açıklamada bulunma, hattâ sözlerime cevap verme gereği duymadı.

"Ziyaretimizi kısa kesmemizin asıl nedeni akrabalarımız değil," dedi yaşlı Mme de Cambremer bana; " Ch'nouville" demenin zevkini gelininden daha fazla kanıksamış olsa gerekti. "Ama fazla kalabalık gelip sizi yormamak için, beyefendi," dedi avukatı göstererek, "eşini ve oğlunu da buraya kadar getirmeye cesaret edemedi. Onlar sahilde gezinip bizi bekliyorlar, sıkılmaya başlamışlardır herhalde." Avukatın karısıyla oğlunu iyice tarif ettirdim ve koşup buldum onları. Kadının, düğünçiçeğigiller familyasından kimi çiçekler gibi yuvarlak bir yüzü ve gözünün kenarında, epeyce iri bir etbeni vardı. İnsanlar da, bir bitki familyası gibi kuşaktan kuşağa aynı özellikleri aktardığından, annenin pörsümüş yüzündeki benin aynısı, bir türün belirleyici işareti gibi, oğlunun gözünün altında da yer almaktaydı. Karısına ve oğluna gösterdiğim yakınlık, avukatı duygulandırdı. Balbec tatilim konusuna ilgi gösterdi. "Kendinizi biraz sürgünde gibi hissediyor olmalısınız, çünkü buraya büyük ölçüde yabancılar geliyor." Konuşurken gözünü benden ayırmıyordu, çünkü birçoğu müvekkili olmakla birlikte, yabancılardan hoşlanmadığından, yabancı düşmanlığım benim de paylaştığımdan emin olmak istiyordu; aksi takdirde, "Tabii Mme X... çok hoş bir hanım olabilir. Prensip meselesi bu," diyerek çark edebilirdi. O sıralarda yabancılara ilişkin herhangi bir görüşüm olmadığından, bir itirazda bulunmadım, o da çekinilecek bir şey olmadığına kanaat getirdi. Hattâ Paris'te Le Sidaner koleksiyonunu görmek üzere kendisini ziyaret etmemi, besbelli içli dışlı olduğumu zannettiği Cambremer'leri de getirmemi söyledi. "Sizi Le Sidaner'yle birlikte davet edeceğim," dedi, bundan böyle bu kutlu günün beklentisi içinde yaşayacağımdan kuşku duymadan. "Ne müthiş bir adam olduğunu göreceksiniz. Resimlerine de hayran olacaksınız. Ben büyük koleksiyoncularla rekabet edemem elbette, ama zannediyorum kendisinin en sevdiği tablolarından en fazla sayıdakine sahip olan, benim. Balbec'teki tatiliniz nedeniyle sizin özellikle ilginizi çekecek bir şey de, bu resimlerin, en azından büyük ölçüde, deniz manzaraları olmaları." Bitkisel bir yapıya

sahip olan karısı ve oğlu, kendilerinden geçmişçesine bir saygıyla dinliyorlardı. Paris'teki konaklarının, adeta bir Le Sidaner tapınağı olduğu anlaşılıyordu. Bu tür tapınakların bir yararı vardır. Tapınağın adandığı tanrı, kendisiyle ilgili olarak kuşkuya düştüğünde, düşüncesindeki çatlakları, hayatlarını onun eserine adamış insanların reddedilmesi imkânsız tanıklığı sayesinde kolaylıkla tıkar.

Gelininin bir işareti üzerine kalkmaya hazırlanan Mme de Cambremer, "Madem Feterne'e yerleşmek istemiyorsunuz, hiç değilse hafta içinde bir gün, mesela yarın, öğle yemeğine gelmez miydiniz?" diyordu bana. Bütün iyi niyetiyle, beni heveslendirmek için, ekledi: "Crisenoy Kontu'yla tekrar bir araya gelmiş olursunuz." Oysa ben konttan ayrılmış sayılmazdım zaten, çünkü kendisini tanımıyordum. Markiz beni kışkırtmak üzere başka cazip önerilerde bulunmaya başlıyordu ki, ansızın sözünü yarıda kesti. Otele döndüğünde markizin otelde olduğunu haber alan mahkeme başkanı, kendisini sinsice her yerde aramış, sonra biraz beklemiş ve tesadüfen karşılaşmış gibi yaparak, saygılarını sunmaya gelmişti. Mme de Cambremer'in biraz önceki öğle yemeği davetine onu da dahil etmek istemediğini anladım. Oysa mahkeme başkanı markizi benden çok daha uzun süredir tanıyordu, Feterne'deki çay davetlerinin, Balbec'teki ilk tatilim sırasında öylesine gıpta ettiğim müdavimlerinden biriydi yıllardır. Ne var ki yüksek sosyete mensupları için ilişkilerde eskilik her şey demek değildir. Öğle yemeklerini, meraklarını kamçılayan, yeni tanıdıkları kişilere ayırmayı tercih ederler, hele bu kişi, Saint-Loup'nunki gibi saygın ve hararetli bir tavsiyeyle kendilerine tanıştırılmışsa. Mme de Cambremer, bana söylediği sözleri mahkeme başkanının duymadığını tahmin etti, ama vicdan azabından kurtulabilmek için de, kendisine son derece gönül okşayıcı sözler söyledi. Ufukta, genellikle görülemeyen, güneşin altın yaldıza boyadığı Rivebelle kıyısında, Feterne yakınlarında akşam duasını haber veren, ışıklı maviden zor ayrılan, suların içinden yükselen pembe, pırıltılı, belli belirsiz seçilen küçük çanları farkettik. "Bu da Pelleas'ı hatırlatıyor," dedim Mme de Cambremer-Legrandin'e. "Hangi sahneyi kast ettiğimi biliyorsunuz." - "Bilmez olur muyum!" dedi, ama hiçbir hatıranın biçimlendirmediği sesi ve çehresi, havada asılı kalan, dayanaksız gülümsemesi, "Hiç bilmiyorum," diyordu. Yaşlı markiz, çanların sesinin bize kadar gelmesine bir türlü inanamıyordu, saati düşünerek kalktı. "Aslında," dedim, "genel olarak Balbec'ten karşı kıyıyı görmeyiz, işitmeyiz de. Herhalde hava değişip ufku iki misli genişletti. Ama gitmenize sebep olduklarına göre, belki de sizin

peşinize düşmüşlerdir; sizin için akşam yemeği çanları bunlar." Çanlara karşı pek duyarlı olmayan mahkeme başkanı, o akşam bomboş olan mendireğe hüzünlü, kaçamak bakışlar yöneltmekteydi. "Siz gerçek bir şairsiniz," dedi Mme de Cambremer bana. "Ne kadar duyarlı, sanatkâr olduğunuz hissediliyor; beni ziyarete gelin de size Chopin çalayım," diye ekledi, kendinden geçmişcesine kollarını havaya kaldırıp kelimeleri, çakıl taşlarının birbirine sürtünmesini hatırlatan boğuk bir sesle telaffuz ederek. Ardından tükürüğün yutulması geldi ve yaşlı hanım içgüdüsel bir hareketle, seyrek bir fırçayı andıran bıyığını mendiliyle sildi. Mahkeme başkanı, markizin koluna yapışıp arabasına kadar geçirmekle, istemeden bana büyük bir iyilik yapmış oldu; belli bir ölçüdeki bayağılık, atılganlık ve gösteriş merakı, başkalarının benimsemekte tereddüt edeceği, ama sosyetede oldukça hoş karşılanan bir davranış biçimi doğuruyordu. Zaten mahkeme başkanı yıllardır sosyeteye benden çok daha alışkındı. Kendisine minnettar kalmakla birlikte onu örnek almaya cesaret edemeyip, Mme de Cambremer-Legrandin'in yanında yürürken, markiz elimdeki kitabı görmek istedi. Mme de Sevigne adını görünce dudak büktü; kimi "avangard" gazetelerde okumuş olduğu, ama konuşmada, dişileştirilmiş şekliyle ve bir XVII. yüzyıl yazarına uygulandığında kulağa tuhaf gelen bir ifade kullanarak, "Gerçekten yetenekli bir edibe mi sizce?" diye sordu. Yaşlı markiz, uşağına, akşamın tozuyla pembeleşmiş, sıra sıra, şişkin falezlerin morarmakta olduğu yola koyulmadan önce uğraması gereken pastanenin adresini verdi. Yaşlı arabacısına, hep üşüyen atın yeterince ısınıp ısınmadığını, öteki atın toynağının acıyıp acımadığını sordu. Bana dönüp, "Konuştuğumuz şeyi kararlaştırmak üzere size bir not yazarım," dedi alçak sesle. "Gelinimle edebiyattan söz ettiğinizi duydum; çok tatlı bir insandır," diye ekledi, aslında öyle düşünmüyordu, ama oğlunun para için evlendiği izlenimini uyandırmamak için, bunu söyleme alışkanlığını edinmişti –ve iyiliğinden, sürdürmekteydi. "Ayrıca," diye ekledi, son bir heyecanlı gevelemeyle, "öyle sanatkârdır ki!" Sonra da başını sallayarak şemsiyesini kaldırıp arabasına bindi ve vaftiz turuna çıkmış yaşlı bir piskopos gibi, ayin aksesuarlarının yükü altında ezilerek, Balbec sokaklarından evine doğru yola koyuldu.

Araba uzaklaştığında, ben kız arkadaşlarımla birlikte geri dönerken, mahkeme başkanı, "Sizi öğle yemeğine davet etti," dedi sertçe. "Aramıza soğukluk girdi. Kendisini ihmal ettiğimi düşünüyor. Halbuki ben herkesle iyi geçinirim. Birinin bana ihtiyacı olsun, daima beni hazır bulur. Ama beni avuçlarının içine almak istediler. Ha! Bakın bu durumda," dedi, keskin bir

bakışla, bir saptama yapıp kanıtlarmış gibi parmağını havaya kaldırarak, "tavrımı koyarım. Bu benim tatildeki özgürlüğümü engellemeye kalkmaktır. Ben de o noktada, 'Dur!' demek zorunda kaldım. Gördüğüm kadarıyla sizin aranız çok iyi kendisiyle. Benim yaşıma geldiğinizde, sosyetenin ne kadar değersiz bir şey olduğunu anlayacaksınız, bu saçmalıklara böylesine önem verdiğinize pişman olacaksınız. Neyse, ben yemekten önce biraz dolaşacağım. Hoşça kalın çocuklar," diye bağırdı ortaya, sanki elli adım ötemizdeymiş gibi.

Rosemonde ve Gisele'le vedalaştığımda, Albertine'in yanımda kalıp kendilerini izlemediğini görünce şaşırdılar. "Albertine, niye oyalanıyorsun, saatten haberin var mı?" - "Siz gidin," diye cevap verdi Albertine kesin bir tavırla. "Benim onunla konuşacaklarım var," diye ekledi, teslimiyetle beni işaret ederek. Rosemonde'la Gisele, yepyeni bir saygıyla bana bakıyorlardı. Bir anlığına da olsa, Rosemonde'la Gisele'in gözünde bile, Albertine için eve dönüş saatinden, arkadaşlarından daha önemli olduğumu, hattâ onunla aramızda, arkadaşlarıyla paylaşması imkânsız, ciddi sırlar olabileceğini hissetmek, beni mutlu ediyordu. "Bu akşam seni göremeyecek miyiz?" - "Bilmiyorum, ona bağlı. En kötü ihtimalle yarın görüşürüz." Arkadaşları uzaklaştığında, "Odama çıkalım," dedim Albertine'e. Asansöre bindik, Albertine asansörcü çocuğun yanında hiç konuşmadı. Efendiler denilen, aralarında sohbet edip kendileriyle konuşmayan o garip insanların gündelik meselelerine vâkıf olmak için kişisel gözleme ve mantık yürütmeye başvurmak zorunda olma alışkanlığı, (asansörcü çocuğun hizmetkârlara verdiği isimle) "işçiler"e, "patronlar"dan daha büyük bir kehanet gücü kazandırır. Organlar, kendilerine duyulan ihtiyacın artıp azalmasına bağlı olarak körelir, güçlenir veya hassaslaşır. Demiryolları var olduğundan beri, trenleri kaçırmamak için, dakikaları hesaba katmayı öğrendik, oysa hem astronominin daha az gelişmiş olduğu, hem de hayatın bu kadar sürat gerektirmediği eski Romalılarda, değil dakika, kesin saat kavramı bile pek yoktu. İşte bu yüzden, asansörcü çocuk, Albertine'le beni kaygılandıran bir şey olduğunu anlamıştı ve arkadaşlarına da anlatmaya niyetliydi. Ama incelikten yoksun olduğu için, hiç durmadan konuşuyordu. Bu arada, yüzünde her zamanki dostça, beni asansörüyle yukarı çıkarmaktan ötürü duyduğu mutlulukla dolu ifadenin yerini, olağandışı bir çöküntünün ve tedirginliğin aldığını farketmiştim. Sebebini bilmediğimden, kafam Albertine'le meşgul olduğu halde, sıkıntısını dağıtmak için, biraz önce giden hanımın isminin Camembert değil, Cambremer Markizi olduğunu söyledim.

O sırada geçmekte olduğumuz katta, elinde uzun bir yastıkla, çok çirkin bir oda hizmetçisi gördüm; ayrılırken benden bir bahşiş koparma umuduyla saygılı bir selam verdi. Onun, Balbec'e ilk geldiğim gece şiddetle arzuladığım kadın olup olmadığını merak ettim, ama bundan hiçbir zaman emin olamadım. Asansörcü çocuk, çoğu yalancı şahitte görülen içtenlikle, ama umutsuz tavrını değiştirmeden, markizin kendisine ismini Camembert olarak söylediğine dair yemin etti. Gerçekten de, daha önceden bildiği bir ismi duymuş olması çok doğaldı. Ayrıca, soylulukla ve unvanları oluşturan isimlerin yapısıyla ilgili olarak, asansörcü olmayan birçok kişiyle aynı muğlak kavramları paylaştığından, Camembert ismi iyice muhtemel gelmişti kendisine; dünyaca ünlü bir peynirin şöhretinden bir markilik çıkmasında şaşılacak bir şey yoktu, tabii tam tersine, markiliğin şânı peynire ün kazandırmış da olabilirdi. Bununla birlikte, benim yanıldığımı kabullenmek istemediğimi gördüğü ve efendilerin, en anlamsız kaprislerine boyun eğilmesi, en apaçık yalanlarına inanılması konusunda ısrarlı olduklarını bildiği için, iyi bir hizmetkâra yakışır şekilde, bundan böyle Cambremer diyeceğine söz verdi. Şurası bir gerçek ki, asansörcü çocuğun yaptığı hatayı, ne kasaba esnafından biri yapardı, ne de Cambremer'lerin hem isminin, hem kendilerinin gayet iyi tanındığı yörenin köylülerinden herhangi biri. Ama "Balbec Grand-Hötel" personeli, kesinlikle yöreden değildi. Bütün malzemeyle birlikte, doğrudan Biarritz, Nice ve Monte-Carlo'dan gelir, bir kısmı Deauville'e, bir kısmı Dinard'a, üçüncü kısmı da Balbec'e ayrılırdı.

Ne var ki, asansörcü çocuğun kaygılı ıstırabı daha da artmaktaydı. Bana olan sadakatini her zamanki tebessümleriyle göstermeyi bu şekilde unutması için, başına bir felaket gelmiş olması gerekirdi. Belki de "gönderilmişti". Eğer öyleyse, kalması için bir girişimde bulunmaya karar verdim; otel müdürü, personele ilişkin bütün kararlarımı tasdik edeceğine söz vermişti. "İstediğiniz zaman, istediğinizi yapabilirsiniz, ben peşinen tashih ediyorum." Asansörden çıkarken, birdenbire asansörcü çocuğun sıkıntısının, yıkılmış görüntüsünün nedenini anladım. Albertine yanımızda olduğu için, genellikle yukarı çıkarken kendisine verdiğim beş franklık bahşişi vermemiştim. O salak da, başkalarının yanında bahşiş dağıtmak istemediğimi anlamayıp, bundan böyle kendisine asla bahşiş vermeyeceğimi zannederek korkudan titremeye başlamıştı. Benim (Guermantes Dükü'nün deyimiyle) "züğürtlediğimi" zannetmiş ve bu tahmini kendisinde katiyen bana karşı bir acıma değil, bencilce, korkunç bir

hayal kırıklığı uyandırmıştı. Bir gün önce verdiğim aşırı, ama heyecanla beklenen meblağdan azını ertesi gün vermeye cesaret edemediğimde, annemin dediği kadar mantıksızlık etmediğimi düşündüm. Ama ayrıca, o güne kadar her zamanki sevinç gösterisinde hiç kuşku duymadan bulduğum bağlılık göstergesinin anlamı, bana o kadar kesin gelmemeye başladı. Asansörcü çocuğun bu umutsuzlukla kendini beşinci kattan aşağı atmaya hazır olduğunu görünce, acaba sosyal konumlarımız, mesela bir devrimden ötürü değişse, burjuva olan asansörcü, kibarca benim için asansörü çalıştıracağı yerde aşağı itiverir miydi diye düşündüm; arkamızdan şüphesiz tatsız sözler söylendiği, ama dertli olduğumuzda yüzümüze karşı kırıcı davranılmayan yüksek sosyeteye kıyasla, kimi halk tabakalarında daha mı fazla riyakârlık var sorusu, kafama takıldı.

Oysa Balbec Oteli'ndeki en menfaatçi kişi, asansörcü çocuk değildi. Personel bu açıdan iki kategoriye ayrılıyordu; bir yanda, müşteriler arasında fark gözetenler, (General de Beautreillis'ye kendilerinden bahsederek askerlik hizmetlerini 28 gün kısaltabilecek konumdaki) yaşlı bir soylunun makul ölçüdeki bahşişine, sonradan görme bir yabancının, sadece yüzüne karşı iyilik diye adlandırılan görgüsüzlüğünü kanıtlayan yersiz cömertliğinden daha çok değer verenler vardı; öte yanda da, soyluluk, zekâ, şöhret, mevki, tavır nedir bilmeyen, bunların hepsinin yerinde bir rakam görenler. Bu ikinci kategorideki personelin gözünde bir tek hiyerarşi vardı, o da sahip olunan, daha doğrusu verilen paraydı. Belki Aimé bile, çok sayıda otelde çalışmış olduğundan, çok görgülü geçinmekle birlikte, bu kategoriye dahildi. Olsa olsa, bu tür değerlendirmelerine sosyal bir boyut katmak, soylara ilişkin bilgisini göstermek için, örneğin Lüksemburg Prensesi'nden söz ederken, "Bunlarda para çok mu?" derdi (soru işareti, müşterilerden birine, Paris'te hizmetine girecek bir "aşçıbaşı" bulmadan veya Balbec'te sol tarafta, girişe yakın, deniz gören bir masa ayarlamadan önce, bilgi almaya ya da aldığı bilgiyi kesinleştirmeye yönelikti). Buna rağmen, menfaat peşinde koşmakla birlikte, asansörcü çocuk gibi sersemce bir umutsuzlukla açık etmezdi bu durumu. Aslında asansörcünün saflığı belki de olayı basitleştiriyordu. Büyük otellerin, bir zamanlar Rachel'in gidip geldiği ev türünden evlerin sunduğu rahatlık, hiçbir aracı olmadan, yüz franklık, hele hele bin franklık bir banknotun görüntüsünün, o seferinde bir başkasına da veriliyor olsa, hizmetkârların veya kadınların, o âna kadar buz gibi olan yüzlerine tebessümler kondurması, teklifler yapılmasını sağlamasıdır. Siyasette ve âşık-metres ilişkilerinde ise, aksine, parayla

uysallık arasına fazlasıyla unsur girer. O kadar çok sayıda unsur girer ki, paranın en sonunda bir tebessüm doğurduğu kişiler bile, bu ikisini bağlayan, içlerindeki süreci takip edemezler, kendilerini daha hassas zannederler ve öyledirler de. Ayrıca bu, nezaket konuşmalarını, "Ben ne yapacağımı biliyorum, yarın beni morgda bulacaklar," tarzı sözlerden de arındırır. Bu yüzden de, kibar çevrelerde romancılara, şairlere, hep söylenmemesi gereken şeylerden söz eden o yüce varlıklara nadiren rastlanır.

Koridorda yalnız kaldığımız anda, Albertine, "Bana niye kızıyorsunuz?" dedi. Ona karşı sertliğim, beni de üzmüş müydü? Bu sertlik, arkadaşımı sorguya çekmek ve belki de kendisiyle ilgili çoktandır oluşturduğum iki varsayımdan hangisinin doğru olduğunu anlayabilmek amacıyla kendisinde bana karşı ürkek ve yalvaran bir tavır uyandırmak için, bilinçsizce başvurduğum bir kurnazlık mıydı? Ne olursa olsun, sorusunu duyduğumda, uzun zamandır varmayı arzuladığı hedefe ulaşan biri gibi, birdenbire sevindim. Cevap vermeden önce, onu odamın kapısına kadar götürdüm. Kapı, açılırken, odayı dolduran, akşam karanlığına karşı gerilmiş beyaz muslin perdeleri altın sarısı Çin ipeklisine dönüştüren pembe ışığı dağıttı. Pencereye yaklaştım; martılar yine dalgaların üstüne konmuşlardı, ama şimdi pembeydiler. Albertine'e gösterdim onları. "Konuyu değiştirmeyin," dedi, "benim gibi açık konuşun." Yalan söyledim. Önce bir itirafımı dinlemesi gerektiğini söyleyerek, bir süredir Andree'ye büyük bir tutkuyla bağlanmış olduğumu, tiyatro sahnesine yakışır, ama gerçek hayatta sadece hissedilmeyen aşklar söz konusu olduğunda görülen bir sadelik ve açıksözlülükle açıkladım. Balbec'e ilk gelişimden önce Gilberte'e söylediğim yalanı yeniden, ama bu sefer değiştirerek kullanıp, şimdi kendisini sevmediğimi söylediğimde bana inanmasını sağlamak için, bir zamanlar ona neredeyse âşık olduğumu da ağzımdan kaçırdım, ama aradan çok zaman geçtiğini, artık benim için sadece iyi bir arkadaş olduğunu ve şimdi istesem de, onunla ilgili ateşli duygularım olamayacağını anlattım. Aslında, Albertine'e olan soğukluğumu bu şekilde, ısrarla ona anlatırken, yaptığım, –özel bir sebepten ötürü ve belirli bir amaçla– bir kadının kendilerini ve kendilerinin de onu gerçekten sevebileceğine asla inanamayacak kadar kendinden şüphe eden kişilerde, aşkın benimsediği ikili ritmi daha hassas kılmaktan, vurgulamaktan ibaretti. Bu kişiler kendilerini yeterince tanıdıklarından, en farklı kadınlarla ilgili olarak bile, aynı umutları, aynı kaygıları beslediklerini, aynı hikâyeleri uydurduklarını,

aynı sözleri söylediklerini bilirler ve böylece, hislerinin, davranışlarının, sevilen kadınla sıkı ve zorunlu bir ilişkisi olmadığını, kayalara çarpan dalgalar gibi onun kenarından geçtiğini, üzerine sıçradığını, serseme çevirdiğini fark ederler; kendi istikrarsızlıklarını hissetmek de, kendilerini sevmesini çok istedikleri bu kadın tarafından sevilmedikleri şüphesini iyice artırır. Bu kadın, fışkıran arzularımızın önüne yerleştirilmiş bir tesadüften başka bir şey olmadığına göre, kader niçin bizi, onun arzularının hedefi olarak seçmiş olsun? Bu yüzden de, herhangi bir kişinin bizde uyandırdığı insani duygulardan çok farklı olan bütün bu özel duyguları, sevda duygularını ona boşaltmaya ihtiyaç duyduğumuz halde, ileri doğru bir adım atıp sevdiğimiz kadına, ona olan sevgimizi, umutlarımızı itiraf eder etmez, bizden hoşlanmamasından korkarız, onunla konuşurken kullandığımız lisanın özel olarak onun için oluşturulmadığını, başka kadınlarla da aynı lisanı kullandığımızı ve ileride de kullanacağımızı, eğer karşımızdaki kadın bizi sevmiyorsa bizi anlayamayacağını ve bu takdirde, cahillere, anlayamayacakları, incelikli sözler söyleyen bir ukalanın münasebetsizliğini, küstahlığını sergilemiş olduğumuzu hissederiz, mahçup oluruz ve bu korku, bu utanç, karşı-ritmi, geri çekilişi getirir, daha önce itiraf edilmiş yakınlığın hararetle inkâr edilmesiyle de olsa, tekrar saldırıya geçme, saygınlık ve üstünlüğü yeniden ele geçirme ihtiyacı yaratır; kendilerini çözümlemeleri kendini beğenmişliklerinden baskın olan bütün insanlarda, bu ikili ritm, aynı aşkın değişik evrelerinde ve benzer aşkların bunlara denk düşen safhalarında kendini gösterir. Albertine'e çekmekte olduğum nutukta bu ritm her zamankinden biraz daha vurgulanmış idiyse, bunun tek nedeni, sevgimin belirleyeceği karşıt ritme daha hızlı ve daha güçlü bir şekilde geçmek istememdi.

Sanki Albertine, aradan geçen uzun zaman yüzünden onu yeniden sevemeyeceğim konusunda söylediklerime inanmakta güçlük çekecekmiş gibi, kişiliğimin bir tuhaflığı diye adlandırdığım şeyi örneklerle destekliyor, çeşitli insanları sevmenin zamanını, onların hatası ya da kendi hatam sonucu nasıl geçirdiğimi ve sonra, ne kadar istesem de, o ânı tekrar yakalayamadığımı anlatıyordum. Böylece, hem, adeta bir kabalığım yüzünden özür dilercesine onu tekrar sevemeyeceğimden ötürü ondan af diler, hem de bu imkânsızlığın psikolojik sebeplerini, sanki bana özgüymüşlercesine ona açıklamaya çalışır gibiydim. Ne var ki kendimi bu şekilde açıklamakla, Albertine'e uygulandığında doğruluktan o kadar uzaklaşan, fakat kendisi yüzde yüz doğru olan Gilberte örneğini vermekle,

hiç de makul olmadıklarını zanneder gibi yaptığım iddialarımı son derece mantıklı kılmış oluyordum sadece. Albertine'in "açıksözlülük" sandığı konuşmamı takdir ettiğini ve çıkarımlarımda, yadsınması imkânsız bir açık seçiklik bulduğunu sezerek, bu açıksözlülüğümden ötürü kendisinden özür diledim, doğruyu söylemenin hiçbir zaman hoşa gitmediğini ve zaten bu gerçeğin de ona herhalde anlaşılmaz göründüğünü bildiğimi söyledim. Albertine ise, aksine, samimiyetimden ötürü bana teşekkür etti ve üstelik, çok yaygın ve çok da doğal olan bu ruh halini gayet iyi anladığını ekledi.

Andree'ye karşı hayali hislerimi ve kendisine karşı (tamamen samimi ve abartısız görünebilmek için, sanki kabalık etmemeye özen gösterirmiş gibi çok da harfi harfine yorumlamaması gerektiğini parantez içinde belirttiğim) ilgisizliğimi Albertine'e itiraf etmem, nihayet onunla, kendisi sözlerimde bir aşktan şüphelenmeden, uzun süredir kendime menettiğim, bana büyük zevk veren bir tatlılıkla konuşmama imkân sağladı. Sırdaşımı okşar gibiydim adeta; ona sevdiğim arkadaşından söz ederken, gözlerim yaşarıyordu. Sonunda sadede gelerek, aşkı, aşk alınganlıklarını ve acılarını kendisinin de bildiğini ve artık eski bir dost olarak belki de, gücenmeyeceğini umarak tekrarlayacağım gibi, kendisini sevmediğim için doğrudan değil de, Andree'ye olan aşkımı yaralayarak, dolaylı yoldan bana çektirdiği ıstıraba bir son vermeye gönül indirebileceğini söyledim. Sonra sözümü kesip karşımızda, düzenli kanat vuruşlarıyla, tek başına uçmakta olan, aceleci, iri bir kuşu Albertine'e gösterdim; yırtık, küçük kırmızı kâğıt parçalarını andıran yansımalarla yer yer beneklenmiş kumsalı boydan boya, süratle, hızını hiç düşürmeden, dikkatini dağıtmadan, yolunu değiştirmeden, acil ve çok önemli bir haberi çok uzaklara ulaştırmak üzere yola çıkmış bir haberci gibi katetmekteydi. "Hiç değilse o doğrudan hedefine gidiyor!" dedi Albertine, sitemkâr bir tavırla. "Size söylemek istediğim şeyi bilmediğiniz için böyle konuşuyorsunuz. Ama söylemesi o kadar zor ki, vazgeçsem daha iyi olacak; sizi kızdıracağımdan eminim; o zaman da hem âşık olduğum kişiyle daha mutlu olamayacağım, hem de yakın bir dostumu kaybetmiş olacağım, başka bir işe yaramayacak sözlerim." - "Ama yemin ediyorum, kızmayacağım." Albertine o kadar tatlı, hüzünlü, uysal ve mutluluğu benden beklermiş gibi görünüyordu ki, artık küçük, pembe ve kalkık burunlu, dikkafalı, yaramaz bir kedinin uyanık, kızaran yüzünü andırmayan, kanadı kırık kederinin ağırlığıyla, geniş, yassı ve sarkık çizgiler halinde, iyilikten yoğrulmuş gibi görünen bu yeni çehreyi öpmemek –neredeyse annemi öper gibi bir hazla öpmemek– için kendimi zor tuttum. Aşkımı,

onunla ilgisi olmayan müzmin bir çılgınlık gibi soyutluyor, kendimi onun yerine koyuyordum; kendisine kibar ve vefalı davranılmasına alışkın olan, iyi bir arkadaş kabul ettiği kişinin haftalardır işkence ettiği ve nihayet zulmünü doruk noktasına vardırdığı bu iyi yürekli kızcağızın karşısında, içim sızlıyordu. Tamamen insancıl, ikimizin dışında, kıskanç aşkımın yok olduğu bir bakış açısını benimsediğim içindir ki, Albertine'e karşı böylesine derin bir merhametle dolup taşmaktaydım; onu sevmesem, merhametim de bu kadar yoğun olmazdı. Aslında, ifşaattan kavgaya giden bu ritmik salınımda (ki birbirini izleyen zıt hareketlerle, bizi bir insana sıkıca bağlayan, hiç çözülmeyecek bir düğüm oluşturmanın en güvenilir, en etkin ve tehlikeli yoludur), ritmin iki unsurundan birini oluşturan geri çekiliş hareketinin ortasında, belki bilinçli olmasa da aynı nedenden kaynaklandığı, her durumda aynı sonuçları doğurduğu halde aşka zıt olan insanca merhametin gerilemelerini daha fazla irdelemenin ne anlamı olabilir? Aradan zaman geçtikten sonra, bir kadın için yaptığımız şeylerin hepsini hatırladığımızda, çoğu kez şunu fark ederiz ki, sevdiğimizi gösterme, kendimizi sevdirme, lütuflar elde etme arzusundan kaynaklanan hareketlerimiz, sevdiğimiz kişiye yaptığımız haksızlıkları, sanki onu sevmiyormuşuz gibi, sırf ahlâki bir görev duygusuyla, insanca bir ihtiyaçla telafi etme isteğinden kaynaklanan hareketlerimizden pek de fazla yer tutmaz. "Peki ama, ben ne yaptım ki?" diye sordu Albertine. Kapı çalındı; asansörcü çocuktu gelen; Albertine'in teyzesi arabayla otelin önünden geçerken, acaba Albertine otelde mi diye bakmak, oradaysa alıp götürmek üzere uğramıştı. Albertine o sırada aşağı inemeyeceğini, kendisini akşam yemeğine beklememelerini, saat kaçta döneceğini bilmediğini söyledi cevaben. "Ama teyzeniz kızmaz mı?" - "Yok canım! Gayet iyi anlayacaktır." Demek ki –en azından, belki de bir daha tekrarlanmayacak olan şu anda– koşullar gereği, benimle bir görüşme, Albertine'in gözünde o kadar önemli bir şeydi ki, her şeyin üstünde tutulması gerekiyordu ve arkadaşım, herhalde hiç düşünmeden, M. Bontemps'ın mesleğinin tehlikede olduğu kimi durumlarda hiç tereddütsüz yola çıkıldığı örneklerin yer aldığı bir aile hukukuna başvurarak, böyle bir nedenle akşam yemeğine gecikilmesini teyzesinin çok doğal karşılayacağından hiç kuşku duymuyordu. Albertine ailesiyle birlikte, bensiz geçirdiği o uzak saati bana yaklaştırmış, bana vermişti; istediğim gibi kullanabilirdim onu. Sonunda cesaretimi toplayıp hayat tarzı hakkında duyduklarımı ve bu kusuru paylaşan kadınlar bende müthiş bir tiksinti uyandırdığı halde, suçortağının

kim olduğunu öğreninceye kadar aldırmadığımı, ama o noktada, Andree'yi ne kadar sevdiğim düşünülecek olursa, ne kadar üzüldüğümü anlamakta zorluk çekmeyeceğini söyledim kendisine. Başka kadınların da isminin sayıldığını, ama benim onlara karşı ilgisiz olduğumu söylemek, belki daha akıllıca olurdu. Ne var ki Cottard'ın ani ve korkunç açıklaması, olduğu gibi, ne eksiği, ne de fazlasıyla içime saplanmış ve beni paramparça etmişti. Nasıl ki Cottard, ikisi vals yaparlarken duruşlarına dikkatimi çekmemiş olsa, Albertine'in Andree'yi sevdiğini ya da en azından onunla öpüşüp koklaşabileceğini kendi başıma asla akıl edemezdiysem, bunu öğrendikten sonra da, benim için çok farklı olan bir şey, Albertine'in Andree'den başka kadınlarla da, bir sevgi bahanesi bile olmadan ilişkide bulunmuş olabileceği, aklıma gelmemişti. Albertine, daha bunun doğru olmadığına yemin bile etmeden, kendisinden bu şekilde söz edildiğini öğrenen her insan gibi, kızdı, üzüldü, bu meçhul iftiracının kim olduğuna dair öfkeli bir merak sergiledi ve yalanını yüzüne vurmak için kendisiyle yüzleşmek istedi. Ama en azından bana kızmadığını da belirtti. "Böyle bir şey doğru olsaydı, size itiraf ederdim.

Ama Andree de, ben de, bu tür şeylerden nefret ederiz. Bu yaşa gelinceye kadar, biz de kısa saçlı, erkeksi tavırlı, sizin dediğiniz türden kadınlar gördük, hayatta en iğrendiğimiz şeydir." Albertine bu konuda sadece şerefi üzerine yemin ediyor, kestirip atıyor, ama bir kanıt da göstermiyordu. Ne var ki beni en fazla yatıştırabilecek olan da buydu, çünkü kıskançlık, bir iddianın gerçeğe uygunluğundan çok şiddetinin ortadan kaldırdığı türden marazi şüpheler arasında yer alır. Zaten bizi aynı anda hem daha şüpheci, hem kandırılması kolay kılmak, sevdiğimiz kişiden, başkalarına oranla daha çabuk kuşkulandırmak ve itirazlarına daha kolay inandırmak, aşka mahsustur. Bütün kadınların namuslu olmadığına dertlenmek, yani bunun farkına varmak için, âşık olmak gerekir; namuslu kadınların da olmasını dilemek, yani buna inanmak için de keza, âşık olmak gerekir. Istırabın peşinde koşmak ve hemen ardından da ıstıraptan kurtulmaya çalışmak, insani bir davranıştır. Bizi ıstıraptan kurtarabilecek sözlerin doğruluğunu kabul etmeye eğilimliyizdir; etkili bir müsekkin uzun uzadıya tartışılmaz. Ayrıca, sevdiğimiz kişi ne kadar çok yönlü olursa olsun, bize ait gibi mi, yoksa arzuları bizden başkasına yöneliyormuş gibi mi göründüğüne bağlı olarak, başlıca iki kişilik sunar bize. Birinci kişilik, ikincinin gerçekliğine inanmamızı engelleyen özel bir güce, ikincinin yarattığı ıstırapları giderecek özel bir sırra sahiptir. Sevilen kişi sırasıyla hastalığın kendisi ve

acıyı donduran, ağırlaştıran ilacıdır. Şüphesiz, Swann örneğinin hayalgücüm ve duyarlılığım üzerindeki güçlü etkisi nedeniyle, uzun süredir, istediğim şeyin değil, korktuğum şeyin doğru olduğuna inanmaya hazırlamıştım kendimi. Bu yüzden de, Albertine'in iddialarının getirdiği rahatlama, bir an, Odette'in hikâyesini hatırladığımdan, tehlikeye düşer gibi oldu. Ama kendi kendime düşündüm ki, sadece Swann'ın ıstırabını anlamak için kendimi onun yerine koymaya çalıştığımda değil, şimdi, konu benimle ilgiliyken, sanki başkası söz konusuymuş gibi gerçeği arayarak en kötü ihtimali hesaba katmak gerekirse de, kendime karşı acımasızlığımdan, en çok yararlık gösterebileceği görevi değil, en tehlikeli görevi seçen bir asker gibi, sırf en çok ıstırap veren ihtimal olduğu için bir ihtimali diğerlerinden daha doğru görme hatasına da düşmemem gerekirdi. Oldukça iyi bir burjuva ailesinin kızı olan Albertine'le, çocukluğundan itibaren annesi tarafından satılmış bir yosma olan Odette arasında uçurumlar yok muydu? Birinin yeminleri, ötekininkilerle kıyaslanamazdı. Ayrıca Albertine'in bana yalan söylemesinin, Odette'in Swann'a yalan söylemesinin sağlayacağı menfaati sağlaması katiyen söz konusu değildi. Üstelik Odette'in Swann'a itiraf ettiği şeyi Albertine biraz önce inkâr etmişti. Yani koşullar arasındaki somut farkları göze almasam, arkadaşımın gerçek hayatını, sadece Odette'in hayatına ilişkin öğrendiklerimi temel alarak tasarlasam, sırf diğer varsayımlardan daha az acı vereceği için bir varsayımı doğru kabul etmek kadar ciddi –ama tam tersine– bir mantık hatası yapmış olacaktım. Karşımda yepyeni bir Albertine vardı; aslında Balbec'teki ilk tatilimin sonlarına doğru birçok kere şöyle bir görür gibi olduğum, bu açık sözlü, iyi kalpli Albertine, biraz önce bana olan sevgisinden, şüphelerimi affetmiş, dağıtmaya çalışmıştı. Yatağıma oturup beni de yanına çağırdı. Bana söyledikleri için kendisine teşekkür ettim, artık barıştığımızı, bir daha asla kendisine sert davranmayacağımı söyledim ona. Yine de akşam yemeğine evine dönmesi gerektiğini belirttim. Halimden memnun değil miyim diye sordu. Başımı kendisine doğru çekip daha önce hiç okşamadığı gibi okşadı, bunu belki de kavgamıza borçluydum; dilini hafifçe dudaklarımda gezdirip dudaklarımı aralamaya çalıştı. Başlangıçta dudaklarımı açmadım. "Ne kadar huysuzsunuz!" dedi.

Albertine'den o akşam ayrılıp bir daha da kendisiyle hiç görüşmemeliydim. O andan itibaren, karşılıksız aşkta –aşkta desek de olur, çünkü bazı insanlar için karşılıklı aşk yoktur– mutluluğun, sadece benim de yaşadığım o özel anlarda, bir kadının iyiliği veya kaprisi ya da rastlantı

sayesinde, arzularımızla, sahiden sevilsek söylenecek sözlerin, yapılacak hareketlerin aynılarının bire bir çakıştığı anlarda yaşanan bir taklidinin yaşanabileceğini hissetmeye başlamıştım. Sağduyu, bu küçücük mutluluğu, yaşamamış olsam, benimki kadar müşkülpesent olmayan, ya da daha talihli kalpler için mutluluğun ne olabileceğini hiç tasavvur edemeden öleceğim bu mutluluk parçasını merakla incelemeyi, zevkle sahiplenmeyi gerektirirdi; onun, benim sadece bu noktada karşıma çıkan sınırsız ve kalıcı bir mutluluğun bir parçası olduğunu farzetmeyi gerektirirdi; ertesi günün, bu aldatmacayı yalanlamaması için, bir anlık bir istisnanın hilesinden kaynaklanan bir lütuftan sonra, başka lütufların peşinde koşmamayı gerektirirdi. Balbec'ten ayrılmalı, yalnızlığa hapsolmalı ve bir anlığına sevdalı kıldığım, bir daha bana hitap etmemesinden başka şey istemeyeceğim sesin son titreşimleriyle uyum içinde yaşamalıydım; bu sesin, bundan böyle farklı olması kaçınılmaz bir sözle, mutluluk tınısının, içimde adeta bir pedal sayesinde uzun süre yaşayabileceği o hassas sessizliği, uyumsuz bir notayla bozmasından korkmalıydım.

Albertine'le konuşmamızdan sonra sakinleştiğimden, yine vaktimin daha büyük bölümünü annemle geçirmeye başladım. Annem bana büyükannemin daha genç olduğu zamanlardan tatlılıkla söz etmekten hoşlanıyordu. Bu hayatın son dönemlerini çeşitli üzüntülerle kararttığım için vicdan azabı duyarım diye korktuğundan, okuldaki ilk yıllarımda büyükannemi çok mutlu etmiş olan, o güne kadar benden hep gizlenmiş olayları anlatıyordu genellikle. Combray'den dem vuruyorduk. Annem, en azından orada kitap okuduğumu, Balbec'te de, çalışmasam bile, kitap okuyabileceğimi söyledi. Ben de, zaten Combray'yi ve o güzel resimli tabakları yad etmek için, Binbir Gece Masalları'nı tekrar okumak istediğimi söyledim. Annem, bir zamanlar Combray'de, isim günlerimde bana kitap hediye ettiğinde yaptığı gibi, sürpriz olsun diye, gizlice hem Galland'ın, hem de Mardrus'ün Binbir Gece Masalları'nı getirtti benim için. Ama çevirilerin ikisine de göz attıktan sonra, annem benim Galland'ın çevirisinden şaşmamamın daha iyi olacağını düşündü; ne var ki, düşünce özgürlüğüne olan saygısından, benim zihinsel hayatıma beceriksizce müdahale etmekten korktuğundan ve bir kadın olarak, bir yandan gerekli edebi yetkiden yoksun olduğu, öte yandan bir delikanlının okuduklarını, kendisini rahatsız eden şeylere göre değerlendirmemesi gerektiği düşüncesiyle, beni etkilemekten de çekiniyordu. Kimi masallarda, konunun ahlâksızlığı ve ifadenin çiğliği karşısında isyan etmişti. Ama hepsinden önemlisi, annesinin yalnız

broşunu, şemsiyesini, mantosunu, Mme de Sevigne nüshasını değil, düşünce ve ifade tarzını da kutsal yadigârlar gibi özenle koruyan, her durumda annesi olsa ne düşünürdü diye kafa yoran annem, büyükannemin Mardrus'ün kitabına mutlaka olumsuz bir hüküm giydireceğini düşünüyordu. Combray'de, Meseglise tarafında yürüyüşe çıkmadan önce ben Augustin Thierry'yi okurken, büyükannemin, okumalarımdan, gezintilerimden memnun olmakla birlikte, ismi, "Sonra Merovee hüküm sürer" dizesiyle bütünleşmiş olan kişiye Merowech denmesine kızdığını, Carlovingien'lere sadık kalıp asla Karolenjler demediğini hatırlıyordu. Ayrıca ben, Bloch'un, Leconte de Lisle'i örnek alarak Homeros'un tanrılarına verdiği Yunanca adları, en basit şeyler için bile, Grek yazımını benimsemeyi kutsal bir görev bilmesini, edebi yeteneği bununla özdeşleştirmesini büyükannemin nasıl değerlendirdiğini de anlatmıştım anneme. Bloch, diyelim ki, bir mektupta, evinde içilen şarabın mükemmel tadından söz ederken, 'gerçek bir nektardı' diye, k harfiyle yazar[17] ve Lamartine'in adı geçtiğinde alaylı alaylı gülerdi. Ulixes ve Minerva adlarının geçmediği bir Odysseia'ya Odysseia demeyen büyükannem, Binbir Gece Masalları'nın daha kapakta, isminin değiştiğini görse, içindeyse, ölümsüz Sheherazade ve Dinarzade isimlerini[18] öteden beri söylemeye alıştığı yazımlarıyla bulamasa, sevimli Calife ve güçlü Genie'lerin bile adlarının değişip "Halife" ve "Cinler" olduğunu görse, ne derdi? Her şeye rağmen, annem iki çeviriyi de bana verdi, ben de, gezintiye çıkamayacak kadar yorgun olduğum günlerde, okuyacağımı söyledim.

Aslında böyle günlerin sayısı pek fazla değildi. Albertine, kız arkadaşları ve ben, eskiden yaptığımız gibi, "grup halinde" falezlere veya Marie-Antoinette çiftliğine ikindi kahvaltısına gidiyorduk. Ama bazen Albertine bana büyük bir zevk bağışlıyor, "Bugün sizinle biraz yalnız kalmak istiyorum, ikimiz başbaşa görüşsek daha hoş olur," diyordu. Arkadaşlarına işi olduğunu, zaten hesap vermek zorunda da olmadığını söylüyor, arkadaşları, bizsiz de gezmeye ve ikindi kahvaltısına gidecek olurlarsa bizi bulamasınlar diye, âşıklar gibi kendi başımıza Bagatelle'e veya La Croix d'Heulan'a gidiyorduk; buralara hiç gitmeyen ve bizi oralarda aramayı akıllarından bile geçirmeyen küçük çete ise, belki çıkıp geliriz umuduyla, Marie-Antionette' te oturup duruyordu. O sıralarda havanın ne kadar sıcak olduğunu hatırlıyorum, güneşin altında çalışan çiftçilerin alnından aşağı ter damlaları dimdik,' düzenli aralıklarla, bir rezervuardan damlayan su gibi

süzülür, komşu tarlalarda olmuş meyveler ağaçtan kopup düşerdi; bunlar hâlâ bugün bile, gizlenen bir kadının muammasıyla birlikte, karşıma çıkan her aşkın en sağlam unsurları olarak kalmışlardır benim için. Bana sözü edilen, başka zaman olsa bir an bile aklımdan geçirmeyeceğim bir kadınla tanışmak için, eğer böyle bir hava hüküm sürüyorsa ve kendisiyle ücra bir çiftlikte görüşeceksem, bir haftalık bütün randevularımı iptal edebilirim. Bu havaların ve bu tür bir randevunun bu kadından bağımsız olduğunu ne kadar bilsem de, çok iyi tanımama rağmen bu tuzağa düşer, bu oltaya yakalanırım. Bu kadını, soğuk bir havada, bir şehirde, arzulayabileceğimi, ama bu arzuya hayalperest duyguların eşlik etmeyeceğini, ona âşık olmayacağımı bilirim; yine de, aşk, belirli koşullar sayesinde beni kıskacına bir kez aldı mı, bütün gücüyle kendini gösterir –yalnız daha hüzünlü bir aşktır bu; zaten hayatta insanlara karşı duygularımız, zamanla, bu insanların bu duyguların içinde ne kadar az yer tuttuğunu farkettikçe, kalıcı olmasını çok istediğimiz yeni aşkın, hayatımızla birlikte kısalarak son aşkımız olacağını gördükçe, hüzünlü duygular olurlar.

Balbec henüz kalabalıklaşmamıştı, genç kızlar azdı. Bazen bunlardan birini, oldukça gösterişsiz birini, sahilde dururken görüyordum; oysa bu kızın, arkadaşlarıyla atçılık veya jimnastik okulundan çıkarken görüp de yanına yaklaşamadığıma hayıflandığım kız olduğu, çeşitli rastlantılarla doğrulanıyordu. Eğer gerçekten ikisi aynı kızsa (ondan Albertine'e söz etmekten kaçınıyordum), benim büyüleyici zannettiğim genç kız, yok demekti. Ama kesin bir sonuca varamıyordum, çünkü bu genç kızların yüzü, sahilde belirli bir hacim kaplamıyor, sabit bir şekil arz etmiyordu, benim kendi beklentilerimle, endişeli arzularımla veya kendi kendine yeten bir huzurla, kızların giydiği değişik kıyafetlerle, yürüyüş hızları veya kıpırtısızlıklarıyla çehreleri de büzülüyor, genişliyor, değişiyordu. Yine de çok yakından bakınca, aralarından ikisi ya da üçü bana çok sevimli görünüyordu. Bunlardan birini her gördüğümde alıp Tamaris Caddesi'ne, kumulların arasına, daha da iyisi, faleze götürmek istiyordum. Ama arzunun kendisi, kayıtsızlığa oranla tek yanlı olsa da gerçekleşme başlangıcı sayılabilecek bir cesaret içerdiği halde, arzumla ondan bir öpücük isteme eylemi arasında, kararsızlığın, çekingenliğin o kocaman, belirsiz boşluğu vardı. Bu durumda pastaneye giriyor, birbiri ardına yedi sekiz kadeh Porto şarabı içiyordum. Alkolün etkisi, hiç vakit geçirmeden, arzumla eylem arasındaki, kapatılması imkânsız mesafenin yerine, ikisini birleştiren bir çizgi çekiyordu. Tedirginliğe ve korkuya yer kalmıyordu. Genç kızın uçarak

bana gelivereceğini zannediyordum adeta. Yanına gidiyordum, kelimeler kendiliğinden dökülüyordu dudaklarımdan: "Sizinle birlikte gezmek isterdim. Faleze gitmek istemez misiniz, şu anda boş olan küçük kulübeyi rüzgârdan koruyan ağaçlığın arkasında kimse rahatsız etmez bizi." Hayatın bütün zorlukları ortadan kalkmıştı, vücutlarımızın birbirine dolanmasını engelleyen hiçbir şey yoktu artık. En azından benim açımdan yoktu. Çünkü Porto şarabı içmemiş olan genç kız için, engeller uçup gitmemişti. O da şarap içmiş olsa ve dünya onun gözünde de gerçekliğini biraz kaybetmiş olsaydı bile, uzun zamandır beslediği, ona birden gerçekleşebilir gibi görünecek olan hayal, hiç de kendini benim kollarıma atmak olmayabilirdi.

Genç kızlar az sayıda oldukları gibi, "mevsim"in henüz başlamadığı bu mevsimde, az da kalıyorlardı Balbec'te. Kolyoz kızılı tenli, yeşil gözlü, kırmızı yanaklı birini hatırlıyorum; ince, simetrik yüzü, kimi ağaçların kanatlı tohumlarını andırıyordu. Onu Balbec'e hangi rüzgârın getirdiğini ve hangi rüzgârın geri götürdüğünü bilmiyorum. Gidişi o kadar ani oldu ki, günlerce üzüldüm durdum, sonunda, temelli gittiğini anlayınca, Albertine'e itirafta bulunmaya cesaret edebildim.

Şunu da belirtmek gerekir ki, bunların çoğu, ya hiç tanımadığım, ya da yıllardır görmediğim kızlardı. Genellikle kendileriyle tanışmadan önce, mektup yazardım. Aldığım cevapta bir aşk ihtimali bulduğumda, sevinçten uçardım. Bir kadına duyulan dostluğun başında, bu dostluk daha sonra gerçekleşmeyecek olsa da, aldığımız bu ilk mektuplardan ayrılamayız. Az önce gönderilmiş, taptaze, sırf kokularını daha yakından içimize çekebilmek için sürekli seyrettiğimiz güzel çiçekler gibi, hep yanımızda olsunlar isteriz. Ezbere bildiğimiz cümleyi yeniden okumaktan hoşlanır, harfi harfine ezberleyemediğimiz cümlelerde, bir ifadedeki sevgi derecesini kontrol etmek isteriz. "Güzel mektubunuz" mu diyordu? Soluduğumuz mutluluktaki minik hayal kırıklığını, ya mektubu fazla hızlı okuduğumuza, ya da mektubu yazanın okunaksız yazısına yormamız gerekir; "bu güzel mektubunuz" değil, "bugünkü mektubunuz" diye yazmıştır çünkü. Ama geri kalanı o kadar sevgi doludur ki! Ah, buna benzer çiçekler yarın da gelse! Sonra artık bu kadarı yeterli olmamaya başlar, yazılan sözleri, bakışlarla, sesle karşılaştırmak gerekir. Randevulaşılır ve –belki genç kız hiç değişmediği halde– bize yapılan tasvirden veya kendi hatıramızdan yola çıkarak, peri Vivien'le karşılaşmayı beklerken, Çizmeli Kedi'yi buluruz karşımızda. Yine de ertesi gün için randevulaşırız kendisiyle, çünkü her

şeye rağmen bu, o'dur ve bizim arzuladığımız da odur. Hayalini kurduğumuz bir kadına beslediğimiz arzular, belirli bir yüz hattının güzelliğini ille de gerekli kılmaz. Kokular kadar tanımlanmaz olan bu arzular, Prothyraia'nın arzusu olan storaks, temiz arzu olan safran, Hera'nın arzusu olan ıtırlı bitkiler, bulutların kokusu olan mürrüsafi, Nike'nin arzusu olan kudrethelvası, denizin kokusu olan buhur gibi, sadece şu veya bu kişiye duyulan arzudur. Ama Orpheus İlahileri'nde anlatılan kokular, kutsadıkları tanrılardan sayıca çok daha azdırlar. Mürrüsafi bulutların kokusu olduğu gibi, Protogonos'un, Neptün'ün, Nereus'un, Leto'nun da kokusudur; buhur, denizin kokusu olduğu gibi, güzel Dike'nin, Themis'in, Kirke'nin, dokuz Musa'ların, Eos'un, Mnemosyne'nin, Gün Işığı'nın ve Dikaiosune'nin de kokusudur. Storaksa, kudret helvasına ve ıtırlı bitkilere hayat veren tanrılara gelince, sayıları o kadar kabarıktır ki, saymakla bitmez. Amphietes buhur dışında bütün kokulara sahiptir, Gaia ise sadece bakla ve ıtırlı bitkileri reddeder. Benim genç kız arzularım da böyleydi. Genç kızlardan sayıca daha azdılar ve birbirlerine oldukça benzeyen hayal kırıklıklarına, hüzünlere dönüşüyorlardı. Mürrüsafiyi hiçbir zaman istemedim. Onu Jupien'e ve Guermantes Prensesi'ne ayırdım, çünkü o "iki cinsiyetli, boğa gibi böğüren, sayısız Dionysia'nın unutulmaz, sözlere sığmaz kahramanı, neşe içinde rahiplerin kurban törenine inen" Protogonos'un arzusudur.

Ama çok geçmeden mevsimin en civcivli dönemi başladı; her gün yeni birileri geliyordu; büyülenerek Binbir Gece Masalları'nı okumak yerine, sık sık gezilere gider olmuştum ansızın; bunun zevkten tamamen yoksun, bütün gezintilerimi zehir eden bir nedeni vardı. Sahil şimdi genç kızlarla dolup taşıyordu; Cottard'ın bana telkin ettiği düşünce ise, bende yeni şüpheler uyandırmamakla birlikte, beni bu yönden daha hassas ve kırılgan hale getirmişti; içimde yeni yeni şüphelerin uyanmaması için tedbirli davranıyordum, Balbec'e bir genç kadın geldiği anda kendimi rahatsız hissediyor, Albertine yeni gelenlerle tanışmasın, hattâ mümkünse görmesin diye, ona en uzun gezintileri teklif ediyordum. Doğal olarak, garip davranışlarıyla dikkati çeken veya kötü şöhreti duyulmuş olan kızlar, beni daha da çok korkutuyordu; belki kendime itiraf etmediğim, henüz bilincine varmadığım bir korkuyla, Albertine bu ahlâksız kızla ilişki kurmaya çalışır, veya benim yüzümden ilişki kuramadığına hayıflanır ya da örneklerin çokluğuna bakıp, bu kadar yaygın olan bir kusurun ayıp olmadığına hükmeder korkusuyla, arkadaşımı, bu kötü şöhretin hiçbir dayanağı

olmadığına, iftiradan ibaret olduğuna ikna etmeye çalışıyordum. Suçlanan her kadın konusunda itiraz ettikçe, sonuçta sevicilik diye bir şeyin olmadığını savunmuş oluyordum. Albertine, filanca kızda bu kusurun bulunduğuna, benim gibi inanmıyordu: "Yo, bence sadece öyle bir tavır takınıyor, mahsus yapıyor." O zaman da, kızı savunmuş olduğuma neredeyse pişman oluyordum, çünkü eskiden bu konuda son derece katı olan Albertine'in, bu "tarz"ı, böyle zevkleri olmayan bir kadının varmış gibi yapmasına yol açacak kadar hoş bir şey, bir üstünlük olarak görmesi, hoşuma gitmiyordu. Balbec'e artık hiçbir kadın gelmesin istiyordum; Mme Putbus, Verdurin'leri ziyarete aşağı yukarı o sıralarda geleceğinden, baronesin (eğilimlerini Saint-Loup'dan öğrendiğim) oda hizmetçisinin sahilde gezintiye çıkabileceğini ve benim yanında bulunmadığım bir güne tesadüf ederse, Albertine'i baştan çıkarmaya çalışabileceğini düşündükçe korkudan tir tir titriyordum. Hattâ, Cottard, Verdurin'lerin beni çok önemsediğini ve kendi deyimiyle, peşimden koşuyormuş gibi görünmek istememekle birlikte, evlerine gitmem için çok şey vereceklerini söylemiş olduğundan, acaba, Paris'te evlerine dünyanın bütün Guermantes'larını götüreceğime söz versem, karşılığında Mme Verdurin'in herhangi bir bahaneyle Mme Putbus'e kendisini misafir edemeyeceğini bildirip bir an önce geri göndermesini sağlayabilir miyim diye düşünüyordum.

Bu düşüncelere rağmen, beni asıl endişelendiren, Andree' nin varlığı olduğu için, Albertine'in sözlerinin vermiş olduğu huzur da hâlâ biraz sürüyordu; ayrıca yakında bu kadarına da ihtiyacım kalmayacaktı, çünkü Andree, aşağı yukarı herkesin geldiği sırada, Rosemonde ve Gisele'le birlikte Balbec'ten ayrılacaktı, yani Albertine'in yanında sadece birkaç hafta daha geçirecekti. Zaten Albertine de bu süre boyunca, her hareketini, her sözünü, kalmış olabilecek şüphelerimi yok etmek veya yeni şüphelerin uyanmasını engellemek amacıyla tasarlar gibiydi. Andree'yle asla yalnız kalmamaya özen gösteriyor, eve döndüğümüzde kendisini kapının önüne kadar geçirmem, çıkacağımızda gidip almam için ısrar ediyordu. Andree de öte yandan aynı dikkati gösteriyor, adeta Albertine'le karşılaşmamaya çalışıyordu. Aralarındaki bu görünür mutabakat, Albertine'in arkadaşını konuşmamızdan haberdar edip saçma kuşkularımı yatıştırması için ricada bulunduğunun tek göstergesi değildi.

O sıralarda Balbec Grand-Hotel'de patlak veren bir rezalet, kaygılarımın yön değiştirmesine yardımcı olmadı. Bloch'un kız kardeşinin, eskiden

oyuncu olan bir kadınla, bir süredir gizli bir ilişkisi vardı; çok geçmeden, bu ilişki ikisine yetmez oldu. Başkaları tarafından görülmek, hazlarına sapıklık da katıyordu sanki, tehlikeli oyunlarını herkesin bakışlarına sunmak istiyorlardı. Önce oyun salonunda, bakara masasının etrafında, sonuç olarak arkadaşça bir yakınlığa atfedilebilecek okşamalarla başladılar işe. Sonra cesaretlendiler. Sonunda bir gece, büyük dans salonunun karanlık bile olmayan bir köşesinde, bir kanepenin üzerinde, sanki yataklarındaymışçasına rahat davranmaya başladılar. Eşleriyle birlikte yakınlarında bulunan iki subay, müdüre şikâyette bulundu. Bir an, bu şikâyetin etkili olacağı zannedildi. Ne var ki, Netteholme'da oturan subayların, Balbec'e bir geceliğine gelmiş olmak gibi bir dezavantajları vardı, otel müdürüne herhangi bir yararları dokunamazdı. Oysa Mlle Bloch, kendisinin haberi olmasa da, müdür kendisine ne derse desin, daima M. Nissim Bernard'ın koruması altındaydı. Bunun nedenini açıklamamız gerekir. M. Nissim Bernard, aile erdemlerini en yüksek düzeyde temsil ediyordu. Kendisi her yıl Balbec'te yeğeni için muhteşem bir villa kiralar ve akşam yemeklerini yuvasında, daha doğrusu onların yuvasında yemekten, hiçbir davet uğruna vazgeçmezdi. Ama öğlenleri asla evde yemek yemezdi. Her gün öğlen, Grand-Hotel'e gelirdi. Sebebi de, başkalarının operadaki genç bir dansçıyı metres tutmaları gibi, onun da, sözünü ettiğimiz, bize Ester ve Atalya'daki genç Yahudileri hatırlatan komilere oldukça benzer, restoranda görevli bir komiyi kapatma olarak tutmuş olmasıydı. Doğruyu söylemek gerekirse, M. Nissim Bernard'la genç komi arasındaki kırk yıllık yaş farkının, delikanlıyı pek hoş olmayan bir temastan koruması gerekirdi. Ama Racine'in de korolarında bilgece belirttiği gibi:

> Tanrım, böyle bir tehlikenin ortasında
> Fazilet, güvenli bir yol bulamaz ki!
> Sana gelip arınmak isteyen ruha,
> Engeller imkân tanımaz ki!

Genç komi, her ne kadar Balbec Tapınak Oteli'nde "dünyadan uzakta yetiştirilmiş" olsa da, Yehoyada'nın öğüdünü tutmamıştı:

> Servete ve altına asla bel bağlama.

Belki de, kendi kendine, "bak, günahkârlar kaplamış yeryüzünü," diyerek duruma boyun eğmişti. Ne olursa olsun, üstelik de M. Nissim Bernard

mühletin bu kadar kısa olacağını beklemediği halde, daha ilk günden,

Ya hâlâ korkan ya da okşamak isteyen
Masum kolların sıkışını göğsünde hissetti.

Ve ikinci günden itibaren, M. Nissim Bernard komiyi gezdirirken, "bulaşıcı yakınlığı, masumiyetini kirletti." O günden başlayarak, çocuğun hayatı değişmişti. Kısım şefinin emirlerine uyup ekmek ve tuz taşımakla birlikte, yüzünün her hattı, şu mısraları söyler gibiydi:

Dolaş diyelim arzularımıza,
Çiçekten çiçeğe, bir hazdan öbür hazza...
Bugün hayattan kâm almaya bakalım:
Kim ne zaman ölür belli değil fani dünyada...
Bütün bu şeref ve bu görevler
Mükâfattır, körü körüne itaat edenlere verilir.
Zavallı masumiyet için
Kim sesini yükseltir?

İşte o günden beri, M. Nissim Bernard öğle yemeğinde gelip mutat yerine oturmayı hiç ihmal etmemişti (kadın figüranlardan birini metres olarak tutmuş bir adamın gelip ön koltuklara yerleşeceği gibi; yalnız bu figüranın çok tipik bir tarzı vardı ve hâlâ Degas'sını bekliyordu). Şevkle hizmet eden yeniyetmenin yemek salonundaki, hattâ palmiyesinin altında, tahtında oturan kasiyerin bulunduğu, uzak ufuktaki gidiş gelişlerini izlemek, M. Nissim Bernard için bir zevkti; komi herkesin hizmetindeydi ve M. Nissim Bernard'a, kapatması olduğundan beri, daha az hizmet ediyordu, belki koronun bu genç üyesi, kendisini yeterince seven birisine aynı kibarlığı göstermeyi gerekli bulmadığı, belki bu aşk sinirine dokunduğu, belki de açığa çıkarsa başka fırsatları kaçıracağından korktuğu için. Ama bu soğukluk bile, gizlediği onca şey yüzünden, M. Nissim Bernard'ın hoşuna gidiyordu; kaynağı ister Yahudi soyaçekimi olsun, ister Hıristiyan inancına saygısızlık, bu Racine'vari törenden, Yahudi de olsa, Katolik de olsa, özel bir zevk alıyordu. Bu tören Ester veya Atalya'nın gerçek bir temsili olsaydı, M. Bernard, aradaki yüzyıllar nedeniyle, oyunun yazarı Jean Racine'le tanışıp kapatmasına daha önemli bir rol verilmesini isteyemediğine hayıflanırdı. Ama öğle yemeği töreni bir yazarın eseri olmadığından, "genç Yahudinin" arzulanan şef yardımcısı, hattâ kısım şefi konumuna terfi etmesi

için, otel müdürüyle ve Aimé'yle iyi geçinmekle yetiniyordu. Komiye, içki servisinde çalışması önerilmişti. Ama M. Bernard bu teklifi reddetmeye zorladı komiyi, çünkü o durumda, her gün gelip yeşil yemek salonunda koşuşturuşunu seyredemeyecek, delikanlı bir yabancı gibi kendisine hizmet edemeyecekti. Oysa bu zevk kendisi için o kadar önemliydi ki, M. Bernard her yıl Balbec'e geliyor ve öğle yemeğini dışarıda yiyordu; M. Bloch, bu alışkanlıkların ilkini, bütün deniz kıyılarına tercih edilen bu sahilin güzel ışığından, güneş batışlarından alınan şairane bir zevk, ikincisini de yerleşik bir müzmin bekâr saplantısı olarak yorumluyordu.

Aslında, M. Nissim Bernard'ın her yıl Balbec'e gelişinin ve ukala Mme Bloch'un mutfak kaçamağı diye adlandırdığı dışarıda yemeklerin gerçek nedenini akıllarından bile geçirmeyen akrabaların bu yanılgısı, daha derin ve ikinci dereceden bir gerçekti. Çünkü M. Nissim Bernard'ın kendisi bile, henüz birer genç kız olan bu hizmetkârlardan birini, Degas'sı daha ortaya çıkmamış bir dansçı kız misali metres tutma zevkinin içinde, Balbec sahiline, restorandan görünen deniz manzarasına beslenen sevginin ve saplantı halindeki alışkanlıkların ne kadar yer tuttuğunu bilmiyordu. Bu yüzden de M. Nissim Bernard, Balbec Oteli denen bu tiyatronun –bu olayın tamamındaki rolleri pek de açık seçik olmayan– müdürüyle ve yönetmen Aimé'yle çok iyi ilişkiler içinde olmakla yetiniyordu. Günün birinde önemli bir rol, belki bir şefgarsonluk elde etmek için gizli planlar yapılacaktı. Bu arada da, M. Nissim Bernard'ın özel zevki, ne kadar şairane ve sükûnet içinde düşüncelere dalmakla sınırlı kalsa da, sosyete davetlerine giderlerse metreslerini bulacaklarından daima emin olan kadın düşkünü erkekleri –örneğin eski haliyle Swann'ı– hatırlatıyordu biraz. M. Nissim Bernard, daha sofraya oturur oturmaz, sevdiğinin, elinde meyvelerle veya bir puro tepsisiyle sahnede görüneceğini biliyordu. İşte bu nedenle, her sabah, yeğenini öpüp arkadaşım Bloch'a çalışmalarıyla ilgili sorular sorduktan ve atlarına avcundan şeker yedirdikten sonra, öğle yemeğine Grand-Hotel'e yetişmek için coşkulu bir telaş sergilerdi. Evde yangın çıksa, yeğeni bir kriz geçirse, herhalde yine otele giderdi. Bu yüzden de, yataktan çıkmamasını –hastalık hastasıydı çünkü– ve genç dostunu çay saatinden önce evine göndermesini Aimé'den rica etmesini gerektirecek bir nezleden, vebadan korkar gibi korkardı.

Ayrıca Balbec Oteli'nin koridorlardan, gizli odacıklardan, salonlardan, vestiyerlerden, kilerlerden, galerilerden oluşan labirentini severdi. Bir

Doğulu sıfatıyla, Osmanlı saraylarından hoşlanmayı, atalarından miras almıştı, geceleri çıktığında, otelin dolambaçlı yollarını gizlice kolaçan ettiği görülürdü.

Bodrum katlarına kadar inmeyi göze alan ve her şeye rağmen görülmemeye çalışan, rezaletten kaçınan M. Nissim Bernard'ın bu genç Levioğulları arayışı, Yahudi Kadm'ın şu mısralarını getirirdi akla:

Ey atalarımızın Tanrısı,
Gel aramıza artık sen,
Gel, sakla sırlarımızı,
Şu kötülerin gözünden.

Bense bu sırada, tam tersine, yukarıya, yaşlı bir yabancı hanımın yanında, oda hizmetçileri olarak Balbec' e gelmiş olan iki kız kardeşin odasına çıkıyordum. Bunlar otel lisanıyla söylenecek olursa, iki kurye kız, Françoise'ın lisanındaysa, iki "kız kurusu" idiler. Oteller, asil bir biçimde, "O bir diplomatik kurye," şarkısının söylendiği dönemde kalmışlardır.

Bir müşterinin, kurye kızların odasına, onların da müşterinin odasına gitmesi çok zor olduğu halde, bu iki genç kadınla, Mlle Marie Gineste ve Mme Celeste Albaret'yle, hemen çok yakın ve çok temiz bir arkadaşlık kurulmuştu aramızda. Fransa'nın orta kesimindeki yüksek dağların eteğinde, derelerin, çağlayanların kenarında doğmuş olan bu iki kız kardeş (hattâ oturdukları evin altından, değirmeni döndüren bir dere geçiyordu ve evleri birçok kez sular altında kalmıştı), sanki suyun doğasını bedenlerinde barındırıyorlardı. Marie Gineste genelde daha süratli ve kesintili, Celeste Albaret ise daha yavaş ve durgun, bir göl gibi dingindi, ama zaman zaman korkunç bir öfkeyle fokurdar, şiddeti, her şeyi önüne katıp sürükleyen, talan eden tehlikeli selleri, girdapları hatırlatırdı. Çoğu kez sabahları, ben daha yataktayken, ziyaretime gelirlerdi. Onlar kadar isteyerek cahil kalmış, okulda kesinlikle hiçbir şey öğrenmemiş, buna rağmen neredeyse vahşi denebilecek ses tonları olmasa, sözleri yapmacık zannedilebilecek kadar edebi konuşan başka hiç kimseyi tanımadım hayatta. Ben sütüme kruasanlarımı batırırken, Celeste, bu sözlerdeki bana ilişkin övgülere (kendimi değil, Celeste'in garip dehasını övmek için aktarıyorum onları) ve onlar kadar hatalı, ama çok içten eleştirilere rağmen, hiç düzeltmediğim bir teklifsizlikle, şöyle diyordu: "Ah! Alakarga gibi kara saçlı küçük şeytan, ah

muzip şey! Anneniz sizi yaparken aklı neredeydi bilmem, aynı kuş gibisiniz. Baksana Marie, tüylerini düzeltiyor gibi sanki, boynunu nasıl da yumuşacık çeviriyor! Tüy gibi bir şey, gören, uçmayı öğreniyor zanneder. Ah, neyse ki şansınız varmış, sizi bu dünyaya getirenler zenginlerin arasında getirmiş; yoksa bu müsrifliğinizle haliniz ne olurdu? Bak işte, yatağa değdi diye kruasanı atıverdi. Hadi bakalım, bu sefer de sütü döktü, durun da bir peçete bağlayayım boynunuza, siz beceremezsiniz, hiç sizin kadar aptalını, beceriksizini görmedim." Bunun üzerine, öfkelenip kız kardeşini azarlayan Marie Gineste'in çağlayanının daha düzenli gürültüsü duyuluyordu: "Sussana artık Celeste! Delirdin mi, ne biçim konuşuyorsun beyefendiyle?" Ama Celeste gülümsüyordu sadece; sonra, ben boynuma peçete bağlanmasından hiç hoşlanmadığım için, "Aa, Marie, şuna bak!" diyordu. "Hop diye dimdik doğruluverdi, yılan gibi. Tam bir yılan, baksana." Zaten hayvan benzetmelerinin ardı arkası kesilmezdi; Celeste'e bakılırsa, benim ne zaman uyuduğum belli değildi, bütün gece kelebek gibi pır pır hareket ediyordum, gündüzse sincaplar gibi süratliydim. "Biliyorsun ya Marie, bizim oradaki sincaplar gibi, o kadar çeviktirler ki insan gözleriyle bile takip edemez." - "Yapma Celeste, biliyorsun yemek yerken boynuna peçete bağlamayı sevmiyor." - "Sevmediğinden değil, dediği dedik olduğunu göstermek için öyle yapıyor. O bir asilzade, asilzade olduğunu da göstermek istiyor. Gerekirse çarşaflar on kere değiştirilir, ama o yine de kendi bildiğinden vazgeçmez. Dünkü çarşaflar mühletini doldurmuştu, ama bugünküler daha yeni serildi, tekrar değiştirilecekler mecburen. Ah! Haksız mıydım, yoksulların arasında doğacak çocuk değilmiş derken? Baksana, saçları nasıl diken diken oluyor, öfkeden hindi gibi kabarıyor. Tüyleri yoluk küçük kuşum benim!" Bu noktada yalnız Marie değil, ben de itiraz ediyordum, çünkü kendimi hiç de asilzade gibi görmüyordum. Ama Celeste alçakgönüllülüğümün samimiyetine asla inanmıyor ve sözümü kesiyordu. "Ah, sizi düzenbaz! Ah, o tatlı diller, sizi hain! Kurnazlar, alaycılar kralı! Sizi Moliere!" (Celeste, bildiği tek yazar ismini bana yakıştırıyor, bu ifadeyle, hem oyunlar yazabilecek, hem de oynayabilecek bir kişi olduğumu söylemek istiyordu.) "Celeste!" diye bağırıyordu Marie, buyurgan bir tonda; Moliere'in adını bilmediği için, bunun da bir başka hakaret olmasından korkuyordu. Celeste tekrar gülümsüyordu: "Çekmecesindeki küçüklük fotoğrafını görmedin mi? Bize hep kendisini pek sade giydirdiklerini söylüyordu. Halbuki o resimde küçük bastonuyla, kürkler, danteller içinde prensleri bile kıskandırır. Ama bütün bunlar onun bitmez tükenmez

ihtişamının, ondan da büyük iyiliğinin yanında solda sıfır kalır." - "Ya!" diye azarlıyordu Marie çağlayanı. "Demek şimdi de çekmecelerini karıştırıyorsun." Marie'nin korkularını dağıtmak için, M. Nissim Bernard'ın yaptıkları hakkında ne düşündüğünü soruyordum. "Ah, beyefendi! Hayatta böyle şeylerin olabileceği aklımdan bile geçmezdi; buraya geldik de gördük," diyor, sonra da, Celeste'inkileri bile geçecek derinlikte bir yorum yapıyordu: "Ah beyefendi, bir insanın hayatında neler olabileceği asla bilinmez." Konuyu değiştiriyor, gece gündüz çalışan babamdan söz ediyordum. "Ah beyefendi, bazıları hayatta hiçbir şeyi, tek bir dakikayı, tek bir zevki kendilerine ayırmazlar; her şeyden, ama her şeyden, başkaları uğruna feragat ederler, bunlar feda edilmiş hayatlardır... Bak Celeste, elini örtünün üstüne koyup kruasanı alırken bile ne kadar kibar! En sudan şeyi bile yapsa, sanki her hareketinde Pireneler'e kadar Fransa'nın bütün asilzadeleri hareket ediyor."

Gerçekten bu kadar uzak olan bu portre karşısında çaresiz kalıp susuyordum; Celeste bunu da bir kurnazlık olarak görüyordu: "Ah, o tertemiz görünüp ardında neler neler gizleyen alın, o badem içi gibi körpe, güzel yanaklar, o kadife gibi yumuşacık, küçücük eller, o pençe gibi tırnaklar... Bak Marie, bak sütünü nasıl kendinden geçerek içiyor, dua edesim geliyor. O ne ciddiyet! Şu anda bir resmi çekilse! Tıpkı çocuklar gibi. Çocuklar gibi süt içtiğiniz için mi teniniz de onlar gibi bembeyaz? Ah, o gençlik, ah, o güzelim cilt! Siz hiç yaşlanmayacaksınız. Şansınız var sizin, kimseye el kaldırmanız gerekmeyecek hayatta, çünkü gözleriniz her istediğinizi yaptırır insana. İşte bu sefer de sinirlendi. Dimdik ayaklandı, direk gibi."

Françoise, dilbazlar dediği iki kız kardeşin gelip benimle bu şekilde sohbet etmelerinden hiç hoşlanmıyordu. Personel aracılığıyla otelde olup biten her şeyden haberdar olan müdür, kuryelerle sohbet etmenin bir müşteriye yakışmadığını ciddiyetle bildirdi bana. Bense, "dilbazları" otelin bütün müşterilerinden daha üstün bulduğumdan, açıklamalarımı anlayamayacağından kuşku duymayarak, müdürün yüzüne karşı, kahkahalarla güldüm. İki kız kardeş ziyaretime gelmeye devam ettiler. "Bak şu incecik yüz hatlarına, Marie. Ah, kusursuz minyatür, camekânların ardında görünen en değerli minyatürlerden de güzel, çünkü bu hareketli konuşmalarını insan günlerce, gecelerce dinleyebilir."

Yabancı bir hanımın onları Balbec'e getirebilmiş olması bir mucizeydi; çünkü ne tarih, ne de coğrafya bildikleri halde, İngilizlerden, Almanlardan, Ruslardan, İtalyanlardan, yabancı "mikrop"lardan, kayıtsız şartsız nefret ediyorlar ve kimi istisnalarla, sadece Fransızları seviyorlardı. Çehreleri, ırmaklarının kolayca biçimlendirilebilen kilinin rutubetini öyle iyi korumuştu ki, otelde bulunan bir yabancıdan söz edildiği anda, Celeste' le Marie onun sözlerini aktarırken kendi çehrelerine yabancının yüzünü yerleştiriverirler, ağızları onun ağzı, gözleri onun gözleri oluverirdi; insan bu olağanüstü tiyatro maskelerini saklayabilmek isterdi. Hattâ Celeste, müdürün ya da arkadaşlarımdan birinin sözlerini aynen aktarıyormuş gibi yapıp, Bloch'un, mahkeme başkanının ya da bir başkasının bütün kusurlarını, hiç farkında değilmişçesine, muzipçe gözler önüne seren, uydurma sözler katardı anlatısına. Mecburen ilettiği basit bir mesajı bana aktarma kisvesi altında, benzersiz bir portre çizerdi. Hiçbir şey okumazlardı, bir gazete bile. Bir gün, yatağımın üzerinde bir kitap buldular. Saint-Leger Leger'nin çok güzel, ama anlaşılması zor bir şiir kitabıydı. Celeste birkaç sayfa okuyup, "Peki ama bunların şiir olduğundan emin misiniz, bilmece olmasın?" dedi. Şüphesiz, çocukluğunda bir tek: Burada aşağıda leylaklar hepten solar şiirini öğrenmiş olan birisi için, bir geçiş eksikliği söz konusuydu. Sanırım hiçbir şey öğrenmeme konusundaki inatçılıkları, bir ölçüde, sağlıksız memleketlerinden kaynaklanıyordu. Oysa bir şair kadar yetenekli ve genelde şairlerin olduğundan çok daha alçakgönüllüydüler. Celeste'in söylediği güzel bir şeyi tam hatırlayamayıp tekrar söylemesini rica ettiğimde, hep unuttuğunu ileri sürerdi. Marie'yle Celeste asla kitap okumayacaklar, ama yazmayacaklar da.

Bu basit kadınların ağabeylerinden birinin Tours başpiskoposunun yeğeniyle, diğerinin de Rodez piskoposunun bir akrabasıyla evlenmiş olduğunu öğrendiğinde, Françoise epeyce etkilendi. Aynı olay, müdür için bir şey ifade etmezdi. Celeste arasıra kocasına, kendisini anlamıyor diye sitem ederdi, bense kocasının ona tahammül edebilmesine şaşırıyordum. Çünkü bazı zamanlar, heyecan ve öfkeyle her şeyi mahvediyor, çekilmez oluyordu. Tuzlu bir sıvı olan kanımızın, doğanın ilk güçlerinden olan deniz suyunun içimizdeki bir devamı olduğu ileri sürülür. Ben aynı şekilde Celeste'in, yalnız öfkeli anlarında değil, durgunluk anlarında da, memleketindeki ırmakların ritmini koruduğunu zannediyorum. Bitkin olduğunda, tıpkı ırmaklar gibi, tam anlamıyla suyu çekilmiş olurdu. Böyle zamanlarda hiçbir şey canlandıramazdı Celeste'i. Sonra birdenbire, o uzun

boylu, harika, hafif bedeninde dolaşım tekrar başlardı. Mavimsi teninin opal saydamlığında, su akmaya başlardı. Güneşte gülümser, daha da mavileşirdi. Böyle zamanlarda gerçekten celeste'[19] idi.

Bloch ailesi, amcalarının öğle yemeklerini asla evde yememesinin nedenini hiç hayallerinden geçirmeyip bunu başından beri bir müzmin bekâr saplantısı, belki de bir kadın oyuncuyla ilişkisinin gereği olarak kabul etmiş olsa da, Balbec Oteli'nin müdürü için M. Nissim Bernard'a ilişkin her şey, "tabu"ydu. İşte bu yüzden de, amcaya danışmaya bile yanaşmamış, yeğenini, biraz ölçülü davranmasını tavsiye etmekle birlikte, suçlamaya cesaret edememişti. Birkaç gün boyunca, Casino'ya ve Grand-Hotel'e alınmayacaklarını zanneden genç kızla arkadaşı ise, her şeyin yoluna girdiğini görünce, kendilerini dışlayan aile babalarına, istediklerini yapıp yine de cezalandırılmayacaklarını göstermekten mutluluk duydular. Şüphesiz, herkesi isyan ettirmiş olan sahneyi tekrarlayacak kadar ileri gitmediler. Ama yavaş yavaş, eski tavırlarını sergilemeye başladılar. Bir gece, ışıkları kapanmakta olan Casino'dan, yanımda Albertine ve orada karşılaştığımız Bloch'la birlikte çıktığımda, ikisi sarmaş dolaş, öpüşmelerine ara vermeden, tam bizim hizamıza geldiklerinde, uygunsuz kikirdemelerle, kahkahalar, çığlıklar atarak yanımızdan geçtiler. Bloch kız kardeşini tanımamış gibi yapabilmek için başını önüne eğdi, bense bu özel ve korkunç lisanın belki de Albertine'e yönelik olduğunu düşünerek kahroldum.

Bir başka olay, Gomorra'ya ilişkin kaygılarımı daha da artırdı. Sahilde, ince uzun, soluk tenli, güzel bir genç kadın görmüştüm; gözbebeklerini çevreleyen geometrik ışıltılar, takımyıldızları hatırlatıyordu. Albertine'e kıyasla ne kadar güzel olduğunu ve sevgilimden vazgeçmenin ne kadar akıllıca olacağını düşünüyordum. Ama bu güzel genç kadının yüzü müthiş, aşağılık bir hayat tarzının, en alçakça çareleri sürekli kabul etmiş olmanın görünmez rendesi tarafından törpülenmişti; o kadar ki, yüzünün diğer hatlarından daha asil oldukları halde, gözleri, sadece iştah ve arzuları yansıtıyordu. Ertesi gün, Casino'da bizden epeyce uzakta oturan genç kadının, aralıklı olarak çakıp sönen bakışlarını Albertine'den ayırmadığını gördüm. Sanki bir deniz feneriyle işaret veriyordu ona. Arkadaşım, kendisiyle bu kadar ilgilenildiğini fark eder diye kahroluyor, sürekli çakan bu bakışların, ertesi gün için bir aşk randevusu dernek olan bildik anlamı taşımasından korkuyordum. Kirnbilir, belki de bu, ilk randevu değildi.

Yıldız gözlü genç kadın belki daha önceki bir yıl da Balbec'e gelmişti. Belki Albertine, onun veya bir hanım arkadaşının arzularına daha önce boyun eğmiş olduğu için ona bu parıltılı işaretleri göndermeye cesaret ediyordu. Öyleyse, bu işaretler, hem şu an için bir talepte bulunuyorlar, hem de bunu, geçmişte yaşanmış hoş saatlere istinaden yapıyorlardı.

Bu durumda, söz konusu randevu, ilk değil, önceki yıllarda birlikte oynanmış oyunların devamı olmalıydı. Gerçekten de, bu bakışlar, "İster misin?" demiyordu. Genç kadın Albertine'i gördüğü anda başını tamamen ona doğru çevirmiş ve arkadaşımın hatırlamamasından korkarmış, buna şaşırırrnış gibi, hatıra yüklü, ışıltlı bakışlar göndermişti ona. Genç kadını pekâlâ gören Albertine ise, soğukkanlı kıpırtsızlığını korudu; sonunda genç kadın, eski metresini başka bir âşıkla gören bir adamın inceliğiyle, Albertine'e bakmaktan vazgeçti ve sanki varlığından bile habersizmiş gibi, bir daha onunla ilgilenmedi.

Ne var ki birkaç gün sonra, bu genç kadının eğilimlerine ve Albertine'le eskiden tanışmış olabileceğine dair bir kanıt çıktı karşıma. Çoğu kez, Casino'nun salonunda, iki genç kız birbirlerini arzuladıklarında, adeta bir ışık olayı meydana gelir, iki kızın arasında sanki fosforlu bir çizgi oluşurdu. Bu arada şunu da belirtelim ki, dağılmış olan Gomorra, tartılmaları mümkün olmasa da bu tür somutlaşmalarla, atmosferin bir bölümünü olduğu gibi tutuşturan yıldız işaretleri aracılığıyla, her kentte, her köyde, ayrı düşmüş üyelerini tekrar bir araya getirme, Kutsal Kitap'taki kenti yeniden kurma amacını güder; bu arada, geçmişe özlem duyanlar, ikiyüzlüler, bazen de Sodom'un cesur sürgünleri, kesintili bir yeniden imar niyetiyle de olsa, her yerde aynı çabayı sürdürürler.

Bir keresinde, Albertine'in tanımıyormuş gibi yaptığı genç kadını, tam Bloch'un kuzini yanından geçerken gördüm. Genç kadının gözleri çakmak çakmak oldu, ama Yahudi genç kızı tanımadığı belliydi. Onu ilk defa görüyor, arzuluyordu, eğilimleri konusunda pek şüphesi yoktu, ama Albertine'den emin olduğu kadar da emin değildi; Albertine'in dostluğuna herhalde o kadar güveniyordu ki, arkadaşımın soğukluğunu görünce, Paris'i iyi bilen, ama orada yaşamayan bir yabancının, birkaç haftalığına Paris'e gelip de nice hoş gece geçirdiği küçük tiyatronun yerinde artık bir banka bulunduğunu gördüğü zaman içine düştüğü şaşkınlığı yaşamıştı.

Bloch'un kuzini gidip bir masaya oturdu ve bir dergiyi karıştırmaya başladı. Az sonra genç kadın da dalgın bir tavırla gelip yanına oturdu. Ama masanın altında, çok geçmeden ayaklarının kıpırdadığı, sonra bacaklarının ve ellerinin birbirine dolaştığı görülebilirdi. Ardından konuşmaya başladılar; genç kadının saf kocası, karısını her yerde aradıktan sonra, o gece için, tanımadığı bir kızla program yapar halde bulunca çok şaşırdı. Karısı, Bloch'un kuzinini ona çocukluk arkadaşı olarak tanıştırıp anlaşılmaz bir isim geveledi, çünkü kızın adını sormayı unutmuştu. Ama kocanın gelmesi, samimiyeti ilerletmelerine sebep oldu, çünkü yatılı okul arkadaşı olduklarından, birbirlerine sen diye hitap etmeye başladılar; daha sonra, hem bu olaya, hem de kandırılan kocaya bol bol güldüler, neşeleri kendilerine yeni bir sevgi kaynağı oldu.

Albertine'e gelince, herhangi bir yerde, ne Casino'da, ne de sahilde, genç kızlardan biriyle fazla serbest hareketleri olduğunu söyleyemem. Hattâ tavırlarında, bana terbiyeyi aşıyormuş gibi gelen, şüpheleri dağıtmaya yönelik bir kurnazlık olarak gördüğüm, aşırı bir soğukluk ve anlamsızlık vardı. Genç kızlardan birine, çabuk çabuk konuşarak, buz gibi bir nezaketle, çok yüksek sesle, "Evet, saat beşe doğru tenise gideceğim. Yarın sabah sekiz sularında gireceğim denize," deyip derhal yanından ayrılıyordu –bu tavrı, fena halde bir kandırmaca gibi görünüyor, ya bir randevu vermek için, ya da, daha büyük ihtimalle, randevuyu alçak sesle verdikten sonra, aslında önemi olmayan bu sözleri, "göze çarpmamak" için, yüksek sesle söylemiş olduğu izlenimini uyandırıyordu. Ardından, Albertine'in bisikletine atlayıp son sürat uzaklaştığını görünce, iki üç kelime ettiği bu kızla buluşmaya gittiğini düşünmekten kendimi alamıyordum.

Ancak, güzel bir genç kadın, sahilin bir köşesinde otomobilden inerken, Albertine dönüp bakmaktan kendini alamıyordu. Hemen ardından bir açıklama yapıyordu: "Kaplıcaların önüne astıkları yeni bayrağa bakıyordum. Biraz daha fazla masraf edebilirlerdi. Eskisi oldukça sefildi. Ama bence bu daha da berbat."

Bir keresinde, Albertine o soğuk tavırla yetinmedi, bense, daha da çok üzüldüm. Teyzesinin, "uygunsuz tavırları" olan ve arasıra iki üç günlüğüne Mme Bontemps'a misafirliğe gelen bir arkadaşıyla karşılaşmasından hoşlanmadığımı biliyordu. Albertine incelikle, bir daha kendisine selam vermeyeceğini söylemişti bana. Bu kadın Incarville'e geldiğinde, Albertine, adeta onunla gizlice görüşmediğini bana kanıtlamak için, "Biliyor musunuz,

gene geldi. Duymuş muydunuz?" diyordu. Aynı şeyi söylediği bir gün, şu sözleri de ekledi: "Evet, plajda karşılaştım kendisiyle, mahsus, kabalık olsun diye de, yanından geçerken neredeyse sürtündüm, çarptım." Bu sözleri duyunca, Mme Bontemps'ın o güne kadar hiç aklıma gelmemiş olan bir cümlesini hatırladım; Mme Swann'a benim yanımda, bir meziyetmiş gibi, yeğeni Albertine'in ne kadar küstah olduğunu, bilmem hangi memurun karısına, babasının aşçı yamağı olduğunu söyleyişini anlatmıştı. Ama sevdiğimiz kişinin söylediği bir söz, saflığını uzun süre koruyamaz, bozulur, çürür. Bir iki akşam sonra, Albertine'in söylediklerini tekrar düşündüğümde, bu sözlerden çıkardığım anlam, kendisinin gurur duyduğu –benim ancak gülümseyebildiğim– terbiyesizliği değil, başka bir şeydi; Albertine, belki belirli bir amacı bile olmadan, o hanımı kışkırtmak veya belki bir zamanlar kabul etmiş olduğu eski tekliflerini fesatça hatırlatmak için yanından hızla geçerken sürtünmüş, sonra da, herkesin gözü önünde cereyan eden bu olayı benim öğrenmiş olabileceğimi düşünerek, olumsuz bir yorumu önlemek istemişti.

Zaten Albertine'in sevmiş olabileceği kadınlara ilişkin kıskançlığım, aniden son bulacaktı.

* * *

Albertine'le birlikte, Balbec mahalli tren istasyonunun önünde duruyorduk. Hava yağışlı olduğu için, otelin arabasıyla gitmiştik istasyona. Biraz ötemizdeki M. Nissim Bernard'ın tek gözü şişti. Kısa bir süre önce, Atalya korosundaki çocuğu, yörenin epey işlek çiftliklerinden biri olan "Aux Cerisiers"nin bir garsonuyla aldatmaya başlamıştı. Bu sert hatlı, kırmızı yüzlü çocuğun kafası, tam bir domates gibiydi. Bunun tıpatıp aynısı, ikinci bir domates de, ikiz kardeşinin kafasıydı. Tarafsız bir gözlemci için, ikizlerin bu tıpatıp benzerliği, doğanın, sanki bir an sanayileşmişçesine birbirinin aynısı olan iki ürün yaratmış olması bakımından, oldukça hoş bir şeydir. Ne yazık ki M. Nissim Bernard'ın bakış açısı farklıydı ve bu benzerlik, dış görünüşle sınırlıydı. 2 numaralı domates, sadece ve sadece hanımlara düşkündü, 1 numaralı domates ise, kimi beyefendilerin arzularına karşılık vermeye tenezzül etmekte bir sakınca görmezdi. M. Bernard, 1 numaralı domatesle geçirdiği hoş saatlerin hatırasıyla, bir refleksle sarsılır gibi her sarsılışında, "Aux Cerisiers"de boy gösteriyordu; miyop olan (esasen ikizleri karıştırmak için miyop olmaya da gerek yoktu) yaşlı Yahudi, farkında olmadan Amphitryon rolü oynuyor ve ikiz kardeşe, "Bu

akşam için bana randevu verecek misin?" diye soruyordu. Sorar sormaz da, sıkı bir "kötek" yiyordu. Hattâ aynı yemek boyunca, ikizlerden ilkiyle başladığı konuşmayı ikincisiyle sürdürüp tekrar tekrar dayak yediği bile olmuştu. Sonunda bu dayaklar, çağrışım yoluyla, yenilen domateslerden bile o kadar tiksindirdi ki kendisini, Grand-Hotel'de ne zaman yakınındaki bir müşterinin domates ısmarladığını duysa, fısıltıyla, "Beyefendi, tanışmadığımız halde sizinle konuştuğum için özür dilerim," diyordu. "Ama domates ısmarladığınızı duydum. Bugün domatesler çürük. Sizin iyiliğiniz için söylüyorum, benim için farketmez, ben asla domates yemem." Yabancı müşteri, bu insancıl, iyiliksever komşuya hararetle teşekkür eder, garsonu çağırır, fikir değiştirmiş gibi yapardı. "Yok, karar verdim, domates istemiyorum, kesinlikle." Bu sahneyi ezbere bilen Aimé, kendi kendine güler ve şöyle düşünürdü: "Şu M. Bernard ne muzip bir ihtiyar, yine siparişi değiştirmenin bir yolunu buldu." Gecikmiş olan treni beklediğimiz sırada, M. Bernard, şiş gözü yüzünden Albertine'le bana selam vermeye yanaşmıyordu. Biz de zaten kendisiyle konuşmaya hevesli değildik. Yine de, o esnada bir bisiklet son sürat üstümüze gelip, asansörcü çocuk nefes nefese aşağı atlamasa, konuşmak zorunda kalacaktık. Biz otelden ayrıldıktan az sonra Mme Verdurin telefon etmiş, iki gün sonra akşam yemeğine davet etmişti beni; sebebini birazdan göreceğiz. Asansörcü çocuk, telefon konuşmasının ayrıntılarını aktardıktan sonra yanımızdan ayrıldı ve giderken, burjuvaların karşısında bağımsızlık taslayan ve yetki ilkesini tekrar kendi aralarında kuran demokrat "işçi"ler gibi, geç kalırsa kapı görevlisiyle arabacının kızabileceğini söylemek isteyerek, ekledi: "Şeflerim yüzünden hemen fırlıyorum."

Albertine'in arkadaşları bir süreliğine gitmişlerdi. Ben de arkadaşımı eğlendirmek istiyordum. Kendisi öğleden sonralarını sırf benimle birlikte Balbec'te geçirmekten mutluluk duyacak olsa bile, ben mutluluğa asla bütünüyle sahip olunamayacağını ve henüz bu eksikliğin, mutluluğu veren değil, yaşayan kişiden kaynaklandığının keşfedilmediği (bazılarının hiç ötesine geçmediği) yaşta olan Albertine'in, hayal kırıklığının nedenini bende arayabileceğini biliyordum. Hayal kırıklığını, benim tarafımdan ayarlanan ve bir yandan ikimizin baş başa birlikte olmamıza fırsat vermeyip bir yandan da onun Casino'da ve mendirekte bensiz bulunmasını engelleyecek koşullara yormasını tercih ediyordum. Bu yüzden de, o gün benimle birlikte, Saint-Loup'yu ziyaret etmek için gittiğim Doncieres'e gelmesini rica etmiştim. Yine onu meşgul etmek amacıyla, bir zamanlar

başlamış olduğu resim çalışmalarına tekrar koyulmasını tavsiye ediyordum. Çalışırken mutlu olup olmadığını düşünmeye fırsat bulamazdı. Arasıra onu Verdurin'lere ve Cambremer'lere akşam yemeğine de götürmeyi isterdim; şüphesiz her iki aile de, benim tanıştırdığım bir arkadaşı seve seve ağırlarlardı, ama önce, Mme Putbus'ün La Raspeliere'e henüz gelmediğinden emin olmam gerekiyordu. Bunu ancak oraya giderek öğrenebilirdim; Albertine'in, iki gün sonra teyzesiyle birlikte yakınlarda bir yere gitmesi gerektiğini önceden bildiğim için de, bunu fırsat bilip Mme Verdurin'e bir telgraf çekerek çarşamba günü beni kabul edip edemeyeceğini sormuştum. Mme Putbus oradaysa, oda hizmetçisini görmeye çalışacak, Balbec'e gelme ihtimalinin olup olmadığını, varsa gününü öğrenecektim ki, o gün Albertine'i uzakta bir yere götürebileyim. Mahallî demiryolu, büyükannemle yolculuğumuz sırasında olmayan yeni bir kıvrım çiziyordu şimdi ve önemli trenlerin, örneğin benim Paris'ten Saint-Loup'yu görmeye gelirken ve dönerken bindiğim ekspresin kalktığı Doncieres-la-Goupil garından geçiyordu. Yağışlı hava yüzünden, Grand-Hotel'in arabası Albertine'le beni Balbec-Sahil istasyonuna götürmüştü.

Küçük tren henüz gelmemişti, ama geride bıraktığı aylak ve ağır duman sorgucu, pek hareketli olmayan bir bulut gibi kendi başına hareket etmek zorunda kalmıştı ve Criquetot falezinin yeşil yamaçlarını yavaş yavaş tırmandığı görülüyordu. Dumandan sorgucun kestirmeden yukarı çıkarak önüne geçtiği tren de nihayet göründü, ağır ağır gelmekteydi. Trene binecek olan yolcular, yer açmak için kenara çekildiler, ama acele etmiyorlardı, çünkü kalender, neredeyse insani bir araçla karşı karşıya olduklarını biliyorlardı; bir aceminin bisikleti gibi, istasyon şefinin hoşgörülü işaretleriyle, makinistin güçlü himayesi altında idare edilen trenin kimseye çarpma ihtimali yoktu, istendiği yerde dururdu.

Verdurin'lerin telefonunun nedeni, çekmiş olduğum telgraftı; şanslı sayılırdım, çünkü ben bunun farkında olmasam da, çarşamba günleri (iki gün sonrası çarşambaya rastlıyordu), Mme Verdurin'in, Paris'te olduğu gibi La Raspeliere'de de kalabalık akşam yemeği günüydü. Mme Verdurin "akşam yemeği daveti" vermezdi, onun "çarşambaları" vardı. Çarşambalar birer sanat eseriydi. Çarşambalarının hiçbir yerde bir eşi daha olmadığını bildiği halde, Mme Verdurin çarşambaları arasında küçük farklar bulurdu. "Bu son çarşamba, bir öncekinden sönüktü," derdi. "Ama bir daha seferki, zannediyorum bugüne kadar düzenlediğim en başarılı çarşamba olacak."

Hattâ bazen şöyle bir itirafta bulunacak kadar ileri giderdi: "Bu çarşamba, ötekilerin şânına yakışmıyordu. Buna karşılık, bir sonrakinde size kocaman bir sürpriz hazırlıyorum." Paris'te, mevsimin son haftalarında, sayfiyeye gitmeden önce, Patroniçe çarşambaların sona erdiğini duyururdu. Müritleri teşvik etmenin bir yoluydu bu. "Üç çarşamba kaldı, sadece iki çarşamba kaldı," derdi, dünyanın sonu gelmişçesine. "Haftaya çarşamba, kapanışa gelmeyi ihmal etmeyin sakın." Ama bu, sahte bir kapanıştı, Mme Verdurin son gün, şöyle bir duyuruda bulunurdu: "Resmi olarak bundan başka çarşamba olmayacak. Bu yılın son çarşambasıydı bu. Ama ben haftaya çarşamba da burada olacağım. Kendi aramızda bir çarşamba yaparız; kimbilir, belki bu samimi çarşambalar daha da hoş olur." La Raspeliere'de çarşambalar mecburen sınırlıydı ve kısa bir süreliğine tatile gelmiş olan arkadaşlarına rastladıklarında, hangi gün olursa olsun kendisini davet ettiklerinden, aşağı yukarı her gün çarşambaydı. "Davetlilerin isimlerini pek hatırlamıyorum, ama saygıdeğer Camembert Markizi'nin orada olacağını biliyorum," demişti asansörcü çocuk; Cambremer'lere ilişkin tartışmalarımız, hafızasında eski kelimenin yerini kesin olarak alamamıştı, bu zor ismi hatırlamaya çalıştığında, eskiden beri bildiği kelimenin tanıdık, anlam yüklü heceleri, genç hizmetkârın imdadına koşuyor ve derhal onun tarafından tercih edilip tekrar benimseniyordu; tembellikten, söküp atılamayan köklü bir alışkanlık olduğu için değil de, mantık ve sarahat ihtiyaçlarını karşıladıkları için.

Albertine'i yol boyunca öpebileceğim boş bir vagon bulabilmek için acele ettik. Bulamayınca, yüzü çok iri, çirkin ve yaşlı, ifadesi erkeksi, son derece şık giyimli, Revue des Deux Mondes'u okumakta olan bir hanımın bulunduğu bir kompartımana girdik. Bütün bayağılığına rağmen, iddialı tavırları olan bu kadının hangi sosyal tabakadan olduğunu merak ettim; hiç tereddütsüz, büyük bir randevuevinin işletmecisi, seyahate çıkmış bir çaça olduğuna hükmettim. Yüzüyle, tavırlarıyla, bunu ilan eder gibiydi. Yalnız, o güne kadar, bu tür kadınların Revue des Deux Mondes'u okuduğunu hiç bilmiyordum. Albertine gülümseyip göz kırparak kadını gösterdi bana. Hanımın çok vakur bir havası vardı; benimse, ertesi gün, küçük demiryolunun son durağındaki ünlü Mme Verdurin'e davetli olduğumun, aradaki bir istasyonda, Robert de Saint-Loup'nun beni beklediğinin ve biraz ötedeki Feterne'e, kalmaya gitsem, Mme de Cambremer'in çok memnun olacağının bilinciyle, özenli kıyafeti, şapkasının tüyleri ve Revue des Deux Mondes'u sayesinde, benden daha önemli bir şahsiyet olduğunu zanneden

bu saygıdeğer hanıma baktıkça, gözlerim alayla parlıyordu. Hanımefendinin M. Nissim Bernard'dan çok daha uzun süre trende kalmayacağını, en azından Toutainville'de ineceğini umuyordum, ama öyle olmadı. Tren Egreville'de durduğunda, hanım yerinde oturmaya devam etti. Aynı şekilde, Montmartin-sur-Mer'de, Parville-la-Bingard'da, Incarville'de de yerinden kalkmadı; öyle ki, tren, Doncieres'den önceki son istasyon olan Saint-Frichoux'yu da geçtiğinde, hanıma aldırmadan Albertine'e sarıldım. Doncieres'e vardığımızda, Saint-Loup garda beni bekliyordu; dediğine göre, gelmesi pek zor olmuştu, çünkü teyzesinde kaldığından, telgrafımı son dakikada almıştı ve önceden vaktini ayarlamadığı için de, bana ancak bir saatini ayırabilecekti. Ne var ki bu bir saat, bana fazlasıyla uzun geldi, çünkü daha vagondan indiğimiz andan itibaren, Albertine bir tek Saint-Loup'yla ilgilenir oldu. Benimle konuşmuyor, kendisine bir şey söylediğimde zor cevap veriyordu, ona yaklaştığımda, itti beni. Buna karşılık Robert'e o kışkırtıcı kahkahasıyla gülüyor, hararetle konuşuyor, köpeğiyle oynuyor ve hayvanı kızdırma pahasına da olsa, efendisine mahsus sürtünüyordu. Albertine'in, kendisini öpmeme ilk izin verdiği gün, onda böylesine bir değişimi yaratmış ve benim işimi bu derece kolaylaştırmış olan o meçhul baştan çıkarıcıyı düşünüp minnetle gülümsediğimi hatırladım. Şimdi onu düşününce dehşete kapılıyordum. Robert, Albertine'e karşı ilgisiz olmadığımı farketmiş olacak ki, cilvelerine karşılık vermedi, bu da Albertine'in bana kızmasına yol açtı; ardından, Robert benimle sanki ikimiz yalnızmışız gibi konuşunca, bunu fark eden Albertine'in gözünde itibarım arttı. Robert, Doncieres'de kaldığımda her gece birlikte yemek yediğimiz arkadaşlarından hâlâ orada olanları aramak isteyip istemediğimi sordu. Başkalarında eleştirdiği türden sinir bozucu bir iddiaya kendisi girişip, "Madem onları tekrar görmek istemiyorsun, ne diye öyle ısrarla gönüllerini fethetmeye çalıştın?" diyordu; önerisini, hem Albertine'den uzaklaşmaya cesaret edemediğim, hem de artık onlardan kopmuş olduğum için, kabul etmedim. Onlardan, yani kendimden kopmuştum. Bu hayattaki benliğimize benzer bir benliğe sahip olacağımız, sonraki bir hayatın var olmasını hararetle arzularız. Ama sonraki bir hayata uzanmadan, daha şimdiki hayatımızda bile, birkaç yılın sonunda, sonsuza dek korumak istediğimiz eski benliğimize ihanet ettiğimizi düşünmeyiz. Ölümün bizi, yaşadığımız süre boyunca meydana gelen değişikliklerden daha fazla değiştirmeyeceğini farzetsek bile, bu sonraki hayatta eski benliğimize rastlasak, ona, eskiden ilişkide olduğumuz, ama uzun süredir

görmediğimiz birisiymiş gibi –örneğin Saint-Loup'nun, her akşam Le Faisan Dore'de buluşmaktan büyük zevk duyduğum, ama konuşmaları şimdi bende ancak bıkkınlık ve sıkıntı yaratabilecek arkadaşları gibi– sırt çevirirdik. Bu açıdan ve daha önce orada hoşlanmış olduğum şeyi tekrar aramak istemediğim için, Doncieres'de bir gezinti, bana, cennete varışın habercisi gibi gelebilirdi. Cennetin, daha doğrusu art arda birçok cennetin hayalini çok kurarız, ama bunların hepsi, daha biz ölmeden önce bile, kayıp cennetler, içinde kendimizi kaybolmuş hissedeceğimiz cennetler haline gelirler.

Robert bizi gara bıraktı. "Ama yaklaşık bir saat kadar beklemen gerekebilir," dedi. "Eğer vaktini burada geçirirsen, birazdan Charlus Dayımı görürsün herhalde, seninkinden on dakika önce kalkacak olan Paris trenine binecek. Ben daha önce vedalaştım kendisiyle, çünkü treninin kalkış saatinden önce dönmüş olmam gerekiyor. O sırada senin telgrafını henüz almamış olduğum için, senden bahsedemedim kendisine." Saint-Loup bizden ayrıldıktan sonra Albertine'e sitem ettiğimde, tren dururken benim onun üzerine eğilmiş, kolumu da beline dolamış olduğumu Robert görmüşse, bundan çıkarabileceği sonuçları silmek için bana karşı soğuk davrandığını söyledi. Robert gerçekten de duruşumu görmüş (ben farketmemiştim, farketsem, Albertine'in yanında daha edepli dururdum), bir fırsat bulup kulağıma şu sözleri fısıldamıştı: "Bana sözünü ettiğin, Mlle de Stermaria'nın tavırlarını beğenmedikleri için onunla görüşmek istemeyen o ukala kızlardan biri mi bu?" Gerçekten de, Paris'ten Robert'i ziyarete, Doncieres'e gittiğimde, Balbec'ten söz ettiğimiz sırada, Albertine'le ne yapsam faydası olmadığını, faziletin timsali olduğunu söylemiştim ve samimiydim de. Bunun yanlış olduğunu kendi kendime çoktan öğrendiğimden beri de, Robert'in doğru olduğuna inanmasını daha da çok istiyordum. Robert'e Albertine'i sevdiğimi söylemem yeterli olurdu. Robert, arkadaşlarına, kendileri acı çekiyormuşçasına hissedecekleri bir ıstırabı yaşatmamak için, bir zevkten kendilerini mahrum edebilen insanlardandı. "Evet, çocuk gibidir. Peki onunla ilgili bir şey biliyor musun?" diye ekledim endişeyle. "Hayır, yalnız sizi âşıklar gibi bir pozda gördüm, o kadar."

"Davranışınızın hiçbir şeyi sildiği falan yoktu," dedim Albertine'e, Saint-Loup bizden ayrıldıktan sonra. "Doğru, beceriksizce davrandım, sizi üzdüm, ben sizden de çok üzüldüm bu duruma. Göreceksiniz, bir daha hiç böyle davranmayacağım, özür dilerim," dedi, hüzünlü bir tavırla elini

uzatarak. O esnada, oturmakta olduğumuz bekleme salonunun karşı tarafından, biraz gerisinde bavullarını taşıyan bir hizmetkârla, M. de Charlus'ün ağır adımlarla geçtiğini gördüm.

Baronu sadece gece davetlerinde, üzerinde siyah, daracık bir frakla, kıpırtısız, gururlu duruşu, hoşa gitme hevesi ve konuşmasının yaylım ateşiyle dimdik bir doğrultuda gördüğüm Paris'te, ne kadar yaşlanmış olduğunu farketmiyordum. Oysa şimdi, kendisini daha şişman gösteren, açık renk bir yol kıyafetiyle, irileşen göbeği ve neredeyse sembolik poposuyla, iki yana sallanarak yürürken, zalim günışığı, lambaların ışığında henüz genç bir insanın körpe teni gibi görünen her şeyi ayrıştırıyor, dudaklarda ruja, burnun ucunda cilt kremiyle pudraya, kır düşmüş saçlarla tezat teşkil eden abanoz karası bıyıkta siyah boyaya dönüştürüyordu.

Bir yandan trene yetişeceği için sözü uzatmadan baronla konuşurken, bir yandan da gecikmeyeceğimi işaret etmek için Albertine'in bulunduğu vagona bakıyordum. Başımı M. de Charlus'e çevirdiğimde, benden, karşıki peronda, sanki bizim trene binecekmiş gibi, ama ters yönde, Balbec'ten gelen trenin yönünde duran ve akrabası olan bir askeri çağırmamı rica etti. "Alayın bandosunda çalıyor," dedi M. de Charlus. "Siz epeyce genç olma şansına sahipsiniz, bense maalesef yolu geçme zahmetinden beni kurtarmanız söz konusu olacak kadar yaşlıyım... " Gösterdiği askerin yanına gitmeyi görev bildim, gerçekten de yakasında, bandoda olduğunu gösteren lirler işliydi. Ama tam götürdüğüm mesajı iletecekken, karşımdakinin, amcamın uşağının oğlu, bana onca şey hatırlatan Morel olduğunu görünce müthiş şaşırdım ve doğrusu sevindim de. Hatıralar, M. de Charlus'ün mesajını unutturdu bana. "Nasıl olur, siz Doncieres'de misiniz?" - "Evet, bandoya verdiler beni, topçu bataryalarının hizmetine." Ama bu cevabı soğuk ve kibirli bir tavırla verdi. Tam bir "gösteriş budalası" olmuştu ve belli ki beni görmek, kendisine babasının mesleğini hatırlattığından, pek hoş bir şey değildi onun için. Birdenbire M. de Charlus üzerimize atıldı. Gecikmemden ötürü sabırsızlanmıştı anlaşılan. "Bu akşam biraz müzik dinlemek istiyorum," dedi Morel'e, hiçbir giriş yapmadan, "gecesine 500 frank veririm, bandoda arkadaşlarınız varsa, ilgilenen olabilir belki aralarında." M. de Charlus'ün küstahlığını ne kadar iyi bilsem de, genç dostuna iyi günler bile dilememesine çok şaşırdım. Zaten baron bana düşünme fırsatı da bırakmadı. Sevecenlikle elini uzatıp, "Hoşça kalın azizim," dedi, orada durmamın gereği olmadığını belirtmek üzere. Ben de

zaten sevgili Albertine'imi fazlasıyla uzun bir süre yalnız bırakmıştım. Vagona bindiğimde, "Biliyor musunuz?" dedim. "Sayfiye hayatıyla seyahat sayesinde, dünya denen tiyatroda, dekor sayısının oyuncu sayısından, oyuncu sayısının da 'durum' sayısından az olduğunu anlıyorum." - "Ne bakımdan öyle söylüyorsunuz?" - "Çünkü biraz önce M. de Charlus, ona bir arkadaşını göndermemi rica etti, ben de o anda, şu peronda bunun, kendi arkadaşlarımdan biri olduğunu farkettim." Ama bir yandan bunları söylerken, bir yandan da, baronun, daha önce aklıma gelmeyen toplumsal uçurumu nasıl aşabildiğini düşünüyordum. İlk aklıma gelen, kızı, hatırlanacağı üzere, genç kemancıya vurulmuş gibi görünen Jupien aracılığıyla tanışmış olabilecekleriydi. Bu arada beni en çok şaşırtan, beş dakika sonra Paris'e gidecek olan baronun, müzik dinlemek istemesiydi. Ama Jupien'in kızının hatırası kafamda tekrar canlandığında, gerçek hayalperestliğe varabilsek "tanışma"ların, hayatın önemli bir bölümünü oluşturabileceğini düşünüyordum ki, birdenbire zihnimde bir şimşek çaktı ve ne kadar saf olduğumu anladım. Ne M. de Charlus Morel'i, ne de Morel M. de Charlus'ü zerrece tanımıyorlardı; gözünü kamaştıran bu askerden, omzundaki lirlerden başka şey taşımadığı halde çekinmiş olan baron, heyecana kapılarak, benim tanıyabileceğimi aklından bile geçirmediği bu şahsı kendisine getirmemi istemişti. Ne olursa olsun, 500 franklık teklif, Morel için önceden herhangi bir tanışıklığın olmamasını telafi etmiş olacak ki, ikisi, bizim trenin yanı başında durduklarını farketmeden sohbete devam etmekteydiler. M. de Charlus'ün Morel'le benim yanıma gelişini hatırladığımda, kimi akrabalarının sokakta bir kadını ayartışlarıyla aralarındaki benzerliği farkettim. Bir tek göz dikilen kişinin cinsiyeti değişmişti. Belli bir yaştan sonra, benliğimizde farklı gelişimler olsa da, kendimize daha çok benzedikçe, ailevi özellikler de iyice belirginleşir. Çünkü tabiat, dokuduğu halının deseninde uyumu gözetmekle birlikte, nakşettiği figürlerin farklılığı sayesinde bütünün tekdüzeliğini kırar.

Ayrıca, M. de Charlus'ün kemancıyı süzüşünde gözlenen kibir, bakış açımıza göre değişir. Duruma göz yuman sosyete mensuplarının dörtte üçü bu kibri fark eder, birkaç yıl sonra baronu gözetim altında tutan emniyet müdürü ise, farketmezdi.

"Paris treninin kalkış düdüğü çaldı efendim," dedi, baronun bavullarını taşıyan görevli. "Ben o trene binmiyorum ki, onların hepsini emanete bırakıverin," dedi M. de Charlus, görevliye yirmi frank vererek; adam bu

yüz seksen derecelik dönüşten ötürü şaşkın, bahşişten ötürü de sevinç içindeydi. Baronun cömertliği, derhal bir çiçek satıcısını harekete geçirdi. "Karanfil alın, şu güzel gülü alın beyefendiciğim, uğur getirir size." M. de Charlus sabırsızlıkla iki frank uzatınca kadın hayır dualarıyla birlikte tekrar çiçeklerini sundu. "Aman Tanrım, şu kadın bizi rahat bıraksa ya," dedi M. de Charlus, alaylı, sızlanan, sıkkın bir tonda, yardım istemekten haz duyduğu Morel'e hitaben, "birbirimize söyleyeceklerimiz zaten epeyce zor." M. de Charlus belki gar görevlisi henüz uzaklaşmamış olduğu için kalabalık bir seyirci topluluğunun hazır bulunmasını istemiyordu, belki de bu ara cümleler, kibirli çekingenliğine, randevu isteğini dolaylı yoldan belirtmesine bir fırsat sağlıyordu. Müzisyen, belirgin, buyurgan ve kararlı bir tavırla çiçekçiye dönerek elini kaldırdı; bu hareketle hem çiçeklerini istemediklerini, hem de bir an önce çekip gitmesinin iyi olacağını belirtiyordu. M. de Charlus, bu otoriter ve erkeksi hareketin, fazlasıyla ağır, fazlasıyla kaba gelmesi beklenebilecek zarif el tarafından, henüz sakalı bile çıkmamış bu yeniyetmeye, Golyat'a karşı çarpışabilecek, genç bir Davud havası veren bir kesinlik ve esneklikle gerçekleştirilişini hayranlıkla izledi. Baronun hayranlığına, elinde olmadan, bir çocukta, yaşından beklenmeyecek bir ciddiyet ifadesi gördüğümüzde dudaklarımıza yerleşen gülümseme eşlik ediyordu. "İşte seyahatlerimde yanımda olmasını, işlerimde bana yardım etmesini isteyeceğim biri. Hayatımı nasıl da kolaylaştırırdı!" dedi M. de Charlus kendi kendine.

Paris treni (baron binmeden) kalktı. Sonra Albertine'le birlikte, M. de Charlus'le Morel'in akıbetini öğrenemeden, kendi trenimize bindik. "Bundan böyle birbirimize hiç kızmayalım artık, sizden tekrar özür dilerim," dedi Albertine, Saint-Loup olayına değinerek. "Birbirimize karşı hep sevecen olalım," dedi şefkatle. "Arkadaşınız Saint-Loup'ya gelince, ona karşı en ufak bir ilgi duyduğumu sanıyorsanız, yanılıyorsunuz. Kendisinde hoşuma giden tek şey, sizi çok seviyormuş gibi görünmesi." - "Çok iyi çocuktur," dedim, Albertine'den başka kiminle olsam değineceğim, Robert'e beslediğim dostluktan kaynaklanan birtakım hayali üstünlüklerden söz etmemeye özen göstererek. "Çok hoş, açık sözlü, samimi, vefalı, her konuda güvenilebilecek bir insandır." Bu sözleri söylerken, kıskançlığım beni, Saint-Loup konusunda sadece gerçekleri dile getirmeye zorluyordu, ama söylediklerim gerçekti. Bu gerçek, ben henüz Robert'i tanımazken, çok farklı, kibirli biri olarak hayal ederken, "Büyük bir soylu olduğu için beğeniliyor," diye düşündüğüm sırada, Mme de Villeparisis'nin onu bana

tarif etmek için kullandığı ifadelerin tıpatıp aynılarıyla dile geliyordu. Aynı şekilde Mme de Villeparisis, yeğeninin benimle tanışmaktan büyük mutluluk duyacağını söylediğinde de, kendisini otelin önünde, elinde dizginlerle gördükten sonra, teyzesinin sözlerinin, benim gururumu okşamak için söylenmiş, beylik sosyete konuşmaları olduğunu düşünmüştüm. Daha sonra, markizin bu sözleri içtenlikle, benim ilgi alanlarımı, kitaplara düşkünlüğümü düşünerek, Saint-Loup'nun da aynı şeylerden hoşlandığını bilerek söylediğini anlamıştım; ben de ileride, Robert'in atalarından, Özdeyişler'in yazarı La Rochefoucauld'yla ilgili, tarihî bir araştırma yapan ve Robert'e danışmak isteyen birisine, içtenlikle, arkadaşımın bundan büyük mutluluk duyacağını söyleyecektim. Çünkü Robert'i tanımayı öğrenmiştim. Ama onu ilk gördüğümde, benimkine benzer bir zekânın, kıyafet ve davranış bakımından böylesine bir zarafetle sarmalanabileceğine inanamamıştım. Dış görünüşüne bakıp, onun başka türden bir yaratık olduğuna hükmetmiştim. Benim bir zamanlar düşündüklerimi şimdi, belki biraz da, Saint-Loup bana iyilik etmek niyetiyle kendisine karşı gayet soğuk davrandığı için, Albertine bana söylüyordu: "Ya! Bu kadar samimi demek! Dikkat ediyorum da, Saint-Germain muhitinden insanlarda, akla gelebilecek bütün meziyetler bulunuyor." Oysa Saint-Loup'nun, mevkiinden sıyrılarak meziyetlerini gözlerimin önüne serdiği bütün bu yıllar boyunca, Saint-Germain muhitine ait olduğunu bir kez olsun düşünmemiştim. İnsanları gözlemlerken, sıradan sosyal ilişkilere oranla dostlukta çok daha çarpıcı olan farklı bir bakış açısı, aşkta iyice belirgindir; arzu, en küçük soğukluk emarelerini öyle muazzam bir ölçekte gösterir, öyle boyutlara getirir ki, Saint-Loup'da ilk bakışta görülen soğukluk belirtilerinden çok daha azı, başlangıçta Albertine'in beni küçümsediğini zannetmeme, kız arkadaşlarını olağanüstü, insanüstü varlıklar olarak hayal etmeme ve Elstir'in, tıpkı Mme de Villeparisis'nin Saint-Loup'dan söz ederkenki duygularıyla, küçük çeteyle ilgili olarak, "İyi kızlardır," demesini, güzelliğe ve zarafete duyulan hoşgörüye yormama yetmişti. Oysa Albertine, "Her neyse, ister samimi olsun, ister olmasın, bizim aramıza nifak soktuğuna göre, bir daha kendisini görmem umarım. Bundan böyle birbirimize hiç kızmayalım. Hiç hoş bir şey değil," dediğinde, Elstir'in yargısının tıpatıp aynısı, benim de dudaklarımdan rahatlıkla çıkabilirdi. Albertine Saint-Loup'yu arzuluyormuş gibi göründüğünden, kadınlardan hoşlandığı düşüncesinden bir süreliğine kurtulmuş sayıyordum kendimi; bu ikisi, birbiriyle bağdaşması imkânsız

şeylermiş gibi geliyordu bana. Albertine'in, kendisini adeta başka birisine, yağmurlu günlerin yorulmaz gezginine dönüştüren, şu esnada giysilerini yağmurdan korumaktan çok, kendisi tarafından ıslatılıp, sanki arkadaşımın kalıbını bir heykeltıraşa sunmak amacıyla bedenine yapışmış gibi görünen, esnek, gri yağmurluğunu görünce, arzulanan göğsü kıskançlıkla saran tüniği sertçe çıkarıp Albertine'i kendime çektim ve

Sen, kaygısız seyyah, peki sen istemez miydin,
Başını omzuma koymak, dalıp gitmek rüyaya?

diyerek başını ellerimin arasına alıp, alacakaranlıkta, uzaktaki mavimsi, birbirine paralel dağ sıralarının sınırladığı ufka kadar uzanan, sular altındaki, engin, suskun çayırları gösterdim ona.

İki gün sonra, meşhur çarşamba günü, Balbec'ten bindiğim aynı mahalli trende, La Raspeliere'e akşam yemeğine giderken, Mme Verdurin'le tekrar telefonlaşmamız sonucu Cottard'la buluşacağımı öğrendiğim Graincourt-Saint-Vast istasyonunda doktoru kaçırma telaşı içindeydim. Cottard da benimle aynı trene binecek ve La Raspeliere'den istasyona gönderilen arabalara binmek için nerede inmem gerektiğini gösterecekti bana. Tren, Doncieres'den sonraki ilk istasyon olan Graincourt'da sadece bir iki dakika durduğu için de, Cottard'ı göremem veya o beni göremez korkusuyla, önceden kapının önüne dikilmiştim. Korkularım tamamen boşmuş! Küçük kabilenin, bütün "müdavim"leri nasıl aynı kalıba göre biçimlendirdiğini farketmemiştim; bunlar, özellikle şık akşam yemeği kıyafetleriyle peronda beklerken, kendilerine has güvenli, zarif ve teklifsiz tavırlarıyla, sıkışık saflar halindeki halktan yolcuların üzerinden, dikkati durduran hiçbir şeyin bulunmadığı boş bir alanı tarar gibi aşan bakışlarıyla, trene daha önceki bir istasyonda binmiş bir müdavimi bekleyen ve az sonra girişecekleri sohbetin düşüncesiyle şimdiden ışıldayan gözleriyle, derhal kendilerini belli ediyorlardı. Birlikte yenilen akşam yemekleri sayesinde bu küçük topluluğun üyelerine damgasını vuran seçilmişlik belirtisi, kendilerini sadece kalabalık ve toplu halde bulunduklarında, donuk simalarında Verdurin'lere ilişkin herhangi bir kavram veya günün birinde La Raspeliere'de akşam yemeğine katılma umudu okunmayan yolcular sürüsünün –Brichot'nun deyimiyle "pecus"un[20]– ortasında göz alıcı bir leke oluşturdukları sırada sivriltmezdi. Aslında, duyduğuma göre ben doğmadan önce, uzaklığını abartmama yol açacak kadar eski ve belirsiz bir

tarihten beri yemek davetlerine katılmaya devam etmelerine şaşırdığım bu müritlerin adlarını duysalar, halktan yolcular –kimilerinin kazanmış olduğu üne rağmen– benim kadar ilgilenmezlerdi. Bu müritlerin hem hayatta, hem de gayet sağlıklı olmalarıyla, onca dostun ölümü arasındaki çelişkinin bana verdiği his, gazetede "son haberler" bölümünde, hiç beklemediğimiz bir haberi, örneğin bilmediğimiz sebeplerin sonucu olduğu için bize beklenmedik gelen, vakitsiz bir ölüm haberini okuduğumuzda yaşadığımız histi. Ölümün bütün insanları eşit biçimde vurmadığı, kabaran bir dalganın, trajik yükselişi sırasında, aynı hizada bulunan hayatlardan sadece birini söndürdüğü, arkadan gelen dalgalarınsa aynı hizadaki öbür hayatları uzun yıllar boyunca esirgeyeceği hissidir bu. Gazetelerdeki ölüm haberlerine has bu şaşırtıcılığın sebebinin, görünmez biçimde ortada dolaşan ölümlerin çeşitliliği olduğunu ileride göreceğiz. Ayrıca, zamanın, hem en bayağı sohbetlerle bir arada bulunması mümkün olan gerçek yetenekleri ortaya çıkardığını, kabul ettirdiğini, hem de, çocukken hayalimizde birkaç ünlü ihtiyara ayrılmış olan, yıllar sonra, onların çömezlerinin birer usta sıfatıyla, bir zamanlar kendi duydukları saygı ve korkuyu başkalarında uyandırarak işgal edeceklerini hiç düşünmediğimiz yüksek mevkilere, vasat kişileri de getirebildiğini görüyordum. Ama müritlerin adları "pecus" tarafından bilinmese de, onlar görünümleriyle kendilerini belli ediyorlardı. Trende bile (her biri gün içinde çeşitli şeyler yaptıktan sonra talih onları bir araya getirdiğinde), bir sonraki istasyonda toplayacakları tek bir kişi kalmışken, toplu halde bulundukları, heykeltıraş Ski'nin dirseğiyle ve Cottard'ın bayrak işlevi gören Le Temps'ıyla diğerlerinden ayrılan vagon, ta uzaktan, lüks bir kompartıman gibi parıldıyor, gerekli istasyonda, sona kalmış arkadaşlarını da topluyordu. Bu beklenen işaretleri kaçırabilecek tek kişi, yarı kör olduğu için, Brichot'ydu. Bu nedenle de, müdavimlerden biri, gözcülük görevini seve seve üstlenir, Brichot'nun hasır şapkası, yeşil şemsiyesi ve mavi gözlüğü görünür görünmez, usulca, vakit kaybetmeden, kendisini seçkinlerin kompartımanına götürürdü. Dolayısıyla, müritlerden birinin yolda diğerleriyle buluşmamış olmasının, felekten bir gün çaldığına ya da "trenle" gelmemiş olduğuna dair şüpheler uyandırmaması mümkün değildi. Bazen bunun tam tersi olurdu: Öğleden sonra epeyce uzak bir yere gitmesi gerekmiş olan bir mürit, grupla buluşuncaya kadar, yolun bir kısmını tek başına katetmek zorunda kalırdı; ama bu şekilde tek başına, türünün tek örneği olarak seyahat ettiği sırada bile, genellikle dikkati çekmeyi başarırdı.

Karşısındaki sırada oturan kişi, yöneldiği Gelecek sayesinde onu ayırt eder, "Bir şahsiyet olmalı bu," diye düşünür, Cottard'ın veya heykeltıraş Ski'nin fötr şapkasının etrafında belli belirsiz bir halenin varlığını sezer ve bir sonraki istasyonda, şık bir kalabalık, eğer varış noktasına gelmişlerse, kapıda müridi karşılayıp bekleyen arabalardan birine yöneldiğinde, Doville' deki görevli tarafından yerlere kadar eğilerek selamlandığında, ya da, aradaki bir istasyona gelmişlerse, kompartımana doluştuğunda, pek şaşırmazdı. Benim pencereden yaptığım işaretleri gören Cottard'ın başını çektiği ve birçoğu son dakikada, tam tren kalkmak üzereyken gelmiş olan topluluk da, koşar adım gelip benim bulunduğum vagona doluştu. Bu müritlerden biri olan Brichot, kimilerinin devamsızlığa başladığı bu son yıllarda, daha da sadık bir müdavim olmuştu. Gözlerinin giderek kötüleşmesi, Paris'te bile gece çalışmalarını azaltmak zorunda bırakmıştı kendisini. Ayrıca, Alman tarzı bilimsel doğruluk fikirlerinin hümanizme ağır basmaya başladığı Yeni Sorbonne'dan da pek hoşlanmıyordu. Şimdilerde, çalışmalarını, dersiyle ve sınav jürileriyle sınırlıyordu; bu yüzden de sosyete hayatına, yani Verdurin'lerin gece davetlerine veya arasıra müritlerden birinin, heyecan içinde titreyerek Verdurin'ler onuruna verdiği davetlere' çok daha fazla vakit ayırabiliyordu. Şurası bir gerçek ki, çalışmaların artık yapamadığını, aşk iki kere neredeyse başarmış, Brichot'nun küçük kabileden ayrılmasına ramak kalmıştı. Ama "tehlikelere karşı tetikte" duran ve salonunun menfaati açısından bu alışkanlığı edinip sonunda bu tür dramlardan ve uygulamalardan çıkar gütmeyen bir haz da almaya başlamış olan Mme Verdurin, kendi deyimiyle "meseleleri hale yola sokmayı" ve "yaraya tuz basmayı" bilerek, Brichot'yla tehlikeli kadının arasını, bir daha düzelmeyecek biçimde açmıştı. Tehlikeli kadınlardan birinde bunu başarması iyice kolay olmuştu, çünkü kadın Brichot'nun çamaşırcısıydı ve profesörün beşinci kattaki dairesine istediği gibi girip çıkan, beş kat merdiveni çıkmaya tenezzül ettiğinde, profesörün gururdan kıpkırmızı kesilmesine yol açan Mme Verdurin, sözü bile edilmeye değmeyecek bu kadını kapı dışarı edivermişti. "Nasıl olur," demişti Patroniçe, Brichot'ya, "benim gibi bir kadın evinize gelerek sizi şereflendiriyor ve siz böyle bir yaratığı evinize kabul ediyorsunuz, öyle mi?" Brichot, Mme Verdurin'in, yaşlılığını sefalete gömülerek geçirmesini engellemekle kendisine yaptığı iyiliği asla unutmamış, ona giderek daha çok bağlanmıştı; buna karşılık, Patroniçe, profesörün sevgisindeki canlanmaya rağmen, belki de bu yüzden, fazlasıyla uysal olan, itaatinden

peşinen emin olduğu bu müridinden sıkılmaya başlamıştı. Yine de Verdurin'lerle samimiyeti, Brichot'ya, Sorbonne'daki bütün meslektaşları arasında sivrilmesini sağlayan bir ihtişam kazandırıyordu. Brichot'nun, kendilerinin asla çağrılmayacağı akşam yemeği davetlerini anlatması, Edebiyat Fakültesi'ndeki diğer kürsü sahiplerinin yeteneğini takdir ettikleri, ama dikkatini çekmeleri ihtimal dışı olan bir yazarın, bir dergide Brichot'ya değinmesi ya da ünlü bir ressamın yaptığı, Louvre'un yıllık sergisinde yer alan bir portresi, son olarak da, sosyete mensubu felsefecinin şıklığı, meslektaşlarının gözünü kamaştırırdı; başlangıçta derbederlik sandıkları, ancak Brichot, silindir şapkanın bir ziyaret sırasında rahatlıkla yere bırakılabileceğini, ne kadar şık bir davet olursa olsun, sayfiyedeki akşam yemeklerine silindir şapkayla gidilemeyeceğini, onun yerine, smokinle de pekâlâ kullanılabilen fötr şapka takılması gerektiğini kendilerine iyi niyetle açıkladıktan sonra kavradıkları bir şıklıktı bu. Küçük topluluğun vagona doluştuğu ilk bir iki dakika boyunca, Cottard'la konuşamadım bile, çünkü doktor, treni kaçırmamak için koşmuş olmaktan çok, böyle ucu ucuna yakalamış olmanın heyecanıyla, soluk soluğaydı. Bu olay ona bir başarının sevincinden de fazlasını, neredeyse neşeli bir güldürünün coşkusunu yaşatmaktaydı. "Müthiş bir şey!" dedi kendine geldiğinde. "Bir saniye daha gecikseydik, kaçıracaktık! Kıl payıyla yetişmek diye buna derim ben!" diye ekledi göz kırparak; deyimin yerinde olup olmadığım sormak amacıyla değil de, bir tatmin duygusuyla, çünkü artık kendine güveni tamdı. Nihayet beni küçük kabilenin diğer üyelerine takdim edebildi. Hemen hepsinin, Paris'te smokin adı verilen kıyafeti giymiş olduğunu görünce canım sıkıldı. Verdurin'lerin, yüksek sosyeteye doğru, Dreyfus Davası'nın yavaşlattığı, "yeni" müziğin hızlandırdığı, çekingen bir ilerleyişe geçmekte olduğunu unutmuştum; kendileri bu gelişimi inkâr ediyorlardı ve tıpkı bir generalin, başaramazsa mağlup duruma düşmemek için, askeri hedeflerini ancak onlara ulaştığında açıklaması gibi, bu süreç tamamlanıncaya kadar da inkâr etmeye devam edeceklerdi. Aslında yüksek sosyete, Verdurin'lere yaklaşmaya hazır durumdaydı. Şimdilik, Verdurin'leri, sosyeteden kimsenin evlerine gitmediği, ama buna aldırmayan kişiler olarak görüyordu. Verdurin salonu, bir Müzik Tapınağı olarak tanınıyordu. Vinteuil'ün bu salonda ilham ve teşvik bulduğu iddia ediliyordu. Vinteuil Sonatı katiyen anlaşılmadığı ve neredeyse hiç tanınmadığı halde, en büyük çağdaş besteci olarak geçen Vinteuil adı, olağanüstü bir itibara sahipti. Ayrıca, Saint-Germain muhitinden kimi gençler, burjuvalar kadar kültürlü olmaları gerektiğini

öğrenmişler, aralarından üçü de, müzik eğitimi görmüştü; işte bu gençlerin nazarında Vinteuil Sonatı, çok yüksek bir yer edinmişti. Evlerine döndüklerinde, kültürlerini artırmaya kendilerini teşvik etmiş olan akıllı annelerine, sonattan söz ediyorlardı. Oğullarının eğitimiyle ilgilenen anneler de, konserlerde, birinci kattaki locasında eseri partisyondan takip eden Mme Verdurin'e saygıyla bakıyorlardı. Verdurin'lerin bu gizli sosyetikliğinin, şimdilik sadece iki göstergesi vardı. Bir yandan, Mme Verdurin, Caprarola Prensesi'yle ilgili olarak, "Bakın bu, akıllı, hoş bir kadın," diyordu. "Benim tahammül edemediğim, aptallar; canımı sıkan insanlar çıldırtıyor beni." Biraz zeki biri, en yüksek sosyeteden bir kadın olan Caprarola Prensesi'nin, Mme Verdurin'e bir ziyarette bulunmuş olduğu sonucunu çıkarabilirdi bundan. Hatta prenses, kocasının ölümünden sonra Mme Swann'a yaptığı başsağlığı ziyaretinde, Mme Verdurin'den söz etmiş ve Verdurin'leri tanıyıp tanımadığını sormuştu kendisine. "Adı ne demiştiniz?" diye cevap vermişti Odette, birden hüzünlü bir havaya bürünerek. "Verdurin." - "Öyle mi? Biliyorum," diye devam etmişti, üzgün üzgün, "tanımıyorum kendilerini, daha doğrusu tanışmıyorum ama tanıyorum; çok eskiden bir dostun evinde rastlamıştım, çok uzun zaman oldu, hoş insanlar." Caprarola Prensesi gittikten sonra, Odette doğruyu açıkça söylemediğine pişman olmuştu. Ama ânında söylenen bu yalan, yaptığı hesapların sonucu değil, korkularının, arzularının dışavurumuydu. İnkâr edilmesi akıllıca olacak bir şeyi değil, muhatabı işin aslını bir saat sonra öğrenecek de olsa, doğru olmamasını istediği bir şeyi inkâr ediyordu. Odette kısa bir süre içinde, yeniden güven kazanmış, hatta henüz bir soruyla karşılaşmadan, sorgulanmaktan korkarmış izlenimi uyandırmamak için, tramvaya binişini anlatan soylu bir hanımefendinin göstermelik alçakgönüllülüğüyle, "Mme Verdurin mi dediniz? Ben kendisini çok iyi tanırdım," demeye başlamıştı. Mme de Souvre, "Son zamanlarda Verdurin'lerin çok sözü ediliyor," dediğinde, Odette, bir düşesin mütebessim horgörüsüyle, "Evet, gerçekten de çok söz ediliyor. Arasıra sosyeteye böyle yeni insanların katıldığı oluyor," diye cevap veriyor, kendisinin en yenilerden biri olduğunu hiç düşünmüyordu. "Caprarola Prensesi, Verdurin'lere akşam yemeğine gitmiş," diye devam etti Mme de Souvre. "Ya!" diye cevap verdi Odette, biraz daha gülümseyerek. "Şaşırmadım doğrusu. Bu tür olayları başlatan, hep Caprarola Prensesi'dir; ardından bir başkası, mesela Kontes Mole gelir." Odette bu sözleri söylerken, yeni salonların açılışını yapmayı âdet edinmiş bu iki soylu hanımı müthiş

küçümsermiş gibiydi. Ses tonundan, tıpkı Mme de Souvre gibi kendisini, yani Odette'i de, bu tip maceralara sürüklemenin imkânsız olduğu anlaşılıyordu.

Mme Verdurin'in, Caprarola Prensesi'nin zekâsına dair itirafından sonra, Verdurin'lerin gelecekteki kaderlerinin bilincinde olduklarının ikinci işareti, artık evlerine akşam yemeğine gelindiğinde, frak giyilmesini istemeleriydi (bunu açıkça belirtmemişlerdi elbette); M. Verdurin'in "çuvallayan" yeğeni, artık utanmadan selamlayabilirdi kendisini.

Graincourt'da bulunduğum vagona binenlerin arasında, bir zamanlar kuzeni Forcheville tarafından Verdurin'lerden kovulmuş, ama sonra geri dönmüş olan Saniette de vardı. Eskiden, sosyete hayatına ilişkin kusurları –üstünlüklerine rağmen– Cottard'ın kusurlarına az çok benzer türden şeylerdi: utangaçlık, hoşa gitme arzusu ve bunu başarma yolunda sonuçsuz çabalar. Ne var ki hayat, Cottard'a (bildik bir çevrede eskiden geçirilmiş saatlerin telkiniyle, pek değişmemiş olduğu Verdurin'lerde olmasa da, hastalarının yanında, hastanedeki görevinde, Tıp Akademisi'nde), saygılı öğrencilerinin karşısında kelime oyunları yaparken iyice belirginleşen, soğuk, küçümser ve ciddi bir görünüm kazandırmak suretiyle, şimdiki Cottard'la eskisi arasında gerçek bir uçurum yaratmıştı; buna karşılık Saniette'te aynı kusurlar, o bunları düzeltmeye çalıştıkça, aksine daha da abartılı hale gelmişti. Sık sık insanların canını sıktığını hisseder, kendisini dinlemediklerini fark eder, bunun üzerine, aynı durumda Cottard'ın yapacağı gibi daha yavaş konuşmak, otoriter bir tavır takınıp dikkati zorla toparlamak yerine, şakacı bir havaya bürünerek konuşmasının fazlasıyla ciddi seyrini affettirmeye çalışır, bununla da kalmayıp, daha hızlı konuşmaya başlar, sözü uzatmak istemiyormuş, bahsettiği konuya çok aşinaymış gibi görünmek için kısaltmalar kullanır, ama bu sefer de sözleri iyice anlaşılmaz hale gelir ve hiç bitmeyecekmiş izlenimi uyandırırdı. Cottard'ın, hastalarını dehşet içinde bırakan güvenine sahip değildi; doktorun sosyetedeki cana yakınlığını öven kişilere, hastaları şöyle karşılık verirdi: "Sizi muayenehanesinde ağırladığı zaman, siz ışığın altında, o keskin gözleriyle karanlıktayken, bambaşka bir insan oluyor." Saniette'in güveni, baskın değildi, ardında çok fazla çekingenlik gizlendiği, en ufak bir şeyin bu güveni kaçırabileceği hissedilirdi. Çok güvensiz olduğunu dostlarından hep duymuş olan ve haklı olarak kendisinden çok daha düşük bulduğu kişilerin, gerçekten de, kendisinden esirgenen başarıları kolaylıkla

elde ettiklerini gören Saniette, bir hikâyeyi anlatmaya başlamadan önce, ciddi bir tavır takınırsa malının değeri düşer korkusuyla, mutlaka hikâyenin komikliğine gülümserdi. Arasıra, söyleyeceği sözlerde bulduğu espriye inanılıp genel bir sessizlik lütfedilirdi. Ama hikâyenin kendisi her zaman bir fiyasko olurdu. Bazen iyi yürekli bir davetli, Saniette'e onaylayan bir tebessüm bahşederek şahsi, neredeyse gizli bir destek vermiş olur, küçük bir not ulaştırır gibi dikkati çekmeden, kaçamak bir şekilde iletirdi gülümsemesini. Ama hiç kimse, kahkahayla gülmenin sorumluluğunu üstlenecek, genel katılım tehlikesini göze alacak kadar ileri gitmezdi. Hikâye fiyaskoyla sonuçlandıktan sonra, Saniette uzun süre boyunca, üzgün üzgün, kendi kendine gülümser durur, hikâyenin, başkalarının almadığı ve kendisinin yeterli bulduğu tadını, kendi başına çıkarmaya devam ederdi sanki.

Heykeltıraş Ski'ye gelince, Lehçe olan soyadının telaffuz zorluğu yüzünden ve ayrıca kendisi de, belirli bir sosyete muhiti içinde yaşamaya başladığından beri, gayet saygın, ama biraz sıkıcı ve sayıları çok kalabalık olan akrabalarıyla karıştırılmak istemiyormuş gibi davrandığı için bu ad verilmişti kendisine; kırk beş yaşında, son derece çirkin bir adamdı; on yaşına kadar, dünyanın en büyüleyici harika çocuğu ve bütün hanımların gözdesi olduğundan, hâlâ çocuksu, kaprisli ve hayalci bir yanı vardı. Mme Verdurin, onun Elstir'den daha sanatkâr olduğunu ileri sürerdi. Zaten Elstir'le benzerlikleri tamamen yüzeyseldi. Bu da, Ski'yle bir kere karşılaşmış olan Elstir'in, kendisine yoğun bir antipati beslemesi için yeterliydi; bize tamamen zıt olan insanlardan ziyade, olumsuz yönleriyle bize benzeyen, olumsuz yönlerimizi, düzeltmiş olduğumuz kusurlarımızı sergileyen, şimdiki halimize gelmeden önceki dönemlerde başkalarının gözüne nasıl görünmüş olabileceğimizi tatsız bir biçimde bize hatırlatan insanların bizde uyandırdığı hoşlanmazlık duygusuydu Elstir'in hissettiği. Ama Mme Verdurin, Ski'yi Elstir'den daha kişilikli buluyordu, çünkü Ski'nin eğilimli olmadığı herhangi bir sanat dalı yoktu; bu kadar tembel olmasa, bu eğilimi gerçek bir yeteneğe dönüştürebileceğine kaniydi Patroniçe. Hatta bu tembelliğin kendisi de bir yetenekti onun gözünde, çünkü çalışkanlığın, yani Mme Verdurin'in nazarında deha sahibi olmayan kişilerin kaderinin tersiydi. Ski, istediğiniz şeyin resmini, kol düğmelerinin üzerine, kapı üstü kabartmalarına çizerdi. Bir besteci gibi şarkı söyler, ustalığından çok, belirli bir noktada kornonun girdiğini belirtmekte parmakların yetersiz kaldığını gösteren falsolu baslarıyla, bir yandan da

kornoyu ağzıyla taklit ederek, orkestra izlenimi uyandıracak şekilde, ezberden piyano çalardı. Tıpkı nefesli bakır çalgıları hissettirmek için, bir akoru geciktirip, ardından "Çın!" diyerek basması gibi, bir ilginçlik hissi uyandırmak amacıyla kesik kesik konuşur, müthiş zeki bir adam olarak tanınır, ama aslında fikirleri, son derece kısa iki üç düşünceyle özetlenirdi. Herkes tarafından bir hayalci olarak tanınmaktan sıkıldığı için, pratik, gerçekçi bir insan olduğunu kanıtlamayı kafasına koymuştu ve bu yüzden de, hafızasının zayıflığı ve bilgilerinin daima hatalı oluşu nedeniyle iyice vahimleşen sahte bir kesinlik merakı, sahte bir sağduyu sergilerdi, muzaffer bir edayla. Baş, boyun ve bacak hareketleri, kendisi hâlâ dokuz yaşında, sarı bukleli, kocaman dantel yakalı, kırmızı deri botlu bir çocuk olsaydı, zarif sayılabilirdi. Cottard ve Brichot'yla birlikte Graincourt istasyonuna erken varmışlar, Brichot'yu bekleme salonunda bırakıp ikisi biraz dolaşmaya çıkmışlardı. Cottard dönmek isteyince, Ski, "Acelemiz yok ki," demişti. "Bugünkü tren, mahalli değil, eyalet treni." Bu ayrıntılı kesinlik merakının Cottard üzerindeki etkisine bayılmış ve kendinden söz ederek eklemişti: "Öyle ya, Ski sanata düşkün diye, kilden kalıplar yapıyor diye, pratik olmadığı sanılıyor. Oysa bu hattı kimse benim kadar iyi bilmez." Buna rağmen istasyona geri dönmek üzere yola koyulmuşlardı ve Cottard aniden, yaklaşan küçük trenin dumanını görüp bir çığlık atmış, "Tabanları yağlamamız gerek," diye bağırmıştı. Nitekim treni son anda yakalamışlardı; mahalli trenle eyalet treni diye bir ayrım, sadece Ski'nin kafasında var olan bir şeydi. "Prenses trende değil mi?" diye sordu Brichot, heyecanlı bir sesle; boğaz hastalıkları mütehassıslarının, hastaların boğazını aydınlatmak için alınlarına taktıkları reflektörler gibi parlayan, kocaman gözlüğüne, sanki profesörün gözleri hayat vermiş gibiydi ve belki görüşünü gözlüğe göre ayarlamak için harcadığı çaba yüzünden, en sıradan anlarda bile, gözlüğün kendisi, sürekli bir dikkatle, olağanüstü bir sabitlikle bakarmış hissini uyandırıyordu. Aslında Brichot'nun görüşünü yavaş yavaş bozan hastalık, görme duyusunun güzelliklerini göstermişti kendisine; aynı şekilde, çoğu kez bir nesneye bakmamız, onu özlememiz, takdir etmemiz için, ondan ayrılmaya karar vermemiz, örneğin hediye etmemiz gerekir. "Hayır, prenses, Maineville'e, Mme Verdurin'in, Paris trenine binecek olan davetlilerini geçirmeye gitti. Hatta Mme Verdurin de, önceden Saint-Mars'ta yapılacak işleri olduğundan, prensesle birlikte olabilir! Bu durumda bizimle aynı trene biner, hep birlikte yolculuk yaparız, ne hoş olur! Maineville'de gözümüzü dört açalım bari! Neyse canım! Treni kaçırmamıza ramak kaldı

dersek yalan olmaz. Treni gördüğüm an kanım dondu. Yel yepelek yetişmek diye buna denir. Düşünebiliyor musunuz, ya treni kaçırsaydık? Mme Verdurin arabalarda bizim olmadığımızı görünce ne yapardı? Ne sahne ama!" diye ekledi, hâlâ heyecanını üzerinden atamamış olan doktor. "Her gün böyle bir serüven geçmiyor başımızdan. Ne diyorsunuz bizim küçük kaçamağa, Brichot?" diye sordu doktor, gururla. "Doğruya doğru," dedi Brichot, "treni kaçırsaydınız, rahmetli Villemain'in diyeceği gibi, halimiz dumandı!" Ne var ki, ben, daha ilk andan itibaren, tanımadığım bu insanlara kendimi kaptırmış olduğum halde, birdenbire Cottard'ın, küçük Casino'nun dans salonunda söylediklerini hatırladım ve sanki görünmez bir zincir, bir organla hafızadaki görüntüleri birbirine bağlayabilirmiş gibi, göğüslerini Andree'nin göğüslerine yapıştırmış olan Albertine'in görüntüsü, kalbimi sıkıştırdı. Bu ıstırap çok sürmedi; arkadaşım iki gün önce Saint-Loup'yla flört ettiğinden beri, yeni bir kıskançlık bana birinciyi unutturmuş, Albertine'in kadınlarla ilişkisi olması, pek muhtemel gelmemeye başlamıştı. Bir eğilimin, zorunlu olarak bir başkasını dışladığını zanneden insanların saflığına sahiptim. Harambouville'de, tren tıklım tıklım olduğundan, üçüncü mevki bileti olan, mavi önlüklü bir çiftçi, bizim kompartımana bindi. Prensesin bir çiftçiyle birlikte seyahat etmesine izin veremeyeceğimizi düşünen doktor, görevliyi çağırdı, büyük bir demiryolu şirketinin doktoru olduğunu belirten kartını gösterdi ve istasyon şefini, çiftçiyi indirtmeye zorladı. Bu olay, çekingen Saniette'i öyle üzdü ve telaşlandırdı ki, daha olay başladığı anda, peronda çok sayıda köylü bulunması sebebiyle, meselenin bir köylü ayaklanmasına dönüşmesinden korkarak, doktorun şiddetinden kendisine bir sorumluluk payı çıkarılmasını önlemek için, karın ağrısı bahanesini ileri sürüp, Cottard'ın deyimiyle "W.C." yi bulmak üzere koridora seğirtti. Aradığını bulamayınca, trenin öteki ucundan manzarayı seyretmeye koyuldu. "Beyefendi, eğer Mme Verdurin'lere ilk ziyaretinizse," dedi Brichot bana, bir "acemi"ye yeteneklerini sergileme isteğiyle, "göreceksiniz ki, amatörlüğün, nemelazımcılığın ve züppeciklerimiz arasında pek revaçta olan çeşitli akımların mucitlerinden birinin, yani Monsieur Talleyrand Prensi'nin deyimiyle, 'hayatın hoşluğu'nu, böylesine belirgin biçimde hissedebileceğiniz bir çevre daha yoktur." Brichot, geçmişin büyük soylularından söz ederken, unvanlarının başına bir Monsieur koymayı, esprili ve "zamanın ruhu"na uygun bulur. Monsieur La Rochefoucauld Dükü, Monsieur Retz Kardinali der, zaman zaman da, "Gondi denen hayat savaşçısı, Marcillac denen 'Boulanger'ci'" tabirlerini

kullanırdı. Montesquieu'den bahsederken de, gülümseyerek, "Monsieur Başkan Yardımcısı Secondat de Montesquieu," demeyi asla ihmal etmezdi. Esprili bir yüksek sosyete mensubu duysa, okul kokan bu bilgiçliğe sinirlenirdi. Ne var ki, tipik yüksek sosyete davranışında da, prenslerden söz edilirken, bir başka kastı ele veren bir bilgiçlik vardır: Wilhelm'in başına daima "İmparator" getirilir ve bir Altes'le konuşurken, üçüncü şahıs kullanılır. "Bakın, onu," dedi Brichot, "Monsieur Talleyrand Prensi"ni kast ederek, "saygıyla anmak gerekir. Bir öncüdür kendisi." - "Çok hoş bir muhittir," dedi Cottard bana, "her türden insan vardır, çünkü Mme Verdurin sabit fikirli değildir: Brichot gibi ünlü âlimler de vardır, yüksek soylular da; mesela, Prenses Şerbatof, büyük bir Rus soylusudur, Grandüşes Eudoxia'nın arkadaşıdır, hatta grandüşes, kimseyi kabul etmediği saatlerde onunla baş başa görüşür." Gerçekten de, uzun zamandır kimsenin evine kabul edilmeyen Prenses Şerbatof'un, evine başkalarının da olabileceği saatlerde gelmesini istemeyen Grandüşes Eudoxia, prensesin sadece çok erken saatte, kimse yokken gelmesine izin verir, böylece arkadaşlarına prensesle karşılaşmanın tatsızlığını yaşatmaz, prenses de zor durumda kalmazdı. Mme Şerbatof, üç yıldır, bir manikürcü gibi, grandüşesin yanından ayrılır ayrılmaz, yeni uyanmış olan Mme Verdurin'in evine gidip bir daha da oradan ayrılmadığı için, prensesin sadakatinin, Brichot'nunkini bile kat kat aştığı söylenebilir; oysa Brichot çarşambalarda müthiş bir devamlılık gösterir, Paris'teyken kendisini Abbaye-aux-Bois'daki bir Chateaubriand yerine koymaktan, sayfiyedeyse, daima (bir aydının muzipliği ve tatminiyle) "M. de Voltaire" diye andığı şahsın, Mme du Châtelet'nin evindeki haline benzetmekten haz duyardı.

Prenses Şerbatof, kimseyle ilişkisi olmaması sayesinde, birkaç yıldır Verdurin'lere öyle bir bağlılık gösteriyordu ki, sıradan bir "mürit" değil, örnek bir mürit olmuştu; Mme Verdurin, onca zaman erişilmez sandığı bir ideali, yaşlanmaya başlarken, nihayet bu yeni dişi üyede cisimleşmiş olarak bulmaktaydı. Patroniçe'ye kıskançlık nöbetleri geçirtme pahasına da olsa, en devamlı müritleri bile hiç değilse bir kere kendisini "ekmişti". En evcil olanları bir seyahate hayır diyememiş, en namuslu olanları felekten bir gün çalmıştı; en sağlam olanları gribe yakalanmış, en aylaklarının başlarını kaşıyacak vakitleri olmamış, en ilgisiz olanları, ölüm döşeğindeki annelerinin yanına gitmişti. Bu durumda, Mme Verdurin'in müritlerine, Roma imparatoriçesi gibi, lejyonunun itaat etmesi gereken tek generalin kendisi olduğunu söylemesi, İsa veya Kayser gibi, babasını ve annesini onu

sevdikleri kadar sevenlerin, onu izlemek için ailesinden vazgeçemeyenlerin ona layık olmadıklarını söylemesi, hasta yatağında yatacaklarına, bir sokak sürtüğüne kanacaklarına, yegâne ilaç ve yegâne haz olan kendisinin yanında kalmakla çok daha iyi edeceklerini söylemesi boşunaydı. Ama zaman zaman, aşırı uzun bir hayatın sonunu güzelleştirmekten hoşlanan kader, Mme Verdurin'in karşısına Prenses Şerbatof'u çıkarmıştı. Ailesiyle kavgalı, vatanından sürülmüş olan, Barones Putbus'le Grandüşes Eudoxia'dan başka kimseyi tanımayan, kendisi baronesin arkadaşlarıyla karşılaşmayı, grandüşes de arkadaşlarının prensesle karşılaşmasını istemediğinden, ikisinin de evine, Mme Verdurin'in henüz uykuda olduğu sabah saatlerinde giden, on iki yaşında kızamık geçirdiğinden beri tek bir gün olsun evde oturduğunu hatırlamayan Prenses Şerbatof, tek başına kaldığından endişelenen Mme Verdurin, 31 Aralık'ta, yılbaşı olmasına rağmen, hazırlıksız olduğu halde yatıya kalır mı diye sorduğunda, "Hangi gün olursa olsun, ne manim olabilir ki? Zaten yılbaşı aileyle birlikte geçirilir, benim ailem de sizsiniz," diye cevap vermişti; bir pansiyonda yaşayan ve Verdurin'ler taşındığında pansiyonunu değiştiren, sayfiyeye gittiklerinde peşlerinden giden prenses, Mme Verdurin için Vigny'nin

Bir tek seni değerli buldum, hep aradığımız o şey kadar

dizesinin o kadar mükemmel bir somutlaşmasıydı ki, küçük kulübün başkanı, ölümde bile bir "müridi" olmasını sağlama arzusuyla, prensese, hangisi ötekinden sonra ölürse, kendini diğerinin yanına gömdürmesini teklif etmişti. Prenses Şerbatof, yabancılara karşı –bunların arasında, bizi küçümsemesine en çok üzüleceğimiz kişi olduğu için en çok yalan söylediğimiz kişiyi, yani kendimizi de mutlaka saymamız gerekir– yegâne üç dostunu –grandüşes, Verdurin'ler ve Barones Putbus– iradesinden bağımsız felaketlerin yol açtığı yıkımların ortasında ayakta kalabilmiş tek dostluklar olarak değil de, hür iradesiyle diğer herkese tercih ettiği, yalnızlık ve sadelik merakıyla bu sayıda sınırlı tuttuğu dostlar olarak sunmaya özen gösterirdi. "Başka hiç kimseyle görüşmüyorum," derdi, boyun eğilen bir zorunluluk değil de, kendi kendine dayattığı bir kuralmışçasına bu değişmezliği vurgulayarak. Sonra da, yazdıkları oyunun dördüncü kez sahnelenme başarısını elde edemeyeceğinden korkup sadece üç gösterimi olacağını açıklayan yazarlar gibi, "Sadece üç eve girip çıkıyorum," diye eklerdi. M. ve Mme Verdurin, bu masala inanmış olsalar

da, olmasalar da, müritlerin kafasına bunun böylece sokulması konusunda prensese yardımcı olmuşlardı. Böylece müritler, hem prensesin, kendisine sunulan binlerce dostluk arasından bir tek Verdurin'leri seçtiğine, hem de yüksek aristokrasinin tamamının boş yere peşinden koştuğu Verdurin'lerin, sadece bir istisna yapmaya razı olup prensesi kayırdıklarına inanmışlardı.

Müritlerin gözünde, doğup yetiştiği kendi muhitinden fazlasıyla üstün olduğu için o çevrede sıkılan prenses, ilişkide olabileceği onca insan arasından sadece Verdurin'lerden hoşlanıyordu, buna karşılık, kendilerine yaklaşmak isteyen bütün aristokratların tekliflerine kulaklarını tıkayan Verdurin'ler de, tek bir istisna yapmaya gönül indirmişler, benzerlerinden daha zeki bir soylu hanımefendinin, Prenses Şerbatof'un hatırını kırmamışlardı.

Prenses müthiş zengindi; bütün prömiyerlerde, büyük bir zemin kat locası tutar, Mme Verdurin'in izniyle, locaya sadece ve sadece müritleri davet ederdi. Herkes birbirine saçları beyazlaşmadan, daha ziyade, kimi dayanıklı ve buruşuk çalı meyveleri gibi kızararak yaşlanmış bu gizemli, solgun kadını gösterirdi. Hem nüfuzu, hem de alçakgönüllülüğü hayranlık uyandırırdı, çünkü yanında daima bir akademisyen: Brichot, ünlü bir bilgin: Cottard, dönemin en önde gelen piyanisti ve daha sonraları da M. de Charlus bulunan prenses, kendini geri çeker, özellikle en karanlık locayı tutar, salonla katiyen ilgilenmez, sadece küçük topluluk için yaşardı; temsil bitmeden biraz önce de, çekingen, büyüleyici ve yıpranmış bir güzellikten yoksun sayılamayacak olan bu garip hükümdarın peşinde, bütün grup tiyatroyu terk ederdi. Oysa Mme Şerbatof'un salona bakmamasının, gölgede kalmasının nedeni, tanışmayı hararetle arzuladığı, ama tanışamadığı canlı bir dünyanın var olduğunu unutmak istemesiydi; prenses için bir "zemin kat locası"ndaki "yakın dost çevresi", kimi hayvanlar için tehlike karşısında bir ölü kıpırtısızlığı neyse, oydu. Bununla birlikte, yüksek sosyete mensuplarını yiyip bitiren yenilik düşkünlüğü ve merak, bu esrarengiz yabancıya, belki de, herkesin ziyaret ettiği, birinci kat localarındaki ünlü şahsiyetlerden daha fazla ilgi göstermelerine yol açıyordu. Onun, tanıdıkları insanlardan farklı olduğunu, olağanüstü bir zekâyla birleşen ileri görüşlü bir iyiliğin, önemli kişilerden oluşan bu küçük topluluğu çevresine topladığını düşünüyorlardı. Prenses, sosyeteden nefret ettiği masalını sürdürebilmek için, kendisine birinden söz edildiğinde veya biri tanıştırıldığında, buz gibi bir tavır takınmak zorunda kalıyordu. Buna rağmen, Cottard'ın ya da Mme

Verdurin'in desteğiyle, bazı kişiler, kendisiyle tanışmayı başarıyordu; yeni biriyle tanışmak onu öylesine sarhoş ediyordu ki, kasıtlı inziva masalını unutuyor ve tanıştırılan kişi uğruna kendini paralıyordu. Bu şahıs sıradan biriyse, herkes hayret ediyordu. "Kimseyle tanışmak istemeyen prensesin, hiçbir özelliği olmayan bu insan için bir istisna yapması ne garip!" Ama bu verimli tanışmalar enderdi ve prenses, müritlerin ortasında, sımsıkı kapalı bir çevrede yaşamaktaydı.

Cottard, "Kendisini çarşamba günü Verdurin'lerde göreceğim," cümlesini, "Kendisini salı günü Akademi'de göreceğim," cümlesinden çok daha sık kullanırdı. Çarşambalardan, çalışmaları kadar önemli ve zorunlu bir meşguliyet gibi söz ederdi. Zaten Cottard, pek fazla aranıp sorulmayan, bir çağrıyı askerî veya adli bir celpmişçesine, bir emir kabul edip, davete icabet etmeyi zorunlu görev bilen kişilerdendi. Verdurin'lerin bir çarşambasını "ekmesi" için, çok önemli bir hasta ziyareti olması gerekirdi; ayrıca bu önem de, hastalığın ciddiyetiyle değil, hastanın mevkiiyle ilişkiliydi. Zira Cottard, iyi bir adam olmakla birlikte, çarşambanın zevklerinden, kriz geçiren bir işçi uğruna değil, bir bakanın nezlesi uğruna vazgeçerdi. Bu durumda bile, karısına şöyle derdi: "Mme Verdurin'den benim adıma çok özür dile. Gecikeceğimi önceden söyle. Ekselansları nezle olmak için başka bir gün bulabilirdi doğrusu." Bir çarşamba, yaşlı aşçılarının kol damarı kesildiğinde, karısı çekinerek yaraya pansuman yapmasını rica edince, Verdurin'lere gitmek üzere smokinini giymiş olan Cottard omuz silkmiş, "Yapamam Leontine," demişti sızlanarak; "görmüyor musun, beyaz yeleğim var üstümde." Mme Cottard, kocasının sabrını taşırmamak için, alelacele klinik şefini çağırtmıştı. Şef daha hızlı gelebilmek için bir araba tutmuş, tam arabası avluya girdiği sırada, Cottard'ın arabası da, Verdurin'lere gitmek üzere, çıkmakta olduğundan, manevralarla beş dakika kaybedilmişti. Mme Cottard, klinik şefinin hocasını smokinli görmesinden çekiniyordu. Cottard, belki de vicdan azabı duyarak, geciktikleri için verip veriştiriyordu; yola çıktıklarında öyle feci bir ruh hali içindeydi ki, ancak çarşambanın benzersiz eğlenceleri keyfini yerine getirebilirdi.

Cottard'ın hastalarından biri, kendisine, "Arasıra Guermantes'larla karşılaşıyor musunuz?" diye sorduğunda, profesör bütün iyi niyetiyle, şöyle cevap verirdi: "Tam olarak Guermantes'lar olmayabilir, bilemiyorum. Ama bütün o çevreyi, bir arkadaşımın evinde görüyorum. Verdurin'lerin sözünü işitmişsinizdir mutlaka. Herkesi tanırlar. Ayrıca onlar, hiç değilse düşkün

seçkinler değiller. Sırtlarını dayayacakları bir servetleri var. Mme Verdurin'in otuz beş milyonluk varlığı olduğu söyleniyor. Bir düşünün, otuz beş milyon, az para değil. Bu yüzden de bir eli yağda, bir eli balda yaşar. Guermantes Düşesi'nden söz ediyordunuz. Size ikisinin arasındaki farkı söyleyeyim: Mme Verdurin soylu bir hanımefendidir, Guermantes Düşesi ise, muhtemelen çulsuzun teki. Aradaki farkı anlıyorsunuz, değil mi? Ne olursa olsun, Guerrnantes'lar Mme Verdurin'e gitse de gitmese de, o daha iyisini, Şerbatof'ları, Forcheville'leri ve *tutti quanti,*[21] en yüksek mevkiden insanları, bütün dünyanın kaymak tabakasını ağırlar evinde, beni kendileriyle senli benli konuşurken görebilirsiniz. Aslında bu tür insanlar, ilmin krallarıyla ilişki kurmaya can atarlar," diye eklerdi, kendinden memnun, ağzı kulaklarında gülümseyerek; bu tebessümü dudaklarına yerleştiren gururlu tatmin, bir zamanlar Potain'lere, Charcot'lara mahsus bu deyimin şimdi kendisine uyarlanmasından ziyade, kullanımın geçerlilik kazandırdığı, uzun süre harıl harıl çalıştıktan sonra artık iyice öğrenmiş olduğu bütün bu deyimleri yerli yerinde kullanabilmesinden kaynaklanıyordu. Bu yüzden de, Mme Verdurin'in davetlileri arasında Prenses Şerbatof'un ismini de saydıktan sonra, Cottard bana göz kırparak ekledi: "Ne tip bir ev olduğunu, ne dernek istediğimi anladınız mı?" Bundan daha seçkin bir çevre düşünülemeyeceğini söylemek istiyordu. Oysa Grandüşes Eudoxia'dan başka kimseyi tanımayan bir Rus hanımı evinde ağırlamak, pek matah bir şey sayılmazdı. Ama Prenses Şerbatof, grandüşesle tanışmasaydı bile, Cottard'ın gözünde Verdurin salonunun olağanüstü seçkinliği ve bu salona kabul edilmekten duyduğu mutluluk azalmazdı. Görüştüğümüz kişilerin bizim gözümüzde büründükleri ihtişam, tiyatro oyuncularının sahnedeki ihtişamından daha gerçek değildir; oyuncuları giydirmek için bir yönetmenin, sahnede hiçbir etki yapmayacak olan gerçek kostümlere, mücevherlere yüz binlerce frank harcamasının hiçbir anlamı yoktur; usta bir dekoratör, üzerine camdan düğmeler serpiştirilmiş, kaba bezden bir ceketin, kâğıttan bir mantonun üzerine yapay bir ışık huzmesi düşürerek, bin kat daha gösterişli bir lüks izlenimi yaratabilir. Hayatını dünyanın en soylu kişileri arasında geçirmiş bir adam için, çevresindekiler, sıkıcı akrabalar veya tatsız tanıdıklardır sadece, çünkü ta beşikteyken edindiği alışkanlık, onlara, gözündeki bütün itibarlarını kaybettirmiştir. Buna karşılık, böyle bir itibarın, tesadüfen en silik kimselerle bağdaştırılması, sayısız Cottard'ın, salonunu aristokrat şıklığının merkezi sandıkları, soyluluk unvanı taşıyan kadınlar tarafından ömür boyu

büyülenmeleri için yeterli olmuştur; oysa bu kadınlar, Mme de Villeparisis ve arkadaşları gibi, içinde yetiştikleri aristokrasinin artık görüşmediği, düşkün soylular bile değildirler; bunların dostluğuyla gurur duyan onca insan, hatıralarını yayımlayıp bu kadınların ve evlerinde ağırladıkları kişilerin adlarını açıklasalar, Mme de Cambremer'den tutun da Mme de Guermantes'a kadar hiç kimse, kim olduklarını çıkartamazdı. Ama ne önemi var! Her Cottard'ın böyle bir baronesi veya markizi vardır ki, onun için "Barones" veya "Markiz"dir; tıpkı Marivaux'nun, adı hiç belirtilmeyen, hatta bir adı olup olmadığı akla gelmeyen baronesi gibi. Unvanlar ne kadar şüpheli olursa, bardakların, gümüş takımların, mektup kâğıtlarının, bavulların üzerinde, taçlar o kadar çok yer tuttuğundan, Cottard'lar da bu hanımda –kendisini tanımayan– aristokrasiyi o kadar özetlenmiş bulurlar. Hayatlarını Saint-Germain muhitinin ortasında geçirdiklerini zanneden birçok Cottard'ın hayali, feodal düşlerle, gerçekten prensler arasında yaşamış kişilerden belki de daha çok dolup taşmıştır; aynı şekilde, bazı pazar günleri "eski zaman" yapılarını görmeye giden küçük esnaf da bazen ortaçağ duygusunu en çok, bütün taşları günümüze ait, kubbeleri Violletle-Duc'ün öğrencileri tarafından maviye boyanıp altın yaldızlı yıldızlarla bezenmiş yapılarda yaşar. "Prenses Maineville'de olacak. Bizimle birlikte seyahat edecek. Ama sizi hemen takdim etmeyeceğim kendisine. O işi Mme Verdurin'in yapması daha iyi olur. Uygun bir fırsat bulursam, o başka tabii. Üstüne atlayacağımdan emin olabilirsiniz." - "Neden söz ediyordunuz?" dedi Saniette, hava almaya gitmiş gibi yaparak. "Beyefendiye, sizin iyi bildiğiniz bir vecizeyi aktarıyordum," dedi Brichot; "bence 'yüzyıl sonu' (şüphesiz XVIII. yüzyıldan söz ediyorum) şahsiyetlerinin en önde gelenine ait bir söz, Perigord başrahibi Charles-Maurice'e. Başlangıçta, çok iyi bir gazeteci olarak, parlak bir gelecek vaat ediyordu. Ama sonu kötü oldu, yani bakan oldu! Hayatta böyle talihsizlikler oluyor işte. Zaten pek titiz bir siyasetçi de değildi, seçkin büyük soylu horgörüsüne rağmen, şunu da belirtmek gerekir ki, canı istediğinde pir aşkına çalışmaktan çekinmezdi ve ölene kadar da merkez solda kaldı."

Saint-Pierre-des-Ifs'te, maalesef küçük topluluğun üyesi olmayan, çok alımlı bir genç kız bindi trene. Manolya teninden, siyah gözlerinden, büyüleyici endamından, uzun boyundan gözlerimi ayıramıyordum. Bindikten biraz sonra, içerisi biraz sıcak olduğundan, bir cam açmak istedi; herkesten tek tek izin almak istemediği için de, bir tek benim üzerimde manto olmadığını görüp, bana hitaben, "Pencereyi açsam rahatsız

olmazsınız, değil mi beyefendi?" dedi, hızlı hızlı konuşarak, pırıl pırıl, gülen bir tonda. Ona, "Bizimle birlikte Verdurin'lere gelsenize," veya, "Bana adınızı, adresinizi verin," demeyi isterdim. Şöyle cevap verdim: "Hayır, rahatsız olmam hanımefendi." Sonra da, oturduğu yerden, "Arkadaşlarınız dumandan rahatsız olmaz, değil mi?" diyerek bir sigara yaktı. Üçüncü istasyonda, bir sıçrayışta trenden indi. Ertesi gün, bu kızın kim olabileceğini Albertine'e sordum. Çünkü insanın sadece bir şeyi sevebileceğini zannederek, Albertine'i Robert'den kıskandığım için, kadınlar konusunda aptalca rahatlamıştım. Albertine, sanıyorum tam bir içtenlikle, bilmediğini söyledi. "Onunla tekrar görüşmeyi o kadar isterdim ki!" diye haykırdım. "Telaşlanmayın, nasılsa tekrar karşılaşılır," diye cevap verdi Albertine. Bu örnekte yanılıyordu; sigara içen güzel kızla bir daha ne karşılaştım, ne de kim olduğunu öğrenebildim. Uzun süre boyunca onu aramaktan niye vazgeçmek zorunda kaldığımı ileride göreceğiz zaten. Ama onu hiç unutmadım. Kendisini düşündüğümde, çılgınca bir arzuya kapılırım çoğunlukla. Ama bu tekrarlanan arzular, bu genç kızları yeniden gördüğümüzde aynı hazzı yaşayabilmemiz için, üzerinden, genç kızın güzelliğini solduran on yılın geçtiği o eski tarihe de dönmemiz gerektiğini düşündürür bize. Bazen bir insanı tekrar bulduğumuz olur, ama zamanı ortadan kaldıramayız. Bütün bunlar, bir kış gecesi gibi hüzünlü ve beklenmedik bir güne kadar sürer; o gün geldiğinde, o kızı da, bir başkasını da aramayız artık, hatta bulsak korkarız. Çünkü artık ne hoşa gidecek kadar cazibe buluruz kendimizde, ne de sevecek güç. Kelimenin gerçek anlamında iktidarsız olduğumuzdan değil katiyen. İş sevmeye gelince, her zamankinden fazla sevebilecek durumdayızdır. Ama bunun, kalan azıcık gücümüz için fazlasıyla büyük bir teşebbüs olacağını hissederiz. Ölüm şimdiden, evden dışarı çıkamadığımız, hatta konuşamadığımız aralıklar getirmiştir hayatımıza. Doğru basamağa adım atmak, tehlikeli bir atlayışı gerçekleştirmek kadar büyük bir başarıdır. Yüzümüz ve sarı saçlarımız, delikanlılığımızdakinden farksız olsa bile, sevdiğimiz bir genç kızın bizi bu durumda görmesi ne demektir! Artık gençliğin hareket hızına yetişmenin yorgunluğuna katlanamayız. Ne yazık ki, tensel istek, yok olacağına iki kat artar. Onu tatmin etmek için, hoşuna gitmek gibi bir derdimizin olmayacağı, yatağımızı bir tek gece paylaşacak, bir daha da görmeyeceğimiz bir kadını çağırtırız.

"Kemancıdan hâlâ bir haber yok herhalde," dedi Cottard. Küçük kabilede günün olayı, Mme Verdurin'in gözde kemancısının ortadan kayboluşuydu.

Doncieres yakınında askerlik hizmetini yapmakta olan kemancı, geceyarısına kadar izni olduğundan, haftada üç kere La Raspeliere'e akşam yemeğine geliyordu. Ama iki gün önce, müritler ilk kez kendisini trende bulamamışlardı. Treni kaçırdığını düşünmüşlerdi. Ama Mme Verdurin'in bir sonraki trene, ardından son trene gönderdiği araba, hep boş dönmüştü. "Kodese tıkılmış olmalı mutlaka, firarının başka bir açıklaması olamaz. Öyle ya, siz de bilirsiniz, askerde öyle adamlar var ki, biraz huysuz bir başçavuş oldu mu, işiniz tamamdır." - "Bu gece yine gelmezse," dedi Brichot, "Mme Verdurin için çok onur kırıcı olacak; sevgili ev sahibemiz bu akşam ilk kez, La Raspeliere'i kiraya veren komşularını, Cambremer Markisi ve Markizi'ni ağırlayacak." - "Bu akşam, Cambremer Markisi ve Markizi ha!" diye haykırdı Cottard. "Hiç haberim yoktu. Tabii hepimiz gibi ben de bir gün geleceklerini biliyordum, ama bu kadar çabuk olacağını bilmiyordum. Vay canına!" dedi bana dönerek. "Ben size demedim mi: Prenses Şerbatof, Cambremer Markisi ve Markizi." Ezgisiyle büyülenerek bu isimleri tekrarladıktan sonra, "Gördüğünüz gibi, işimiz iş," dedi. "Doğrusu, daha ilk ziyaretinizde hedefi on ikiden vurdunuz. İstisnai derecede parlak bir topluluk olacak." Sonra Brichot'ya dönüp ekledi: "Patroniçe küplere biniyordur herhalde. Bir an önce gidip bir omuz versek iyi olur." Mme Verdurin La Raspeliere'e taşındığından beri, müritlerine, ev sahiplerini bir kere davet etme mecburiyetinden yakınıp duruyordu. Bu sayede ertesi yıl evi daha iyi koşullarda kiralayabileceğini, daveti sırf çıkarı uğruna yapacağını söylüyordu. Ama küçük topluluğa ait olmayan insanlarla bir akşam yemeği yemekten sözümona öyle korkuyor, dehşete kapılıyordu ki, daveti durmadan erteliyordu. Aslında, bu davet, söylememeyi tercih ettiği, snobizmden kaynaklanan nedenlerden ötürü çok hoşuna gitmekle birlikte, bir yandan da, epeyce abartsa da, açıkladığı nedenlerden ötürü gerçekten biraz korkutuyordu kendisini. Yani yarı yarıya samimi sayılırdı; küçük kabileyi, yeryüzünde bir eşi daha bulunmayan, benzerinin oluşması için yüzyıllar geçmesi gerekli bir topluluk olarak gördüğünden, bu gruba Dörtleme'den ve Usta Şarkıcılar'dan habersiz, sohbetin genel gidişatına uyum sağlayamayacak, Mme Verdurin'in evine gelmekle, falsolu tek bir notanın parçalamaya yettiği Venedik cam işleri gibi kırılgan, benzersiz birer şaheser olan meşhur çarşambalardan birini mahvedebilecek olan bu taşralıların nüfuz etmesi düşüncesi, onu müthiş korkutuyordu. "Üstelik mutlaka koyu Dreyfus aleyhtarı ve ordu taraftarıdırlar," demişti M. Verdurin. "Orası beni hiç alakadar etmez doğrusu, ne zamandır bu davadan

başka şey konuşulmuyor," diye cevap vermişti Mme Verdurin; aslında samimi bir Dreyfus taraftarı olduğu halde, Dreyfus taraftarlığının ağır bastığı salonunda, bir yüksek sosyete unsuru da bulunmasını istiyordu. Oysa Dreyfus taraftarlığı siyasal alanda ağır bassa da, yüksek sosyetede durum farklıydı. Sosyete mensuplarının nazarında Labori, Reinach, Picquart ve Zola, onları küçük yuvadan olsa olsa uzaklaştırabilecek hainlerdi hâlâ. Bu yüzden de Mme Verdurin, siyasete yaptığı bu dalışın ardından, tekrar sanata dönmek istiyordu. Ayrıca, d'lndy ve Debussy de, dava konusunda "mimli" değil miydiler? "Davayla ilgili olarak, onları Brichot'yla aynı kefeye koyarız, olur biter," dedi Mme Verdurin. (Müritler arasında bir tek Brichot Genel Kurmay'ın tarafını tutmuş, bu da, Mme Verdurin'in nezdinde itibarını çok sarsmıştı.) "Sürekli Dreyfus Davası'ndan söz etmeye mecbur değiliz. Asıl mesele, Cambremer'lerin canımı sıkması." Müritlere gelince, Mme Verdurin'in Cambremer'leri davet etmekten duyduğu sözde sıkıntıya kandıkları kadar, Cambremer'lerle tanışmanın gizli arzusuyla da heyecanlandıklarından, Mme Verdurin'le her sohbetlerinde, bu davetin lehine, Patroniçe'nin kendisinin de ileri sürdüğü sıradan argümanları tekrarlıyorlar, çok önemli sebepler gibi sunuyorlardı. "Kesin bir karar verirseniz," diyordu Cottard, "kira konusunda ayrıcalıklı olacaksınız, bahçıvan ücretini onlar ödeyecekler, çimenliği kullanım hakkınız olacak. Bütün bunlar için bir gece sıkılmaya değer doğrusu. Ben sizin iyiliğiniz için söylüyorum," diye de ekliyordu, oysa bir keresinde, Mme Verdurin'in arabasındayken, yolda yaşlı Mme de Cambremer'in arabasıyla karşılaşınca yüreği hoplamış, daha da önemlisi, istasyonda markiyle karşılaşıp, demiryolu görevlilerinin nezdinde aşağılanmış hissetmişti kendisini. Öte yandan, Cambremer'ler, yüksek sosyeteden çok kopuk oldukları için, kimi seçkin hanımların Mme Verdurin'den saygıyla bahsedebileceği, hayallerinden bile geçmiyordu ve onu sadece bohemlerle görüşen, belki meşru bir evliliği bile olmayan bir kadın zannediyorlar, görüp görebileceği tek soyluların da kendileri olduğunu düşünüyorlardı. Mme Verdurin'in evine akşam yemeğine gitmeye, daha birçok yıl şatoyu kiralayacağını umdukları bir kiracıyla iyi ilişkiler içinde olmak istedikleri için, özellikle de, milyonlarca franklık bir mirasa konduğunu bir ay önce öğrendikten sonra razı olmuşlardı. Meşum güne sessizce, zevksiz şakalar yapmadan hazırlanmaktaydılar. Müritlerse, bu meşum günün gelmesinden umutlarını kesmişlerdi artık, çünkü Mme Verdurin onların yanında defalarca bir tarih belirlemiş, her defasında da değiştirmişti. Bu sahte kararların amacı, sadece

bu akşam yemeğinin kendisinde yarattığı sıkıntıyı sergilemek değil, aynı zamanda, yakında oturan ve arasıra devamsızlık eğilimi gösteren müritleri tetikte bulundurmaktı. Patroniçe, "tarihi gün"ü, müritlerin de, kendisi kadar heyecanla beklediklerini tahmin etmiyordu, ama bu davetin kendisi için işkencelerin en büyüğü olduğuna onları ikna ettiğinden, sadakatlerine başvurabileceğini biliyordu. "Beni o alelacayip insanlarla tek başıma bırakmayacaksınız herhalde! Bu sıkıntıya katlanabilmek için, aksine, kalabalık olmamız gerekir. Doğal olarak, ilgimizi çeken konuların hiçbirini konuşamayacağız. Başarısız bir çarşamba olacak, ne yapalım!"

"Aslında," dedi Brichot bana dönerek, "çok zeki bir kadın olan ve çarşambalarını müthiş zevkli bir biçimde düzenleyen Mme Verdurin, bu gayet köklü aileden, ama ruhsuz köy soylularını ağırlamayı hiç mi hiç istemiyordu bana sorarsanız. Yaşlı markizi davet edemedi sonunda, ama oğlunu ve gelinini çağırmaya razı oldu."

"Ya! Dernek Cambremer Markizi'ni göreceğiz, ha!" dedi Cottard, Mme de Carnbrerner'in güzel olup olmadığını bilmediği halde, çapkın ve yapmacık bir edayla gülümsemesi gerektiğini düşünerek. Markiz unvanı, kafasında nüfuz ve çapkınlık hayalleri uyandırıyordu. "Aa, ben kendisini tanıyorum," dedi, bir kere, Mme Verdurin'le gezerken markizle karşılaşmış olan Ski. "Kutsal Kitap'taki anlamda mı tanıyorsunuz yoksa?" dedi doktor, kelebek gözlüğünün altından yan yan bakarak; en sevdiği esprilerden biriydi bu. "Markiz zeki bir kadın," dedi Ski bana. Ben cevap vermeyince, gülümseyerek her kelimenin üstünde dura dura şöyle devam etti: "Tabii bir ölçüde zeki, bir ölçüde değil, eğitimi eksik, havai bir kadın, ama güzel şeyleri ayırt etmesini sağlayan bir sezgisi var. Gerekirse suskun kalır, ama asla saçma sapan bir laf etmez. Ayrıca teninin rengi de çok güzeldir. Portresini yapmak hoş olurdu," diye ekledi, gözleri yarı kapalı, karşısında poz veren markizi seyredermişçesine. Ski'nin böylesine ince ayrıntılarla ifade ettiği şeylerin tam tersini düşündüğümden, markizin, çok değerli bir mühendisin, M. Legrandin'in kız kardeşi olduğunu söylemekle yetindim. "Görüyorsunuz ya, güzel bir kadınla tanışacaksınız," dedi Brichot bana, "bunun ne gibi sonuçlar doğuracağı hiç belli olmaz. Kleopatra soylu bir hanımefendi bile değildi, bizim Meilhac'ın çılgın ve yaman küçük kadınıydı; buna rağmen, yalnız o safdil Antonius'u değil, antik dünyanın tamamını nasıl etkilediğini görüyoruz." - "Mme de Cambremer'le daha önce tanışmıştım," diye cevap verdim. "Ya! Öyleyse bildik arazide bulacaksınız

kendinizi." - "Onu göreceğime sevinmemin bir nedeni de," dedim, "eski Combray rahibinin, bu bölgedeki yer isimleriyle ilgili bir eserini bana vereceğini söylemiş olması; verdiği sözü kendisine hatırlatma fırsatı bulacağım. Hem söz konusu rahip, hem de etimoloji ilgimi çekiyor." - "Rahibin etimolojilerine fazla güvenmeyin," dedi Brichot; "sözünü ettiğiniz kitap La Raspeliere'de var, ben de bir göz gezdirdim, kayda değer bir şey bulamadım; hatalarla dolu. Size bir örnek vereyim. Bölgemizdeki birçok yer adında, bricq kelimesine rastlanır. Bizim rahip, bu kelimenin tepe, müstahkem mevki anlamına gelen briga'dan türediği yolunda, oldukça tuhaf bir fikre kapılmış. Ta Kelt kavimlerindeki Latobriges, Nemetobriges gibi örneklere dayandırmış, hatta Briand, Brion gibi isimlerde de sürmüş izini. Şu anda sizinle birlikte içinden geçtiğimiz bölgeye geri dönecek olursak, rahibin iddiasına göre, Bricquebosc tepe ormanı, Bricqueville tepe yerleşimi, Maineville'e varmadan önce, bir dakika sonra uğrayacağımız Bricquebec ise, dere kenarındaki tepe anlamına gelmektedir. Halbuki işin aslı katiyen bu değil, çünkü bricq, eski İskandinav dilinde bir kelimedir ve köprü anlamına gelir. Aynı şekilde, Mme de Cambremer'in himayesindeki rahibin bin dereden su getirerek kâh İskandinav dilindeki floi, fio kelimelerine, kâh Manda dilindeki ae ve aer kelimelerine dayandırdığı fieur de, aslında, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde, Dancadaki fiord kelimesinden türemiştir ve anlamı da limandır. Değerli rahip, La Raspeliere'in bitişiğindeki Saint-Martin-le-Vetu kaplıcasının da, Saint-Martin-le-Vieux (Vetus) anlamına geldiğini zannediyor. Vieux kelimesinin, bu bölgenin yer adlarında çok önemli bir yeri olduğuna şüphe yok. Vieux genellikle vadum'dan türemiştir ve Les Vieux adlı yerleşimde olduğu gibi, ırmak geçidi anlamına gelir. ingilizlerin ford'uyla eşanlamlıdır (Oxford, Hereford). Ama bu örnekte, vieux, vetus'tan değil, vastatus'tan türemiştir ki, bu da tahrip edilmiş, boş yer dernektir. Bu yakınlarda, Sottevast, yani Setold'un çorak arazisi, ve Brillevast, yani Berold'un çorak arazisi vardır. Rahibin yanıldığının bir başka kanıtı da, Saint-Martin-le-Vieux'nün eski adının Saint-Martin-du-Gast, hatta Saint-Martin-de-Terregate olması. Bu kelimelerdeki v ve g harfleri aslında aynı harftir. Tahrip etme anlamına gelen devaster kelimesinin yerine gacher kelimesini de koyabiliriz. Yüksek Almancadaki loastinna'dan türemiş olan *jacheres*[22] ve *gâtines,*[23] bu anlamı taşır. Yani terregate, terra vastata dernektir. Saint-Mars'a gelince, bir zamanlar Saint-Merd'ken (kötü düşünen kendi utansın!)[24] Saint-Medardus, Saint-Medard, Saint-Mard, Saint-Marc, Cinq-Mars, hatta Darnrnas gibi

değişik biçimlere bürünmüştür. Ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki, buranın çok yakınındaki bazı yerleşimlerde rastlanan Mars adı, bu bölgede sürüp giden, ama saygıdeğer rahibin kabullenmemekte ısrar ettiği pagan bir kaynağın (tanrı Mars) varlığına tanıklık etmektedir. Bilhassa tanrılara adanan tepeler çok sayıdadır; mesela Jeurnont, Jüpiter'in dağıdır. Sizin rahip bunu katiyen kabul etmiyor; buna karşılık, Hıristiyanlığın çeşitli yerlerde bıraktığı izler de gözünden kaçıyor. Yolculuğu Loctudy'ye kadar uzanmış; bir barbar adı olduğunu iddia ettiği bu ad, aslında Locus sancti Tudeniden türemiştir; aynı şekilde, Sammarcoles'un Sanctus Martialis'ten türediğini de fark edememiştir. Saygıdeğer rahip," diye devam etti Brichot, söylediklerimle ilgilendiğimi görünce, "hon, home ve holm'la biten adların, tepe anlamına gelen holl (hullus) kelimesinden türediğini ileri sürer, oysa gayet iyi bildiğiniz Stockholm'da da olduğu gibi, eski İskandinav dilinde ada anlamına gelen holm'dan türemiştir ve bu bölgenin tamamında çok yaygındır: La Houlme, Engohomme, Tahoume, Robehomme, Nehomme, Quettehon, vs." Bu isimler bana, Albertine'in Amfreville-la-Bigot'ya (Brichot'nun dediğine göre, derebeylerinden ikisinin adlarından türemişti bu ad) gitmek istediği, ardından da Robehomme'da birlikte akşam yemeğine kalmamızı teklif ettiği günü hatırlattı. "Nehomme, Carquethuit'yle Clitourps'a yakın, değil mi?" diye sordum. "Evet, Nehomme, adını Neville'e de vermiş olan meşhur Vikont Nigel'in adası, daha doğrusu yarımadasıdır. Sözünü ettiğiniz Carquethuit ve Clitourps da, Mme de Cambremer'in himayesindeki rahibimizin hatalı açıklamalarına maruz kalmışlardır. Şüphesiz, carque'ın Almancadaki kirche, yani bir kilise olduğunu anlamış. Querqueville'i siz de bilirsiniz, keza Dunkerque'i de. Ama şu meşhur dun kelimesi üzerinde durmamız gerekir; Keltler için anlamı, tepeydi. Bu kelimeye Fransa'nın her yerinde rastlayabilirsiniz. Sizin rahip, L'Eure-et-Loir'da tekrar karşımıza çıkan Duneville'in karşısında büyüleniyordu; Cher'de Châteaudun'ü, Dun-le-Roi'yı; Sarthe'ta Duneau'yu; Ariege'de Dun'ü; Nievre'de Dune-les-Places'ı bulabilirdi, örnekler çoğaltılabilir. Trenden inip Mme Verdurin'in konforlu arabalarını bizi bekler halde bulacağımız Douville konusunda, bu Dun, rahibi ilginç bir hataya sevk etmiş. Latince donvilla olduğunu ileri sürüyor Douville'in. Gerçekten de Douville, yüksek tepelerin eteğindedir. Her şeyi bilen rahip, yine de bir hata yaptığını hisseder. Eski kayıtlarda Domvilla ismine rastlamıştır nitekim. Bunun üzerine, iddiasını değiştirir: Douville, Mont-Saint-Michel manastırı başrahibinin fiefi, bir domino abbati'dir. Rahibin buna sevinmesi, Saint-

Claire-sur-Epte fermanından anlaşıldığına göre, Mont-Saint-Michel manastırında yaşanan rezaletler düşünülecek olursa, epeyce tuhaftır; Danimarka kralını, İsa'dan çok Odin'e tapınmayı yaygınlaştırdığı bütün bu sahilin senyoru olarak düşünmemek de bir o kadar tuhaftır. Öte yandan, n harfinin değişip m olması beni şaşırtmıyor, Dun'den gelen (Lugdunum) bir başka isim olan, doğruluğu tartışılmaz Lyon kadar da bir değişim gerektirmiyor. Ama sonuçta, rahip yanılıyor. Douville hiçbir zaman Donville olmadı; Doville, yani Eudonis Villa, Eudes'in köyü idi. Douville'in eski adı, Escalecliff, yani uçurum merdiveniydi. Yaklaşık 1233 yılında, Escalecliff senyörü Eudes le Bouteiller, Kutsal Topraklara doğru yola çıkarken, kiliseyi Blanchelande manastırına devretti. Buna karşılık onun ismi de köye verildi ve günümüze Douville olarak geldi. Ama şunu da eklemek isterim ki, esasen benim karacahil sayılacağım bir konu olan yer adları bilimi, kesin bir bilim değildir; elimizde bu tarihsel kanıt olmasa, Douville pekâlâ kaplıca anlamındaki Ouville'den türemiş olabilirdi. Aqua'nın ai kalıbı (Aigues-Mortes), birçok durumda eu veya ou'ya dönüşür. Douville'in çok yakınında, ünlü Carquebut kaplıcası vardı. Bu isimde Hıristiyanlıktan bir iz bulmak, rahibi fazlasıyla sevindirmişti doğal olarak, çünkü bu bölgenin Hıristiyanlaştırılması epeyce zor olmuştu; sırasıyla Aziz Ursal, Aziz Gofroi, Aziz Barsanore, Aziz Laurent de Brevedent, sonra da Beaubec keşişleri bu uğurda mücadele vermişlerdi. Ne var ki yazarımız, tuz't konusunda yanılmış, Criquetot, Ectot, Yvetot örneklerindeki gibi, bu kelimeyi de yıkıntı anlamındaki toft'un bir türevi olarak görmüştür; oysa Braquetuit, Le Thuit, Regnetuit gibi örneklerde rastladığımız, tarıma açılan arazi anlamındaki thveit kelimesidir söz konusu olan. Aynı şekilde, Clitourps adında, Normancada köy anlamına thorp kelimesini saptamış, ama ilk hecenin yamaç anlamındaki clivus'tan türediğini ileri sürmüştür, oysa kayalık anlamındaki cliff'ten türemiştir. Yine de rahibin en büyük hataları, cehaletinden değil, önyargılarından kaynaklanır. İnsan ne kadar Fransız olursa olsun, gerçeği inkâr edip Saint-Laurent-en-Bray'nin, Dublin başpiskoposu Aziz Lawrence O'Toole değil de, ünlü Romalı rahip olduğunu ileri sürmesi affedilir şey midir? Fakat dostunuzun en olmadık yanlışları, yurtseverliğinden de çok, dini konularda taraflı oluşundan kaynaklanıyor. Mesela La Raspeliere'deki ev sahiplerimize komşu sayılabilecek iki Montmartin vardır: Montmartin-sur-Mer ve Montmartin en Graignes. Sevgili rahibimiz, Graignes konusunda yanılgıya düşmeyip Latincede Grania, Yunancada krini olan Graignes'in, göller, bataklık anlamına

geldiğini anlamış; Gresmays, Croen, Grenneville, Lengronne gibi örnekler saymakla bitmez. Ne var ki sözde dilbilimcimiz, Montmartin'in Aziz Martin'e adanmış kiliseler anlamına geldiği konusunda inatla ısrar ediyor. Dayanağı da, bu yerleşimlerin koruyucu azizinin Aziz Martin olması, fakat bunun sonradan böyle kabul edildiğini fark edememiş; daha doğrusu paganizme olan nefreti, gözünü kör etmiş; bu yerleşimlerin adı Aziz Martin' den gelmiş olsa, Mont-Saint-Michel dendiği gibi, Mont-Saint-Martin deneceğini anlamıyor, oysa Montmartin kelimesi, çok daha pagan bir biçimde, tanrı Mars'a adanmış tapınakları işaret etmekte; gerçi bu tapınağın, adından başka bir kalıntısı yok, ama şüpheye yer bırakmayan Montmartin adı olmasaydı da, çevrede uçsuz bucaksız Roma ordugâhlarının bulunması, böyle bir tapınağın muhtemelen var olduğunu gösteriyor. Gördüğünüz gibi, La Raspeliere'de bulacağınız kitapçığın pek başarılı olduğu söylenemez." Rahibin Combray'de bize birçok ilginç etimolojiyi öğrettiğini söyleyerek itiraz ettim. "Rahip kendi bölgesinde herhalde konuya hâkimdi, Normandiya'ya yabancı kalmış olmalı." - "Üstelik hastalığına da iyi gelmedi," diye ekledim, "geldiğinde nevrozluydu, döndüğünde romatizmalı." - "İşte bu, nevrozun suçu. Sevgili ustamız Poquelin olsa, nevrozdan çıkıp filolojiye düştü derdi. Ne dersiniz Cottard, sizce nevrozun filolojiye zararlı, filolojinin nevrozu sakinleştirici, nevroz tedavisinin de romatizmayı azdırıcı etkileri olabilir mi?" - "Kesinlikle olur, romatizma ve nevroz, uzun süreli sinirsel hastalıkların iki değişik şeklidir. Birinden diğerine metastazla geçilebilir." - "Saygıdeğer profesör," dedi Brichot, "tıpkı Moliere'in M. Purgon'u kadar Latince ve Yunancayla karışık bir dille ifade ediyor kendini. Amcam, yani milli Sarcey'miz..." Ama sözü yarım kaldı. Profesör sıçrayarak haykırmaktaydı: "Lanet olsun!" diye bağırdı, ilk narasından sonra anlaşılır kelimeler söyleyebilecek hale gelince. "Maineville'i geçtik (eyvah! eyvah!), hatta Renneville'i de geçtik." Trenin, neredeyse bütün yolcuların indiği Saint-Mars-le-Vieux'de durduğunu fark etmişti. "Bizim durağı atlamış olamazlar. Herhalde Cambremer'lerden bahsederken dalıp farkına varmadık." - "Beni dinleyin, Ski, durun, 'bakın size ne diyeceğim,'" dedi, belirli tıp çevrelerinde kullanılan bu ifadeyi çok beğenen Cottard. "Prenses trende olmalı, herhalde bizi göremeyip başka bir kompartımana binmiştir. Haydi gidip arayalım onu. Meselenin sonunda bir kavga çıkmasın da!" Bunları söyleyip hepimizi peşinden sürükleyerek Prenses Şerbatof'u aramaya koyuldu. Prensesi boş bir vagonun bir köşesinde, Revue des Deux Mondes'u okurken buldu. Prenses, uzun

yıllardır, terslenmekten korktuğu için, trende olduğu gibi hayatta da, haddini bilmeyi, köşesine çekilmeyi ve elini uzatmadan önce karşısındakinin selam vermesini beklemeyi âdet edinmişti. Müritler vagona girdiğinde, dergisini okumaya devam etti. Kendisini hemen tanıdım; mevkiini kaybetmiş olsa da soylu bir aileden gelen, en azından Verdurin'lerinki gibi bir salonda baş tacı edilen bu kadın, iki gün önce aynı trende, bir genelev patronu olabileceğini düşündüğüm hanımdı. Son derece belirsiz olan toplumsal kişiliği, adını öğrendiğim anda gözümde açıklık kazandı; nasıl ki bir bilmece üzerine kafa yorduktan sonra, cevabı öğrenince bizim için anlaşılmaz olan her şey açıklığa kavuşursa, insanlar için de bu cevap, adlarıdır. Aynı trende yan yana yolculuk edip toplumsal mevkiini çıkaramadığımız birinin kim olduğunu iki gün sonra öğrenmek, bir derginin bir sayısında sorulan bilmecenin cevabını bir sonraki sayıda okumaktan çok daha eğlenceli bir sürprizdir. Büyük restoranlar, gazinolar, mahalli trenler, bu toplumsal bilmecelerin aile müzeleridirler. "Prenses, Maineville'de sizi gözden kaçırmış olmalıyız! Kompartımanınıza yerleşmemize izin verir misiniz?" - "Rica ederim," dedi prenses; Cottard konuşuncaya kadar, gözlerini dergisinden ayırmamıştı; bakışları daha yumuşak olmakla birlikte prensesin gözleri de, tıpkı M. de Charlus'ünkiler gibi, varlığını fark etmezden geldikleri kişileri pekâlâ görürlerdi. Cambremer'lerle birlikte davet edilmiş olmamın benim için yeterli bir tavsiye sayılabileceğini düşünen Cottard, kısa bir siire duraksadıktan sonra, beni prensese takdim etmeye karar verdi; prenses de büyük bir kibarlıkla eğilerek selam verdi, ama adımı ilk kez duyuyor gibiydi. "Hay kör şeytan!" diye haykırdı doktor. "Karım beyaz yeleğimin düğmelerini değiştirtmeyi unutmuş. Ah, bu kadınlar, hiçbir şeyi düşünmezler! Benden söylemesi, sakın evlenmeyin," dedi bana dönerek. Bu, söyleyecek söz bulunamadığı durumlara yakıştırdığı esprilerden biri olduğu için, göz ucuyla prenses ve diğer müritlere baktı; onlar da, Cottard profesör ve akademisyen olduğu için, neşesini ve sadeliğini takdir ederek gülümsediler. Prenses, genç kemancının bulunduğunu haber verdi bize. Bir önceki gece migreni tuttuğu için yataktan çıkamamış, ama o gece, Doncieres'de karşılaştığı, babasının eski bir dostuyla birlikte gelecekmiş. Prenses bunları, birlikte öğle yemeği yediği Mme Verdurin'den öğrendiğini de ekledi; hızlı hızlı konuşuyor, Rus aksanıyla yuvarladığı r harfleri, l harfi gibi boğazdan tatlı bir mırıltıyla çıkıyordu. "Ya! Demek öğle yemeğini Mme Verdurin'le yediniz," dedi Cottard prensese, ama bana bakarak; sözlerinin amacı, prensesin

Patroniçe'yle ne kadar samimi olduğunu bana göstermekti. "Siz gerçek bir müritsiniz!" - "Evet, bu zeki, hoş, fesatlıktan, snopluktan uzak, sade, espli dolu küçük çevleyi seviyolum." - "Hay aksi, biletimi kaybetmiş olmalıyım, bulamıyorum," diye haykırdı Cottard, aslında çok da fazla telaşlanmadan. İki landonun bizi bekleyeceği Douville'deki istasyon görevlisinin, biletsiz de olsa geçmesine müsaade edeceğini ve hoşgörüsünü açıklamak, yani Cottard'ın, Verdurin'lerin gedikli konuklarından biri olduğunu bildiğini göstermek için de, yerlere kadar eğilerek selam vereceğini biliyordu. "Bu yüzden beni karakola götürecek değiller ya," dedi doktor. Ben Brichot'ya dönüp, "Beyefendi, bu yakında eskiden ünlü kaplıcalar olduğunu söylüyordunuz, bu bilgi günümüze nasıl gelmiş?" diye sordum. "Çeşitli kanıtlar var, bunlardan biri de, bir sonraki istasyonun adı: Fervaches." - "Ne demek istediğini anlamıyolum," diye homurdandı prenses, sanki kibarlıktan bana, "Canımızı sıkıyor, değil mi?" dermiş gibi bir tonda. "Ama sayın prenses, Fervaches, sıcak sular demektir, fervidae aquae'den gelir... Genç kemancıdan aklıma geldi," diye devam etti Brichot, "size müthiş haberi aktarmayı unutuyordum neredeyse, sevgili Cottard. Zavallı dostumuz, Mme Verdurin'in eski gözde piyanisti Dechambre'ın öldüğünü biliyor muydunuz? Korkunç bir şey." - "Henüz gençti," diye cevap verdi Cottard, "ama herhalde karaciğerinden derdi vardı, yüzü uzun zamandır berbat görünüyordu." - " O kadar da genç değildi canım," dedi Brichot; "daha Elstir'le Swann'ın Mme Verdurin'in salonuna devam ettikleri dönemde, Dechambre Paris çapında ün yapmıştı, üstelik, ilginçtir, şöhretin ilk basamaklarını yurtdışında tırmanmadan ün yapmıştı. Ah! Dechambre, Aziz Barnum öğretisinin yandaşlarından değildi." - "Yanılıyorsunuz, Dechambre'ın o sıralar Mme Verdurin'e gitmesi imkânsız, o dönemde çocuktu daha." - "Hiç olur mu, yaşlı hafızam beni yanıltmıyorsa, Swann henüz, günün birinde milli Odette'imizin burjuvalaşmış kocası sıfatıyla anılacağını aklından bile geçirmeyen, aristokrasiyle arası bozulmuş bir kulüp erkeğiyken, Dechambre ona Vinteuil'ün sonatını çalardı." - "Mümkün değil, Vinteuil'ün sonatının Mme Verdurin'in evinde çalınması, Swann'ın ayağı kesildikten çok sonrasına rastlar," dedi doktor; çok çalışan birçok insan gibi, o da yararlı olacağını düşündüğü birçok şeyi hatırladığını zanneder, birçok başka şeyi unutur ve yapacak işi olmayan kişilerin hafızasına hayran kalırdı. "Bilginize ihanet ediyorsunuz, beyniniz de sulanmış değil oysa," dedi doktor gülümseyerek. Brichot hatasını kabul etti. Tren durdu. La Sogne'a gelmiştik. Bu ad kafamı kurcalıyordu. "Bütün bu

adların anlamını öğrenmeyi çok isterdim," dedim Cottard'a. "M. Brichot'ya sorsanıza, biliyordur belki." Daha birçok ad konusunda sorguya çekmek için yanıp tutuştuğum Brichot, "La Sogne, La Cicogne, yani Siconia'dır," diye cevap verdi.

"Köşesine" düşkünlüğünü unutan Prenses Şerbatof, ilgimi çeken çeşitli etimolojiler konusunda soru sormak istediğim Brichot'yla daha rahat sohbet edebileyim diye kibarca yer değişmeyi teklif etti bana ve kendisi için önde, arkada, ayakta gitmenin hiç fark etmediğini belirtti. Yeni tanıştığı insanların niyetlerini bilmediği sürece savunmaya geçer, ama kibarlıklarından emin olduğu anda, her birinin hoşuna gidecek şeyler yapmaya gayret ederdi. Tren nihayet Doville-Feterne'de durdu; bu istasyon, Feterne ve Doville köylerine aşağı yukarı eşit mesafede olduğu için, ikisinin de adını taşıyordu. Biletlerin toplandığı parmaklığın önüne geldiğimizde, Doktor Cottard, sanki o anda fark etmiş gibi, "Kahrolası biletimi bulamıyorum, kaybettim herhalde," diye haykırdı. Ama görevli, kasketini çıkararak hiç önemli olmadığını söyledi ve saygıyla gülümsedi. Prenses (Mme Verdurin'in, Cambremer'ler nedeniyle istasyona gelememiş olan ve zaten ender olarak gelen özel hizmetçisinin yerine arabacıya talimat verip) beni ve Brichot'yu kendi bindiği arabaya aldı. Öteki arabaya da doktor, Saniette ve Ski bindiler.

Arabacı, çok genç olmakla birlikte, Verdurin'lerin baş arabacısı, devamlı tek arabacılarıydı; Verdurin'ler, gündüzleri, bütün yolları bildiğinden, gezintilerini hep onunla yaparlardı, akşamları da müritleri istasyondan alır, sonra da geri götürürdü. Gerektiğinde (kendi seçtiği) fazladan arabacılar tutulurdu. Kanaatkâr, becerikli, mükemmel bir delikanlıydı, ama hüzünlü bir çehresi ve fazlasıyla sabit, bir hiç için kaygılandığını, hatta karamsarlığa kapıldığını gösteren bakışları vardı. Fakat o sırada çok mutluydu, çünkü kendisi gibi çok iyi huylu bir insan olan ağabeyine de, Verdurin'lerin yanında iş bulmuştu. Önce Doville'den geçtik. Çimenlik tepecikler, bol nem ve tuzla bir kalınlık, bir yumuşaklık edinmiş, aşırı tonların canlılığını kazanmış geniş otlaklar halinde, denize uzanıyordu. Balbec'e oranla burada çok daha yakından görünen Rivebelle'in adacıkları ve girinti çıkıntıları, denizin bu bölümüne, benim için yepyeni bir kabartmalı harita görüntüsü kazandırıyordu. Hemen hemen hepsi ressamlar tarafından kiralanmış olan villaların önünden geçtik; serbest bırakılmış ineklerin atlarımız kadar ürküp önümüzü keserek on dakika boyunca yol vermedikleri bir patikadan geçip dağ yoluna ulaştık. "Tanrı aşkına," dedi Brichot birden, "zavallı

Dechambre'a dönecek olursak, sizce Mme Verdurin biliyor mudur? Söylemişler midir kendisine?" Hemen hemen bütün sosyete mensupları gibi Mme Verdurin de, başkalarının varlığına ihtiyaç duyduğu için, ölmüş ve dolayısıyla çarşambalara, cumartesilere ve ropdöşarnbrlı akşam yernegı davetlerine gelemeyecek olan insanları, bir gün olsun düşünmezdi. Bu açıdan bütün salonların bir sureti olan küçük kabileyle ilgili olarak, yaşayanlardan çok ölülerden oluştuğu söylenemezdi, çünkü ölen kişi, adeta hiç var olmamış sayılırdı. Ama ölülerden söz etmenin, hatta Patroniçe için imkânsız olan bir şeyi, bir matem yüzünden akşam yemeği davetlerini iptal etmenin sıkıntısını önlemek amacıyla, M. Verdurin, müritlerin ölümü, karısını fazlasıyla etkilediğinden, sağlığı açısından, bu konudan bahsetmemek gerekirmiş gibi yapardı. Ayrıca, belki de başkalarının ölümü kendisine son derece kesin ve bayağı bir tesadüf gibi göründüğünden, kendi ölümünü düşünmek M. Verdurin'i dehşete düşürür ve bu konuya ilişkin her türlü düşünceden kaçardı. Brichot'ya gelince, çok iyi bir insan olduğu ve M. Verdurin'in, karısına ilişkin sözlerine yüzde yüz inandığı için, böyle bir kederin, arkadaşını sarsmasından korkuyordu. "Evet, bu sabah her şeyi öğrendi," dedi prenses, "gizlemek mümkün olmadı." - "Tüh, lanet olsun!" diye haykırdı Brichot. "Ah, çok ağır bir darbe bu, yirmi beş yıllık bir dost! Tam anlamıyla bizlerden biriydi!" - "Gayet tabii, gayet tabii, ne yaparsınız," dedi Cottard. "Bu tür olaylar daima üzücüdür, ama Mme Verdurin güçlü bir kadındır, beyni duygularına ağır basar." - "Ben doktorun görüşüne tam olarak katılmıyorum," dedi prenses; hızlı konuşması ve mırıltıyı andıran aksanı, kendisine hem somurtkan, hem de haşarı bir hava veriyordu. "Mme Verdurin'in soğukkanlı dış görünümünün ardında müthiş bir duyarlılık gizlidir. M. Verdurin, karısının, cenaze törenine katılmak üzere Paris'e gitmesini engellemek için çok uğraştığını söyledi; her şeyin sayfiyede halledileceğini söylemek zorunda kalmış ona." - "Ya! Dernek Paris'e gitmek istemiş. Elbette, çok iyi yürekli, hatta fazlasıyla iyi yürekli bir kadın olduğunu biliyorum. Zavallı Decharnbre! Mme Verdurin'in de, daha iki ay önce dediği gibi, 'Onun yanında Plante'nin, Paderewski'nin, hatta Risler'in bile lafı olmaz.' *Ah! Qualis artifex pereo!*[25] demek, Alman bilimini bile kandırmayı beceren o kendini beğenmiş Neron'dan çok, onun hakkıydı. Ama Dechambre hiç değilse kutsal görevini tamamlayarak, Beethoven'a inancı sarsılmadan ölmüş olmalı; cesurca öldüğünden de hiç kuşkum yok; adalet, Alman müziğinin rahibi sayılabilecek Dechambre'ın bir Missa Solemnis ayininde ölmesini gerektirirdi. Ama o zaten, Azrail'i bir trille

karşılayacak adamdı, çünkü o icra dâhisi, arasıra, Parislileşmiş Champagne'lı atalarından kendisine kalan muhafız eri yiğitliğini ve zarafetini ortaya koyardı."

O sırada bulunduğumuz yükseklikten bakılınca, deniz artık Balbec'teki gibi dalgalı dağ sıralarına benzemiyor, aksine, bir tepeden veya dağ yolundan görünen, daha aşağıdaki, mavimsi bir buzulu veya göz kamaştırıcı bir ovayı andırıyordu. Akıntıların oluşturduğu çizgiler sanki kıpırtısızdı, iç içe halkalarını temelli sabitlemiş gibiydiler; denizin, rengi yavaş yavaş değişen minesi, körfezin ucundaki haliçte, hareket etmeyen küçük siyah teknelerin sinekler gibi düşüp kaldığı, mavimsi bir süt beyazlığındaydı. Bana öyle geliyordu ki, bundan daha uçsuz bucaksız bir manzara, herhangi bir yerden görülemezdi. Ama her dönemeçte, manzaranın bir bölümü daha görüntüye ekleniyordu; Doville girişine vardığımızda, o âna kadar körfezin yarısını gizlemiş olan falez çıkıntısı sona erdi ve birdenbire solumda, daha önce karşımda gördüğüm körfez kadar derin, manzaranın boyutlarını değiştirip güzelliğini ikiye katlayan bir körfez daha gördüm. Bu yükseklikte, hava o kadar diriltici ve temizdi ki, sarhoş olmuş gibiydim. Verdurin'leri seviyordum; bizler için bir araba göndermiş olmalarını büyük bir iyilik olarak görüyor, duygulanıyordum. Prensese sarılıp öpmek geçiyordu içimden. Kendisine, hayatımda hiç böyle bir güzellik görmemiş olduğumu söyledim. O da bu yöreyi her yerden çok sevdiğini söyledi gururla. Ama Verdurin'ler gibi onun için de, aslolanın, bu manzarayı turist gibi seyretmek değil de, orada güzel yemekler yemek, hoşlarına giden kişileri ağırlamak, mektup yazmak, kitap okumak, kısacası orada yaşamak, güzelliğini dikkatlerinin nesnesi haline getirmekten çok, edilgen biçimde bu güzellikle sarmalanmak olduğunu hissediyordum.

Doville girişinde araba bir iki dakikalığına durduğunda, denizden o kadar yüksekteydik ki, mavimsi uçurumun görüntüsü, adeta bir dağın zirvesindeymişiz gibi, insanın başını döndürüyordu neredeyse; arabanın camını açtım; kırılan bir dalganın açıkça işitilen sesi, yumuşaklığıyla, netliğiyle, olağanüstü bir şeydi. Tıpkı bir beden ölçümü gibi, alışılagelmiş izlenimlerimizi altüst edip, genelde zihnimizde canlandırdığımızın tersine, dikey mesafelerin yatay mesafelere benzetilebileceğini, bu şekilde gökyüzünü bize yaklaştırarak bu mesafelerin çok uzak olmadığını, mesafeyi kateden bir ses için, örneğin küçük dalgaların sesi için, içinden geçtiği ortam daha duru olduğundan, mesafenin daha da kısa olduğunu göstermiyor

muydu? Gerçekten de, sadece iki metre geriye çekildiğinizde, falezin iki yüz metrelik yüksekliğinde o narin, titiz ve yumuşak kesinliğini kaybetmeyen dalga sesi, artık duyulmaz oluyordu. Büyükannem bu sesi duyabilse, sadeliklerinde bir yücelik bulunan bütün doğa veya sanat olaylarının kendisinde uyandırdığı hayranlığı, bu sese de besleyeceğini düşünüyordum. Coşkunluğum doruktaydı ve çevremdeki her şeyi yüceltiyordu. Verdurin'lerin bizi istasyondan aldırmalarına duygulanıyordum. Bunu prensese söylediğimde, böylesine basit bir kibarlığı fazlasıyla abarttığımı düşünüyormuş gibi göründü. Daha sonra Cottard'a beni pek coşkulu bulduğunu itiraf ettiğini biliyorum; Cottard da benim aşırı heyecanlı olduğumu, sakinleştirici ilaçların ve örgü örmenin bana iyi geleceğini söylemiş cevaben. Prensese tek tek her ağacı, güllerin altında ezilen her küçük evi gösteriyor, her şeyi hayranlıkla seyrettiriyordum, içimden prensesin kendisini göğsüme bastırmak geçiyordu. Resme istidadım olduğunu fark ettiğini, resim yapmam gerektiğini ve daha önce kimsenin bana bunu söylememiş olmasına şaşırdığını söyledi. Bu yörenin gerçekten de bir tablo kadar güzel olduğunu itiraf etti. Tepeye tünemiş küçük bir köy olan Englesqueville'in içinden geçtik (Brichot, köyün adının Engleberti Villa'dan türediğini söyledi). "Saygıdeğer prenses, Dechambre'ın ölümü nedeniyle bu geceki yemek davetinin iptal edilmediğinden emin misiniz?" dedi Brichot, içinde bulunduğumuz arabaların istasyona gelmiş olmalarının, sorusuna cevap teşkil ettiğini düşünmeden. "Eminim," dedi prenses, "M. Veldulin, karısının 'düşünmesini' önlemek için, iptal edilmemesi konusunda özellikle ısrarlı davrandı. Ayrıca, yıllar boyunca istisnasız her çarşamba misafir ağırlamışken, alışkanlıklarında bir değişiklikten çok etkilenebilirdi. Bu aralar sinirleri çok gelgin. M. Verdurin sizin bu gece geleceğinize özellikle seviniyordu, çünkü bu sayede, Mme Verdurin'in sıkıntısının büyük ölçüde dağılacağını biliyordu," diye ekledi, benim adımı daha önce hiç duymamış gibi yaptığını unutarak. "Bence Mme Verdurin'in yanında hiçbir şeyden söz etmemeniz uygun olur," diye devam etti. Brichot safça, "Ya! İyi ki söylediniz. Bu tavsiyenizi Cottard'a da aktaracağım," dedi. Araba bir an durdu. Sonra yine harekete geçti, ama tekerleklerin köyün içindeyken çıkardığı ses kesilmişti. La Raspeliere'in bahçe yoluna girmiştik, M. Verdurin bizi merdivenin başında beklemekteydi. "Smokin giydiğime iyi etmişim," dedi, müritlerin de smokin giymiş olduğunu memnuniyetle fark ederek, "misafirlerim bu kadar şık olduğuna göre... " Ben ceket giymiş

olduğum için özür dileyince, "Yok canım, hiç önemli değil," dedi. "Bizde akşam yemekleri samimi dost toplantılarıdır. Size kendi smokinlerimden birini verebilirdim, ama ölçülerimiz uymaz." Brichot'nun, La Raspeliere'in holünde, piyanistin ölümü için başsağlığı niyetine, Patron'un elini hararetle sıkması, ev sahibinde hiçbir tepki uyandırmadı. M. Verdurin'e çevreye hayran olduğumu söyledim. "Ya! Memnun oldum, üstelik daha bir şey görmüş sayılmazsınız, biz her yeri göstereceğiz size. Birkaç hafta burada kalsanıza! Buranın havası mükemmeldir." Brichot, el sıkışının anlaşılmamış olmasından korkuyordu. "Zavallı Dechambre!" dedi, ama Mme Verdurin yakında olabilir korkusuyla sesini yükseltmedi. "Korkunç bir şey," diye cevap verdi M. Verdurin neşeyle. "Çok da gençti," diye devam etti Brichot. Bu manasızlıklarla oyalandığına sinirlenen M. Verdurin, kederden değil, sabırsızlıktan aşırı tizleşmiş, aceleci, sızlanan bir tonda, sertçe karşılık verdi: "Evet, öyleydi, ama ne yapalım, yapabileceğimiz bir şey yok, konuşarak diriltemeyiz ya adamı." Sonra tekrar neşelenip yumuşadı ve devam etti: "Haydi sevgili Brichot, eşyalarınızı bırakıverin. Balık çorbamız var, bekletmeye gelmez. Aman, sakın Mme Verdurin'e Dechambre lafı etmeyin! Biliyorsunuz hislerini gizler, ama hastalık derecesinde duyarlıdır. Gerçekten, yemin ederim, Dechambre'ın öldüğünü öğrendiğinde neredeyse ağlayacaktı," dedi M. Verdurin, son derece alaylı bir tonda. Duyan da, otuz yaşında ölen bir dosta üzülmek için, insanın delirmiş olması gerektiğini zannederdi; öte yandan M. Verdurin'in, karısıyla hayat boyu birlikteliği içinde, Patroniçe'yi daima yargıladığı ve ona sık sık kızdığı da seziliyordu. "Bu konuyu açarsanız, yine hastalanacaktır. Feci bir şey, daha üç hafta önce, bronşit oldu. Böyle durumlarda ben hastabakıcılık yapıyorum. Daha yeni kurtuldum yani. Dechambre'ın kaderine içinizden istediğiniz kadar üzülün. Düşünün, ama söylemeyin. Dechambre'ı severdim, ama karımı daha çok sevdiğim için de beni kınamamanız gerekir. İşte Cottard burada, ona sorabilirsiniz." M. Verdurin, bir aile doktorunun, birçok küçük hizmette bulunabileceğini, mesela üzülmemek gerektiğini söyleyeceğini biliyordu.

Cottard Patroniçe'ye tatlılıkla şunları söylemişti: "Böyle galeyana gelirsek, yarın ateşimiz 39'a çıkar." Tıp, tedavi edemeyince, zamirlerin anlamını değiştirmekle meşgul olur.

M. Verdurin, Saniette'in, iki gün önce işittiği azarlara rağmen küçük yuvayı terk etmediğini görünce sevindi. Mme Verdurin'le kocasının aylaklıktan edindikleri acımasız güdülere, pek ender vuku bulan büyük

olaylar yetmez olmuştu. Odette'le Swann'ın, Brichot'yla metresinin aralarını bozmayı başarmışlardı. İleride başkalarını ele alacaklarına kuşku yoktu. Ama böyle fırsatlar her gün çıkmıyordu karşılarına. Oysa Saniette, titrek duyarlılığı, korkak, sapıtmaya hazır utangaçlığı sayesinde, her gün emirlerinde olan bir günah keçisiydi. Bu yüzden de, küçük yuvayı terk eder korkusuyla, tıpkı lisede büyük öğrencilerin, askerde kıdemlilerin, bir acemiyi gıdıklamak, işkence etmek niyetiyle kıskıvrak ele geçirmek istediklerinde, kendisini pohpohlamak için kullandıkları tatlı, ikna edici sözlerle Saniette'i davet etmeye özen gösteriyorlardı. M. Verdurin'in söylediklerini işitmemiş olan Cottard, "Mme Verdurin'in yanında sakın tek kelime etmeyin," diye hatırlattı Brichot'ya. "Hiç korkmayın ey Cottard, Theokritos'un deyimiyle, karşınızda bir bilge var. Aslında M. Verdurin haklı, yakınmanın ne yararı var?" diye ekledi Brichot, çünkü sözel kalıpları ve bunların zihninde uyandırdığı düşünceleri özümleyebilmekle birlikte, incelikten yoksun olduğundan, M. Verdurin'in sözlerinde cesaret dolu bir dayanıklılık bulmuş ve bunu takdir etmişti. "Ne olursa olsun, büyük bir yetenek yok oldu." - "Ne, hâlâ Dechambre'dan mı söz ediyorsunuz?" dedi, önden giden ve kendisini izlemediğimizi görünce geri dönen M. Verdurin. "Bakın," dedi Brichot'ya, "Hiçbir şeyi abartmamak gerekir. Adam öldü diye, öyle olmadığı halde, bir dâhi haline getirmenin anlamı yok. İyi piyano çalardı, tamam, özellikle de aramızda başarılıydı; başka ortamlarda bir hiçti. Karım onu beğenmiş ve bir şöhret kazandırmıştı. Mme Verdurin'in huyunu bilirsiniz. Hatta daha da ileri gidip şunu belirteceğim ki, Dechambre şöhreti açısından doğru zamanda, tam kıvamındayken öldü; minik ıstakozların da o eşsiz Pampille tarifine göre, aynı şekilde tam kıvamında pişeceklerini umuyorum (siz bitmez tükenmez yakınmalarınızla her tarafından rüzgâr alan bu kalede oyalanmaya devam etmezseniz tabii). Dechambre öldü diye hepimizi öldürmek istemezsiniz herhalde; üstelik bir yıldır, konsere çıkmadan önce, kısacık bir süre için de olsa, eski ustalığına kavuşabilmek için gam çalmak zorunda kalıyordu. Ayrıca bu gece, Dechambre'dan çok farklı bir sanatçıyı dinleyeceksiniz, en azından kendisiyle tanışacaksınız, çünkü kerata akşam yemeğinden sonra çoğunlukla iskambil uğruna sanattan vazgeçiyor; karımın (Dechambre'ı, Paderewski'yi ve diğerlerini keşfettiği gibi) keşfettiği bir delikanlı: Morel. Serseri, hâlâ gelmedi. Son treni karşılamaya bir araba göndermek zorunda kalacağım. Yanında eski bir aile ahbabını getirecek; adam fazlasıyla canını sıkıyormuş, ama babası kızmasın diye, Doncieres'de yanında kalmak yerine, mecburen onu da buraya

getiriyor: Charlus Baronu." Müritler içeri geçti. Ben üstümdekileri çıkarırken geride, yanımda kalmış olan M. Verdurin, eşlik etmek üzere yanınıza katacak bir hanım misafiri olmayan ev sahiplerinin alışkanlığıyla, şakalaşarak koluma girdi. "Yolculuğunuz iyi geçti mi?" - "Evet, M. Brichot bana çok ilginç şeyler anlattı," dedim, yer adlarıyla ilgili etimolojileri düşünerek, ayrıca Verdurin'lerin Brichot'yu çok takdir ettiklerini duymuş olduğum için. "Kendisinden bir şey öğrenmemiş olsaydınız, şaşardım," dedi M. Verdurin, "hep gölgede kalmayı tercih eden, bildiklerini pek az dile getiren bir adamdır." Bu iltifat pek isabetli gelmedi bana. "Çok hoş bir insan," dedim. "Harikadır, fevkaladedir, katiyen ukala değildir, hayalgücü müthiştir, esnektir, karım da, ben de, çok severiz kendisini!" diye cevap verdi M. Verdurin, abartılı bir tavırla, ezberlenmiş bir dersi tekrarlarcasına. Brichot'ya ilişkin sözlerindeki alayı ancak o zaman anlayabildim. Acaba M. Verdurin, benim sözünü işittiğim eski günlerden beri, karısının boyunduruğundan kurtuldu mu diye düşündüm.

Heykeltıraş, Verdurin'lerin M. de Charlus'ü evlerine kabul etmeye razı olmalarına çok şaşırdı. M. de Charlus'ün, herkesçe tanındığı Saint-Germain muhitinde, sadece birkaç yakınının bildiği (büyük çoğunluğun habersiz olduğu, bazıları için şüphe konusu olsa da daha ziyade coşkulu, ama platonik dostluklar, tedbirsizlikler olarak yorumlanan ve kötü niyetli bir Gallardon, bir imada bulunmayı göze aldığında omuz silken, her şeyden haberdar birkaç kişi tarafından özenle gizlenen) yaşama biçimi, kendi çevresinin dışında, tam tersine, tıpkı kimi top seslerinin, ancak araya sessiz bir bölge girdiğinde duyulması gibi, sürekli olarak eleştirilirdi. Zaten eşcinselliğin canlı timsali olarak tanındığı bu burjuva ve sanatçı çevrelerinde, yüksek sosyetedeki önemli mevkii, ne kadar asil bir soydan geldiği hiç bilinmezdi; benzer biçimde, Romanya'da Ronsard bir asilzade olarak tanınır, ama şiirleri hiç bilinmez. Üstelik Romanya'da Ronsard'ın asaleti bir yanılgıya dayanır. Aynı şekilde, ressamlar, oyuncular muhitinde, M. de Charlus'ün bu kadar kötü bir şöhreti olmasının nedeni de, hiçbir akrabalığı olmayan ya da belki çok uzaktan akrabası olan, akıllardan çıkmayan bir polis baskınında, belki de yanlışlıkla tutuklanmış, Leblois de Charlus Kontu adında biriyle karıştırılmasıydı. Sonuç olarak, M. de Charlus'le ilgili anlatılan bütün hikâyeler, aslında sahte Charlus'e aitti. M. de Charlus'le ilişkide bulunduklarına yemin eden birçok profesyonel vardı, yalan da söylemiyorlardı, çünkü sahte Charlus'ün gerçek Charlus olduğunu sanıyorlardı; sahte Charlus ise, biraz asalet özentisiyle, biraz da

ahlâksızlığını gizlemek için, bu karışıklığı pekiştiriyor olabilirdi; gerçek Charlus (tanıdığımız baron) için uzun süre boyunca zararlı olan bu durum, daha sonra, çöküşe geçtiğinde, bir kolaylık haline geldi, çünkü ona da, "Ben o değilim," deme fırsatı sağladı. Sözünü ettiğimiz sırada, aslında bahis konusu olan, baron değildi. Son olarak, bir gerçek (baronun eğilimleri) konusundaki yorumların yanlışlığına katkıda bulunan bir şey daha vardı: Baronun, tiyatro âleminde, nedendir bilinmez, katiyen hak etmediği halde adı eşcinsele çıkmış bir yazarla, samimi ve son derece namuslu bir dostluğu olmuştu. İkisi birlikte bir prömiyerde görüldüklerinde, "Anlarsınız ya," denirdi; aynı şekilde, Guermantes Düşesi'nin de, Parma Prensesi'yle ahlâkdışı ilişkisi olduğu zannedilirdi; bu efsaneyi yıkmak imkânsızdı, çünkü yıkılması için, bu iki soylu hanımın yakınında olmak gerekirdi, oysa söylentiyi yayanlar, kendilerini ancak tiyatroda dürbünleriyle görür ve yanlarındaki koltukta oturan kişiye iletirlerdi iftirayı. Heykeltıraş da, M. de Charlus'ün yaşama biçiminden yola çıkarak, baronun ailesi, unvanı ve soyadı hakkında hiçbir bilgisi olmadığından, hiç tereddütsüz, sosyetede pek düşük bir mevki sahibi olduğu sonucunu çıkarıyordu. Nasıl ki Cottard, tıp doktoru sıfatının hiçbir anlamı olmadığını, hastanede stajyer doktor sıfatınınsa bir anlamı olduğunu herkesin bildiğini zannediyorsa, sosyete mensupları da, kendi soyadlarının sosyal önemi konusunda herkesin kendileri ve kendi muhitlerinin insanlarıyla aynı fikirlere sahip olduğu yanılgısı içinde yaşarlar.

Agrigento Prensi, yirmi beş Louis altını borçlu olduğu bir kulüp komisinin gözünde, geçim kaynağı karanlık bir yabancıydı ve ancak üç düşes kız kardeşinin de dahil olduğu Saint-Germain muhitinde önem kazanırdı, çünkü soylu bir beyefendi, kendisine pek önem vermeyen mütevazı insanları değil, kim olduğunu bilen seçkinleri etkiler. M. de Charlus de, o geceden başlayarak, Patron'un en ünlü dük aileleri hakkında fazlasıyla yüzeysel fikirlere sahip olduğunu görecekti. Verdurin'lerin, o "müstesna" salonlarına yoz bir şahsı sokmalarının yanlış bir adım olacağından hiç kuşku duymayan heykeltıraş, Patroniçe'yi bir kenara çekmeyi görev bildi. "Kesinlikle yanılıyorsunuz, ayrıca ben bu tür şeylere asla inanmam; üstelik doğru olsa bile, şunu bilin ki, benim için tehlikeli bir yanı yok!" diye cevap verdi Mme Verdurin, küplere binerek, çünkü çarşambalarının en önemli unsuru olan Morel'i kırmamak, her şeyden önde geliyordu onun için. Cottard'a gelince, bu konuda görüş bildiremedi, çünkü yukarı çıkıp "inzivaya çekilerek" - "ufak bir iş halletmek" için izin istemiş,

sonra da bir hastası için çok acil bir mektup yazmaya, M. Verdurin'in odasına gitmişti.

Ziyarete gelmiş olan ve kendisini yemeğe alıkoyacaklarını düşünen, Parisli önemli bir yayıncı, küçük kabile nezdinde yeterince seçkin sayılmadığını anlayıp aceleyle, sert bir tavırla yanımızdan ayrıldı. Uzun boylu, yapılı, çok esmer, çalışkan, keskin tavırlı bir adamdı. Abanozdan bir kâğıt açacağına benziyordu.

Eski bir dostuyla oynadığı iskambil oyunundan kalkıp o gün toplanmış başakların, gelinciklerin, kır çiçeklerinin ve aynı motifin, iki asır önce, çok ince zevkli bir ressam tarafından yapılmış, tek renkli resimlerinin sergilendiği dev salonunda bizi karşılayan Mme Verdurin, bir yandan bizimle sohbet ederken bir yandan da oyununu bitirmek için iki dakika izin istedi. İzlenimlerim konusunda söylediklerim, Mme Verdurin'i pek hoşnut etmedi. Mme Verdurin'le kocasının, her öğleden sonra, bu falezden, özellikle de La Raspeliere'in terasından görünen, güzelliğiyle ünlü, benim görmek için kilometrelerce yol katedeceğim o güneş batışlarından çok daha erken bir saatte eve döndüklerini öğrenmek beni dehşete düşürmüştü. "Evet, eşi benzeri yoktur," dedi Mme Verdurin, laf olsun diye, dev pencerelerden oluşan camekânlı kapıya şöyle bir göz atarak. "Sürekli gördüğümüz halde hiç bıkmıyoruz," diyerek tekrar kâğıtlarına döndü. Oysa ben, heyecandan, iyice talepkâr olmuştum. Elstir'in tam bu saatlerde, onca rengi yansıttıkları sırada müthiş güzel olduğunu söylediği Darnetal kayalıklarını salondan göremediğimden yakınıyordum. "Onları buradan göremezsiniz, bahçenin sonuna, 'Körfez manzarasına' gitmeniz gerekir," dedi Mme Verdurin. "Oradaki bankta, bütün panorama önünüze serilir. Ama tek başınıza gidemezsiniz, kaybolursunuz. İsterseniz götüreyim sizi," diye ekledi yarım ağızla. "Olur mu canım? Geçen günkü ağrıların yetmedi mi, tekrar mı çekmek istiyorsun? Tekrar gelir, körfez manzarasını başka bir gün görür." Israr etmedim; salonlarına, yemek odalarına kadar nüfuz eden bu güneş batışının, La Raspeliere'i bütün eşyalarıyla tuttuklarında ödedikleri yüksek kirayı haklı çıkaran, ama nadiren dönüp baktıkları harikulade bir resimmiş, değerli bir Japon minesiymiş gibi, varlığını bilmenin, Verdurin'lere yettiğini anladım; onlar için asıl mesele, burada hoşça vakit geçirmek, gezinmek, güzel yemekler yemek, sohbet etmek, sevimli dostlarını ağırlayıp onlar için eğlenceli bilardo partileri, ziyafetler, neşeli çay davetleri düzenlemekti. Bununla birlikte, daha sonra, yöreyi ne kadar akıllıca öğrenip tanıdıklarını

ve misafirleri için, onlara dinlettikleri müzik kadar "duyulmamış" gezintiler düzenlediklerini gördüm. La Raspeliere'in çiçeklerinin, sahil yollarının, eski evlerin, bilinmeyen kiliselerin, M. Verdurin'in hayatındaki rolü o kadar büyüktü ki, kendisini sadece Paris'te gören ve deniz kenarındaki, kırlardaki sayfiye hayatının yerine şehre ait lüksleri koyan kişiler, M. Verdurin'in kendi hayatı hakkındaki fikrini, bu zevklerin kendi gözünde kendisine kazandırdığı önemi anlayamazlardı. Bu önemi artıran bir başka unsur da, Verdurin'lerin nazarında, satın almayı düşündükleri La Raspeliere'in, yeryüzünde eşi benzeri bulunmamasıydı. İzzetinefisleri nedeniyle La Raspeliere'e atfettikleri bu üstünlük, benim coşkumu da affettiriyordu onların gözünde; aksi takdirde, heyecanımdan kaynaklanan, (bir zamanlar Berma'yı seyretmenin yaşattığına benzeyen) ve samimiyetle kendilerine itiraf ettiğim hayal kırıklığım, canlarını sıkabilirdi.

Patroniçe birdenbire, "Arabanın sesini duyuyorum, geri dönüyor," diye mırıldandı. Kısaca belirtelim ki, Mme Verdurin, yaşın getirdiği kaçınılmaz değişikliklerin haricinde de, evinde Swann'la Odette'e küçük cümleciği dinlettiği zamanki haline benzemiyordu. Aynı cümlecik çalındığında bile, bir zamanlar takındığı, hayranlıktan bitkin düşmüş tavrı takınmak zorunda kalmıyordu artık, çünkü bu ifade, yüzüne temelli yerleşmişti. Bach'ın, Wagner'in, Vinteuil'ün, Debussy'nin yol açtığı sayısız başağrısının etkisiyle, Mme Verdurin'in alnı, romatizmanın çarpıttığı uzuvlar gibi, dev boyutlara ulaşmıştı. İki yanında gümüşi saçların uzandığı, Armoni'nin ebediyen dönüp durduğu, iki güzel, alev alev, sancılı ve sedefli küreyi andıran şakakları, Patroniçe'nin konuşmasına gerek kalmadan, onun adına, "Bu gece beni neyin beklediğini biliyorum," der gibiydiler. Yüz hatları artık aşırı güçlü estetik izlenimleri art arda belirtme zahmetine girişmiyorlardı, çünkü yıpranmış, olağanüstü çehresinde, bu hatların kendileri, izlenimlerin daimi ifadesi gibiydiler. Güzelliğin yaşatacağı kaçınılmaz ıstıraplara karşı bu tevekkülün ve son dinlenen sonatın ardından daha yeni kendine gelirken elbiseler giyinmenin gerektirdiği cesaretin sonucunda, Mme Verdurin, en acımasız müziği dinlerken bile küçümsercesine soğukkanlı bir yüz ifadesi takınır, iki kaşık aspirinini dahi saklanarak yutar olmuştu.

Açılan kapıdan içeri Morel'in ve arkasından M. de Charlus'ün girdiğini görünce, M. Verdurin, rahatlayarak, "Hah, işte geldiler," diye haykırdı. Verdurin'lerde akşam yemeğini katiyen bir sosyete daveti olarak değil, bir fuhuş evine gitmek gibi gören M. de Charlus, hayatında ilk kez bir geneleve

adım atan ve çaçaya aşırı saygı gösterilerinde bulunan bir okul çocuğu gibi çekinmekteydi. Çekingenlik sahte bir tavrı ortadan kaldırdığı ve bilinçdışını imdada çağırdığı anda uyanan geleneksel terbiye kavramı, (açılan kapıda belirdiğinde) M. de Charlus'ün her zamanki erkeksi ve soğuk görünme arzusunu bastırdı. Böyle bir içgüdüsel ve irsi terbiye duygusu, yabancılar karşısında harekete geçtiğinde, söz konusu şahıs, ister soylu olsun, ister burjuva, bir Charlus'se eğer, yeni bir salona girişini yönlendiren, ev sahibesinin karşısına gelinceye kadarki tutumunu biçimlendiren, bir tanrıça misali yardıma koşan veya bir ikiz gibi cisim bulmuş bir kadın akrabanın ruhudur daima. İyiliksever Protestan bir kuzini tarafından yetiştirilmiş olan genç bir ressam, yeni bir salona başı yana eğik, hafifçe titreyerek, gözleri gökyüzüne çevrili, elleri görünmez bir manşonda kenetlenmiş halde girer; kuzinin canlanan görüntüsü, gerçek ve koruyucu varlığı, çekingen sanatçının sofayla küçük salon arasındaki, uçurumlarla dolu mesafeyi, agorafobiye kapılmadan aşmasına yardımcı olur. Hatırası bugün ressamı yönlendiren dindar akraba da, yıllar önce bir odaya bu şekilde girer, öyle acıklı bir tavrı olurdu ki, görenler bir felaket haberi getirdiğini zannederler, sonra, tıpkı bugünkü ressam gibi, onun da ilk sözlerinden, bir teşekkür ziyaretine gelmiş olduğunu anlarlardı. Hayatın, henüz gerçekleşmemiş eylem uğruna, geçmişin en saygın, bazen en kutsal, bazen de sadece en masum miraslarını sürekli bir bayağılaştırma içinde kullanmasını, bozmasını gerektiren bu yasa uyarınca, bu örnekte, aynı yasa başka bir görünüm doğursa da, Mme Cottard'ın, kadınsı tavırları ve düşüp kalktığı kişiler nedeniyle ailesini çok üzen bir yeğeni, bir salona daima neşeyle, sanki size bir sürpriz yapmaya veya bir mirasa konduğunuzu haber vermeye gelmiş gibi, aslında bilinçdışı kalıtıma ve yanlış bedendeki cinsiyetine bağlı olduğundan, nedenini sormanın da anlamsız olacağı bir mutlulukla ışıl ışıl halde girerdi. Parmak uçlarına basarak yürür, elinde bir kartvizit cüzdanı taşımadığına herhalde kendi de şaşar, elini uzatıp teyzesinden gördüğü gibi kırıtarak konuşur, bakışları, sadece aynaya yöneldiğinde, başı açık olduğu halde, adeta bir gün Mme Cottard'ın Swann'a sorduğu gibi, şapkası düzgün mü diye kontrol etmek istercesine tedirginleşirdi. İçinde yaşadığı muhitin, bu kritik anda, kendisine farklı örnekler, başka kibarca kıvrılıp bükülmeler ve son olarak da, belirli durumlarda, basit küçük burjuvalar karşısında, genellikle saklı tutulan, en nadir incelikleri ortaya çıkarıp kullanmayı bilmek gerektiği şiarını sağladığı M. de Charlus'e gelince, Mme Verdurin'e doğru, sıçrayarak, yapmacık bir edayla, salıntılı yürüyüşü giydiği jüponlar

tarafından engelleniyormuşçasına ağır, geniş hareketlerle, öylesine pohpohlanmış, şeref duymuş bir tavırla ilerledi ki, gören, Patroniçe'nin evine kabul edilmenin, kendisi için yüce bir lütuf olduğunu zannederdi. Memnuniyetin görgüyle yarıştığı, hafif yana eğik çehresi, minik nezaket çizgileriyle kırış kırıştı. Doğanın bir hata sonucu M. de Charlus'ün bedenine yerleştirdiği kadın, o anda o kadar ortadaydı ki, insan Mme de Marsantes'ı görmüş gibi oluyordu. Hiç şüphesiz, baron bu hatayı gizlemek ve erkeksi bir görünüme bürünmek için çok çabalamıştı. Ama tam bunu başarmışken, bu süre içinde eğilimleri değişmediğinden, kadın hissiyatı alışkanlığı, bu kez kalıtımdan değil, kişisel yaşayışından kaynaklanan yeni bir kadın görünümü veriyordu kendisine. Üstelik, giderek sosyal konularda bile kadınca düşünmeye başladığı için –yalnız başkalarına değil, kendi kendine de yalan söyledikçe, insan yalanını fark etmez olduğundan, bu durumun farkına bile varmadan– bedenine (Verdurin'lerin salonuna girerken) bir büyük soylunun bütün kibarlığını sergilemesini emrettiği halde, M. de Charlus'ün artık anlamaz olduğu şeyi gayet iyi kavrayan bu beden, baronu "hanım hanımcık" sıfatına layık kılacak ölçüde, bir soylu hanımefendinin bütün cazibesini gözler önüne serdi. Ayrıca, M. de Charlus'ün görünümünü, mutlaka babalarına benzemeyen oğulların, eşcinsel olmasalar, kadınlara düşkün olsalar bile, annelerinin kutsallığına saygısızlığı çehrelerinde ortaya koydukları gerçeğinden tamamen ayırabilir miyiz? Ama ayrı bir bölüm gerektirecek bu "annenin kutsallığına saygısızlık" konusunu bir yana bırakalım.

M. de Charlus'teki bu dönüşümü başka nedenler yönlendirdiği ve bedeni, tamamen fiziksel birtakım "mayalanmalarla", zaman içinde kadın bedenleri kategorisine geçtiği halde, burada belirttiğimiz değişikliğin kaynağı maneviydi. İnsan kendini hasta zannede zannede, hastalanır, zayıflar, yataktan kalkacak gücü kendinde bulamaz, sinirsel bağırsak iltihabı baş gösterir. Erkeklere sevecenlikle yaklaşa yaklaşa, kadınlaşılır, adımlar, hayali bir elbiseye takılır. Sabit fikir, (başka durumlarda sağlığı bozması gibi) böyle durumlarda cinsiyeti değiştirebilir. Baronu izleyen Morel, gelip bana selam verdi. O andan itibaren Morel'de meydana gelen çifte değişiklik, kendisiyle ilgili, (ne yazık ki vaktinde hesaba katamadığım) kötü bir izlenim uyandırdı bende. Nedenini açıklayayım. Babası gibi uşaklık yapmak zorunda kalmayan Morel'in, genelde son derece küçümseyici bir laubalilikten hoşlandığını daha önce belirtmiştim. Bana fotoğrafları getirdiği gün, benimle, bir kez olsun beyefendi diye hitap etmeden, yüksek

perdeden konuşmuştu. Mme Verdurin'in evinde, Morel'in karşımda, hem de sadece benim karşımda, yerlere kadar eğildiğini görmek, ağzından çıkan ilk sözlerin, bana yönelik, müthiş bir saygıyla yüklü –kaleminden veya dudaklarından dökülmesi imkânsız sandığım– sözler olduğunu işitmek, benim için ne büyük bir sürprizdi! Benden bir şey isteyeceğini derhal hissettim. Bir iki dakika sonra beni bir kenara çekti, bu sefer benimle üçüncü tekil şahsı kullanarak konuşacak kadar ileri giderek, "Beyefendi, babamın, amcasının yanında ne tür bir hizmette bulunduğunu Mme Verdurin'le davetlilerinden tamamen gizlerse, bana büyük bir iyilik etmiş olacak," dedi. "Babamın ailenizin yanında kâhyalık yaptığını, onu neredeyse ailenizin düzeyine getirecek kadar büyük bir araziyi yönettiğini söylemeniz daha iyi olur." Morel'in ricası benim için son derece can sıkıcıydı; babasının mevkiini yüceltmek zorunda kalmam umurumda değildi, ama kendi ailemin, en azından görünürdeki servetini bu derece abartmayı abes buluyordum. Yine de, Morel o kadar bedbaht, o kadar ısrarlı görünüyordu ki, isteğini geri çevirmedim. "Hatta yemekten önce, beyefendi Mme Verdurin'i bir kenara çekmek için kolaylıkla bir bahane bulabilir," dedi yalvarır bir tonda. Gerçekten de öyle yaptım ve elimden geldiğince Morel'in babasının mevkiini yüceltip kendi ailemin yaşayışını, "dünya malı"nı fazla abartmamaya çalıştım. Büyükbabamı uzaktan tanıyan Mme Verdurin şaşırdığı halde, söylediklerim kolayca kabul edildi. Patroniçe, incelikten yoksun bir kadın olduğu ve (küçük yuvanın bozguncusu olan) ailelerden nefret ettiği için de, çok eskiden büyükdedemi görmüş olduğunu belirtip, kendisinden, küçük topluluktan hiçbir şey anlamayacak, hafif geri zekâlı, kendi deyimiyle, "beş yıldız" olmayan biri gibi söz ettikten sonra, "Zaten aile denilen şey o kadar sıkıcıdır ki, insan ancak ondan kurtulmaya heves edebilir," dedi; hemen ardından da, büyükbabamın babasının, (ben kendisini tanımamıştım, ama evde çok sözü edilirdi) az rastlanır derecedeki cimriliğinden arasıra kuşkulanmış olduğum halde (oysa pembeli hanımın dostu ve Morel'in babasının patronu olan büyükamcam, şatafat düşkünü sayılacak kadar cömertti), kesin olarak bilmediğim bu özelliğini anlattı: "Büyükbabanızın böyle seçkin bir kâhyası olması, bir ailede her çeşit insan bulunabileceğini gösteriyor. Büyükbabanızın babası o kadar cimriydi ki, son dönemlerinde, beyni birazcık sulandığında –laf aramızda, hiçbir zaman fazla akıllı olmamıştır, siz hepsini telafi ediyorsunuz– dolmuşa binmek için on beş santim harcamaya razı olamıyordu. Bu durumda, peşine birini takıp parayı sürücüye gizlice ödetmek ve nekes ihtiyara, devlet bakanı olan dostu

M. de Persigny'nin, ücret ödemeden dolmuşlara binmesini sağladığını söylemek zorunda kalmışlardı. Her neyse, bizim Morel'in babasının böyle saygıdeğer biri olmasına çok sevindim. Ben lise öğretmeni diye biliyordum, ama önemli değil, yanlış anlamışım. Aslında pek de önemi yok, şunu belirtmek isterim ki, biz burada sadece kişinin öz değerine, kişisel katkısına, benim katılım dediğim şeye önem veririz. Yeter ki sanatkâr olunsun, tek kelimeyle, yeter ki cemaatten olunsun, gerisi önemli değildir." Morel'in cemaatten biri olması, –öğrenebildiğim kadarıyla– kadınları da erkekleri de yeterince sevdiğinden, her iki cinsin de, diğer cins üzerindeki deneylerinden yararlanarak hoşuna gitmeyi bilmesinden kaynaklanıyordu; bu konuyu ileride ele alacağız. Ama burada belirtilmesi gereken şu ki, Mme Verdurin'le konuşacağıma söz verdikten, özellikle de geri dönüşü olmayan bu konuşmayı yaptıktan sonra, Morel'in bana gösterdiği "saygı", adeta büyü marifetiyle uçup gitti, hürmetkâr sözler kesildi, hatta Morel bir süre boyunca benden kaçtı, beni küçümsermiş gibi görünmek için elinden geleni yaptı; mesela Mme Verdurin kendisine bir şey söylememi, bir parçayı çalmasını istememi rica ettiğinde, Morel müritlerden biriyle konuşmasına devam ediyor, sonra bir başkasına geçiyor, yanına gittiğimde yerini değiştiriyordu. Birileri mecburen kendisine bir şey söylediğimi üç dört kere tekrarlıyor, neden sonra, zoraki, kısa bir cevap veriyordu. Ama eğer ikimiz yalnızsak, açık yürekli, dostça bir tavır takınıyordu; kişiliğinin çok hoş bir yanı da vardı. Yine de o ilk geceden çıkardığım sonuç, Morel'in aşağılık bir mizacı olduğu, gerektiğinde hiçbir bayağılıktan kaçınmadığı ve minnet nedir bilmediğiydi. Bu bakımdan ortalama insandan farksızdı. Ama ben büyükanneme biraz benzediğim ve insanların çeşitliliğinden, onlardan bir şey beklemeden, kendilerine kızmadan hoşlandığım için, Morel'in alçaklığının üzerinde durmadım, neşeli zamanlarında bu neşesi hoşuma gitti, hatta insan doğasıyla ilgili bütün yanlış bilgilerini taradıktan sonra, benim kendisine gösterdiğim sevecenlikte çıkarcılık olmadığını, hoşgörümün, basiret yoksunluğundan değil, onun iyilik dediği şeyden kaynaklandığını fark ettiğinde (bu da zaman zaman kesintiye uğruyordu, çünkü ilkel ve kör vahşetine anlaşılmaz geri dönüşleri vardı) bana gösterdiği, sanırım içten dostluk, beni memnun etti; özellikle de, hayranlık uyandıran bir virtüozluktan ileri gitmeyen, ama (Morel zihinsel anlamda gerçek bir müzisyen olmasa da) bana çok güzel müzikleri yeniden ya da ilk kez dinleme imkânı sağlayan sanatıyla büyülendim. Sonraları, gerçek üstünlükleri düşünüldüğünde mütevazı sayılabilecek, ama birinci sınıf bir

menecer (Mme de Guermantes, kendisini gençken çok farklı biri olarak tanımış ve kendisi için bir sonat bestelediğini, bir yelpazeyi resimlediğini ileri sürmüş olduğu halde, bu yeteneklerini bilmediğim M. de Charlus), bu virtüozluğu, kendisinin kat kat artırdığı, çok yönlü bir sanat anlayışının hizmetine sunmayı başardı. Rus Balesi'nden, ustalığı dışında bir özelliği bulunmayan bir sanatçının, Diaghilev tarafından yetiştirilişini, eğitilişini, her bakımdan geliştirilişini düşünmek, bu örneği anlamak için yeterli olur.

Morel'in mesajını Mme Verdurin'e iletmiş, M. de Charlus'le Saint-Loup'dan söz ediyordum ki, Cottard, yangın var diye bağırır gibi Cambremer'lerin gelişini haber vererek salona girdi. Mme Verdurin, (Cottard'ın henüz fark etmediği) M. de Charlus ve benim gibi yeni davetlilerin karşısında Cambremer'lerin gelişine o kadar önem veriyormuş gibi görünmek istemediğinden, hiç kıpırdamadı, bu duyuruya bir cevap vermedi ve zarafetle yelpazelenerek, bir Theâtre-Français markizinin sahte tonuyla, doktora, "Baron diyordu ki..." demekle yetindi.

Bu kadarı Cottard için çok fazlaydı! Eğitim ve yüksek mevkiler hızını düşürdüğü için, eskiden olsa göstereceği taşkınlıkla değilse de, her şeye rağmen Verdurin'lerin evinde bulduğu heyecanla, "Baron mu! Hangi baron? Nerede o baron?" diye haykırdı, bir yandan kuşkuya yaklaşan bir şaşkınlıkla dolu bakışlarıyla etrafta bir baron arayarak. Mme Verdurin, hizmetkârı misafirlerinin yanında değerli bir kadeh kırmış bir ev sahibesinin yapmacık kayıtsızlığı ve Oğul Dumas'nın bir oyununda rol alan bir Konservatuar birincisinin yapay, aşırı tiz tonlamasıyla, yelpazesiyle Morel'in koruyucusunu göstererek cevap verdi: "İşte, Charlus Baronu, sizi takdim edeyim kendisine... Saygıdeğer Profesör Cottard." Aslında Mme Verdurin de soylu hanımefendiyi oynama fırsatı bulduğuna memnundu. M. de Charlus'ün uzattığı iki parmağı, profesör, "ilmin krallarına" yaraşır, iyi niyetli bir tebessümle sıktı. Ama Cambremer'lerin içeri girdiğini görünce donup kaldı; bu arada M. de Charlus de bir şey söylemek üzere beni bir köşeye sürüklüyor, bir yandan da, Almanlara özgü bir alışkanlıkla, kaslarımı yokluyordu. M. de Cambremer, yaşlı markize hiç benzemiyordu. Annesinin şefkatle söylediği gibi, "tamamen babasına çekmişti". Kendisinin sadece sözünü işitmiş, hatta canlı ve düzgün bir anlatımı olan mektuplarının bahsini duymuş kişiler için, dış görünüşü çok şaşırtıcıydı. Muhtemelen, insan zamanla bu görüntüye alışıyordu. Ama burnu, ağzının üstüne yerleşmek üzere, bu çehreye çizilebilecek onca çizgi arasından, tutup belki

de tek eğri çizgiyi seçmişti; elma kırmızısı Norman teni, bu eğriliğin işaret ettiği bayağılığı ve aptallığı, iyice belirginleştiriyordu. M. de Cambremer'in gözkapaklarının altında, Cotentin'in, gelip geçenlerin yol kenarında yüzlerce kavağın gölgesini sayabildiği güneşli günlerde öylesine duru ve huzurlu olan göğünün bir bölümü saklıydı belki de, ama bu ağır, çapaklı ve düşük gözkapakları, zekânın bile geçişini engellerdi. Bu yüzden de, insan, bu mavi bakışın inceliği karşısında morali bozularak, iri, eğri burna dönüyordu. M. de Cambremer, bir duyu yer değiştirimiyle, karşısındakine burnuyla bakıyordu. Bu burun çirkin değildi, aksine, fazlasıyla güzel, fazlasıyla güçlü, öneminden ötürü fazlasıyla gururluydu. Bu kemerli, cilalanmış, ışıl ışıl, gıcır gıcır burun, her haliyle, bakışların manevi yetersizliğini telafi etmeye hazırdı; ne yazık ki, göz bazen zekânın sergilendiği organsa, burun da (organların sıkı dayanışması ve birbirleri üzerindeki akla gelmedik yan etkileri ne olursa olsun), genellikle aptallığın kendini en kolay gösterdiği organdır.

M. de Cambremer'in her zaman, sabahları bile giydiği koyu renk giysilerin yerindeliği, tanımadıkları kişilerin plaj kıyafetlerinin küstah parıltısıyla gözleri kamaşan ve çileden çıkan insanları yatıştırsa da, mahkeme başkanının karısının, önsezili ve otoriter bir edayla, Alençon yüksek sosyetesine ilişkin tecrübesi sizinkinden fazla olan biri sıfatıyla, insanın M. de Cambremer'i görünce, daha kim olduğunu bile bilmeden, son derece seçkin, mükemmel bir terbiye görmüş, Balbec'teki diğer erkeklere benzemeyen, kısacası, yanında rahat nefes alınabilecek bir adam olduğunu derhal hissettiğini belirtmesine bir anlam vermek mümkün değildi. Balbec'in, kendi çevresini tanımayan sayısız turisti arasında boğulacak gibi olan mahkeme başkanının karısı için, M. de Cambremer, nışadırruhu gibiydi. Bana aksine, büyükannemin hiç tereddütsüz "çok bayağı" diye nitelendireceği türden bir insan gibi göründü; büyükannem, snobizm denen şeyi kavramadığı için, M. de Cambremer'in, "o kadar seçkin" bir ağabeyi olan, son derece müşkülpesent davranması beklenebilecek Mlle Legrandin'le evlenmeyi başarmış olmasına da çok şaşırırdı herhalde. M. de Cambremer'in bayağı çirkinliği konusunda söylenebilecek tek olumlu şey, biraz yöresel olduğu ve çok köklü bir yerelliği bulunduğuydu; insanda düzeltme isteği uyandıran hatalı yüz hatları, köylülerin, Normanca veya Latince kelimeleri yanlış telaffuz ettikleri veya yanlış anladıkları için, Brichot'nun ifadesiyle sicillerinde zaten bulunan bir aykırı kullanımı, bir ters anlamla ve telaffuz bozukluğuyla sabitleştirmelerinden ötürü, bizim

rahibin etimolojilerinde yanıldığı küçük Normandiya kasabalarını hatırlatıyordu. Aslında bu eski, küçük kasabalarda hoş bir hayat sürülebilir; aynı şekilde, M. de Cambremer'in de birtakım meziyetleri olsa gerekti, çünkü yaşlı markizin, oğlunu gelinine tercih etmesi anneliğe yorulabilirse de, çok sayıdaki evlatları arasından en az ikisi çeşitli meziyetlere sahip olan markiz, kendi fikrince, markinin ailenin diğer üyelerinden üstün olduğunu sık sık belirtirdi. Orduda geçirdiği kısa süre boyunca, arkadaşları Cambremer ismini çok uzun bulduklarından, katiyen hak etmediği Cancan[26] adını takmışlardı kendisine. Çağrıldığı yemek davetlerini, balık (kokmuş da olsa) veya ilk yemek getirildiğinde, "Oo, çok güzel bir hayvan doğrusu," diyerek canlandırmayı bilirdi. Aileye girdiğinde, o çevrenin tarzı diye düşündüğü her şeyi benimsemiş olan karısı da, kocasının erkek arkadaşlarıyla aynı seviyeye iner, belki de bir metres gibi kocasını memnun etmeye çalışarak, sanki bir zamanlar, bekârlık günlerinde sürdüğü hayatı onunla paylaşmışçasına, kocasından subaylara, rahat bir tavırla, "Cancan'la görüşebilirsiniz. Cancan Balbec'e gitti, ama akşama dönecek," diye söz ederdi. Markiz, o gece Verdurin'lere giderek itibarını lekelediği için küplere biniyordu, gelmeyi, kira meselesi yüzünden, kayınvalidesinin ve kocasının ricası üzerine kabul etmişti. Ama onlar kadar terbiyeli olmadığı için, asıl sebebi gizlemiyor, on beş gündür, hanım arkadaşlarıyla bu akşam yemeğinin dedikodusunu yapıyordu. "Kiracılarımıza akşam yemeğine gideceğimizi duymuşsunuzdur. Sırf bu yüzden zam istememiz gerekirdi. Aslında, zavallı, emektar La Raspeliere'imizi ne hale getirdiklerini merak etmiyor da değilim," diyordu, sanki orada doğmuş, bütün aile hatıralarını orada bulurmuş gibi. "Yaşlı bekçimiz dün yine söylüyordu, her taraf tanınmaz haldeymiş. Orada neler olup bittiğini düşünmeye cesaret edemiyorum. Sanırım tekrar taşınmadan önce her yeri dezenfekte ettirsek iyi olacak." Davete kurumlu, hırçın bir edayla, şatosu bir savaştan ötürü düşman işgaline uğramış, ama yine de orada kendini evinde hisseden ve işgalcilere davetsiz misafirler olduklarını göstermeye niyetli bir soylu hanımefendi havasında geldi. Mme de Cambremer ilk anda beni göremedi, çünkü M. de Charlus'le birlikte yan pencerelerden birinin girintisindeydik; baron, Morel'den, babasının ailemin yanında "kâhyalık" yaptığını öğrendiğini söylüyor, zekâma ve yüce gönüllülüğüme (Swann'la baronun ortak terimiydi bu) güvendiğini, benim yerimde olsalar, bayağı birtakım sersemlerin (beni uyarıyordu), ev sahiplerimize küçültücü gibi gelebilecek ayrıntıları ifşa etmekten duyacakları alçakça, soysuz hazzı bana

yakıştırmadığını belirtiyordu. Baron sözlerine, "Sırf benim kendisiyle ilgilenmem ve onu koruyucu kanatlarım altına almam bile, geçmişi silen, yüce bir davranıştır," diye son verdi. Bir yandan baronu dinler ve karşılığında zeki ve yüce gönüllü olarak tanınma umudu olmadan da, zaten yapacağım gibi, ketum davranmaya söz verirken, bir yandan da Mme de Cambremer'i seyrediyordum. Birkaç gün önce çay saatinde, Balbec'te otelin terasında yan yana bulunduğum yumuşak, tatlı nesneyle, şimdi gördüğüm, müritlerin boş yere dişlemeye çalışacağı, bir çakıl taşı kadar sert Normandiya peksimetini bağdaştırmakta güçlük çekiyordum. Kocasına annesinden geçmiş olan ve müritler kendisine takdim edildiğinde markinin şereflendirilmiş gibi bir tavır takınmasına yol açacağını bildiği saflığa peşinen sinirlenerek, öte yandan sosyete kadını görevlerini de yerine getirme arzusuyla, Brichot kendisine takdim edildiğinde, en şık hanım arkadaşlarından gördüğü şekilde onu kocasıyla tanıştırmak istedi, ama ya öfke, ya da gurur, görgüsünü gösterme isteğine baskın çıktı ve durumun gerektirdiği şekilde, "İzninizle size kocamı takdim edeyim," diyeceği yerde, "Sizi kocama takdim edeyim," diyerek, Cambremer'lerin bayrağını tepede dalgalandırmaya çalıştı; ne var ki marki, Brichot'nun karşısında, karısının tahmin etmiş olduğu gibi, yerlere kadar eğildi. Fakat Mme de Cambremer'in bu ruh hali, göz aşinalığı olan M. de Charlus'ü görünce, ansızın değişiverdi. Markiz, Swann'la ilişkisi sırasında bile, baronla tanışmayı başaramamıştı. Çünkü daima kadınların tarafını tutan, M. de Guermantes'ın metreslerine karşı yengesinden yana, Swann'ın yeni sevgililerine karşı ise, henüz karısı değilse de, uzatmalı sevgilisi olan Odette'ten yana ağırlığını koyan M. de Charlus, ahlâkın ödün vermez savunucusu ve evliliklerin sadık koruyucusu sıfatıyla, Mme de Cambremer'le tanışmayacağına dair Odette'e söz vermiş ve sözünü tutmuştu. Bu yanına yaklaşılmaz adamla nihayet Verdurin'lerde tanışacağı, Mme de Cambremer'in hayalinden bile geçmemişti şüphesiz. Bunun karısı için ne büyük bir mutluluk olduğunu bilen M. de Cambremer'in kendisi de duygulandı ve karısına, "Gelmeye karar verdiğinize memnunsunuz, değil mi?" der gibi baktı. Zaten, üstün nitelikli bir kadınla evlenmiş olduğunun bilinciyle, pek az konuşurdu. İkide birde, "Bendeniz," der, hem cehaletine uygun düştüğünü, hem de Jockey Kulübü'nden olmayan bilim adamlarına, avlanmayı seven bir adamın fabl okumuş da olabileceğini, aldırmaz bir iltifat kisvesi altında göstermesine imkân verdiğini düşündüğü bir La Fontaine ve bir de Florian fablı anlatırdı. İşin acıklı yönü, sadece iki fabl bilmesiydi. Bu yüzden de bu iki fabl, sık sık

tekrarlanırdı. Mme de Cambremer aptal bir kadın değildi, ama çok sinir bozucu kimi alışkanlıkları vardı. Onun isimleri çarpıtması, katiyen aristokrat horgörüsünden kaynaklanmazdı. O, asla Guermantes Düşesi gibi (ki düşesin, soyluluğu nedeniyle, böyle bir gülünçlüğe düşmekten, Mme de Cambremer'e göre daha uzak olması gerekirdi), pek seçkin bir soyadı sayılamayacak Julien de Monchâteau'yu bilmezden gelip (oysa bugün, yanına yaklaşılması en zor kadınlardan birinin soyadıdır), "kadıncağızın adı, Madame... Pico della Mirandola," demezdi. Hayır, Mme de Cambremer bir ismi yanlış söylediğinde, iyi niyetinden, bir gerçeği bilmezmiş gibi görünmek için öyle söyler, dürüstlüğünden bu gerçeği itiraf ettiği durumlarda da, değiştirmek suretiyle ismi gizlediğini düşünürdü. Örneğin bir kadını savunuyorsa, karşısında gerçeği söylesin diye yalvaran kişiye yalan söylemeyi istememekle birlikte, falanca hanımın, o sırada M. Sylvain Levy'nin metresi olduğunu gizlemeye çalışır, "Hayır... onunla ilgili hiçbir şey bilmiyorum," derdi, "zannederim adı Cahn mı, Kohn mu, Kuhn mu, tam çıkaramadığım bir beyefendiyi kendine âşık etti diye kendisini ayıplayanlar olmuştu; zaten yanılmıyorsam söz konusu beyefendi de çok uzun süre önce ölmüş, aralarında bir şey de olmamış." Bu, kimi yalancıların yöntemine benzeyen –onlarınkinin tersi– bir yöntemdir; bunlar, bir metrese ya da sadece bir erkek arkadaşa, yaptıklarını değiştirerek anlatırken, söylenen cümlenin (aynı şekilde Cahn, Kohn ve Kuhn'un) eklenmiş, konuşmayı oluşturan cümlelerden farklı türden, sahte temele oturan bir cümle olduğunu, karşılarındaki kişinin derhal anlamayacağını düşünürler.

Mme Verdurin kocasının kulağına eğildi: "Ben Charlus Baronu'nun koluna gireyim mi? Mme de Cambremer senin sağında oturacağına göre, nezaketi paylaştırmış olurduk." - "Olmaz," dedi M. Verdurin, "ötekinin unvanı daha yüksek." (M. de Cambremer'in marki olduğunu söylemek istiyordu.) "Sonuç olarak M. de Charlus ondan daha düşük seviyede." - "İyi öyleyse, prensesin yanına oturturum onu." Mme Verdurin, Prenses Şerbatof'u M. de Charlus'e takdim etti, ikisi de, birbirleri hakkında çok şey biliyorlarmış ve karşılıklı sır tutacaklarına söz veriyorlarmış gibi, sessizce eğildiler. M. Verdurin beni M. de Cambremer'e takdim etti. Yüksek sesi ve hafifçe tekleyen konuşmasıyla daha tek kelime etmeden, uzun boyunda ve renkli yüzünde fark edilen duraksama, insanı rahatlatmaya çalışarak, "Meseleyi bana aktardılar, her şeyi ayarlayacağız; cezanızı kaldıracağım; biz yamyam değiliz; her şey yoluna girecek," diyen bir subayın askeri tereddüdünü hatırlatıyordu. Marki elimi sıkarak, "Sanırım annemle

tanışıyorsunuz," dedi. "Sanmak" fiili, markinin nazarında bir ilk tanışmanın ölçülülüğüne uygun düşüyor, ama katiyen bir kuşku ifade etmiyordu, çünkü ardından, "Size kendisinden bir mektup getirdim," diye ekledi. M. de Cambremer, onca zaman yaşadığı yerleri tekrar görmekten, safça bir mutluluk duyuyordu. "Yabancılık hissetmiyorum," dedi Mme Verdurin'e, bakışları, kapıların üstündeki çiçek resimlerini, yüksek kaidelerinin üstündeki mermer büstleri tanıyıp hayranlıkla dolarak. Oysa yabancılık hissetmesi beklenirdi, çünkü Mme Verdurin kendine ait çok sayıda güzel antikayı La Raspeliere'e getirmişti. Bu açıdan bakıldığında, Mme Verdurin, Cambremer'ler her şeyi altüst ettiğini düşünse de, devrimci değil, onların anlayamadığı bir biçimde, akıllıca muhafazakârdı. Patroniçe'nin, eski malikâneden nefret ettiği ve şatafatlı pelüşlerin yerine basit bezler asarak şatoyu berbat ettiği yollu suçlamaları da, cahil bir rahibin, kendisinin Saint-Sulpice Meydanı'ndan aldığı süslerle ikame etmeyi uygun bulup ıskartaya çıkardığı eski ahşap oymaları tekrar yerlerine koydu diye piskoposluk mimarını eleştirmesi gibi, haksızlıktı. Son olarak, şatonun önünde, yalnız Cambremer'lerin değil, bahçıvanlarının da gurur kaynağı olan tarhların yerini, çok çeşitli bitkilerin yetiştirildiği bir bahçe almaktaydı. Cambremer'lerden başka efendi tanımayan ve Verdurin'lerin boyunduruğu altında, sanki arazi geçici olarak bir istilacının, kaba bir asker güruhunun işgaline uğramışçasına ezilen bahçıvan, mülküne el konmuş mal sahibine gizlice gidip şikâyette bulunuyor, arokaryalarına, begonyalarına, damkoruklarına, katmerli yıldızçiçeklerine gösterilen horgörüye ve böylesine zengin bir malikânede papatya gibi, baldırıkara gibi adi çiçekler yetiştirme cüretinin gösterilmesine kızıyordu. Mme Verdurin, bu gizli muhalefeti hissediyordu ve uzun süreli bir kira sözleşmesi yaptığı, hatta La Raspeliere'i satın aldığı takdirde, eski ev sahibinin, aksine çok bağlı olduğu bahçıvana yol verilmesini şart koşmaya kararlıydı. Bahçıvan, zor dönemlerde bedava çalışmıştı Mme de Cambremer'in hizmetinde, ona tapardı; buna rağmen, halktan insanlara özgü, en yoğun ahlâki horgörünün en tutkulu saygıyla iç içe girdiği, bu saygının da, unutulmamış eski hınçlarla üst üste bindiği o garip fikir bölünmesiyle, '70 savaşında, Doğu'daki bir şatosunda işgalcilerin baskınına uğrayıp bir ay boyunca Almanlarla temas halinde bulunmak zorunda kalmış olan Mme de Cambremer hakkında, sık sık şöyle derdi: "Saygıdeğer markiz, savaş sırasında Prusyalıların tarafını tuttuğu, hatta onları evinde barındırdığı için çok kınandı. Başka zaman olsa, anlaşılabilirdi, ama savaş sırasında

yapmamalıydı böyle bir şeyi. Doğru değil." Kısacası, markize ölünceye kadar sadık kalacaktı, iyiliğine saygısı sonsuzdu ve ihanet suçu işlediği konusunda hiçbir şüphesi yoktu. M. de Cambremer'in, La Raspeliere'i bıraktığı şekilde bulmuş gibi yapması, Mme Verdurin'in canını sıktı. "Oysa birtakım değişiklikler dikkatinizi çekmiş olmalıydı," dedi. "Her şeyden önce, Barbedienne'in o iri, bronzdan şeytanlarıyla o feci, küçük pelüş koltukları derhal tavanarasına gönderdim; kaldı ki, orası bile fazla onlara." M. de Cambremer'i bu şekilde tersledikten sonra, sofraya kadar ona eşlik etmek üzere kolunu uzattı. M. de Cambremer'se, "M. de Charlus'ten önce geçmeme imkân var mı?" diye düşünerek bir an duraksadı. Ama baronun, şeref koltuğuna oturtulmadığına göre, ev sahiplerinin eski dostu olduğuna hükmedip kendisine sunulan kola girdi ve Mme Verdurin'e, koloniye kabul edilmekten büyük gurur duyduğunu söyledi (küçük yuvaya verdiği bu adı, bir tatmin duygusuyla, gülerek söylüyordu). M. de Charlus'ün yanında oturan Cottard, kelebek gözlüğünün ardından barona bakıyor, kendisiyle tanışmak ve buzları eritmek maksadıyla, eskiden olsa katiyen gösteremeyeceği bir ısrarla, çekingenlikle kesintiye uğramayan, sevecen bakışlar yöneltiyor, göz kırpıyordu. Bir gülümsemeyle aydınlanan sevimli bakışları, gözlük camının arkasına sığmıyor, camın dört bir yanından dışarı taşıyordu. Her yerde kendi benzerlerini görmeye hazır olan baron, Cottard'ın da onlardan biri olduğuna ve kendisine göz ettiğine, hiç tereddütsüz kanaat getirdi. Profesöre karşı derhal, hoşlarına giden kişilere ne kadar hararetli bir yakınlık gösterirlerse, kendilerinden hoşlananları da o kadar aşağılayan eşcinsellerin katı tavrını takındı. Hiç şüphesiz, kaderin daima bizden esirgediği sevilmenin hoşluğu hakkında herkes yalan söyler, ama biz kendisini sevmediğimiz halde bizi seven kişinin, gözümüze çekilmez biri olarak görünmesi, etki alanı katiyen Charlus'lerle sınırlı olmayan, genel bir kuraldır. Bizi seviyor diye değil, bize musallat oluyor diye tanımladığımız bir kişiye, bir kadına, onun cazibesine de, sevimliliğine de, zekâsına da sahip olmayan herhangi birisinin arkadaşlığını tercih ederiz. Söz konusu kadın, bizim gözümüzde, bu özelliklerine, ancak bizi sevmekten vazgeçtikten sonra kavuşabilir. Bu açıdan bakıldığında, peşinde koşan, ama kendisinin hoşlanmadığı bir erkeğe eşcinselin duyduğu kızgınlık, bu evrensel kuralın gülünç sayılabilecek bir tezahürüdür. Ama eşcinselde bu kızgınlık, çok daha şiddetlidir. Bu yüzden de, sıradan insan, sinirlenmekle birlikte bunu gizlemeye çalıştığı halde, eşcinsel, bir kadına, örneğin M. de Charlus'ün, tutkusu canını sıkmakla birlikte gururunu da

okşayan Guermantes Prensesi'ne asla yapmayacağı şekilde, sinirini bozan erkeğe bunu amansızca hissettirir. Bir delikanlıyı kilometreler boyunca takip etmekten çekinmeyen, tiyatroda, delikanlının yanında arkadaşları da olsa, gözlerini ondan ayırmayan, hatta delikanlıyla arkadaşlarının arasını bozmayı göze alabilen eşcinselin, bir başka erkeğin kendisine özel bir yakınlık gösterdiği durumda, belki bu eğilimin kendisininkinin eşi olduğunu anlamadığından, belki kendisi söz konusu olduğunda yücelttiği bu eğilimin ahlâksızlık kabul edildiğini tatsız bir biçimde hatırladığından, belki kendisine zararı dokunmayacak koşullarda bir olay çıkararak eski saygınlığına kavuşma isteğiyle, belki arzuları tarafından, gözleri kör, bir tedbirsizlikten diğerine yönlendirilmediği bir anda, birden içinde uyanan deşifre olma korkusuyla, belki de karşısındaki kişi hoşuna gitse ona vermekten korkmayacağı zararı, bir başkasının, şüpheli tutumuyla kendisine vermesinin yarattığı öfkeyle, sırf hoşuna gitmeyen bir erkek kendisine bakıyor diye, ona şu sözlerle çıkıştığına şahit oluruz: "Beyefendi, siz beni ne sanıyorsunuz?" (Aslında neyse o zannedilmektedir.) "Sizi anlamıyorum, boşuna ısrar etmeyin, yanılıyorsunuz," der, icabında işi tokat atmaya vardırır; ihtiyatsızlık etmiş olan erkeği tanıyan biri çıktığında, öfkelenir: "Ne, bu iğrenç yaratığı tanıyor musunuz? Ne biçim bakıyor insana!.. Hiç böyle kırıtılır mı!" M. de Charlus bu kadar ileriye gitmedi, ama hafifmeşrep zannedildiklerinde, hafifmeşrep olmayan kadınların, daha da çok olanların takındığı, hakarete uğramış, buz gibi soğuk tavrı takındı. Bir eşcinsel, bir başka eşcinselle karşı karşıya geldiğinde, gördüğü şey, cansız olduğundan sırf izzetinefsini incitebilecek, kendisinin tatsız bir sureti değildir sadece; kendisiyle aynı şekilde yaşayan, davranan, dolayısıyla aşkları konusunda da ıstırap kaynağı olabilecek, kendinin bir eşini de görür. Bu yüzden de, kendini koruma içgüdüsüyle, muhtemel rakibini, gerek bu kişiye zarar verebilecek insanlara (1 numaralı eşcinsel, kendi konusunda bilgi sahibi olabilecek kişilerin nazarında 2 numaralı eşcinseli yerden yere çarparken, yalancı damgası yiyeceğinden endişelenmez), gerekse "kaptığı" ve belki kendi elinden kapılacak olan, kendisiyle yaptığı takdirde çok faydasını göreceği şeylerin aynısını diğeriyle yapmaya kalkışacak olursa hayatının mahvolacağı konusunda ikna edilmesi icap eden delikanlıya kötüleyecektir. Belki de tebessümünü yanlış yorumladığı bu Cottard'ın varlığının Morel'i düşüreceği (tamamen hayali) tehlikeleri düşünen M. de Charlus için, hoşuna gitmeyen bir eşcinsel, yalnız kendisinin karikatürü değil, aynı zamanda muhakkak bir rakipti de. Az bulunan bir malın ticaretini yapan bir tüccar,

temelli yerleşmeye geldiği taşra kasabasında, aynı meydanda, tam karşısındaki dükkânda aynı işi yapan bir rakibi bulunduğunu görünce, aşk maceralarını gizlemek için sakin bir yere gidip de oraya vardığı gün gittiği yerin asilzadesinde veya berberinde hiçbir şüpheye yer bırakmayan tavırları ve bir dış görünüşü fark eden bir Charlus kadar bozulur ancak. Tüccar genellikle rakibine düşman kesilir; bu düşmanlık bazen kasvete dönüşür ve kalıtımla böyle bir eğilimi az da olsa edinmişse, küçük kasabalarda tüccarın delirme emareleri gösterdiğine ve dükkânını satıp başka yere göçmeye ikna edilmedikçe iyileşmediğine şahit olunmuştur. Eşcinselin öfkesi daha da saplantılıdır. Asilzadenin ve berberin, genç arkadaşını daha ilk saniyeden itibaren arzuladıklarını anlamıştır. Arkadaşına, berberle asilzadenin birer haydut olduklarını, sırf ona yaklaşmalarıyla bile şerefini lekeleyeceklerini günde yüz kere söylese de, Harpagon gibi servetinin başında beklemek, elinden almasınlar diye geceleri kalkıp yoklamak zorundadır. Eşcinselin bir diğer eşcinseli müthiş bir süratle ve yanılmaz bir isabetle saptamasını sağlayan şey de, şüphesiz, ortak alışkanlıklar bulma arzusu veya rahatlığından çok, neredeyse, tek gerçek deneyim olan kendine ilişkin deneyimi kadar, bu rekabet korkusudur. Eşcinsel, benzerini saptarken, kısacık bir an yanılabilir, ama süratli bir ileri görüşlülük, kendisini gerçeğe yöneltir. M. de Charlus'ün yanılgısı da kısa sürdü. İlahi sağduyu, birkaç saniye içinde, Cottard'ın kendi türünden biri olmadığını, doktorun, kendisine yönelip sinirini bozmaktan öteye gitmeyecek veya daha vahimi, Morel'e yönelecek bir yaklaşımda bulunmasından korkmasının yersiz olduğunu gösterdi. Sakinleşen baron, hâlâ erdişi Venüs'ün geçişinin etkisi altında olduğundan, arasıra ağzını açma zahmetine katlanmadan, sadece dudaklarının kenarını gererek, Verdurin'lere hafifçe gülümsüyor, o erkeklik düşkünü adam, tıpatıp yengesi Guermantes Düşesi gibi, bir saniye sevecenlikle yanıp sönen bakışlar yöneltiyordu. "Sık sık ava çıkar mısınız beyefendi?" dedi Mme Verdurin, M. de Cambremer'e, küçümseyerek. Cottard, Patroniçe'ye, "Ski başımıza gelenleri anlattı mı size?" diye sordu. "En çok Chantepie[27] Ormanı'nda avlanıyorum," diye cevap verdi M. de Cambremer. "Hayır, hiçbir şey anlatmadım," dedi Ski. "Orman, adına layık mı?" diye sordu Brichot, M. de Cambremer'e, göz ucuyla bana bakıp; daha önce, Combray rahibinin etimoloji çalışmasını küçümsediğini Cambremer'lerden gizlememi rica etmiş, ama etimolojilerden bahsedeceğine de söz vermişti. "Herhalde anlayışım kıt, sorunuzu anlayamadım," dedi M. de Cambremer. "Demek istiyorum ki, gerçekten

öten saksağanlar var mı?" dedi Brichot. Bu arada Cottard, treni kaçırmalarına ramak kaldığını Mme Verdurin'in bilmemesine kahroluyordu. "Hadi," dedi Mme Cottard, kocasını teşvik ederek, "serüvenli yolculuğunuzu anlatsana." - "Gerçekten de alışılmışın dışında bir olaydı," diye anlatmaya başladı doktor. "Trenin istasyona girmiş olduğunu görünce, donup kaldım. Ski'nin yüzünden oldu. Sizin edindiğiniz bilgiler bir tuhaf azizim! Üstelik Brichot istasyonda bizi bekliyordu!" Brichot, görebildiği kadarıyla çevresine bir bakıp ince dudaklarıyla gülümseyerek, "Ben de Graincourt'da bir yosmaya rastlayıp oyalandığınızı düşünüyordum," dedi. "Susar mısınız lütfen! Karım bir duysa!" dedi profesör. "Bizim hanım kıskançtır." - "İlahi Brichot, hep böyledir zaten," diye haykırdı Ski; Brichot'nun açık saçık şakasına, âdetten olan neşeli karşılığı veriyordu, ama aslında, akademisyenin açık saçık şakalara meraklı olup olmadığını bilmiyordu. Bu beylik sözleri, alışılmış hareketlerle tamamlamak için de, Brichot'nun bacağına bir çimdik atmaktan kendini alamamış gibi yaptı. "Bu adam hiç değişmeyecek," diye devam etti Ski, sonra da, akademisyenin yarı yarıya kör oluşu yüzünden sözlerinin hem acıklı, hem de gülünç kaçtığını düşünmeden, ekledi: "Gözü hep kadınlardadır." - "Bir bilginle karşılaşmak böyle bir şey işte," dedi M. de Cambremer. "Ben on beş yıldır Chantepie Ormanı'nda avlanırım, ama adının ne anlama geldiğini hiç düşünmemiştim." Mme de Cambremer, kocasına ters baktı; Brichot'nun karşısında böyle alçalmasını istemezdi. Cancan'ın kullandığı her "basmakalıp" deyimin ardından, bütün bu deyimleri ter dökerek öğrenmiş olduğu için hepsinin girdisini çıktısını bilen Cottard, aptallığını itiraf eden markiye deyimlerin anlamsız olduğunu kanıtladıkça, markizin hoşnutsuzluğu daha da artıyordu. "Niye kuş beyinli? Sizce kuşlar diğer hayvanlardan daha mı aptal?" diyordu Cottard. "Aynı şeyi kırk kere söylemek, diyorsunuz. Niye özellikle kırk? Niye şekerleme yapmak? Niye kızılca kıyamet? Niye derbeder?" Bunun üzerine Brichot, her deyimin kökenini açıklayarak M. de Cambremer'i savunuyordu. Ama Mme de Cambremer, daha ziyade, bir kısmını eleştirmek, bir başka kısmını, belki de aynılarını, Feteme'de kopya etmek amacıyla Verdurin'lerin La Raspeliere'de yaptığı değişiklikleri incelemekle meşguldü. "Şu yamuk avize de neyin nesi, anlayamadım. Emektar Raspeliere'imi tanımakta güçlük çekiyorum," dedi teklifsizce aristokrat bir edayla, yaşını belirtmekten çok, eline doğduğunu söylemek istediği bir hizmetkârdan bahseder gibi. Kitabi bir anlatımı olduğu için de, "Ne olursa olsun, bana öyle geliyor ki, ben

başkalarının evinde otursam, her şeyi böyle değiştirmekten hicap duyardım," diye ekledi alçak sesle. "Onlarla birlikte gelmediğinize yazık ettiniz," dedi Mme Verdurin, M. de Charlus'le Morel'e; M. de Charlus'ün tekrar görüşmek isteyeceğini ve herkesle aynı trene binip gelme kuralına uyacağını umuyordu. "Chantepie'nin öten saksağan anlamına geldiğinden emin misiniz Chochotte?" diye ekledi, mükemmel ev sahibesi sıfatıyla, aynı anda bütün konuşmalara katıldığını göstermek için. "Şu kemancıdan bahsetsenize bana biraz," dedi Mme de Cambremer bana, "ilgimi çekti; ben müzik tutkunuyumdur, ondan söz edildiğini de duymuş gibiyim, beni aydınlatın." Morel'in M. de Charlus'le birlikte geldiğini öğrenmişti ve genç kemancıyı evine davet ederek baronla ilişki kurmayı umuyordu. Ama ben bu maksadını tahmin etmeyeyim diye, ekledi: "M. Brichot da ilgimi çekti." Çünkü çok kültürlü olmakla birlikte, tıpkı şişmanlığa eğilimli kimi insanların pek bir şey yemeyip bütün gün yürüdükleri halde göz göre göre şişmanlamaları gibi, Mme de Cambremer de, özellikle Feterne'de, gitgide kapalı bir felsefeye, giderek daha karmaşık bir müziğe istediği kadar derinlemesine dalsın, bu çalışmalardan başını kaldırdığında, gençliğinin burjuva arkadaşlıklarına bir son verebilmek, başlangıçta kocasının ailesinin de dahil olduğu çevreye ait zannettiği, daha sonra çok daha yukarıda ve çok daha uzakta bulunduklarını anladığı kişilerle ilişkiye girebilmek için dolaplar çeviriyordu. Markizin yeterince modern bulmadığı bir filozof olan Leibniz, zekâdan kalbe giden yolun uzun olduğunu söylemiştir. Mme de Cambremer de, ağabeyi gibi, bu yolu katedecek güçte değildi. Stuart Mill'i okumaktan vazgeçip Lachelier'ye dalan markiz, dış dünyanın gerçekliğine olan inancı azaldıkça, ölmeden önce bu dünyada iyi bir mevki edinmek için daha fazla hırsla gayret etmekteydi. Gerçekçi sanata gönül vermiş, hiçbir nesneyi, ressamlara ya da yazarlara konu olabilecek kadar mütevazı bulmaz olmuştu. Yüksek sosyeteyi konu alan bir tablo veya roman, midesini bulandırabilirdi ancak; Tolstoy'un bir mujiği, Millet'nin bir köylüsü, onun için toplumsal sınırlardı ve bir sanatçının bu sınırın ötesine geçmemesi gerekirdi. Ama kendi ilişkilerinin sınırını aşmak, düşeslerle görüşebilecek kadar yükselmek, bütün çabalarını yönlendiren amaçtı; şaheserleri incelemek suretiyle kendi kendini tabi tuttuğu manevi tedavi, doğuştan sahip olduğu, içinde giderek gelişen marazi snobizme karşı bu kadar etkisiz kalıyordu. Bu snobizm, gençliğindeki cimrilik ve zina eğilimlerini bile sonunda tedavi etmişti; bu bakımdan, diğer hastalıklara karşı adeta muafiyet kazandıran kimi tuhaf, kalıcı hastalıklara benziyordu. Markizi dinlerken,

ifade inceliklerini, bana hiçbir zevk vermedikleri halde, takdir etmekten de kendimi alamıyordum. Bunlar, belirli bir dönemde, aynı zihinsel çaptaki bütün insanların kullandığı ifadelerdi; öyle ki, bu ince ifade, dairenin bir yayı gibi, bütün çevresini belirleyip sınırlama imkânı verir. Bu yüzden de, bu ifadeleri kullanan insanlardan, kendilerini daha önce tanıyormuşum gibi, derhal sıkılırım, ama bunlar aynı zamanda üstün kişiler olarak tanınırlar ve birçok davette, çok hoş, kıymeti bilinmemiş kişiler olarak yanıma oturtulmuşlardır. "Bildiğiniz gibi hanımefendi, birçok ormanlık bölgenin isimleri, buralarda yaşayan hayvanlardan türemiştir. Chantepie Ormanı'nın yanı başında, Chantereine[28] Korusu vardır." - "Hangi kraliçenin söz konusu olduğunu bilmiyorum, ama kendisine iltifat ettiğiniz söylenemez," dedi M. de Cambremer. "Buyrun bakalım Chochotte," dedi Mme Verdurin. "Bunun haricinde, yolculuk iyi geçti mi peki?" - "Treni dolduran basit insancıkların dışında kimseye rastlamadık. Bu arada, M. de Cambremer'in sorusuna cevap vermek istiyorum: Burada reine, kralın karısı değil, kurbağadır. Kurbağaya bu bölgede uzun süre boyunca reine adı verilmiştir; aslında Reineville diye yazılması gereken Renneville de bunun bir kanıtıdır." M. de Cambremer, bir balığı işaret ederek, Mme Verdurin'e, "Güzel bir hayvan doğrusu," dedi. Bu, akşam yemeği davetlerinde, zannınca kendi payına düşeni ödediğini ve nezakette kusur etmediğini kanıtlayan iltifatlardan biriydi. ("Onları davet etmemize gerek yok," derdi sık sık karısına, herhangi bir arkadaşlarından söz ederken. "Bizi ağırlamak onları çok mutlu etti. Onlar bana teşekkür ediyorlardı.") "Ayrıca şunu da belirteyim ki, ben yıllardır hemen her gün Renneville'e giderim, başka yerden daha çok kurbağa görmedim orada. Mme de Cambremer, geniş arazilere sahip olduğu bir yörenin rahibini getirtmişti buraya; görünüşe bakılırsa, aynı kafa yapısına sahipsiniz onunla. Bir eseri yayımlandı." - "Bilmez miyim, müthiş bir ilgiyle okudum," diye cevap verdi Brichot riyakârlıkla. Bu cevapla dolaylı olarak gururu okşanan M. de Cambremer, uzun uzun güldü. "Ya! İşte bu, nasıl desem, coğrafya kitabının, özel lügatin yazarı, bizim bir zamanlar senyörü olduğumuz, Pont-â-Couleuvre[29] adlı küçük kasabanın ismini uzun uzun yorumluyor. Şüphesiz, o ilim deryasının yanında ben cahilin teki sayılırım, yine de, sayın rahip Pont-a-Couleuvre'e bir kere gittiyse ben bin kere gitmişimdir, ama o iğrenç yılanlardan bir tane bile gördüysem, şeytan çarpsın; sevgili La Fontaine bu hayvanı çok metheder, ama ben yine de iğrenç buluyorum." (Meşhur iki fabldan biri, İnsan ile Karayılan idi.) "Hiç karayılan görmemişsiniz, işin doğrusunu da

görmüşsünüz," diye cevap verdi Brichot. "Şüphesiz, sözünü ettiğiniz yazar, konusunu derinlemesine biliyor, fevkalade bir kitap yazmış." - "Hem ne kitap!" diye haykırdı Mme de Cambremer. "Yeri gelmişken belirtmek isterim ki, o kitap, insanüstü bir sabır ve dikkat gerektiren bir çalışmanın ürünüdür." - "Hiç şüphesiz, birtakım kilise kayıtlarına başvurmuş; buradan, laik senyörlerin ve kilise vakfı kurucularının adlarını bulmuş olabilir. Ama bundan başka kaynaklar da vardır. En bilgili dostlarımdan biri, bu kaynaklara başvurmuş. Aynı kasabanın, Pont-a-Quileuvre diye adlandırıldığını öğrenmiş. Bu garip isim, daha da gerilere gitmeye sevk etmiş kendisini ve Latince bir metinde, sizin dostunuzun karayılanlarla dolu olduğunu zannettiği köprüden Pons cui aperit diye söz edildiğini görmüş: ancak belirli bir ücret karşılığında açılabilen kapalı köprü." Cancan, "Kurbağalardan söz ediyordunuz. Ben, bunca bilgili insanın ortasında, bilginler kurulu karşısındaki kurbağa gibi hissediyorum kendimi," dedi (fablların ikincisi de buydu); sık sık, kahkahalarla gülerek yaptığı bu espri sayesinde, bir tevazu ve isabet sergileyerek hem cehaletini ilan ettiğini, hem de bilgisini ortaya koyduğunu düşünürdü. Cottard'a gelince, M. de Charlus'ün suskunluğuyla bir köşeye sıkıştığından, çalım satabilmek için bir başka çıkış arayarak bana döndü ve isabetli olduğu takdirde hastalarını müthiş etkileyen, onlara, doktorun adeta bedenlerinin içine nüfuz ettiğini gösteren, isabetsiz olduğu takdirde de kimi teorilerinde düzeltmeler yapmasına ve eski görüşlerini genişletmesine imkân veren sorularından birini sordu. "Şu anda bulunduğumuz şato gibi, nispeten yüksek yerlerde, soluk tıkanmalarınızın arttığını fark ediyor musunuz?" dedi, ya bilgisiyle hayranlık uyandıracağından ya da bilgisini tamamlayacağından emin olarak. M. de Cambremer de soruyu duydu ve gülümsedi. "Soluk tıkanmasından mustarip olduğunuzu öğrendiğime ne kadar sevindiğimi bilemezsiniz," dedi bana, masanın karşı tarafından. Gerçi bu durum kendisini neşelendirmişti, ama söylemek istediği bu değildi. Bu saygıdeğer beyefendi, başkalarının dertlerinden söz edildiğinde, mutlaka bir huzur duyar, bir gülme krizine tutulurdu, ama bunlar derhal yerini iyi niyetli bir merhamete bırakırdı. Yine de cümlesinin başka bir anlamı vardı ki, ardından gelen cümleyle açıklığa kavuştu: "Sevindim, çünkü kız kardeşim de aynı dertten mustarip," dedi. Kısacası, kendi evlerine sık sık gidip gelen birinin arkadaşım olduğunu duymuş gibi hoşlanmıştı bu durumdan. Cottard bana soluk tıkanmalarımdan söz ettiğinde kafasında biçimlenen ve gülümseyen çehresinde okuduğum cümle, "Dünya ne kadar küçük," idi. O

akşam yemeğinden itibaren de, bu soluk tıkanmaları, adeta ikimizin ortak bir tanıdığı, sırf kız kardeşine iletmek için de olsa, M. de Cambremer'in haber sormayı ihmal etmediği ortak bir dost haline geldi.

Markizin Morel'e ilişkin sorularına cevap verirken, bir yandan da, annemle o gün öğleden sonra aramızda geçen konuşmayı düşünüyordum. Annem, eğer eğleneceksem Verdurin'lere gitmekten vazgeçmemi öğütlememekle birlikte, bu çevrenin büyükbabamın hoşuna gitmeyecek, "Dikkat!" diye bağırmasına sebep olacak bir muhit olduğunu bana hatırlattığı sırada, "Bak canım," diye eklemişti, "Yargıç Toureuil ve eşi, Mme Bontemps'la birlikte bir öğle yemeği yediklerini anlattılar. Bana bir şey sormadılar. Ama anladığım kadarıyla, senin Albertine'le evlenmen, teyzesinin en büyük arzusu. Bence asıl nedeni, hepsinin senden çok hoşlanmaları. Buna rağmen, onların düşüncesine göre senin Albertine'e sağlayabileceğin refah düzeyi, bildikleri kadarıyla bizim ilişkilerimiz gibi değerlendirmeler de, ikinci planda olmakla birlikte, bu arzularında rol oynuyor. Ben gönüllü olmadığım için, sana da bu konudan söz etmeyecektim, ama nasılsa seninle konuşacaklarını düşünerek önceden söylemeyi tercih ettim." - "Peki sen Albertine'i nasıl buluyorsun?" diye sormuştum anneme. "Canım, onunla evlenecek olan, ben değilim ki. Hiç şüphesiz, çok daha iyi bir evlilik yapabilirsin. Ama sanırım büyükannen olsa, seni etkilememizi istemezdi. Şu anda Albertine'i nasıl bulduğumu söyleyemem sana, çünkü onu bulmuş değilim. Mme de Sevigne'nin sözlerini tekrarlayabilirim ancak: 'Bazı meziyetleri var, en azından öyle sanıyorum. Ama bu başlangıç aşamasında, onu ancak olumsuzdan yola çıkarak övebilirim. Rennes aksanıyla konuşmuyor, öyle biri değil. Zamanla belki, şöyle biri, diyebilirim.' Eğer Albertine seni mutlu edecekse, onu daima beğenirim." Ama annem, mutluluğum konusunda bir karar vermeyi benim omuzlarıma yükleyen bu sözlerle, beni bir kararsızlığa itmişti; bu ruh halini daha önceden tanıyordum: Babam Phaidra'ya gitmeme ve bilhassa edebiyatçı olmama izin verdiğinde, birdenbire fazlasıyla ağır bir sorumluluk, babamı üzme korkusu duymuş, geleceği günü gününe bizden gizleyen emirlere artık itaat etmez olduğumuzda, hayatı, her birimize bahşedilmiş olan tek hayatı, nihayet bir yetişkin olarak gerçekten yaşamaya başladığımızı anladığımızda içimizi kaplayan hüzne kapılmıştım.

Belki de en iyisi, biraz beklemek, önce Albertine'i gerçekten sevip sevmediğimi anlayabilmek için, onu eskiden gördüğüm gibi görmekti. Onu

eğlendirmek için Verdurin'lere getirebilirdim; bu da bana, o gece, sırf Mme Putbus'ün gelip gelmediğini ya da önümüzdeki günlerde gelip gelmeyeceğini öğrenmek için orada bulunduğumu hatırlattı. Mme Putbus, La Raspeliere'e gelmiş olsa bile, akşam yemeğinde yoktu. "Yeri gelmişken, herkes arkadaşınız Saint-Loup'nun, Guermantes Prensesi'nin yeğeniyle evliliğinden söz ediyor, biliyorsunuz," dedi Mme de Cambremer; kullandığı ifade, düşüncelerinin, cümleleri kadar bağlantısız olduğunu göstermiyordu, çünkü bana müzikten söz etse de, içinden Guermantes'ları düşünüyordu. "Şunu belirteyim ki, ben kendi adıma bütün bu sosyete dedikodularıyla katiyen ilgilenmem." Sahte bir özgünlüğe, vasat bir zekâya ve hırçın bir mizaca sahip bu genç kızdan, Robert'in yanında tatsız bir şekilde söz etmiş olmaktan korktum. Her öğrendiğimiz şey, söylemiş olduğumuz bir sözden ötürü bir pişmanlık yaşatır bize. Mme de Cambremer'e bu konuda hiçbir şey bilmediğimi söyledim –doğruydu da– ve ayrıca gelin adayını pek genç bulduğumu belirttim. "Belki de bu yüzden resmileştirmemişlerdir; ne olursa olsun, herkes bunu konuşuyor." Markizin bana Morel'den söz ettiğini duymuş olan ve Saint-Loup'nun nişanını haber verirken sesini alçalttığından, hâlâ Morel hakkında konuştuğunu zanneden Mme Verdurin, sert bir tonla, "Sizi önceden uyarmış olayım," dedi Mme de Cambremer'e, "burada sanat değeri olmayan, basit müzik çalınmaz. Benim çarşambalarımın müritleri, bir başka deyişle 'çocuklarım', sanat konusunda korkunç derecede ileridirler," diye ekledi, gururlu bir korku ifadesiyle. "Kendilerine bazen, 'Sevgili çocuklarım, siz hocanızdan daha hızlı ilerliyorsunuz, oysa kendisinin de aşırılıktan korktuğu asla söylenmemiştir,' derim. Her yıl işi biraz daha ileriye götürüyorlar; yakında Wagner'le d'Indy'ye de. dudak bükeceklerini görür gibiyim." - "İleri olmak çok iyi bir şey, ne kadar ileri olunsa azdır," dedi Mme de Cambremer; bir yandan da yemek salonunun her köşesini inceliyor, kayınvalidesinden kalan eşyaları, Mme Verdurin'in getirdiklerini saptamaya, ev sahibesini zevksizlikten suçüstü yakalamaya çalışıyordu. Bu arada, benimle kendisini en çok ilgilendiren konudan, yani M. de Charlus'en söz etme gayreti içindeydi. Baronun bir kemancıyı himayesi altına almış olmasını duygulandırıcı buluyordu. "Zeki bir adama benziyor." - "Hatta biraz yaşlanmış sayılabilecek bir adam için zekâsı aşırı keskindir," dedim. "Yaşlanmış mı? Ama yaşlı görünmüyor ki, baksanıza, saçı genç kalmış." (Üç dört yıl önce, edebi modaların yaratıcısı olan, kimliği belirsiz kişilerden biri, "saç" kelimesini tekil olarak kullanmaya başlamıştı ve merkezden Mme de

Cambremer'le eşit uzaklıktaki herkes, yapmacık bir tebessümle, "saç" diyordu. Şu anda da "saç" deniyor, ama tekilin aşırı kullanımından, çoğul tekrar dirilecektir.) "M. de Charlus'te benim bilhassa ilgimi çeken şey," diye ekledi, "içindeki yeteneğin hissedilmesi. Şunu belirteyim ki, ben bilgiye pek önem vermem. Öğrenilmiş şey ilgimi çekmez benim." Bu sözler, Mme de Cambremer'in, kendi taklide dayalı, edinilmiş değeriyle çelişkili değildi. Ama o sıralar bilinmesi gereken şeylerden biri, bilginin hiçbir değeri olmadığı ve özgünlüğün yanında solda sıfır kaldığıydı. Mme de Cambremer, her şeyi öğrendiği gibi, hiçbir şeyi öğrenmemek gerektiğini de öğrenmişti. "İşte bu yüzden," dedi, "ilginç bir yanı olduğunu inkâr etmesem de –çünkü renkli ve derin bir bilgiyi de küçümsemem– Brichot, ilgimi çok daha az çekiyor." Ne var ki Brichot, o esnada bir tek şeyle ilgileniyordu: Müzikten söz edildiğini duymuş, konu Mme Verdurin'e Decharnbre'ın ölümünü hatırlatır diye korkudan titremekteydi. Bu üzücü anıyı uzaklaştırmak için bir şey söylemek istiyordu. M. de Carnbrerner'in sorusu ona kolladığı fırsatı sağladı: "Yani ormanlık yerler daima hayvan isimleriyle mi anılırlar?" - "Hayır efendim, katiyen," diye cevap verdi Brichot; bunca yeni davetlinin arasında, daha önce kendisine belirtmiş olduğum için, en azından bir kişinin ilgisini çekeceğinden emin olabileceği bilgisini sergilemekten mutluluk duyarak. "İnsan isimlerinde bile, rnadenkörnürünün içindeki bir eğreltiotu gibi, bir ağacın nasıl korunduğuna dikkat etmek yeterlidir. Senatörlerimizden birinin adı, M. de Saulces de Freycinet'dir, ki bu da, yanılmıyorsam, söğüt ve dişbudak (salix et fraxinetum) ekili yer anlamına gelir; yeğeni M. de Selves'in adında, daha da fazla sayıda ağaç bir araya toplanmıştır, çünkü soyadı Selves,[30] yani sylva' dır." Konuşmanın canlandığını gören Saniette sevinç içindeydi. Brichot sürekli konuştuğuna göre, kendisi suskunluğunu koruyabilir, M. ve Mme Verdurin'in iğneli alaylarına hedef olmaktan kurtulabilirdi. Bu kurtuluşun verdiği mutlulukla iyice hassaslaşmış, M. Verdurin'in, uşağa, bu görkemli davetin resmiyetine rağmen, sudan başka şey içmeyen M. Saniette'in yanına bir sürahi su koymasını söylediğini işitince, duygulanmıştı. (En fazla sayıda askeri ölüme gönderen generaller, askerlerinin iyi beslenmesine önem verirler.) Ayrıca Mme Verdurin de Saniette'e bir kere gülümsemişti. Verdurin'lerin iyi insanlar oldukları su götürmezdi. Artık işkence görmeyecekti. O esnada yemek, daha önce sözünü etmeyi unuttuğum bir davetli tarafından bölündü; ünlü bir Norveçli filozof olan bu davetli, Fransızcayı çok güzel, ama iki nedenden ötürü çok yavaş konuşuyordu: İlk sebep, kısa bir süre önce

öğrendiği bu dilde hata yapmak istemediğinden (yine de tek tük yanlışlar yapıyordu), her kelimeden önce adeta içindeki bir lügate başvurmasıydı; ikinci sebepse, bir metafizikçi olarak, konuşurken daima ne dernek istediğini düşünmesiydi, ki bu, bir Fransızın bile konuşmasını yavaşlatan bir etkendir. Aslında, görünüş itibariyle sıradan olmakla birlikte, çok hoş bir insandı; başkalarından çok farklı olan bir tek yönü vardı. Konuşması son derece yavaş olan bu adam (her kelimesini bir sessizlik izliyordu), veda ettiği andan itibaren, kaçıp gitmek için baş döndürücü bir hız sergiliyordu. İlk karşılaşmada bu acelesi, ishal olduğu, hatta daha da âcil bir ihtiyacı bulunduğu kanısını uyandırıyordu.

"Aziz meslektaşım," dedi Brichot'ya, uygun kelimenin "meslektaş" olup olmadığı konusunda düşünüp taşındıktan sonra, "o güzel Fransız-Latin-Norman dilinizdeki adlandırmalarda başka ağaçlar olup olmadığını öğrenme arzusu içindeyim. Hanımefendi," dedi, kendisine bakmaya cesaret edememekle birlikte Mme Verdurin'i kast ederek, "sizin her şeyi bildiğinizi söyledi bana. Şimdi tam sırası değil mi?" - "Hayır, şimdi yemek yemenin sırası," diye araya girdi Mme Verdurin, yemeğin uzadıkça uzadığını görerek. "Ya! Pekâlâ," diye cevap verdi Norveçli filozof, hüzün ve tevekkülle gülümseyip başını tabağına eğerek. "Yine de hanımefendiye şunu belirtmek isterim ki, bu sorgulamaya –pardon, ankete– girişmekte sakınca görmediysem, yarın akşam yemeğini Tour d'Argent'da ya da Hötel Meurice'te yemek üzere, Paris'e dönmek mecburiyetinde olduğum içindir. Fransız –meslektaşım– M. Boutroux, yönettiği bazı ruh çağırma –pardon ruh çağrıştırma– seanslarından söz edecek bizlere." - "Tour d'Argent söylendiği kadar iyi değil," dedi Mme Verdurin sinirlenerek. "Hatta orada berbat yemekler yediğim oldu." - "Acaba yanılıyor muyum, hanımefendinin evinde yediğimiz besinler, Fransız mutfağının en seçkin örnekleri değil mi?" - "Doğrusu pek fena olduğu söylenemez," diye cevap verdi Mme Verdurin yumuşayarak. "Haftaya çarşamba gelirseniz, daha da güzel olacak." - "Ama ben pazartesi günü Cezayir'e, oradan da Ümit Burnu'na gideceğim. Ümit Burnu'na gittikten sonra da, bir daha ünlü meslektaşımla –pardon değerli meslektaşımla– karşılaşamayacağım." Bu geriye dönük mazeretleri sıraladıktan sonra da, itaatle, baş döndürücü bir süratle yemeye koyuldu. Fakat yeni yeni bitkisel etimoloji örnekleri verebilmek, Brichot'yu fazlasıyla mutlu ediyordu; verdiği cevaplar, Norveçli filozofun o kadar ilgisini çekiyordu ki, tekrar yemeye ara verdi, ama dolu tabağının kaldırılıp bir sonraki yemeğe geçilebileceğini işaret etti. "Akademi'nin üyelerinden

birinin soyadı," dedi Brichot, "Houssaye'dir, çobanpüskülü ekili yer anlamına gelir; parlak bir diplomat olan d'Ormesson'un adında, orme'u, yani Vergilius'un çok sevdiği, Ulm kentine de adını veren ulmus'u, karaağacı buluruz; yine meslektaşlarından M. de la Boulaye'in adı bouleau'dan, M. d'Aunay'ninki aulne'dan, M. de Bussiere'inki buz's'den, M. Albaret'ninki aubier'den," (Bunu Celeste'e söylemeye karar verdim) "M. de Cholet'ninki chou'dan, M. de la Pommeraye'inki de, pommier'den türemiştir;[31] M. de la Pommeraye'i, sevgili Porel[32] dünyanın bir ucuna, Odeonya'ya despot olarak gönderildiği sırada konferansçı olarak dinlemiştik, hatırlıyor musunuz Saniette?" Brichot, Saniette adını telaffuz ettiğinde, M. Verdurin, karısına ve Cottard'a alaylı alaylı bakarak utangaç müridin elini ayağına dolaştırdı. "Cholet'nin chou'dan türediğini söylüyordunuz," dedim Brichot'ya. "Doncieres'den önceki istasyonlardan biri olan Saint-Frichoux da chou'dan mı geliyor?" - "Hayır, Saint-Frichoux, Sanctus Fructuosus'tan gelir, Saint-Fargeau'nun da Sanctus Ferreolus'tan geldiği gibi, ama Normancayla hiç ilgisi yoktur." Prenses, "Çok fazla şey biliyor, canımızı sıkıyor," diye yavaşça kikirdedi. "İlgimi çeken daha o kadar çok ad var ki, ama hepsini bir defada soramam size," dedim, sonra Cottard'a döndüm: "Mme Putbus burada mı?" diye sordum. "Tanrıya şükür değil," diye cevap verdi, sorumu duymuş olan Mme Verdurin. "Tatilini Venedik'te geçirmesi için elimden geleni yaptım, bu sene kurtulduk kendisinden." - "Yakında benim de iki ağacım olacak," dedi M. de Charlus; "Saint-Martin du Chene'le[33] Saint-Pierre-des-Ifs[34] arasında küçük bir ev satın almak üzereyim." - "Buraya çok yakın olacaksınız, umarım Charlie Morel'le birlikte sık sık gelirsiniz. Tren saatlerini küçük grubumuzla birlikte kararlaştırırsınız, olur biter, Doncieres'e iki adım mesafede olacaksınız," dedi, aynı trenle, arabaları gönderdiği saatte gelinmemesinden hiç hoşlanmayan Mme Verdurin. La Raspeliere'e tırmanmanın, yolu yarım saat uzatarak Feterne'in arkasından, karışık yollardan dolaşıldığında bile ne kadar zahmetli olduğunu biliyordu; ayrı bir trenle gelenlerin şatoya tırmanacak bir araba bulamamalarından, hatta aslında evlerinden çıkmayıp, Doville-Feterne'de araba bulamadıklarını ve böyle bir yokuşu yaya tırmanmayı göze alamadıklarını mazeret göstermelerinden korkuyordu. M. de Charlus, bu davete sessizce eğilerek karşılık vermekle yetindi. "Geçinmesi pek kolay biri olmasa gerek, herkesi küçümseyen bir hali var," diye fısıldadı doktor, Ski'ye; yüzeysel bir gurura rağmen sadeliğini korumuş olduğundan, Charlus'ün kendisine tepeden baktığını gizlemeye

çalışmıyordu. "Bütün kaplıca kentlerinde, hatta Paris'teki kliniklerde, doğal olarak beni 'en büyük amir' olarak gören hekimlerin, orada bulunan ve esasen tanışmaya da can atan soylulara beni takdim etmeyi şeref bildiklerinden haberi yok herhalde. Hatta bu durum, deniz kıyısı kasabalarındaki tatillerime bir hoşluk kazandırıyor," diye ekledi, aldırışsız bir tavır takınarak. "Doncieres'de bile, albayın daimi hekimi olan askeri doktor, generalle akşam yemeği yiyecek mevkide bir adam olduğumu söyleyerek beni albayla birlikte öğle yemeğine davet etti. Üstelik bu general, adında de eki olan bir beyefendi. Soyluluk unvanı bu baronunkinden daha mı eskidir, daha mı yenidir, bilemem." - "Hiç üzerinde durmaya değmez, onun soyluluğu pek mütevazı düzeyde," dedi Ski alçak sesle, ardından da, bir fiille birlikte anlaşılmaz bir şeyler ekledi; Brichot'nun M. de Charlus'e söylediklerini dinlemekle meşgul olduğum için, sadece son hecelerinin "rıtmak" olduğunu duyabildim. "Hayır, üzülerek söylüyorum ama herhalde bir tek ağacınız olacak, çünkü Saint-Martin-du-Chene'in Sanctus Martinus juxta quercum olduğu şüphe götürmese de, if kelimesi, ave, eve kökü olabilir, bu durumda Aveyron, Lodeve ve Yvette'te olduğu gibi, nemli anlamına gelir ve mutfaklarımızdaki *èvierler*[35] de aynı kökten türemiştir. Aynı 'su' kelimesi, Bretoncada Ster'dir: Stermaria, Sterlaer, Sterbouest, Steren-Dreuchen." Sonunu duyamadım, çünkü Stermaria adını duymak çok hoşuma gittiyse de, elimde olmadan, yanımdaki Cottard'ın Ski'ye alçak sesle söylediklerini işitiyordum: "Ya! Hiç bilmiyordum. Öyleyse her koşula uymayı bilen bir beyefendi. Demek onlardan biri! Gözlerinin etrafı kızarık değil halbuki. Masanın altında ayaklarıma dikkat edeyim, bir de bana abayı yakarsa! Aslında çok da fazla şaşırmadım. Duşta çok sayıda soylu görüyorum, sivilken hepsi az çok yoz. Kendileriyle konuşmuyorum, çünkü sonuç olarak ben memurum, zarar görebilirim. Ama kim olduğumu gayet iyi biliyorlar." Brichot kendisine seslendiğinde korkmuş olan Saniette, fırtınadan korkan, ama şimşeğin ardından gökgürültüsünün gelmediğini gören biri gibi tekrar nefes almaya başlıyordu ki, M. Verdurin'in kendisine bir soru yönelttiğini işitti; ev sahibi, konuşurken bir yandan da zavallı Saniette'in elini ayağına dolaştıracak, kafasını toparlamasına fırsat vermeyecek şekilde bakışlarını üzerine dikmişti. "Odeon'un matinelerine gittiğinizi bize hiç söylememiştiniz Saniette?" Saniette, acımasız bir çavuşun karşısındaki acemi er gibi titreyerek, darbelere maruz kalmasın diye cümlesinin boyutlarını asgariye indirerek cevap verdi: "Bir kere, Zekfi'ya." - "Ne diyor?" diye bağırdı M.

Verdurin, hem tiksinmiş, hem de öfkeli bir tavırla, anlaşılmaz bir şeyi çözebilmek için bütün dikkatini toplarmışçasına kaşlarını çatarak. "Bir kere, söyledikleriniz anlaşılmıyor, ağzınızda ne var?" diye sordu, giderek hiddetlenen M. Verdurin, Saniette'in telaffuz bozukluğunu ima ederek. "Zavallı Saniette, onu bedbaht etmenizi istemiyorum," dedi Mme Verdurin, sahte bir merhametle, kocasının küstahça niyeti konusunda en ufak bir şüphe kalmasın diye. "Gittiğim temsil Ze... Ze... " - "Ze, ze, anlaşılır bir şekilde konuşmaya çalışın," dedi M. Verdurin, "sözlerinizi işitemiyorum bile." Müritlerin hemen hiçbiri, kahkahalarını bastırmaya çalışmıyordu; bir beyazın yaralanmasıyla coşan, kana susamış bir yamyamlar çetesine benziyorlardı. Çünkü kalabalıkları olduğu gibi toplumları da, taklit içgüdüsü ve cesaret eksikliği yönetir. Başkalarının alay ettiği birine, on yıl sonra, takdir gördüğü bir kulüpte saygı gösterecek de olsalar, herkes güler. Halk da kralları aynı şekilde kovar veya alkışlar. "Canım, onun suçu değil ki," dedi Mme Verdurin. "Benim suçum da değil, insan konuşmaktan âcizse yemek davetlerine de katılmaz." - "Favart'ın Zekâ Peşindeki Kadın'ına gittim." - "Ne? Zeka dediğiniz, Zeka Peşindeki Kadın mı? Ah! Bu harika işte, kırk yıl düşünsem aklıma gelmezdi," diye haykırdı M. Verdurin; oysa kimi eserlerin ismini, birisi kısaltmadan söyleyecek olsa, derhal o kişinin kültürlü, sanatçı, "beş yıldız" olmadığına hükmederdi. Örneğin Hasta, Budala demek gerekliydi, Hastalık Hastası veya Kibarlık Budalası diyen kişiler, "haberdar" olmadıklarını göstermiş olurlardı; aynı şekilde bir salonda da, M. de Montesquiou yerine M. de Montesquiou-Fezensac diyen biri, yüksek sosyeteden olmadığını kanıtlamış olur. "Canım, o kadar garip bir şey değil ki," dedi Saniette, heyecandan nefesi kesilerek, ama istemeye istemeye de olsa gülümseyerek. Mme Verdurin dayanamadı, "Öyle, öyle!" diye haykırdı gülerek. "Emin olun ki yeryüzünde hiç kimse Zeka Peşindeki Kadın'ı kast ettiğinizi tahmin edemezdi." M. Verdurin yumuşak bir tonda, hem Saniette'e, hem de Brichot'ya hitap ederek, "Aslında Zeka Peşindeki Kadın güzel bir oyundur," dedi. Ciddi bir tonda söylenen, fesatlıktan iz taşımayan bu basit cümle, Saniette'e bir iltifat kadar iyi geldi ve o derecede bir minnet uyandırdı kendisinde. Tek kelime bile söyleyemeyip mutlu bir sessizliğe gömüldü. Brichot daha konuşkan davrandı. "Doğrudur," dedi M. Verdurin'e, "Sarmat veya İskandinav bir yazarın eseri olduğu ileri sürülse, Zeka Peşindeki Kadın münhal bulunan şaheser mevkiine aday olabilirdi. Ama zarafet timsali Favart'ın ruhuna saygıda kusur etmeden şunu belirtmek isterim ki, Ibsenvari bir mizaca sahip değildi." (Brichot bu sözleri söyler

söylemez, Norveçli filozofu hatırlayarak kulaklarına kadar kızardı; filozof, Brichot'nun az önce Bussiere'le ilgili olarak andığı buis'nin hangi bitki olduğunu anlamaya çalışıyordu boş yere.) "Aslında, Porel'in diktatörlüğü şu anda taviz vermez bir Tolstoy'cunun idaresinde olduğundan, Odeon çatısının altında Anna Karenina'yı veya Diriliş'i görebiliriz." - "Favart'ın hangi portresini kast ettiğinizi biliyorum," dedi M. de Charlus. "Kontes Mole'nin evinde çok güzel bir fotoğrafını gördüm." Kontes Mole ismi, Mme Verdurin'i müthiş etkiledi. "Ya! Siz Mme de Mole'nin evine mi gidiyorsunuz?" diye haykırdı. Sırf kısaltma amacıyla, Rohan'lar denmesi gibi, ya da kendisinin Madame La Tremoille demesi gibi, küçümseyerek "Kontes Mole", "Madame Mole" dendiğini zannediyordu. Yunanistan kraliçesiyle, Caprarola Prensesi'yle tanışan Kontes Mole'nin, soyluluk ekine herkesten fazla hakkı olduğundan hiç şüphesi yoktu ve bir kez olsun, bu kadar seçkin, kendisine de gayet kibar davranmış birisinden soyluluk ekini esirgememeye kararlıydı. Bu yüzden de, kasten bu şekilde söylediğini, kontese de ekini yarım ağızla bahşetmediğini iyice vurgulamak için, "Madame de Mole'yle tanıştığınızı hiç bilmiyordum!" dedi, sanki hem M. de Charlus'ün bu hanımla tanışması, hem de Mme Verdurin'in bunu bilmemesi, iki ayrı nedenden ötürü şaşırtıcıymış gibi. Oysa yüksek sosyete, en azından M. de Charlus'ün tanımıyla yüksek sosyete, nispeten türdeş ve kapalı bir bütün teşkil eder. Burjuvazinin dağınık, sınırsız yaygınlığı göz önüne alınınca, bir avukatın, kendi okul arkadaşlarından birini tanıyan bir kişiye, "Nereden tanıyorsunuz kendisini Tanrı aşkına?" demesi, ne kadar anlaşılırsa, M. de Charlus'le Kontes Mole'yi bir araya getiren tesadüfler de, bir Fransızın "temple"[36] ya da "foret"[37] kelimesinin anlamını bilmesi kadar olağandır. Üstelik, böyle bir tanışma, yüksek sosyete kurallarının gayet doğal bir sonucu olmayıp, beklenmedik bir tesadüf olsaydı bile, M. de Charlus'ü ilk kez gören, hakkında, Mme Mole'yle ilişkileri haricinde daha birçok şeyi bilmeyen, daha doğrusu, barona ilişkin hiçbir şey bilmeyen Mme Verdurin'in bunu bilmemesinde şaşılacak ne vardı? "Şu Zekâ Peşindeki Kadın'da kim oynuyordu, Saniette'çiğim?" diye sordu M. Verdurin. Eski arşivci, fırtınanın geçtiğini hissetmekle birlikte, cevap vermekte tereddüt ediyordu. "Canım, sen de," dedi Mme Verdurin, "adamcağızın gözünü korkutuyorsun, her söylediğiyle alay ediyorsun, sonra da cevap vermesini bekliyorsun. Hadi söyleyin, kim oynuyordu? Söylerseniz size etli jöle vereceğim, eve götürürsünüz," dedi.

Mme Verdurin, Saniette'in, bir dostunun ailesini sefaletten kurtarmak isterken kendi düştüğü sefalete çirkin bir anıştırmada bulunarak. "Sadece Mme Sarnary'nin Zerbine'i oynadığını hatırlıyorum," dedi Saniette. "Zerbine mi? O da nesi?" diye haykırdı M. Verdurin, yangın çıkmış gibi. "Eski repertuardaki klasik rollerden biri, Sakar Yüzbaşı'da da vardır, Palavracı, Ukala gibi." - "Ya! Ukala asıl sizsiniz. Zerbine'miş! Kafadan çatlak bu adam!" diye haykırdı M. Verdurin. Mme Verdurin, Saniette adına özür dilemek ister gibi, gülerek davetlilere baktı. "Zerbine"miş, herkesin ne dernek istediğini derhal anlayacağını sanıyor. M. de Longepierre gibisiniz, hayatımda gördüğüm en aptal insan; geçen gün, sıradan bir şeymiş gibi, 'Banat' dedi. Kimse ne dernek istediğini anlamadı. Sonunda, Sırbistan'ın bir eyaleti olduğunu öğrendik." Saniette'in maruz kaldığı, bana kendisinden daha fazla ıstırap çektiren işkenceye bir son vermek için, Brichot'ya, Balbec'in anlamını bilip bilmediğini sordum. "Balbec, muhtemelen Dalbec'in yozlaşmış şekli," dedi. "Norrnandiya'nın senyörleri olan İngiltere krallarının beratlarını incelemek gerekir, çünkü Balbec, Dover baronluğuna bağlıydı, bu yüzden de genellikle Balbec d'Outre-Mer,[38] Balbec-en-Terre[39] diye anılırdı. Ama Dover baronluğu da Bayeux piskoposluğuna bağlıydı ve Ternplier şövalyelerinin, geçici olarak manastır üzerinde bazı hakları olduysa da, Kudüs patriği ve Bayeux piskoposu Louis d'Harcourt'dan itibaren, Balbec'teki mülklerin tasarruf hakkını dağıtanlar, bu bölgenin piskoposları oldular. Bu açıklamayı bana Doville rahibi yaptı; kel, belagatli, hayalperest bir adam, bir gurrne ve Brillat-Savarin âşığı; bana, bir yandan son derece leziz kızarmış patatesler yedirerek, bir yandan da biraz bilmecemsi terimlerle şüpheli bazı eğitim kuramları sundu." Brichot, böylesine uyumsuz şeyleri bir araya getirmenin ve sıradan şeyler için alaylı biçimde seçkin ifadeler kullanmanın esprili yanını ortaya çıkarmak için gülümserken, Saniette de az önce uğradığı yıkımdan sonra toparlanmasını sağlayacak bir espri yapma fırsatı kolluyordu. Espriler, ses benzerliğine dayanan kelime oyunlarıydı, ama biçim değiştirmişlerdi, çünkü tıpkı edebi tarzlar, ortadan kaybolup yerini yenilerine bırakan salgın hastalıklar gibi, kelime oyunları da evrime tabidir. Bir zamanlar kelime oyunlarında kullanılan biçim, "doruk noktası" idi. Ama artık modası geçmişti, kimse kullanmıyordu; bir tek Cottard, hâlâ arasıra bir piket partisinin ortasında, "Dalgınlığın doruk noktası nedir? Nantes Fermanı'nı[40] bir İngiliz zannetmek," derdi. Doruk noktalarının yerini lakaplar almıştı. Temelde yine eski ses benzerliğine dayanan kelime oyunlarıydı bunlar, ama lakaplar

modaydı ve bu aynılık, fark edilmiyordu. Saniette'in talihsizliği, genellikle küçük yuvada bilinmeyen, kendi icadı olmayan kelime oyunları yaptığında, aşırı çekingen bir tonda konuştuğundan, espri yaptığını belirtmek için güldüğü halde, kimsenin esprisini anlamamasıydı. Aksine, kendi icadı olan kelime oyunlarını da, genellikle müritlerden biriyle konuşurken bulduğundan, karşısındaki, espriyi kendine mal ederek tekrarlamış olur, herkes espriyi bilir, ama Saniette'in icadı olduğunu bilmezdi. Dolayısıyla, bu esprilerden birini tekrarladığında, önceden bilinen esprinin mucidi Saniette, hırsızlıkla suçlanırdı. Brichot konuşmasına devam etti: "Norrnancada bec, dere dernektir; Bec manastırı vardır; Mobec, bataklık[41] deresidir (mor veya mer, bataklık anlamına gelirdi, Morville'de, Bricquernar'da, Alvirnare'da, Carnbrerner'de olduğu' gibi); Bricquebec, tepedeki deredir, müstahkem yer anlamındaki briga'dan türemiştir, Bricqueville, Bricquebosc, Le Bric ve Briand gibi, ya da köprü anlamındaki brice'den türemiştir, ki bu da Almancadaki bruck (Innsbruck) ve İngilizcedeki, birçok yer isminin sonunda bulunan bridge'le (Cambridge, vs.) aynıdır. Yine Normandiya'da, daha birçok bec vardır: Caudebec, Bolbec, Le Robec, Le Bec-Hellouin, Becquerel. Germencedeki bach'ın Norrnancasıdır: Offenbach, Anspach; eski Fransızcadaki varaigne' den türeyen, (ki garenne'le eşanlamlıdır) Varaguebec, koruma altındaki ormanlar, göller dernektir. Dal'a gelince," diye devam etti Brichot, vadi anlamındaki thal'ın başka bir söylenişidir: Darnetal, Rosendal ve hatta Louviers yakınındaki Becdal. Dalbec'e adını veren dere son derece şirindir ayrıca. Bir falezden baktığınızda (ki Almancada fels'tir, hatta bu yakınlarda, bir tepenin üzerinde, güzel Falaise kasabası bulunur), bu dere, aslında çok uzakta olduğu halde, kilisenin oklarıyla yan yanaymış gibi görünür ve onları yansıtır adeta." - "Tahmin edebiliyorum," dedim, "Elstir'in çok hoşlandığı bir izlenim bu. Atölyesinde birçok eskizini de gördüm." - "Elstir mi? Tiche'i tanıyor musunuz?" diye haykırdı Mme Verdurin. "Biliyor musunuz, ben kendisiyle son derece samimiydim. Tanrıya şükür artık görüşmüyoruz. İsterseniz Cottard'a, Brichot'ya sorun, sofrada yeri daima hazırdı, her gün gelirdi evime. Küçük yuvamızdan ayrılması, hiç iyi sonuçlar vermemiş biridir. Birazdan size benim için yaptığı çiçek resimlerini göstereceğim; şimdiki resimlerinden ne kadar farklı olduğunu göreceksiniz, yeni resimlerini hiç mi hiç sevmiyorum! Düşünsenize, Cottard'ın bir portresini yaptırmıştım ona, benden yaptığı çalışmalar da cabası!" - "Profesörü eflatun saçlı yapmıştı," dedi Mme Cottard, kocasının o

sırada doçent bile olmadığını unutarak. "Bilmem kocamın saçları size eflatun gibi görünüyor mu beyefendi?" - "Önemli değil," dedi Mme Verdurin, Mme Cottard'ı küçümseyen ve söz konusu ressamı takdir eden bir tavırla çenesini öne uzatarak, "o portre, korkusuz bir renkçinin, iyi bir ressamın eseriydi. Oysa," dedi, yine bana dönerek, "evime gelmez olduğundan beri sergilediği o acayip, devasa kompozisyonlara, koca koca tablolara siz resim diyor musunuz, bilmiyorum. Ben buna karalama diyorum, basmakalıp işler, özgünlükten, bireysellikten uzak. Herkes var o resimlerde." - "XVIII. yüzyılın zarafetini canlandırıyor, ama modern," dedi Saniette çabucak; benim kibarlığımla güçlenmiş, toparlanmıştı. "Yine de ben Helleu'yü tercih ederim," - "Helleu'yle hiç alakası yok," dedi Mme Verdurin. "Var, ateşli bir XVIII. yüzyıl. Buharlı Watteau,"[42] diyen Saniette gülmeye başladı. "Biliyoruz, çoktan biliyoruz, aynı espri yıllardır yumurtlanıyor," dedi M. Verdurin; Ski bir zamanlar gerçekten espriyi ona aktarmış, ama sanki kendi icadıymış gibi anlatmıştı. "Hayatta bir kere, oldukça komik bir şeyi, anlaşılır şekilde telaffuz ettiniz, ama maalesef o da sizin espriniz değildi." - "Ben üzülüyorum," dedi Mme Verdurin, "çünkü yetenekli bir adamdı, iyi bir ressam olabilecekken, kendini harcadı. Ah, burada kalsaydı! Zamanımızın en büyük peyzaj ressamı olurdu. Onu böyle aşağılık bir konuma düşüren de, bir kadın oldu! Aslında pek de şaşırtıcı bir durum değil bence, çünkü hoş bir adamdı, ama bayağıydı. Aslında sıradan bir insandı. Biliyor musunuz, bunu ben derhal hissettim. Gerçekte hiçbir zaman ilgimi çekmedi. Severdim kendisini, ama o kadar. Bir kere müthiş pis bir adamdı! Hiç yıkanmayan insanlardan siz hoşlanır mısınız?" - "Bu yediğimiz, harika renkli şey nedir?" diye sordu Ski. "Çilekli mus," dedi Mme Verdurin. "Şahane bir şey bu. Bunun yanına birkaç şişe Château-Margaux, Château-Lafite, Porto şarabı açmak gerekir." Mme Verdurin, Ski'nin cömertliğinin uyandırdığı korkuyu, hayalgücünde bulduğu hoşlukla gizlemek için, "Ne kadar şakacı bir adam, sudan başka şey içmez aslında," dedi. "İçmek için değil canım," dedi Ski, "bütün kadehleri dolduracağız, yanına harikulade şeftaliler, kocaman, tüysüz şeftaliler koyacağız; batan güneşin tam karşısında, güzel bir Veronese'nin bolluğunu sunacak bize." - "Maliyeti de aşağı yukarı aynı olur," diye mırıldandı M. Verdurin. "Kuzum, şu çirkin renkli peynirleri kaldırın," dedi Ski, bütün gücüyle gravyerini koruyan Patron'un tabağını çekmeye çalışarak. "Tahmin edebileceğiniz gibi, Elstir'i özlemiyorum," dedi Mme Verdurin bana dönerek, "bu gördüğünüz sanatçıda bambaşka bir yetenek var. Elstir işinden başka şey düşünmez,

canı istediğinde resmi bırakamaz. Çalışkan öğrencidir, yarış atıdır o. Ski ise, keyfi ne isterse onu yapar. Yemeğin ortasında sigara yaktığına şahit olabilirsiniz." - "Aslında karısını evinize niye kabul etmek istemediğinizi anlamıyorum," dedi Cottard, "eskisi gibi Elstir de aramızda olurdu." - "Biraz terbiyeli davranır mısınız lütfen? Ben evime fahişeleri kabul etmiyorum, saygıdeğer Profesör," dedi Mme Verdurin; oysa Elstir'in, karısıyla birlikte de olsa, geri dönmesi için elinden geleni ardına koymamıştı. Ama Elstir evlenmeden önce, ikisinin arasını bozmaya çalışmış, Elstir' e, sevdiği kadının, aptal, pis, hafifmeşrep, hırsız olduğunu söylemişti. Arzuladığı kopuşu bu sefer gerçekleştirememişti. Buna karşılık Elstir, Verdurin salonundan kopmuştu ve din değiştirenlerin, kendilerini inzivaya itmek suretiyle kurtuluşa giden yolu gösteren hastalığa ya da derde şükretmeleri gibi, bu kopuşa şükrediyordu. "Profesör de bir âlem," dedi Mme Verdurin. "İsterseniz benim salonuma randevuevi deyin, olsun bitsin. Duyan da Mme Elstir denen şeyi bilmiyorsunuz zanneder. Evimde en aşağılık sokak kızını ağırlamayı tercih ederim! Yo, hayır, o kadar alçalacak değilim! Ayrıca şunu da söyleyeyim, kocası artık ilgimi bile çekmiyorken, kadını affetmek iyice aptallık olurdu, Elstir'in modası geçti, desen bile çizemiyor." - "O kadar zeki bir insanın bu duruma düşmesi inanılmaz bir şey," dedi Cottard. "Yo, hayır!" dedi Mme Verdurin. "Yeteneği varken bile – çünkü serserinin yeteneği vardı, hem de fazlasıyla– sinir bozucu bir adamdı, çünkü kesinlikle zeki değildi." Mme Verdurin'in, Elstir'le ilgili olarak bu hükme varması için, aralarının bozulması ve resminden artık hoşlanmaması gerekmemişti. Küçük topluluğun bir üyesi olduğu dönemde bile, Elstir zaman zaman, Mme Verdurin'in haklı veya haksız yere "salak" damgası vurduğu kadınlarla gün boyu beraber olurdu ve bu da, Patroniçe'ye göre, zeki bir adamın yapacağı şey değildi. "Hayır," dedi Mme Verdurin, hakkaniyetli bir tavırla, "bence Elstir'le karısı tam birbirlerine göreler. Tanrı şahidimdir, yeryüzünde o kadından daha sıkıcı bir yaratık olduğunu sanmıyorum, kendisiyle iki saatimi geçirmek zorunda kalsam, aklımı oynatırdım. Ama duyduğuma göre, kendisi, karısını çok zeki buluyormuş. İtiraf etmek zorundayız, bizim Tiche, her şey bir yana, müthiş aptaldı1. Onun, aklınıza gelmeyecek şahıslar karşısında, küçük kabilemizde asla görmek istemeyeceğimiz zavallı geri zekâlılar karşısında hayranlıktan ağzının bir karış açıldığını görmüşümdür. Düşünün ki, onlarla yazışır, tartışırdı, evet, Elstir! Tabii bütün bunlara rağmen, çok ama çok hoş yanları da vardı, hem hoş, hem de, olağanüstü saçma tabii." Mme Verdurin'in

nazarında, gerçekten üstün nitelikli olan insanlar, binbir çılgınlık yapardı. Bu yanlış fikir, yine de bir doğruluk barındırır içinde. İnsanların "çılgınlıkları", tahammül edilmez şeylerdir elbette. Ama ancak uzun vadede keşfedilen bir dengesizlik, bir insan beynine, genelde yapısına uygun olmayan hassasiyetlerin girmesinin sonucudur. Dolayısıyla, büyüleyici insanların tuhaflıkları, başkalarını çileden çıkarır, ama bir yanıyla tuhaf olmayan büyüleyici bir insan da yoktur. "Hadi, size Elstir'in çiçeklerini göstereyim," dedi Mme Verdurin bana, kocasının sofradan kalkılabileceğini işaret ettiğini görünce. Tekrar M. de Cambremer'in koluna girdi. M. Verdurin, Mme de Cambremer'den ayrılır ayrılmaz, markiye öncelik verildiği için M. de Charlus'ten özür dilemek ve bilhassa unvan sahibi birisiyle, o esnada, kendisine layık olduğunu düşündükleri konumu bağışlayan kişilerden daha düşük seviyede bulunan biriyle, bu sosyete inceliklerinden söz etme zevkini tatmak için, mazeretlerini sıralamak istedi. Ama önce, M. de Charlus'e, kendisini entelektüel açıdan, baronun bu türden saçmalıklara dikkat edeceğini düşünmeyecek kadar önemsediğini göstermeyi uygun buldu: "Size anlamsız şeylerden söz ettiğim için beni bağışlayın," diye başladı söze, "sizin bu gibi konulara pek önem vermediğinizi tahmin ediyorum. Burjuva kafasına sahip kişiler üzerinde durur bunların, ama diğerleri, sanatkârlar, gerçekten beş yıldız olan kişiler, umursamaz. Sizin beş yıldız olduğunuzu, daha ilk konuşmamızda anlamıştım!" Bu deyime son derece farklı bir anlam yükleyen M. de Charlus irkildi. Doktorun kaş göz işaretlerinden sonra, Patron'un hakaretamiz açık sözlülüğü, kanını dondurmuştu. "İtiraz etmeyin beyefendiciğim, siz beş yıldızsınız, açıkça ortada," diye devam etti M. Verdurin. "Aslında herhangi bir sanat faaliyetiniz olup olmadığını bilmiyorum, ama şart da değil. Ayrıca bu, her zaman yeterli de olmuyor. Daha yeni kaybettiğimiz Dechambre, müthiş bir ustalıkla, mükemmel piyano çalardı, ama beş yıldız değildi, beş yıldız olmadığı hemen hissedilirdi. Brichot beş yıldız değildir. Morel beş yıldızdır, karım beş yıldızdır, sizin de beş yıldız olduğunuzu hissediyorum... " - "Bana söylemek istediğiniz neydi?" diye sözünü kesti M. de Charlus; M. Verdurin'in kast ettiği anlam konusunda içi biraz rahatlamakla birlikte, bu çifte manalı sözleri bu kadar bağırmadan söylemesini tercih ederdi. "Sizi sol tarafa oturttuk da," dedi M. Verdurin. M. de Charlus, anlayışlı, babacan ve küstah bir tebessümle cevap verdi: "Rica ederim! Bunun burada hiçbir önemi yok!" Ardından kendine özgü bir kahkaha attı; bu gülüş, barona muhtemelen

Bavyeralı veya Lorraine'li bir nineden, ona da, aynen, kendi ninesinden geçmişti; öyle ki, bu küçük kahkaha, asırlardır hiç değişmeden Avrupa'nın eski, küçük saraylarında çınlamaktaydı ve zamanımıza ancak tek tük örnekleri gelebilmiş eski müzik aletleri gibi, değerli bir tınıya sahipti. Bazen, bir kişiyi tam olarak tasvir edebilmek için, sesli taklidin de tasvire eklenmesi gerekir; M. de Charlus'ün tasviri de, bu zarif, hafif küçük kahkaha olmadan, tıpkı Bach'ın kimi eserlerinin, besteci bazı bölümleri o özel tınılı "küçük trompetler" için yazdığı halde, bu aletler artık orkestralarda bulunmadığından, tam olarak icra edilememesi gibi, eksik kalır. "Ama," dedi M. Verdurin, gücenerek, "kasten öyle yaptık. Ben soyluluk unvanlarını hiç önemsemem," diye ekledi gülümseyerek; büyükannemle annemin haricinde birçok kişinin, sahip olmadıkları şeylerden bahsederken, karşılarındaki kişinin kendilerine üstünlük taslamasını engelledikleri zannıyla, aynı tebessümü takındıklarına birçok kez şahit olmuşumdur. "Ama M. de Cambremer de vardı, kendisi marki, sizse sadece baron olduğunuz için..." - "Müsaadenizle belirteyim," dedi M. de Charlus, kibirli bir edayla, şaşırıp kalan M. Verdurin'e, "ben aynı zamanda Brabant Dükü, Montargis Senyörü, Oleron, Carency, Viareggio ve Dunes Prensi'yimdir. Ayrıca hiç de önemi yok. Üzülmeyin," diye ekledi, son sözleriyle birlikte o alaycı gülümsemesi dudaklarına yayılarak: "bu konularda tecrübeli olmadığınızı hemen anladım."

Mme Verdurin, Elstir'in çiçeklerini göstermek üzere yanıma geldi. Uzun süredir kayıtsız kaldığım, bir akşam yemeği davetine gitme eylemi, sahil boyunca yapılan bir yolculuğun ardından, arabayla deniz seviyesinden iki yüz metre yükseğe tırmanmak gibi bir şekle girince, büsbütün yenilenmiş ve bana, aksine adeta bir sarhoşluk yaşatmıştı; bu duygu, La Raspeliere' de de varlığını sürdürmekteydi. "İşte, şuna baksanıza," dedi Patroniçe, Elstir'in iri, şahane, ama yağlı lal rengi ve köpüklü beyazlığı, durdukları çiçekliğin üzerinde biraz fazla kremamsı bir belirginlikle resmedilmiş güllerini göstererek. "Sizce şunu yakalayabilecek ustalığa hâlâ sahip mi? Çok etkileyici! Ayrıca, doku olarak da güzel, dokunmak istiyor insan. Bu resmi yaparken kendisini izlemek ne kadar hoş bir şeydi, anlatamam size! Bu etkiyi yaratmak istediği hissediliyordu." Patroniçe'nin hulyalı bakışları, ressamın, yalnızca yeteneğini değil, artık sadece kendisine bıraktığı bu hatıralarda yaşayan uzun dostluğu da özetleyen bu armağanına dikilmişti; bir zamanlar Elstir'in kendisi için topladığı çiçeklerin arkasında, onları, bir sabah vakti, henüz taptazeyken resmetmiş olan biçimli eli tekrar görür

gibiydi; o gün, Patroniçe'nin öğle yemeğinde, henüz canlı olan çiçekler, masanın üzerinde, onlara yarı yarıya benzeyen portre de, yemek salonundaki koltuklardan birine dayanmış halde, bir arada bulunmuşlardı. Portre yarı yarıya benziyordu çiçeklere, çünkü Elstir bir çiçeğe bakmak için, önce onu, daima içinde kalmak zorunda olduğumuz o iç bahçeye taşırdı mutlaka. Bu suluboya resimde, görmüş olduğu, ancak onun sayesinde tanıyabileceğimiz güllerin görünümünü aktarmıştı; yani bunlar bir bakıma, bu ressamın, becerikli bir bahçıvan misali, güller familyasına kattığı yeni bir türdü. "Küçük yuvayı terk ettiği gün, Elstir bitmiş bir adamdı. Benim akşam yemeklerim onun için zaman kaybıymış, ben, dehasının gelişmesine engel oluyormuşum," dedi Mme Verdurin, alaylı bir tonda. "Sanki benim gibi bir kadınla görüşmek, bir sanatçı için yararlı olmayabilirmiş gibi!" diye haykırdı, bir gurur patlamasıyla. Çok yakınımızda oturmakta olan M. de Cambremer, M. de Charlus'ü ayakta görünce, kalkıp kendisine yer vermeye yeltendi. Bu hareket, markinin kafasında belki basit bir nezaket göstermekten başka bir amaca tekabül etmiyordu. M. de Charlus ise buna, basit bir asilzadenin, bir prense karşı yerine getirmesi gerektiğini bildiği bir görev anlamını yüklemeyi tercih etti ve bu önceliğe hakkı olduğunu en iyi belirtecek olan şeyi yaparak, verilen yeri kabul etmedi. "Yok canım!" diye haykırdı. "Rica ederim! Ne münasebet!" Bu itirazın kurnazca hararetli tonunda zaten kendini epeyce belli eden "Guermantes'lık", M. de Charlus'ün, buyurgan, gereksiz ve teklifsiz hareketinde, aslında ayağa kalkmamış olan M. de Cambremer'i yerine zorla oturtmak istercesine iki omzuna elleriyle bastırmasında iyice ortaya çıktı. "Lütfen yapmayın azizim," diye ısrar etti baron, "bir bu eksikti! Hiç gerek yok! Artık bir tek kraliyet ailesinden prenslere yer veriyoruz." Evleri konusundaki heyecanım, Cambremer'leri de Mme Verdurin'den daha fazla etkilemedi. Çünkü onların bana sözünü ettikleri güzellikler karşısında ilgisiz kalıyor, bulanık anılar karşısındaysa coşuyordum; hatta bazen, bir şeyi, isminin bana hayal ettirdiği şeye benzetemeyip, hayal kırıklığına uğradığımı itiraf ediyordum. Evi beklediğim kadar kır havasında bulmadığımı söylemem, Mme de Cambremer'i kızdırdı. Buna karşılık, kapıdan içeri giren esintiyi, durup kendimden geçerek kokladım. "Hava cereyanlarından hoşlandığınız belli," dediler. Kırık bir camın yerine takılmış, parlak yeşil, ipekli kumaş parçasını methetmem de daha fazla takdir edilmedi. "Korkunç bir şey!" diye haykırdı markiz. Bardağı taşıran damla, şu sözlerimdi: "En büyük mutluluğu, ilk geldiğim anda yaşadım.

Galeride kendi ayak seslerimin yankılandığını duyduğumda, bir köyün, duvarda ilçe haritası asılı belediye binasına girdiğim hissine kapıldım." Bu sefer Mme de Cambremer kararlı bir tavırla sırtını döndü bana. "Pek mi kötü buldunuz dekorasyonu?" diye sordu kocası, karısına üzücü bir töreni nasıl geçirdiğini sorarcasına merhametli bir ilgiyle. "Güzel şeyler var aralarında," diye ekledi. Ama kötü niyet, sağlam bir zevkin sabit kuralları tarafından hakkaniyetle sınırlandırılmadığı takdirde, bizim yerimizi almış olan insanların şahsında veya evinde ne görse eleştirdiği için, Mme de Cambremer, "Evet, ama hiçbiri olması gerektiği yerde değil," dedi. "Ayrıca, o kadar güzeller mi gerçekten?" M. de Cambremer, kararlılıkla dengelenen bir hüzünle, "Dikkatinizi çekmiştir," dedi, "lime lime olmuş Jouy kumaşları var; bu salonda bu kadar yıpranmış eşya!" - "Sonra şu köylülerin yatak örtülerine benzeyen, iri güllü kumaş parçası," dedi, tamamen yapıştırma olan kültürü, idealist felsefe, izlenimci resim ve Debussy'nin müziğiyle sınırlı kalan Mme de Cambremer. Sadece lüks adına değil, zevk adına da eleştirmiş olmak için ekledi: "Bir de yarım perde takmışlar! Tarz diye bir şey yok! Ne yapsınlar, bilmiyorlar işte, nereden öğrenebilirlerdi ki? Emekliye ayrılmış zengin tüccarlar olsalar gerek. Bu bile onlar için bir şey." - "Ben avizeleri beğendim," dedi marki; avizeleri niçin diğer eşyalardan ayırdığı belli değildi; aynı şekilde, ne zaman bir kiliseden söz edilse, ister Chartres, Reims veya Amiens Katedrali olsun, ister Balbec Kilisesi, şaşmaz bir biçimde, "org bölmesine, vaiz kürsüsüne ve iskemle arkası çıkıntılarına" hayran olduğunu belirtirdi derhal. "Bahçeden hiç söz etmeyelim," dedi Mme de Cambremer. "Gerçek bir katliam. Hele o eğri büğrü yollar!"

Mme Verdurin'in kahve servisi yapmasını fırsat bilip M. de Cambremer'in vermiş olduğu mektuba bir göz attım; annesi beni akşam yemeğine davet ediyordu. Bu elyazısı, solgun mürekkebiyle, bundan böyle binlerce yazı arasında görsem tanıyacağım bir özgünlük sergiliyordu; ressamın, özgün görüşünü ifade etmek için esrarengiz biçimde imal edilmiş, nadir renklere ihtiyacı olmayışı gibi, bu elyazısının da özel kalemlere ihtiyacı yoktu. Geçirdiği krizin ardından yazı yazma yeteneğini kaybeden, harflere, okuyamadan, bir resme bakar gibi bakan bir felçli bile, Mme de Cambremer'in, coşkulu bir edebiyat ve sanat kültürünün aristokrat geleneklerine taze bir soluk kattığı, eski bir aileye mensup olduğunu anlardı. Markizin hem yazmayı, hem de Chopin çalmayı, aşağı yukarı hangi yıllarda öğrenmiş olduğunu da tahmin edebilirdi. İyi bir terbiye görmüş insanların, kibar olma kuralıyla üç sıfat kuralına uydukları dönemdi bu.

Mme de Cambremer bu iki kuralı bir arada uygulardı. Övgü dolu tek bir sıfatla yetinmez, (küçük bir tirenin ardından) bir ikincisini, (ikinci bir tireden) sonra da, bir üçüncüsünü eklerdi. Markizin kendine has özelliği ise, mektuplarındaki bu üç sıfat sıralamalarının, ilerleyen birer dizi değil, sosyal ve edebi amacına ters düşecek şekilde, birer diminuendo etkisi yaratmasıydı. Bana yazmış olduğu bu ilk mektupta, Mme de Cambremer, Saint-Loup'yu gördüğünü, onun "eşsiz –az bulunur– gerçek" meziyetlerini her zamankinden de çok takdir ettiğini, Robert'in (gelinine âşık olan) bir arkadaşıyla tekrar ziyaretine geleceğini, ben de yalnız başıma ya da onlarla birlikte Feterne'e akşam yemeğine gidersem, "bahtiyar –mutlu– memnun" olacağını söylüyordu. Belki de hayalgücünün yaratıcılığı ve kelime hazinesinin zenginliği, kibarlık arzusuna ulaşamadığı için, markiz, üç ünlemde ısrarlı olmakla birlikte, ikinci ve üçüncü ünlemlerde, ancak birincinin zayıflamış bir yankısını duyurabilecek gücü bulabiliyordu. Dördüncü bir ünlem eklense, başlangıçtaki kibarlıktan eser kalmazdı geriye. Son olarak da, Mme de Cambremer, muhtemelen ailede, hatta dost çevresinde hatırı sayılır bir etki yaratmış olan, ince bir sadelikle, tekrar tekrar kullanımı yalanmış izlenimi yaratabilecek "içten" kelimesinin yerine "gerçek" kelimesini koymayı âdet edinmişti. Mektupları, "En gerçek sevgilerle...", "En gerçek başsağlığı dilekleriyle... " diye biterdi. Ne yazık ki bu, öyle kalıplaşmıştı ki, bu açıksözlülük özentisi, artık anlamını düşünmediğimiz eski kalıplardan daha fazla bir yalancı nezaket izlenimi uyandırıyordu. Bu sırada, mektubu rahatça okumamı engelleyen sohbet uğultusunda M. de Charlus'ün yüksek sesi, diğer seslerin hepsini bastırıyordu; baron, az önceki konuyu hâlâ sürdürmekteydi, M. de Cambremer'e şöyle diyordu: "Bana yerinizi vermek istediğinizde, bu sabah aldığım bir mektubu hatırladım; mektubu yazan beyefendi, adres olarak, 'Altes Charlus Baronu' diye yazmış, mektuba da 'Monsenyör' diye başlamıştı." - "Gerçekten de biraz abartmış," diye cevap veren M. de Cambremer ölçülü kahkahalar atmaya koyuldu. M. de Charlus, kendi yol açtığı bu kahkahalara katılmadı. "Aslında azizim," dedi, "armalar açısından bakıldığında, haklı olan o; meseleyi şahsileştirdiğimi düşünmeyin sakın. Söz konusu olan, başka birisiymiş gibi konuşuyorum. Ama ne yapalım, tarih tarihtir, değiştiremeyiz, yeniden yazamayız. Söylememe gerek var mı bilmem, Kiel'de bana sürekli 'Monsenyör' diye hitap eden İmparator Wilhelm, duyduğuma göre, bütün Fransız düklerine bu şekilde hitap ediyormuş; aşırı bir kullanım, belki de bizim aracılığımızla Fransa'yı hedef

alan incelikli bir ilgiden ibaret." - "İncelikli ve yarı yarıya içten," dedi M. de Cambremer. "Yo, sizinle aynı fikirde değilim. Şunu belirtmek isterim ki, şahsen, onun gibi beşinci sınıf bir senyörü, bir Hohenzollern'i, kuzenim Hannover kralının tacını elinden almış koyu bir Protestanı takdir edecek değilim," diye ekledi, görünüşe bakılırsa Hannover'i Alsace-Lorraine'den daha çok önemseyen M. de Charlus. "Buna rağmen, imparatorun bize gösterdiği yakınlığın son derece içten olduğunu düşünüyorum. Birtakım geri zekâlılar, onun bir kukla olduğunu ileri sürüyorlar. Aksine, müthiş zeki bir adamdır. Resimden anlamaz, M. Tschudi'yi, ulusal müzelerden Elstir'leri kaldırmaya mecbur etti. Ama XIV. Louis de Hollandalı ustaları sevmezdi, o da şatafata düşkündü, yine de, netice itibariyle büyük bir hükümdardı. Üstelik II. Wilhelm, XIV. Louis'nin aksine, ordu ve donanma açısından ülkesini silahlandırdı; umarım onun hükümdarlık dönemi, beylik deyişle Güneş Kral'ın saltanatının son yıllarını karartan felaketlere asla sahne olmaz. Bence Cumhuriyet hükümeti, imparatorun kibarlıklarını reddetmekle ya da yarım yamalak karşılık vermekle çok büyük hata etti. Kendisi de bunun pekâlâ farkında ve o müthiş ifade yeteneğiyle, 'Benim istediğim, el sıkışmak, şapkayla bir selam verilmesi değil,' diyor. İnsan olarak beş para etmez; en iyi dostlarını öyle koşullarda terk etti, ele verdi, inkâr etti ki, onların suskunluğu ne kadar asilse, onun suskunluğu da o kadar sefildi," diye devam etti M. de Charlus; her zamanki gibi kendi eğilimine kapılarak Eulenburg davasına geçmiş, en yüksek mevkilerdeki sanıklardan birinin kendisine söylediği sözü hatırlıyordu: "Böyle bir davaya izin verme cüretini gösterebildiğine göre, imparatorun bizim inceliğimize ne kadar güvendiğini düşünün! Esasen ağzımızın sıkılığına güvenmekle yanılmış da olmadı. İdam sehpasına da çıksak, dilimiz çözülmeyecekti." - "Aslında," diye devam etti baron, "bütün bunların, söylemek istediğim şeyle ilgisi yok; söylemek istediğim şu: Biz imparatorluk prensleri, Almanya'da Durchlaucht unvanı taşırız, Fransa'da Altes'liğimiz resmen tanınmıştır. Saint-Simon, Altes unvanını haksız yere aldığımızı iddia eder, oysa kesinlikle yanılmaktadır. Sebep olarak, XIV. Louis'nin, kendisine Pek Hıristiyan Kral diye hitap etmemizi yasaklayıp kısaca Kral diye hitap etmemizi emrettiğini gösterir, ki bu, katiyen prens unvanına sahip olmadığımızı değil, sadece krala bağlı olduğumuzu kanıtlar. Aksi takdirde, Lorraine Dükü'nün ve daha nicelerinin prensliğini de inkâr etmemiz gerekirdi! Zaten bizim unvanlarımızın birçoğu, Commercy Senyörü'nün kızı olan büyükninem Therese d'Espinoy aracılığıyla Lorraine

hanedanından gelmiştir." Morel'in kendisini dinlediğini fark eden M. de Charlus, iddiasının dayanaklarını daha ayrıntılı biçimde açıklamaya koyuldu. "Ağabeyime, ailemize ilişkin bilginin, Gotha Yıllığının üçüncü bölümünde değil, haydi birinci demeyelim, ikinci bölümünde yer alması gerektiğini söyledim," dedi, Morel'in, Gotha Yıllığının ne olduğunu bile bilmediğini hesaba katmayarak. "Ama onu ilgilendirir, aile reisimiz olduğuna göre, duruma itirazı olmadığı, üzerinde durmadığı sürece, benim de göz yummam gerekiyor." Mme Verdurin yanıma gelince, Mme de Cambremer'in mektubunu cebime koyarak, "M. Brichot'yu çok ilginç buldum," dedim. "Kültürlü ve iyi bir insandır," diye cevap verdi, soğuk bir tavırla. "Şüphesiz, özgünlük ve zevkten yoksundur, korkunç bir hafızası vardır. Bu akşamki konuklarımızın 'ataları' olan devrim göçmenlerinin hiçbir şeyi unutmadıkları söylenirdi. Ama onların hiç değilse bir mazereti vardı," dedi, Swann'ın bir esprisini gasp ederek, "o da, hiçbir şey öğrenmemiş olmalarıydı. Oysa Brichot her şeyi bilir ve yemek boyunca ciltlerce lügat paralar kafamızda. Sanıyorum artık hiçbir kentin, köyün adının anlamıyla ilgili, bilmediğiniz bir şey kalmamıştır." Mme Verdurin konuşurken, ona bir şey sormaya niyetim olduğunu düşünüyor, ama ne soracağımı hatırlayamıyordum. "Eminim Brichot'dan bahsediyorsunuz. Chantepie, Freycinet, hiçbir şeyi esirgemedi sizden. Sizi izledim, sevgili Patroniçe." - "Gördüm tabii, az kalsın kendimi tutamayıp kahkahayı patlatacaktım." Mme Verdurin'in o geceki kıyafetini şu anda hatırlamıyorum. Belki o esnada da farkında değildim, çünkü gözlemci bir insan değilimdir. Buna rağmen, kıyafetinin iddiasız olmadığını hissederek, kendisine kibarca bir şeyler söyledim, hatta hayranlık belirttim. O da, hemen hemen bütün kadınlar gibi, kendisine yapılan iltifatı, gerçeğin mutlak ifadesi, sanki iltifatın konusu, bir insandan bağımsız bir sanat eseriymişçesine, tarafsızca, başka türlüsü mümkün değilmiş gibi yürütülen bir yargı zannediyordu. Bu yüzden de, riyakârlığımdan ötürü yüzümü kızartan bir ciddiyetle, bu gibi durumlarda hep sorulan şu gurur yüklü, safça soruyu sordu: "Hoşunuza gitti mi?" - "Eminim Chantepie'den bahsediyorsunuz," dedi M. Verdurin, yanımıza gelerek. Yeşil ipekli kumaş parçasını ve orman kokusunu düşünmekten, Brichot'nun bu etimolojileri tek tek sayarak alay konusu olduğunu bir tek ben fark etmemiştim. Benim gözümde nesnelere değer kazandıran izlenimler, başkalarının yaşamadığı veya önemsiz diye hiç düşünmeden bir kenara attığı duygular oldukları ve dolayısıyla, bu izlenimleri ifade edebilsem bile ya anlaşılmayacakları ya da

küçümsenecekleri için, onları kullanmam imkânsızdı; ayrıca, tıpkı daha önce, Mme d'Arpajon'un evine gitmekten hoşlandığım için Mme de Guermantes'ın beni aptal bulması gibi, Brichot'nun söylediklerini "yuttuğum" için de, Mme Verdurin'e aptal görünmeme yol açan bu duygularımın, zararı da dokunuyordu bana. Ama Brichot'yla ilgili olarak, aptal görünmemin bir sebebi daha vardı. Ben küçük kabileye mensup değildim, oysa ister sosyetik olsun, ister siyasi, isterse edebi, her kabile, konuşmalarda, resmi nutuklarda, haberlerde, sonelerde, masum okurun asla bulamayacağı şeyleri bulmak konusunda sapıkça bir alışkanlık geliştirmiştir. Kimbilir kaç kere, akıcı, biraz eski moda bir üsluba sahip bir Akademi üyesinin ustaca anlatılmış bir hikâyesini coşkuyla okumuş, tam Bloch'a veya Mme de Guermantes'a "Ne kadar güzel!" diyecekken, ben ağzımı açamadan, ikisinin farklı üsluptaki şu haykırışlarını duymuşumdur: "Canınız biraz gülmek istiyorsa, filancanın bir hikâyesini okuyun. İnsanoğlunun aptallığı hiç bu düzeye ulaşmamıştır." Bloch'un horgörüsü, aslında hoş olan birtakım üslup oyunlarını, bayatlamış bulmasından kaynaklanırdı, Mme de Guermantes'ınki ise, onun ustalıkla çıkardığı, benim asla düşünemeyeceğim birtakım somut nedenlerden ötürü, hikâyenin, yazarın söylemek istediği şeyin tam tersini kanıtlamasından. Verdurin'lerin Brichot'ya gösterdikleri nezaketin ardında gizlenen alayı görünce ne kadar şaşırdıysam, birkaç gün sonra, Feterne'de, ben La Raspeliere'i heyecanla methedince, Cambremer'lerin, "Bu sözlerinizde samimi olmanız mümkün değil, şatoyu ne hale getirdiklerini gördünüz," demesine de o kadar şaşırdım. Yine de, sofra takımının güzel olduğunu itiraf ettiler. Bense, o feci yarım perdeler gibi, sofra takımını da görmemiştim. "Neyse, artık Balbec'e gittiğinizde, Balbec'in anlamını biliyor olacaksınız," dedi M. Verdurin alayla. Benim ilgimi çeken de, zaten, Brichot'dan öğrendiğim şeylerdi. Zekâsına gelince, bir zamanlar küçük kabilede pek hoşa giden zekânın tıpatıp aynısıydı. Brichot yine aynı sinir bozucu rahatlıkla konuşuyor, ama sözleri artık bir etki bırakmıyor, düşmanca bir sessizlikle veya tatsız yankılarla mücadele etmeleri gerekiyordu; değişmiş olan, Brichot'nun söyledikleri değil, salonun akustiği ve dinleyicilerin duygularıydı. "Dikkat!" dedi Mme Verdurin alçak sesle, Brichot'yu göstererek. Kulakları gözlerinden daha keskin olan Brichot, Patroniçe'ye kaçamak bir miyop ve filozof bakışı yöneltti. Gözleri keskin olmasa da, olaylara zihinsel bakışı kapsamlı ve genişti. İnsanların sevgisinden ne kadar az şey beklenebileceğini görüyordu, buna boyun eğmişti. Bundan ötürü acı çektiği

oluyordu tabii. Genellikle hoşa gittiği bir çevrede, tek bir gece fazlasıyla havai, fazlasıyla ukala, fazlasıyla sakar ve fazlasıyla kaba saba bulunduğunu tahmin eden birisinin bile, evine bedbaht döndüğü olur. Çoğu kez, başkalarına gülünç veya demode görünmüş olmasının sebebi, bir kavrayış, bir sistem meselesidir. Ve çoğu kez, bu başkalarının, kendisiyle aynı düzeyde olmadıklarını gayet iyi bilir. Kendisine zımnen hüküm giydirirken dayandıkları safsataları çürütmesi işten bile değildir; gidip bir ziyarette bulunmak, mektup yazmak ister, ama ağırbaşlı davranır, hiçbir şey yapmayıp bir hafta sonraki daveti bekler. Bazen de bu gözden düşmeler, bir gece değil, aylarca sürer. Hem sosyetede hükümlerin dengesiz oluşundan kaynaklanırlar, hem de bu dengesizliği artırırlar. Çünkü Mme X... ' in kendisini küçümsediğini bilen birisi, Mme Y...'nin evinde takdir edildiğini hissederek, onun çok daha üstün nitelikli olduğunu ilan eder ve Mme Y...'nin salonuna göç eder. Ne var ki, sosyete hayatına göre fazla düzeyli, ama sosyete dışında kendilerini geliştirememiş, salonlara kabul edildikleri için mutlu, değerleri anlaşılamadığı için küskün olan, daha önce göklere çıkardıkları ev sahibesinde her yıl yeni kusurlar bulan, başlangıçta değerini takdir edemedikleri ev sahibesinin dehasını keşfeden, ikinci ev sahibesinin olumsuzluklarına maruz kalıp birincinin kusurlarını da biraz unuttuklarında, ilk aşklarına dönen bu adamları tasvir etmenin yeri burası değil. Kalıcı olacağını bildiği gözden düşüşünün Brichot'yu ne kadar üzdüğü, bu kısa süreli gözden düşüşlerden çıkartılabilir. Mme Verdurin'in bazen kendisiyle, hatta sakatlıklarıyla, herkesin içinde alay ettiğinin farkındaydı ve insanların sevgisinden çok az şey beklenebileceğini bildiğinden, bunu kabullendiğinden, her şeye rağmen Patroniçe'yi en yakın dostu olarak görüyordu. Ama Mme Verdurin, profesörün yüzüne yayılan kırmızılıktan, sözlerini işitmiş olduğunu anladı ve gece boyunca ona kibar davranmaya karar verdi. Saniette'e hiç de hoş davranmadığını ev sahibemize söylemekten kendimi alamadım. "Hoş davranmıyor muyum! Ama o bize tapar, onun için ne kadar önemli olduğumuzu bilemezsiniz! Kocam arasıra aptallığına biraz kızıyor, haksız da sayılmaz doğrusu, ama böyle durumlarda, köpek gibi yaltaklanacağına, niye karşı koymuyor? Samimiyetsizlik bu. Hiç hoşlanmadığım bir şey. Buna rağmen, her zaman kocamı sakinleştirmeye çalışıyorum, çünkü fazla ileri giderse Saniette de bir daha gelmeyiverir; bunu da hiç istemiyorum, çünkü laf aramızda, meteliğe kurşun atıyor, bu yemeklere muhtaç. En nihayet, kırılıyorsa gelmesin, beni ilgilendirmez, insan, başkalarına muhtaçsa, bu kadar salak

olmamaya çalışır." - "Aumale Düklüğü, Fransa hanedanına geçmeden önce, uzun süre bizim ailedeydi," diye açıklıyordu M. de Charlus, M. de Cambremer'e, bu bilimsel söylevin muhatabı değilse de hedefi olan, şaşkına dönmüş Morel'in karşısında. "Bütün yabancı prenslerin yanında, öncelik hakkına biz sahiptik; size yüzlerce örnek verebilirim. Orleans Dükü 1. Philippe'in cenazesinde, Croy Prensesi, ninemin ninesinin ardından diz çökmek istediğinde, ninemin ninesi, buna hakkı olmadığını sertçe prensese bildirip cenaze görevlisine minderi kaldırtmış ve meseleyi krala aktarmış; kral da Mme de Croy'ya, Mme de Guermantes'ın evine giderek özür dilemesini emretmiş. Burgonya Dükü bize teşrifatçılarla, değnek havada geldiğinde, kralın değneği indirtmesini sağlamışız. İnsanın, ailesinin üstünlüklerinden söz etmesinin yersiz olduğunu biliyorum. Ama ailemizin, tehlike ânında daima ön saflarda yer aldığı herkes tarafından bilinir. Brabant düklerinin savaş narasından vazgeçtiğimizde, Passavant'ı[43] benimsemiştik. Kısacası, asırlar boyunca savaşta üstlendiğimiz bu her yerde ilk olma hakkını, daha sonra sarayda elde etmemiz, oldukça meşru sayılır. Ayrıca bu hak bize daima tanınmıştır da. Size gösterebileceğim bir başka kanıt da, Baden Prensesi'dir. Prenses, biraz önce sözünü ettiğim Guermantes Düşesi'nin mevkiini elinden almaya çalışacak kadar kendini kaybedip ninemin ninesinin belki bir anlık (yersiz) bir tereddüdünden yararlanarak kralın huzuruna önce çıkmaya yeltenince, kral hemen, 'Girin, girin sevgili kuzinim, Madame de Baden size karşı görevini gayet iyi bilir,' diye bağırmış. Bu mevkie de, Guermantes Düşesi sıfatıyla sahipti, oysa kendisi de oldukça soylu bir ailedendi: Anne tarafından, Polonya kraliçesinin, Macaristan kraliçesinin, Pfalz elektörünün, Savoie-Carignan Prensi'nin ve daha sonra İngiltere kralı olan Hannover Prensi'nin yeğeniydi." *"Maecenas atavis edite regibus!"*[44] dedi Brichot, M. de Charlus'e; baron da bu iltifata hafifçe başını eğerek karşılık verdi. "Nedir bu söylediğiniz?" diye sordu Mme Verdurin, az önce hakkında söylediği sözleri telafi etmek istediği Brichot'ya. "Tanrı beni affetsin, sosyetenin kaymak tabakasından bir züppeden söz ediyordum." (Mme Verdurin kaşlarını çattı.) "Aşağı yukarı Augustus'un asrında yaşamış," (bu kaymak tabakanın eskiliğiyle teskin olan Mme Verdurin'in yüzü daha sakin bir ifadeye büründü), "dalkavukluğu, aristokrattan da öte, kraliyet ailesinden atalardan geldiğini, yüzüne karşı haykıracak kadar ileri götüren Vergilius ve Horatius'un bir dostu; yani Maecenas'tan, Horatius'un, Vergilius'un ve Augustus'un arkadaşı olan bir kitap kurdundan söz ediyordum. Eminim M. de Charlus Maecenas'ın kim

olduğunu her bakımdan gayet iyi biliyordur." M. de Charlus, Mme Verdurin'in iki gün sonrasına Morel'e randevu verdiğini duyduğu ve davet edilmemekten korktuğu için, ev sahibesine kibarca, yan gözle bakıp, "Zannederim Maecenas antik çağın Verdurin'i gibi bir şeydi," dedi. Mme Verdurin, tatminle gülümsemekten kendini alamadı. Morel'e yaklaştı. "Aile ahbabınız çok hoş bir insan," dedi. "Kültürlü, iyi yetişmiş bir adam olduğu belli. Küçük yuvamıza uyum sağlayacağını sanıyorum. Paris'te nerede oturuyor?" Morel kibirli bir suskunluğa büründü ve sadece bir iskambil partisi çevirmeyi teklif etti. Mme Verdurin önce biraz keman çalmasını istedi. Üstün yeteneklerinden asla söz etmeyen M. de Charlus, herkesin şaşkın bakışları altında, Faure'nin piyano ve keman için sonatının (endişe yüklü, fırtınalı, Schumann'sı, ama yine de Franck'ın sonatından öncesine ait) son bölümüne, kusursuz bir icrayla eşlik etti. Baronun, tını ve virtüozluk bakımından fevkalade yetenekli olan Morel'in eksikliğini kapatacağını, ona bir kültür ve bir üslup kazandıracağını hissettim. Öte yandan, fiziksel bir kusurla manevi bir yeteneği aynı insanda birleştiren şeyi merakla düşündüm. M. de Charlus, ağabeyi Guermantes Dükü'nden çok da farklı değildi. Hatta az önce, (nadiren yaptığı bir şeyi yaparak) ağabeyi kadar kötü bir Fransızca kullanmıştı. Kendisini ziyarete gitmediğim için (şüphesiz, Morel'den Mme Verdurin'e sevgiyle söz edeyim diye) bana sitem ettiğinde ben rahatsız etmekten çekindiğimi söyleyince, şöyle cevap vermişti: "Canım, gelmenizi ben rica ettiğime göre, alınması da bana düşer." Böyle bir cümleyi Guermantes Dükü kurabilirdi. M. de Charlus de, sonuç itibariyle bir Guermantes'tı. Ama doğanın, sinir sisteminin dengesini bozması, baronun, ağabeyi dük gibi, bir kadını tercih edeceği yerde, Vergilius'un bir çobanını ya da Platon'un bir çömezini tercih etmesi için yeterli olmuştu; çoğu kez bu dengesizliğe bağlı olarak ortaya çıkan ve Guermantes Dükü'nün yabancısı olduğu meziyetler, M. de Charlus'ü harika bir piyanist, zevk sahibi, amatör bir ressam, belagatli bir hatip haline getirmişti. M. de Charlus'ün, Faure'nin sonatının Schumann'ı andıran bölümünü çalarkenki süratli, kaygılı ve sevimli üslubunun, baronun tamamen fiziksel özelliklerinde, sinirsel kusurlarında –sebebi demeye cesaret edemesek de– bir karşılığı bulunduğunu kim fark edebilirdi? Bu "sinirsel kusur" terimini ve Sokrates döneminde bir Yunanlının, Augustus döneminde bir Romalının, hangi nedenlerden ötürü, bildiğimiz türden erkekler oldukları halde, günümüzdeki kadınlardan-erkeklerden biri haline gelmeyip kesinlikle normal erkekler olarak kalabildiklerini ileride

açıklayacağız. M. de Charlus, tam olarak geliştirilmemiş gerçek sanatsal yeteneklere sahip olduğu gibi, annesiyle karısını da, dükten çok daha fazla sevmişti; yıllar sonra bile, onlardan söz edildiğinde, gözleri dolardı, ama gözyaşları, tıpkı alnı sürekli terleyen aşırı şişman bir adamın teri gibi, yüzeyseldi. Aradaki tek fark, çok terleyen şişmanlara, "Ne kadar çok terliyorsunuz!" dememiz, ötekilerin gözyaşlarını ise, görmezden gelmemizdir. Biz derken sosyeteyi kast ediyorum, çünkü halk, adeta bir hıçkırık, bir kanamadan daha önemliymişçesine, gözyaşlarından endişe duyar. Karısı öldüğünde M. de Charlus'ün gark olduğu keder, yalan söyleme alışkanlığı sayesinde, bu kedere uygun düşmeyen bir hayatı dışlamıyordu. Hatta cenaze töreni sırasında, korodaki bir çocuğa adını ve adresini sormanın bir yolunu bulduğunu daha sonra ima etme alçaklığını bile göstermişti. Doğru da olabilirdi.

Morel'le baronun çaldığı parça bitince, Franck çalmalarını rica ettim, ama Mme de Cambremer o kadar bedbaht bir havaya büründü ki, ısrar etmedim. "Franck'tan hoşlanıyor olamazsınız," dedi bana. Onun yerine, Debussy'nin Şenlikler'ini istedi; bu parça, daha ilk notada, "Ah! Harikulade!" haykırışıyla karşılandı. Ama Morel, ilk birkaç ölçüden sonrasını bilmediğini fark edince, sırf çocukluktan, katiyen aldatmaca niyeti olmadan, Meyerbeer'in bir marşına geçti. Ne yazık ki, pek fazla ara vermediği ve açıklama yapmadığı için, herkes hâlâ Debussy çaldığını zannederek, "Harikulade!" diye bağırmaya devam etti. Çaldığı eserin, Pelleas'ın değil, Şeytan Robert'in bestecisine ait olduğunu söyleyince, soğuk bir hava esti. Mme de Cambremer kendi adına rahatsız olmaya vakit bulamadı, çünkü bir Scarlatti kitabı bulmuş ve isterik bir coşkuyla üstüne atlamıştı. "Ah! Bunu çalın, alın, olağanüstü bir şey!" diye bağırıyordu. Oysa uzun zaman küçümsenmiş, kısa bir süre önce müthiş bir itibara kavuşmuş olan bu besteciden, hummalı sabırsızlığıyla seçtiği parça, bitişik dairedeki acımasız öğrencinin durmadan baştan aldığı, hepimizin kimbilir kaç kez uyumamızı engellemiş olan o lanetli parçalardan biriydi. Ama Morel çalmaktan sıkılmıştı, iskambil oynamak konusunda kararlıydı; oyuna katılmak isteyen M. de Charlus, vist oynamayı teklif etti. "Biraz önce Patron'a prens olduğunu söyledi," dedi Ski, Mme Verdurin'e, "ama doğru değil, aslında, basit bir burjuva mimar ailesinin evladı." - "Maecenas hakkında söylediklerinizi merak ediyorum. İlgimi çekiyor doğrusu!" dedi Mme Verdurin tekrar Brichot'ya; bu kibarlığı, Brichot'nun başını döndürdü. Bu yüzden de, Patroniçe'nin, belki de benim gözümü kamaştırmak için,

"Doğrusunu isterseniz hanımefendi," dedi, "Maecenas'la ilgilenmemin başlıca nedeni, kendisinin, günümüzde Fransa'da, Brahma'dan, hatta İsa'dan daha fazla çömezi olan Çinli tanrının, yani kadiri mutlak tanrı Vız-Gelir-Bana'nın ilk dikkate değer havarisi olması." Mme Verdurin, böyle durumlarda yüzünü ellerine gömmekle yetinmiyordu artık. Bir günlük ömrü olan böceklerin ani hareketiyle Prenses Şerbatof'un üzerine çullanıyordu; prenses yakınındaysa, Patroniçe onun omzuna asılıyor, tırnaklarını batırıp saklambaç oynayan bir çocuk gibi kafasını koltukaltına sokuyordu. Bu koruyucu siperin ardına gizlenmişken, gözlerinden yaş gelinceye kadar güldüğü varsayılıyordu; tıpkı uzun bir dua sırasında yüzlerini elleriyle kapatmak gibi akıllıca bir önlem alan insanların da yapabileceği şekilde, hiçbir şey de düşünmeyebilirdi bu birkaç saniye boyunca. Mme Verdurin, Beethoven'ın dörtlülerini dinlerken, hem bu müziği bir dua kabul ettiğini göstermek, hem de uyuduğunu belli etmemek için, dua eden insanları taklit ederdi. "Çok ciddi söylüyorum hanımefendi," dedi Brichot. "Bana sorarsanız, günümüzde bütün vakitlerini küçük dağları kendilerinin yarattığını düşünmekle geçiren insanların sayısı çok kabarık. Prensip olarak, bizi, (tıpkı Münih ve Oxford gibi, Paris'e Asnieres'den, Bois-Colombes'dan çok daha yakın olan) büyük Bütün'ün içinde eritecek olan bir Nirvana'ya hiç itirazım yok, ama Japonlar belki de bizim Bizans'ımızın kapısına dayanmışken, sosyalistleşmiş ordu aleyhtarlarının, serbest nazımın faziletlerini ciddi ciddi tartışmaları, iyi bir Fransıza, hatta iyi bir Avrupalıya yakışmıyor." Mme Verdurin, prensesin çürük içindeki omzunu bırakabileceğine hükmederek yüzünü gösterirken, gözlerini silermiş gibi yapmayı ve iki üç kere soluklanmayı ihmal etmedi. Ama Brichot benim de bu şölenden payımı almamı istiyordu; benzersiz biçimde yönettiği tez savunmalarından, gençlerin gönlünü okşamanın en iyi yolunun, onları azarlamak, önemsemek, onlar tarafından gerici diye damgalanmak olduğunu öğrendiği için de, "Gençlerin Tanrılarına küfretmek istemem," dedi, bir konuşmacının, dinleyicilerin arasında bulunan birinin adını andığında gizlice ona bakması gibi, bana kaçamak bir bakış yönelterek. "Mallarme tapınağında sapkın ve dönek olarak lanetlenmek istemem; eminim yeni dostumuz da, bütün yaşıtları gibi, bu tapınağın kapalı ayinine, en azından koroda yer alarak katılmış, ya dekadan, ya da Gül-Haç Biraderleri'nden olduğunu göstermiştir. Ama doğruyu söylemek gerekirse, büyük harfle Sanat'a tapan, Zola sarhoşluğu yetmediğinde damarlarına Verlaine iğnesi vuran bu entelektüelleri çok gördük. Baudelaire

hayranlığıyla uyuşturucu müptelası olmuş durumdalar, havası pis kokularla ağırlaşmış sıcak, miskin ve sağlıksız bir afyon tekkesi sembolizminin o müthiş edebi nevrozuyla öyle uyuşmuş haldeler ki, vatanın bir gün kendilerinden isteyebileceği cesur çabayı göstermeleri mümkün olmayabilir." Brichot'nun aptalca, karmakarışık nakaratına en ufak bir sahte hayranlık gösterisinde bulunamayacağım için, Ski'ye döndüm ve M. de Charlus'ün ailesi konusunda kesinlikle yanıldığını söyledim kendisine; iddiası konusunda hiçbir şüphesi bulunmadığı ve hatta, baronun gerçek adının Gandin, Le Gandin olduğunu benim kendisine söylemiş olduğum cevabını verdi. "Ben size, Mme de Cambremer'in, M. Legrandin adında bir mühendisin kız kardeşi olduğunu söyledim," dedim. "M. de Charlus'ten hiç söz etmedim size. Büyük Conde'yle Racine arasında ne kadar bağlantı varsa, M. de Charlus'le Mme de Cambremer'in aileleri arasında da o kadar bağlantı vardır." - "Ya! Ben öyle sanmıştım," dedi Ski aldırışsız bir tavırla, birkaç saat önce neredeyse treni kaçırmamıza sebep olan hatasından ötürü nasıl özür dilemediyse, bu hatasından ötürü de özür dilemeyerek. "Bu sahilde uzun zaman kalmayı düşünüyor musunuz?" diye sordu Mme Verdurin M. de Charlus'e; baronun bir mürit olabileceğini seziyor ve Paris'e hemen dönmesinden korkuyordu. "Hiç belli olmaz aslında," dedi M. de Charlus, genizden gelen, tekdüze bir sesle. "Eylül sonuna kadar kalmak istiyorum." - "Haklısınız," dedi Mme Verdurin, "eylül, en güzel fırtınaların olduğu mevsimdir." - "Doğruyu söylemek gerekirse, kararım buna bağlı değil. Koruyucu azizim olan başmelek Mikâil'i bir süredir çok ihmal ettim, yortusu olan 29 Eylül'e kadar Mont-Saint-Michel Manastırı'nda kalıp kendimi affettirmek istiyorum." - "Bu mevzularla çok mu ilgilenirsiniz?" diye sordu Mme Verdurin; bu kadar uzun bir gezinin, kemancıyla baronun iki gün "devamsızlık" göstermelerine yol açacağından korkmasa, incinen kilise aleyhtarlığını susturabilirdi belki. M. de Charlus, "Sizde galiba aralıklı sağırlık var," diye küstahça bir cevap verdi. "Aziz Mikâil'in yüce azizlerimden biri olduğunu söylemiştim." Sonra, iyi niyetli bir esrimeyle gülümseyerek, gözleri ufka dikili, sesi estetikten de öte, dinsel bir coşkuyla yükselerek konuştu: "Ekmekle şarabın dağıtılması harikuladedir; Mikâil beyaz bir elbise içinde, altarın yanında, ayakta durur, salladığı altın buhurdandan yayılan sayısız güzel koku, Tanrıya yükselir!" - "Hep birlikte gidebiliriz," diye teklif etti Mme Verdurin, papaz takımına duyduğu nefrete rağmen. "Tam o anda, ekmekle şarap dağıtılırken," diye devam etti, farklı nedenlerle de olsa Millet Meclisi'nin iyi hatipleri gibi, müdahalelere asla

cevap vermeyip duymazlıktan gelen M. de Charlus, "genç dostumuzdan bir beden gösterisi izlemek, hatta Bach'ın bir aryasını dinlemek, harika olurdu. Sevgili başrahip de sevinçten çılgına döner; hem böylesi, aziz koruyucuma saygılarımı sunmanın en güzel ifadesi olur. Müritler için müthiş bir aydınlanma! Birazdan, kendisi de Mikâil gibi asker olan genç, müzisyen Angelico'muzla konuşuruz bu konuyu."

Dördüncü olarak çağrılan Saniette, vist oynamayı bilmediğini belirtti. Bunun üzerine, trenin kalkış saatine pek bir şey kalmadığını gören Cottard, derhal Morel'le ecarte[45] partisine oturdu. Küplere binen M. Verdurin, haşin bir tavırla Saniette'in üstüne yürüdü; "Siz hiçbir şey oynamayı bilmez misiniz?" diye bağırdı, hem vist oynama fırsatını kaçırdığına öfkelenerek, hem de eski arşivciye hakaret etme fırsatı yakaladığına sevinerek. Dehşete düşen Saniette, işi espriye vurmaya çalıştı: "Bilirim, piyanonun tuşlarıyla oynamayı bilirim," dedi. Cottard'la Morel, karşılıklı oturmuşlardı. "Önce siz buyrun," dedi Cottard. Kemancıyı Cottard'la birlikte görünce telaşlanan M. de Charlus, "Oyun masasına biraz yaklaşsak ya," dedi M. de Cambremer'e. "İskambil oyunları, çağımızda artık pek bir anlam ifade etmeyen teşrifat meseleleri kadar ilginçtir aslında. En azından Fransa'da, oyun kâğıtlarındakilerden başka kralımız yok artık; hem bana öyle geliyor ki, hepsi genç virtüozumuzun elinde toplanmaya can atıyor," diye ekledi biraz sonra, hem Morel'e hayranlığı kâğıt oynayışına bile uzandığı, hem delikanlının gönlünü okşamak istediği ve hem de, genç kemancının omzunun üzerinden eğilmesine bir açıklama getirmek için. "Ben kozlamak," dedi Cottard, bir yabancının konuşmasını taklit ederek; bu taklidine, çocukları da, Üstat, ağır bir hastanın başucunda bile olsa, bir saralının donuk yüz ifadesiyle her zamanki şaklabanlıklarından birini yaptığında, öğrencileri ve klinik şefi de, kahkahalarla gülerlerdi. "Ne oynayacağımı pek bilemiyorum," dedi Morel, M. de Cambremer'e danışarak. "Nasıl isterseniz, her durumda yenileceksiniz, şu veya bu, fark etmez."[46] "Galli-Marie mi?" dedi doktor, M. de Cambremer'e anlamlı anlamlı, iyi niyetle bakarak. "Gerçek bir divaydı, rüya gibiydi, onun gibi bir Carmen daha göremeyiz. Tam rolünün kadınıydı. Engalli'yi dinlemek de hoştu." Marki ayağa kalkarak, konuklarıyla görüşmesinin uygun olup olmayacağı konusunda gösterdikleri tereddüdün, ev sahibine bir hakaret olduğunu anlamayan ve küçümseyici bir ifade kullandıklarında İngiliz âdeti mazeretine sığınan soyluların aşağılayıcı bayağılığıyla sordu: "Şu kâğıt

oynayan beyefendi kim. Ne iş yapar? Ne satar? Olur olmaz insanlarla ilişki kurmamak için, kimlerle bir arada bulunduğumu bilmek isterim. Beni kendisine takdim etme şerefini bahşettiğinizde ismini duyamamıştım da..." M. Verdurin bu sözlere dayanarak gerçekten M. de Cambremer'i konuklarına takdim etse, marki epeyce sinirlenirdi. Ama ev sahibinin, tam tersini yaptığını bildiği için, kendisine zararı dokunmayacak şekilde kalender ve mütevazı bir tavır takınmanın kibarlık olacağını düşündü. M. Verdurin'in Cottard'la yakınlığından duyduğu gurur, doktor ünlü bir profesör olalı, daha da artmıştı. Ama eskisi gibi bir saflıkla ifade bulmuyordu artık. O zamanlar, Cottard henüz pek tanınmazken, M. Verdurin'e karısının yüz nevraljilerinden söz edildiğinde, "Yapılacak bir şey yok," derdi, kendi tanıdıklarının ünlü olduğunu ve kızlarının şan hocasının adını herkesin bildiğini zanneden insanların saf gururuyla. "İkinci sınıf bir doktoru olsaydı, başka bir tedavi deneyebilirdik, ama doktorunun adı Cottard olunca," (bu ismi Bouchard veya Charcot'ymuş gibi telaffuz ederdi), "daha iyisi bulunamıyor." Şimdi, M. de Cambremer'in ünlü Profesör Cottard'ın adını mutlaka duymuş olacağını bildiğinden, M. Verdurin, tam tersine bir yöntem kullanarak, saf bir tavır takındı. "Aile doktorumuzdur, çok sevdiğimiz, altın kalpli bir insandır, bizim için canını verir; doktorumuz değil, can dostumuzdur; kendisini tanıdığınızı sanmam, ismi size bir şey ifade etmeyecektir herhalde; yine de bizim için bu isim çok iyi bir insanın, aziz bir dostun ismidir: Cottard." Alçakgönüllü bir mırıltıyla telaffuz edilen bu isim, başkasından söz edildiğini zanneden M. de Cambremer'i yanılttı. "Cottard mı? Profesör Cottard'dan bahsetmiyorsunuz herhalde?" Tam o sırada, elinde kâğıtları, oyunun kritik bir noktasında bulunan profesörün sesi duyuldu: "Atinalılar burada karşılaştılar." - "Evet, profesördür kendisi," dedi M. Verdurin. "Ne! Profesör Cottard ha! Yanılıyor olmayasınız? Aynı kişi olduğundan emin misiniz? Bac Sokağı'nda oturan Profesör Cottard!" - "Evet, Bac Sokağı 43 numarada oturur. Tanıyor musunuz kendisini?" - "Profesör Cottard'ı tanımayan mı var! O bir efsane! Bouffe de Saint-Blaise'i veya Courtois-Suffit'yi tanıyor muyum diye sormak gibi bir şey bu. Konuşmasını duyunca, sıradan bir adam olmadığını anlamıştım zaten, bu yüzden sormakta sakınca görmedim." - "Ne oynasam acaba? Koz mu?" diyordu Cottard. Sonra birdenbire, kahramanca koşullarda, mesela bir askerin ölüme beylik bir ifadeyle meydan okumasında bile sinir bozucu olacak, ama hiçbir tehlike arz etmeyen bir iskambil oyununda çok daha aptalca kaçan bir bayağılıkla, koz oynamaya

karar verdi ve karamsar, "gözü kara" bir tavır takınarak, canını tehlikeye atan kişiler gibi, "Ne olacaksa olsun, umurumda değil!" diye haykırarak bir kâğıt attı. Yanlış kâğıt oynamıştı, ama bir teselli buldu kendine. Mme Cottard, salonun ortasındaki iri bir koltukta, yemek sonrasında daima üzerine çöken o dayanılmaz, engin ve hafif uykuya karşı nafile mücadele etmiş, sonunda da boyun eğmişti. Arasıra birkaç saniye uyanıp yerinde doğrulduktan sonra, kâh kendini alaya alarak, kâh kendisine söylenmiş kibarca bir sözü cevapsız bırakma korkusuyla gülümsemekle birlikte, kendini tutamayıp bu acımasız, harika hastalığın kollarına düşüyordu tekrar. Kendisini böyle bir anlığına uyandıran şey, gürültüden çok, profesörün, karısının uyuduğunu diğer konuklara göstermek için yönelttiği (Mme Cottard'ın, sevgiden, gözleri kapalıyken bile gördüğü, aynı sahne her gece tekrarlandığından ve uyanılması gereken saat gibi uykusuna musallat olduğundan öngördüğü) bakışlarıydı. Profesör, önce karısına bakıp gülümsemekle yetinirdi, çünkü hekim sıfatıyla bu yemek sonrası uykusunu kınasa da (en azından, sonlara doğru kızarken, bu bilimsel nedeni ileri sürüyordu, ama bu konuda o kadar değişik fikirlere sahipti ki, belirleyici nedenin bu olduğu kesin değildi), her şeye kadir ve muzip koca sıfatıyla, karısıyla alay etmeye bayılır, karısı tekrar uyusun, kendisi de onu tekrar uyandırma zevkini yaşasın diye, başlangıçta tam uyandırmamaya özen gösterirdi.

Mme Cottard şimdi derin uykudaydı. "Şuraya bakın! Leontine, uyuyorsun!" diye bağırdı profesör. Mme Cottard, "Mme Swann'ı dinliyorum hayatım," diye güç bela bir cevap verip tekrar baygınlık uykusuna gömüldü. "İnanılır gibi değil," diye haykırdı Cottard, "birazdan uyumadığını iddia edecek. Böyle hastalar vardır, muayeneye gelirler, hiç uyumadıklarını ileri sürerler." - "Belki hayal ediyorlardır," dedi M. de Cambremer gülerek. Ama doktor muziplikten hoşlandığı kadar itirazdan da hoşlanır ve özellikle de, cahil birinin kendisine tıptan bahsetme cüretini göstermesine dayanamazdı. "İnsan uyumadığını hayal edemez," diye kestirip attı. "Ya!" dedi marki, saygıyla eğilerek, eskiden olsa, Cottard'ın yapacağı gibi. "Sizin, benim gibi, iki grama varan dozlarda trional verip yine de hastayı uyku haline geçirmeyi başaramadığınız olmamış belli ki," dedi Cottard. "Doğru, doğru," diye cevap verdi marki, kendini beğenmiş bir tavırla gülerek, "hayatımda ne trional aldım, ne de kısa süre sonra mideyi harap etmekten başka işe yaramayan diğer uyku ilaçlarını. Benim gibi bütün gece Chantepie Ormanı'nda avlanmışsanız, emin olun uyumak için trionale

ihtiyacınız kalmaz." - "Bunu ancak bir cahil söyleyebilir," diye cevap verdi profesör. "Trional bazen sinir hassasiyetini inanılmaz biçimde artırır. Trionalden söz ediyorsunuz ama ne olduğunu biliyor musunuz acaba?" - "Şey... uyumak için alınan bir ilaç diye duymuştum." - "Soruma cevap vermediniz," dedi, haftada üç kere fakültede sınav heyetinde boy gösteren profesör bilgiçççe. "Ben size uyutup uyutmadığını sormuyorum, ne olduğunu soruyorum. İçerdiği amil ve etil oranlarını söyleyebilir misiniz bana?" - "Hayır," dedi, zor durumda kalan M. de Cambremer. "Ben bir kadeh konyak ya da Porto 345'i tercih ederim." - "Onlar on kat daha zehirlidir," diye araya girdi profesör. "Trional konusunu karımla konuşsanız daha iyi olur," dedi M. de Cambremer, "o bu tür şeylerin hepsine müpteladır." - "O da herhalde aşağı yukarı sizin kadar bilgi sahibidir. Her neyse, sizin karınız uyumak için trional alıyor olabilir, ama gördüğünüz gibi benim karımın trionale hiç ihtiyacı yok. Hadi Leontine, kıpırda, her tarafın uyuşacak, bak ben yemekten sonra uyuyor muyum? Şimdi ihtiyarlar gibi uyuklarsan altmış yaşında ne yapacaksın? Şişmanlayacaksın, kan dolaşımını durduruyorsun... İşitmiyor bile söylediklerimi." - "Bu yemek sonrası şekerlemeleri sağlığa zararlı, değil mi doktor bey?" dedi M. de Cambremer, Cottard'ın nezdinde eski itibarına kavuşabilmek için. "İyi bir yemek yedikten sonra hareket etmek gerekir." - "Hepsi uydurma bunların!" diye cevap verdi doktor. "Biri kıpırtısız duran, öbürü koşmuş olan iki köpeğin midesinden eşit miktarda besin örneği alınmış, birinci köpekte sindirimin daha hızlı olduğu görülmüş." - "Öyleyse sindirimi engelleyen, uyku mu?" - "Bu, sindirimin yemekborusunda mı, midede mi, bağırsakta mı olduğuna bağlı; açıklama yapmanın bir anlamı yok, tıp eğitimi görmediğinize göre, nasılsa anlamayacaksınız. Hadi Leontine, marş marş! Gitme vakti geldi." Söylediği doğru değildi, doktor kâğıt oynamaya devam ediyordu, ama hiçbir cevap alamadan en bilimsel şekilde teşvik etmeye çalıştığı sağır-dilsizin uykusuna, belki bu sert yöntemle engel olabileceğini düşünüyordu. Belki Mme Cottard'ın içinde, uykudayken bile uykuya direnme arzusu hüküm sürdüğünden, belki de koltukta başına bir destek bulamadığından, başı cansız bir varlık gibi, boşlukta soldan sağa, aşağıdan yukarıya, kurulmuş gibi savruldu; kafası durmadan sallanan Mme Cottard, kâh müzik dinlermiş gibi, kâh can çekişirmiş gibi görünüyordu. Kocasının, şiddeti giderek artan azarları sonuç vermezken, kendi aptallığını fark etmesi, etkili oldu: "Banyo suyunun ısısı iyi," diye mırıldandı, "ama lügatin tüyleri... " diye haykırdı yerinde doğrularak. "Aman Tanrım, ne kadar aptalım! Ne diyorum ben?

Şapkamı düşünüyordum, saçmaladım herhalde, neredeyse içim geçecekti, bu kahrolası şömine yüzünden." Herkes gülmeye başladı, çünkü şömine yanmıyordu.

"Bana gülüyorsunuz," dedi Mme Cottard kendi de gülerek, bir yandan da bir ipnotizmacının hafif dokunuşuyla, saçını düzelten bir kadının becerikliliğiyle, yüzünden uykunun son izlerini sildi. "Sevgili Madame Verdurin'den özür dilemek ve gerçeği ondan öğrenmek istiyorum." Ama gülümsemesi derhal hüzünlü bir hal aldı, çünkü karısının kendisine hoş görünmeye çalıştığını ve başarılı olamama korkusuyla tir tir titrediğini bilen profesör, "Aynaya baksana," diye bağırıyordu, "yüzün sivilcelerle kaplanmış gibi kıpkırmızı, yaşlı bir köylü kadına benziyorsun."

"Çok hoş bir insandır," dedi Mme Verdurin, "çok tatlı, alaycı bir saflığı vardır. Üstelik, bütün fakülte umudu kesmişken kocamı mezardan döndüren de o olmuştu. Kocamın başında üç gece, hiç uyumadan bekledi. Bu yüzden de, Cottard benim için kutsaldır!" diye ekledi, ciddi, neredeyse tehdit yüklü bir sesle, ellerini ağarmış, küre biçimindeki müzikal şakaklarına götürerek, sanki doktora dokunmaya kalkmışız gibi. "Bizden aklına gelen her şeyi isteyebilir. Zaten ben ona doktor Cottard demiyorum, Doktor Tanrı diyorum! Üstelik böyle söylemekle de ona iftira etmiş oluyorum aslında, çünkü bu Tanrı, mümkün olduğu ölçüde, diğerinin sorumlusu olduğu dertleri gideriyor." Mutluluk içindeki M. de Charlus, "Koz oynayın," ' dedi Morel'e. "Koz, hadi bakalım," dedi kemancı. "Önce papazınızı söylemeniz gerekirdi," dedi M. de Charlus, "dalgınsınız, yine de çok iyi oynuyorsunuz!" - "Papazım var," dedi Morel. "Yakışıklı bir adam," diye cevap verdi profesör. Mme Verdurin, "Şu kazıklı nesne neyin nesidir?" diye sordu M. de Cambremer'e, şöminenin üzerine yontulmuş harika arma levhasını göstererek. "Bunlar sizin armalarınız mı?" diye ekledi, alaylı bir horgörüyle. "Hayır, bunlar bizimkiler değil," diye cevap verdi M. de Cambremer. "Bizimki üç tırtıklı yatay altın şeritli, her biri bir altın yoncayla bezenmiş beş kırmızı parçalıdır. Bu, Arrachepel'lerin arması, aynı soydan değiliz, ama ev bize onlardan kaldı, bizim atalarımız da hiçbir şeyi değiştirmek istemediler. Arrachepel'lerin (eskiden Pelvilain'miş adları) arması, beş kırmızı kırık uçlu kazıklı altındı. Feterne sülalesiyle birleştiklerinde, kalkanları değişti, ama köşeleri yirmi haçla bezeli, ortası altından saplanmış kazıklı sağında iki gümüş kanatlı olarak kaldı." - "Buyrun bakalım," dedi Mme de Cambremer çok alçak sesle. "Benim

büyükninem, d'Arrachepel'lerdendi, de Rachepel'lerden de diyebiliriz, çünkü her iki isim de eski beratlarda geçer," diye devam etti M. de Cambremer, kıpkırmızı kesilerek, çünkü karısının takdir ettiği sözlerin ardında yatabilecek imayı ancak anlamış ve Mme Verdurin'in, katiyen kendisini hedef almayan bu sözlerden alınabileceği düşüncesiyle telaşa kapılmıştı. "Tarihin yazdığına bakılacak olursa, ilk Arrachepel olan Mace, nam-ı diğer Pelvilain, on birinci yüzyılda, kuşatmalarda, kazık sökmede özel bir beceri sergilemiş. Takma adı Arrachepel,[47] buradan geliyor, soyluluk unvanını da bu isimle almış; armalarındaki kazıklar da yüzyıllar öncesinden günümüze kalmış. Bunlar, surların aşılmasını iyice zorlaştırmak için, sur önüne, toprağa çakılıp birbirine bağlanan kazıklardı. Siz de zaten doğru kelimeyi kullanıp kazık demiştiniz; bunların, sevgili La Fontaine' in yüzen değnekleriyle hiç ilgisi yoktu. Çünkü bir yerin alınmasını imkânsızlaştırmaktı amaçları. Elbette günümüzün toplarını düşününce komik geliyor. Ama unutmayın ki on birinci yüzyıldan bahsediyoruz." - "Güncellikten yoksun bir şey," dedi Mme Verdurin, "ama küçük çan kulesinin kendine has bir hoşluğu var." - "Sizde bitirim şansı var," dedi Cottard; Moliere'in kullandığı kelimeden[48] kaçınmak için sık sık bu terimi kullanırdı. "Karo papazı neden çürüğe çıkarılmış, biliyor musunuz?" - "Onun yerinde olmayı isterdim," dedi, askerlikten sıkılan Morel. "Sizi gidi vatan haini!" diye haykırdı M. de Charlus, kendini tutamayıp kemancının kulağını çimdikleyerek. "Söylesenize, karo papazının niye çürüğe çıkarıldığını bilmiyor musunuz?" diye tekrar etti, esprisini yapmaya kararlı olan Cottard. "Tek gözü var da ondan." - "İşiniz zor, sayın doktor," dedi M. de Cambremer, Cottard'a, kendisini tanıdığını göstermek için. "Bu delikanlı olağanüstü," diye safça araya girdi M. de Charlus, Morel'i göstererek. "İlah gibi oynuyor." Bu yorumdan pek hoşlanmayan doktor, "Göreceğiz bakalım," dedi. "El elden üstündür." Şansı açık olan Morel, muzafferane bir tavırla, "Dam, as," dedi. Doktor, bu talihi inkâr edemezmiş gibi, başını eğerek, hayranlıkla itiraf etti: "Çok güzel." Mme de Cambremer, "M. de Charlus'le bir arada bulunmak bizi çok memnun etti," dedi Mme Verdurin'e. "Tanışmıyor muydunuz? Oldukça hoş bir insan, kendine özgü biri, bir devrin adamı," diye cevap verdi Mme Verdurin, mutlu bir amatör, yargıç ve ev sahibesi tebessümüyle (hangi devir olduğu sorulsa, cevaplamakta güçlük çekerdi). Mme de Cambremer, beni Saint-Loup'yla birlikte Feterne'e davet etti. Şatonun önündeki meşe ağaçlarının oluşturduğu kubbeye portakal rengi bir fener gibi asılı ayı görünce, hayranlıkla bir çığlık atmaktan kendimi

alamadım. "Bu daha bir şey değil; birazdan, ay biraz daha yükselip vadiyi aydınlattığında, bin kat daha güzel olacak. İşte Feterne'de bu yok!" dedi Patroniçe, küçümser bir tonda Mme de Cambremer'e; özellikle kiracıların yanında malikânesini aşağılamak istemeyen markiz, ne cevap vereceğini bilemiyordu. "Daha bir müddet buralarda mısınız hanımefendi?" diye sordu M. de Cambremer, Mme Cottard'a; sorusu, ileride kendisini davet etmek gibi bir niyeti oluşuna yorulabilirdi, o anda daha kesin bir randevu belirlemekten de kurtarıyordu kendisini. "Elbette beyefendi, bu yıllık göçü, çocuklar açısından çok önemli buluyorum. Kim ne derse desin, çocukların açık havaya ihtiyacı var. Fakülteden, beni Vichy'ye göndermek istiyorlardı, ama orası çok boğucu; midemle, oğlanlar biraz büyüdükten sonra ilgilenirim. Ayrıca profesör sınavlarla çok uğraşıyor, sıcaklar da yoruyor kendisini. Bence onun gibi yıl boyunca aralıksız çalışan insanların iyice dinlenmesi şart. En azından bir ay daha buradayız." - "Ya! Öyleyse tekrar görüşeceğiz dernektir." - "Ayrıca ben kalmak zorundayım, çünkü eşim Savoie'ya gidiyor, ancak on beş gün sonra buraya dönmüş olacak." - "Ben vadi tarafını deniz kenarından daha çok seviyorum," dedi Mme Verdurin. "Dönüş yolculuğunuzu harika bir havada yapacaksınız." - "Arabalar hazır mı diye bakmamız lazım," dedi M. Verdurin, bana dönerek, "eğer bu gece Balbec' e dönmek konusunda ısrarlıysanız tabii; bana sorarsanız hiç gerek yok. Yarın arabayla göndeririz sizi. Hava nasılsa güzel olur. Yollar mükemmel durumda." Kalmamın imkânsız olduğunu söyledim. "Ama zaten daha erken," diye itiraz etti Patroniçe. "Rahat bırak çocukları, daha bol bol vakitleri var. İstasyona bir saat önceden gitseler ne faydası olacak? Burada olmaları daha iyi. Ya siz, sevgili Mozart," dedi Morel'e, doğrudan M. de Charlus'le konuşmaya cesaret edemeyerek, "kalmak istemez miydiniz? Denize bakan güzel odalarımız var." - "Hayır, kalamaz," diye cevap verdi M. de Charlus, dikkatini oyuna verdiğinden söylenenleri işitmemiş olan Morel'in yerine. "Geceyarısına kadar izinli sadece. İtaatkâr, uslu bir çocuk gibi geri dönüp yatması lazım," diye ekledi, tatlı, yapmacık, ısrarlı bir sesle, bu masum benzetmede ve Morel'e eliyle dokunamayıp adeta kelimelerle dokunarak, ona ilişkin konulara sesiyle temas etmekte sadistçe bir şehvet bulurmuş gibi.

M. de Cambremer, Brichot'nun bana çektiği söylevden, Dreyfus taraftarı olduğum sonucunu çıkarmıştı. Kendisi koyu bir Dreyfus aleyhtarı olduğu için, düşmana karşı nezaket icabı, Chevregny'lerden bir kuzenine hep çok adilce davranmış ve hak ettiği terfiin gerçekleşmesini sağlamış olan Yahudi

bir albayı methetmeye koyuldu bana. "Üstelik kuzenim tamamen zıt fikirlere sahipti," diyen M. de Cambremer, bu fikirlerin ne olduğu üzerinde durmadı, ama ben bunların, markinin yüzü kadar eski ve kusurlu, kimi kasabalı ailelerin çok uzun zamandır sahip olduğu fikirler olduklarını hissettim. "Doğrusu bence çok güzel bir şey!" diye sözünü bağladı M. de Cambremer. Şunu belirtmek gerekir ki, "güzel" kelimesini, annesinin veya karısının dilinde, farklı eserleri de olsa, sanat eserlerini tanımlayan estetik anlamında kullanmıyordu katiyen. M. de Cambremer, bu sıfatı, örneğin biraz kilo almış olan zayıf bir insanı tebrik ederken kullanırdı daha çok. "Demek iki ayda üç kilo aldınız? Çok güzel bir şey bu!" Bir masanın üzerine, soğuk içecekler yerleştirilmişti. Mme Verdurin, beyleri, istedikleri içeceği kendileri almak üzere masaya davet etti. M. de Charlus gidip bir şeyler içtikten sonra hemen dönüp oyun masasının yakınında bir yere oturdu ve bir daha da yerinden kıpırdamadı. Mme Verdurin, "Portakal şerbetimi tattınız mı?" diye sordu kendisine. Bunun üzerine M. de Charlus, zarif bir tebessümle, nadiren kullandığı billur gibi bir tonda, ağzını büzüp şekilden şekle sokarak, bedeni eğilip bükülerek cevap verdi: "Hayır, onun yanındakini tercih ettim, çilek şerbeti sanırım, harikaydı." Belli türdeki gizli eylemlerin görünür sonucunun, bunları açığa çıkaran bir konuşma veya davranış biçimi olması, çok şaşırtıcı bir durumdur. Adamın biri, Günahsız Doğum'a, Dreyfus'ün masumiyetine veya birden fazla dünyanın varlığına inanıp inanmadığını gizli tutmak istiyorsa, sesinde de, yürüyüşünde de, düşüncesini ele verecek bir şey bulmak mümkün değildir. Ama M. de Charlus'ün o ince sesi ve tebessümüyle, kollarını oynatarak, "Hayır, yanındakini tercih ettim, çilek şerbetini," deyişini duyunca, insan, bir yargıcın, itirafta bulunmamış bir suçluya, bir hekimin, hastalığını belki kendi de bilmeyen, ama yaptığı belli telaffuz hatalarından, üç yıl içinde öleceği anlaşılan bir felçliye hüküm giydirmesine imkân veren kesinlikle, "Demek erkeklerden hoşlanıyor," diyebilirdi. "Hayır, yanındakini tercih ettim, çilek şerbetini," deme şeklini, anormal diye tanımlanan bir aşka yoran insanların, o kadar fazla bilgiye ihtiyacı olmayabilir. Çünkü burada, gizlenen şeyle onu dışavuran işaret arasında, daha doğrudan bir ilişki vardır. Düşüncemizi açıkça formüle etmesek de, cevap veren kişinin tatlı, güleryüzlü bir hanım olduğunu hissederiz; yapmacık görünmesinin sebebi de, erkekmiş gibi geçinmesi ve erkeklerde bunca cilve görmeye alışık olmayışımızdır. Öteden beri, birtakım meleksi kadınların yanlışlıkla erkek cinsiyetine dahil edildiklerini ve bu sürgünde, bir yandan fiziksel bir tiksinti

uyandırdıkları erkeklere doğru nafile kanat çırparken, bir yandan da salonlar düzenlemeyi, "iç mekânlar" oluşturmayı çok iyi becerdiklerini söylemek, daha zarif bir ifade biçimi olabilir. M. de Charlus, Mme Verdurin'in ayakta durmasından rahatsızlık duymuyor, Morel'e daha yakın olabilmek için oturduğu koltuktan kalkmıyordu. "Sizce," dedi Mme Verdurin barona, "kemanıyla bizi büyüleyebilecek olan bu yaratığın şu oyun masasında oturması, affedilir bir şey mi? Onun gibi keman çalan biri!" - "Kâğıt oynaması da mükemmel, her şeyi iyi yapıyor, o kadar zeki bir insan ki!" dedi M. de Charlus, bir yandan Morel'e fikir vermek üzere oyunu izleyerek. Aslında Mme Verdurin ayaktayken koltuğundan kalkmamasının tek nedeni bu değildi. Hem büyük bir soylu, hem de sanat meraklısı sıfatıyla meydana getirdiği benzersiz sosyal kavramlar bileşimiyle, kendi muhitinden bir adama yakışacak nezaketi göstermek yerine, Saint-Simon'dan yola çıkarak, adeta canlı tablolar oluşturmaktaydı; o esnada, kendisini başka bakımlardan da ilgilendiren ve sarayda en seçkin kişilerin karşısında, tembel tembel oturduğu koltuktan kalkmayacak kadar kendini beğenmiş olduğu söylenen Mareşal D'Huxelles rolünü oynamaktaydı. "Söylesenize Charlus," dedi Mme Verdurin, teklifsizleşmeye başlayarak, "sizin muhitte bana kapıcılık edecek düşkün bir asilzade eskisi bulunmaz mı?" - "Bulunur... bulunmaz mı..." dedi M. de Charlus, saf saf gülümseyerek, "ama tavsiye etmem." - "Neden?" - "Seçkin ziyaretçilerinizin, kapıcı kulübesinden öteye geçmemeleri gibi bir tehlikesi olabilir." Aralarında geçen ilk tatsız konuşmaydı bu. Ama Mme Verdurin pek farkına varmadı. Maalesef, Paris'te devamı gelecekti. M. de Charlus, yerinde oturmaya devam ediyordu. Mme Verdurin'e böylesine kolayca boyun eğdirmesinin, aristokrasinin itibarı ve burjuvaların korkaklığı hakkındaki en sevdiği özdeyişleri nasıl doğruladığını gördükçe, için için gülmekten kendini alamıyordu. Patroniçe, baronun tavrına şaşırmış gibi görünmüyordu katiyen; yanından ayrılmasının tek sebebi, M. de Cambremer'in benim yakamı bırakmadığını fark edip endişelenmiş olmasıydı. Ama önce, M. de Charlus'ün Kontes Mole'yle ilişkisi meselesini açıklığa kavuşturmak istedi. "Mme de Mole'yle tanıştığınızı söylemiştiniz. Evine gidip gelir misiniz?" diye sordu, "evine gidip gelmek" kelimelerine, evine kabul edilmek, kendisini ziyaret etme iznini almış olmak anlamını yükleyerek. M. de Charlus, küçümser bir tonlamayla, yapmacık bir kesinlik merakıyla, tekdüze bir sesle cevap verdi: "Eh, arasıra." Bu "arasıra"dan şüphelenen Mme Verdurin sordu: "Orada Guermantes Dükü'yle karşılaştınız

mı hiç?" - "Doğrusu hatırlamıyorum." - "Ya!" dedi Mme Verdurin. "Guermantes Dükü'nü tanımıyor musunuz?" - "Tanımamam mümkün mü?" diye cevap verdi M. de Charlus, dudakları bir tebessümle kıvrılarak. Aslında alaylı bir tebessümdü bu, ama baron, altın dişinin görünmesinden korkarak, dudaklarını büzüp gülümsemesini kısa kesti; sonuçta ortaya çıkan dudak kıvrımı, iyi niyetli bir tebessüm izlenimi uyandırıyordu. "Niçin, 'Tanımamam mümkün mü' dediniz?" M. de Charlus, aldırmaz bir tavırla, "Ağabeyimdir de ondan," diyerek Mme Verdurin'i hayretler içinde bıraktı; Patroniçe, misafirinin kendisiyle alay mı ettiğini, gayri meşru bir evlat mı olduğunu, yoksa başka bir evlilikten mi doğduğunu anlayamamıştı. Guermantes Dükü'nün kardeşinin Charlus Baronu olabileceği, hiç aklına gelmedi. Sonra benim yanıma geldi: "Az önce, M. de Cambremer'in sizi akşam yemeğine davet ettiğini işittim. Tahmin edebileceğiniz gibi, benim için fark etmez. Ama sizin iyiliğiniz açısından, gitmeyeceğinizi umuyorum. Bir kere, sıkıcı insanlarla doludur orası. Ha, eğer kimsenin tanımadığı taşralı kontlar ve markilerle bir yemek davetine katılmaktan hoşlanıyorsanız, o zaman aradığınızı bulursunuz." - "Zannederim bir iki defa gitmek zorunda kalacağım. Aslında pek serbest de sayılmam, genç bir kuzinim var, onu yalnız bırakamıyorum." (Bu uydurma akrabalığın, Albertine'le birlikte çıkışlarımızı kolaylaştırdığını fark etmiştim.) "Ama kendisini Cambremer'lere daha önce tanıştırdığım için... " - "Nasıl isterseniz öyle yapın. Size bir tek şunu söyleyebilirim: Son derece sağlıksız bir yerdir; bir zatürree ya da güzel bir romatizma kaparsanız çok mu hoş olur?" - "Ama manzarası çok güzelmiş, öyle değil mi?" - "Eeeh, evet... öyle denebilir. Ben, açıkça söyleyeyim, buradan görülen vadi manzarasını bin kat tercih ederim. Bir kere, üzerine para verseler, öteki şatoyu tutmazdım, çünkü deniz havası M. Verdurin için son derece zararlı. Eğer kuzininizin sinirleri biraz olsun hassassa... Ama yanılmıyorsam siz kendiniz sinirli yapıda bir insansınız... soluk tıkanmasından şikâyetçisiniz. Eh, görürsünüz o zaman! Bir kere gidin, bir hafta uykusuzluk çekeceksiniz, ama bizi ilgilendirmez." Söyleyeceği şeyin, daha önceki sözleriyle çelişkili olduğunu düşünmeden ekledi: "Eğer evi görmek istiyorsanız –ki fena değildir, güzel demek abartılı olur, ama eski hendeği, çekme köprüsüyle eğlenceli sayılır– benim de mecburen bir kere yemeğe gitmem gerekeceğine göre, bari sizinle aynı gün gidelim; bizim ekibi de getiririm, hoş olur. Yarından sonra, arabayla Harambouville'e gideceğiz. Yol harikadır, elma şarabı da çok lezzetlidir. Siz de gelin. Brichot, siz de geliyorsunuz. Siz de, Ski. Toplu bir

eğlence haline getiririz, zaten kocam önceden bir şeyler ayarlamıştır. Kimleri davet ettiğini tam bilemiyorum. Monsieur de Charlus, siz de katılır mısınız beş yıldızlara?" Sadece son cümleyi duymuş olan ve Harambouville'e yapılacak bir geziden söz edildiğini bilmeyen baron irkildi: "Garip bir soru," diye mırıldandı alaycı bir tonda; Mme Verdurin bu ses tonuna gücendi. "Aslında," dedi bana dönerek, "Cambremer'lerin yemeğini beklemeye gerek yok, kuzininizi buraya getirsenize. Sohbetten, zeki insanlardan hoşlanır mı? Sevimli bir kız mı? Öyleyse mesele yok, çok iyi. Birlikte gelin. Yeryüzünde bir tek Cambremer'ler yok ya. Kuzininizi davet etmenin onlar için bir mutluluk kaynağı olmasını anlıyorum, kimse evlerine gitmiyor çünkü. Burada temiz hava alır, daima zeki insanlar bulur. Her halükârda haftaya çarşambaya mutlaka bekliyorum sizi. Duyduğuma göre Rivebelle'e kuzininiz, M. de Charlus ve hatırlamadığım birileriyle daha, çaya gidecekmişsiniz. Ayarlayın da hep birlikte buraya gelin, toplu halde gelmeniz hoş olurdu. Oradan buraya gelmek dünyanın en kolay işi, yol fevkalade güzeldir; gerekirse ben aldırırım sizi. Ayrıca Rivebelle'de ne bulduğunuzu da anlamış değilim, kimin nesi oldukları belli olmayan yabancılarla dolup taşar. Belki kurabiyelerinin şöhretine kapılmışsınızdır. Benim aşçımın yaptıkları bir başka lezzetlidir. Ben size hakiki Normandiya kurabiyesi yedireceğim, bir de sable kurabiyesi, bu kadarını söylüyorum. Ha, eğer Rivebelle'de verilen pisliği beğeniyorsanız, kusura bakmayın, ben konuklarımı katletmem beyefendi; zaten ben istesem de aşçım o iğrenç şeyleri yapmayı kabul etmez, istifa edip başkasının hizmetine girerdi. Oranın kurabiyelerinin neyle yapıldığı belli değildir. Zavallı bir kızcağız biliyorum, bu yüzden peritonit olup üç günde gidiverdi. Henüz 17 yaşındaydı. Zavallı annesi için ne acı bir şey," diye ekledi Mme Verdurin, tecrübe ve ıstırap yüklü, küresel şakaklarından bir hüzün yayılarak. "Her neyse, eğer kazıklanmaktan, paranızı sokağa atmaktan hoşlanıyorsanız, Rivebelle'e çaya gidin. Yalnız çok rica ederim, bakın size yüzde yüz güvenerek bu görevi veriyorum: Saat tam altıda, bütün grubunuzu buraya getirin, herkesin dağılıp evine dönmesine izin vermeyin. Kimi isterseniz getirebilirsiniz. Ben bunu herkese söylemem. Ama sizin arkadaşlarınızın hoş insanlar olduklarından eminim, sizinle anlaşacağımızı hemen hissettim. Tesadüf bu ya, önümüzdeki çarşamba, küçük yuvanın dışında, çok hoş birkaç kişi daha olacak. Madame de Longpont'cuğumuzu tanımaz mısınız? Harika bir kadındır, çok esprilidir ve hiç snop değildir; göreceksiniz, çok hoşunuza gidecek. O da bir grup arkadaşını getirecek yanında," diye ekledi

Mme Verdurin, bunun kabul gören bir davranış biçimi olduğunu göstermek ve bu örnekle beni teşvik etmek için. "Bakalım hanginizin nüfuzu fazla, hanginiz daha çok arkadaş getirecek, Barbe de Longpont mu, siz mi? Sanıyorum Bergotte'u da getirecekler," diye ekledi dalgın bir tavırla, çünkü o sabah gazetelerde çıkan ve büyük yazarın sağlık durumunun endişe verici olduğunu bildiren haber düşünülürse, davete bir ünlünün katılımı, pek ihtimal dahilinde görünmüyordu. "Kısacası, göreceksiniz, en başarılı çarşambalarımdan biri olacak; sıkıcı kadınların olmasını istemiyorum. Zaten bu akşama bakıp karar vermeyin, bu seferki tam bir fiyaskoydu. Hiç itiraz etmeyin, benim kadar sıkılmış olamazsınız, ben kendim bile patladım sıkıntıdan. Her zaman bu geceki gibi olmaz, haberiniz olsun! Aslında, Cambremer'lerden hiç söz etmeyelim, çekilmez insanlar, ama sevimli diye bilinen sosyete mensupları tanıdım ben; doğrusunu isterseniz benim küçük yuvamın yanında solda sıfırdılar. Swann'ı zeki bulduğunuzu söylediğinizi işittim. Bir kere, bana sorarsanız, çok abartılı bir tanım, ama adamın kişiliğini bir yana bıraksak bile –ki daima aşırı sevimsiz, sinsi ve ikiyüzlü olduğunu düşünmüşümdür– benim çarşambalarıma birçok kez katılmıştır. İsterseniz diğerlerine de sorabilirsiniz, katiyen bir dâhi diyemeyeceğimiz, benim her şeye rağmen Fransız Enstitüsü'ne sokmayı başardığım, iyi bir lise ikinci sınıf hocası olan Brichot'nun yanında bile, Swann solda sıfırdı. Öyle donuktu ki!" Ben aksine bir şey söylemeye kalkınca Patroniçe devam etti: "Söylediğim doğru. Arkadaşınız olduğu için, onun aleyhinde bir şey söylemek istemiyorum size; ayrıca sizi çok severdi, bana hakkınızda harika şeyler söylemiştir, ama bizimkilere sorun bakalım, bizim yemek davetlerinde hiç ilginç bir laf ettiği olmuş mu? Ne de olsa mihenk taşı budur. Doğrusu nedenini bilmiyorum ama, benim salonumda Swann hiç olmadı, bir şey çıkmadı ondan. Üstelik de bir parça değeri varsa, onu da burada kazanmıştır." Swann'ın çok zeki olduğu konusunda ısrar ettim. "Hayır, siz öyle sanıyordunuz, çünkü benim kadar uzun süredir tanımıyordunuz onu. Aslında çok çabuk anlamıştık sığlığını. Beni bunaltıyordu." (Tercümesi: "La Tremoîlle'lara ve Guermantes'lara gidip geliyor ve benim gitmediğimi biliyordu.") "Ben can sıkıntısı dışında her şeye katlanabilirim. Ama can sıkıntısına katiyen!" Mme Verdurin'in can sıkıntısından nefreti, o sıralar, dar çevresinin bileşimini açıklayan sebepti. Henüz düşesleri kabul etmiyordu evine, çünkü sıkıntıya katlanmayı bilmiyordu; deniz tuttuğu için gemiyle bir geziye çıkamamak gibi bir şeydi yani. Mme Verdurin'in söylediklerinin tamamen yanlış sayılamayacağını

düşünüyordum kendi kendime; Guermantes'lar, Brichot'yu hayatlarında gördükleri en aptal adam olarak tanımlayabilirlerdi, ama ben Brichot'nun, Swann'dan değilse bile, en azından Guermantes zekâsına sahip, akademisyenin ukalaca esprilerinden kaçınacak kadar zevkli ve ukalalık karşısında yüzleri kızaracak kadar edepli kişilerden aslında daha üstün birisi de olabileceğini düşünüyordum; bu konuyu, sanki bulacağım cevap, zekâ denen şeyin doğasını bir ölçüde aydınlatabilirmiş gibi, Port-Royal'den etkilenen ve Tanrı lütfu meselesini düşünen bir Hıristiyanın ciddiyetiyle düşünüyordum. "Göreceksiniz," diye devam etti Mme Verdurin, "sosyete mensuplarını, gerçekten zeki insanların, bizim çevremizden insanların yanında değerlendirmek gerekir esasında; körler diyarında yeryüzünün en esprili adamı olan bir sosyete mensubu, burada körün teki oluyor. Üstelik onun karşısında diğerleri de donup kalıyorlar, kendilerini rahat hissetmiyorlar. O kadar ki, acaba her şeyi berbat eden kaynaşmalar yapmayı deneyeceğime, sırf sıkıcı tipler için davetler yapsam, ben de kendi küçük yuvamın rahatça tadını çıkarsam daha iyi olmaz mı, diye düşünüyorum. Sonuç olarak, kuzininizle birlikte geliyorsunuz. Anlaştık. Güzel. Hiç değilse burada ikiniz de doyarsınız. Feterne'de hem aç kalırsınız, hem susuz. Ha, eğer sıçandan hoşlanırsanız, hiç durmayın, gidin, istemediğiniz kadar sıçan bulursunuz orada. Üstelik istediğiniz kadar uzun süre misafir ederler sizi. Açlıktan ölürsünüz, o başka. Zaten ben oraya gitmeden önce akşam yemeğimi yiyeceğim. Gelip beni alırsınız, birlikte gideriz, daha eğlenceli olur. Akşamüzeri kuvvetli bir kahvaltı ederiz, dönüşte de bir geceyarısı yemeği yeriz. Elmalı turta sever misiniz? İyi öyleyse, bizim aşçının yaptığı elmalı turtayı hiçbir yerde bulamazsınız. Görüyorsunuz, siz burada yaşamak için yaratılmışsınız derken haklıymışım. Gelin burada kalın. Burada göründüğünden çok daha fazla yer var, biliyor musunuz? Sıkıcı tipler musallat olmasın diye uluorta söylemiyorum. Kuzininizi de sürekli kalmak üzere getirebilirsiniz. Balbec'ten farklı bir hava teneffüs etmiş olur. Ben, buranın havasıyla en umutsuz hastaları tedavi edebileceğim iddiasındayım. Yemin ederim tedavi ettiklerim oldu, sırf bu mevsimden söz etmiyorum üstelik. Çok eskiden de, buraya çok yakın bir yerde oturmuştum, arayıp tarayıp bulduğum, yok pahasına tuttuğum, bunların Raspeliere'inden bambaşka bir havası olan bir yerdi. Birlikte gezmeye çıkarsak gösteririm size. Ama kabul etmek gerekir ki, burada bile hava gerçekten diriltici. Çok da fazla bahsetmek istemiyorum, bakarsınız Parisliler benim küçük sığınağıma merak salarlar. Benim kaderim hep böyle olmuştur. Her neyse,

teklifimi kuzininize iletin. Size vadiye bakan iki güzel oda veririz; sabahları, sislerin arasından güneşi görürsünüz. Şu sözünü ettiğiniz Robert de Saint-Loup kimin nesi kuzum?" dedi endişeyle, çünkü onu ziyarete Doncieres'e gideceğimi duymuştu ve onun yüzünden kendisini ihmal ederim diye korkuyordu. "Sıkıcı bir tip değilse, siz gideceğinize onu buraya getirebilirsiniz. Morel'den işitmiştim sözünü; galiba çok yakın arkadaşı," dedi Mme Verdurin, desteksiz bir yalan atarak; Saint-Loup'yla Morel'in, birbirlerinin varlığından bile haberleri yoktu. Ama Patroniçe, Saint-Loup'nun M. de Charlus'le tanıştığını duymuş ve kemancı aracılığıyla tanıştıklarını zannederek, her şeyden haberdar görünmek istemişti. "Tıp veya edebiyat mı okuyor yoksa? Aklınızda olsun, sınavlar için tavsiyeye ihtiyacınız olursa, Cottard'ın elinden her şey gelir, ben de kendisine her istediğimi yaptırırım. Akademi'ye gelince –tabii ilerisi için, henüz yaşı küçük sanıyorum– orada çok sayıda oy üzerinde söz sahibiyim. Arkadaşınız burada yabancılık çekmez, hem belki evi görmek de hoşuna gider. Doncieres pek neşeli bir yer sayılmaz. Her neyse, nasıl isterseniz öyle yapın, hangisi işinize geliyorsa," diye noktaladı sözlerini; hem "asilzade takımıyla" tanışmak istermiş izlenimi uyandırmamak için, hem de müritleri yaşattığı baskı rejiminin adına özgürlük demekte direttiği için, ısrar etmedi. M. Verdurin'in, sabırsızca hareketlerle, küplere binen ve hava almaya ihtiyacı olan bir adamın tavırlarıyla, salonun bir kenarı boyunca uzanan, vadiye hâkim ahşap terasa doğru gittiğini görünce, "Neyin var senin böyle?" dedi. "Yine Saniette'e mi kızdın? Canım, adamın geri zekâlı olduğunu biliyorsun, kabullen şunu, kendini kaybetme böyle... Bu durumdan hiç hoşlanmıyorum," dedi bana dönerek, "çünkü sağlığına zarar veriyor, kan beynine hücum ediyor. Ama şunu da itiraf etmek gerekir ki, bazen Saniette'e tahammül etmek ve bilhassa, elinden tutmanın bir hayır işi olduğunu hatırlamak için, insanda melek sabrı olması gerekiyor. Ben kendi adıma, o şahane aptallığını bir neşe kaynağı olarak görüyorum doğrusu. Yemekten sonra yaptığı espriyi duydunuz herhalde: 'Vist oynamayı bilmem ama piyanonun tuşlarıyla oynamayı bilirim.' Müthiş, değil mi? Olağanüstü, ayrıca yalan da, piyanonun tuşlarıyla oynamayı da bilmez o. Ama kocam kaba saba gibi görünmekle birlikte çok duyarlı, çok iyi kalpli bir insandır, Saniette'in bu bencilliği, sürekli nasıl bir izlenim yaratacağıyla ilgilenmesi, çileden çıkarıyor onu... Hadi şekerim, sakinleş biraz; biliyorsun Cottard sinirlenmenin karaciğerin için çok zararlı olduğunu söyledi. Üstelik hepsi benim başıma patlayacak," dedi Mme Verdurin. "Yarın Saniette gelip

gözyaşları içinde bir sinir krizi geçirecek. Zavallı adam! Çok hasta aslında. Yine de başkalarının canına okuması için mazeret değil tabii. Ayrıca en çok ıstırap çektiği, insanın acıyası geldiği zamanlarda bile, aptallığı, şefkati kesinlikle engelliyor. Aşırı derecede aptal. En iyisi, bu kavgaların ikinizi de hasta ettiğini, bir daha gelmemesini tatlılıkla söyle kendisine; en çok korktuğu şey bu olduğu için, sinirlerini yatıştırır," diye fısıldadı Mme Verdurin kocasına.

Sağdaki pencerelerden, deniz belli belirsiz seçilebiliyordu. Ama öbür taraftaki pencerelerden, ay ışığının kar gibi bembeyaz kapladığı vadi görülüyordu. Arasıra Morel'in ve Cottard'ın sesleri duyuluyordu. "Kozunuz var mı?" - "Yes." - "Oo! Espri yapıyorsunuz herhalde," dedi M. de Cambremer, Morel'in sorusuna cevaben; doktorun elinin kozlarla dolu olduğunu görmüştü. "İşte karo damı," dedi doktor. "Bu koz, biliyor musunuz? Ben kozlamak, ben almak. Ama artık Sorbonne yok," dedi doktor M. de Cambremer'e; "Paris Üniversitesi var sadece." M. de Cambremer, doktorun niye böyle bir şey söylediğini anlamadığını itiraf etti. "Sorbonne'dan bahsettiğinizi sanmıştım," dedi doktor. *"Tu nous la sors bonne,"*[49] diye duydum dediğinizi," diye ekledi, espri yaptığını belirtmek için göz kırparak. "Bakın," dedi, rakibini göstererek, "ona müthiş bir oyun yapacağım." Oyun doktor için gerçekten müthiş olmalıydı ki, sevincinden iki omzunu da hazla titreterek gülmeye başladı; bu gülüş, Cottard ailesinde, Cottard "familya"sında, neredeyse zoolojik bir tatmin işaretiydi. Bir önceki nesilde, bu harekete, ellerini sabunlarmış gibi ovuşturmak da eklenirdi. Cottard'ın kendisi de önceleri aynı anda iki hareketi birden kullanmış, sonra, günün birinde, eşinin mi, yoksa bir üstadın mı müdahalesiyle bilinmez, ellerini ovuşturmaktan vazgeçivermişti. Doktor, domino oynarken, rakibini yerden taş çekmeye ve 6-6'yı almaya mecbur ettiğinde bile, kendisi için hayattaki en büyük haz olan bu durumu, omuz hareketiyle karşılamakla yetinirdi. Elinden geldiğince nadiren de olsa, birkaç günlüğüne memleketine gidip hâlâ ellerini ovuşturan kuzeniyle görüştüğünde ise, dönüşünde Mme Cottard'a, "Zavallı Rene'yi pek bayağı buldum," derdi. "Hiç ufaklığınız var mı?" dedi Morel'e dönerek. "Yok mu? Öyleyse ben şu bizim Davud'u oynayayım." - "Yani beşliniz var, siz kazandınız!" - "Si Signor." - "Çok güzel bir zafer, doktor," dedi marki. "Hekimin fendi sanatçıyı yendi," dedi Cottard markiye dönerek; esprisinin beğenilip beğenilmediğini anlamak için de kelebek gözlüğünün üstünden baktı. "Vaktimiz varsa," dedi Morel'e, "size rövanş hakkı tanırım. Kâğıt

yapma sırası bende... Ah! Maalesef arabalar geldi, cumaya kaldı demek ki; size muhteşem bir numara göstereceğim gelecek sefere." M. ve Mme Verdurin, bizi dışarıya kadar geçirdiler. Patroniçe, ertesi gün gelmesini garantiye almak için Saniette'e özellikle sevecen davrandı. M. Verdurin, "Sizin üstünüz, bana kalırsa, pek ince yavrucuğum," dedi; yaşı, bana bu babaca hitapta bulunmasına izin veriyordu. "Hava değişmiş sanki." Bu sözler içimi bir mutlulukla doldurdu: Sanki bu sözlerin ima ettiği, tabiatın gizli hayatı, farklı bileşimlerin ortaya çıkışı, benim hayatımda da birtakım değişimlerin, yeni imkânların habercisiydiler. Çıkmak üzere bahçe kapısını açtığımızda bile, yeni bir "hava"nın etrafa hâkim olduğu hissediliyordu; (bir zamanlar Mme de Cambremer'in Chopin'i hayal ettiği) köknar korusundan, gerçek esintiler, bir yaz hazzı havalanıyor ve belli belirsiz, okşarcasına kıvrımlarla, değişken çalkantılarla, hafif noktürnlerini seslendirmeye başlıyorlardı. O gece reddettiğim örtüyü, daha sonraki gecelerde, Albertine'le birlikteyken, soğuğa karşı korunmaktan çok hazzı gizlemek için kabul edecektim. Norveçli filozofu boş yere aradık. Aniden karın ağrısına mı yakalanmıştı? Treni kaçırmaktan mı korkmuştu? Bir uçak mı gelip kendisini almıştı? Melekler mi alıp götürmüştü? Nasıl olmuşsa olmuş, biz farkına bile varamadan, bir ilah misali ortadan kayboluvermişti. "Hata ediyorsunuz," dedi M. de Cambremer bana, "çivi gibi bir hava var." - "Neden çivi gibi?" diye sordu doktor. "Dikkat edin, soluğunuz tıkanmasın," diye devam etti marki. "Kız kardeşim geceleri katiyen evden çıkmaz. Zaten bu aralar epeyce rahatsız. Her neyse, siz böyle başınız açık durmayın, hemen şapkanızı takın." - "Bunlar soğuğa bağlı soluk tıkanmaları değil," dedi Cottard ukala bir tavırla. "Ya, öyle mi?" dedi M. de Cambremer eğilerek. "Madem ki sizin kanaatiniz bu... " - "Eh, kıt kanaat!" dedi doktor, bakışlarını gözlüğünün dışına kaydırıp gülümseyerek. M. de Cambremer güldü, ama haklı olduğuna yüzde yüz inandığı için, ısrar etti. "Yine de," dedi, "kız kardeşim ne zaman gece çıksa, bir kriz geçirir." - "Boş yere tartışmanın anlamı yok," diye cevap verdi doktor, kabalık ettiğinin farkına bile varmayarak. "Zaten ben sayfiyede, konsültasyona çağrılmadıkça tıpla ilgilenmiyorum. Tatile geldim buraya." Aslında belki de, istediğinden fazla tatil yapıyordu. M. de Cambremer, birlikte arabaya binerlerken, "Çok yakınımızda (körfezin size yakın tarafında değil de, karşı kıyısında, ama o kısmı çok dardır) bir başka ünlü hekim, Doktor Du Boulbon olduğu için çok şanslıyız," dediğinde, genellikle meslek ahlâkı icabı meslektaşlarını eleştirmekten kaçınan Cottard, küçük gazinoya gittiğimiz o meşum gün

benim karşımda da yaptığı gibi haykırmaktan kendini alamadı: "Canım, o hekim değil ki! O edebi tıpla uğraşıyor, onun alanı hayal tedavisi, şarlatanlık. Aslında aramız iyidir. Bir süreliğine buradan ayrılmak zorunda olmasam, bir gün gemiye binip kendisini ziyarete giderdim." Fakat Cottard'ın M. de Cambremer'e Du Boulbon'dan söz ediş tarzından anladım ki, kendisini ziyaret etmek üzere seve seve bineceği gemi, bir başka edebi hekimin, Vergilius'un keşfettiği (ve bütün hastalarını ellerinden alan) kaplıcaları yok etmek üzere Salerno'lu hekimlerin tuttuğu, ama yolculuk esnasında onlarla birlikte batan gemiye benziyordu. "Güle güle sevgili Saniette, yarın sakın gelmemezlik etmeyin, bilirsiniz, kocam sizi çok sever, Nüktedanlığınızdan, zekânızdan çok hoşlanır; itiraz etmeyin, siz de biliyorsunuz öyle olduğunu; sert tavırlar takınmaktan hoşlansa da, sizi görmekten vazgeçemez. İlk sorduğu soru hep aynıdır: 'Saniette geliyor mu? Onu görmek öyle hoşuma gidiyor ki!' der." - "Asla böyle bir şey demedim," dedi M. Verdurin Saniette'e; takındığı sahte samimiyet havası, Patroniçe'nin sözleriyle kendisinin Saniette'e karşı muamelesini gayet güzel bağdaştırıyordu. Sonra, herhalde gecenin rutubetli havasında vedalaşmalar daha fazla uzamasın diye saatine baktı ve arabacılara oyalanmamalarını, ama inişte dikkati elden bırakmamalarını tembihledi, bize de trene rahatlıkla yetişeceğimizi söyledi. Tren, Cambremer'lerle başlayıp müritlerin her birini bir başka istasyona bırakacaktı; en son da ben inecektim, Balbec'e kadar gelecek başka kimse yoktu. Cambremer'ler, gece vakti atlarını La Raspeliere'e kadar tırmandırmamak için bizimle birlikte, Douville-Feterne'den trene bindiler. Evlerine en yakın istasyon, zaten köye de biraz uzak olan, şatoya iyice uzak kalan Douville-Feterne değil, La Sogne istasyonuydu. Douville-Feterne'e geldiğimizde, Verdurin'lerin arabacısı, (o hüzünlü hassas arabacı) M. de Cambremer'den, Françoise'ın deyimiyle "bahşişi kopardı"; çünkü M. de Cambremer cömert bir insandı ve bu bakımdan, daha çok "anne tarafına" çekmişti. Ama belki 'baba tarafı" o esnada ağır bastığından, bir yandan bahşişi verirken, bir yandan da bir hata olmasın diye tetikteydi –hatayı, gözleri iyi görmeyip mesela bir frank yerine beş santim vererek kendisi de yapabilirdi, verdiği bahşişin önemini fark edemeyerek karşısındaki de. Bu yüzden de, bahşişin miktarına dikkat çekti: "Yanlış görmüyorum, değil mi, bir frank veriyorum?" dedi arabacıya, parayı ışıkta döndürerek, müritler olayı Mme Verdurin'e de aktarsınlar diye. "Öyle değil mi? Kısa bir yolculuk olduğuna göre, bir frank uygundur." M. ve Mme de Cambremer, La Sogne'da bizden ayrıldılar. "Sizin de soluk

tıkanmalarından mustarip olduğunuzu kız kardeşime söyleyeceğim," dedi marki tekrar; "ilgisini çekeceğinden eminim." Aslında "hoşuna gideceğinden" demek istediğini anladım. Karısına gelince, benimle vedalaşırken, o sıralar, bir mektupta, yazılı halde bile beni rahatsız eden, artık alıştığımız, ama konuşma içinde kullanıldığında hâlâ bana o kasıtlı rahatlıklarıyla, öğrenilmiş teklifsizlikleriyle tahammül edilmez derecede ukalaca gelen kısaltmaları kullanarak, "Tekrar görüşmek umuduyla," dedi; "Saint-Loup'yu görürseniz selamlar." Mme de Cambremer bunu söylerken, Saint-Loup'yu[50] Saint-Loupe[51] diye telaffuz etti. Bu telaffuzu kimden duyduğunu ya da böyle telaffuz edilmesi gerektiği kanaatine nereden vardığını hiç öğrenemedim. Sebebi ne olursa olsun, birkaç hafta boyunca, markiz de, ona hayran olan ve her şeyiyle ona benzemeye çalışan bir adam da, Saint-Loupe diye telaffuz ettiler. Başkaları Saint-Lou diyecek olsa, onlar, belki dolaylı yoldan diğerlerine bir ders vermek, belki kendilerinin farklı olduğunu ortaya koymak için, üstüne basa basa, ısrarla Saint-Loupe diyorlardı. Ama Mme de Cambremer'den daha seçkin birtakım kadınlar, bu şekilde telaffuz edilmediğini ve onun özgünlük zannettiği şeyin, sosyeteden haberdar olmadığı kanısını uyandıracak bir hata olduğunu markize söylemiş veya ima etmiş olacaklar ki, kısa bir süre sonra Mme de Cambremer tekrar Saint-Lou demeye başladı; hayranı da, belki kendisinden azar işittiği için, belki de markizin sondaki p'yi artık telaffuz etmediğini kendisi fark edip böylesine değerli, enerjik ve hırslı bir kadının bilinçsizce boyun eğmeyeceğini düşünerek, aynı şekilde, direnmekten vazgeçti. Markizin en feci hayranı da kocasıydı. Mme de Cambremer, insanları genellikle oldukça küstah bir biçimde kızdırmaktan hoşlanırdı. Bana veya bir başkasına bu şekilde saldırdığı anda, M. de Cambremer gülerek kurbanı seyretmeye koyulurdu. Marki şaşı olduğu için –şaşılık, geri zekâlıların gülüşüne bile bir nüktedanlık havası katar– bu gülüş, başka zamanlar bembeyaz olan gözünde, gözbebeğinin kısmen de olsa görünmesine yol açıyordu. Aynı şekilde bir şimşek de, bulutlarla kaplı gökyüzünde biraz mavilik çıkarır ortaya. Ayrıca markinin monoklu da, bu nazik işlemi, değerli bir tablonun üzerindeki cam gibi koruyordu. Gülüşün ardındaki asıl niyetin ise, sevecenlik mi: "Sizi namussuz! Gıpta edilecek durumdasınız doğrusu. Müthiş zeki bir kadının gönlünü kazanmışsınız," alay mı: "Eh, ağzınızın payını almışsınızdır umarım beyefendi, işitmediğiniz laf kalmadı," yardımseverlik mi "Merak etmeyin, ben buradayım, şakadan ibaret olduğu için bu sözleri gülerek dinliyorum, ama size kötü muamele edilmesine izin

vermem," yoksa acımasız bir suç ortaklığı mı olduğu pek anlaşılamıyordu: "Benim burnumu sokmama hiç gerek yok, ama gördüğünüz gibi, size yağdırdığı hakaretlere gülmekten kırılıyorum. Kahkahalarla gülüyorum, demek ki, ben, kocası sıfatıyla tasvip ediyorum. Dolayısıyla, itiraz etmek gibi bir şey aklınıza eserse, karşınızda kimi bulacağınız belli küçük bey. Önce size okkalı iki tokat patlatırım, sonra da Chantepie Ormanı'nda karşılıklı kılıçlar konuşur."

Kocasının neşesi konusundaki bu yorumlardan hangisi doğru olursa olsun, markizin kaprisleri uzun sürmüyordu. M. de Cambremer de o zaman gülmeyi kesiyor, geçici gözbebeği ortadan kayboluyordu; birkaç dakika boyunca unutulmuş olduğundan, bembeyaz göz tekrar göründüğünde, bu kıpkırmızı Normandiyalıya hem kansız, hem vecd içindeymiş gibi bir hava veriyordu; marki, sanki az önce bir ameliyat geçirmiş veya monoklunun ardından, Tanrı'dan şehitlik mertebesini dilenirmiş gibi görünüyordu.

Üçüncü Bölüm

M. de Charlus'ün üzüntüleri. Uydurma düellosu. - "Transatlantik"in istasyonları. - Albertine'den bıktığım için kendisinden ayrılmak isteyişim.

Uyku gözümden akıyordu. Asansörle beni odamın bulunduğu kata kadar çıkaran, asansörcü çocuk değil, şaşı komi oldu; sohbete başlayarak bana ablasının hâlâ o çok zengin adamın yanında olduğunu, bir keresinde, ablası, akıllı uslu yerinde oturacağına, aklına esip evine dönünce, beyefendinin, şaşı komiyle daha talihli kardeşlerinin annesini arayıp bulduğunu, onun da deli kızını apar topar dostunun yanına götürdüğünü anlattı. "Biliyor musunuz beyefendi, benim ablam soylu bir hanım. Piyano çalar, İspanyolca konuşur. Size asansörde hizmet eden basit bir kominin ablası diye inanmayacaksınız ama, ablam hiçbir şeyden geri kalmaz; hanımefendinin kendi oda hizmetçisi var, bir gün arabası da olursa hiç şaşmam. Çok güzeldir, bir görseniz, biraz fazla gururludur, ama insaf artık, o kadar olsun! Çok esprilidir. Bir otelden ayrılmadan önce, temizliği yapacak olan oda

hizmetçisine küçük bir yadigâr niyetine, mutlaka bir dolabın, bir konsolun içine ihtiyacını görür, öyle gider. Hatta bazen aynı şeyi arabada da yapar; parasını ödedikten sonra da bir köşeye gizlenip, arabasını yıkamak zorunda kalan arabacının bağırıp çağırmasını seyrederek güler. Babamın, erkek kardeşime eskiden tanıdığı o Hintli prensi bulması da büyük şanstı. Onun tarzı bambaşka tabii. Ama iş şahane. Yolculuklar olmasa, mükemmel olurdu. Hâlâ açıkta kalan bir tek ben varım. Ama hiç belli olmaz. Bizim aile şanslı; kimbilir, belki bir gün cumhurbaşkanı bile olurum. Neyse, sizi çok konuşturdum," (ben tek kelime söylememiştim ve onu dinledikçe de uyuklamaya başlıyordum). "İyi geceler beyefendi. Oo! Teşekkür ederim beyefendi. Herkes sizin kadar iyi kalpli olsaydı, dünyada yoksul kimse kalmazdı. Ama ablamın dediği gibi, 'Hep birkaç yoksul olmalı ki, ben şimdi zengin olmuşken biraz onların ağzına edebileyim.' Artık deyimin kusuruna bakmayın. İyi geceler beyefendi."

Her gece, uyurken, sırf bilinçsiz sandığımız bir uykuda hissedilecekleri için hiç yaşanmamış kabul ettiğimiz ıstırapları yaşama tehlikesini göze almış oluruz belki de.

La Raspeliere'den geç saatte döndüğüm geceler gerçekten çok uykum geliyordu. Ama soğuklar başladığında, hemen uyuyamaz oldum, çünkü şöminedeki ateş, bir lamba kadar aydınlatıyordu odayı. Yine de, anlık, harlı bir ateş olduğundan, –tıpkı bir lamba veya akşam olduğunda gün ışığı gibi– fazlasıyla parlak ışığı, çok geçmeden azalıyordu; ben de, kendi evimizden çıkıp yatmaya gittiğimiz ikinci bir eve benzeyen uykuya dalıyordum. Bu ikinci evimizin kendine ait zilleri vardır; bazen, kimse zili çalmadığı halde, kulaklarımızın açık seçik duyduğu bir zil sesiyle aniden uyanırız. Kendine ait hizmetkârları, bizi dışarı çıkarmak üzere gelen özel ziyaretçileri vardır; öyle ki, tam kalkmaya hazırlanırken, öteki eve, uyanıklık evine neredeyse ânında geçişimizle birlikte, odanın boş olduğunu, kimsenin gelmediğini kabul etmek zorunda kalırız. Bu evde oturanlar, ilk insan soyu gibi, hünsadır. Bir erkek, bir anda kadın görünümüne bürünüverir. Bu evdeki eşyalar, insan olma, insanlar da, dost ve düşman olma eğilimindedir. Bu uykular sırasında uyuyan için geçen zaman, uyanık insanın hayatının geçtiği zamandan tamamen farklıdır. Bazen bu zamanın akışı çok daha hızlıdır; bir çeyrek saat, bir bütün gün gibidir; bazen de çok daha yavaştır, hafif bir şekerleme yaptığımızı zannederiz, oysa bütün gün uyumuşuzdur.

Bu durumda, uyku arabasına biner, hafızanın ulaşamayacağı, zihnin daha yarı yolda geri dönmek zorunda kaldığı derinliklere ineriz.

Uykunun atları, güneşinkiler gibi, hiçbir engelin kendilerini durduramayacağı bir ortamda, öyle düzenli adımlarla yol alırlar ki, (aksi takdirde durması için hiçbir sebep olmayan, asırlar boyu aynı hareket içinde sürebilecek) muntazam uykuyu bölmek, ani bir dönüşle onu gerçeğe yöneltmek, ona merhaleleri hızla aşırtmak, –uyuyan kişinin, henüz belirsiz, ama şekil değiştirmiş olmakla birlikte şimdiden algılanabilir seslerini duyacağı– hayata yakın bölgeleri geçirtmek ve birden uyanışa varmak için, (kimbilir hangi Meçhul'ün gökyüzünden fırlattığı), bize yabancı, küçük bir gök çakılı gereklidir. O zaman, bu derin uykulardan bir şafağa uyanırız; kim olduğumuzu bilmeyiz, hiç kimseyizdir, taptaze, her şeye hazırızdır, beynimizin içi, o âna kadarki hayat olan geçmişten arınmıştır. Uyanıklığa inişin sertçe gerçekleşmesi, bir unutuş kılıfıyla gizlenen uykudaki düşüncelerimizin, uyku sona ermeden, tedricen geri dönecek vakti bulamamaları, belki daha da güzeldir. O zaman, adeta içinden geçtiğimiz (kaldı ki biz diye düşünmeyiz bile) karanlık fırtınadan, kıpırtısız, düşünceden yoksun, içi boş bir "biz" olarak çıkarız. Bu durumdaki insan veya nesne, nasıl bir darbe yemiştir ki, koşup gelen hafızanın, kendisine bilincini veya kişiliğini geri verdiği âna kadar, her şeyden habersiz ve şaşkın, donup kalmıştır? Ancak, bu iki tür uyanışın gerçekleşmesi için, derin bir uyku da olsa, alışkanlığın boyunduruğunda uyumamak gerekir. Çünkü alışkanlık, ağına aldığı her şeyi denetler; alışkanlıktan kaçmak, bambaşka bir şey yaptığımızı zannettiğimiz bir anda uykuya geçmek, kısacası, gizli de olsa düşüncenin eşliğindeki ileri görüşlülüğün himayesi altında bulunmayan bir uykuyu yakalamak gerekir.

En azından, yukarıda tasvir ettiğim, akşam yemeğini La Raspeliere'de yediğim gecelerin sabahında çoğunlukla yaşadığım uyanışlarda, her şey bu şekilde cereyan ederdi; buna ben, ölümün kendisini kurtarmasını beklerken kapalı panjurlar ardında yaşayan, dünya hakkında hiçbir bilgisi olmayan, bir baykuş gibi kıpırtısız duran ve yine bir baykuş gibi, ancak karanlıkta biraz görebilen o garip insan olarak, tanıklık edebilirim. Her şey bu şekilde cereyan eder, ama belki uyuyan kişinin, hatıraların iç konuşmasını ve uykunun ardı arkası kesilmeyen boş laflarını algılamasını engelleyen, sadece bir üstüpü tabakası olmuştur. Çünkü (aslında aynı şey, yıldızlara ait, daha engin ve daha esrarengiz ilk sistemde de açıklanabilir pekâlâ) uyuyan

kişi, uyanış ânında, kendisiyle konuşan bir iç ses duyar: "Bu geceki yemek davetine gelecek misiniz, sevgili dostum? Ne iyi olur!" - "Evet, ne iyi olur, giderim," diye düşünür; sonra, uyanış belirginleşince birden hatırlar: "Doktorun dediğine göre, büyükannemin birkaç haftalık ömrü kalmış sadece." Zili çalar, gelenin eskisi gibi büyükannesi, ölüm döşeğindeki büyükannesi değil, duygusuz bir oda hizmetkârı olacağını düşünüp ağlar. Aslında, uyku kendisini hatıra ve düşüncenin bulunduğu dünyadan ta uzaklara, yalnız başına, yalnızdan da öte, insanın kendini algılamasını sağlayacak dostun bile bulunmadığı bir boşluğun içinden geçirip taşıdığı sırada, zamanın ve ölçülerinin dışına çıkmıştır. Oda hizmetkârı gelmiştir bile, ona saati sormaya cesaret edemez, çünkü uyuyup uyumadığını, kaç saat uyuduğunu bilmez (hatta öylesine vücudu yorgun, zihni dinlenmiş ve yüreği özlemle doludur ki, çok uzun sürmüş olması gereken bir yolculuğun sonunda, fazlasıyla uzak bir diyardan dönmüş gibidir ki, günlerce uyumuş olabileceğini düşünür).

Şüphesiz, bir bütün gün zannettiğimiz sürenin sadece bir çeyrek saat olduğunu, ancak saate bakarak saptayışımız yüzünden, böylesine anlamsız bir nedenle, zamanın tek olduğunu iddia edebiliriz. Ama bu saptamayı yaptığımız anda, zaten uyanık bir insanızdır, uyanık insanların zamanı içinde yer almaktayızdır, öteki zamanı terk etmişizdir. Belki başka bir zamandan da öte, öteki hayatı terk etmişizdir. Uyku esnasındaki hazları, hayatımızda yaşadığımız hazlar arasında saymayız. Bütün hazlardan en kabaca tensel olanına değinecek olursak, hangimiz uyandığında, aşırı yorgunluktan kaçınmak istenildiği takdirde, uyandıktan sonra gün boyu tekrarlanması mümkün olmayan bir hazzı uykuda tatmış olduğu için hafif bir kızgınlık hissetmemiştir? Mal kaybı gibi bir şeydir bu. Bize ait olmayan, başka bir hayatta haz duymuşuzdur. Rüyadaki (genellikle uyanırken hemen yok olan) acıların ve hazların bir muhasebesini yapsak da, bu hesap, gündelik hayat muhasebemizin içinde yer almaz.

İki zamandan söz etmiştim; belki de tek bir zaman vardır, uyanık insanın zamanı, uyuyan için de geçerli olduğundan değil de, belki öteki hayat, yani uyku hayatı, –uykunun derin bölümü– zaman kategorisine bağımlı olmadığından. La Raspeliere'deki yemek davetlerinin ardından tam bir uykuya gömüldüğüm zamanlarda böyle düşünüyordum. Nedenini açıklayayım. Uyandığımda, zili on kere çalıp da oda hizmetkârının gelmediğini görünce, umutsuzluğa kapılırdım. Zili on birinci çalışımda

gelirdi. Aslında bu ilk çalışım olurdu. İlk on çalışım, hâlâ süren uykumun arasında, arzuladığım zil sesinin taslaklarından öteye geçmezdi. Uyuşmuş ellerim yerlerinden bile kıpırdamamış olurdu. Böyle sabahlarda, uyanma çabam, yaşadığım tanımlanmamış, karanlık uyku kütlesini zaman çerçevesine sokma gayretiydi daha çok (uykunun zamanın kurallarından habersiz olabileceğini söylememin nedeni de bu). Yapmaya çalıştığım şey, kolay bir iş değildir; iki saat mi, iki gün mü uyuduğumuzu bilmeyen uyku, bize hiçbir ipucu sunmaz. Dışarıda da bir işaret bulamazsak eğer, zamanın içine geri dönemez, bize üç saatlik gibi gelen, beş dakikalık bir uykuya dalarız tekrar.

En güçlü uyutucunun uyku olduğunu –tecrübelerime dayanarak– hep söylemişimdir. İki saat süren, sayısız devle çarpıştığımız, sonsuza dek sürecek sayısız dostluk kurduğumuz, derin bir uykudan uyanmak, birkaç gram veronal aldıktan sonra uyanmaktan çok daha zordur. Bu yüzden de, buradan yola çıkıp mantık yürüttüğümde, Norveçli filozoftan, M. Bergson'un, uyutucuların yol açtığı hafıza bozuklukları hakkında "ünlü meslektaşı –pardon değerli meslektaşı" M. Boutroux'ya söylediklerini öğrendiğimde, şaşırdım. Norveçli filozofun dediğine göre, M. Bergson, M. Boutroux'ya şunları söylemiş: "Hiç şüphe yok ki, arasıra, ölçülü dozlarda alınan uyku ilacı, içimize sağlam bir biçimde yerleşmiş olan, dayanıklı gündelik hafızamızı etkilemez. Ama daha yüksek düzeyde yer alan, o kadar dengeli olmayan başka hafızalar da vardır. Bir meslektaşım, ilkçağ tarihi dersi veriyor. Bana anlattığına göre, bir önceki gece uyumak için ilaç aldığında, ders sırasında yapacağı Yunanca alıntıları hatırlamakta güçlük çekiyormuş. Bu ilacı kendisine tavsiye eden doktorsa, hafızayı etkilemediğini ileri sürmüş. Tarihçi arkadaşım da doktora, alaylı bir gururla, 'Belki de sizin Yunanca alıntılar yapmanız gerekmiyordur,' demiş."

M. Bergson'la M. Boutroux arasında geçen bu konuşmanın doğru olup olmadığını bilmiyorum. Aslında derin ve açık seçik düşünebilen, tutkulu bir dikkat sahibi olan Norveçli filozofun yanlış anlamış olması da mümkün. Benim şahsi tecrübelerim, tam tersine sonuçlar verdi.

Kimi uyku ilaçlarının alındığının ertesi günü görülen anlık unutuşlarla doğal ve derin bir gece uykusu boyunca hüküm süren unutuş arasında kısmi ama şaşırtıcı bir benzerlik vardır. Şöyle ki, her iki durumda da unuttuğum, Baudelaire'in, aksine "santur gibi" kafamda çınlayıp duran bir dizesi değildir, adı geçen filozoflardan birinin bir kavramı da değildir, –

uykudaysam– çevremde yer alan ve kendilerini algılamayışım yüzünden akılsız sayıldığım, sıradan nesnelerin gerçekliğidir; –yapay bir uykudan uyanıp dışarı çıkmışsam– unuttuğum, herhangi bir gündeki gibi tartışabileceğim, Porphyrios'un veya Plotinos'un sistemi değil, bir davete vermeyi vaat ettiğim cevaptır, onun hatırasının yerini, kusursuz bir boşluk almıştır. Yüksek düzeydeki düşünce, olduğu yerde kalmıştır; uyutucunun kullanım dışı bıraktığı şey, ufak tefek konularda, gündelik hayata ait bir hatırayı tam vaktinde yakalamak için bir faaliyet gerektiren alanlarda hareket etme kabiliyetidir. Beynin yok olmasından sonra hayatın devamı hakkında söylenebilecek her şeye rağmen, beyindeki her bozukluğa bir parça ölümün tekabül ettiğini fark ediyorum. Anlatımı daha da yavaşlatmamak için dilini taklit etmeden aktaracak olursam, Norveçli filozofun dediğine göre, M. Bergson, onları hatırlama yeteneğine sahip olmasak da, hatıralarımızın hepsine sahip olduğumuzu söylemiş.

Hatırlama yeteneğine sahip olmasak da. Peki ama, hatırlanmayan bir hatıra nedir ki? Ya da daha ileriye gidelim. Son otuz yılımıza ait anıları hatırlamıyoruz, ama onlarla sarmalanmış durumdayız; öyleyse niye otuz yılla sınırlıyoruz kendimizi, bu önceki hayatı, niye doğumdan öncesine kadar uzatmıyoruz? Arkamda kalmış hatıraların koskoca bir bölümünü bilmedikten, onlar benim için görünmez olduktan, onları kendime çağırma yeteneğinden yoksun olduktan sonra, benim bilemediğim bu kütle içinde, bir insan olarak hayatımın çok öncesinde yer alan hatıraların da bulunmadığını kim iddia edebilir? İçimde ve etrafımda, hatırlayamadığım bunca hatıra varsa, bu unutuş (herhangi bir şeyi görme yetisinden yoksun olduğuma göre, hiç değilse fiili unutuş), bir başka insanın bedeninde, hatta bir başka gezegende yaşadığım bir hayatı da kapsayabilir. Aynı unutuş, her şeyi siler. Öyleyse, Norveçli filozofun gerçek olduğunu iddia ettiği ruhun ölümsüzlüğü nedir? Öldükten sonra olacağım varlığın, doğduğumdan beri olduğum kişiyi hatırlaması için bir sebep yoktur, değil mi ki bu kişi de, kendisinden önce benim kim olduğumu hatırlamamaktadır?

Oda hizmetkârı içeri girerdi. Zile defalarca bastığımı söylemezdim kendisine, çünkü daha önce zile bastığımı sadece rüyamda gördüğümü anlardım. Bununla birlikte, bu rüyanın, bir bilinç ânı kadar açık seçik olması, beni korkuturdu. Bunun tam tersi de geçerli miydi yoksa, bilinç de rüya kadar gerçekdışı mıydı?

Buna karşılık, gece boyunca kimin sürekli zili çalıp durduğunu sorardım. Hiç kimse diye cevap verirdi, bunu kanıtlayabilirdi de, çünkü her zil, "pano"da görülürdü. Bense, tekrar tekrar, neredeyse öfkeyle çalınan zilleri hâlâ duyar gibi olurdum, hatta daha günler boyunca titreşimleri kulağımda kalırdı. Oysa uykunun, uyanık hayata bu şekilde, kendisiyle birlikte ölmeyen hatıralar fırlattığı enderdir. Bu göktaşlarını saymak mümkündür. Bu göktaşı, uykunun biçimlendirdiği bir düşünceyse eğer, çok kısa sürede, incecik, ele geçmez parçalara ayrılıverir. Ama bu sefer, uyku sesler meydana getirmişti. Bunlar daha maddi ve daha basit olduklarından, daha uzun sürüyorlardı.

Oda hizmetkârı erken sayılabilecek bir saat söylediğinde şaşırdım. Erken olmasına rağmen dinlenmiştim. Uzun süren uykular, hafif uykulardır; uyanıklıkla uyku arasında bir durum olduklarından ve uyanıklık halinin biraz silik, ama kalıcı bir izini taşıdıklarından, bizi dinlendirebilmek için, kısa da sürebilecek derin bir uykudan çok daha fazla zamana ihtiyaçları vardır. Kendimi iyi hissetmemin bir başka nedeni vardı. Nasıl ki yorulduğumuzu hatırladığımızda, yorgunluğumuzu şiddetle hissedersek, "Dinlendim," demek de, dinlenmişlik duygusunu yaratmak için yeterlidir. Rüyamda, M. de Charlus'ün yüz on yaşında olduğunu ve öz annesi Mme Verdurin'e, beş milyara bir demet menekşe aldı diye, iki tokat attığını görmüştüm; dolayısıyla, derin bir uyku çektiğimden ve bir gün önceki düşüncelerime de, günlük hayata da aykırı rüyalar gördüğümden emindim; bu da, kendimi çok dinlenmiş hissetmeme yetiyordu.

M. de Charlus'ün Verdurin'lere sık sık gitmesine bir anlam veremeyen anneme, baronun (Albertine'in şapkasının, sürpriz olsun diye kendisinden habersiz ısmarlandığı gün), Balbec'teki Grand-Hötel'in bir salonuna, akşam yemeğine kiminle geldiğini anlatsam, çok şaşırırdı. Yemek davetlisi, Cambremer'lerin bir kuzininin genç uşağından başkası değildi. Uşak son derece şık giyinmişti, baronla birlikte lobiden geçerken, turistlerin gözünde, Saint-Loup'nun deyimiyle "tam sosyete erkeği havasında"ydı. Nöbet değiştirme saati olduğu için o esnada toplu halde tapınağın merdiveninden inen genç komiler, "Levioğulları" bile, yeni gelen iki müşteriye dikkat etmediler; iki müşteriden biri, M. de Charlus ise, gözlerini kasten yere eğerek komilerle ilgilenmediğini gösteriyordu. Komilerin arasından kendisine yol açar gibiydi. "Çoğalın, artın, yegâne ümidi bu mukaddes milletin," dedi, Racine'in dizelerini hatırlayıp bambaşka bir bağlamda

kullanarak. "Efendim?" diye sordu, klasikleri pek bilmeyen uşak. M. de Charlus cevap vermedi, çünkü sorulara aldırmamak ve otelde başka müşteri yokmuşçasına, yeryüzünde bir tek kendisi, Charlus Baronu varmış gibi yoluna dümdüz devam etmek, onun için bir gurur meselesiydi. Ama Yehoşeba'nın dizelerine, "Gelin, gelin, kızlarım," diye devam ettikten sonra canı sıkıldı ve onun gibi, "çağırmak gerek onları" diye eklemedi, çünkü bu çocuklar, cinsiyetin tam olarak biçimlendiği, M. de Charlus'ün hoşuna giden yaşa gelmemişlerdi henüz.

Aslında, Mme de Chevregny'nin, yumuşakbaşlılığından kuşku duymayarak mektup yazdığı genç uşağının, daha erkeksi olacağını ummuştu. Görünce, kendi zevkine göre fazlasıyla kadınsı buldu. Uşağa, kendisini bir başkasıyla karıştırdığını söyledi; gerçekten de, Mme de Chevregny'nin başka bir genç uşağını arabada görmüştü. Gayet kaba saba bir köylü olan öteki uşak, bunun tam tersiydi; randevuya gelen uşaksa, kendi yapmacık davranışlarını bir üstünlük zannettiği ve M. de Charlus'ü baştan çıkaran şeyin de bu sosyete erkeği özellikleri olduğundan hiç kuşku duymadığı için, baronun kimi kast ettiğini bile anlamadı. "Ama benden başka bir tek arkadaşım var, gördüğünüz o olamaz; feci bir şeydir, kaba bir köylüye benzer." Baronun gördüğü kişinin belki de bu kaba saba adam olduğunu düşününce, izzetinefsi yaralandı. Baron bunu hissedip sorgu alanını genişletti: "Canım, ben Mme de Chevregny'nin adamlarından başkasıyla tanışmamaya ant içmedim ki," dedi. "Burada, veya yakında döneceğinize göre Paris'te, şu veya bu evde çalışan çeşitli arkadaşlarınız yok mu bana tanıştırabileceğiniz?" - "Yo, hayır!" diye cevap verdi uşak. "Ben kendi sınıfımdan kimseyle görüşmem. Sadece iş konusunda konuşurum onlarla. Ama size tanıştırabileceğim çok seçkin birisi var." - "Kim?" diye sordu baron. "Guermantes Prensi." M. de Charlus, kendisine o yaşta, üstelik, tanışmak için zaten bir uşağın tavsiyesine ihtiyaç duymayacağı birinin teklif edilmesine kızdı. Bu yüzden de, teklifi sert bir tavırla geri çevirdi ve uşağın sosyete özentisinin cesaretini kırmasına izin vermeyerek, kendisine tekrar nasıl, ne tür birini istediğini, örneğin bir cokey olabileceğini açıklamaya girişti. O esnada yanlarından geçen noterin, sözlerini duymuş olabileceği korkusuyla, bambaşka bir şeyden söz ediyormuş gibi bir kurnazlık yaparak, ısrarla, ortaya seslenerek, ama aynı konuşmayı sürdürüyormuş gibi ekledi: "Evet, yaşıma rağmen, koleksiyonculuğa, güzel biblolara olan düşkünlüğüm devam ediyor, eski bir

bronz parça için, antika bir avize için çılgınca paralar harcadığım oluyor. Güzelliğe tutkunum."

Ne var ki, M. de Charlus, bu süratli konu değişikliğini genç uşak anlasın diye her kelimeyi öyle üstüne basa basa telaffuz ediyor, ayrıca noter de işitsin diye o kadar bağırıyordu ki, sahnelediği bu oyunun kendisi, ardında neler gizlendiğini, noterinkinden daha bilgili kulaklara ifşa etmek için yeterli olurdu. Otelin diğer bütün müşterileri gibi noter de hiçbir şeyden kuşkulanmadı ve hepsi, iki dirhem bir çekirdek uşağı seçkin bir yabancı olarak gördü. Sosyete mensupları yanılıp kendisini çok şık bir Amerikalı zannettilerse de, hizmetkârların karşısına çıkar çıkmaz, onlar, bir forsanın bir diğer forsayı tanıması gibi, hatta daha da süratle, kimi hayvanların uzaktan koku alması gibi, kim olduğunu tahmin ettiler. Kısım şeflerinin kaşları havaya kalktı. Aimé kuşkulu bir bakış yöneltti. İçki sorumlusu omuzlarını silkti ve kibarlık ettiğini zannedip ağzını eliyle örterek, herkesin duyabileceği şekilde hakaret etti.

Hatta bizim yaşlı Françoise bile, o esnada hizmetkârlara ayrılmış yemekhaneye gitmek üzere merdivenin yanından geçmekteydi ve gözleri eskisi kadar keskin olmadığı halde, başını kaldırdığında –yaşlı sütninesi Eurykleia'nın, Odysseus'u şölene katılan tahtın taliplerinden çok daha önce tanıması gibi– otel müşterilerinin, varlığından kuşkulanmadığı hizmetkârı fark etti; onun yanında, teklifsiz bir tavırla yürüyen M. de Charlus'ü görünce, daha önce duyup da inanmamış olduğu çirkin dedikodular birden gözünde acı bir gerçeklik kazanmışlar gibi, bir yıkılmışlık ifadesi belirdi yüzünde. Bu olaydan ne bana, ne de başkasına asla söz etmedi, ama hadise zihnini epeyce yormuş olmalı ki, daha sonra, Paris'te, eskiden o kadar sevdiği "Julien"i her görüşünde, kendisine karşı, yine kibar olmakla birlikte soğuk ve daima epeyce temkinli bir tutum sergiledi. Aynı olay, başka birisinin, aksine, bana açılmasına sebep oldu; Aimé'ydi bu. M. de Charlus'le karşılaştığımızda, beni göreceğini tahmin etmeyen baron, elini kaldırarak, en azından görünürde, her şeyi yapabileceğini düşünen ve gizlenmemeyi daha uygun bulan bir büyük soylu kayıtsızlığıyla, "İyi akşamlar," diye bağırdı. O sırada güvensiz bakışlarla kendisini izleyen ve hizmetkâr olduğundan hiç şüphe etmediği birinin arkadaşını benim selamladığımı gören Aimé, aynı akşam selam verdiğim kişinin kim olduğunu sordu bana.

Aimé, bir süredir benimle sohbet etmekten, daha doğrusu, kendi kullandığı ve muhtemelen bu sohbetlerin kendince felsefi olan niteliğini

vurguladığını düşündüğü ifadeyle, "tartışmak"tan hoşlanıyordu. Ben yemek yerken onun yanımda, ayakta durmasından rahatsız olduğumu, oysa oturup yemeğimi paylaşabileceğini kendisine sık sık söylediğim için de, "bu kadar sağlam mantıklı" bir müşteri görmediğini belirtiyordu. O esnada Aimé, iki garsonla sohbet etmekteydi. Neden bilmem, garsonlar bana selam vermişlerdi; yüzleri tanıdık değildi, ama konuşmalarında, yabancısı olmadığım bir nakarat geliyordu kulağıma. Aimé, ikisini de, nişanlanmalarını tasvip etmediği için azarlamaktaydı. Sözlerini bana da onaylatmak isteyince, garsonları tanımadığım için fikir sahibi olamayacağımı belirttim. Her ikisi de bana adlarını, Rivebelle'de bana sık sık hizmet etmiş olduklarını hatırlattılar. Ama biri bıyık bırakmış, öteki de bıyığını kesmiş, saçlarını çok kısa tıraş ettirmişti; dolayısıyla, her ikisinin de, omuzlarının üzerinde (Notre-Dame'ın hatalı restorasyonlarındaki gibi başka bir kafa değil) kendi başı bulunduğu halde, çehresi, bir şöminenin üstünde, herkesin gözü önünde durmalarına rağmen fark edilmeyen, aranıp taranıp bulunamayan eşyalar gibi benim için görünmezdi. Adlarını işitir işitmez, seslerinin belirsiz ezgisini de kesin olarak tanıdım, çünkü bu ezgiyi belirleyen eski çehrelerini gördüm yeniden. "Daha İngilizce bile bilmedikleri halde evlenmek istiyorlar!" dedi Aimé, otelcilik mesleği hakkında pek bilgim olmadığını ve yabancı dil bilmedikçe yükselinemeyeceğini anlamadığımı düşünmeden.

Yemeğe gelen yeni müşterinin M. de Charlus olduğunu Aimé'nin kolaylıkla öğrenebileceğini, hatta Balbec'teki ilk tatilim sırasında Mme de Villeparisis'yi ziyarete gelmiş olan barona yemek salonunda kendisi hizmet etmiş olduğundan, onu hatırlayacağını düşünerek, adını söyledim. Oysa Aimé, Charlus Baronu'nu hatırlamadığı gibi, isminden de çok etkilendi. Ertesi gün eşyaları arasında arayıp bulacağı bir mektubu bana getireceğini, mektubu belki benim kendisine açıklayabileceğimi söyledi. M. de Charlus, Balbec'teki ilk yıl, bana Bergotte'un bir kitabını vermek istediğinde özellikle Aimé'yi çağırtmış olduğu ve kendisiyle daha sonra, Paris'te, benim Saint-Loup ve metresiyle öğle yemeği yediğim, M. de Charlus'ün de casus gibi bizi izlemek üzere geldiği restoranda karşılaşmış olması gerektiği için, iyice şaşırdım. Gerçi Aimé bu görevlerden ikisini de yerine getirememişti; birincisinde uyuyordu, ikincisinde de servis yapmakla meşguldü. Yine de, M. de Charlus'ü tanımadığını iddia ettiğinde, samimiyetinden ciddi şekilde şüphe duydum. Her şeyden önce, Aimé, baronun hoşlanacağı türden bir insandı. Balbec Oteli'nin bütün kat sorumluları ve Guermantes Prensi'nin

birçok oda hizmetkârı gibi, Aimé de prensten daha eski bir soya mensuptu, dolayısıyla daha soyluydu. Özel bir salon istediğinizde, önce bu küçük salonda yalnız kaldığınızı zannederdiniz. Ama az sonra, yandaki servis bölmesinde, Aimé'nin tipik bir örnek teşkil ettiği, kızıl saçlı Etrüskleri hatırlatan türden, aşırı şampanyadan azıcık yıpranmış ve kaçınılmaz olarak maden suyuna geçeceği günün yaklaştığını sezen, heykel gibi bir şefgarsonun varlığını fark ederdiniz. Bu şefgarsonlardan, servis yapmanın dışında hizmetler de bekleyen bazı müşteriler vardı. Genç, kuruntulu ve telaşlı olan, dışarıda sevgilileri bekleyen komiler, huysuzluk ederlerdi. Bundan ötürü de Aimé, kendilerini ciddiyetsizlikle suçlardı. Haklıydı da. Kendisi ciddiydi. Onun bir karısı, çocukları, onlar için beslediği umutları vardı. Bu yüzden de, kadın veya erkek, bir yabancı kendisine kur yaptığında, bütün gece orada kalması gerekse de, tekliflerini reddetmezdi. Çünkü iş, her şeyden önemliydi. M. de Charlus'ün hoşlanacağı türe o kadar uyuyordu ki, baronu tanımadığını belirttiğinde, yalan söylediği gibi bir kuşkuya kapıldım. Yanılmışım. Komi, barona Aimé'nin yatmış (ya da dışarı çıkmış) olduğunu ve ikinci seferinde de servis yaptığını haber verirken, yüzde yüz doğruyu söylemişti (ilk seferinde, komi, ertesi gün Aimé'den azar da işitmişti). Ne var ki hayalgücü, gerçekliğin ötesinde varsayımlarda bulunur. Kominin kem küm etmesi de, herhalde mazeretlerinin doğruluğu konusunda M. de Charlus'te birtakım şüpheler uyandırmış ve Aimé'nin aklından bile geçmeyen bir kırgınlık yaratmıştı. Ayrıca, daha önce de gördüğümüz gibi, Aimé'nin, yeni adresini bir şekilde öğrenmiş olan M. de Charlus'ün arabasına gitmesine Saint-Loup engel olmuş ve böylece baron tekrar hayal kırıklığına uğramıştı. Bunu fark etmeyen Aimé ise, benim Saint-Loup ve metresiyle öğle yemeği yediğim günün akşamı, Guermantes mührüyle kapatılmış ve sağduyulu bir aptala hitap eden zeki bir adamın tek taraflı çılgınlığına örnek olarak burada bazı bölümlerini aktaracağım bir mektup aldığında, anlaşılır bir şaşkınlık yaşamıştı. "Beyefendi, evime kabul edilmeye, benimle tanışmaya boş yere uğraşan birçok insanı hayrete düşürecek. çabalarıma rağmen, sizin benden beklemediğiniz, ama benim, her ikimizin haysiyetinin gerektirdiğini düşündüğüm bazı açıklamalarımı size şifahen sunma imkânını elde edemedim. Bu nedenle de, yüz yüze söylenmesi daha kolay olacak birtakım şeyleri size yazılı olarak bildireceğim. İtiraf etmeliyim ki, sizi Balbec'te ilk gördüğümde, çehrenizi açıkça sevimsiz bulmuştum." Bunun ardından, Aimé'yle, M. de Charlus'ün çok sevdiği, ölü bir arkadaşı arasındaki –baronun ancak ikinci gün fark

ettiği– benzerlik üzerine yorumlar geliyordu. "O zaman, mesleğinize hiç halel getirmeden, neşesiyle bana dertlerimi unutturan dostumun yaptığı gibi, benimle iskambil oynayabileceğinizi ve bu şekilde bana, onun ölü olmadığı yanılgısını yaşatabileceğinizi düşündüm bir an. Muhtemelen aklınızdan geçmiş olan ve yüce bir duygunun anlaşılmasından çok bir hizmetkârın (kaldı ki hizmet etmekten kaçınan birisi bu sıfata bile layık değildir) düzeyiyle bağdaşan saçma sapan varsayımların niteliği ne olursa olsun, hiç şüphe yok ki, sizden bir kitap istettiğimde, benim kim ve nasıl biri olduğumu bilmeden, yatmış olduğunuz cevabını göndermekle, kendinize önemli bir kişi havası verdiğinizi zannettiniz; oysa çirkin bir davranışın, sizin tamamen yoksun olduğunuz cazibeyi, hangi koşullarda olursa olsun, artırabileceğini zannetmek, büyük bir hatadır. Ertesi sabah, bir tesadüf eseri sizinle konuşma fırsatı bulmamış olsam, konu orada kapanırdı. Ama talihsiz dostumla aranızdaki benzerlik, öyle bir belirginlik kazandı ve ileri çıkık çenenizin o dayanılmaz biçimini bile değiştirdi ki, merhumun, tekrar gönlümü kazanabilmeniz ve karşısına çıkan tek fırsatı kaçırmanızı engellemek için, o anda size kendi iyi yürekli ifadesini ödünç verdiğini anladım. Sonuçta, bütün bunların artık bir anlamı kalmadığına ve sizi bu hayatta bir daha görme fırsatım da olmayacağına göre, bu olaya birtakım bayağı menfaat konuları karıştırmak istemediğim halde, şunu belirteyim ki, merhumun ricasına seve seve boyun eğmeye (çünkü ben, kutlular topluluğuna ve onların, yaşayanların kaderine müdahale etme arzusuna inanırım) ve size de, kendi arabasına, kendi hizmetkârlarına sahip olan, kendisini bir evlat gibi sevdiğim için gelirimin büyük bölümünü doğal olarak hasrettiğim bu arkadaşıma davrandığım şekilde davranmaya hazırdım. Ama sizin kararınız başka oldu. Bana bir kitap getirmenizi rica ettiğimi size ilettiğimde, dışarı çıkmanız gerektiğini bildiren bir cevap gönderdiniz. Son olarak da bu sabah, arabama gelmenizi rica ettiğimde, bu sözler günah sayılmazsa eğer, beni 'üçüncü kez inkâr ettiniz.' Balbec'te size vermeyi düşündüğüm ve bir an, her şeyi paylaştığımı zannettiğim birisine, bu kadar az şey vermekle yetinmekten ıstırap duyacağım yüklü bahşişleri bu zarfa koymadığım için beni mazur görünüz. Sizin tek yapabileceğiniz, restoranınızda dördüncü kez, boş yere ve bu sefer sabrımı taşıracak olan bir girişimde bulunmamı önlemektir." (Burada M. de Charlus adresini, evde bulunacağı saatleri, vs. bildiriyordu.) "Elveda beyefendi. Kaybetmiş olduğum dostuma bu kadar benzeyip de zekâdan tamamen yoksun olamayacağınızı düşündüğüm için (aksi takdirde fizyonomi geçersiz bir

bilim olurdu), bir gün bu olayı tekrar düşünecek olursanız, mutlaka bir esef, bir pişmanlık duyacağınızdan eminim. Bana gelince, bütün samimiyetimle söylüyorum, en ufak bir kırgınlık taşımadığımdan emin olabilirsiniz. Birbirimizden, bu üçüncü nafile girişim kadar kötü bir hatırayla ayrılmamış olmayı tercih ederdim. Ancak bu hatıranın da unutulması uzun sürmeyecektir. Bizler de, Balbec'te arasıra mutlaka görmüş olacağınız bir an yolları kesişen gemiler gibiyizdir; durmaları, her ikisi için de belki daha iyi olacaktır; lakin, birinin değerlendirmesi farklı olur; az sonra, birbirlerini ufukta bile görmeyecekler ve karşılaşma silinip gidecektir; her şeye rağmen, bu kesin ayrılıktan önce, ikisi de birbirlerini selamlarlar; işte beyefendi, ben de burada aynı şeyi yapıp talihinizin açık olmasını diliyorum. Charlus Baronu."

Yazılanlardan hiçbir şey anlamayan ve kendisiyle alay edildiğinden kuşkulanan Aimé, mektubu sonuna kadar okumamıştı bile. Baronun kim olduğunu kendisine açıkladığımda, hayallere dalar gibi oldu ve M. de Charlus'ün öngördüğü pişmanlığı yaşadı. Hatta arkadaşlarına arabalar hediye eden bu adama mektup yazıp özür dilemediğini de iddia edemem. Ama M. de Charlus bu arada Morel'le tanışmıştı. Olsa olsa, Morel'le ilişkileri belki de platonik olduğundan, baron arasıra, bir geceliğine, lobide kendisiyle karşılaştığımda şahit olduğum türden bir ilişki peşinde koşuyor olabilirdi. Ama baronun birkaç yıl önce serbest olan, Aimé'ye seve seve sabitleyebileceği ve şef garsonun gösterdiği, M. de Charlus adına utanç duyduğum mektubu yazdırmış olan şiddetli duygusunu Morel'den başkasına yönlendirmesi artık imkânsızdı. Bu mektup, M. de Charlus'ün aşkının toplumdışı niteliği yüzünden, tutku akıntılarının, sevdalıları, tıpkı tecrübeli bir yüzücünün farkına varmadan kısa sürede karayı gözden kaybetmesi gibi hızla sürükleyen, görünmez ve şiddetli gücünün çarpıcı bir örneğiydi. Şüphesiz, sevdalı, arzularının, özlemlerinin, hayal kırıklıklarının ve tasarılarının birbirini izleyen icatlarıyla, tanımadığı bir kadın hakkında koca bir roman yazdığında, normal bir erkeğin aşkı da, pergelin epeyce açılmasına sebep olabilir. Yine de bu açı, genel olarak paylaşılmayan bir tutkunun niteliği ve M. de Charlus'le Aimé'nin koşullarının farklılığı nedeniyle aşırı genişlemişti.

Albertine'le her gün çıkıyordum. Albertine tekrar resme başlamaya karar vermiş ve çalışmak üzere ilk seçtiği konu, artık kimsenin gitmediği, pek az kişi tarafından bilinen, yerinin öğrenilmesi zor, kendiliğinden keşfedilmesi

imkânsız, ücralığı nedeniyle gidilmesi zahmetli, Epreville istasyonundan yarım saatten fazla uzaklıkta, Quetteholme köyünün son evleri de çoktan geride kaldıktan sonra varılan Saint-Jean-de-la-Haise Kilisesi olmuştu. Epreville'in adı konusunda, rahibin kitabıyla Brichot'nun verdiği bilgiler birbirini tutmuyordu. Biri Epreville'in eski Sprevilla olduğunu ileri sürüyor, öteki etimolojik olarak Aprivilla'yı gösteriyordu. İlk gidişimizde, Feterne'e aksi yönde, yani Grattevast yönünde küçük bir trene bindik. Ama en şiddetli sıcakların olduğu mevsimdi, öğle yemeğinden hemen sonra yola çıkmak zaten çok zor olmuştu. Ben dışarıya bu kadar erken çıkmamayı tercih ederdim; gözü kamaştıran, kızgın hava, uyuşukluk veriyor, serin yerleri getiriyordu akla. Annemle benim odalarımız, aynı derecede ışık almadıklarından, kaplıcalardaki bölmeler gibi, farklı ısılardaydılar. Annemin, Afrika'ya has beyazlıktaki, parlak güneşin çizdiği desenlerle dolu tuvalet odası, alçıyla sıvanmış dört duvara baktığı için, bir kuyunun dibine gömülmüş gibiydi; tam tepedeki dört köşe boşlukta ise, üst üste binmiş, yumuşak dalgaları kayarak geçen gökyüzü, o ânın arzularına uygun olarak, (bir terasta yer alan ya da pencereye asılı bir aynada tersten görünen), mavi suyla dolu bir ayin havuzunu hatırlatıyordu. Bu kızgın sıcağa rağmen, saat birde kalkan trene yetişmek üzere yola çıkmıştık. Ama Albertine önce vagonda, sonra da uzun yürüyüş sırasında sıcaktan çok rahatsız olmuştu; ardından, güneşin ulaşmadığı o rutubetli çukurda kıpırtısız durunca üşütmesinden korkuyordum. Ayrıca, Albertine'in parasızlık nedeniyle mahrum olduğu bir lüksten, hatta konfordan hoşlanacağını, daha Elstir'e yaptığımız ilk ziyaretler sırasında fark etmiş olduğumdan, her gün bir arabanın gelip bizi alması için Balbec'li bir faytoncuyla anlaşmıştım. Gidişte, sıcağa daha az maruz kalmak için, Chantepie Ormanı'ndan geçerdik. Görünmeyen, kimileri denizde de yaşayan sayısız kuşun, yanı başımızdaki ağaçlarda karşılıklı cıvıldaşmaları, gözlerimizi kapattığımız zaman hissettiğimiz huzuru yaşatırdı bize. Albertine'le yan yana, arabanın içine gömülmüş, onun kollarıyla sarılmış halde, bu Okeanos kızlarını dinlerdim. Tesadüf eseri bu müzisyenlerden birini, bir yapraktan diğerinin arkasına geçerken gördüğümde, onunla şarkıları arasında, görünürde hiçbir bağ olmadığından, bu mütevazı, şaşkın, bakışsız, sıçrayan, küçücük bedeni, şarkıların kaynağı olarak göremezdim. Araba bizi kiliseye kadar götüremezdi. Quetteholme çıkışında arabayı durdurur, Albertine'le vedalaşırdım. Çünkü Albertine, başka yapılar ve kimi tablolar gibi bu kiliseyle ilgili olarak da, "Onu sizinle birlikte görmek ne büyük bir zevk

olurdu!" deyip beni korkutmuştu. Ben bu zevki ona verebileceğimi sanmıyordum. Ben ancak güzel şeylerin karşısında yalnızken, ya da yalnızmış gibi yapıp susarsam zevk alabiliyordum. Ne var ki, Albertine, benim sayemde sanatsal duyumlar yaşayabileceğini zannettiğinden, ama bu duyumların da bu şekilde iletilmeleri mümkün olmadığından, kendisiyle vedalaşıp, günün sonunda onu almaya geleceğimi, bu arada da arabayla dönüp Mme Verdurin'i veya Cambremer'leri ziyaret etmem, hatta annemle Balbec'te (ama asla daha uzakta değil) bir saat geçirmem gerektiğini söylemeyi daha uygun buluyordum. En azından ilk günlerde öyle yaptım. Daha sonra, Albertine bir gün kapris yapıp, "Doğanın Saint-Jean-de-la-Haise'i bir tarafa, La Raspeliere'i öteki tarafa yerleştirmek gibi bir terslik yapmış olması, insanın seçtiği yere bütün gün hapsolması ne kötü," demiş, ben de ısmarladığım şapkayla tül gelir gelmez, Saint-Fargeau'dan (rahibin kitabına göre Sanctus Ferreolus) otomobil çağırtmak gibi bir hataya düşmüştüm. Hiçbir şeyden haberi olmayan Albertine beni almaya geldiğinde, otelin önünde motorun gürültüsünü duyunca şaşırdı, otomobilin bizim için geldiğini öğrenince de çok sevindi. Onu odama çıkardım. Sevincinden yerinde duramıyordu. "Verdurin'leri ziyarete mi gideceğiz?" - "Evet, ama madem otomobille gidiyoruz, bu kıyafetle gitmeseniz daha iyi olur. Bakın, bu daha uygun bence." Saklamış olduğum şapkayla tülü çıkardım. "Benim mi bunlar? Ah! Ne kadar sevimlisiniz!" diye haykırarak boynuma atladı. Bize merdivende rastlayan Aimé, Albertine'in şıklığıyla ve otomobilimizle gurur duyarak (Balbec'te otomobile oldukça ender rastlanırdı) arkamızdan aşağıya indi. Yeni şapkasını göstermek isteyen Albertine, otomobilin üstünü açtırmamı rica edip, daha sonra, baş başa daha rahat olalım diye tekrar kapattırabileceğimizi söyledi. "Hadi," dedi Aimé, tanımadığı, yerinden kıpırdamamış olan şoföre, "duymadın mı, arabanın üstünü açmanı söylediler." Otel hayatında gözü açılmış ve ayrıca önemli bir mevki de edinmiş olan Aimé, Françoise'ı bir "hanımefendi" olarak gören faytoncu kadar çekingen değildi; önceden tanışmamış olsa da, hiç görmediği halktan kimselerle senli benli konuşur, bunun, Aimé'nin aristokrat horgörüsünden mi, halka özgü bir kardeşlikten mi kaynaklandığı pek anlaşılmazdı. "Boş değilim," diye cevap verdi, beni tanımayan şoför. "Mlle Simonet'yi almaya geldim. Beyefendiyi götüremem." Aimé kahkahayı bastı. "İyi ya, koca aptal," dedi, derhal ikna olan şoföre, "bu da Mlle Simonet zaten, arabanın üstünü açmanı söyleyen beyefendi de patronun." Aimé, aslında Albertine'e özel bir yakınlık duymadığı halde,

arkadaşımın üzerindeki kıyafetle benim adıma gurur duyduğu için, şoföre yavaşça dedi ki: "Böyle prensesleri her gün otomobilinde gezdirmek istemez miydin, söylesene?" O ilk gün, Albertine'in resim yaptığı diğer günlerdeki gibi La Raspeliere'e tek başıma gidemedim; o da benimle birlikte gelmek istedi. Yolda birkaç yerde durabileceğimizi düşünüyor, ama önce bambaşka yöndeki Saint-Jean-de-la-Haise'e gidip, ardından, ayrı bir günün hasredilmesini gerektiren bir gezinti yapmanın imkânsız olduğunu sanıyordu. Şoförden, aksine, Saint-Jean'a rahatlıkla yirmi dakikada gidebileceğimizi, istersek orada saatlerce kalabileceğimizi ya da çok daha uzağa gidebileceğimizi, çünkü Quetteholme'dan La Raspeliere'e en fazla otuz beş dakikada varabileceğimizi öğrendi. Otomobil harekete geçip de, en süratli atın yirmi adımda alacağı yolu tek hamlede katedince, biz de bunu anladık. Mesafe denilen şey, uzayın zamana oranından başka bir şey değildir ve zamanla birlikte değişir. Bir yere gitmenin zorluğunu, bu zorluk azaldığı anda geçerliliğini kaybeden bir miller, kilometreler sistemiyle ifade ederiz. Sanat da bundan etkilenerek değişir, çünkü iki ayrı dünyaya aitmiş gibi görünen iki köy, boyutları değişen bir manzarada, birbirlerine komşu olurlar. Ne olursa olsun, aynı öğle sonrasında hem Saint-Jean'a hem de La Raspeliere'e gitmenin çok kolay olduğunu öğrenmek, Albertine'i, 2+2'nin 5 ettiği ve doğrunun, iki nokta arasındaki en kısa çizgi olmadığı bir evrenin var olabileceğini öğrenmekten çok daha fazla şaşırttı. Douville ve Quetteholme, Saint-Mars-le-Vieux ve Saint-Mars-le-Vetu, Gourville ve Balbec-le-Vieux, Tourville ve Feterne, o âna kadar, bir zamanlar Meseglise ve Guermantes'ın olduğu gibi, ayrı günlerin hücresine sımsıkı hapsolmuşken, bir tek öğle sonrasında aynı gözler iki yeri birden göremezken, şimdi, çizmeleri yedi fersah yol alan dev tarafından serbest bırakılmışlardı; artık çay saatimizde, çanlarını, kulelerini, komşu ormanın hızla geri çekilip açığa çıkardığı eski bahçelerini çevremize topluyorlardı.

Altı uçurum olan La Corniche yolunun başına geldiğimizde, otomobil, bir bıçağın bilenmesini hatırlatan kesintisiz bir gürültüyle, tek hamlede yukarı tırmandı; altımızda kalan deniz, giderek genişlemekteydi. Montsurvent'ın eski köy evleri, asmalarını, gül ağaçlarını sımsıkı göğüslerine bastırıp bize doğru koşuştular; La Raspeliere'in köknarları, akşam rüzgârı çıktığında kapıldıkları telaşı gölgede bırakarak, bizden kaçmak için dört bir yana dağılıverdiler; daha önce hiç görmediğim yeni bir hizmetkâr, bize kapıyı açmaya geldi, bu arada bahçıvanın oğlu, küçük yaşından beklenmeyen bir eğilim ve ilgi sergileyerek, motora yiyecekmiş

gibi bakıyordu. Günlerden pazartesi olmadığı için, Mme Verdurin'i bulup bulamayacağımızı bilmiyorduk; ziyaretçi kabul ettiği pazartesilerin dışında, Patroniçe'nin evine habersiz gitmek pek akıllıca bir iş değildi. Şüphesiz, "prensip olarak" evinde oturuyordu, ama Mme Swann'ın da kendi küçük kabilesini oluşturmaya ve evinden dışarı adım atmayarak (çoğu zaman masrafını çıkartamasa da) müşteri çekmeye çalıştığı dönemlerde, ters bir anlam yükleyerek "prensip icabı" diye kullandığı bu ifade, "genel kural olarak" anlamına geliyordu, yani çok sayıda istisnayı içinde barındırıyordu. Çünkü Mme Verdurin, dışarı çıkmayı sevdiği gibi, ev sahibesi olarak görevlerini de iyice abartırdı; öğle yemeğine misafirleri olduğunda, kahve, likör ve sigaralar içildikten hemen sonra (sıcağın ve yemeğin yarattığı gevşemeyle, terasta, mineyi andıran denizin üzerinde Jersey'ye giden geminin geçişini yaprakların arasından seyretmek daha hoş olacağı halde), bir dizi gezintiden oluşan programın uygulanmasına geçilir, zorla arabaya bindirilen misafirler, Douville çevresindeki sayısız manzara seyir yerlerinden birine, istemeye istemeye götürülürlerdi. Aslında, davetin bu ikinci bölümü de (yerinden kalkıp arabaya binmek için gerekli çabayı gösterdikten sonra), ilk bölümü kadar hoşuna giderdi konukların; zaten lezzetli yemeklerle, güzel şaraplar veya köpüklü elma şarabıyla ön hazırlık yapılmış olduğundan, o diriltici esintiyle, gidilen yerlerin büyüleyici güzelliğiyle, kolayca kendilerinden geçerlerdi. Mme Verdurin, bu yerleri yabancılara, adeta malikânesinin (biraz uzaktaki) ekleri gibi gösterirdi; evine öğle yemeğine gelip de buraları gezmemek olmaz, tersine, Patroniçe'ye misafir olmadan bu yerler de görülemezdi. Mme Verdurin'in, tıpkı Morel'in ve bir zamanlar Dechambre'ın müzisyenliği üzerinde yaptığı gibi, gezintiler üzerinde de tekelci bir hak iddia etmesi, manzaraları küçük kabilenin bir parçası olmaya zorlaması, aslında göründüğü kadar abes bir şey değildi. Patroniçe, kendince Cambremer'lerin La Raspeliere'in döşenişinde ve bahçenin düzenlenişinde sergiledikleri zevksizlikle olduğu kadar, çevrede yaptıkları ya da düzenledikleri gezintilerde ortaya koydukları hayalgücü yoksunluğuyla da alay ederdi. Nasıl ki, ona sorulursa, La Raspeliere, ancak küçük kabilenin barınağı olduğundan beri gerçek benliğine kavuşmuşsa, aynı şekilde, sürekli olarak üstü açık arabalarında, demiryolu ve deniz kıyısı boyunca çevredeki tek çirkin yolu izleyen Cambremer'ler, onun iddiasına göre, ezelden beri o yörede oturdukları halde, bölgeyi tanımıyorlardı. Bu iddiada bir doğruluk payı vardı. Cambremer'ler, alışkanlık yüzünden, hayalgüçlerinin kıtlığından ve çok

yakında olduğu için bıktırıcı gibi gelen bir bölgeye karşı ilgisizlikten, evden çıktıklarında daima aynı yollardan, aynı yerlere giderlerdi. Verdurin'lerin kendi topraklarını kendilerine öğretme iddiasına çok gülüyorlardı elbette. Ama mecbur kalsalar, kendileri, hatta arabacıları bile, bizi M. Verdurin'in götürdüğü, biraz gizli, harikulade yerlere götüremezlerdi; M. Verdurin kâh özel, ama terk edilmiş, başkalarının girmeyi göze alamayacağı bir mülkün parmaklığında bir geçit açar, kâh arabanın geçemeyeceği bir yolda ilerlemek üzere bizleri arabadan indirir, ama sonunda mutlaka enfes güzellikteki bir manzarayla mükâfatlandırırdı. La Raspeliere'in bahçesinin de, aslında, etrafta kilometreler katederek yapılabilecek bütün gezintilerin bir özeti sayılabileceğini söylemek gerekir. Her şeyden önce, bir tarafı vadiye, öteki tarafı denize bakan hâkim konumu, buna imkân tanıyordu; ayrıca, tek taraftan, örneğin deniz tarafından bakıldığında bile, ağaçların arasında bırakılan boşluklar sayesinde, bir yerden ufkun bir bölümü, diğerinden bir başkası görülürdü. Bu seyir noktalarının her birinde bir bank vardı; kâh Balbec'i, kâh Parville'i, kâh Douville'i gören banka oturulurdu. Tek bir yönde bile, kimileri uçurumun hemen kenarında, kimileri biraz daha geride olmak üzere, çeşitli banklar yerleştirilmişti. Gerideki banklara oturduğunuzda, hemen önünüzdeki yeşilliğin ardında, ufuk, azami genişlikteymiş gibi görünürdü, ama küçük patikayı izleyip bir sonraki banka gittiğinizde, ufuk daha da genişler, körfezin tamamı ayaklarınızın altında uzanırdı. Burada durulduğunda, dalgaların sesi açık seçik duyulur, aksine, bahçenin daha içlerinde, dalgalar yine görünmekle birlikte, sesleri duyulmazdı. La Raspeliere'deki bu dinlenme noktalarına, ev sahipleri "manzara" adını verirlerdi. Gerçekten de, çevredeki yerleşimlerin, kumsalların ve ormanların, mesafe nedeniyle ufacık görünen en güzel "manzaraları", tıpkı Hadrianus'un, çeşitli ülkelerin en ünlü anıtlarının minyatürlerini villasında bir araya getirdiği gibi, şatonun etrafına toplanmıştı. "Manzarası" kelimesinden önce gelen ad, çoğunlukla, aynı sahildeki değil, körfezin karşı kıyısındaki bir yerin adıydı ve panoramanın genişliğine rağmen, belirgin bir biçimde görülürdü. M. Verdurin'in kitaplığından bir kitap alınıp bir saatliğine, "Balbec manzarası"na, okumaya gidilir, hava açıksa, "Rivebelle manzarası"na, likör içmeye gidilirdi, ancak, fazla rüzgâr olmamasına dikkat edilirdi, çünkü her iki taraftaki ağaçlara rağmen, o noktada hava hep serin olurdu. Mme Verdurin'in düzenlediği öğle sonrası araba gezintilerine dönecek olursak, Patroniçe, gezinti sonrasında eve geldiğinde, "Kısa süreliğine civarda" olan bir sosyete mensubunun

kartvizitini bulduğu takdirde, bu ziyaretçiyi kaçırdığı için çok memnun olmuş gibi yapar, aslında üzülür ve M. Verdurin'i, (henüz sadece "evi" görmeye veya Paris'teki sanat ağırlıklı, ünlü salonuna gitmeye değmeyecek bir kadınla bir tek gün tanışmaya gelindiği halde) sosyete mensubunu ertesi çarşamba akşam yemeğine davet etmekle görevlendirirdi. Turistler çoğu kez ya daha önce dönmek zorunda oldukları veya yemek dönüşü gecikmekten korktukları için de, Mme Verdurin pazartesileri çay saatinde daima evde bulunmaya karar vermişti. Bu çay davetleri pek kalabalık olmazdı; Paris'te, Guermantes Prensesi'nin, Mme de Galliffet'nin, Mme d'Arpajon'un evlerinde, daha seçkin çaylara katıldığım olmuştu. Ama burası Paris değildi ve ortamın büyüsü, benim gözümde sadece toplantının hoşluğunu artırmakla kalmıyor, ziyaretçilerin niteliğini de etkiliyordu. Paris'te karşılaşmaktan hiçbir zevk almadığım bir sosyete mensubuyla, Feterne'den veya Chantepie Orrnanı'ndan geçerek, uzaklardan geldiği La Raspeliere'de karşılaşmanın farklı bir niteliği, bir önemi vardı, hoş bir olaydı. Bazen bu kişi gayet iyi tanıdığım ve Swann'larda karşılaşmak için parmağımı bile kıpırdatmayacağım biri olurdu. Ama aynı kişinin adı bu falezde kulağa farklı gelir, bir tiyatroda sık sık işittiğimiz bir oyuncunun ismini, olağandışı bir gala temsilinin afişinde basılı halde gördüğümüzde, beklenmedik bağlamı nedeniyle birden ününün artması gibi, farklı bir renge bürünürdü. Sayfiyede daha rahat davranıldığı için, sosyete mensubu, çoğu kez yanında kaldığı dostlarını da beraberinde getirmekten çekinmez, Mme Verdurin'e alçak sesle, evlerinde kaldığından, mecburen onları da getirdiğini açıklardı; buna karşılık dostlarına da, tekdüze bir sayfiye hayatında bu eğlenceyi, entelektüel bir ortama gidip harika bir malikâneyi ziyaret ederek mükemmel bir ikindi kahvaltısı yapmayı, adeta bir nezaket olarak sunardı. Böylece çok sayıda yarı-seçkin insandan müteşekkil bir topluluk oluşuverirdi; nasıl ki sayfiyede acıklı görünecek, iki üç ağaçlı küçücük bir bahçe, Gabriel Caddesi'nde veya Monceau Sokağı'nda sadece mültimilyonerlerin harcı olup olağanüstü bir büyü kazanırsa, Paris'te bir gece davetinde arka plana itilecek soylular da, pazartesi öğleden sonraları, La Raspeliere'de bambaşka bir ihtişam kazanırdı. Kırmızı nakışlı bir örtünün serili olduğu masaya, kapı ve pencere üstlerindeki tek renkli tabloların altına oturur oturmaz, kendilerine Normandiya kurabiyeleri, Normandiya milföyleri, içleri mercan incilerini andıran kirazlarla doldurulmuş, gemi biçiminde turtalar, "diplomat" pastaları ikram edilir ve davetliler, pencerelerin açıldığı, kaçınılmaz biçimde hep bir arada görüldükleri derin maviliğin yakınlığıyla,

derhal bir değişime uğrar, kendilerini daha değerli bir şeye dönüştüren köklü bir başkalaşım geçirirlerdi. Hatta daha bu davetlileri görmeden bile, pazartesi günleri Mme Verdurin'e gidildiğinde, Paris'te, görkemli bir konağın önündeki şık arabalara alışkanlıkla, isteksizce şöyle bir bakan kişiler, La Raspeliere'in önünde, ulu köknarların altında, iki üç kırık dökük yük arabası gördüklerinde, kalp atışlarının hızlandığını hissederlerdi. Şüphesiz bunun nedeni, kır ortamının farklılığı ve sosyete izlenimlerinin, bu çerçeve değişikliği sayesinde bir tazelik kazanmasıydı. Ayrıca, Mme Verdurin'i ziyaret etmek için kiralanmış kırık dökük araba, güzel bir gezintiyi ve günlüğüne "onca" para istemiş olan arabacıyla varılan, pahalıya patlamış bir anlaşmayı akla getirirdi. Ama henüz seçilemeyen davetlilere ilişkin biraz heyecanlı merak, herkesin kendi kendine, "Kimler var acaba?" sorusunu sormasından da kaynaklanırdı; bu, bir haftalığına Cambremer'lere veya bir başkasına kimin misafirliğe gelmiş olabileceği bilinmediğinden, cevabı zor bir soru olduğu gibi, uzun zamandır görmediğimiz biriyle karşılaşmanın veya tanışmadığımız birine takdim edilmenin, Paris'teki gibi sıkıcı bir durum olmaktan çıkıp, postanın gelişinin bile bir hoşluk arz ettiği bir inzivanın boşluğunu hazla dolduran bir şey haline geldiği, o yalnız kır hayatında, sormaktan daima hoşlandığımız bir soruydu da. Bizim otomobille La Raspeliere'e gittiğimiz gün, bir pazartesi olmadığına göre, M. ve Mme Verdurin, hem erkekleri, hem de kadınları kemiren ve sevdiklerinden uzakta bir yere hapsedilmiş, yalnızlık tedavisi gören hastaya kendini pencereden atma isteği veren insan görme ihtiyacına kapılmış olsalar gerekti. Çünkü eskisinden daha ayağına çabuk ve hızla gerekli terimleri öğrenmiş olan yeni hizmetkâr, bize "Hanımefendi dışarı çıkmadılarsa 'Douville manzarasında'dırlar," cevabını vererek, "gidip bakacağını" söyledikten sonra, hemen geri geldi ve Mme Verdurin'in bizi kabul edeceğini haber verdi. Kendisini saçları biraz dağınık bir halde bulduk, çünkü bahçeden dönüyordu, kümese ve bostana da uğramıştı: Tavuskuşlarını, tavuklarını beslemeye, yumurta toplamaya, sofranın üzerinde, bahçe yolunun minyatürü şeklinde düzenleyeceği ve sofrayı yararlı ve lezzetli gıdalar dışında şeylerin de bulunduğu bir yer haline getirecek olan "sofra yolluğu"nu hazırlamak üzere, meyve ve çiçek toplamaya gitmişti; çünkü La Raspeliere'de, masanın üzerinde, armutlar, çırpılmış yumurtalar gibi bahçe nimetlerinin etrafında, uzun engerekotu, karanfil, gül ve sarı papatya dalları yükselir, çiçekli işaret direklerine benzeyen bu sapların arasından, camekânlı pencerede, açık denizde

seyreden gemiler görülürdü. Gelen konukları ağırlamak üzere çiçek yerleştirmeye ara veren M. ve Mme Verdurin'in, bu ziyaretçilerin Albertine'le benden başkası olmadığını görünce sergiledikleri şaşkınlıktan anladım ki, gayretkeş, ama henüz adımı bilmeyen yeni hizmetkâr, ismimi yanlış söylemiş ve Mme Verdurin de, kim olursa olsun, birilerini görmeye ihtiyaç duyduğundan, tanımadığı halde, konukları içeri almasını söylemişti. Yeni hizmetkâr da, evdeki rolümüzü anlayabilmek için kapıdan bu sahneyi seyrediyordu. Sonra iri adımlarla koşarak uzaklaştı, çünkü daha bir gün önce işe alınmıştı. Albertine, şapkasıyla tülünü Verdurin'lere iyice gösterdikten sonra, yapmak istediğimiz şey için pek fazla zamanımız olmadığını hatırlatmak üzere bana göz ucuyla şöyle bir baktı. Mme Verdurin çay saatini beklememizi istiyordu, ama biz teklifini reddettik; birdenbire, Albertine'le yapacağımız gezintinin bana vaat ettiği hazları sıfıra indirecek bir tasarı atıldı ortaya; bizden ayrılmak ya da belki yeni bir eğlenceyi kaçırmak istemeyen Patroniçe, dönüşte bizimle birlikte gelmeyi arzuluyordu. Kendisinden gelen bu tür tekliflerin hoş karşılanmamasına uzun zamandan beri alışık olduğu ve muhtemelen bizim de bu teklifi hoş karşılayacağımızdan emin olmadığı için, çekingenliğini aşırı bir güvenle kapatmaya çalışarak, adeta cevabımızda şüpheye yer olabileceği aklından bile geçmemişçesine, bize herhangi bir soru yöneltmeyip, kocasına, sanki Albertine'le bana bir lütufta bulunuyormuş gibi, "Onları ben geri götüreceğim," dedi. Aynı anda da, dudaklarına, kendine ait olmayan bir tebessüm yerleşti; aynı tebessümü daha önce bazı insanlarda, Bergotte'a bilmiş bir tavırla, "Kitabınızı aldım, biliyor musunuz?" derken görmüştüm; insanların ihtiyaç duyduklarında –trenleri, nakliye araçlarını kullandığımız gibi– kullandıkları, kolektif, evrensel gülümsemelerden biriydi; sadece Swann ve M. de Charlus gibi, çok incelikli birkaç kişinin dudaklarında, bu tebessümü asla görmedim. O andan itibaren, ziyaretimiz bana zehir oldu. Anlamamış gibi yaptım. Az sonra, M. Verdurin'in de eğlenceye katılacağı anlaşıldı. "Ama M. Verdurin için çok uzun bir yolculuk olur," dedim. "Yok canım," dedi Mme Verdurin, alçakgönüllü, neşeli bir tavırla, "bir zamanlar hep geçtiği yollardan şimdi gençlerle geçmenin kendisini çok memnun edeceğini söyledi; gerekirse şoförün yanına oturur, korkmaz, sonra da ikimiz, örnek bir karı-koca olarak, uslu uslu trenle döneriz. Bakın, ne kadar mutlu görünüyor." Gençlerin yanında onlardan da genç olan, torunlarını güldürmek için neşeyle resimler karalayan, saf, yaşlı bir ünlü ressamdan söz eder gibiydi. Albertine' in, görünüşe bakılırsa, üzüntümü paylaşmaması,

Verdurin'lerle birlikte her yeri dolaşmayı eğlenceli bulması, benim kederimi iyice artırıyordu. Oysa benim Albertine'le yaşamaya hazırlandığım zevk o kadar zorunluydu ki, bu zevki Patroniçe'nin berbat etmesine izin vermek istemedim; Mme Verdurin'in sinir bozucu tehditlerinin affedilir kıldığı, ama Albertine'in, ne yazık ki tersini söylediği yalanlar uydurdum. "Ama bizim bir ziyarette bulunmamız gerekiyor," dedim. "Ne ziyareti?" diye sordu Albertine. "Sonra anlatırım, ama mutlaka gitmemiz lazım." - "Canım, biz de bekleriz öyleyse," dedi Mme Verdurin, her şeye boyun eğmeye kararlıydı. Son dakikada, bu kadar arzuladığım bir mutluluğun elimden alınmasının sıkıntısı, terbiyesizlik etme cesaretini verdi bana. Teklifi kesin olarak reddedip, Mme Verdurin'in kulağına mazeret olarak, Albertine'in bir derdi konusunda bana akıl danışmak istediğini, bu yüzden de mutlaka onunla baş başa kalmam gerektiğini fısıldadım. Patroniçe kızgın bir havaya büründü, "Pekâlâ, gelmiyoruz," dedi, öfkeden titreyen bir sesle. O kadar kızgındı ki, aşağıdan almak istedim: "Ama isterseniz..." - "Hayır," dedi, daha da öfkelenerek, "hayır dedim mi, hayırdır." Patroniçe'nin bana küstüğünü sanıyordum, ama kapıda bize seslenip ertesi günkü çarşamba toplantısına devamsızlık etmememizi tembihleyerek, gece vakti tehlikeli olan otomobille değil, trenle, küçük grupla birlikte gelmemizi söyledi; otomobil harekete geçtikten sonra da, bizim için paketlettiği turta ve sable kurabiyelerini hizmetkâr bagaja koymayı unuttuğu için, bahçe yokuşunda bizi durdurdu. Dönüş yolunda, çiçekli küçük evler, bir süre koşarcasına bize eşlik etti. Her yerin görüntüsü bize çok değişmiş gibi geliyordu, çünkü yerlerle ilgili kafamızda oluşturduğumuz görüntülerde, uzay kavramı en büyük rolü oynamaz katiyen. Zamanın, uzaya göre yerleri birbirinden daha fazla ayırdığını söylemiştik. Bu etkiyi yaratan tek unsur, zaman değildir. Daima tek başlarına gördüğümüz kimi yerler, hayatımızın farklı bir döneminde, askerde, çocuklukta tanıştığımız ve hiçbir şeyle bağdaştırmadığımız insanlar gibi, bize diğer yerlerle ortak bir ölçütleri yokmuş, neredeyse dünyanın dışındaymış gibi gelirler. Balbec'teki ilk tatilimde, Mme de Villeparisis'nin, deniz ve ormandan başka bir yer görülmediği için bizi götürmekten hoşlandığı bir tepe vardı, adı Beaumont'du. Oraya gitmek için seçtiği, yaşlı ağaçları nedeniyle en güzel bulduğu yol, hep yokuş yukarı tırmandığından, araba mecburen ağır ağır ilerler, varmamız çok uzun sürerdi. Tepeye vardığımızda, arabadan inip biraz dolaşır, sonra tekrar binip aynı yoldan geri döner, bütün bu süre boyunca da ne bir köye, ne de bir şatoya rastlardık. Beaumont'un çok garip,

çok uzak ve çok yüksek bir yer olduğunu biliyordum, başka bir yere gitmek için Beaumont yolunu hiç kullanmadığımdan, hangi yönde bulunduğu konusunda hiçbir fikrim yoktu; zaten arabayla gidilmesi de çok uzun sürüyordu. Şüphesiz Balbec'le aynı ilin sınırları içindeydi, ama benim gözümde, başka bir düzlemde yer alıyordu, özel bir ayrıcalığa, bir dokunulmazlığa sahipti. Ne var ki otomobil, hiçbir muammaya saygı göstermez: Evleri henüz gözümün önünden gitmemiş olan Incarville'i geçip kestirmeden Parville'e (Paterni villa) giden yoldan aşağı inerken, bulunduğumuz platformdan denizin göründüğünü fark edince, o yerin adını sordum şoföre; daha o cevap vermeden, Beaumont'u tanıdım; demek ki mahalli trene her bindiğimde, farkına varmadan Beaumont'un yanından geçiyordum, çünkü Parville'e iki dakikalık mesafedeydi. Sanki birlikte askerlik yaptığım, bana çok özel bir insan gibi gelen, soylu bir aileden olamayacak kadar iyi niyetli ve sade, sadece bir soylu olamayacak kadar da uzak ve esrarengiz olan bir subayın, akşam yemeği davetlerinde karşılaştığım filanca kişilerin kayınbiraderi ya da kuzeni olduğunu öğrenmişim gibi, Beaumont da apayrı olduğunu zannettiğim yerlere birden bağlanıp esrarını kaybetti ve bölgedeki yerini aldı; kendileriyle bir romanın kapalı atmosferinin dışında karşılaşsam, Madame Bovary'yle Sanseverina Düşesi'ni de başka insanlara benzer bulabileceğimi düşündüm korkuyla. Büyülü tren yolculuklarına düşkünlüğümün, Albertine'in, bir hastayı bile istediği yere götüren ve –benim o âna kadar algıladığım gibi– bir yerin konumunu, sabit bir güzelliğin kendine has belirtisi, ikame edilmesi imkânsız özü olarak görmeyi engelleyen otomobil karşısındaki hayranlığını paylaşmama mani olması gerektiği düşünülebilir. Hiç şüphe yok ki, otomobil, gidilen yerin konumunu, bir zamanlar Paris'ten Balbec'e gelirken trenin yaptığı gibi, gündelik hayatın sıradan işlerinden muaf bir hedef, yola çıkarken neredeyse bir ideal, içinde kimsenin yaşamadığı, sadece kentin adını taşıyan o büyük malikâneye, yani istasyona varışta da, idealliğini koruyarak, nihayet cisimleşmesinin yanısıra ulaşılabilirliğini de vaat eden bir amaç haline getirmiyordu. Hayır, otomobil bizi bu şekilde, adeta büyü marifetiyle, başlangıçta, isminin özetlediği bir bütün halinde ve tiyatro salonundaki bir seyircinin hayalleriyle gördüğümüz bir kente götürmüyordu. Bizi kulise, sokaklara sokuyor, birilerine yol sormak için duruyordu. Ama bu kadar teklifsiz bir ilerleyişi telafi etmek üzere, otomobil yolculuğunda da, yoldan tam emin olamayan şoförün deneme yanılmaları ve geri dönüşleri; yaklaşmakta olduğumuz, asırlık ağaçlarının yaprakları

altına nafile büzüşmeye çalışan şatoya bir tepe, bir kilise ve denizle saklambaç oynatan perspektif oyunları; kaçmak için dört bir yana koşuşan, büyülenmiş bir kentin etrafında otomobilin çizdiği, giderek daralan çemberler ve nihayet, bir vadinin dibinde kıpırtısız yatan kentin üzerine dümdüz, dimdik dalışı vardır; öyle ki otomobil, bu konumu, bu yegâne noktayı, ekspres trenlerin kattığı esrardan yoksun kılmış gibi görünse de, buna karşılık, onu bir pusulayla kendimiz saptıyormuşuz, keşfediyormuşuz izlenimini yaşatır bize, yeryüzünün o güzel ölçülerini, gerçek geometrisini daha sevgi dolu bir kâşif ruhuyla, daha kesin bir biçimde hissetmemize yardımcı olur.

Ne yazık ki, o sırada bilmediğim ve aradan iki yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra öğrendiğim bir şey vardı: Şoförün müşterilerinden biri de M. de Charlus'tü ve şoföre parasını ödemekle yükümlü olup (şoförle anlaşarak kilometre sayısını üçle, beşle çarpmak suretiyle) paranın bir bölümünü cebine indiren Morel, (başkalarının yanında tanımıyormuş gibi yapsa da), kendisiyle sıkı bir dostluk kurmuştu ve uzak yerlere gidip gelmek için onun arabasını kullanıyordu. Bu durumu ve Verdurin'lerin kısa bir süre sonra bu şoföre duymaya başlayacakları güvenin, kendileri bilmese de bundan kaynaklandığını bilseydim, ertesi yıl Paris'te yaşayacağım birçok kederin, Albertine'e ilişkin birçok derdin önü alınmış olurdu, ama böyle bir şey hayalimden bile geçmiyordu. M. de Charlus'le Morel'in birlikte yaptığı otomobil gezintileri, kendi başlarına beni doğrudan ilgilendirmiyordu. Zaten bu gezintiler, çoğunlukla, M. de Charlus'ün yoksul ve yaşlı bir hizmetkâr, hesabı ödemekle görevli Morel'in de fazlasıyla iyi kalpli bir asilzade zannedildiği bir sahil lokantasındaki öğle veya akşam yemekleriyle sınırlıydı. Bu yemeklerden, diğerleri hakkında da fikir verebilecek olan birini anlatayım. Saint-Mars-le-Vetu'de, dar ve uzun bir restorandaydılar. M. de Charlus, Morel'e, "Şunu kaldırsalar olmaz mı?" diye sordu, doğrudan garsonlarla konuşmamak için onu aracı gibi kullanarak. "Şu" dediği, iyi niyetli bir şef garsonun sofrayı süslemek amacıyla yerleştirdiği üç solmuş güldü. "Olur..." dedi Morel tedirginlikle. "Gül sevmez misiniz?" - "Deminki ricam, aksine, gül sevdiğimi kanıtlardı olsa olsa, çünkü burada gül yok." (Morel şaşırdı.) "Ama aslında gülü pek fazla sevmem. Ben isimlere karşı oldukça duyarlıyımdır; güzel denebilecek bir gül gördüğünüzde ise, isminin Rothschild Baronesi veya Mareşal Niel olduğunu öğrenir, donup kalırsınız. Siz isimlerden hoşlanır mısınız? Konser parçalarınız için güzel başlıklar buldunuz mu?" - "Birinin adı Hüzünlü Şiir." - "Korkunç!" diye cevap verdi

M. de Charlus, tokat gibi şaklayan, tiz bir sesle. "Ama ben şampanya istemiştim," dedi, iki müşterinin önüne köpüklü şarapla dolu birer kadeh bırakıp siparişi yerine getirdiğini zanneden şef garsona. "Ama beyefendi... " - "En kötü şampanyayla bile ilgisi olmayan şu iğrenç şeyi kaldırın. Cup denilen kusturucu ilaç bu, genellikle sirke ve madensuyu karışımının içine üç tane çürük çilek atılarak yapılır... Evet," diye devam etti, tekrar Morel'e dönerek, "başlık denen şeyin ne olduğunu bilmiyor gibisiniz. Hatta en iyi çaldığınız parçanın yorumunda bile, meselenin ruhötesi yanını algılamıyor gibisiniz." - "Ne dediniz?" diye sordu, baronun söylediklerinden hiçbir şey anlamayan ve yararlı bir bilgiden, mesela bir öğle yemeği davetinden mahrum olmaktan korkan Morel. M. de Charlus, bu "Ne dediniz?" cümlesine soru muamelesi yapmayınca, cevap alamayan Morel konuyu değiştirip tenselliğe geçmenin uygun olacağını düşündü. "Bakın, şu sizin sevmediğiniz çiçekleri satan sarışın kız var ya, onun da mutlaka bir kızla ilişkisi vardır. Dipteki masada oturan yaşlı kadın da öyle." - "Peki sen bütün bunları nereden biliyorsun?" diye sordu M. de Charlus, Morel'in sezgisine hayran olarak. "Ben onları saniyesinde anlarım. İkimiz bir kalabalığın ortasında dolaşalım, görürsünüz, hiç yanılmam." O esnada, erkek güzelliğinin içinde bir kız edası taşıyan Morel'e bakan biri, ona kimi kadınları işaret ettiği kadar, kendisini de bu kadınlara işaret eden karanlık sezgiyi anlardı. Morel, Jupien'in yerini almak niyetindeydi, yelekçinin barondan sağladığını zannettiği gelirleri aylığına eklemek gibi belli belirsiz bir isteği vardı. "Jigololarıı daha da iyi tanırım, sizin herhangi bir hataya düşmenize izin vermem. Yakında Balbec fuarı başlayacak, orada neler buluruz neler. Hele Paris'te, görürsünüz nasıl eğleneceğinizi." Ama soyaçekimle edindiği hizmetkâr ihtiyatlılığı, başladığı cümleyi farklı bitirmesine sebep oldu. Dolayısıyla M. de Charlus de, onun hâlâ genç kızlardan söz ettiğini sandı. Morel, baronun şehvet duygularını harekete geçirmek için, (aslında daha ahlâksızca bir yol olduğu halde) kendince başına iş açmayacak bir yöntem kullanarak, "Biliyor musunuz," dedi, "benim en büyük hayalim, tertemiz bir genç kız bulup onu kendime âşık etmek, sonra da bekâretini bozmak." M. de Charlus, Morel'in kulağını sevecenlikle çimdiklemekten kendini alamadı, ama safça ekledi: "Ne işine yarayacak bu senin? Kızın bekâretini bozarsan, evlenmek zorunda kalırsın." - "Evlenmek mi?" diye haykırdı Morel, baronun sarhoş olduğunu sezinleyerek, ya da aslında sandığından daha erdemli bir adam olan muhatabının nasıl biri olduğunu düşünmeyerek. "Evlenmek mi? Daha

neler! Evleneceğime söz veririm tabii, ama işlem tamamlanınca, akşamına bırakıveririm kızı." M. de Charlus'ün, bir varsayım kendisine geçici bir tensel haz sağlıyorsa, desteklemek, birkaç dakika sonra, haz sona erdiğinde de, bütün desteğini geri çekmek gibi bir âdeti vardı. "Gerçekten yapar mısın böyle bir şeyi?" dedi Morel'e gülerek ve iyice yaklaşıp sıkıştırarak. "Hem de nasıl!" dedi Morel, baronun hoşlandığını görüp gerçekten arzuladığı bu olayı samimiyetle açıklamaya devam ederek. "Tehlikeli bir şey," dedi M. de Charlus. "Önceden bavullarımı hazırlar, adres filan bırakmadan çeker giderim." - "Peki ya ben?" diye sordu M. de Charlus. "Sizi de yanımda götürürüm tabii ki," dedi Morel aceleyle; umurunda bile olmayan baronun ne olacağını düşünmemişti. "Biliyor musunuz, bu iş için çok uygun bir kızcağız var, sayın dükün konağında dükkânı olan bir terzi kız." - "Jupien'in kızı!" diye haykırdı baron, içki servisi yapan garson geldiği esnada. "Yo, asla!" diye ekledi, belki bir üçüncü kişinin varlığı kendisini tasarısından soğuttuğu için, belki de, en kutsal şeyleri kirletmekten hoşlandığı o şeytanca ayinlerde bile, dostluk duyguları beslediği kişileri söz konusu etmeye yanaşamadığı için. "Jupien iyi bir insandır, kız da çok sevimlidir, onları üzmek feci bir şey olurdu." Morel fazla ileri gittiğini hissedip sustu, ama boşluğa dikilen gözleri, bir gün yanında kendisine "aziz sanatçı" dememi istediği ve bir yelek siparişi verdiği genç kızı görmeye devam ediyordu. Çok çalışkan olan kız, tatile gitmemişti, ama sonradan öğrendim ki, kemancı Balbec civarında olduğu sıralar, onun, Morel'i benim yanımda görüp bir "beyefendi" zannettiğinden soylulaşmış olan, yakışıklı çehresini düşünüyormuş durmadan.

"Chopin'in piyano çalışını hiç duymadım," dedi baron, "oysa dinleyebilirdim" kendisini, Stamati'den ders alıyordum, ama o benim, Chimay Teyzemin evinde Noktürnler'in bestecisini dinlememi yasaklamıştı." - "Ne büyük aptallık etmiş!" diye haykırdı Morel. "Aksine," diye tersledi M. de Charlus, tiz bir sesle. "Ne kadar zeki bir insan olduğunu kanıtladı. Benim güçlü bir kişiliğim olduğunu ve Chopin'in etkisi altında kalacağımı anlamıştı. Zaten her şey gibi müziği de çok genç yaşta bıraktığımdan, bir önemi de yok. Ayrıca insan biraz da tahmin edebiliyor," diye ekledi, burundan gelen, ağır, gevşek bir tonda, "duymuş olan birileri hep çıkıyor, onlar bir fikir veriyor. Her neyse, Chopin, sizin ihmal ettiğiniz ruhötesi meselesine dönmek için bir bahaneydi sadece."

Dikkat edileceği gibi, M. de Charlus'ün anlatımı, alışılmadık bayağılıkta, kısa bir aradan sonra, her zamanki yapmacıklığına ve tumturaklılığına kavuşmuştu. Sebebi, Morel'in iğfal ettiği bir genç kızı hiç vicdan azabı duymadan yüzüstü bırakabileceği düşüncesinin, barona ani ve eksiksiz bir haz yaşatmış olmasıydı. Ardından, nefsi bir süreliğine yatışmış ve birkaç dakikalığına M. de Charlus'ün yerine geçmiş olan (ve gerçekten ruh ötesi nitelikteki) sadist kaçıp gitmiş, sözü, sanatsal incelikle, duyarlılıkla, iyilikle dolup taşan gerçek M. de Charlus'e bırakmıştı. "Geçen gün, XV. Dörtlü'nün piyano düzenlemesini çaldınız, kendi içinde abes bir şey zaten, çünkü hiçbir beste, piyanoya bu kadar uygunsuz değildir. Yüce Sağır'ın fazla gergin tellerinden kulakları rahatsız olan kişiler için yapılmış bir düzenlemedir. Oysa ilahi olan, tam da bu hırçın denebilecek mistisizmdir. Ne olursa olsun, siz bütün tempoları değiştirerek çok kötü çaldınız. Bu parçayı, adeta besteliyormuş gibi çalmak gerekir: Anlık bir sağırlığa ve namevcut bir dehaya maruz kalan genç Morel, bir an kıpırtısız durur; sonra, kutsal coşkunluğa kapılarak çalar, ilk ölçüleri besteler; ardından, bu girişin gerektirdiği çabadan ötürü bitkin düşüp çöker, Mme Verdurin'e kendini beğendirmek için güzel perçemini öne düşürür, böylece, kehaneti nesnelleştirmek için kullandığı olağanüstü zekâ miktarını tekrar oluşturacak zamanı da kazanmış olur; sonra da, tekrar güç toplamış olarak, yeni ve çok yüce bir ilhamla, Berlinli virtüozun" (M. de Charlus'ün Mendelssohn'u kast ettiğini sanıyoruz) "bıkmadan, usanmadan taklit edeceği, ebedi, ulvi cümleye doğru yükselir. İşte size Paris'te, gerçekten yüce ve diriltici tek yorum olan bu yorumla çaldıracağım besteyi." M. de Charlus kendisine bu tür fikirler verdiğinde, Morel, şefgarsonun küçümsenen gülleriyle "cup" kadehlerini götürüşünde hissettiğinden çok daha büyük bir korkuya kapılıyordu, çünkü "sosyete"nin bunu nasıl karşılayacağını düşünüp telaşlanıyordu. Ama bu düşüncelerle daha fazla oyalanmasına, M. de Charlus'ün buyurgan sesi engel oldu: "Şefgarsona sorun bakalım, Bon Chretien'i[52] var mıymış." - "Bon Chretien mi? Anlayamadım." - "Gördüğünüz gibi, sıra meyveye geldi, bir cins armuttur bu. Mme de Cambremer'in evinde bulunduğundan emin olabilirsiniz, çünkü tıpatıp benzediği Escarbagnas Kontesi'nin evinde vardı. M. Thibaudier gönderir armutları kendisine, o da, 'İşte çok güzel bir Bon Chretien, der." - "Hiç bilmiyordum." - "Hiçbir şey bilmediğinizi görüyorum zaten. Moliere'i bile okumadığınıza göre... Her neyse, başka şeyler gibi sipariş vermeyi de herhalde bilmediğinize göre, buranın çok yakınında yetiştirilen bir armut

isteyin bari: 'Louise-Bonne d'Avranches' armudu." - "Neydi?" - "Durun, madem bu kadar beceriksizsiniz, ben tercih ettiğim bir başka cins ısmarlayayım. Garson, Doyenne des Comices var mı? Charlie, Düşes Emilie de Clermont-Tonnerre' in bu armutla ilgili harika yazısını okumanız lazım." - "Hayır beyefendi, yok." - "Peki ya Triomphe de Jodoigne?" - "Yok beyefendi." - "Virginie-Baltet? Passe-Colmar? O da mı yok? Pekâlâ, madem hiçbir şey yok, gidelim. Duchesse-d'Angouleme'lerin henüz mevsimi değil; haydi Charlie, gidelim."

Ne yazık ki, M. de Charlus'ün sağduyudan yoksunluğu ve belki de Morel'le ilişkisinin muhtemelen iffetli oluşu, baronun bu dönemden başlayarak, kemancıyı garip lütuflara boğmasına yol açtı; Morel, anlayamadığı bu lütuflara, bir anlamda çılgın, ama nankör ve çapsız mizacı gereği, giderek artan bir soğukluk veya şiddetle karşılık veriyor, bu da –bir zamanlar o kadar mağrur, şimdiyse çekingen mi çekingen olan– M. de Charlus'e umutsuzluk nöbetleri yaşatıyordu. Kendini M. de Charlus'ten bin kat daha önemli bir M. de Charlus zanneden Morel'in, en basit konularda bile, baronun aristokrasiye ilişkin gururlu derslerini harfiyen uygulayarak nasıl yanlış anladığını ileride göreceğiz. Şimdilik, Albertine beni Saint-Jean-de-la-Haise'de beklerken, şunu söylemekle yetinelim: Morel'in asaletten daha çok önem verdiği bir şey varsa (ki bu, bilhassa, en büyük zevki şoförle birlikte –"hiç çaktırmadan"– küçük kızların peşinde koşmak olan birisi için oldukça asil bir düşünce sayılırdı), o da, sanatsal şöhreti ve keman dersindekilerin ne düşüneceğiydi. Tıpkı benim, babasının büyükamcamın evindeki işi konusunda bir şey söylemeyeceğime söz vermemden sonra bana tepeden bakması gibi, M. de Charlus'ün tamamen kendisine ait olduğunu hissettiği için onu inkâr etmesi, onunla alay etmesi, şüphesiz çirkin bir şeydi. Öte yandan, diplomalı sanatçı Morel adı, ona bir "isim"den daha üstün geliyordu. Bu yüzden de, M. de Charlus, platonik aşk hülyalarıyla, ailesine ait bir unvanı kendisine vermek istediğinde, Morel şiddetle reddediyordu.

Albertine'in uslu uslu Saint-Jean-de-la-Haise'de kalıp resim yapmayı tercih ettiği günler, ben otomobili alıyor, dönüp onu almam gereken saate kadar sadece Gourville ve Feterne'e değil, Saint-Mars-le-Vieux ve Criquetot'ya kadar gidebiliyordum. Ondan başka şeylerle ilgileniyormuş, başka zevkler uğruna onu terk ediyormuş gibi yapsam da, bir tek onu düşünüyordum. Çoğu zaman, Gourville'e hâkim geniş düzlükten öteye

gitmezdim; burası, Combray'nin üstünden başlayıp Meseglise yönünde uzanan ovaya biraz benzediğinden, Albertine'den epeyce uzak bir mesafede bile olsam, bakışlarım ona ulaşamasa da, yanımdan geçen ve bakışlarımdan öteye ulaşabilen güçlü, tatlı deniz esintisinin, hiçbir engel karşısında durmadan Quetteholme'a kadar ineceğini, Saint-Jean-de-la-Haise'i yapraklarının arasında gizleyen ağaçların dallarını kıpırdatıp arkadaşımın yüzünü okşayacağını ve böylece, bu sonsuz büyüklükteki, ama tehlikesiz sığınakta, tıpkı iki çocuğun zaman zaman birbirlerine seslerini duyuramadıkları, birbirlerini göremedikleri, ama uzakta da olsalar bir arada bulundukları oyunlardaki gibi, arkadaşımla aramda çifte bir bağ kuracağını düşünmenin mutluluğunu yaşardım. Denizin görüldüğü yollardan geri dönerdim; Balbec'e ilk gelişimde, deniz dalların arasında ortaya çıkmadan önce gözlerimi kapatıp, toprağın dertli ninesi olan, henüz canlı varlıkların olmadığı zamanlardaki gibi, çılgınca, ezeli çalkantısını sürdüren denizi göreceğimi düşündüğüm yollardı bunlar. Aynı yollar, şimdi Albertine'e kavuşmanın aracıydılar sadece benim için; onları tıpkı eski halleriyle, nereye kadar düz devam edip nerede döneceklerini bilerek tanıyınca, eskiden bu yollardan geçerken Mlle de Stermaria'yı düşündüğümü ve Albertine' le buluşmadan önce yaşadığım sabırsızlığın aynısını, Paris'te, Mme de Guermantes'ın geçtiği sokaklardan aşağı inerken yaşadığımı hatırlıyordum; bu duygular benim için, kişiliğimin izlediği bir çizginin yoğun tekdüzeliğine, manevi anlamda bürünüyordu. Doğal bir şeydi, bununla birlikte, önemsiz de değildi; benim kaderimin, sadece hayaletleri, gerçeklikleri büyük ölçüde benim hayalimde yatan insanları izlemek olduğunu hatırlatıyorlardı bana; gerçekten de, öyle insanlar vardır ki – benim durumum da, çocukluğumdan beri böyle olmuştu– servet, başarı, yüksek mevkiler gibi, başkaları tarafından doğrulanabilir, sabit bir değeri olan şeylerin hiçbiri, onların gözünde önem taşımaz; onların ihtiyaç duyduğu şey, hayaletlerdir. Bir hayalete rastlamak uğruna, diğer her şeyi feda ederler, her yolu dener, her imkânı kullanırlar. Ama hayalet, kısa sürede yok olup gider; bunun üzerine, daha sonra tekrar birinciye dönecek de olsalar, bir başka hayaletin peşinde koşarlar. Albertine'in, ilk tatilimde denizin önünde gördüğüm genç kızın peşinde ilk koşuşum değildi bu. Evet, ilk seferinde sevdiğim Albertine'le şimdi neredeyse yanından ayrılmadığım Albertine'in arasına başka kadınlar, özellikle de Guermantes Düşesi girmişti. Denebilir ki, düşesle arkadaş olduktan sonra onları hiç düşünmeyip sadece Albertine'i düşünecek olduktan sonra, Gilberte için o kadar

üzülmenin, Mme de Guermantes için o kadar zahmete katlanmanın ne anlamı vardı? Hayaletlere düşkün olan Swann, ölmeden önce bu soruya cevap verebilirdi. Bu Balbec yolları, ardından koşulan, unutulan, bazen bir tek görüşme uğruna ve derhal kaçıveren, gerçekdışı bir hayata dokunmak üzere tekrar peşine düşülen bu hayaletlerle doluydu. Bu yollardaki ağaçların, armut, elma, ılgın ağaçlarının ben öldükten sonra da var olacağını düşündükçe, bana, ebedi uyku saati henüz çalmamışken, artık çalışmaya koyulmamı öğütledikleri hissine kapılıyordum.

Arabadan Quetteholme'da iner, çukur, sarp yolda koşar, bir tahtaya basarak dereyi geçer, küçük kuleleriyle, dikenli, kırmızı, bir gül ağacı gibi çiçekler açan kilisenin karşısında resim yapmakta olan Albertine'i bulurdum. Düz bir sathı olan tek şey, alınlık tablasıydı; taşın aydınlık yüzeyindeki melekler, bizim oluşturduğumuz XX. yüzyıl çiftinin karşısında, ellerinde mumlarla, XIII. yüzyıl törenlerini kutlamaya devam ediyorlardı. Albertine'in, hazırladığı tuvalin üzerine yapmaya çalıştığı resim, bu meleklerin portresiydi; Elstir'i taklit ederek iri fırça darbeleriyle, üstadın belirttiğine göre, bu melekleri diğer hepsinden bu kadar farklı kılan asil ritmi yakalamaya çalışıyordu. Sonra' Albertine eşyalarını toplardı. İkimiz birbirimize yaslanarak çukur yoldan yukarı çıkar, bizi hiç görmemişçesine sakin olan küçük kiliseyi, derenin aralıksız sürüp giden sesiyle baş başa bırakırdık. Az sonra, otomobil uçarcasına giderek, gelişten farklı bir yoldan geri götürürdü bizi. Marcouville-l'Orgueilleuse'den geçerdik. Yarısı yeni, yarısı restore edilmiş olan kilisesinin üzerine, alçalan güneş, yüzyılların cilası kadar güzel bir cila çekerdi. Bu cilanın ardında, kocaman alçak kabartmalar, yarı sıvı, yarı ışıklı bir tabakanın ardından görünürlerdi sanki; Meryem Ana, Azize Elisabet ve Aziz Yoahim, hafif akıntıda, neredeyse karada yüzer gibi, suyun ya da güneşin hizasında yüzerlerdi. Sıcak bir toz bulutunun içinden, çok sayıda modern heykel, batan güneşin yaldızlı tüllerinin yarı yüksekliğine kadar çıkan sütunların üzerinde yükselirdi. Kilisenin önündeki büyük servi, sanki kutsal bir alanın içinde dururdu. Serviyi seyretmek için biraz aşağı iner, birkaç adım yürürdük. Albertine, uzuvları kadar, (kendisi için önemli bir huzur kaynağı olan) İtalyan hasır şapkasının ve ipek eşarbının da doğrudan bilincindeydi ve kiliseyi dolaşırken, bu şapkayla eşarptan, harekete dökülmeyen ama benim zarif bulduğum bir memnuniyette ifadesini bulan, bambaşka bir canlılık geçiyordu kendisine; bu eşarp ve şapka, arkadaşımın yeni ve hariçten gelen bir parçasıydılar, ama benim gönlümde yer etmişlerdi bile, arkalarında

bıraktıkları izin, servinin etrafını dolanışım akşam serinliğinde izliyordum. Kendisi göremese de, bu şıklığın kendisine yakıştığını tahmin ediyor, başını, şapkasıyla uyumlu olacak şekilde tutarak bana gülümsüyordu. "Hoşuma gitmedi, restore edilmiş," dedi kiliseyi göstererek; Elstir'in, eski taşların değeri, taklit edilmesi imkânsız güzelliği hakkında söylediklerini hatırlıyordu. Albertine, bir yapının restore edilip edilmediğini derhal anlardı. Müzik konusundaki berbat zevkine karşılık, mimarlık konusunda şimdiden ulaştığı yanılmaz zevke insan ancak şaşırabilirdi. Elstir gibi ben de bu kiliseden hoşlanmıyordum; güneşli cephesi, ona bakan gözlerime hiçbir haz vermiyordu, kiliseyi seyretmek üzere otomobilden, sırf Albertine'in hatırı için inmiştim. Buna rağmen, izlenimci ustanın kendi kendisiyle çelişkiye düştüğünü düşünüyordum; kilisenin gün batımındaki dönüşümünü hesaba katmadan, nesnel mimari değerine saplanmak, bu fetişizm yersiz değil miydi? "Kesinlikle beğenmedim," dedi Albertine; "ama adı güzel: D'Orgueilleuse. Unutmayalım da, Saint-Mars'a neden Vetu dendiğini Brichot'ya soralım. Bir dahaki sefere oraya gideceğiz, değil mi?" diye sordu, üzerine, eskiden küçük beresini, şimdi de şapkasını indirdiği kara gözleriyle bana bakarak. Tülü rüzgârda uçuşurdu. Ertesi gün birlikte Saint-Mars'a gideceğimize sevinerek otomobile binerdim; denize girmekten başka şey düşünülmeyen bu kavurucu sıcaklarda, Saint-Mars'ın somon pembesi, baklava biçimi kiremitlerle kaplı, hafif eğik ve adeta çırpınan iki antik çan kulesi, saydam, mavi bir sudan adeta kıpırdamadan yükselen, pulları üst üste binmiş, sivri, yosunlu, kızıl, yaşlı balıklara benzerdi. Marcouville'den ayrılırken, yolu kısaltmak için, bir çiftliğin bulunduğu kavşakta yan yola sapardık. Bazen Albertine çiftliğin önünde otomobili durdurur, benden gidip arabada içmek üzere Calvados veya elma şarabı almamı rica ederdi; kesinlikle köpüklü olmadığı iddia edilen elma şarabıyla üstümüz başımız sırılsıklam olurdu. Birbirimize yapışık halde otururduk. Çiftliktekiler, kapalı arabanın içinde Albertine'i zar zor seçerlerdi, şişeleri geri götürürdüm; sanki ikimize ait bu hayata, onların varsayabileceği şekliyle, bu içki molasının, herhangi bir ânını teşkil ettiği âşıkların hayatına devam etmek üzere, tekrar yola koyulurduk; Albertine elma şarabını içtikten sonra bizi görseler, bu varsayım gerçeğe iyice yakın görünürdü; çünkü Albertine o andan sonra, aramızda, genellikle kendisini rahatsız etmeyen bir mesafe bulunmasına katlanamazdı; ince pamukludan eteğinin altındaki bacaklarını bacaklarıma yapıştırır, sadece elmacık kemikleri kıpkırmızı yanan, sararmış, kenar mahalle kızları gibi hem ateşli, hem

solgun yanaklarını yanaklarıma yaklaştırırdı. Böyle anlarda, sesi de, neredeyse kişiliği kadar hızla değişir, kendi sesinin yerini, bambaşka, kısık, küstah, adeta sefih bir ses alırdı. Akşam olurdu. Eşarbı ve şapkasıyla onu bana yaslanmış hissetmek, birbirini seven kişilerin hep böyle yan yana görüldüğünü hatırlamak ne büyük zevkti! Albertine'e belki de âşıktım, ama bunu ona belli etmeye cesaretim yoktu; öyle ki, içimde bir aşk var idiyse eğer, tecrübeyle sabitleninceye kadar değeri olmayan bir gerçeklik halinde vardı ancak, oysa bu aşk bana gerçekleştirilmesi imkânsız ve hayatın dışında gibi geliyordu. Kıskançlığımsa, Albertine'den temelli ayrılmadıkça tamamen yok olmayacağını bildiğim halde, yanından mümkün olduğunca az ayrılmaya itiyordu beni. Onun yanındayken bile bir kıskançlık hissettiğim oluyordu, ama o zaman, bu kıskançlığı yaratan koşulların tekrarlanmasını engellemeye çalışıyordum. İşte böyle bir durumda, havanın güzel olduğu bir gün, öğle yemeğine Rivebelle'e gittik. Yemek salonunun ve çaylar için kullanılan koridor biçimindeki lobinin büyük camlı kapıları, güneşin altın gibi parlattığı çimlere doğrudan açılmıştı, büyük, aydınlık restoran da sanki bu çimenliğin bir parçası gibiydi. Pembe yüzlü, siyah saçları bir alev gibi kıvrılan garson, bu geniş alanda eskisi kadar hızlı hareket etmiyordu, çünkü artık komi değil, kısım şefiydi; buna rağmen, doğal hareketliliği nedeniyle, bazen uzakta, yemek salonunda, bazen daha yakında, ama dışarıda, bahçede yemeyi tercih eden müşterilere servis yaparken, tıpkı koşan genç bir tanrının, bazıları bir malikânenin aydınlık iç kısmına, bazıları da dışarıda uzanan yeşil çimenlikte, yaprakların altına, açık havanın aydınlığına yerleştirilmiş, değişik heykelleri gibi, kâh orada, kâh burada göze çarpıyordu. Bir ara yanımıza geldi. Albertine benim sözlerime dalgın bir karşılık verdi. Kocaman açılmış gözlerle garsona bakıyordu. Birkaç dakika boyunca, insanın, sevdiği kişinin yanında olsa da, onunla birlikte olmayabileceğini hissettim. İkisi, benim varlığımla dilsizleşmiş, belki benim bilmediğim eski buluşmaların bir devamı veya sadece garsonun bir bakışının sonucu olan, benim rahatsız edici, gizlenilen üçüncü kişi konumunda olduğum, esrarengiz bir baş başa beraberlik içinde gibiydiler. Garson, patronu tarafından sertçe çağrılıp uzaklaştıktan sonra bile, Albertine yemeğine devam etmekle birlikte, artık restoranı ve bahçeyi, siyah saçlı koşan tanrının, değişik dekorlarda ve değişik yerlerde belirdiği, aydınlatılmış bir pist gibi görüyordu. Bir an, acaba onun peşine düşerek beni masada tek başıma bırakır mı diye düşündüm. Ama ertesi günden itibaren, bu zalim duyguyu temelli unutmaya başladım, çünkü bir daha asla

Rivebelle'e gitmemeye karar vermiş, oraya ilk defa gittiğini iddia eden Albertine'den de, bir daha gitmeyeceğine dair söz almıştım. Ayrıca, benim varlığım yüzünden bir zevkten mahrum kaldığını düşünmesin diye, ayakları kanatlı garsonun ondan başkasını gözü görmediğini de inkâr ettim. Rivebelle'e arasıra tekrar gittiğim ve eskisi gibi çok içtiğim oldu, ama yalnız başıma gittim. Son bir kadeh içerek beyaz duvarın üzerine çizilmiş gül desenini seyreder, yaşadığım hazzı ona yöneltirdim. Yeryüzündeki tek varlık olurdu benim gözümde; kayan bakışlarım kâh onu izleyip yakalar, kâh kaybederdi; geleceği umursamaz, konmuş bir kelebeğin etrafında dönen, hayatını, son bir şehvet eylemiyle, onunla birlikte bitirmeye hazırlanan bir kelebek misali, gül desenimle yetinirdim. Bende yakın zamanda bir yara açmamış, dolayısıyla da sadece kendisinde bulunan merhemi dilenmek zorunda olmadığım bir kadından vazgeçmek için, bu belki de özellikle uygun bir andı. İçimde yarattığı arzuya rağmen bir gün öncesinden farklı olmayacak bir yarının bekleyişinden başka şey olarak görmediğim bu gezintiler bile, Albertine'in daha önce bensiz bulunduğu yerlerden, teyzesinin, kız arkadaşlarının evlerinden koparılıp alınmış olmanın cazibesini taşıdıklarından, beni sakinleştiriyorlardı. Bu cazibe, somut bir mutluluğun değil, sadece bir endişenin yatıştırılmasının mutluluğu olmakla birlikte, epeyce etkiliydi. Çünkü aradan birkaç gün geçtikten sonra, önünde durup elma şarabı içtiğimiz çiftliği veya sadece Saint-Mars-le-Vetu çevresinde birkaç adım atışımızı tekrar düşündüğümde, Albertine'in şapkasıyla yanımda yürüdüğünü hatırlayınca, onun varlığının bilinci, yeni kilisenin sıradan suretine öyle bir fazilet kazandırıyordu ki, güneşli cephe bu şekilde kendiliğinden hatıralarımın arasına yerleştiğinde, kalbime kocaman, rahatlatıcı bir kompres yapıştırılmış gibi oluyordu. Albertine'i Parville'e bırakırdım, ama akşam tekrar buluşur, karanlıkta, kumsalda yan yana uzanırdık. Şüphesiz her gün görmüyordum kendisini, yine de kendi kendime, "Vaktini, hayatını nasıl geçirdiğini anlatsa, içinde en fazla yeri ben tutardım," diyebilirdim; birlikte geçirdiğimiz uzun saatler günlerimi öyle tatlı bir sarhoşlukla doldururdu ki, Albertine, Parville'de, kendisine bir saat sonra tekrar göndereceğim otomobilden aşağı atladığında bile, sanki ayrılmadan önce içeriye çiçekler bırakmışçasına, kendimi arabada yalnız hissetmezdim. Onu her gün görmekten vazgeçebilirdim; kendisinden ayrılmak üzereyken mutluydum, bu mutluluğun yatıştırıcı etkisinin günlerce uzayabileceğini hissederdim. Ama o esnada, Albertine'in benden ayrılırken teyzesine ya da bir kız arkadaşına, "Tamam, yarın sekiz

buçukta. Geç kalmamalıyız, onlar sekizi çeyrek geçe hazır olacaklar," dediğini duyardım. Sevdiğimiz bir kadının konuşması, tehlikeli bir yeraltı suyunu örten toprağa benzer; kelimelerin ardında her an, görünmez bir tabakanın varlığını, içe işleyen soğukluğunu hissederiz; yer yer sinsi sızıntısını fark ederiz, ama kendisi hep gizli kalır. Albertine'in cümlesini duyduğum anda, huzurum kaçardı. Yanımda üstü kapalı sözlerle bahsedilen bu esrarengiz sekiz buçuk randevusuna gitmesini engellemek için, kendisiyle ertesi sabah görüşmek istediğimi söylemek geçerdi içimden. Söylesem, ilk birkaç defasında, planlarından vazgeçeceğine üzülmekle birlikte, muhtemelen isteğime boyun eğerdi; sonra planlarını sürekli altüst etme ihtiyacımı keşfederdi; kendisinden her şey saklanılan kişi olurdum gözünde. Ayrıca, büyük ihtimalle, benim dışında tutulduğum bu eğlenceler, pek önemsenecek şeyler değildi ve belki de davetlilerden birini bayağı veya sıkıcı bulurum korkusuyla beni çağırmıyorlardı. Ne yazık ki, Albertine'in hayatıyla böylesine iç içe girmiş bu hayat, sadece beni etkilemiyordu; bana huzur veriyordu; annemi ise endişelere sevk ediyor, bu endişelerin itiraf edilmesi de huzurumu kaçırıyordu. Bitmesinin tamamen benim irademe bağlı olduğunu zannettiğim bir hayata çok yakında son vermeye kararlı bir halde, memnun mesut otele döndüğüm bir gün, gidip Albertine'i alması için şoföre haber gönderdiğimi duyan annem, "Ne kadar çok para harcıyorsun!" dedi. (Françoise, basit ve renkli anlatımıyla, daha da vurgulayarak, "Para uçup gidiyor," dedi.) "Charles de Sevigne gibi olmamaya çalış," diye devam etti annem, "annesi oğlu için, 'Onun eli, içinde altının eridiği bir pota,' derdi. Ayrıca Albertine'le çok fazla çıktığınızı düşünüyorum. Emin ol ki bu kadarı aşırı, onun açısından bile gülünç görünebilir. Senin eğlenmen beni çok mutlu etti, onunla bir defa daha görüşme demiyorum, ama birinizi diğerinden ayrı görmek de imkânsız olmasın." Albertine'le hayatım, büyük hazlardan –en azından bilincine varılan büyük hazlardan– yoksun, çok yakında değiştirmeyi düşündüğüm, sadece sakin bir ânı kolladığım bu hayat, annemin sözleriyle ansızın tehdit altında kalınca, bir süreliğine gerekli, zorunlu oldu benim için. Anneme, sözlerinin, gerektirdikleri kararı belki de iki ay geciktireceğini, oysa bu sözler sarf edilmemiş olsa, bu kararın hafta sonundan önce verilmiş olacağını söyledim. Annem, öğütlerinin ânında yaptığı etkiye (beni üzmemek için) gülmeye koyuldu ve iyi niyetimi engellememek için bu konuda tekrar konuşmayacağına söz verdi. Ne var ki, büyükannemin ölümünden beri, annem ne zaman kendini kaybedip gülmeye başlasa, gülüşü ansızın kesiliyor ve belki bir an

unutabilmiş olmanın vicdan azabıyla, belki de bu kısacık unutuşun, acımasız derdini iyice şiddetlendirmesiyle, yerini neredeyse hıçkırıklı bir ıstırap ifadesine bırakıyordu. Ama büyükannemin, annemin içine bir sabit fikir gibi yerleşmiş olan hatırasının yarattığı kaygıya, bu sefer benimle ilişkili bir başka kaygının, benim Albertine'le samimiyetimin sonuçlarından korkmasının eklendiğini hissettim; bununla birlikte, biraz önce kendisine söylediklerim yüzünden, bu samimiyeti engellemeye cesaret edemedi. Fakat benim yanılmadığım konusunda ikna olmuş gibi de görünmedi. Hem kendisinin, hem de büyükannemin, sırf onların sürekli teşviklerinin yarattığı telaş yüzünden başlayamadığımı söylediğim çalışmalarımdan ve daha sağlıklı bir yaşayış disiplininden yıllar boyunca söz etmediklerini ve onların itaatkâr suskunluğuna rağmen benim harekete geçmediğimi hatırlamaktaydı.

Akşam yemeğinden sonra, otomobil Albertine'i tekrar getirirdi; ortalık hâlâ tam kararmamış olurdu; hava daha az sıcak olsa da, kızgın bir günden sonra, ikimiz de bilinmedik serinliklerin hayalini kurardık; o zaman, incecik ay, alev alev yanan gözlerimize, (tıpkı Guermantes Prensesi'nin evine gittiğim, Albertine'in bana telefon ettiği gece olduğu gibi) gökyüzünde görünmez bir bıçağın kabuğunu soymaya başladığı bir meyvenin, önce hafif ve ince kabuğu gibi, sonra da soğuk bir dilimi gibi görünürdü. Bazen de, biraz daha geç bir saatte, ben giderdim arkadaşımı almaya; bu durumda beni Maineville'de, çarşı arkatlarının önünde beklerdi. İlk anda onu göremez, acaba gelmedi mi, yanlış mı anladı diye endişelenirdim hemen. Sonra mavi puanlı beyaz bluzuyla, bir genç kızdan çok genç bir hayvanı hatırlatan sıçrayışıyla otomobilde, yanıma atlarken görürdüm onu. Ve yine bir yavru köpek gibi, hiç durmamacasına beni okşamaya koyulurdu derhal. Hava tamamen karardığında ve gökyüzü, otel müdürünün deyimiyle yıldızlarla mışıl mışıl parlarken, elimizde bir şişe şampanyayla ormanda dolaşmayı tercih etmemişsek, hafifçe aydınlatılmış mendirekte hâlâ gezinen, ama kapkara kumlarda iki adım ötesini görmeleri mümkün olmayan insanlara aldırmadan, kumulların aşağısına uzanırdık; ilk kez deniz fonu üzerinde, sahilden geçerken gördüğüm genç kızların dişi, denize ait ve sporcu zarafetini olduğu gibi esnekliğinde barındıran o bedeni, titreyen bir ışının ikiye böldüğü kıpırtısız denizin hemen kıyısında, aynı örtünün altında, kendi bedenime sımsıkı yapıştırırdım; denizin sesini, dalgaların kesildiğini zannettirecek kadar uzun süre soluğunu tutuşunu, sonra, beklenen, gecikmiş mırıltıyı nihayet ayaklarımızın dibinde koyverişini, hep

aynı zevkle, bıkmadan dinlerdik. Sonunda Albertine'i Parville'e geri götürürdüm. Evinin önüne geldiğimizde, görülme korkusuyla, mecburen öpüşmelerimize son verirdik; Albertine'in canı yatmak istemediğinden, benimle birlikte Balbec'e gelirdi; oradan kendisini son bir kez Parville'e götürürdüm; otomobilin ilk zamanlarındaki şoförler, saat kaçta yattıklarına aldırmayan kişilerdi. Gerçekten de Balbec'e ancak sabahın ilk çiyiyle birlikte, bu sefer yalnız, ama hâlâ arkadaşımın varlığıyla dopdolu, tüketmesi uzun sürecek bir öpücük stokuyla dönerdim. Masanın üzerinde bir telgraf ya da kartpostal bulurdum. O da Albertine'den olurdu! Ben tek başıma otomobille gittiğim sırada, Quetteholme'dan, beni düşündüğünü belirten bir not yazmış olurdu. Yatağa girip notunu tekrar okurdum. Sonra, perdelerin üzerinde gün ışığının çizgisini görür, bütün geceyi öpüşerek geçirdiğimize göre, her şeye rağmen birbirimizi sevdiğimizi düşünürdüm. Ertesi sabah, mendirekte Albertine'i gördüğümde, ya o gün serbest olmayacağını söylerse, birlikte gezme teklifimi kabul etmezse diye öyle korkardım ki, bu teklifi mümkün olduğunca geciktirirdim. Soğuk ve kaygılı hali, beni iyice endişelendirirdi; tanıdığı kişiler geçerdi yanımızdan; muhtemelen, öğleden sonrası için benim dahil edilmediğim planlar yapmış olduğunu düşünürdüm. Albertine'e, o büyüleyici bedenine, pembe yüzüne bakardım; karşımda, onun birer muamma olan niyetlerini, öğleden sonramı mutlulukla veya üzüntüyle dolduracak olan meçhul kararını görürdüm. Gözümün önünde bir genç kızın kaderi andıran, simgesel biçimine dönüşmüş olan şey, bütün bir ruh hali, bütün bir gelecekti. Nihayet karar vererek, elimden geldiğince aldırmaz bir tavırla, "Bugün öğleden sonra ve akşam, gezmeye gidecek miyiz?" diye sorup da, "Memnuniyetle," cevabını aldığımda, o pembe çehrede uzun süren endişemin yerini birdenbire tatlı bir huzurun alışı, bana daima bir fırtınanın patlamasının ardından duyulan rahatlamayı yaşatan bu hazları, benim için daha da değerli kılardı. Kendi kendime, sarhoşluğun yarattığı coşkunluk kadar üretken olmayan, dostluğunkinden daha derin sayılamayacak, ama sosyete hayatınınkinden çok daha üstün bir coşkunlukla, "Ne kadar tatlı, ne sevimli bir yaratık!" diye tekrarlayıp dururdum. Otomobili sadece Verdurin'lerde akşam yemeği daveti verildiği günlerde ve Albertine'in serbest olmadığından benimle çıkamadığı, benim de bu fırsatı, beni ziyaret etmek isteyenlere Balbec'te olacağımı bildirerek değerlendirdiğim günlerde kullanmazdık. Saint-Loup'ya böyle günlerde, ama sadece o günlerde gelme izni veriyordum. Çünkü bir keresinde habersiz gelmiş, ben de Albertine'le karşılaşmalarını, bir süredir içinde

bulunduğum mutlu sükûneti tehlikeye atmayı ve kıskançlığımın yeniden başgöstermesini göze almak yerine, Albertine'le görüşmemeyi tercih etmiştim. Ancak Saint-Loup gittikten sonra rahatlayabilmiştim. O da, ben davet etmeden Balbec'e gelmemeye, üzülerek de olsa özen gösteriyordu mecburen. Bir zamanlar, Mme de Guermantes'la birlikte geçirdiği saatlere gıpta eder, onunla görüşmeye ne büyük değer verirdim! İnsanlar bize nazaran sürekli yer değiştirirler. Hayatın belli olmayan ama sonsuz akışı içinde, kendilerini sürükleyen hareketi algılayamayacak kadar kısa bir süre görürüz onları ve kıpırtısız olduklarını zannederiz. Oysa hafızamızda aynı kişinin, kendi içinde, en azından elle tutulur biçimde değişmiş olamayacağı kadar birbirine yakın iki farklı zamana ait suretlerini bulup karşılaştırsak, aralarındaki farka bakıp bize nazaran ne kadar yer değiştirmiş olduğunu ölçebiliriz. Saint-Loup, Verdurin'lerden söz edip beni feci biçimde kaygılandırdı; kendisini evlerine davet ettirmemi ister diye korkuyordum, böyle bir durumda sürekli bir kıskançlık duyacağımdan, o evde Albertine'le birlikte bulunmaktan aldığım bütün hazzı yok etmeye yeterdi bu yolda bir rica. Neyse ki Robert, aksine, en büyük arzusunun onlarla tanışmamak olduğunu itiraf etti. "Bu tür sofu çevrelere tahammülüm yok." Verdurin'lere sofu sıfatının yakıştırılmasına önce bir anlam veremedim, ama Saint-Loup'nun cümlesinin sonu, düşüncesini aydınlattı, çoğu kez zeki insanların benimsediğini görüp şaşırdığımız ifade biçimlerine taviz verdiğini ortaya koydu. "Bu tür çevrelerde," dedi, 'bir aşiret, bir tarikat, bir cemaat oluşturulur. Bir mezhep olmadıklarını iddia edemezsin; mezhebe ait olan insanlar el üstünde tutulur, olmayanlar yerden yere vurulur. Mesele Hamlet için olduğu gibi olmak veya olmamak değil, oraya ait olmak veya ait olmamaktır. Sen oraya aitsin, Charlus Dayım oraya ait. Ne yapayım? Ben asla böyle şeylerden hoşlanmadım, benim suçum değil."

Saint-Loup'ya uyguladığım, benden davet almadan beni ziyarete gelmeme kuralını, zamanla La Raspeliere'de, Feterne' de, Montsurvent'da ve başka yerlerde ilişki kurduğum herkese aynı katılıkta uyguluyordum şüphesiz; saat üç treninin, Parville falezlerinin girinti çıkıntıları arasında bıraktığı, uzun müddet yeşil yamaçlara asılı kalan, sabit dumandan sorgucunu gördüğümde, benimle ikindi kahvaltısı edecek olan, ama şimdilik, bir tanrı gibi o küçük bulutun altında gizlenen ziyaretçinin kimliği hakkında hiçbir kuşkum olmuyordu. Gelmesine tarafımdan önceden izin verilmiş olan bu ziyaretçinin hemen hemen hiçbir zaman Saniette olmadığını itiraf etmek zorundayım, bu yüzden kendimi çok suçladım. Ama

Saniette'in insanların canını sıktığını bilmesi (doğal olarak bu bilinç, birini ziyarete geldiğinde, bir hikâye anlatırken olduğundan da yoğundu), birçok insandan daha tahsilli, daha zeki, daha üstün olmasına rağmen, onun yanındayken, bırakınız zevk almayı, öğleden sonranızı berbat eden, dayanılmaz bir iç daralması dışında bir şey hissetmenizi imkânsız hale getiriyordu. Büyük ihtimalle, Saniette sıkıntı vermekten korktuğunu açıkça itiraf etse, ziyaretleri insanın gözünü bu kadar korkutmazdı. Sıkıntı, insanın başına gelebilecek dertler arasında dayanılması en kolay olanlardan biridir; Saniette'in sıkıcılığı ise, belki sadece başkalarının hayalinde vardı ya da onların telkinleriyle kendisine aşılanmış ve yumuşakbaşlı alçak gönüllülüğüne tutunabilmişti. Ama aranan birisi olmadığını belli etmemeye o kadar önem veriyordu ki, kendini ileri sürmeye cesaret edemiyordu. Şüphesiz, umumi yerlerde sağa sola selam vermekten pek hoşlanan, sizi uzun süredir görmeyip, tanımadıkları seçkin kişilerle bir locada gördüklerinde, çınlayan bir sesle kaçamak bir selam vererek, sizi görmenin, tekrar hayatın zevklerine döndüğünüzü, yüzünüzün iyi göründüğünü fark etmiş olmanın zevkini, heyecanını mazeret gösterip özür dileyen insanlar gibi davranmamakta haklıydı. Ama Saniette de, tam tersine, cesaretten fazlasıyla yoksundu. Mme Verdurin'in evinde veya trende,' rahatsız etmekten korkmasa, Balbec'e, beni ziyarete gelmekten mutluluk duyacağını rahatlıkla söyleyebilirdi. Böyle bir teklif beni korkutamazdı. O ise, aksine, hiçbir teklifte bulunmuyor, işkence çekiyormuş gibi bir yüz ifadesiyle, mine kadar sert, ama hem –daha eğlenceli birini bulamadığı takdirde– sizi görmek için şiddetli, çaresiz bir arzunun, hem de bu arzuyu göstermeme kararlılığının yer aldığı bakışlarla, kayıtsız bir tavırla, "Bugünlerde belirli bir programınız var mı?" diyordu bana. "Ben büyük ihtimalle Balbec civarına gideceğim de... Ama önemli değil, laf olsun diye sormuştum." Bu kayıtsız tavrı insanı aldatmıyordu; duygularımızın aksini ifade etmek için kullandığımız tersine işaretler o kadar açıkça okunur ki, örneğin davetli olmadıklarını gizlemek için, hâlâ "O kadar çok davet alıyorum ki, ne yapacağımı bilemiyorum," diyen insanların bulunmasına şaşarız. Ama bu kayıtsız tavır, ayrıca, muhtemelen o karışık bileşimi yüzünden, sıkılma korkusunun veya sizi görme isteğinin açıkça itirafının asla sebep olmayacağı bir şeye, yani, aşkta, sevilmeyen âşığın, kadına, aslında çok da istemediğini ileri sürerek yaptığı ertesi gün görüşme teklifinin, hatta gösterdiği sahte soğukluğun basit sosyal ilişkilerdeki karşılığı olan tedirginliğe, antipatiye yol açıyordu. O anda Saniette'in şahsından,

tanımlayamadığım öyle bir şey yayılıyordu ki etrafa, insan, dünyanın en tatlı ses tonuyla, "Bu hafta maalesef mümkün değil, sebebini anlatayım size... " diye cevap veriyordu. Onun yerine, Saniette'ten çok daha değersiz, ama bakışları, Saniette gibi, sözünü etmeden şuna buna yapmak istediği ziyaretlerin hüznüyle ağırlaşmamış, dudakları bu acıyla büzüşmemiş insanları çağırıyordum. Ne yazık ki, beni ziyarete gelecek olan davetli, Verdurin'lerde, Saniette'e serbest olmayacağımı söylemiş olduğum günden söz ederek, "Perşembe günü ziyaretinize geliyorum, unutmayın," dememişse de, Saniette'le trende karşılaşırdı çoğunlukla. Dolayısıyla Saniette, hayatı, kendisinden habersiz, hatta kendisine karşı düzenlenmiş bir eğlenceler bütünü olarak görüyordu. Öte yandan, insanlar asla tutarlı olmadıklarından, bu aşırı ölçülü adam, aynı zamanda marazi derecede patavatsızdı da. Ben istemediğim halde bana tesadüfen yaptığı tek ziyaret sırasında, kimden geldiğini şimdi hatırlamadığım bir mektup duruyordu masanın üzerinde. Birkaç dakika sonra, söylediklerime pek kulak vermediğini fark ettim. Kimden geldiği hakkında en ufak bir fikir sahibi olmadığı mektup, onu büyülemişti; mineli gözbebeklerinin her an yuvalarından fırlayıp, merakının mıknatıs gibi çektiği, aslında sıradan olan bu mektupla birleşivermesini bekliyordum. Öldürmek üzere bir yılanın üstüne atlamaya hazırlanan bir kuşa benziyordu. Sonunda dayanamadı, sanki odama çekidüzen vermek istercesine mektubun yerini değiştirdi. Bu da yetmeyince, mektubu eline alıp, adeta bilinçsiz, otomatik bir hareketle evirip çevirdi. Patavatsızlığının bir başka tezahürü de, karşısındakine yapışıp bir türlü gidememesiydi. O gün rahatsız olduğumdan, yarım saat sonraki ilk trenle gitmesini rica ettim. Hasta olduğumdan hiç kuşku duymadığı halde, "Bir saat on beş dakika oturup sonra kalkacağım," diye cevap verdi. O günden sonra, müsait olduğum her fırsatta kendisini çağırmadığım için rahatsızlık duydum. Kim bilir? Belki çağırmış olsam, üstündeki uğursuzluk kalkar, başkaları onu davet eder, o da derhal bana sırt çevirirdi, böylece davetim hem onu mutlu etmek, hem de beni kendisinden kurtarmak gibi çifte bir yarar sağlardı.

Misafir kabul ettiğim günlerin ertesi günü, doğal olarak ziyaretçi beklemediğimden, otomobil, Albertine'le beni almaya gelirdi yine. Otele döndüğümüzde, merdivenin en alt basamağında duran Aimé, tutkulu, meraklı ve aç bakışlarla, şoföre ne kadar bahşiş verdiğime bakmaktan kendini alamazdı. Madeni veya kâğıt parayı istediğim kadar avucumun içine sıkıştırayım, Aimé'nin bakışları parmaklarımı aralardı. Hemen bir

saniye sonra, ölçülü, terbiyeli bir insan olduğu ve kendisi nispeten küçük kazançlarla yetindiği için, başını çevirirdi. Yine de, bir başkasına verilen para, kendisinde bastırılması imkânsız bir merak uyandırır, ağzını sulandırırdı. Bu kısa anlarda, Jules Verne'in bir romanını okumakta olan bir çocuğun veya bir restoranda yakınınızda oturan, kendisinin ısmarlayamayacağı ya da ısmarlamak istemediği bir sülünün sizin için kesilişini seyrederken, ciddi düşüncelerini bir an bir yana bırakıp aşk ve gıptayla gülen bakışlarını hayvana diken bir müşterinin dikkatli ve hummalı havasına bürünürdü.

Otomobil gezintileri her gün böyle birbirini izliyordu. Ama bir gün, asansörle yukarı çıkarken, asansörcü çocuk, "Bir beyefendi geldi, size mesaj bıraktı," dedi. Bu sözleri tamamen kısılmış bir sesle, yüzüme öksürüp tıksırarak söylemişti. "Feci nezle oldum!" diye de ekledi, sanki söylemese fark etmeyecekmişim gibi. "Doktor boğmaca dedi," diyerek tekrar üstüme öksürüp tıksırmaya koyuldu. "Konuşup kendinizi yormayın," dedim, sahte bir iyilikseverlikle. Zaten soluk tıkanmalarına meyilli olduğumdan, bana çok ıstırap verebilecek boğmacaya yakalanmaktan korkuyordum. Ama o, hastalanmak istemeyen bir virtüoz gibi, sürekli konuşup tükürmeyi bir şeref meselesi yapıyordu. "Yo, önemli değil," dedi. ("Sizin için olmayabilir, ama benim için önemli," diye düşündüm.) "Zaten yakında Paris'e gidiyorum." ("İsabet olur, yeter ki gitmeden boğmacasını bana bulaştırmasın.") "Paris çok şahaneymiş," diye devam etti. "Herhalde buradan da, Monte Carlo'dan da daha şahanedir, gerçi mevsimi geçirmek üzere Monte Carlo'ya giden komiler, hatta müşteriler, hatta ve hatta şefgarsonlar, Paris'in Monte Carlo kadar şahane olmadığını çok söylediler ama... Belki yanılıyorlardı, ama insan şefgarson olmuşsa, geri zekâlı değil demektir; bütün siparişleri almak, masaları ayırmak için kafa lazım insana! Piyes yazmaktan, kitap yazmaktan daha feci bir şey diyorlar." İneceğim kata neredeyse gelmiştik ki, asansörcü çocuk düğmenin iyi çalışmadığı bahanesiyle tekrar aşağı indirdi beni, düğmeyi bir çırpıda düzeltiverdi. Yukarı yürüyerek çıkmayı tercih ettiğimi söyledim kendisine, bu, boğmacaya yakalanmamayı tercih ettiğim ve bunu belli etmek istemediğim anlamına geliyordu. Ama asansörcü çocuk, içten ve bulaşıcı bir öksürük nöbetiyle tekrar asansöre itti beni. "Artık hiçbir tehlike yok, düğmeyi düzelttim." Nasıl olsa durmadan konuştuğunu görüp ziyaretçimin adını ve mesajını öğrenmeyi, Balbec, Paris ve Monte Carlo'nun güzellikleri arasındaki karşılaştırmaya tercih ederek, (Benjamin Godard'la başınızı şişiren bir tenora, "Biraz Debussy söyleseniz,"

dercesine), "Peki, kimmiş beni görmeye gelen beyefendi?" dedim. "Dün birlikte çıktığınız beyefendi. Kartviziti kapı görevlisinde, alıp getireyim." Bir gün önce, Albertine'i almaya gitmeden evvel Robert de Saint-Loup'yu Doncieres istasyonuna bırakmış olduğumdan, asansörcü çocuğun Saint-Loup'yu kast ettiğini sandım, meğer şoförden bahsediyormuş. Onu, "birlikte çıktığınız beyefendi" kelimeleriyle tanımlayarak, bir işçinin de bir sosyete erkeği kadar beyefendi olduğunu bana öğretmiş oluyordu. Sadece kelimelerle ilgili bir dersti bu. Çünkü özünde, sınıflar arasında asla fark gözetmezdim. Bir şoförden beyefendi diye söz edildiğini duyduğumda yaşadığım ve ancak bir haftadır kont olduğundan, ben, "Kontes biraz yorgun görünüyorlar," dediğimde kimden söz ettiğimi anlamak için dönüp arkasına bakan Kont X.. .'inkine benzeyen şaşkınlık, sadece bu kullanıma alışkın olmayışımdan kaynaklanıyordu; işçiler, burjuvalar ve büyük soylular arasında asla fark gözetmezdim ve aynı rahatlıkla, hepsiyle arkadaşlık edebilirdim. Yine de ilk tercihim işçiler, ikincisi de büyük soylular olurdu, onları daha çok beğendiğimden değil de, büyük soylular, belki burjuvalar gibi işçileri küçümsemediklerinden, belki de güzel kadınların, büyük mutlulukla karşılanacağını bildikleri tebessümleri seve seve dağıtmaları gibi, karşılarında kim olursa olsun, rahatlıkla kibar davranabildiklerinden, işçilere karşı, burjuvalara oranla daha terbiyeli olabildikleri için. Aslında, sosyete mensuplarının gayet iyi karşıladığı halktan insanları, bu şekilde onlarla eşit kabul etmemi, annemin daima tasvip ettiğini söyleyemem. İnsanlık açısından annem kişiler arasında herhangi bir fark gözetmezdi oysa, Françoise'ın ne zaman bir derdi veya rahatsızlığı olsa, annem kendisine en iyi arkadaşıymış gibi, aynı dostluk ve bağlılıkla bakar, teselli ederdi. Ama annem, büyükbabama fazlasıyla benzediğinden, kastlar arasında ayrım yapmaması imkânsızdı. Combray'de yaşayan insanlar ne kadar iyi yürekli ve duyarlı olsalar da, insanların eşitliğine ilişkin en güzel teorileri benimseseler de, bir oda hizmetkârının gözü açıldığında, bana bir kere "siz" dedikten sonra yavaş yavaş üçüncü tekil şahıs hitabını rafa kaldırdığında, annemin bu tecavüzden duyduğu hoşnutsuzluk, Saint-Simon'un Hatırat'ında, bir asilzadenin, hakkı olmadığı halde, punduna getirip resmi bir belgede "Altes" sıfatını kullanması veya düklere borçlu olduğu saygıyı göstermeyip azar azar bu zorunluluktan sıyrılması karşısında ifade edilen şiddetli memnuniyetsizliği hatırlatırdı. "Combray zihniyeti", o kadar gericiydi ki, etkisiz hale gelebilmesi için asırlar boyu sürecek (annemde sonsuz miktarda bulunan) bir iyi yüreklilik ve eşitlikçi teoriler

gerekliydi. Bu zihniyetten bazı parçacıkların annemde etkisini hiç kaybetmeden varlığını sürdürdüğünü inkâr edemem. Annem bir oda hizmetkârına rahatlıkla on frank verir, ama elini uzatmazdı (esasen on frank, hizmetkârın çok daha fazla hoşuna giderdi). Annemin gözünde, kendisi bunu itiraf etse de etmese de, efendiler efendiydi, hizmetkârlar da, yemeklerini mutfakta yiyen kişiler. Bir otomobil şoförünün benimle birlikte yemek salonunda akşam yemeği yediğini gördüğünde pek memnun olmaz, bir evlilikten söz ederken, "Daha iyi bir kısmet bulabilirdin," der gibi, "Bana kalırsa, arkadaş olarak bir tamirciden iyisini bulabilirdin," derdi. Şoför (neyse ki kendisini davet etmeyi aklımdan hiç geçirmemiştim), kendisini Balbec'e mevsimlik göndermiş olan otomobil şirketinin, ertesi gün Paris'e dönmesini istediğini bana bildirmeye gelmişti. Son derece sevimli bir adam olan ve kendini daima, doğruluğu tartışma götürmeyecek, İncil kelamı kadar basit kelimelerle ifade eden şoförün ileri sürdüğü bu sebebin, gerçeği yansıttığını varsaydık. Aslında yarı yarıya öyleydi. Balbec'te gerçekten de iş yoktu artık. Kutsal tekerleğine dayanmış genç havarinin doğru sözlülüğüne tam anlamıyla güvenmeyen şirket, durum ne olursa olsun, bir an önce Paris'e dönmesini istiyordu. Gerçekten de, genç havari, kilometreleri M. de Charlus için hesaplarken mucizevi biçimde katlıyor, buna karşılık şirkete hesap verirken, kazancını altıya bölüyordu. Sonuçta şirket, ya mevsimin de muhtemel kıldığı şekilde Balbec'te artık kimsenin gezintiye çıkmadığını, ya da dolandırıldığını düşünerek, her iki durumda da şoförü, aslında işlerin pek de yoğun olmadığı Paris'e çağırmanın daha uygun olacağı kanaatine varmıştı. Şoförün arzusu, mümkünse ölü sezonu atlatmaktı. Morel'le (başkalarının yanında daima birbirlerini tanımıyormuş gibi yapsalar da) yakın bir ilişkisi olduğunu söylemiştim –o sırada bunu bilmiyordum, bilseydim, pek çok kederin önü alınmış olurdu. Onun Paris'e çağrıldığı günden itibaren, gitmemesinin bir yolu olduğunu henüz bilmediğimizden, gezintilerimiz için bir araba, bazen de ata binmekten hoşlanan Albertine'e eğlence olsun diye binek atı kiralamakla yetinmek zorunda kaldık. Arabaların durumu kötüydü. "Amma külüstür şey," diyordu Albertine. Aslında bana kalsa, çoğu zaman yalnız olmayı tercih ederdim. Kesin bir tarih saptamak istememekle birlikte, beni çalışmaktan da çok eğlenceden mahrum ettiğini düşündüğüm bu hayatın bitmesini istiyordum artık. Oysa beni tutan alışkanlıkların, birdenbire, çoğu zaman da, neşe içinde yaşama isteğiyle dolu eski benliklerimden biri, bir an için o anki benliğimin yerini aldığında, ortadan kalkıverdiği oluyordu. Bu

kaçma isteğini en yoğun biçimde, Albertine'i teyzesinin evine bırakıp at sırtında Verdurin'leri ziyarete gittiğim bir gün, güzelliğinin methini işitmiş olduğum vahşi bir orman yolunu izlediğimde hissettim. Falezin çizgilerini takip eden yol, kâh tırmanıyor, kâh sık ağaç kümeleriyle çevrelenerek vahşi koyaklara dalıyordu. Bir an, etrafımdaki çıplak kayalar, çatlakların arasından görünen deniz, bir başka evrenin parçaları gibi dalgalandılar karşımda: Elstir'in, Guermantes Düşesi'nin evinde görmüş olduğum iki enfes suluboya resminde "Bir Musa'ya Rastlayan Şair" ve "Bir Kentaur'a Rastlayan Delikanlı"da fon olarak kullandığı dağlık deniz manzarasını tanımıştım. Bu resimlerin anısı, o anda bulunduğum yerleri, içinde yaşadığımız dünyanın o kadar dışına taşımaktaydı ki, Elstir'in resmettiği, tarihöncesi çağın delikanlısı gibi, gezinirken ben de mitolojik bir şahsiyetle karşılaşsam, şaşırmazdım. Ansızın, atım şaha kalktı, garip bir ses duymuştu; onu zaptedip yere düşmemek için epey uğraştım, sonra başımı sesin geldiği yöne doğru kaldırıp yaşlı gözlerle baktım: Elli metre kadar yüksekte, güneşin ortasında, iki büyük, parlak çelik kanadın taşıdığı, pek seçemediğim yüzünü insana benzettiğim bir yaratık gördüm. İlk kez bir yarı-tanrıyla karşılaşan bir Yunanlı kadar heyecanlandım. Ben de onun gibi ağlıyordum, çünkü sesin yukarıdan geldiğini anladığım andan itibaren –uçaklar o dönemde oldukça enderdi– ilk kez bir uçak göreceğim düşüncesiyle, ağlamaya hazırdım. Tıpkı gazete okurken, dokunaklı bir kelimeyi önceden sezişimiz gibi, gözyaşlarına boğulmak için, uçağı görmeyi bekliyordum. Bu arada pilot, rotası konusunda tereddüde kapılır gibi oldu; önünde –alışkanlık beni hapsetmemiş olsa, benim de önümde– uzayın, hayatın bütün yollarının açıldığını hissediyordum; biraz daha ilerledi, bir iki dakika denizin üzerinde süzüldü, sonra, ansızın karar verip adeta yerçekiminin aksi yönde bir çekim gücüne kapılarak, vatanına döner gibi, altın kanatlarının hafif bir hareketiyle, dimdik gökyüzüne yöneldi.

Şoföre geri dönecek olursak, Morel'den, Verdurin'lerin brik arabalarını bir otomobille değiştirmelerini istemekle kalmayıp (Verdurin'lerin müritlere karşı cömertliği göz önüne alındığında bu, pek zor bir şey sayılmazdı), daha zahmetli bir şeyi, baş arabacıları olan hassas ve karamsar delikanlının yerine de, kendisini, şoförü koymalarını talep etti. Bu isteği, birkaç gün içinde, şu şekilde yerine getirildi: Morel, arabacının atları arabaya koşmak için kullandığı malzemenin hepsini, birer birer çaldırmakla işe başladı. Arabacı, bir gün gemi bulamıyordu, bir başka gün suluk zincirini. Bazen de, minderi, hatta kırbacı, battaniyesi, süngeri, güderisi kayboluyordu. Gerçi

her defasında eksiğini komşulardan tamamlıyor, ama gecikiyordu; bu da, M. Verdurin'i kızdırdığından, arabacıyı kedere ve karamsar düşüncelere gark ediyordu. Yeni işine başlamak için acele eden şoför, Morel'e Paris'e döneceğini bildirdi. Arabacıya esaslı bir darbe indirmek gerekiyordu. Morel, M. Verdurin'in hizmetkârlarını, genç arabacının kendilerini pusuya düşürmeye niyetli olduğuna, altısının birden hakkından geleceğini ileri sürdüğüne ikna etti ve böyle bir şeye izin veremeyeceklerini söyledi. Kendisinin bu işe karışması imkânsızdı, ama arabacıdan önce davransınlar diye onları uyarıyordu. Hizmetkârlar, M. ve Mme Verdurin'le arkadaşları gezintiye çıktıklarında, hep birlikte ahırda delikanlıya saldırmayı kararlaştırdılar. Aslında olup bitecekler için sadece gerekli fırsatı sağlayan, ama mevcut kişiler daha sonra ilgimi çektiği için, o günkü koşullardan da söz etmek istiyorum: Verdurin'lerin bir dostu, tatilini geçirmeye evlerine gelmişti ve o akşam yola çıkacağından, gitmeden önce kendisiyle bir yürüyüş yapmak istemişlerdi.

Yürüyüşe çıkacağımız gün, bizimle birlikte gelip ağaçların arasında keman çalacak olan Morel'in, bana, "Biliyor musunuz, kolum ağrıyor, ama Mme Verdurin'e söylemek istemiyorum; kendisinden rica etseniz de hizmetkârlarından biri, mesela Howsler, bizimle gelip kemanımı taşısa," demesine çok şaşırmıştım. "Bir başkası gelse daha iyi olur sanırım," diye cevap verdim. "Ona akşam yemeği için ihtiyaçları olacak." Morel'in yüzünde bir kızgınlık ifadesi belirdi. "Hayır olmaz, kemanımı herhangi birine emanet edemem." Bu tercihin sebebini daha sonra anladım. Howsler, genç arabacının çok sevdiği ağabeyiydi, evde kalırsa, ona yardım edebilirdi. Yürüyüş sırasında, Morel, Howsler kardeşlerin büyüğü duymasın diye sesini alçaltarak, "İyi bir çocuk," dedi. "Aslında kardeşi de öyle. Şu uğursuz içki içme alışkanlığı olmasa ..." - "Ne, içki mi?" dedi Mme Verdurin; arabacısının içkici olması ihtimali, yüzünde renk bırakmamıştı. "Siz farkında değilsiniz. Sizi getirip götürürken hiç kaza yapmamış olmasını bir mucize olarak görüyorum." - "Yani başkalarını da mı getirip götürüyor?" - "Arabayı kaç kere devirdiğini bilseniz; yüzü bugün yara bere içindeydi. Nasıl sağ kaldığına şaşıyorum; arabanın kolu kırılmış." - "Bugün kendisini görmedim," dedi Mme Verdurin, kendi başına neler gelmiş olabileceğini düşünüp korkudan titreyerek, "dehşete düşürdünüz beni." Eve dönmek için gezintiyi kısa kesmek istedi; Morel ise, uzatmak için, çeşitlemeleri bitmek bilmeyen bir Bach ezgisi seçti. Mme Verdurin eve döner dönmez garaja gitti, yeni araba kolunu ve kanlar içindeki arabacıyı gördü. Hiçbir yorumda

bulunmadan artık arabacıya ihtiyacı olmadığını söyleyip parasını verecekti ki, Howsler, her gün eyerlerin, vs.'nin çalınmasını düşmanlığına atfettiği arkadaşlarını suçlamak istemedi ve gösterdiği bunca sabrın sonucunda, yerde ölüp kalacağını düşünerek, kendiliğinden ayrılmak istediğini söyledi; mesele böylece halloldu. Şoför ertesi gün işe başladı; daha sonra, (şoförünü değiştirmesi gereken) Mme Verdurin, kendisinden o kadar memnun kaldı ki, son derece güvenilir bir adam olduğunu belirtip hararetle bana tavsiye etti şoförü. Ben, her şeyden bihaber, kendisini Paris'te gündelik hizmetime aldım; ama fazlasıyla ileri atlamış oluyorum, bütün bunlar, Albertine'in hikâyesinde ele alınacak. Şu anda, kız arkadaşımla birlikte, ilk kez akşam yemeğine gittiğim La Raspeliere'deyiz; M. de Charlus de, yılda otuz bin frank sabit geliri, kendisine ait bir arabası, emrinde çok sayıda sofracıbaşı, bahçıvan, idareci ve çiftçi bulunan bir "kâhya"nın sözde oğlu Morel'le birlikte, davetliler arasında. Ama bu kadar ileriye atlamışken, okura Morel'in mutlak bir fesatlık sergilediği izlenimini de vermek istemiyorum. Zıtlıklarla dolu bir insandı aslında ve bazı günler, gerçekten sevimli ve nazik olabiliyordu.

Arabacının kapı dışarı edildiğini ve bilhassa da, Albertine' le beni gezdiren şoförün onun yerine işe alındığını öğrenince, doğal olarak çok şaşırdım. Ne var ki şoför, karışık bir açıklama yaparak Paris'e döndüğünü, oradan da Verdurin'lerin hizmetine gönderildiğini söyleyince, bir an bile şüphe etmedim. Arabacının kovulması, Morel'in benimle kısa bir sohbete girişip o namuslu delikanlının gidişine ne kadar üzüldüğünü söylemesine sebep oldu. Zaten yalnız olduğumuz ve büyük bir mutlulukla bana açıldığı anların dışında da Morel, La Raspeliere'de herkesin beni el üstünde tuttuğunu fark etmiş, bütün köprüleri yakarak kendisine karşı (esasen aklımdan katiyen geçmemiş olan) üstün tavırlar takınmamı önledikten sonra, kendisine zararım dokunamayacağı halde, benim yakınlığımı kendi isteğiyle dışladığını anlamış, benden uzak durmaktan vazgeçmişti. Tutumundaki değişikliği, M. de Charlus'ün Morel üzerindeki etkisine yordum; baronun tesiri bazı konularda gerçekten Morel'in ufkunu genişletiyor, onu daha sanatkâr kılıyor, ama ustasının belagatli, sahte ve aslında anlık formüllerini harfiyen uyguladığı başka bazı konularda, iyice sersemletiyordu. Benim tahminim, M. de Charlus'ün kendisine söylemiş olabilecekleriyle sınırlı kaldı. O sırada, daha sonra bana söylenen (daha önce de gördüğümüz gibi Andree kız arkadaşımı içtenlikle sevmediği ve kıskandığı için, Andree'nin Albertine'e ilişkin söylediği her söz, özellikle

sonraları bana hep şüpheli göründüğünden, asla emin olamadığım) bir şeyi, doğru olsa bile, her ikisi tarafından başarıyla benden gizlenen bir gerçeği, yani Albertine'in Morel'i çok iyi tanıdığını nasıl tahmin edebilirdim? Arabacının işten atıldığı sıralarda Morel'in bana karşı takındığı yeni tutum, onun hakkındaki fikrimi değiştirmeme yol açtı. Kişiliği hakkında, bana ihtiyacı olduğunda sergilediği alçaklıktan ve ben istediğini yaptıktan hemen sonra takındığı, beni görmezden gelmeye kadar varan küçümseyici tavrından yola çıkarak edindiğim olumsuz izlenimi koruyordum. Buna, M. de Charlus'le paraya dayanan ilişkisini ve tatmin edilmediklerinde ya da işleri karıştırdıklarında kendisini kedere boğan tutarsız hayvani içgüdülerini de eklemek gerekiyordu; ne var ki bu kişilik, her bakımdan bu kadar çirkin değildi ve zıtlıklarla doluydu. Hatalarla, gülünç efsanelerle, müstehcenliklerle dolu, eski bir ortaçağ kitabına benziyordu, son derece karmaşıktı. Başlangıçta, gerçekten çok usta olduğu sanatının, kendisine bir icracının virtüozluğunu aşan üstünlükler kazandırmış olduğunu zannetmiştim. Bir keresinde, ona çalışmaya koyulma isteğimden söz ettiğimde, "Çalışın, ünlü olun," dedi bana. "Kim söylemiş bu sözü?" diye sordum. "Fontanes, Chateaubriand'a söylemiş." Napoleon'un aşk mektuplarını da biliyordu. Dernek kültürlüymüş diye düşündüm. Oysa, kirnbilir nerede okuduğu bu cümle, eski ve yeni edebiyatın tamamından, bildiği tek cümleydi herhalde, çünkü her akşam aynı cümleyi tekrarlıyordu. Kendisi hakkında kimseye bir şey söylemeyeyim diye daha da sık tekrarladığı, aynı derecede edebi zannettiği, oysa anlamı bile olmayan, belki ancak olmadık şeyleri gizlemeye meraklı bir hizmetkâra anlam ifade edebilecek bir başka cümle de şuydu: "Şüphelenenlerden şüphelenelim." Aslında, bu aptalca özdeyişten, Fontanes'ın Chateaubriand'a yazdığı cümleye geçmekle, Morel'in kişiliğinin, çok yönlü, ama göründüğü kadar çelişkili olmayan koca bir bölümü, katedilmiş olurdu. Sırf para uğruna, hiçbir vicdan azabı duymadan –belki aşırı sinirsel heyecana varabilecek, ama katiyen vicdan azabı diye adlandırılamayacak tuhaf bir hoşnutsuzlukla– her şeyi yapabilecek, çıkarı için bütün bir aileyi kedere, hatta mateme sürükleyebilecek olan, parayı her şeyin, iyilik bir yana, en doğal, en basit insanca duyguların üstünde tutan bu delikanlı, konservatuardan birincilikle diploma almayı ve flüt ya da kontrpuan sınıfında, hakkında tatsız bir şey söylenmesine sebebiyet vermemeyi, paradan daha çok önemsiyordu. Bu yüzden de, kendisini en çok sinirlendiren, en karamsar ruh hallerine yol açan, yok yere keyfini kaçıran

şey, (muhtemelen kötü niyetle yüz yüze geldiği birkaç özel durumu genelleştirerek) evrensel kalleşlik diye adlandırdığı şeydi. Asla kimse hakkında konuşmayarak, niyetini gizleyerek, herkesten kuşkulanarak bu kalleşliğin ağına düşmemekle övünürdü. (Paris'e dönüşümden sonraki olaylar düşünülecek olursa, muhtemelen kendine benzer bulduğu, yani, şiarının aksine, kelimenin olumlu anlamında bir şüpheci, dürüst insanların karşısında inatla susan ve namussuzlarla derhal çıkar ortaklığı kuran bir şüpheci olarak gördüğü için, Balbec'teki şoföre şüpheyle yaklaşmamış olması, benim için bir talihsizlikti.) Bu şüpheciliğin, daima her işten ustaca sıyrılmasını, en tehlikeli maceraları kolaylıkla atlatmasını sağlayacağını, Bergere Sokağı'ndaki okulda aleyhinde herhangi bir şeyin, değil kanıtlanmasını, ileri sürülmesini bile engelleyeceğini düşünürdü –bu düşüncesi tamamen yanlış da sayılmazdı. Çalışacak, ünlü olacak, belki bir gün, bu saygın konservatuarın sınavlarında, itibarına toz kondurulamayacak bir keman jürisi başkanı sıfatıyla yerini alacaktı.

Ne var ki, bu çelişkileri ayıklamaya çalışmak, Morel'in beynine haddinden fazla mantık atfetmek sayılabilir. Onun mizacı aslında, her yönde defalarca katlanmış, düzeltilmesi imkânsız bir kâğıt parçası gibiydi. Oldukça yüce ilkeleri vardı görünüşe bakılırsa; o güzel elyazısını inanılmaz imla hatalarıyla çirkinleştirerek, saatler boyunca mektup yazar, ağabeyine, kız kardeşlerine kötü muamele ettiğini, halbuki onların büyüğü olduğunu, onları desteklemesi gerektiğini, kız kardeşlerine ise, kendisine karşı münasebetsizlik ettiklerini bildirirdi.

Artık yaz mevsiminin sonuna yaklaştığımızdan, Douville' de trenden indiğimizde, sisle parlaklığını kaybeden güneş, baştan başa aynı tondaki bir eflatuna bürünmüş olan gökyüzünde kırmızı bir kütle olarak görünürdü. Bu bereketli ve tuzlu çayırlara akşamla birlikte inen ve çoğu ressam olan birçok Parisliyi Douville'de tatil yapmaya teşvik eden huzura eklenen rutubet, onları erkenden küçük villalarına kapatırdı. Villaların çoğunda, lambalar yakılmış olurdu. Dışarıda sadece birkaç inek kalır, bunların bazıları böğürerek denize bakar, bazıları da insanlarla daha fazla ilgilenip bizim arabaları seyrederdi. Şövalesini ince bir tepenin üzerine kurmuş tek bir ressam, bu sonsuz huzuru, bu yumuşak ışığı yansıtabilmek için çalışırdı. Belki de inekler, farkında olmadan, gönüllü modellik ederlerdi ressama, çünkü dalgın görünümleri ve insanlar evlerine girdikten sonraki yalnız mevcudiyetleri, akşam vaktinin yarattığı yoğun huzur izlenimine kendince

katkıda bulunurdu. Birkaç hafta sonra, ilerleyen sonbaharla birlikte günler iyice kısalıp arabalara karanlıkta binmeye başladığımızda da, yolculuğumuz hoşluğundan bir şey kaybetmedi. Öğleden sonra gezintiye çıkmışsam, giyinmek üzere en geç beşte otele dönmem gerekiyordu artık; kırmızı ve yuvarlak güneş, o saatte, bir zamanlar nefret ettiğim eğik aynanın ortasına inmiş oluyor, bütün kitaplık camlarında, bir Bizans ateşi gibi, denizi kızıla boğuyordu. Smokinimi giyerken, büyülü bir hareket, Saint-Loup'yla birlikte Rivebelle'e akşam yemeğine gittiğimiz gecelerdeki, Mlle de Stermaria'yı Boulogne Ormanı Adası'na yemeğe götüreceğimi sandığım akşamki uyanık, havai benliğimi uyandırdığından, farkında olmadan, o zaman mırıldandığım ezgiyi mırıldanıyordum yine; bunu fark edince, aslında bundan başka bir şarkı bilmeyen, bazen kaybolup bazen ortaya çıkan şarkıcıyı da, şarkısından tanıyabildim. Bu şarkıyı ilk söylediğimde, Albertine'i sevmeye başlıyor, ama onunla hiç tanışmayacağımı zannediyordum. Daha sonra, Paris'teki söyleyişim, kendisine ilk kez sahip olduktan birkaç gün sonra, artık onu sevmediğim sıradaydı. Şimdiyse, aynı şarkıyı, onu tekrar severek, onunla birlikte, akşam yemeğine giderken söylüyordum; bu dışarıdaki yemekler, otel müdürünü çok üzüyordu, sonunda La Raspeliere'e taşınıp oteli terk edeceğim kanısındaydı ve o yörede, Bec bataklıklarıyla "baltıklı" sularından kaynaklanan bir humma salgını olduğunu ileri sürüyordu. Üç ayrı düzleme yayılmış olan hayatımda gördüğüm bu çokluk, beni mutlu ediyordu; ayrıca, bir anlığına eski bir insan olduğumuzda, yani uzun süredir taşıdığımız benlikten farklı bir benliğe büründüğümüzde, artık alışkanlıkla gücünü kaybetmeyen duyarlılığımız, en küçük darbeler karşısında, önceki bütün izlenimleri gölgede bırakan çok canlı izlenimler edinir ve bunlara, yoğunlukları nedeniyle, bir sarhoşun geçici coşkusuyla sarılırız. Daha mahalli trene binmek üzere istasyona gitmek için omnibüse veya arabaya binerken, hava kararmış oluyordu. Lobide karşılaştığımız mahkeme başkanı, "Demek La Raspeliere'e gidiyorsunuz!" diyordu. "Mme Verdurin'inki de yüzsüzlük doğrusu, sırf bir akşam yemeği için gece vakti bir saatlik tren yolculuğu yaptırıyor size. Sonra da deli gibi bir rüzgârda, gecenin onunda tekrar yollara düşüyorsunuz. Yapılacak hiçbir şeyiniz olmadığı belli," diye ekliyordu, ellerini ovuşturarak. Şüphesiz böyle konuşmasının nedeni, hem davet edilmemiş olmanın yarattığı hoşnutsuzluk, hem de, "meşgul" insanların, –en saçma sapan işle meşgul da olsalar– sizin yaptığınız şeyi yapmaya "vakitlerinin olmaması"ndan duydukları tatmindi.

Hiç şüphe yok ki, raporlar yazan, hesaplar tutan, iş mektuplarına cevap veren, borsa hareketlerini takip eden bir adamın, bıyık altından gülerek, "Sizin yapacak bir şeyiniz yok tabii," derken, bir üstünlük duygusuna kapılması yerindedir. Ama sizin eğlenceniz Hamlet'i yazmak, hatta sadece okumak bile olsa, aynı üstünlük, aynı, hatta daha da büyük bir horgörüyle (çünkü yemek davetlerine, meşgul adam da katılır) kendini gösterir. Meşgul insanlar, bu konuda düşünce eksikliği gösterirler. Çünkü uygulama ânında gördükleri zaman, aylakların gülünç bir eğlencesi diye nitelendirdikleri, çıkardan bağımsız kültürün, kendi mesleklerinde, belki kendilerinden üstün yargıçlar ya da yöneticiler olmayan, ama süratli yükselişleri karşısında, "Çok kültürlü bir adammış, son derece seçkin bir kişiymiş," diyerek saygıyla eğildikleri şahıslara apayrı bir üstünlük kazandırdığını düşünmezler. Fakat mahkeme başkanının özellikle anlamadığı şey, La Raspeliere'deki akşam yemeklerinin, benim hoşlandığım tarafının, kendisinin eleştirmek maksadıyla da olsa çok doğru bir biçimde belirttiği gibi, bu yemeklerin, "gerçek birer seyahat" olmasıydı; bu seyahatlerin kendileri birer amaç olmadığından, kendilerinden katiyen bir haz beklenmediğinden, benim gözümde iyice büyüleyiciydiler; haz, gidilen toplantıdan bekleniyordu, ki bu toplantılar da, kendilerini çevreleyen ortam sayesinde çok değişiyorlardı. Artık otelin –yuvamın– sıcaklığını bırakıp Albertine'le birlikte vagona bindiğimizde, hava tamamen kararmış oluyordu; küçük, tıknefes trenin kimi duruşlarında, bir fenerin camdaki yansıması, bize bir istasyona geldiğimizi haber verirdi. İstasyonun haykırılan ismini duyamadığımızdan, Cottard bizi görmemiş olabilir düşüncesiyle vagonun kapısını açardım, ama içeri doluşanlar, müritler değil, rüzgâr, yağmur ve soğuk olurdu. Karanlıkta tarlaları seçer, denizin sesini işitirdim, kırın ortasında olurduk. Albertine, küçük yuvaya katılmamızdan önce, yanında taşıdığı altın makyaj kutusundan çıkardığı küçük aynada kendini incelerdi. Bu davetlere birlikte ilk katıldığımız birkaç akşam, Mme Verdurin, yemekten önce kendine çekidüzen vermesi için Albertine'i yukarıya, giyinme odasına çıkardığında, bir süredir içinde yaşadığım derin huzur, Albertine'den merdivenin başında ayrılmak zorunda kalmamın endişesi ve kıskançlığıyla gölgelenmiş, salonda, küçük kabilenin ortasında tek başıma, arkadaşımın yukarıda ne yaptığını merak ederek beklerken, öyle bir kaygıya kapılmıştım ki, hemen ertesi gün, M. de Charlus'ten en şık ve modaya uygun şeyin ne olduğunu öğrenip Cartier'ye telgraf çekerek, Albertine'in de, benim de mutluluk kaynağımız olan makyaj kutusunu

ısmarlamıştım. Bu kutu, benim için, huzurun ve arkadaşımın ilgisinin teminatıydı. Çünkü Albertine, Mme Verdurin'in evinde benden ayrı olmasmdan hoşlanmadığımı şüphesiz tahmin ederek, akşam yemeğinden önce gerekli bütün hazırlıklarını vagonda tamamlamaya özen gösteriyordu.

Birkaç aydan beri, Mme Verdurin'in en sadık müdavimi M. de Charlus'tü. Doncieres-Ouest'in bekleme salonlarında veya peronda bekleyen yolcular, haftada üç kere, düzenli olarak, bu şişman, kır saçlı, siyah bıyıklı, dudaklarındaki kırmızı boya, güneşte daha çiğ göründüğü, sıcakla yarı sıvı hale geldiği yaza oranla mevsim sonunda daha az belli olan adamın geçtiğini görürlerdi. Bir yandan küçük trene doğru ilerlerken, bir yandan da hamallara, askerlere, tenis kıyafeti giymiş gençlere (artık kendisini iffetli, en azından çoğunlukla sadık kılan bir sevdası olduğundan, sırf uzman alışkanlığıyla) hem bir engizisyon yargıcına yakışır, hem de korkak, kaçamak bir bakış yöneltmekten kendini alamaz, hemen ardından, tespihini çekip duasını okuyan bir din adamının dokunaklılılığıyla, tek aşkına kendini adamış evli bir kadının veya terbiyeli bir genç kızın edepliliğiyle, gözkapaklarını indirir, neredeyse gözlerini kapatırdı. Kendisiyle birlikte görülmekten hoşlanılıp hoşlanılmayacağını pek bilemeyen ve canınız istiyorsa gelip kendisini bulmayı size bırakan bir adam gibi, (çoğu kez Prenses Şerbatof'un da yaptığı şekilde) ayrı bir kompartımana bindiğinden, müritler, M. de Charlus'ün kendilerini görmediğine kanaat getirirlerdi. İlk günlerde, gidip M. de Charlus'ü bulmayı doktor istememiş, onu kompartımanında tek başına bırakmamızı tercih etmişti. Tıp çevrelerinde yüksek bir mevki edindiğinden beri, kararsız kişiliği yerini güvenli bir duruşa bırakmış olan Cottard, gülümseyip arkasına yaslanarak, kelebek gözlüğünün üzerinden Ski'ye bakarak, fesatlığından veya arkadaşlarının fikrini dolambaçlı yoldan keşfetmek için, "Tek başıma olsam, bekâr olsam neyse... ama bana anlattıklarınızdan sonra, bizimle birlikte oturmasına izin vermem, karım açısından doğru olur mu bilmem," diye fısıldadı. "Ne diyorsun?" diye sordu Mme Cottard. Doktor, öğrencileri ve hastaları karşısında sergilediği ince alayla bir zamanlar Verdurin'lerdeki esprilerine eşlik eden endişe arasında bir orta yol denilebilecek, ağırbaşlı bir kendinden memnuniyetle, göz kırparak, "Hiçbir şey, seni ilgilendirmez, kadınların duyacağı bir şey değil," diye cevap verdi ve alçak sesle konuşmaya devam etti. Konuşmasından sadece "cemaatten" ve "ütü" kelimelerini seçebilen Mme Cottard, doktorun lügatinde, bunların birincisi Yahudi ırkını, ikincisi de çenesi düşükleri ifade ettiğinden, M. de Charlus'ün geveze bir Yahudi

olduğuna kanaat getirdi. Baronun bu sebeple dışlanmasına bir anlam veremeyip, kabilenin kıdemlisi sıfatıyla, onu yalnız bırakmamamızı rica etmeyi görev bildi; biz de, tedirginliği devam eden Cottard başı çekerek, hep birlikte M. de Charlus'ün kompartımanına gittik. Bir köşede Balzac'ın bir kitabını okumakta olan M. de Charlus, doktorun tereddüdünü fark etti, oysa gözlerini kitabından kaldırmamıştı. Ama nasıl ki sağır dilsizler, başkalarının fark etmeyeceği bir hava akımından, arkalarından birinin geldiğini anlarlarsa, baronun da, kendisine karşı hissedilen soğukluğu anlamasını sağlayan, çok keskin bir duyusu vardı. Bu da, her zaman, her durumda olduğu gibi, M. de Charlus'e hayali ıstıraplar yaşatmıştı. Tıpkı hafif bir serinlik hissettiklerinde, üst katta açık bir pencere olduğuna kanaat getiren ve öfkelenerek hapşırmaya başlayan sinir hastaları gibi, M. de Charlus de, birisi, karşısında sıkıntılı bir tavır sergilediğinde, o kişiyle ilgili söylemiş olduğu bir sözün, karşısındakinin kulağına gittiği sonucunu çıkarırdı. Hatta karşısındakinin dalgın, karamsar veya alaycı bir tavır sergilemesi de gerekmez, baron bunları kafasından uydururdu. Buna karşılık, sıcak, dostça bir tavır, duymamış olduğu dedikoduları kolaylıkla kendisinden gizlerdi. Cottard'ın duraksadığını daha ilk anda sezip, gözlerini kitabından kaldırmamış olan baronun kendilerini fark etmediğini sanan müritleri şaşırtarak, yeterince yakına geldiklerinde elini uzattıysa da, Cottard'ın uzattığı elini süet eldivenli eliyle sıkmayıp karşısında yerlere kadar eğilerek derhal doğrulmakla yetindi. Mme Cottard, iyi niyetle, "Sizi böyle tek başınıza bir köşede bırakmayıp birlikte seyahat etmek istedik beyefendi. Bizim için büyük bir zevk," dedi barona. "Şeref verirsiniz," dedi baron, soğuk bir tavırla eğilerek. "Çok sevindirici bir şey duydum, kesin karar vermişsiniz, bu yöreye çad..." Mme Cottard, "çadır kuracakmışsınız" diyecekti, ama bu ifadenin bir Yahudiye dokundurma gibi gelebileceğini düşünerek, bir başka ifadeyle devam etti sözüne, "yuva kuracakmışsınız," diye devam etti. "Biz maalesef, hem okulların açılması, hem de doktorun hastane görevi nedeniyle, hiçbir zaman bir yere uzun süre için yerleşemiyoruz." Sonra M. de Charlus'e bir mukavva kutu göstererek, "Gördüğünüz gibi, biz kadınlar, erkekler kadar talihli değiliz, dostlarımıza, Verdurin'lerin evi kadar yakındaki bir yere gitmek için bile, yanımızda koca bir takım taklavat taşımak zorundayız," dedi. Ben bu arada, baronun okuduğu Balzac'a bakıyordum. İlk tatilimde bana ödünç verdiği Bergotte'un kitabı gibi tesadüfen alınmış, karton ciltli bir nüsha değildi. Kendi kütüphanesinden bir kitaptı ve "Charlus Baronu'na aitim" ibaresini

taşıyordu; kütüphanedeki bazı kitaplarda, bunun yerini, Guerrnantes'ların çalışmaya düşkünlüğünü gösteren, *"İn proeliis non semper,"*[53] veya *"Non sine labore,"*[54] alırdı. Ne var ki, baron, ileride göreceğimiz gibi, kendini Morel'e beğendirmek için, bunların da yerine yeni ibareler benimseyecekti. Mme Cottard, biraz sonra, baronun şahsını daha çok ilgilendirdiği kanısıyla, başka bir konuya geçti. "Benimle aynı fikirde misiniz bilmiyorum beyefendi," dedi; "ben çok açık fikirliyimdir, bence, içtenlikle ibadet edildiği sürece, bütün dinler iyidir. Bir... Protestan gördüklerinde paniğe kapılan insanlardan değilimdir." - "Bana gerçek dinin, kendi dinim olduğu öğretildi," diye cevap verdi M. de Charlus. "Dernek ki bir fanatik," diye düşündü Mme Cottard; "oysa Swann, son dönemde hariç, daha hoşgörülüydü, gerçi o dinini değiştirmişti." Aslında baron, bilindiği gibi, tam tersine, Hıristiyan olmakla kalmayıp ortaçağ tarzında dindar biriydi. Tıpkı XIII. yüzyıl heykeltıraşları gibi, baronun gözünde de Hıristiyan Kilisesi, kelimenin somut anlamında, gerçek olduklarına kesinlikle inanılan varlıklarla doluydu: katedrallerde, kabartma halinde hep birlikte giriş sundurmasına veya sahına doluşan peygamberler, havariler, melekler, her türden aziz şahsiyetler, bunların ortasında Mesih, annesi ve babası Tanrı, bütün din şehitleri ve Kilise Babaları. M. de Charlus, bütün bu şahsiyetlerin arasından, şefaatçi olarak Mikâil, Cebrail ve İsrafil baş melekleri seçmişti ve dualarını, tahtına bekçilik ettikleri Tanrı'ya iletmeleri için, kendileriyle sık sık konuşurdu. Bu yüzden de Mme Cottard'ın yanılgısı beni çok güldürdü.

Din konusunu bir yana bırakıp, Paris'e köylü bir annenin tavsiyelerinden oluşan kısıtlı bir bilgi dağarcığıyla gelen, sonra, tıp alanında ilerlemek isteyenlerin senelerini adamak zorunda oldukları, neredeyse tamamen maddi konulardaki eğitime kendini vermiş olan doktorun, kültürünü artıramadığını belirtelim; daha fazla yetki sahibi olmuş, ama tecrübe sahibi olmamıştı; "şeref" kelimesini ciddiye alarak, aynı anda hem kendini beğenmiş olduğu için bir tatmin duydu, hem de iyi yürekli olduğu için üzüldü. O gece, karısına, "Zavallı Charlus," dedi, "bizimle seyahat etmekten şeref duyacağını söyleyince üzüldüm. Adamcağızın kimseyle ilişkisi olmadığı, ezilip büzülmesinden anlaşılıyor."

Ama müritler, başlangıçta M. de Charlus'le yan yana bulunmaktan az çok duydukları rahatsızlığı, kısa bir süre sonra, merhametli Mme Cottard'ın öncülüğüne gerek kalmadan, yenmeyi başardılar. Ski'nin ifşaatı ve yol

arkadaşlarının cinsel garabeti, kafalarının bir kenarında hep duruyordu elbette. Ama bu garabetin kendisinin, onlar için bir cazibesi vardı. Bu garabet, baronun gerçekten büyüleyici olan, ama onların pek takdir edemeyeceği düzeydeki konuşmasına, en ilginç kişilerin, hatta Brichot'nun bile konuşmasını gölgede bırakan bir lezzet katıyordu. Zaten başından beri, zeki bir adam olduğu kabul edilmişti. Doktor, "Dehayla delilik arasında ince bir çizgi vardır," buyuruyor, öğrenme aşkıyla yanan prenses ısrar etse de, bu konuda daha fazla bir şey söylemiyordu; dehaya ilişkin bilgisi, bu önermeyle sınırlıydı ve ayrıca, tifoya, metabolizma hastalıklarına ilişkin şeyler kadar kanıtlanmış değildi. Artık kibirli olduğu ve eski terbiyesizliği de devam ettiği için, "Daha fazla soru sormayın sayın prenses," diyordu, "ben sayfiyeye dinlenmeye geldim. Zaten anlatsam da anlayamazsınız; tıbbi bilginiz yok." Prenses de, Cottard'ın çok hoş bir adam olduğunu düşünüp ünlülere daima yaklaşılamayacağını anlayarak özür diliyor ve susuyordu. Kısacası, ilk başta M. de Charlus kusuruna (ya da çoğunlukla bu şekilde adlandırılan özelliğe) rağmen, zeki bulunmuştu. Şimdiyse, farkına varmadan, bu kusur yüzünden başkalarından daha zeki bulunuyordu. Akademisyenin ya da heykeltıraşın, ustaca M. de Charlus'ün ağzından aldıkları, aşk, kıskançlık, güzellik hakkındaki en basit özdeyişler bile, baronun bu özdeyişlerinin kaynağı olan benzersiz, gizli, incelikli ve korkunç tecrübe nedeniyle, müritlerin gözünde, yerli oyuncuların sahnelediği bir Rus veya Japon oyununda, kendi tiyatro edebiyatımızda hep bulduğumuz bir ruh halinin geçirdiği değişime benzer bir yabancı büyü kazanıyordu. Barona işittirmeden, hâlâ çirkin şakalar yapıldığı oluyordu: M. de Charlus, kendini tutamayıp, Hintli rakkaseler gibi uzun kirpikli genç bir görevliye uzun uzun baktığında, "Eyvah!" diyordu heykeltıraş fısıltıyla. "Baron kontrolöre göz kırpmaya kalkışırsa hiç varamayız, tren geri geri gitmeye başlar. Baksanıza nasıl bakıyor, tren kablolu tramvaya döndü." Ama aslında, M. de Charlus gelmese, herkesten farksız insanlar arasında yolculuk yapmaktan, egzotik bir ülkeden gelmiş, tatma düşüncesi bile insanın midesini bulandırmaya yetecek garip meyve kokuları yayan şüpheli bir kutuya benzeyen bu çiğ biçimde boyalı, göbekli ve kapalı şahsiyetin yanlarında olmamasından ötürü, neredeyse bir hayal kırıklığı yaşıyorlardı. Bu açıdan bakıldığında, erkek müritler, yolculuğun, M. de Charlus'ün trene bindiği Saint-Martin-du-Chene ile Morel'in bindiği Doncieres istasyonu arasındaki kısa bölümünde, daha belirgin tatminler yaşıyorlardı. Çünkü kemancı yanlarında olmadığı (ve hanımlarla Albertine, konuşmayı

engellememek amacıyla ayrılıp uzakta durdukları) sürece, M. de Charlus belirli konulardan kaçmayıp "ahlâksızlık denen şeyler" hakkında konuşmaktan çekinmiyordu. Albertine'den çekinmesine gerek yoktu, çünkü Albertine, varlığıyla konuşmanın serbestliğini sınırlamak istemeyen bir genç kıza yakışan zarafetle, daima hanımların yanına gidiyordu. Bense, aynı vagonda kalması şartıyla, Albertine'in yanımda olmamasına kolaylıkla katlanıyordum. Çünkü artık kendisini kıskanmadığım ve ona âşık da olmadığım, kendisini görmediğim günlerde ne yaptığını düşünmediğim halde, ben yanındayken, aramızda, icabında bir ihaneti gizleyebilecek basit bir bölmenin bulunmasına bile tahammülüm yoktu; Albertine hanımlarla birlikte yandaki vagona gittiğinde, kısa bir süre sonra yerimde duramaz oluyor, o sırada konuşan ve kaçışımın sebebini açıklayamayacağım kişi ister Brichot olsun, ister Cottard veya Charlus, kendisini gücendirmeyi göze alarak yerimden kalkıp onları bırakıyor, olağandışı bir şey. olup olmadığına bakmak için yan vagona geçiyordum. M. de Charlus, Doncieres'e kadar, karşısındakileri rahatsız etmekten korkmadan, kendisinin iyi veya kötü diye değerlendirmediğini belirttiği yaşayış biçimlerinden, bazen çok çiğ biçimde söz ediyordu. Bunu mahsus, açık fikirliliğini göstermek için yapıyordu, çünkü müritlerin kendi yaşayışı konusunda en ufak bir kuşkuları dahi olmadığından çok emindi. Yeryüzünde, daha sonra benimseyeceği bir ifadeyle, "kendisinden haberdar" olan birkaç kişi olduğunu düşünüyordu. Ama bunların sayısının üç veya dördü geçmediğini ve hiçbirinin de Normandiya kıyılarında bulunmadığını sanıyordu. Bu kadar hassas bir zekâya sahip, bu kadar endişeli bir insanın, böyle yanılması şaşırtıcı gelebilir. Baron, biraz bir şeyler bildiklerini düşündüğü kişilerin bile, bildiklerinin muğlak olmasıyla övünür, kendi söyleyeceği bir sözle, kibarlığından söylediklerine itiraz etmeyen muhatabının şüphelerini dağıtabileceğini zannederdi. Benim kendisine ilişkin bilgilerim veya tahminlerim bulunduğundan kuşkulanmakla birlikte, aslında olduğundan çok daha eski zannettiği bu fikrimin genel bir fikir olduğunu ve kendisine inanmam için, şu veya bu ayrıntıyı inkâr etmesinin yeteceğini düşünüyordu; oysa aksine, bütüne ilişkin bilgi, ayrıntılara ilişkin bilgiden daima önce gelse de, ayrıntıların araştırılmasını inanılmaz ölçüde kolaylaştırır ve görünmezliği ortadan kaldırdığı için, kendini açık etmemeye çalışan kişinin, istediği şeyi gizlemesine imkân tanımaz. Şüphesiz, M. de Charlus, müritlerden biri ya da bir arkadaşı tarafından akşam yemeğine davet edildiğinde, saydığı on isme Morel'inkini de katmak için bin dereden su

getiriyor, o gece Morel'le birlikte davet edilmesinin sağlayacağı zevk veya kolaylık konusunda ileri sürdüğü, her seferinde farklı olan gerekçelerin yerine, sözlerine yüzde yüz inanır gibi yapan ev sahiplerinin, baronun bilmediklerini zannettiği, tek ve hiç değişmeyen bir gerekçeyi, yani Morel'i sevdiği gerçeğini koyduklarını aklından bile geçirmiyordu. Aynı şekilde Mme Verdurin de, M. de Charlus'ün, Morel'e ilgisinin nedenleri olarak sunduğu yarı sanatsal, yarı insani gerekçeleri olduğu gibi kabul eder görünerek, kemancıya yaptığı "göz yaşartıcı iyilikler" için barona durmadan teşekkür ediyordu. M. de Charlus, Morel'le ikisinin gecikip trenle gelmedikleri bir gün, Patroniçe'nin, "Bizim hanımları bekliyoruz!" dediğini duysa, kimbilir ne kadar şaşırırdı. Üstelik baron, La Raspeliere'den neredeyse hiç ayrılmıyor, şatonun kadrolu rahibi rolünü oynuyor, bazen (Morel'in iki günlük izinlerinde) iki gece üst üste yatıya kaldığı oluyordu. Bu durumda Mme Verdurin onlara yan yana iki oda veriyor ve kendilerini rahatlatmak için, "Canınız müzik dinlemek isterse, hiç çekinmeyin, duvarlar kale duvarı gibidir, sizin katta kalan kimse yok, ayrıca kocamın uykusu çok ağırdır," diyordu. Şatoda kaldığı günlerde, M. de Charlus, prensesten nöbeti devralarak yeni misafirleri karşılamaya istasyona gidiyor, Mme Verdurin'in istasyona gelmeyişine mazeret olarak öyle bir hastalık tablosu çiziyordu ki, davetliler kapıdan içeri bir cenaze törenine yakışır yüz ifadeleriyle girip Patroniçe'yi zinde, ayakta, dekolte bir elbiseyle karşılarında bulunca, hayretle çığlık atıyorlardı.

M. de Charlus geçici olarak Mme Verdurin için müritlerin en sadığı, ikinci bir Prenses Şerbatof olmuştu. Yalnız Mme Verdurin, baronun sosyetedeki konumunu, prensesinkinden daha şüpheli buluyordu, çünkü prensesin küçük yuva dışında hiçbir çevreyle ilişki kurmamasının nedenini, başkalarını küçümseyip Mme Verdurin'in salonunu tercih etmesi zannediyordu. Görüşemedikleri herkesi sıkıcı diye damgalayan Verdurin'lerin kendileri bu kandırmacada o kadar ustaydılar ki, Patroniçe'nin prensesi, şık sosyeteden nefret eden, kararlı bir insan olarak görmesi, inanılmaz bir şeydi. Ama bu konuda hiçbir şüphesi yoktu ve prensesin de sıkıcı insanlarla, entelektüelliğe olan düşkünlüğünden ötürü, gerçekten görüşmek istemediğine kaniydi. Öte yandan, Verdurin'lerin gözünde, sıkıcı insanların sayısı gitgide azalmaktaydı. Sayfiye hayatındaki tanışmalar, Paris'te olsa beklenebilecek, geleceğe yönelik sonuçları taşımıyordu. Balbec'e yanlarında eşleri olmadan gelmeleri her şeyi kolaylaştıran seçkin erkekler, La Raspeliere'i ziyaret etmeye hevesli oluyor,

sıkıcı insanlar çok sevimli bulunuyordu. Aynı şey Guermantes Prensi için de geçerli oldu; prensesin olmayışı, prensin "bekâr erkek" sıfatıyla Verdurin'lere gitmesi için yeterli bir sebep olmazdı, ama Dreyfus taraftarlığı onu bir mıknatıs gibi çektiğinden, maalesef Patroniçe'nin dışarıda olduğu bir gün, La Raspeliere'in yokuşlarını tereddütsüz tırmandı. Mme Verdurin, prensle M. de Charlus'ün aynı sosyete çevresine mensup olduklarından pek emin değildi. Gerçi baron, Guermantes Dükü'yle kardeş olduklarını söylemişti, ama bu bir maceracının yalanından ibaret olabilirdi. Baron ne kadar seçkin, Verdurin'lere karşı ne kadar hoş ve "sadık" davranmış olursa olsun, Patroniçe onu Guermantes Prensi'yle birlikte davet etmek konusunda tedirgindi. Ski'yle Brichot'ya akıl danıştı: "Baronla Guermantes Prensi bir arada olabilir mi acaba?" - "Doğrusunu isterseniz hanımefendi, ikisinden birisi için sorsanız cevap verebilirdim..." - "İkisinden biri beni niye ilgilendirsin canım?" dedi Mme Verdurin sinirlenerek. "Ben size birlikte olur mu diye soruyorum." - "Ah hanımefendi, böyle şeyler hiç belli olmaz ki." Mme Verdurin'in sözlerinde hiçbir art niyet gizli değildi. Baronun yaşayış biçimi konusunda şüphesi yoktu, ama bu sözleri söylerken aklından bu hiç geçmiyor, sadece prensle M. de Charlus'ün birlikte davet edilmelerinin uygun olup olmayacağını düşünüyordu. Bu beylik, "küçük sanatçı kabileleri"nin benimsediği ifadeleri kullanırken, herhangi bir kötü niyet taşımıyordu. M. de Guermantes'la gösteriş yapabilmek için, öğle yemeği davetinin ertesi günü, prensi, yöre denizcilerinin gemilerle manevra gösterisi yapacakları bir hayır derneği şenliğine götürmek istiyordu. Ama her şeyle birden ilgilenmeye vakti olmadığından, görevlerini en sadık müridi olan barona devretti. "Anlıyorsunuz değil mi, adamların kalıp gibi hareketsiz durmamaları, oradan oraya koşuşturmaları lazım, bütün o hazırlıklar görülmeli; ben özel terimlerini bilmiyorum. Ama siz Balbec-Sahil limanına sık sık gidiyorsunuz nasılsa, bir prova yaptırmak sizin için zahmet olmaz. Siz genç denizcileri idare etmeyi benden iyi becerirsiniz M. de Charlus. Aslında M. de Guermantes için aşırı zahmete katlanıyoruz. Belki de geri zekâlı bir Jockey Kulübü üyesidir. Aman Tanrım! Jockey Kulübü hakkında kötü konuşuyorum, oysa yanlış hatırlamıyorsam siz de üyeydiniz. Ne o baron, cevap vermiyorsunuz, öyle misiniz? Bizimle birlikte gezintiye çıkmak istemez misiniz? Bakın bu kitap yeni geldi, ilginizi çekeceğini sanıyorum. Roujon'un bir kitabı. Adı güzel: Erkeklerin Arasında."

Ben kendi adıma, M. de Charlus'ün çoğunlukla Prenses Şerbatof'un yerini almasından memnundum, çünkü aynı anda hem önemsiz, hem de can alıcı bir nedenden ötürü, prensesle aram çok kötüydü. Bir gün, mahalli trende her zamanki gibi Prenses Şerbatof'u iltifatlara boğduğum sırada, Mme de Villeparisis'nin trene bindiğini gördüm. Lüksemburg Prensesi'ne birkaç haftalığına misafirliğe gelmişti, ama ben, Albertine'i her gün görmeye duyduğum, bağımlılık halindeki ihtiyaç yüzünden, markizle soylu ev sahibesinin çok sayıdaki davetlerine icabet etmemiştim. Büyükannemin arkadaşını görünce vicdan azabına kapıldım ve sırf görev bildiğimden, (Prenses Şerbatof'un yanından ayrılmadan) markizle uzun uzun sohbet ettim. Ayrıca, Mme de Villeparisis'nin, yol arkadaşımın kim olduğunu gayet iyi bildiği halde kendisiyle tanışmak istemediğinden de hiç haberim yoktu. Bir sonraki istasyonda, Mme de Villeparisis trenden indi, hatta ben inmesine yardım etmediğime pişman oldum ve sonra tekrar gidip prensesin yanına oturdum. Ama sanki bir anda yüz seksen derecelik –sosyal konumu pek sağlam olmayan, haklarında kötü dedikodular duyulmuş olmasından, küçümsendiklerinden şüphelenen insanlarda sık görülen– bir dönüş olmuştu. Revue des Deux Mondes'una gömülmüş olan Prenses Şerbatof, sorularıma yarım ağızla cevap veriyordu, sonunda benim yüzümden migreni tuttuğunu söyledi. Suçumun ne olduğunu katiyen anlayamıyordum. Prensese veda ettiğimde, yüzü her zamanki gibi bir tebessümle aydınlanmadı, başını hafifçe eğerek sert ve kuru bir selam verdi, elini bile uzatmadı ve o günden sonra da, bir daha benimle konuşmadı. Ama herhalde Verdurin'lerle –ne söylemiş olabileceğini bilemesem de– konuşmuş olmalı ki, kendilerine Prenses Şerbatof'a bir incelikte bulunmamın iyi olup olmayacağını sorduğumda, ikisi birden, derhal atıldılar: "Hayır! Hayır! Hayır! Kesinlikle hayır! İnceliklerden hiç hoşlanmaz!" Bunu, prensesle aramı açmak için yapmıyorlardı; prenses, iltifatlara karşı duyarsız, dünyevi gösterişten etkilenmeyen bir insan olduğuna kendilerini inandırmayı başarmıştı. Katı insanların, istenmeyen zayıf insanlar olmalarının ve sıradan insanın zayıflık zannettiği yumuşaklığa, sadece istenip istenmediklerine aldırmayan güçlü insanların sahip olmasının –doğal olarak istisnaları bulunan– bir insanlık kuralı olduğunu anlamak için, en dürüst, en taviz vermez, en yanına yaklaşılmaz siyaset adamını iktidara geldikten sonra; aynı siyasetçiyi, gözden düştüğünde, herhangi bir gazeteciden, pırıl pırıl bir sevdalı tebessümüyle, çekinerek, horgörülü bir selam dilenirken; (yeni hastalarının taş gibi bir adam olarak gördükleri) Cottard'ın nasıl yükselip

ayağa kalktığını görmüş olmak ve Prenses Şerbatof'un görünürdeki kibrinin, herkesçe kabul edilen snobizm düşmanlığının, hangi sevda küskünlüklerinden, hangi snobizm başarısızlıklarından kaynaklandığını bilmek gerekir.

Aslında, Prenses Şerbatof'u yargılarken katı davranmamam gerekir. Onunki, o kadar sık rastlanan bir durum ki! Bir gün, bir Guermantes'ın cenaze töreninde, yanımdaki seçkin beyefendi, ince uzun, yakışıklı bir adamı gösterdi bana. "Bütün Guermantes'lar arasında en tuhaf olanı budur. Dükün kardeşidir," dedi. İhtiyatsızca konuşup kendisine yanıldığını, Guermantes'larla hiçbir akrabalığı olmayan bu beyefendinin adının Fournier-Sarloveze olduğunu söyledim. Seçkin beyefendi bana sırtını döndü ve o günden sonra bir daha selam vermedi.

Fransız Enstitüsü üyesi, yüksek bir resmi mevki sahibi, Ski'yle tanışan önemli bir müzisyen, yeğeninin bulunduğu Harambouville'e geldiği sırada, Verdurin'lerin bir çarşamba davetine katıldı. M. de Charlus, Morel'in ricası üzerine ve bilhassa, Paris'e döndüğünde, Morel'in çaldığı özel konserlere, provalara dinleyici olarak katılabilmek için, akademisyenden izin alabilmek amacıyla, kendisine son derece nazik davrandı. Gururu okşanan ve zaten çok hoş bir insan olan akademisyen söz verdi ve sözünü de tuttu. Bu önemli (sadece kadınlara düşkün, hem de çok düşkün olan) şahsın barona karşı nezaketi, Morel'i, dışarıdan kimsenin giremediği resmi yerlerde görebilmesi için gösterdiği kolaylıklar, genç virtüozun kendini geliştirmesi, tanıtması için, büyük yankı uyandıracak tanıtım konserlerinde çalmak üzere eşit yetenekteki sanatçılar arasında onu seçmesi, M. de Charlus'ü çok duygulandırdı. Ama M. de Charlus'ün hayalinden bile geçirmediği bir şey vardı, o da, büyük sanatçıya iki misli minnet duyması gerektiği ya da ustanın iki misli suçlu olduğuydu, çünkü büyük müzisyen, genç kemancıyla soylu koruyucusu arasındaki ilişkiyi gayet iyi biliyordu. Bu ilişkiyi, kendi müziğinin tamamına ilham kaynağı olan, kadına duyulan aşk dışında bir aşkı anlayamadığından, duygudaşlıktan ötürü değil, ahlâki kayıtsızlık, mesleki kibarlık ve yardımseverlik, sosyete nezaketi ve snobizm güdüleriyle destekledi. Bu ilişkinin niteliğinden o kadar emindi ki, daha La Raspeliere'deki ilk akşam yemeğinde, Ski'ye, M. de Charlus'le Morel'den, adeta bir erkekle metresinden söz edercesine söz ederek, "Uzun süredir mi birlikteler?" diye sormuştu. Ama tam bir sosyete mensubuna yakışır şekilde, kendilerine hiçbir şey belli etmemişti; Morel'in arkadaşları arasında

bazı dedikodular çıkacak olsa, bunları bastırıp Morel'i, babacan bir tavırla, "Günümüzde herkes hakkında söyleniyor aynı şey," diyerek yatıştırmaya daima hazırdı; barona sürekli nezaket gösterilerinde bulunuyordu; M. de Charlus, onun bu tutumundan çok hoşlanıyor, ama doğal buluyordu, çünkü ünlü müzisyenin bu kadar ahlâksız veya bu kadar erdemli olabileceğini tahmin etmesi imkânsızdı. Zira kimse, M. de Charlus yokken söylenen sözleri, Morel'e ilişkin esprileri barona aktaracak kadar aşağılık değildi. Oysa bu basit durum, herkesin kınadığı, kimsenin savunmayacağı bir şey olan "dedikodu"nun bile, ister nesnesi kendimiz olduğundan bize iyice tatsız gelsin, ister üçüncü bir kişi hakkında bilmediğimiz bir şeyi öğrenmemize yol açsın, bir psikolojik değeri olduğunu göstermeye yeter. Dedikodu, zihnimizin, nesnelerin görüntüsünden ibaret olan yanıltıcı algısıyla oyalanmasına, aldatılmasına mani olur. Dış görünüşü idealist bir filozofun sihirli becerisiyle tersyüz edip, bize meselenin hiç tahmin edemeyeceğimiz bir yönünü gösteriverir. M. de Charlus'ün, sevecen bir akrabasının ağzından şu sözlerin döküldüğünü tahmin etmesine imkân var mıydı: "Meme'nin bana âşık olduğunu nasıl düşünebilirsin? Benim bir kadın olduğumu unutmuş gibisin!" Oysa bu sözleri söyleyen kadın, M. de Charlus'e gerçek ve derin bir sevgiyle bağlıydı. Şu halde, sevgilerine ve iyiliklerine baronun güvenmesi için bir neden olmayan Verdurin'lerin, onun yokluğunda söyledikleri sözlerin (kaldı ki, ileride göreceğimiz gibi sadece sözlerle de sınırlı değildiler), M. de Charlus'ün tahminlerinden, yani kendisi varken söylenenlerin basit bir yansımasından son derece farklı olmasında şaşılacak bir şey var mı? M. de Charlus arasıra hayalgücünü Verdurin'lerin kendisi hakkındaki fikirlerine yönelttiğinde, tek başına hayal kurduğu o küçük, düşünsel bölmeyi, kendisinin işitmiş olduğu, sevgi dolu sözler süslerdi sadece. Öyle sevecen, dostça, huzurlu bir ortamdı ki bu, M. de Charlus uykuya dalmadan önce bir an kaygılarından kurtulup dinlenmek üzere zihnindeki bu bölmeye girdiğinde, mutlaka dudaklarında bir tebessümle çıkardı oradan. Ama hepimiz için bu tür bölmeler, çifte bölmelerdir: Tek sandığımız bölmenin tam karşısında, genellikle görmediğimiz, gerçek bölme bulunur, bizim bildiğimiz bölmeyle simetrik olmakla birlikte, ondan çok farklıdır ve aralarında, görmeyi beklediğimiz hiçbir şeyi bulamayacağımız süslemeleri, hayalimizden geçmeyen bir düşmanlığın iğrenç simgeleriyle oluşturulmuşcasına korkutur bizi. M. de Charlus, bir dedikodu sayesinde, adeta hoşnutsuz esnafın veya kovulmuş hizmetkârların daire kapılarına çiziktirdiği müstehcen karalamalarla dolu

bir servis merdiveninden geçercesine, bu karşı bölmelerden birine girseydi, ne müthiş bir şaşkınlık geçirirdi! Ama bizler, kimi kuşların yön bulma duygusundan yoksun olduğumuz kadar, görünürlük kavramından, mesafe duygusundan da yoksunuzdur, aslında bizi hiçbir zaman düşünmeyen insanların menfaatçi ilgilerini çok yakınımızda zanneder, bu sırada başka bazı insanların bir tek bizi düşündüklerini aklımızdan bile geçirmeyiz. İşte M. de Charlus de, içinde yüzdüğü suların, üzerinde yansımalarını gördüğü akvaryum camının ötesinde de uzandığını zanneden, yanı başındaki loşluğun içinde, kendi hareketlerini gülerek izleyen seyirciyi veya baron için şimdilik uzaktaki, beklenmedik, meşum bir anda, içinde yaşamaktan hoşnut olduğu ortamdan kendisini acımasızca çıkarıp bir başkasına atıverecek olan kadiri mutlak balık yetiştiricisini (ki baron için bu, Paris'te Mme Verdurin olacaktı) göremeyen balık gibi, yanılgı içinde yaşamaktaydı. Halklar da, bireylerden oluştukları için, bu derin, inatçı ve şaşırtıcı körlüğün çok daha büyük, ama her kesimlerinde tıpatıp benzer örneklerini sunabilirler. Bu körlük, M. de Charlus'ün küçük kabilede anlamsız ustalıkta veya dinleyenleri bıyık altından güldüren cesarette sözler söylemesine sebep olmakla birlikte, henüz Balbec'te kendisi için ciddi sonuçlar doğurmuş değildi, daha sonra da doğurmayacaktı. Bir miktar albümin veya şeker ya da kalpte ritm bozukluğu, bunun farkına bile varmayan kişinin, normal hayatını sürdürmesini engellemez, oysa hekim, aynı şeyi felaket habercisi olarak görür. M. de Charlus'ün Morel'e olan –platonik olsun olmasın– düşkünlüğü, şimdilik, sadece baronun, Morel yokken onu çok yakışıklı bulduğunu hiç çekinmeden söylemesine yol açıyordu; sözlerinin tam bir masumiyet içinde algılanacağını düşünüyor, bu açıdan, mahkemede ifade vermesi istendiğinde, görünürde birer dezavantaj sayılabilecek, ama tam da bu nedenle, sahnede suçluyu canlandıran bir oyuncunun beylik itirazları kadar yapay ve bayağı olmayan ayrıntılara girmekten korkmayan, zeki bir adam gibi davranıyordu. M. de Charlus, aynı serbestlikle, yine Saint-Martin-du-Chene'le Doncieres-Ouest arasında –ya da dönüşte ters yönde– çok garip alışkanlıkları olduğu söylenen kişilerden söz etmekte bir sakınca görmüyor, hatta dinleyicileri karşısında ne kadar rahat olduğunu kendine kanıtlamak için, "Aslında niçin garip dediğimi de bilmiyorum, hiç de o kadar garip sayılmaz," diye ekliyordu. İpler kendi elinde olduğu ve dinleyicilerin, saflıklarından ya da terbiyelerinden ötürü elleri kolları bağlanmış, sessizce gülümsediklerini bildiği sürece, karşılarında gerçekten de rahattı.

M. de Charlus, Morel'in yakışıklılığına olan hayranlığından, sapıklık denilen şeyle hiç ilgisi yokmuş gibi söz etmediği zamanlarda, sanki kendisiyle hiç ilgisi yokmuş gibi bu sapıklıktan bahsediyordu. Hatta bazen adını koymaktan da çekinmiyordu. Elindeki Balzac'ın güzel cildine baktıktan sonra, kendisine İnsanlık Komedisinin en çok hangi bölümünü beğendiğini sorduğumda, düşüncesi bir sabit fikre yönelerek cevap verdi: "O kadar çok var ki, Tours Papazı ve Terk Edilmiş Kadın gibi küçük minyatürler, Sönmüş Hayaller dizisi gibi büyük freskler. Nasıl olur! Sönmüş Hayaller'i bilmiyor musunuz? Carlos Herrera'nın, üstü açık arabasıyla önünden geçtiği şatonun adını sorduğu an, müthiş güzeldir: Rastignac Şatosu'dur bu, bir zamanlar âşık olduğu delikanlının malikânesi. Bunun üzerine rahip de, Swann'ın esprili ifadesiyle, 'oğlancı yorumuyla Olympio'nun Hüznü' diye adlandırdığı bir tahayyüle dalar. Sonra, Lucien'in ölümü vardır! Kim olduğunu hatırlamadığım zevk sahibi bir adam, hayatta kendisini en çok hangi olayın üzdüğü sorulduğunda, şöyle cevap vermişti: 'Kibar Fahişelerin İhtişamı ve Sefaletinde, Lucien de Rubempre'nin ölümü.'" Brichot, "Geçen yıl karamsarlığın olduğu gibi, bu yıl da Balzac'ın çok moda olduğunu biliyorum," diye araya girdi. "Ama Balzac'a saygı hummasıyla yanan yürekleri üzme pahasına da olsa, Tanrı şahidimdir, edebiyat jandarmalığı rolüne soyunmadan, dilbilgisi yanlışları konusunda zabıt tutmadan, şunu itiraf etmek isterim ki, korkutucu, anlamsız karalamalarını bence aşırı derecede övdüğünüz, bu lafı bol doğaçlama ustası, bana her zaman yeterince titiz olmayan bir kâtip gibi gelmiştir. Sayın baron, sözünü ettiğiniz Sönmüş Hayaller'i okurken, bir tilmiz şevkine ulaşabilmek için kafa patlattım, ama bütün açık kalpliliğimle itiraf etmeliyim ki, ikili, üçlü saçmalıklar halinde (Mutlu Esther, Kötü Yolların Sonu, Aşk İhtiyarlara Kaça Mal Olur) yayımlanan bu dokunaklı tefrika romanlar, bende daima, açıklanması imkânsız bir iltimasla eğreti bir şaheser konumuna getirilen Rocambole'un serüvenleriyle aynı izlenimi yaratmıştır." - "Hayatı tanımadığınız için böyle söylüyorsunuz," dedi baron, çifte öfkeyle, çünkü Brichot'nun, sanatsal argümanlarını da, diğer argümanlarını da anlamayacağını seziyordu. "Anladığım kadarıyla, benim, Üstat François Rabelais'nin ifadelerini kullanacak olursak, pek Sorbonneyaşar ve Sorbonnebiçimli olduğumu söylemek istiyorsunuz," diye cevap verdi Brichot. "Oysa ben de, arkadaşlarım gibi, bir kitabın samimi, hayattan alınmış izlenimi yaratmasını isterim..." Doktor Cottard, "Rabelais'nin çeyrek saati,"[55] diye araya girdiğinde, artık tavrı şüphe dolu değil, esprili

ve güvenliydi. Brichot sözüne devam etti: "Ben, Abbaye-aux-Bois kuralına uyarak, yapmacık ustası, saygıdeğer Chateaubriand Vikontu'nun izinde, hümanistlerin katı çerçevesinden çıkmadan edebiyat andı içen çömezlerden değilimdir. Sayın Chateaubriand Vikontu..." - "Elmalı şatobriyan mı?" diye sözünü kesti Doktor Cottard. "... cemaatin başkanıdır," diye devam etti Brichot, doktorun esprisini karşılıksız bırakarak; Brichot'nun sözleri karşısında telaşlanan doktor ise, endişeyle M. de Charlus'e baktı. Cottard'a, Brichot münasebetsizlik etmiş gibi gelmiş, doktorun kelime oyunu ise, Prenses Şerbatof'un dudaklarına anlamlı bir tebessüm kondurmuştu. "Sayın profesör sayesinde, kusursuz şüphecinin keskin ironi hakkı daima korunmuş olur," dedi kibarca, doktorun "espri"sini fark ettiğini göstermek için. "Bilge kişi, şüpheci olmak zorundadır," diye cevap verdi doktor.

"Bildiğim nedir? *Gnothi seauton*[56] derdi Sokrates. Çok doğru, her konuda aşırılık, kusurdur. Ama Sokrates'in adının, sırf bu sayede günümüze gelebildiğini düşündükçe, şaşırıp kalıyorum. Bu felsefe neler içeriyor? Netice itibariyle, pek az şey. Charcot'nun ve başkalarının, çok daha parlak, en azından, genel felç sendromu olarak gözbebeği refleksinin ortadan kalkması gibi somut bir temele dayanan incelemeler yaptıkları halde neredeyse unutulduklarını düşünüyorum da! Sonuç olarak, Sokrates'in olağanüstü bir yanı yok. Bunlar, yapacak hiçbir işi olmayan, bütün günlerini gezinip tartışarak geçiren insanlardı. Tıpkı Isa gibi: Birbirinizi sevin, tamam çok güzel." - "Hayatım..." diye yalvardı Mme Cottard. "Karım doğal olarak itiraz ediyor, kadınların hepsi sinir hastasıdır." - "Ama sevgili doktor, ben sinir hastası değilim," diye mırıldandı Mme Cottard. "Sinir hastası olmaz olur mu? Oğlu hastalandığında, uykusuzluk belirtilerinin tamamını gösterir. Her neyse, yine de Sokrates'in ve diğerlerinin, üstün bir kültür için, sunum yapma yeteneğini geliştirmek için gerekli olduklarını kabul ediyorum. Ben ilk derste öğrencilerime daima gnothi seauton'u söylerim. Üstat Bouchard bunu duyduğunda, beni tebrik etmişti." - "Ben üslupçuluktan yana değilim, şiirde zengin kafiye peşine de düşmem," dedi Brichot. "Bununla birlikte, –insanlıktan uzak– İnsanlık Komedisi, yüce ve acımasız Ovidius'un dediği gibi, sanatın öze ağır bastığı sanat eserlerinin tam tersidir. Rene'nin, hoşgörüsüz bir papazlığın görevlerini mükemmelen yerine getirdiği Valleeaux-Loups'yla, mübaşir yardımcılarının soluk aldırmadığı, gayretli zırvalar havarisi Honore de Balzac'ın, Polonyalı bir kadın uğruna, durmadan imla yanlışlarıyla dolu, kötü yazılar yazdığı Jardies'den eşit uzaklıktaki, Meudon kilisesine veya Ferney keşiş kulübesine varan bir orta yolu tercih

etmek de mümkündür." - "Chateaubriand söylediğinizden çok daha canlıdır ve Balzac da her şeye rağmen büyük bir yazardır," dedi M. de Charlus, Swann'ın zevki fazlasıyla içine işlemiş olduğundan, ister istemez Brichot'ya sinirlenerek; "ayrıca Balzac, herkesin habersiz olduğu, veya sırf kınamak için incelediği tutkuları bile yaşamıştır. Ölümsüz Sönmüş Hayaller bir yana, Sarrazine, Altın Gözlü Kız, Çöldeki Tutku, hatta epeyce bilmecemsi Sahte Sevgili, sözlerimi destekleyen eserlerdir. Balzac'ın bu 'doğadışı' yanından Swann'a söz ettiğimde, 'Taine'le aynı fikirdesiniz,' demişti bana. Ben M. Taine'le tanışma şerefine nail olmamıştım," diye ekledi M. de Charlus (sosyete mensuplarının, sanki büyük bir yazarı Monsieur diye damgalamakla ona bir şeref bahşetmek, belki de araya bir mesafe koymak ve kendisini tanımadıklarını iyice vurgulamak istermişçesine hiç ihmal etmedikleri, sinir bozucu ve anlamsız Monsieur deme alışkanlığıyla), "kendisini tanımamakla birlikte, onunla aynı fikirde olmayı büyük bir şeref saydım." M. de Charlus, bu gülünç sosyete alışkanlıklarına rağmen, aslında çok zeki bir insandı ve geçmişteki bir evlilik, ailesiyle Balzac'ın ailesi arasında bir hısımlık doğurmuş olsa, buna muhtemelen (en az Balzac kadar) memnun olur, ama hayran olunacak bir tevazu örneğiymiş gibi gururlanmaktan da kendini alamazdı.

Bazen, Saint-Martin-du-Chene'den bir sonraki istasyonda, trene gençler binerdi. M. de Charlus onlara bakmaktan kendini alamazdı, ama kendilerine gösterdiği ilgiyi kısa kestiği ve belli etmemeye çalıştığı için, bu ilginin ardında sanki aslından daha da özel bir sır saklanıyormuş izlenimi uyandırırdı; adeta bu gençleri tanır, fedakârlık yapmayı kabul edip bize dönmeden önce de, bunu belli eder gibiydi; bu tavrı, aileleri kavgalı olduğu için arkadaşlarıyla selamlaşması yasaklanmış olan çocukların, onlarla karşılaştıklarında, tekrar dadılarının sultası altına girmeden önce, kendilerini tutamayıp başlarını kaldırmalarını hatırlatırdı.

M. de Charlus'ün, Balzac'ın Kibar Fahişelerin İhtişamı ve Sefaletinden söz ederken, Olympio'nun Hüznü'yle ilgili anıştırmasında kullandığı kelimenin ardından, Ski, Brichot ve Cottard, dudaklarında belki bir alaydan çok, bir yemek davetinde Dreyfus'ü kendi davası hakkında veya imparatoriçeyi saltanatı hakkında konuşturmayı başarmış kimselerin tatmininin ifadesi olan bir tebessümle bakışmışlardı. Bu konuda kendisini biraz sıkıştırmaya niyetliydiler, ama Morel'in bineceği istasyon olan Doncieres'e gelmiştik. M. de Charlus, Morel'in yanında konuşmalarını

titizlikle denetliyordu; Ski sözü tekrar Carlos Herrera'nın Lucien de Rubempre'ye olan aşkına getirmek isteyince, baron hoşnutsuz, esrarengiz ve nihayet (sözünün dinlenmediğini görüp) kızının yanında uygunsuz laflar edilen bir babanın sert ve yargılayıcı tavrına büründü. Ski'nin konuyu sürdürmekte inat etmesi üzerine, M. de Charlus, gözleri yuvalarından uğrayarak, sesini yükselterek, Mme Cottard ve Prenses Şerbatof'la sohbete dalmış, bizi duyması imkânsız olan Albertine'i işaret ederek, terbiyesiz kimselere ders vermek isteyen biri gibi, imalı ve anlamlı bir tonda, "Artık bu genç kızı ilgilendirebilecek konulara geçmenin zamanı geldi sanırım," dedi. Ama onun gözünde genç kızın Albertine değil, Morel olduğunu anladım; zaten daha sonra kendisi de, Morel'in yanında bu tür konuşmalar yapmamamızı rica ederken kullandığı ifadelerle, yorumumun doğruluğunu kanıtladı. Bana genç kemancıdan söz ederken, "Biliyor musunuz," dedi, "hiç de zannedebileceğiniz türden biri değil, çok namuslu, ağırbaşlılığından ve ciddiyetinden hiçbir şey kaybetmemiş bir çocuk." Bu sözlerden, M. de Charlus'ün nazarında, genç erkekler için eşcinselliğin, kadınlar için fahişelik kadar büyük bir tehlike olduğu anlaşılıyordu, Morel'in "ciddiyet"inden söz ettiğinde, bu kelimeyi, bir işçi kız için kullanıldığında taşıdığı anlamda kullanıyordu. Bunun üzerine Brichot, konuyu değiştirmek için, Incarville'de daha uzun süre kalıp kalmayacağımı sordu bana. Kendisine Incarville' de değil, Balbec'te kaldığımı defalarca söylediğim halde, hep aynı hatayı tekrarlıyordu, çünkü sahilin bu kesimini o, Incarville veya Balbec-Incarville diye adlandırıyordu. Bazı insanlar, bizimle aynı şeyden söz ederken biraz farklı bir isim kullanırlar. Saint-Germain muhitinden bir hanım, Guermantes Düşesi'ni kast ederek, son zamanlarda Zenaîde'i ya da Oriane-Zenaîde'i görüp görmediğimi sorardı bana daima; ilk anda sorusunu anlayamazdım. Muhtemelen bir dönemde, Mme de Guermantes'ın Oriane adlı bir akrabası olduğundan, ikisini karıştırmamak için, düşese Oriane-Zenaîde deniyordu. Belki benzer biçimde, eskiden sadece Incarville'de tren istasyonu vardı ve oradan Balbec'e arabayla gidiliyordu. "Neden söz ediyordunuz?" dedi Albertine, M. de Charlus'ün birden benimsediği ciddi aile babası tonuna şaşırarak. "Balzac'tan," dedi baron aceleyle, "tesadüf bu ya, siz de bu akşam Cadignan Prensesi'nin tuvaletini giymişsiniz, akşam yemeğindeki ilk tuvaletini değil de, ikincisini." Bu rastlantıyı, Albertine'in tuvaletlerini seçerken, onun Elstir sayesinde edindiği zevkten esinlenmeme borçluyduk; Elstir, bir Fransız yumuşaklığıyla, gevşekliğiyle birleşmiş olmasa, İngiliz sadeliği

denilebilecek tarzı çok beğenirdi. Tercih ettiği elbiseler, çoğunlukla, Diane de Cadignan'ınki gibi, gri tonlarının uyumlu bir bileşimini sergilerdi. Albertine'in tuvaletlerinin gerçek değerini takdir edebilecek yegâne insan M. de Charlus'tü; baronun bakışları, bu kıyafetlerin farklılığını, değerini hemen keşfederdi; iki kumaşın adını asla karıştırmaz, üstelik imalatçısını da tanırdı. Yalnız –kadınlarda– Elstir'e göre biraz daha fazla görkem ve renkten hoşlanırdı. Albertine de bu nedenle o akşam bana yarı gülümser, yarı endişeli bir bakış yönelterek minik, pembe kedi burnunu kırıştırdı. Gerçekten de, gri krepdöşin eteğinin üzerinde gri Cheviot yünlüsünden kruvaze ceketiyle, Albertine tamamen grilere bürünmüş izlenimi veriyordu. Ama ceketini giyip çıkarırken kabarık kollarını düzeltmek gerektiğinden, kendisine yardım etmem için işaret etti ve ceketini çıkardığında görünen pembe, uçuk mavi, yeşil ve güvercin boynu renklerindeki tatlı ekoseli kollarıyla, sanki gri bir gökyüzünde bir gökkuşağı belirmiş gibi oldu. Bunun M. de Charlus'ün hoşuna gidip gitmeyeceğini merak ediyordu. "Oo!" diye haykırdı baron hayranlıkla. "İşte bir renk demeti, bir renk prizması. Sizi candan tebrik ederim." - "Tebriklerin hepsi beyefendinin hakkı," dedi Albertine kibarca, çünkü benim hediyelerimi herkese göstermekten hoşlanırdı. "Renkten korkan kadınlar, giyinmeyi bilmeyen kadınlardır," diye devam etti M. de Charlus. "İnsan bayağılaşmadan göz alıcı, silikleşmeden yumuşak olabilir. Ayrıca siz, Mme de Cadignan gibi hayattan kopuk görünmek isteği içinde değilsiniz; o, gri tuvaletiyle d'Arthez'ye bu fikri aşılamak istiyordu." Elbiselerin sessiz lisanıyla ilgilenen Albertine, M. de Charlus'e Cadignan Prensesi'yle ilgili sorular sordu. "Ah! Harika bir romandır," dedi baron, hulyalı bir tavırla. "Diane de Cadignan'la Mme d'Espard'ın gezindikleri o küçük bahçeyi bilirim. Kuzinlerimden birinin bahçesidir." - "Bu kuzinin bahçesi meseleleri de," diye fısıldadı Brichot Cottard'a, "soyağacı da, saygıdeğer baron için çok önemli olabilir. Ama o bahçede dolaşma imtiyazına sahip olmayan, söz konusu hanımefendiyi tanımayan ve soyluluk unvanı da olmayan bizler için ilginç bir yanı olabilir mi bütün bunların?" Bir elbiseyle, bir bahçeyle, adeta birer sanat eseriymişçesine ilgilenilebileceği ve M. de Charlus'ün, Mme de Cadignan'ın yürüdüğü ağaçlı yolları, Balzac'ın romanındaki halleriyle kafasında canlandırdığı, Brichot'nun aklından bile geçmiyordu. Baron sözüne devam etti: "Siz de tanıyorsunuz kendisini," dedi bana, kuzinini kast ederek ve benimle, küçük kabilede sürgün, M. de Charlus'ün muhitinden olmasa da bu muhite girip çıkan biri sıfatıyla konuşarak gönlümü okşamak için. "En

azından Mme de Villeparisis'nin evinde görmüş olmalısınız." - "Baucreux Şatosu'nun sahibi olan Villeparisis Markizi mi?" diye sordu Brichot, büyülenmiş bir tavırla. "Evet, tanır mısınız kendisini?" dedi M. de Charlus sertçe. "Katiyen," dedi Brichot, "ama meslektaşımız Norpois, her yıl tatilinin bir bölümünü Baucreux'de geçirir. Kendisine o adrese mektup yazmıştım." Morel'in ilgileneceğini düşünerek, M. de Norpois'nın, babamın arkadaşı olduğunu söyledim. Ama Morel'in yüzünde, sözlerimi işittiğini belirten en ufak bir hareket olmadı; çünkü annemle babamı pek önemsiz, babasının, oda hizmetkârı olarak yanında çalıştığı büyükamcamla katiyen karşılaştırılamayacak insanlar olarak görüyordu, ayrıca, ailenin diğer üyelerinin tersine, şatafattan hoşlanan büyükamcam, hizmetkârlarının hafızasında göz kamaştırıcı anılar bırakmıştı. "Duyduğuma göre, Mme de Villeparisis çok seçkin bir hanımmış, ama diğer meslektaşlarım gibi ben de, kendim değerlendirme fırsatını hiç elde etmedim. Aslında Enstitü'de son derece nazik ve gönül okşayıcı olan Norpois, hiçbirimizi markize takdim etmedi. Bildiğim kadarıyla aramızda markizin evine kabul edilen, bir tek eski bir aile ahbabı olan dostumuz Thureau-Dangin var, bir de markizin, çok ilgisini çeken bir incelemesi nedeniyle tanışmak istediği Gaston Boissier.

Boissier markizin evine akşam yemeğine gitmiş ve büyülenmişti. Fakat Mme Boissier davet edilmemişti." Bu isimleri duyan Morel, şefkatle gülümsedi. "Ah! Thureau-Dangin," dedi bana, Norpois Markisi'yle babam karşısında ne kadar kayıtsız kaldıysa, bu sefer o kadar ilgilenerek. "Thureau-Dangin'le amcanızın içtikleri su ayrı gitmezdi. Bir hanım, Akademi'nin bir daveti için iyi bir yer isteyecek olsa, amcanız, 'Thureau-Dangin'e yazarım,' derdi. Doğal olarak, bilet hemen gönderilirdi, çünkü tahmin edebileceğiniz gibi, M. Thureau-Dangin, amcanızın bir ricasını geri çevirmeye cesaret edemezdi, amcanızın ilk fırsatta öcünü alacağını bilirdi. Boissier adını duymak da benim için çok hoş, büyükamcanız, yılbaşı öncesinde, hanımlar için bütün alışverişini oradan yaptırırdı. Alışverişi yapmakla görevli kişiyi tanıdığım için biliyorum bunu." Bu kişiyi çok iyi tanıyordu üstelik, çünkü babasıydı. Morel'in, amcamın hatırasına yaptığı bu sevgi dolu anıştırmaların bazıları, sadece büyükannemin hastalığı nedeniyle taşındığımız Guermantes Konağı'nda sürekli oturmayı düşünmeyişimizle ilgiliydi. Arasıra, taşınma ihtimalinden söz ediliyordu. Charles Morel'in bana bu konudaki tavsiyelerinin anlaşılabilmesi için, büyükamcamın Malesherbes Bulvarı no. 40-A'da oturduğunun bilinmesi gerekiyor.

Dolayısıyla, benim, pembeli hanım hikâyesini anlatıp annemle babamın Adolphe Amcamla küsmesine sebep olduğum o meşum güne kadar, amcamın evine sık sık gittiğimizden, ailede "amcanızın evi" yerine "40-A" denirdi. Annemin kuzinleri, ağız alışkanlığıyla, "Aa, pazar günü davet edemeyeceğiz sizi, akşam yemeğini 40-A'da yiyorsunuz," derlerdi. Bir akraba ziyaretine gidecek olsam, amcam, ziyaretlere kendisiyle başlamadığıma gücenmesin diye, önce "40-A'ya" gitmem tembih edilirdi. Amcam apartmanın sahibiydi ve doğruyu söylemek gerekirse, kiracı seçiminde kılı kırk yarardı; bütün kiracılar arkadaşıydı ya da sonradan arkadaşı olurlardı. Albay Vatry Baronu, tamirat yaptırmayı kolaylaştırmak için, her gün puro içmeye, amcama uğrardı. Araba kapısı daima kapalı dururdu. Amcam, pencerenin birinde bir çamaşır, bir halı görecek olsa, öfkeyle girip şimdiki polis memurlarından daha büyük süratle çamaşırı veya halıyı kaldırtırdı. Yine de, apartmanın, kendine ayırdığı iki katı ve ahırları dışındaki bölümlerini kiraya verirdi. Buna rağmen, apartmanın bakımlılığını methetmenin büyükamcamın hoşuna gittiğini bilerek, herkes, sanki amcamdan başka oturan yokmuş gibi, "küçük konağın" konforunu över, o da sesini çıkarmaz, gerekli düzeltmeyi yapmazdı. "Küçük konağın" konforlu olduğu kuşku götürmezdi (amcam her yeni icadı konakta bulundururdu). Ama olağanüstü bir yanı da yoktu. Ne var ki amcam, evinden, sahte bir tevazuyla, "bizim küçük fakirhane" diye söz etmekle birlikte, Paris'te konfor, lüks ve cazibe bakımından küçük konakla yarışabilecek bir yer olmadığına kaniydi, en azından oda hizmetkârına, onun karısına, arabacıya ve aşçıya bu fikri aşılamıştı. Charles Morel bu inanç içinde yetişmişti. İnancı daha sonra da sarsılmamıştı. Bu nedenle, benimle sohbet etmediği günlerde bile, trende birisine taşınma ihtimalimizden söz edecek olsam, derhal gülümser ve bilgiççe bir tavırla göz kırparak, "Ah! Size 40-A tarzında bir yer gerek!" derdi. "Öyle bir yerde rahat edersiniz! Amcanız bu işlerden anlardı. Koca Paris'te 40-A'ya denk bir yer olmadığından eminim."

M. de Charlus'ün, Cadignan Prensesi'nden söz ederken büründüğü hüzünlü tavırdan, bu öykünün kendisine sadece herhangi bir kuzininin küçük bahçesini hatırlatmadığını anlamıştım. Baron, derin bir tahayyüle daldı ve kendi kendine konuşur gibi, "Cadignan Prensesinin Sırları!" diye haykırdı. "Ne büyük bir şaheserdir! Sevdiği erkeğin her şeyi öğrenmesinden korkan Diane'ın kötü şöhreti ne kadar derin ve acıdır! Hiç öyle görünmediği halde ebedi ve genel bir doğruyu ortaya koyar, o ne ileri görüşlülüktür!" M.

de Charlus bu sözleri söylerken hüzünlüydü, ama bu hüzünde bir büyü de bulur gibiydi. Şüphesiz, yaşayışının ne ölçüde bilindiğinden emin olamayan M. de Charlus, bir süredir, Paris'e dönüp ortalıkta Morel'le birlikte görülmeye başlayınca, Morel'in ailesinin müdahale edip mutluluğunu bozabileceğinden korkmaya başlamıştı. Bu ihtimal, o âna kadar muhtemelen kendisine son derece tatsız ve üzücü bir şey olarak görünmüştü. Ama baronun sanatçı yönü çok kuvvetliydi. Birkaç dakikadır durumunu Balzac'ın tasvir ettiği durumla karıştırdığından, bir bakıma öyküye sığınıyor ve belki de kendisini tehdit eden, en azından korkutan felaketlere karşı, kendi kaygısında, Swann'ın ve Saint-Loup'nun "son derece Balzacvari" diye tanımlayacağı bir teselli buluyordu. M. de Charlus, alışkanlık haline getirdiği ve daha önce de çeşitli örneklerini sunduğu zihinsel aktarım sayesinde, Cadignan Prensesi'yle kolaylıkla özdeşleşebilmişti. Zaten bu zihinsel işlem sayesinde, sırf sevilen kadının yerine bir delikanlının konması, sıradan bir ilişkinin etrafında örülen toplumsal engeller zincirinin, derhal delikanlının çevresinde oluşmasına yetiyordu. Herhangi bir nedenle takvimde veya saatlerde kesin bir değişiklik yapılsa, yıl birkaç hafta geç başlatılsa veya gece yarısı on beş dakika önceye alınsa, günler yine yirmi dört saat, aylar da otuz gün olacağından, zamanın akışında bir değişiklik olmayacaktır. Her şey değiştirilse de hiçbir karışıklık olmaz, çünkü rakamlar arasındaki ilişki hep aynıdır. "Orta Avrupa saatinin" veya Doğu takvimlerinin benimsendiği hayatlar için de aynı şey söz konusudur. Bir kadın oyuncuyu metres olarak tutmaktan duyulan gururun bile, bu ilişkide bir payı var gibiydi. M. de Charlus, daha ilk günden, Morel'in kimliğini araştırıp mütevazı bir ailenin evladı olduğunu öğrenmişti elbette, ama âşık olduğumuz bir kibar fahişe, anne babasının yoksulluğu yüzünden gözümüzdeki itibarını kaybetmez. Buna karşılık, mektupla bilgi aldığı tanınmış müzisyenler, –Swann'ı Odette'e takdim ettiklerinde Odette'i olduğundan daha elde edilmesi zor ve peşinde koşulan bir kadın olarak tasvir eden dostları gibi bir çıkar bile gütmeden– sırf yeni bir müzisyeni göklere çıkaran ünlülerin sıradanlığıyla, barona, "Oo! Büyük bir yetenek, ne kadar genç olduğu düşünülürse, parlak bir şöhreti var, uzmanların takdirini topluyor, istikbal vaat ediyor," diye cevap vermişlerdi. Ayrıca, eşcinsellikten habersiz kimselerin erkek güzelliğinden bahsetmeye olan düşkünlüğüyle eklemişlerdi: "Üstelik, çalarken seyretmesi çok hoş; konserde herkesten çok dikkati çekiyor; güzel saçları var, tavırları soylu; harika bir yüzü var, tam bir kemancı portresi

çiziyor." Bu yüzden de, zaten Morel'e karşı aşırı bir heyecan duyan M. de Charlus, ne kadar çok teklif aldığını kendisine bildirmeyi ihmal etmeyen kemancıyı yanında gezdirmekten, ona sık sık gelebileceği bir güvercin yuvası kurmaktan gurur duyuyordu. Geri kalan zamanlarda, Morel'in serbest olmasını istiyordu; M. de Charlus'ün, kendisine ne kadar pahalıya mal olursa olsun, Morel'in sürdürmesini istediği mesleği, bunu gerektiriyordu; baronun bu arzusunun nedeni, belki Guermantes'lara özgü bir biçimde, her insanın mutlaka bir şeyler yapması gerektiğini, insanın yeteneğiyle değer kazandığını, asaletle paranın, sadece bir değeri çoğaltan sıfırlar olduğunu düşünmesiydi, belki de aylak ve daima yanında olursa, Morel'in sıkılacağından korkmasıydı. Son olarak da, önemli konserlerde, kendi kendine, "Şu anda herkesin alkışladığı kişi, bu gece benim evimde olacak," deme zevkinden kendini mahrum etmek istemiyordu. Seçkinler âşık olduklarında, ne şekilde âşık olurlarsa olsunlar, daha önce gurur duydukları avantajları ortadan kaldıracak şeylerle gururlanırlar.

Morel, kendisine karşı bir kötü niyet beslemediğimi, M. de Charlus'e içtenlikle bağlı olduğumu ve öte yandan, ikisine karşı da fiziksel bakımdan tamamen kayıtsız kaldığımı anlayınca, sonunda, tarafınızdan arzulanmadığını, âşığının candan bir dostu olduğunuzu ve âşığıyla kendisi arasına nifak sokmaya kalkışmayacağınızı bilen bir yosmanın sıcak yakınlığını göstermeye başladı bana. Benimle, tıpatıp bir zamanlar Saint-Loup' nun metresi Rachel'in konuştuğu gibi konuşmakla kalmıyor, M. de Charlus'ün dediğine göre, benim hakkımda barona, Rachel'in Robert'e söylediklerinin aynısını söylüyordu. M. de Charlus de, tıpkı Robert'in, "Seni çok seviyor," dediği gibi, "Sizi çok seviyor," diyordu bana. Tıpkı yeğeninin, metresinin ricasını aktardığı gibi, dayısı da Morel'in ricasını aktararak sık sık akşam yemeğine davet ediyordu beni. Ayrıca baronla Morel arasında kopan kavgalar da, Robert'le Rachel'inkilerden aşağı kalmıyordu. Şüphesiz, Charlie (Morel) gittikten sonra, M. de Charlus onu öve öve bitiremiyor, gurur duyarak, kemancının kendisine çok iyi davrandığını söylüyordu tekrar tekrar. Oysa Charlie'nin, baronun arzulayacağı gibi daima mutlu ve itaatkâr değil, çoğu zaman, müritlerin yanında bile, öfkeli olduğu açıkça görülüyordu. Hatta daha sonraları, M. de Charlus'ü, Morel'in bu münasebetsizce davranışlarını bağışlamaya sevk eden zaafın sonucunda, Morel bu öfkesini gizlemeye bile çalışmaz, dahası, mahsus öfkelenmiş gibi yapar oldu. Asker arkadaşlarıyla birlikte seyahat eden Charlie'nin, bulundukları vagona binen M. de Charlus'ü omuz silkerek, ardından da

arkadaşlarına göz kırparak karşıladığını gördüğüm olmuştur. Ya da bu gelişe müthiş canı sıkılmışçasına, uyuyormuş gibi yapardı. Veya öksürmeye koyulur, arkadaşları güler, M. de Charlus'e benzeyen erkeklerin yapmacıklı konuşmasını alaylı alaylı taklit eder, Charlie'yi bir köşeye çekerler, sonunda genç kemancı, sanki zorla hareket ediyormuşçasına, bütün bu iğnelemelerle yüreği parçalanan M. de Charlus'ün yanına gelirdi. M. de Charlus'ün bu alaylara nasıl tahammül ettiğini anlamak mümkün değildi; ıstırabın bu her seferinde farklı olan şekilleri, M. de Charlus'ü yeniden mutluluk sorunuyla karşı karşıya getiriyor, onu yalnızca daha fazlasını değil, başka bir şeyi arzulamaya zorluyordu, çünkü bir önceki çözüm, korkunç bir anıyla kirlenmiş oluyordu. Buna rağmen, daha ileride bu olaylar çok üzücü olduysa da, kabul etmek gerekir ki, ilk zamanlar, Fransız halk adamı yanı, Morel'e çok hoş bir sadelik, açık yüreklilik, hatta menfaat gözetmeyişinden kaynaklanırmış gibi görünen, bağımsız bir vakar kazandırıyordu. Menfaat gözetmediği doğru değildi, ama seven kişi sürekli isteklerini tekrarlamak, sürekli bir adım ileriye gitmek zorunda olduğu halde, sevmeyen kişi için, aksine, düz bir çizgide, yalpalamadan, zarafetle ilerlemek kolay olduğundan, bu davranış, Morel için daha da olumlu bir puandı. Bu vakar, kalbi o kadar kapalı olan Morel'in, Champagne bazilikalarını süsleyen Neo-Helenik zarafetle yoğrulmuş, açık yüzünde görünen, ırkının sağladığı imtiyaz sayesinde mevcuttu. Sahte vakarına rağmen, çoğu zaman, beklemediği bir anda M. de Charlus'ü gördüğünde, küçük kabileden çekinir, kızarır, gözlerini yere indirirdi; baron, bu tepkide koca bir roman görerek hayran kalırdı. Oysa basit bir öfke ve utanç işaretiydi bu. Öfkesi arasıra kendini dışa vururdu, çünkü Morel'in tutumu genellikle sakin ve korkusuzca nazik olmakla birlikte, sık sık sabrı taşardı. Hatta bazen, baronun söylediği bir söz üzerine, Morel sert bir tonda, öyle küstah bir cevap yapıştırırdı ki, herkes şaşırıp kalırdı. M. de Charlus hüzünle başını eğer, hiçbir karşılık vermez ve evlatlarının üstüne titreyen bir babanın, çocuğunun soğuk, sert tavrının başkaları tarafından fark edilmediğine inanabilme yeteneğiyle, genç kemancıyı göklere çıkarmaya devam ederdi. M. de Charlus aslında hep bu kadar uysal değildi, ama bilhassa sosyete mensuplarıyla bir arada yaşamanın kazandırdığı tecrübeyle, doğuracağı tepkileri hesaplarken, doğuştan olmasa da eğitimle edinilmiş bayağılığı göz önünde bulundurduğu için, isyanları genellikle amacına ulaşmazdı. Oysa Morel'de, bu bayağılığın yerine, halka özgü, anlık bir kayıtsızlık eğilimiyle karşılaşıyordu. M. de Charlus, Morel için, konservatuarın ve konservatuardaki iyi şöhretinin (ama

daha ciddi olan bu sorun, şimdilik belirmemişti) söz konusu olduğu durumlarda, başka her şeyin ikinci plana düştüğünü anlayamıyordu ne yazık ki. Örneğin burjuvalar gurur yüzünden, büyük soylular da avantaj sağlayacaksa, kolaylıkla soyadlarını değiştirirler. Oysa genç kemancı için, Morel soyadıyla keman birinciliği ayrılmaz bir bütündü, dolayısıyla soyadını değiştirmesi imkânsızdı. M. de Charlus'ün arzusu, Morel'in her şeyini, soyadın bile kendisinden almasıydı. Morel'in adının, Charlus'e benzeyen Charles, görüştükleri yerin adının da Les Charmes olduğunu öğrenince, Morel'i, kulağa hoş gelen bir soyadının, sanatsal şöhrete büyük katkısı olduğu ve ikisinin randevu mekânına gizli bir anıştırma olan "Charmel" soyadın hiç tereddütsüz alması gerektiği konusunda ikna etmeye çalıştı. Morel omuz silkti. M. de Charlus, son bir argüman olarak, soyadı Charmel olan bir oda hizmetkârı olduğunu ekledi maalesef. Bu da Morel'in öfkeyle parlamasına yol açtı sadece. "Bir zamanlar, benim atalarım, kralın oda hizmetkârı, uşağı sıfatını taşımaktan gurur duyarlardı." - "Bir zamanlar da, benim atalarım, sizinkilerin boğazını kesmişti," diye cevap verdi Morel gururla. M. de Charlus, "Charmel"i kabul ettiremeyince, Morel'i evlat edinmeye ve sahip olduğu Guermantes ailesi unvanlarından birini ona vermeye razı olduğu halde, ileride görüleceği gibi, koşullar nedeniyle teklif edemediğinde, kemancının, Morel soyadma bağlı olan sanatsal şöhretini ve "sınıfta" yapılacak yorumları düşünerek, böyle bir teklifi zaten reddedeceği söylense, çok şaşırırdı. Morel, Bergere Sokağı'nı Saint-Germain'den bu kadar üstün görüyordu işte! M. de Charlus, şimdilik, Morel için PLUS ULTRA CAROL'S yazısı işlenmiş sembolik yüzükler yaptırmakla yetinmek zorunda kaldı. Şüphesiz, tanımadığı türden bir rakip karşısında M. de Charlus'ün taktik değiştirmesi gerekirdi. Ama bunu kim yapabilir ki? Ayrıca, M. de Charlus beceriksizce davranıyor idiyse, Morel de ondan aşağı kalmıyordu. İlişkilerine son veren olaydan da çok, Morel'i, en azından geçici olarak (kaldı ki daha sonra kalıcı da olacaktı) M. de Charlus'ün gözünden düşüren şey, Morel'in kusurlarının, sertlik karşısında dalkavukluk etmesine, iyiliğe küstahlıkla karşılık vermesine yol açan bayağılıkla sınırlı olmamasıydı. Doğasındaki bu bayağılığa paralel olarak, görgüsüzlüğünden kaynaklanan karmaşık bir nevrozu vardı ki, hatalı olduğu veya rahatsızlık verdiği her durumda ortaya çıkar, baronu yumuşatmak için bütün sevimliliğine, uysallığına ve neşesine ihtiyacı varken, karamsar ve hırçın olmasına, kendisiyle hemfikir olunmadığını bildiği konularda tartışmaya girişmesine, düşmanca bakış açısını, geçersiz argümanlarla ve bu

geçersizliği artıran keskin bir şiddetle savunmasına yol açardı. Çünkü argümanları süratle tükense de, yenilerini uydurur, böylece bütün cehaletini ve aptallığını gözler önüne sererdi. Kibar olduğu, hoşa gitmeye çalıştığı zamanlarda, cehaleti ve aptallığı pek belli olmazdı. Aksine karanlık bir ruh hali içindeyken, en çok bunlar su yüzüne çıkar, daha önce zararsızken, iğrenç hale gelirlerdi. Bunun üzerine M. de Charlus pes eder, bütün umudunu daha aydınlık bir yarına bağlar, baronun kendisini debdebe içinde yaşattığını unutan Morel ise, tepeden bakan bir merhametle dolu, alaylı bir tebessümle, "Hayatta kimseden bir şey kabul etmedim. Bu sayede en ufak bir teşekkür borçlu olduğum tek bir kişi bile yok," derdi.

Bu arada, M. de Charlus, sanki karşısında bir sosyete mensubu varmışçasına, gerçek veya sahte, ama yararı kalmamış öfke gösterilerinde bulunmaya devam ederdi. Bazı durumlarda bu öfkenin yararı oluyordu yine de. Örneğin, (bu ilk dönemden sonrasına rastlayan) bir gün, baron, Charlie ve ben, Verdurin'lerde öğle yemeğinden dönerken, öğle sonrasını ve akşamı genç kemancıyla birlikte, Doncieres'de geçireceklerini zanneden M. de Charlus, Morel'in trenden iner inmez, "Hayır, benim işim var," diyerek vedalaşmasıyla, öyle bir hayal kırıklığına uğradı ki, talihine boyun eğmeye çalıştıysa da, şaşkına dönmüş halde trenin önünde dururken, gözyaşlarının, kirpiklerindeki boyayı akıttığını gördüm. Öyle kederliydi ki, Albertine'le ben, günümüzün geri kalanını Doncieres'de geçirmeyi düşündüğümüzden, Albertine'in kulağına, M. de Charlus'ün, bilmem neden, üzgün göründüğünü, onu yalnız bırakmak istemediğimi söyledim. Albertine'ciğim, teklifimi seve seve kabul etti. Ben de M. de Charlus'e, kendisine biraz eşlik etmemi ister mi diye sordum. Baron teklifimi kabul etti, ama kuzinime rahatsızlık vermeye razı olmadı. Bunun üzerine, Albertine'e, sanki karımmış gibi usulca, "Sen tek başına dön, akşama görüşürüz," demekten, onun da, tıpkı karımmış gibi, istediğimi yapmama izin vererek, çok sevdiği M. de Charlus'ün bana ihtiyacı varsa, yardımına koşmamı tasvip etmesinden bir haz duydum (muhtemelen son kez duyuyordum bu hazzı, çünkü Albertine'den ayrılmaya kararlıydım). Baronla ikimiz, o, iri vücudu iki yana sallanarak, gözleri keşişler gibi yerde, ben de arkasında, bir cafe'ye gidip bira ısmarladık. M. de Charlus'ün endişe dolu bakışlarının, kafasındaki bir plana takılı olduğunu sezdim. Ansızın kâğıt ve mürekkep isteyip inanılmaz bir süratle yazmaya başladı. Art arda sayfalar doldurdukça, gözleri öfkeli bir tahayyülle ışıldıyordu. Sekiz sayfayı doldurduktan sonra, "Sizden çok büyük bir ricam olacak," dedi. "Bu mektubu kapattığım için kusura

bakmayın. Ama buna mecburum. Bir arabaya, hatta daha hızlı gitmek için, mümkünse bir otomobile binin. Morel üstünü değiştirmeye gitmişti, onu odasında bulacağınızdan eminim. Zavallı çocuk, bizden ayrılırken atıp tutuyordu, ama emin olun, şu anda o benden daha çok üzülüyordur. Kendisine bu mektubu verin, beni nerede gördüğünüzü sorarsa, Doncieres'de biraz vakit geçirdiğinizi (doğru da zaten), doğru olmasa da, Robert'i görmeye niyetli olduğunuzu, ama o arada beni, tanımadığınız biriyle gördüğünüzü, benim çok sinirli olduğumu, şahitlerin gönderilmesiyle ilgili bir şeyler konuşulduğunu (gerçekten de yarın bir düelloya katılacağım) söyleyin. Sakın onu görmek istediğimi söylemeyin, onu yanınızda getirmeye çalışmayın, ama kendisi gelmek isterse, engel de olmayın. Hadi yavrucuğum, onun iyiliği için yapıyorum bunu, büyük bir trajediyi önleyebilirsiniz. Siz oraya giderken ben de şahitlerime yazacağım. Sizin kuzininizle gezmenize engel oldum. Umarım bana kızmamıştır, hatta kızmadığına inanıyorum. Çünkü kuzininiz soylu bir ruha sahip, önemli bir olayı değerlendirebilecek bir insan olduğunu da biliyorum. Kendisine tarafımdan teşekkür edin. Ona bizzat minnet borçluyum, böyle olması da hoşuma gidiyor." M. de Charlus'e çok acımıştım, Charlie bu düelloyu engelleyebilirmiş gibi geliyordu bana; belki sebebi de kendisiydi, eğer öyleyse, koruyucusuna destek olacağı yerde, kayıtsızca çekip gitmiş olması öfkelendiriyordu beni. Morel'in kaldığı eve gidip de, etrafa neşe saçma ihtiyacıyla, şevkle, "Cumartesi akşamı, iş çıkışında!" diye şarkı söyleyen sesini tanıyınca, kızgınlığım iyice arttı. Morel'in şu anda üzüldüğüne inanılmasını isteyen ve muhtemelen kendisi inanan zavallı M. de Charlus bunu duysaydı! Charlie beni görünce sevincinden dans etmeye başladı. "Oo, aslanım (size böyle hitap ettiğim için kusura bakmayın, insan bu lanet olası askerlikte pis alışkanlıklar ediniyor) sizi görmek ne güzel! Bu akşam yapacak hiçbir şeyim yok. Ne olur birlikte geçirelim bu akşamı. İsterseniz burada kalırız, isterseniz sandal gezintisine çıkarız, müzik yaparız, benim için hiç fark etmez." Akşam yemeğini Balbec'te yemek zorunda olduğumu söyledim, onu da davet etmemi çok istediği belliydi, ama benim canım istemiyordu. "Peki ama, madem bu kadar aceleniz var, niye geldiniz?" - "Size M. de Charlus'ten bir mektup getirdim." Bu ismi duyunca bütün neşesi kaçtı, yüzü kasıldı. "Ne! Burada bile peşimi bırakmıyor! Dernek ben köleyim! Aslanım, bir ricam var. Mektubu açmayacağım. Beni bulamadığınızı söyleyin kendisine." - "Açsanız daha iyi olmaz mı? Ciddi bir şey olduğunu sanıyorum." - "Hayır, hayır, siz o ihtiyar tilkinin

yalanlarını, o iğrenç kurnazlıklarını bilmezsiniz. Gidip kendisini göreyim diye bir numara bu. Ben de gitmeyeceğim işte, bu gece kafamı dinlemek istiyorum." - "Ama yarın düellosu yok mu?" dedim Morel'e, haberdar olduğunu zannederek. "Düello mu?" dedi hayretler içinde. "Hiç haberim yok. Aslında umurumda da değil, iğrenç ihtiyar, canı istiyorsa gitsin gebersin. Durun bakayım, merak ettim, şu mektubu açayım yine de. Belki dönerim diye mektubu bıraktığınızı söylersiniz." Morel konuşurken, M. de Charlus'ün hediyesi olan, odanın her yanını dolduran enfes kitaplara bakıyordum şaşkınlık içinde. Morel, "Charlus Baronu'na aitim" ibaresini taşıyan kitapları, aidiyet işareti olarak kendisi açısından aşağılayıcı bulup reddettiği için, baron da, mutsuz âşıkların hoşlandığı duygusal ustalıkla, yine atalarından kalan, ama hüzünlü bir dostluğun gerekleri uyarınca ciltçiye sipariş edilen başka ibareler bulmuştu. Bazıları kısa ve güven doluydu, *"Spes mea"*[57] veya *"Exspectata non eludet"*[58] gibi; bazıları, sadece tevekkülle doluydu, "Bekleyeceğim," gibi; kimileri çapkındı: "Ustanın zevki"; kimileri, örneğin Simiane'lardan alınan, mavi kulelerle ve krallık simgesi zambaklarla bezeli, yeni bir anlamla yüklü *"Sustentant lilia turres,"*[59] iffeti tavsiye ediyordu; bazıları da, umutsuzluk içinde, yeryüzünde kendisini istemeyen kişiye gökyüzünde randevu veriyordu: *"Manet ultima caelo,"*[60] birisinde de, M. de Charlus, erişemediği üzüme koruk diyerek, elde edemediği şeyin zaten peşine de düşmemiş gibi yaparak, *"Non mortale quod opto,"*[61] diyordu. Ama bütün ibareleri görmeye vaktim olmadı.

Nasıl ki, M. de Charlus, bu mektubu kaleme alırken, kalemini oynatan ilham şeytanının pençeleri arasındaymış gibi görünüyorduysa, Morel de, bir leopar ve iki kırmızı gülle bezeli *"Atavis et armis"*[62] yazısının bulunduğu mührü açar açmaz, M. De Charlus'ün yazarkenki heyecanından aşağı kalmayan bir telaşla mektubu okumaya başladı, çalakalem karalanmış bu sayfaların üzerinde gözleri, baronun kalemi kadar hızlı koşuyordu. "Aman Tanrım!" diye haykırdı. "Bir bu eksikti! Peki nasıl bulacağım kendisini? Şimdi kimbilir nerededir?" Acele edersek, toparlanmak için bira içmeye gittiği cafe' de baronu belki yakalayabileceğimizi söyledim usulca. Evden çıkarken, temizlikçi kadına, "Dönüp dönmeyeceğimi bilmiyorum," dedi ve kendi kendine mırıldanarak, "Olayların nasıl gelişeceğine bağlı," diye ekledi. Birkaç dakika sonra, cafi'ye varmıştık. Beni gördüğü anda, M. de Charlus'ün halini fark ettim. Benim tek başıma dönmediğimi görünce,

tekrar nefes almaya başlamış, yeniden canlanmıştı adeta. O gece, Morel'siz yapamayacağını hissederek bir hikâye uydurmuş, alaydan iki subayın, genç kemancıyla ilişkili olarak kendisi hakkında söyledikleri çirkin sözlerin kulağına geldiğini ve subayları düelloya davet etmek için şahit göndereceğini söylemişti. Morel de bir rezalet kopacağını anlayıp alaydaki durumunun dayanılmaz olacağını düşünerek hemen koşmuştu. Tamamen yanılmış da sayılmazdı. Çünkü M. de Charlus, yalanını daha inanılır kılmak için, iki arkadaşına (biri Cottard'dı) mektup yazarak kendisine düello şahitliği yapmalarını rica etmişti. Morel gelmemiş olsa, hiç şüphe yok ki, M. de Charlus, bütün deliliğiyle, (üzüntüsünü öfkeye dönüştürmek amacıyla) şahitlerini rastgele bir subaya gönderecek, subayla düello yapmak onu rahatlatacaktı. Bu süre içinde, Fransa Hanedanı'ndan daha arı bir soydan geldiğini hatırlayan M. de Charlus, efendisiyle görüşmeye tenezzül etmeyeceği bir uşağın oğlu için bu kadar üzüldüğüne göre, çok iyi kalpli bir insan olduğunu düşünüyordu. Öte yandan, artık sadece ayaktakımıyla görüşmekten hoşlansa da, bunların mektuplara cevap vermemek, randevulara önceden haber vermeden gelmemek, sonra da bir özür dilememek gibi değişmez alışkanlıkları, çoğunlukla bir aşk ilişkisi söz konusu olduğundan, kendisinde o kadar heyecan uyandırıyor, diğer durumlarda da öyle bir rahatsızlık, sıkıntı ve öfke yaratıyordu ki, arasıra, ne yazık ki hiç ilgisini çekmedikleri halde, her şeye rağmen kendisine huzur veren büyükelçilerle prenslerin, en ufak bir şey için sayısız mektup yazmalarını, dakikliklerini ve titizliklerini özlediği oluyordu. Morel'in tavırlarına alışmış olan, genç kemancının üzerinde ne kadar az etkisi olduğunu bilen ve ayrıca bayağı, ama alışkanlıkla benimsenmiş dostluklar fazlaca yer ve zaman kapladığından, dışlanmış, gururlu, boş yere yalvaran bir büyük soyluya bir saat bile ayrılamayan bir hayatın içine sızamayacağını fark eden M. de Charlus, Morel'in gelmeyeceğinden o kadar emindi, fazla ileri giderek kendisini temelli küstürmüş olmaktan o kadar korkuyordu ki, onu görünce çığlık atmasına ramak kaldı. Ama galip olduğunu hissederek, barış şartlarını kendisi belirlemeye ve mümkün olan bütün avantajları sağlamaya karar verdi. "Ne işiniz var burada?" dedi Morel'e. Sonra bana dönerek, "Ya siz?" dedi, "Onu buraya getirmemenizi özellikle tembih etmiştim." - "O beni getirmek istemiyordu," dedi Morel, saf bir cilveyle M. de Charlus'e âdetten, hüzünlü, baygın ve modası geçmiş bakışlar yöneltip herhalde dayanılmaz diye düşündüğü bir edayla, baronu öpmek istermiş, ağlamak üzereymiş gibi bir havaya bürünerek, "o itiraz ettiği halde ben

geldim. Dostluğumuz adına, böyle bir çılgınlık yapmamanız için size dizlerimin üstünde yalvarmaya geldim." M. de Charlus mutluluktan deliye dönmüştü. Bu tepki, sinirlerini zorlayacak kadar güçlüydü, yine de kendine hâkim oldu. Soğuk bir tonda cevap verdi: "Oldukça yersiz biçimde ileri sürdüğünüz dostluk, aksine, bir sersemin küstahlıklarına müdahale etmem gerektiğini düşündüğümde, beni onaylamanızı gerektirirdi. Ayrıca, daha akıllıca bildiğim bir sevgiden kaynaklanan ricalara boyun eğmek istesem bile, elimden bir şey gelmezdi; şahitlerime yazdığım mektupları gönderdim, kabul edeceklerinden de şüphem yok. Bana karşı daima aptal bir çocuk gibi davrandınız, size bahşettiğim yakınlıkla, haklı olarak gururlanacağınıza, askeri yasalar yüzünden aralarında yaşamak zorunda olduğunuz assubaylar veya hizmetkârlar güruhuna, benim gibi birinin dostluğunun sizin için ne eşsiz bir gurur vesilesi olduğunu göstereceğinize, mazeret bulmaya çalıştınız, adeta yeterince minnettar olmamayı aptalca bir şeref saydınız. Bunu yaparken," diye ekledi, bazı olayların kendisini ne kadar küçük düşürdüğünü belli etmemek için, "başkalarının kıskançlığının sizi yönetmesine izin vermekten başka suçunuz olmadığını biliyorum. Ama nasıl oldu da, bu yaşınızda, siz çocuk musunuz (hem de oldukça terbiyesiz bir çocuk musunuz) ki benim tarafımdan seçilmiş olmanın ve bunun sonucunda elde edeceğiniz bütün avantajların kıskançlıklara yol açacağını derhal tahmin edemediniz? Bütün arkadaşlarınızın, bir yandan sizi kışkırtıp aramıza nifak sokmaya çalışırken, bir yandan da sizin yerinize geçmek için uğraşacaklarını nasıl düşünemediniz? En çok güvendiğiniz şahısların bana bu konuda yazmış olduğu mektuplardan sizi haberdar etmeyi gerekli görmemiştim. Bu uşak ruhlu adamların yaltaklanmalarını da, anlamsız alaylarını da aynı ilgisizlikle karşılıyorum. Benim tek aldırdığım kişi sizsiniz, çünkü sizi seviyorum, ama sevginin de bir sınırı vardır ve sizin de bunu tahmin etmeniz gerekirdi." Bu "uşak" kelimesi, babası uşak olan Morel'e ne kadar ağır gelse de, yine babasının uşaklığı nedeniyle, bütün toplumsal tersliklerin, kolaycı ve saçma bir açıklama olan, ama asla eskimeyen ve belirli bir sınıfın üyeleri arasında, tıpkı tiyatro seyircileri için beylik numaralar veya meclisler için kilise tehlikesi gibi, geçerliliğini daima koruyan "kıskançlık"la açıklanması, Morel'in nazarında, neredeyse, kıskançlığı insan soyunun bütün dertlerinin tek kaynağı olarak gören Françoise'ın ve Mme de Guermantes'ın hizmetkârlarının nazarında olduğu kadar inandırıcıydı. Arkadaşlarının kendi konumunu elinden almaya çalıştıkları konusunda şüpheye kapılmadı, bu uğursuz, aslında hayali düello,

iyice bedbaht etti kendisini. "Ah! Ne kadar korkunç bir şey!" diye haykırdı Charlie. "Ben buna dayanamam. Peki ama, gidip subayı bulmadan önce sizi görmeyecekler mi?" - "Bilmiyorum, ama görüşürüz herhalde. Bir tanesine haber gönderip bu gece burada kalacağımı bildirdim, talimat vereceğim kendisine." - "O gelinceye kadar sizi ikna edebileceğimi umuyorum; siz yanınızda kalmama izin verin, yeter," dedi Morel sevecenlikle. M. de Charlus'ün de istediği buydu zaten. Hemen boyun eğmedi. "Bu olaya, 'Çok sevenin cezası ağır olur' atasözünü uygularsanız, hata edersiniz, çünkü benim çok sevdiğim kişi, sizdiniz, aramızdaki kavgadan sonra bile, cezalandırmaya niyetli olduğum kişiler ise, size alçakça haksızlık etmeye çalışanlar. Bugüne kadar, onların imalı sorularına, benim gibi bir insanın, nasıl olup da sizin gibi ayaktakımından bir jigoloyla düşüp kalktığına dair cüretkâr sorularına, kuzenlerim La Rochefoucauld'ların şiarından başka cevap vermedim: 'Benim için bir zevktir.' Hatta bu zevkin benim için en büyük zevk olabileceğini ve sizin bu keyfi yüceltilişinizin, benim alçalmam sonucunu doğurmayacağını, size birçok kez ifade etmiştim." M. de Charlus, neredeyse çılgınca bir gururla kollarını havaya kaldırarak haykırdı: *"Tantus ab uno splendorl."*[63] "Alçakgönüllülük, alçaklık değildir," diye ekledi, o gurur ve sevinç coşkunluğundan sonra biraz sakinleşerek. "İki rakibimin, benimle eşit mevkide olmamakla birlikte, hiç değilse kanlarını utanmadan akıtabileceğim bir soydan olduklarını umuyorum. Bu konuda ketum kişiler arasında yaptığım araştırmalar, kaygılarımı yatıştırdı. Bana birazcık minnet duysaydınız, sizin uğrunuza, atalarımın savaşçı mizacına büründüğümü, sizin namussuzun teki olduğunuzu öğrendikten sonra, atalarım gibi, ölmeyi göze alıp, 'Ölüm benim için hayattır,' dediğimi görünce, aksine, iftihar ederdiniz." M. de Charlus, sadece Morel'e olan aşkından değil, safça atalarından kendisine miras kaldığını zannettiği savaşçı ruhu, düelloyu büyük bir sevinçle düşünmesine yol açtığı için de, bu sözlerinde samimiydi; o kadar ki, başlangıçta sadece Morel'i getirtmek için bir oyun olarak tasarladığı bu düellodan vazgeçmek, şimdi esef veriyordu kendisine. Hayatı boyunca, bu tür her durumda, derhal bir kahramanlık duygusuyla dolup taşmış, kendini ünlü Başkomutan Guermantes'la özdeşleştirmişti, oysa başka herhangi birisinin, aynı şekilde düelloya girişmesini, son derece anlamsız bir davranış olarak değerlendirirdi. "Bence müthiş güzel bir şey olacak," dedi içtenlikle, tek tek her kelimeyi vurgulayarak. "Sarah Bernhardt'ı Yavru Kartal'da izlemek nedir ki? Hiçbir halt değildir. Mounet-Sully'yi Oidipus'ta izlemek nedir? Hiçbir halt. Olsa olsa, Nîmes

Amfitiyatrosu'nda, solgun bir dönüşüm niteliğine bürünebilir. Ama Başkomutan'ın öz torununu düelloda seyretmek gibi benzersiz bir şeyin yanında, bu nedir ki?" Bu düşünceyle kendinden geçen ve sevincinden yerinde duramayan M. de Charlus, tedbirli davranıp biralarımızı korumamıza ve baronun, ilk kılıç darbeleriyle, rakiplerinin yanısıra doktoru ve şahitleri de yaralayacağından korkmamıza yol açan, Molierevari kesme hamleleri yapmaya koyuldu. "Bir ressam için ne cazip bir görüntü! Siz M. Elstir'i tanıyorsunuz," dedi bana, "onu da getirmelisiniz yanınızda." Elstir'in Normandiya'da olmadığını söyledim. M. de Charlus, telgrafla haber verilebileceğini ima etti. "Canım, onun için söylüyorum!" dedi, ben suskunluğa gömülünce, "Bir usta için –ki Elstir, benim nazarımda öyledir– bu tür bir etnik diriliş örneğini tespit etmek, daima ilginçtir. Böylesine, belki de, asırda bir, ancak rastlanabilir."

Ne var ki, M. de Charlus, başlangıçta tamamen kurmaca diye düşündüğü bir çarpışmanın düşüncesiyle kendinden geçerken, Morel, alayın bandosundan, düellonun yaratacağı yankı sayesinde Bergere Sokağı'ndaki tapınağa kadar yayılabilecek dedikoduları düşünüyordu dehşet içinde. Şimdiden "sınıf"ın her şeyden haberdar olduğunu görür gibi oluyor, düello düşüncesiyle sarhoş, el kol hareketleri yapmaya devam eden M. de Charlus'e karşı giderek daha ısrarlı davranıyordu. Düellonun yapılacağı güne, yani iki gün sonrasına kadar, baronu gözü önünde tutup ikna etmeye çalışmak niyetiyle, yanında kalmasına izin vermesi için M. de Charlus'e yalvardı. Böylesine sevecen bir teklif, M. de Charlus'ün son tereddütlerini de ortadan kaldırdı. Bir çıkış yolu bulmaya çalışacağını, kesin kararı iki gün sonrasına erteleteceğini söyledi. M. de Charlus, böylece, meseleyi hemen çözüme bağlamayarak, Charlie'yi en az iki gün yanında tutmayı ve kendi başına büyüleyici bulduğunu, üzülerek vazgeçeceğini belirttiği düellodan caymasının karşılığında, Morel'den geleceğe ilişkin sözler almak üzere bu süreden yararlanmayı garantilemiş oluyordu. Düellodan vazgeçmenin kendisi için üzücü olduğu doğruydu gerçekten de, kılıçla olsun, tabancayla olsun, bir hasmıyla düello yapmak, daima zevk aldığı bir şeydi. Cottard nihayet gelebildi, ama düello şahidi olacağına çok sevinmekle birlikte, çok da heyecanlandığı için, yoldaki bütün restoranlarda, çiftliklerde durup "yüznumara"nın veya "tuvalet"in yerini sormak zorunda kaldığından, çok gecikmişti. Cottard gelir gelmez, baron onu boş bir odaya götürdü, çünkü Charlie'yle benim bu görüşmeye tanık olmamamızı daha kurala uygun buluyordu ve sıradan bir odaya geçici bir Taht ve Arz Odası süsü vermekte

de ustaydı. Cottard'la yalnız kaldıklarında, önce kendisine hararetle teşekkür etti, ama kulağına gelen sözlerin aslında söylenmemiş olmasının muhtemel göründüğünü belirterek, bu şartlarda, bir aksilik çıkmadığı takdirde, olayın kapanmış kabul edildiğini ikinci şahide haber vermesini rica etti. Tehlike uzaklaşınca, Cottard hayal kırıklığına uğradı. Hatta ilk anda kızmak geçti içinden, ama zamanının en parlak tıp kariyerini yapmış olan hocalarından birinin, ilk başvurusunda, sadece iki oyla Akademi üyeliğini kaçırdığında, kaderine boyun eğerek gidip seçimi kazanan adayın elini sıktığını hatırladı. Doktor böylece, zaten artık hiçbir şeyi değiştiremeyecek olan bir küskünlük göstermekten kaçındı ve yeryüzünün en korkak insanı olarak, bazı şeylerin karşılıksız bırakılamayacağına dair birkaç söz mırıldandıktan sonra, böylesinin daha iyi olduğunu, bu karara sevindiğini ekledi. Doktora minnetini belirtmek isteyen M. de Charlus, ağabeyi saygıdeğer Guermantes Dükü'nün, babamın paltosunun yakasını düzelteceği, bir düşesin, halktan bir kadını belinden tutacağı şekilde, Cottard'a antipatisini gözardı ederek iskemlesini doktorun iskemlesine iyice yaklaştırdı. Sonra da, vedalaşmak üzere, fiziksel bir haz duymak bir yana, duyduğu fiziksel tiksintinin üstesinden gelerek, bir eşcinsel sıfatıyla değil, bir Guermantes sıfatıyla, doktorun elini avcuna aldı ve atının burnunu okşayarak ona bir parça şeker veren bir efendinin iyi yürekliliğiyle okşadı. Ne var ki, barona, yaşayışı hakkında en ufak bir dedikodu işitmiş olduğunu asla belli etmemiş olan, ama içten içe, baronun "anormaller" sınıfına dahil olduğundan hiç kuşku duymayan (hatta her zamanki yanlış kelime kullanımıyla ve gayet ciddi bir ifadeyle, M. Verdurin'in bir oda hizmetkârı için, "Baronun metresi değil mi o?" diyen) Cottard, bu tür şahıslara ilişkin pek tecrübesi olmadığından, elinin okşanmasının ani bir tecavüz başlangıcı olduğunu ve baronun, düelloyu bahane olarak kullanıp kendisini pusuya düşürdüğünü, onu, kimsenin olmadığı bu salona, zorla sahip olmak amacıyla getirdiğini düşündü. Korkuyla mıhlandığı iskemlesinden kalkmaya cesaret edemiyor, insan etiyle beslendiğine ihtimal verdiği bir vahşinin eline düşmüş gibi, gözleri dehşetle, fıldır fıldır dönüyordu. M. de Charlus, nihayet doktorun elini bırakıp nezaketi sonuna kadar götürmek istedi: "Gelin birlikte, eskiden mazagran veya gloria denilen, artık sadece Labiche'in oyunlarıyla Doncieres'in cafe'lerinde, arkeolojik bir içecek olarak bulunabilen konyaklı kahveden birer bardak içelim. Bir gloria, hem mekâna, hem de koşullara uygun düşer, değil mi, ne dersiniz?" - "Ben alkolle savaş derneğinin başkanıyım," diye cevap verdi Cottard. "Taşralı bir

hekim bozuntusu buradan geçecek olsa, kötü örnek oluyorum diye hakkımda laf çıkar. *Os komini sublime dedit coelumque tuerî,*"[64] diye ekledi; gerçi konuyla bir alakası yoktu ama, Cottard'ın Latince alıntılar dağarcığı oldukça kıttı ve öğrencilerini etkilemeye de yetiyordu. M. de Charlus omuz silkti ve suya düşen düellonun sebebi tamamen hayali olduğundan, konunun, keyfi olarak meseleye karıştırılan subayın kulağına gitmesini önlemek gerektiği için üzerinde durarak, olayı bir sır olarak saklamasını rica ettikten sonra, Cottard'ı yanımıza getirdi. Biz dördümüz içkilerimizi içerken, kocasını kapının önünde bekleyen, M. de Charlus'ün de pekâlâ gördüğü, ama çağırma zahmetine katlanmadığı Mme Cottard, içeri girip baronu selamladı; baron, iskemlesinden hiç kımıldamadan, kısmen saygı sunumlarını kabul eden bir kral, kısmen seçkin sayılmayan bir kadının kendi masasına oturmasını istemeyen bir snop, kısmen de erkek arkadaşlarıyla yalnız olmaktan haz duyan ve rahatsız edilmek istemeyen bencil bir adam olarak, doktorun eşine, bir oda hizmetçisiyle tokalaşırcasına, elini uzattı. Bunun üzerine Mme Cottard, ayakta durarak M. de Charlus ve kocasıyla konuşmaya başladı. Ama Cottard, belki kibarlık ve davranış bilgisi, Guermantes'ların tekelinde olmayıp ansızın en kararsız zihinleri bile aydınlatarak yönlendirebildiği için, belki de karısını çok sık aldattığından, adeta buna bir karşılık olarak, arasıra karısına saygıda kusur edenlere karşı onu koruma ihtiyacı duyduğu için, birdenbire, daha önce hiç görmediğim bir şeyi yapıp kaşlarını çattı ve M. de Charlus'e hiç danışmadan, hâkim bir tavırla, "Leontine, ayakta durmasana, otur," dedi. Mme Cottard, utangaç bir tavırla, "Rahatsız etmiş olmayayım?" dedi M. de Charlus'e; doktorun ses tonuna şaşıran baron, hiçbir şey söylememişti. Cottard, bu kez baronun bir şey söylemesine fırsat vermeden, otoriter bir tavırla konuştu: "Sana otur dedim."

Az sonra, dağıldığımız sırada, M. de Charlus, Morel'e, "Hak etmediğiniz kadar iyi sonuçlanan bu olaydan çıkardığım sonuç, şu," dedi: "Siz davranış bilgisinden yoksunsunuz, askerlik hizmetiniz sona erdiğinde, ben, Tanrı tarafından genç Tobias'a yollanan Başmelek İsrafil gibi, kendi ellerimle sizi babanıza teslim edeceğim." Baron gururlu bir edayla, neşeyle gülümsüyor, bu şekilde babasına teslim edilme fikrinden hiç hoşlanmayan Morel ise, neşesini paylaşmıyordu. M. de Charlus, kendisini Başmelek'le, Morel'i de Tobit'in oğluyla karşılaştırmanın verdiği sarhoşlukla, sözlerinin asıl amacını unutmuştu; oysa Morel'in kendisiyle birlikte Paris'e gitmeye razı olup olmayacağını anlamak için nabız yoklamak istemişti. Baron, aşkının ya da

izzetinefsinin sarhoşluğuyla, Morel'in dudak büküşünü görmemiş ya da görmezden gelmiş olmalı ki, genç kemancıyı cafe de tek başına bırakıp birlikte dışarı çıktığımızda, gururlu bir tebessümle, "Dikkat ettiniz mi," dedi bana, "onu Tobit'in oğluna benzettiğimde nasıl mutluluktan uçuyordu? Çok zeki olduğu için, bundan böyle, muhtemelen bıyıklı, korkunç bir oda hizmetkârı olan maddi babasıyla değil, manevi babasıyla, yani Benimle birlikte yaşayacağını derhal anladığından öyle sevindi. Bu onun için müthiş bir gurur vesilesi! Başını nasıl da kibirle havaya kaldırdı! Söylemek istediğim şeyi anladığı için ne kadar sevindi! Eminim şu sözleri her gün tekrarlayacaktır: 'Kulunuz Tobias'a uzun yolculuğunda rehberlik etmesi için Aziz Başmelek İsrafil'i gönderen ey yüce Tanrım, onun himayesini ve yardımını biz kullarınızın üzerinden eksik etmeyin.' Hatta," diye ekledi baron, günün birinde Tanrının tahtının önünde yer alacağından hiç kuşku duymayarak, "benim Tanrının elçisi olduğumu söylememe bile gerek kalmadı, kendiliğinden anladı ve sevincinden dili tutuldu!" Bu sözlerin üzerine, (Morel'in tersine, mutluluktan dili tutulmayan) M. de Charlus, yoldan geçenlerin kendisini deli zannederek dönüp bakmasına hiç aldırmadan, ellerini havaya kaldırıp, avazı çıktığı kadar, "Aleluya!" diye bağırdı.

Bu barışma, M. de Charlus'ün sıkıntılarına ancak bir süre son verebildi; tatbikat için, M. de Charlus'ün kendisini ziyaret edemeyeceği, benimle de haber iletemeyeceği kadar uzak yerlere giden Morel, barona sık sık umutsuz, sevecen mektuplar yazıyor, korkunç bir olay yüzünden yirmi beş bin franka ihtiyacı olduğundan, hayatına kıymak zorunda kalacağını bildiriyordu. Bu korkunç olayın ne olduğunu belirtmiyordu, belirtse de, muhtemelen yalan olurdu. M. de Charlus, Charlie'nin kendisinden vazgeçip başkasının lütuflarını kabul etmesine imkân tanıyacağından korkmasa, parayı seve seve gönderirdi. Ama bu sezgiye dayanarak, para göndermeyi reddediyordu, telgrafları da, ses tonu kadar soğuk ve kesindi. Telgraflarının yarattığı etkiden emin olduğu zaman, Morel'in kendisine temelli küsmesini diliyordu, çünkü tam tersi olacağından şüphe duymadığı için, bu kaçınılmaz ilişkinin beraberinde getireceği bütün sakıncaları da tahmin ediyordu. Ne var. ki, Morel'den hiçbir cevap gelmediğinde, gözüne uyku girmiyor, bir an olsun huzur bulamıyordu, çünkü bilmeden yaşadığımız şeyler ve bizden gizli kalan içsel, derin gerçeklikler, gerçekten de çok fazladır. O zaman, M. de Charlus, Morel'in yirmi beş bin franka ihtiyacı olmasına yol açan o korkunç olay konusunda akla gelebilecek her türlü tahmini yürütüyor, ona

her türlü şekli veriyor, sayısız özel isim yakıştırıyordu. M. de Charlus, böyle zamanlarda (o dönemde baronun halka ilişkin giderek artan merakı, giderek azalan snobizmini geçmediyse bile aynı düzeye geldiği halde), en büyüleyici kadınlarla erkeklerin, hiçbir çıkar gözetmeden, sırf kendilerine yaşattığı haz uğruna peşinden koştukları, kimsenin kendisini "oyuna getirmeyi", derhal yirmi beş bin frank bulamadığı takdirde intiharına sebep olacak "korkunç bir şey" uydurmayı hayalinden bile geçirmediği sosyete toplantılarının zarif, çok renkli girdaplarını özlemle hatırlıyor olsa gerekti. Sanıyorum o sıralarda, belki Combray'li yanını benden daha çok korumuş olduğu ve feodal gururunu Alman kibrine dayandırdığı için, insanın zarar görmeksizin bir hizmetkâra âşık olamayacağını, halkın yüksek sosyeteden epey farklı olduğunu düşünüyor, kısacası, halka, benim daima güvendiğim gibi güvenmiyordu.

Mahalli trenin bir sonraki istasyonu olan Maineville, bana Morel'le M. de Charlus'e ilişkin bir olayı hatırlatıyor. Olayı anlatmadan önce, şunu belirtmem gerekir ki, trenin Maineville' deki duruşu (rahatsızlık vermemek için La Raspeliere'de kalmamayı tercih eden seçkin misafirleri Balbec'e götürdüğümüz sırada), genellikle, az sonra aktaracağım olaydan daha neşeli olaylara sahne olurdu. Birkaç parça eşyasını yanında taşıyan yeni misafir, çoğunlukla Grand Hotel'i biraz uzak bulur, ama Balbec'ten önce, sadece konforsuz villaların bulunduğu küçük sahil yerleşimleri olduğundan, lüksüne ve rahatına düşkünlüğü nedeniyle, uzun tren yolculuğuna boyun eğerdi; ne var ki, tren Maineville istasyonunda durduğu anda, bir randevuevi olduğunu tahmin etmesi imkânsız lüks otel, aniden karşısına dikilirdi. Bunun üzerine, istisnasız her misafir, pratik zekâsı ve yararlı tavsiyeleriyle tanınan Mme Cottard'a, "Daha ileri gitmeyelim," derdi. "Burası tam istediğim gibi bir yer. Balbec'e kadar gitmeye ne gerek var? Buradan daha iyi olamaz. Görünüşünden belli, konforlu bir yer; Mme Verdurin'i de pekâlâ çağırabilirim buraya, nezaketine karşılık, onun şerefine birkaç küçük davet vermeyi düşünüyorum da... Balbec'te kalsam, daha uzun bir yol gelmesi gerekir. Bence burası onun için de, eşiniz için de çok uygun, sevgili profesör. Hanımları ağırlayabileceğimiz salonları vardır mutlaka. Laf aramızda, Mme Verdurin, La Raspeliere'i kiralayacağına niye buraya yerleşmedi, bilmem. Burası, La Raspeliere gibi eski, mecburen rutubetli, üstelik de temiz olmayan şatolardan çok daha sağlıklı; oralarda sıcak su yoktur, insan rahat rahat yıkanamaz. Maineville bana çok daha hoş göründü. Mme Verdurin, patroniçe rolünü burada mükemmelen oynardı. Her neyse,

herkesin zevki ayrı, ben burada kalacağım. Mme Cottard, benimle birlikte inmek istemez misiniz? Acele edelim, tren birazdan kalkar. Bana rehberlik edersiniz, burası sizin de eviniz gibi olur, zaten daha önce sık sık gelip gitmişsinizdir herhalde. Tam size göre bir ortam." Gaflarda çoğu kez görülen inatla ısrar eden, bavullarını eline alan, talihsiz yeni misafiri susturmak ve bilhassa trenden inmesini engellemek için her çareyi dener, sonunda Mme Verdurin'le Mme Cottard'ın, kendisini orada asla ziyaret etmeyeceklerini söyleyip ancak bu şekilde vazgeçirebilirdik. "Ne olursa olsun, ben burayı mesken tutacağım. Mme Verdurin bana bu adrese mektup yazar, olur biter."

Morel'e ilişkin anım, daha özel türden bir olaydı. Başka olaylar da cereyan etti, ama ben burada, küçük tren durup, görevli, Doncieres, Grattevast, Maineville, vs. diye bağırdıkça o küçük sahil kasabasının veya garnizonun bana çağrıştırdıklarını aktarmakla yetiniyorum. Maineville'den (media villa) ve kısa bir süre önce inşa edilen, namuslu annelerden nafile itirazlar yükselten şatafatlı randevuevi nedeniyle öneminin arttığından, daha önce söz etmiştim. Ama Maineville'in hafızamda niçin Morel ve M. de Charlus'le bağlantılı olduğunu açıklamadan önce, Morel'in belirli saatlerini serbest tutmaya verdiği önemle bu saatlerini doldurduğunu iddia ettiği faaliyetlerin sıradanlığı arasındaki (ileride daha derinlemesine ele alacağım) tutarsızlığı ve aynı tutarsızlığın, M. de Charlus'e yaptığı farklı türden açıklamalarda da mevcut olduğunu belirtmem gerekiyor. Geceyi ders vermek için ya da bu tür bir nedenle yalnız geçirmek istediğinde baronun karşısında çıkar gözetmezmiş gibi yapan (hamisinin cömertliği sayesinde, hiçbir tehlikeyi göze almadan bu rolü oynayabilen) Morel, mazeretine, haris bir tebessümle söylediği şu sözleri eklemeyi ihmal etmezdi: "Ayrıca bu bana kırk frank kazandırabilir. Az para değil. İzin verin gideyim, gördüğünüz gibi, benim açımdan yararlı olacak. Ne yapalım, ben sizin gibi rant sahibi değilim, geçimimi sağlamam, para kazanmam gerekiyor." Morel, ders vermek istediğini söylerken tamamen samimiyetsiz değildi. Her şeyden önce, paranın rengi olmadığı doğru değildir. Kullanıla kullanıla kararmış paralar, değişik bir yöntemle kazanıldığında gıcır gıcır olurlar. Morel gerçekten ders vermeye gitse, muhtemel bir kız öğrenciden alacağı iki Louis altını, M de Charlus'ün vereceği iki Louis altınından farklı bir etki bırakırdı üzerinde. Ayrıca, zengin bir adam bile, iki Louis altını için birkaç kilometre katetmeyi göze alacağına göre, bir oda hizmetkârının oğlu, kilometrelerin yerine milleri koyabilir. Ama M. de Charlus, keman dersinin

gerçekliği konusunda çoğunlukla şüpheye düşüyor, Morel'in genellikle bambaşka türden, maddi hiçbir çıkar gözetmeyen, üstelik de saçma mazeretler ileri sürmesi, şüphelerini iyice artırıyordu. Böylece Morel, hem isteyerek, hem de istemeyerek, hayatına ilişkin öyle karanlık bir tablo çiziyordu ki, bu hayatın sadece bazı bölümleri seçilebiliyordu. Kendini bir ay boyunca M. de Charlus'ün emrine sunduğunda, akşamları serbest olmayı şart koşmuştu, çünkü cebir derslerinde devamsızlık göstermek istemiyordu. Dersten sonra M. de Charlus'ü görmeye gitmek mi? Ah, bu imkânsızdı! Dersler bazen geç saate kadar sürüyordu. "Sabahın ikisine kadar mı?" diye soruyordu baron. "Bazen." - "Ama cebir kitaptan da rahatça öğrenilebilir." - "Belki daha rahat öğrenilir, derslerde pek bir şey anlamıyorum." - "Madem öyle... Zaten cebir senin ne işine yarayacak ki?" - "Hoşuma gidiyor. Nevrozumu yatıştırıyor." - "Geceleri izin almasının sebebi cebir olamaz," diyordu M. de Charlus kendi kendine. "Acaba polis örgütüyle bağlantısı mı var?" Ne olursa olsun, Morel, hiçbir itiraza aldırmıyor, cebir veya keman mazeretiyle, bazı geç saatleri kendine ayırıyordu. Bir keresinde mazereti, ne cebirdi, ne de keman; yörede birkaç gün geçirip Lüksemburg Düşesi'ni ziyaret etmek üzere gelmiş olan Guermantes Prensi, Morel'le, ikisi de karşılıklı kim olduklarını bilmeden tanıştı ve geceyi kendisiyle Maineville'deki randevuevinde geçirmesi için genç müzisyene elli frank teklif etti; Morel için bu, çifte kazanç demekti: Hem M. de Guermantes'tan para alacak, hem de esmer göğüslerini açmış kadınlarla çevrelenmiş olmanın hazzını yaşayacaktı. M. de Charlus, nereden bilmem, olayı ve mekânı öğrendi, ama ırz düşmanının adını bilmiyordu. Kıskançlıktan deliye dönerek adamın kim olduğunu öğrenmek istedi ve Jupien'e telgraf çekti; Jupien iki gün sonra geldi; bir sonraki haftanın başında, Morel yine gelemeyeceğini bildirince, baron Jupien'den, müessesenin patronuna rüşvet vererek, kendisiyle Jupien'in olayı gizlice izlemelerini sağlamasını rica etti. "Tamamdır. Ben ilgilenirim güzelim," diye cevap verdi Jupien barona. Bu endişenin, M. de Charlus'ün zihnini ne kadar karıştırdığı ve bu nedenle, geçici olarak ne kadar zenginleştirdiği, anlaşılır gibi değildi. Aşk bu şekilde, zihinde müthiş jeolojik kabarmalara yol açar. M. de Charlus'ün, daha birkaç gün öncesine kadar, yerden yükselen tek bir düşüncenin görülmediği, dümdüz bir ovaya benzeyen zihninde, birdenbire, taş kadar sert sıradağlar yükselivermişti; üstelik bu dağlar öyle yontulmuştu ki, sanki bir heykeltıraş, mermeri taşıyacağına olduğu yerde biçimlendirmişti; Öfke, Kıskançlık,

Merak, Arzu, Nefret, Istırap, Gurur, Korku ve Aşk, dev gruplar halinde dikilmekteydiler.

Bu arada Morel'in baronla görüşemeyeceği gece gelip çatmıştı. Jupien görevini başarıyla yerine getirmişti. O ve baron, gecenin on birine doğru randevuevine gidecekler, orada gizleneceklerdi. O muazzam (yöredeki bütün şık çevrelerden gelinen) geneleve gelmeden üç sokak öncesinden itibaren, M. de Charlus parmak uçlarında yürümeye başlamıştı; sesini değiştiriyor, Morel içeriden duyar korkusuyla, Jupien'e alçak sesle konuşması için yalvarıyordu. Oysa bu tür yerlere alışık olmayan M. de Charlus, sessiz adımlarla hole girdiği anda, kendini borsadan, halkın açık bir satış salonundan daha gürültülü bir yerde bularak dehşete düştü. Etrafında itişip kakışan hizmetçi kızlara daha alçak sesle konuşmalarını söylemesi boşunaydı; zaten açık artırmadaymışçasına bağırıp çağıran yaşlı bir "yönetici" kadının sesi, kızların gürültüsünü bastırıyordu; çok koyu renk peruklu, yüzü bir noterin, bir İspanyol rahibinin ciddiyetiyle çizik çizik olmuş bu kadın, dakikada bir, gökgürültüsü gibi bir sesle haykırıyor, trafiği düzenlercesine kapıları açtırıp kapattırıyordu: "Beyefendiyi yirmi sekiz numaraya, İspanyol odasına alın." - "Yeni müşteri almayın." - "Kapıyı açın, beyefendiler Mademoiselle Noemie'yi soruyor. İran salonunda bekliyor kendilerini." M. de Charlus, geniş bulvarlarda karşıdan karşıya geçmesi gereken bir taşralı kadar korkuyordu; Couliville'in eski kilisesinin giriş sundurmasındaki sütun başlıklarında betimlenen konu kadar günah olmayan bir karşılaştırma yapacak olursak, genç hizmetçi kızlar, yönetici kadının emrini, seslerin yankılandığı bir kır kilisesinde, öğrencilerin tekdüze bir tonda din derslerini tekrarlamaları gibi, daha alçak sesle, usanmadan tekrarlıyorlardı. Sokaktayken, Morel'in pencerenin önünde durduğuna kanaat getirip sesleri duyulacak diye tir tir titreyen M. de Charlus, ne kadar korksa da, odalardan hiçbir şeyi görmenin mümkün olmayacağının anlaşıldığı bu muazzam merdivenlerin uğultusunda, belki de sokaktaki kadar korkmuyordu. Nihayet, bu cehennem azabının sonunda, Jupien'le kendisini gizleyecek olan Mlle Noemie'yi buldu, ama Mlle Noemie, önce baronu, hiçbir şeyi göremediği, son derece şatafatlı bir İran salonuna hapsetti. Morel'in portakal şerbeti içmek istediğini, şerbetini içer içmez, iki seyirciyi şeffaf bir salona götüreceklerini söyledi M. de Charlus'e. Bu arada, kendisini başka yerden çağırdıkları için, hoşça vakit geçirsinler diye, tıpkı masallardaki gibi onlara, "zeki bir küçük hanım" göndereceğine söz verdi. Çünkü kendisi çağrılmaktaydı. Zeki küçük hanımın üstünde, çıkarmak

istediği bir İran sabahlığı vardı. M. de Charlus, katiyen öyle bir şey yapmamasını rica etti, kız da, şişesi 40 franka şampanya getirtti. Aslında Morel, bu süre zarfında Guermantes Prensi'yle birlikteydi; âdet yerini bulsun diye, yanlış odaya girmiş gibi yaparak, iki kadının bulunduğu bir odaya girmiş, kadınlar da hemen iki beyefendiyi yalnız bırakmışlardı. M. de Charlus bütün bunlardan habersizdi, ama şikâyet edip duruyor, kapıları açmak istiyordu, Mlle Noemie'yi çağırttı; Mlle Noemie, zeki küçük hanımın barona, Morel hakkında, kendisinin Jupien'e söyledikleriyle çelişen bilgiler verdiğini işitince, bu hanımı derhal göndererek onun yerine, az sonra, "tatlı bir küçük hanım" yolladı; bu kız da baronla Jupien'e hiçbir şey göstermeyip müessesenin çok saygın bir yer olduğunu söyledi ve o da şampanya getirtti. Küplere binen baron, tekrar Mlle Noemie'yi çağırttı, o da, "Evet, biraz uzun sürüyor, hanımlar çeşitli pozlar veriyorlar, delikanlının canı bir şey yapmak istemiyormuş gibi görünüyor," dedi. Nihayet baronun vaatlerine ve tehditlerine karşılık, Mlle Noemie, beş dakikadan fazla beklemeyeceklerini söyleyerek sıkkın bir tavırla yanlarından ayrıldı. Bu beş dakika, bir saat kadar sürdü, ardından Noemie, öfkeden gözü dönmüş M. de Charlus'le üzüntü içindeki Jupien'i, aralık bir kapıya götürdü sessizce ve şöyle dedi: "Buradan her şeyi görebilirsiniz. Aslında şu anda pek ilginç bir şey yok; yanında üç hanım var, onlara kışla hayatını anlatıyor." Nihayet baron, kapı aralığından ve aynalardan, içeriyi görebildi. Ama ölümcül bir dehşete kapılarak, duvara yaslanmak zorunda kaldı. İçerideki, Morel'di, ama birkaç metre ötesinde, profilden gördüğü kişi, sanki gizli putperest ayinleri, büyüler hâlâ olabilirmiş gibi, Morel'den çok, Morel'in gölgesi, Morel'in mumyası, Lazar gibi dirilmiş bir Morel de değil, Morel'in bir görüntüsü, Morel'in bir hayaleti, Morel'in hortlağı ya da bu (her yanı, duvarları, divanları, sihirbazlık amblemleriyle dolu) odaya çağrılmış ruhuydu. Morel'in, adeta ölmüş gibi, bütün rengi çekilmişti; birlikte neşeyle, çılgınca eğlenmesi beklenen bu kadınların arasında yapay bir kıpırtısızlık içinde, benzi solmuş, oturuyordu; önündeki şampanya kadehine ağır ağır uzanmaya yeltenen kolu, yeterli gücü bulamayıp düşüyordu. Bir dinde, ölümsüzlükten söz edilirken, hiçliği dışlamayan bir şeyin kast edilmesindeki anlaşılmazlık hissediliyordu burada da. Kadınlar Morel'i soru yağmuruna tutuyorlardı. "Gördünüz mü?" diye fısıldadı Mlle Noemie barona. "Kışla hayatım soruyorlar ona, çok eğlenceli, değil mi?" Ardından güldü. "Memnun musunuz? Huzurlu görünüyor, değil mi?" diye ekledi, ölüm döşeğindeki birinden söz eder gibi. Kadınlar art arda sorular soruyorlardı, ama Morel,

adeta cansızmış gibi, cevap verecek gücü bulamıyordu kendinde. Mırıltıyla söylenen tek bir kelime gibi bir mucize bile olmuyordu. M. de Charlus, sadece bir anlık bir tereddüt geçirdi, gerçeği, yani belki Jupien'in anlaşmaya gittiğinde beceriksizce davranmış olması, belki tutulması istenen sırların, asla tutulmamalarına yol açan, açığa dökülme eğilimleri, belki de bu kadınların boşboğazlıkları veya polis korkusu nedeniyle, Morel'e, iki beyefendinin, gelip kendisini seyretmek için yüklü bir meblağ ödediğinin önceden haber verildiğini, Guermantes Prensi'nin dışarı çıkarılıp yerine üç kadının koyulduğunu ve şaşkınlıktan donakalmış, tir tir titreyen, zavallı Morel'in, baronun kendisini zar zor görmesine karşılık, onun baronu net olarak görebileceği şekilde oturtulduğunu, dehşetten sesinin kısıldığını ve düşürür diye korkusundan kadehini eline alamadığını anladı.

Olay, Guermantes Prensi için de daha iyi sonuçlanmadı aslında, M. de Charlus görmesin diye kendisini dışarı çıkardıklarında, hayal kırıklığına uğratılmış olmaktan ötürü küplere binerek, sorumlusunun kim olduğunu hiç bilmeden, hâlâ kimliğini açıklamak istemediği Morel'e, ertesi gece, kiralamış olduğu ve çok kısa bir süre kalacağı halde, kendini evinde hissedebilmek için, daha önce Mme de Villeparisis'de de görmüş olduğumuz saplantılı alışkanlıkla, çeşitli aile yadigârlarıyla süslediği minik villada kendisiyle buluşması için yalvardı. Böylece, Morel ertesi gün, M. de Charlus'ün kendisini izleyip gözetleyeceği korkusuyla titreyerek, ikide bir başını çevirip bakarak, yolda şüpheli herhangi birine rastlamadan villaya gitti. Bir uşak kendisini salona alıp beyefendiye haber vereceğini söyledi (efendisi, şüphe uyandırmaktan korkarak, prens kelimesini telaffuz etmemesini tembihlemişti). Ama Morel yalnız kalıp da saçı bozulmuş mu diye aynaya bakmaya yeltendiğinde, adeta bir halüsinasyon yaşadı. Şöminenin üzerinde, M. de Charlus'ün evinde görmüş olduğu için tanıdığı Guermantes Prensesi'nin, Lüksemburg Düşesi'nin, Mme de Villeparisis'nin fotoğraflarını görünce, önce korkudan taş kesildi. Aynı anda, M. de Charlus'ün biraz daha geride duran fotoğrafını fark etti. Baron sanki garip ve sabit bakışlarını Morel'e dikmiş gibiydi. Morel ilk andaki şaşkınlığından kurtulup, bunun, M. de Charlus'ün, sadakatini sınamak amacıyla kendisine kurduğu bir pusu olduğundan en ufak bir şüphe duymayarak korkudan deliye döndü ve villanın önündeki birkaç basamağı dörder dörder atlayarak, yuvarlanırcasına inip var gücüyle yolda koşmaya başladı; Guermantes Prensi, (geçerken uğramış bir tanıdığını bekletmesi gereken sürenin dolduğuna kanaat getirdikten ve tedbirsizlik edip etmediğini, bekleyen

şahsın tehlikeli olup olmadığını aklından geçirdikten sonra) salona girdiğinde, kimseyi bulamadı. Soygun ihtimalinden korkarak, yanında uşağı, elinde tabancasıyla, pek büyük olmayan evin her yanını, küçük bahçenin köşesini bucağını ve bodrum katını didik didik aradı, ama mevcudiyetinden emin olduğu arkadaşı kayıplara karışmıştı. Bu geceyi izleyen hafta boyunca, Morel'le birçok kez karşılaştı. Ama her defasında, Morel, o tehlikeli şahıs, sanki prens kendisinden de tehlikeliymiş gibi kaçıp gitti. Şüphelerinde inat eden Morel, asla bu şüpheden kurtulamadı; Paris'te bile, Guermantes Prensi'ni görür görmez kaçmaya devam etti. M. de Charlus, böylece, kendisini umutsuzluğa düşüren bir ihanetten korunmuş ve asla hayalinden geçirmediği halde, nasıl olduğunu da bilmeden, intikam almış oldu.

Ama bu konuda bana anlatılanların anısı, yerini başka hatıralara bıraktı bile, çünkü G.N.T., "külüstür" haliyle tekrar yola koyularak, daha sonraki istasyonlarda yolcu bırakıp almaya devam ediyor.

Grattevast istasyonunda trene bazen, öğle sonrasını orada oturan kız kardeşiyle geçirmiş olan Crecy Kontu M. Pierre de Verjus (sadece Crecy Kontu diye anılırdı) binerdi; yoksul olmakla birlikte çok seçkin bir soyluydu; kendisiyle, pek de yakın ilişki içinde olmadığı Cambremer'ler aracılığıyla tanışmıştım. Son derece sade, neredeyse sefil bir hayat yaşamak zorunda olan kont için, bir puronun, bir içkinin özel birer zevk olduğunu hissettiğimden, Albertine'le görüşemediğim günlerde onu Balbec'e davet etmeyi alışkanlık haline getirdim. Çok ince, kendini müthiş güzel ifade eden bir adamdı, saçları bembeyazdı, büyüleyici mavi gözlere sahipti, dudaklarını kıpırdatmadan, büyük bir kibarlıkla, şüphesiz tatmış olduğu asilzade hayatının konforlarından ve şecerelerden söz ederdi en çok. Yüzüğündeki işlemenin ne olduğunu sorduğumda, alçakgönüllü bir tebessümle, "Bir asma dalı," dedi. Sonra da bir çeşnici hazzıyla ekledi: "Bizim armamız, yeşil renkte, yapraklı bir asma dalıdır –soyadım Verjus[65] olduğundan semboliktir." Ama Balbec'te kendisine içmek için sadece koruk suyu ikram etsem, sanırım hayal kırıklığına uğrardı. Herhalde mahrumiyetten, mahrum olduğu şeyler konusundaki derin bilgisinden ötürü, eğilimi sebebiyle, belki ayrıca abartılı bir düşkünlükten dolayı, en pahalı şaraplardan hoşlanırdı. Bu yüzden de, kendisini Balbec'e akşam yemeğine davet ettiğimde, yemeği ısmarlarken incelikli bir uzmanlık sergiler, ama biraz fazla yer ve bilhassa da içerdi; oda ısısında içilmesi gereken şarapları

bekletir, soğutulması gerekenleri buza koydurturdu. Yemekten önce ve sonra, istediği Porto şarabının veya konyağın yılını ya da numarasını, genelde bilinmeyen, ama kendisinin içkiler kadar iyi bildiği bir markiliğin kuruluş tarihini söylermiş gibi belirtirdi.

En sevdiği müşterilerden biri olduğum için, Aimé, benim böyle yemek davetleri vermeme çok sevinir, garsonlara bağırırdı: "Çabuk, 25 numaralı masayı hazırlayın!" Hatta sanki sofra kendisi için kuruluyormuş gibi, "hazırlayın" değil, "hazırlayın bana," derdi. Şefgarsonların lisanı kısım şeflerininkinden, şef yardımcılarınınkinden, komilerinkinden, vs. biraz farklı olduğu için de, hesabı istediğimde, Aimé, gemi azıya almaya hazır bir atı sakinleştirirmiş gibi, elini yatıştırırcasına ileri geri hareket ettirerek, bize servis yapmış olan garsona, "Fazla yüklenmeyin (hesaba), yavaş yavaş," derdi. Garson bu talimatı alıp gittikten sonra da, tembihlerine tam olarak uyulmamasından korkan Aimé, garsonu tekrar çağırırdı: "Durun, hesabı ben çıkaracağım." Ben önemli olmadığını söyleyince, şöyle cevap verirdi: "Müşteriyi, amiyane tabiriyle kazıklamamak, benim prensibimdir." Otel müdürüne gelince, misafirimin sade, hep aynı ve oldukça yıpranmış olan kıyafetine bakıp (oysa imkânı olsa, Balzac'ın şık beyefendilerinden biri gibi şatafatlı giyinme sanatını, kimse onun kadar iyi icra edemezdi), bana saygısından, her şeyin yolunda olup olmadığını uzaktan kontrol etmekle ve bir bakışıyla, eğri duran masanın bir ayağının altına bir takoz koydurmakla yetinirdi. Müdür, mesleğe bulaşıkçı olarak başladığını gizli tutmakla birlikte, elinden, herkes kadar onun da iş gelirdi. Ne var ki, bunun için, istisnai koşullar gerekirdi; bir gün, hindileri kendi eliyle kesti. Ben o gün dışarıdaydım, ama bu işi rahiplere yakışır bir ihtişamla, tezgâha saygılı bir mesafede duran, öğrenmekten çok göze girmeyi amaçlayan, hayranlıkla kendinden geçmiş garsonlarla çevrelenmiş olarak yaptığını öğrendim. Fakat ağır bir hareketle kurbanların böğrüne bıçağını saplayan ve yüce görevine olan inancıyla ışıldayan gözlerini, bir kehanet okurmuş gibi hindilerden ayırmayan müdür, garsonları katiyen görmemişti. Kurban sunucusu, benim yokluğumu bile fark etmemişti. Öğrenince çok üzüldü. "Nasıl olur, hindileri kendi elimle kesişimi görmediniz mi?" Henüz Roma'yı, Venedik'i, Siena'yı, Prado ve Dresden müzelerini, Hint Adaları'nı, Phaidra rolünde Sarah'yı görememiş bir insan olarak, tevekkül nedir bildiğimi ve onun hindi kesişini de listeme ekleyeceğimi söyledim kendisine. Sanıyorum tiyatro sanatıyla (Phaidra rolünde Sarah) yaptığım karşılaştırma, anladığı tek şey oldu, çünkü önemli temsillerde, Baba Coquelin'in, acemi rollerini, hatta sadece tek

kelimelik bir rolü olan ya da hiç konuşmayan bir kişiyi oynamayı kabul ettiğini sayemde biliyordu. "Önemli değil, ben sizin adınıza üzüldüm. Bir daha kimbilir ne zaman kesim yaparım? Bir olay olması, savaş çıkması gerekir." (Gerçekten de, mütareke olması gerekti.) O günden itibaren, takvim değişti, günler şöyle sayılıyordu: "Hindileri kendi ellerimle kestiğimin ertesi günü," - "Müdür beyin hindileri kendi elleriyle kestiğinden tam bir hafta sonra." Böylece bu teşrih, İsa'nın doğumu gibi, Hicret gibi, diğerlerinden farklı, ama onlar kadar yaygınlaşmayan ve uzun sürmeyen bir takvimin başlangıcı oldu.

M. de Crecy'nin hayatındaki keder, artık atları, ziyafet sofraları olamaması kadar, Cambremer'le Guermantes'ı aynı şey zanneden insanlarla komşuluk etme mecburiyetinden de kaynaklanıyordu. O sıralar kendisine Legrand de Meseglise diyen Legrandin'in buna katiyen hakkı olmadığını bildiğimi görünce, zaten içtiği şarapla coşmuş olan kont, mutlulukla adeta kendinden geçti. Kız kardeşi, bana bilgiç bir tavırla, "Ağabeyimin en mutlu anları, sizinle sohbet ettiği anlar," diyordu. Gerçekten de, M. de Crecy, Cambremer'lerin sıradanlığını ve Guermantes'ların soyluluğunu bilen, sosyete dünyasının bilincinde olan birinin varlığını keşfettiğinden beri, sanki yaşadığının farkına varmıştı. Yeryüzündeki bütün kütüphaneler yansa, tamamen cahil bir insan soyunun yetişmesinden sonra, birinin Horatius'tan bir mısraı ezbere okuduğunu duyan yaşlı bir Latince profesörü de, aynı şekilde hayata yeniden bağlanır, geleceğe güvenle bakmaya başlardı. Dolayısıyla, M. de Crecy'nin trenden inerken bana, "Ne zaman buluşuyoruz?" diye sormayı ihmal etmemesi, bir asalak açgözlülüğü kadar, bilgi oburluğundan da kaynaklanıyordu; Balbec'teki şölenler, onun için aynı zamanda, hoşlandığı ve kimseyle paylaşamadığı konuları da konuşabilme imkânı demekti ve bu açıdan, Kitapseverler Derneği'nin, belirli tarihlerde Union Kulübü'nün özellikle leziz sofralarının etrafında toplandığı akşam yemeklerine benzerdi. Kontun, Crecy unvanını taşıyan İngiliz ailesinin Fransa'daki ayrı ve otantik bir kolu olan, çok soylu bir sülaleden geldiğini, kendi ailesi konusunda büyük bir tevazu sergileyen M. de Crecy'nin kendisinden öğrenmedim. Gerçek bir Crecy olduğunu öğrendiğimde, Mme de Guermantes'ın bir yeğeninin, Charles Crecy adlı bir Amerikalıyla evlendiğini ve kanımca bu beyefendiyle kendisi arasında herhangi bir akrabalık bulunmadığını söyledim ona. "Hiçbir akrabalık yok," dedi. "Tıpkı –bizim ailemiz onlar kadar soylu olmasa da– soyadları Montgommery, Berry, Chandos veya Capel olan birçok Amerikalının, Pembroke,

Buckingham, Essex aileleriyle veya Berry Dükü'yle akrabalıkları olmadığı gibi." Onu eğlendirmek için, bir zamanlar, yosmalık döneminde Odette de Crecy olarak bilinen Mme Swann' la tanıştığımı söylemeyi birçok kez aklımdan geçirdim; ne var ki, Alençon Dükü'nün, kendisine Emilienne d'Alençon'dan söz edilmesine gücenmesi düşünülemese de, ben, M. de Crecy'yle, şakalaşmayı bu kadar ileri götürecek kadar yakın olmadığımız kanısına vardım. M. de Montsurvent, bir gün M. de Crecy'yle ilgili olarak bana, "Çok soylu bir ailedendir," dedi. "Soyadı, Saylor'dür." Incarville'in üzerindeki, artık neredeyse yaşanmaz hale gelmiş, çok zengin bir ailenin evladı olarak dünyaya gelmiş olmakla birlikte bütün servetini kaybettiği için tamir ettiremediği eski şatosunda, ailenin eski şiarının hâlâ yazılı olduğunu da ekledi. Bu şiar, ister yuvasını oraya kurmuş olan ve bir zamanlar oradan yükselişe geçen yırtıcı bir soyun sabırsızlığına uygulansın, ister bugün, bu yüksek ve vahşi sığınakta yaşanan çöküşe, yakında beklenen ölüme, bence çok güzeldi. Saylor soyadıyla çifte bir kelime oyunu teşkil eden şiar şuydu: "Zamanı bilmem."[66]

Hermenonville'de arasıra trene, Brichot'nun verdiği bilgiye göre, ismi Monsenyör De Cabrieres'inki gibi, "keçilerin toplandığı yer" anlamına gelen M. de Chevregny binerdi. Cambremer'lerin akrabasıydı ve hem bu yüzden, hem de şıklığın yanlış değerlendirilmesi yüzünden, Feterne'e sık sık, ama sadece gözü kamaştırılmak istenen misafirler olmadığında davet edilirdi. Yıl boyunca Beausoleil'de yaşayan M. de Chevregny, taşralılığını Cambremer'lere göre daha fazla korumuştu. Bu yüzden de, birkaç haftalığına Paris'e gittiğinde, "görülecek onca şey" olduğu için, bir tek gününü bile boşa harcamazdı; bu durum öyle bir noktaya varırdı ki, bazen, aşırı süratle özümsenen temsillerin çokluğundan hafifçe sersemler, belirli bir oyunu görüp görmediği sorulduğunda, pek emin olamazdı. Ama bu tereddüt, ender görülürdü, çünkü Paris'te olan biten hakkında, Paris'e nadiren gelen insanlara özgü, ayrıntılı bilgiye sahipti. Bana, görülmesi gereken "yenilik"leri tavsiye eder ("Zahmetinize değer"), ama hepsini, hoşça vakit geçirme açısından değerlendirir, estetik açıdan, bazen sanat tarihinde de bir "yenilik" olabileceklerini hayalinden bile geçirmezdi. Her şeyden aynı şekilde söz ettiğinden, şöyle derdi bize: "Opera-Comique'e bir kere gittik, ama pek matah bir temsil değildi. Adı Pelleas ve Melisande. Sıradan bir eser. Perier her zamanki gibi iyi oynuyor, ama başka bir temsilde seyretmek daha iyi olur. Buna karşılık, Gymnase'da Şatonun Sahibesi oynuyordu. İki kere gittik; sakın kaçırmayın, görülmeye değer;

ayrıca oyuncular da harika; Frevalles var, Marie Magnier var, genç Baron var." Hayatımda adını duymadığım oyuncuları bile sayar, "Mademoiselle Yvette Guilbert'in şarkıları"yla "Monsieur Charcot'nun deneyleri"nden aynı küçümser tonda söz eden Guermantes Dükü gibi, isimlerin başına Monsieur, Madame veya Mademoiselle diye eklemezdi. M. de Chevregny, dükün tersine, Voltaire ve Montesquieu der gibi, Cornaglia ve Dehelly derdi. Çünkü M. de Chevregny'de, Paris'e ilişkin her şey gibi oyuncular konusunda da, taşralının içli dışlı görünme arzusu, aristokratın küçümser görünme arzusuna baskındı.

Artık hiç de genç sayılamayacakları halde Feterne'de hâlâ "genç çift" diye adlandırılan M. ve Mme de Cambremer'le La Raspeliere'de yediğim ilk akşam yemeğinden hemen sonra, yaşlı markiz bana, elyazısı binlerce yazı arasında tanınabilecek bir mektup yazmıştı. "O harikulade –sevimli– hoş kuzininizi de getirin. Bizim için bir lütuf, bir zevk olur," diyordu; birbirini izleyen sıfatlar, mektubu okuyanın beklentisine, her zamanki gibi, istisnasız her defasında ters düşüyordu; o kadar ki, sonunda bu diminuendo'lar hakkındaki fikrimi değiştirip kasıtlı olduklarına kanaat getirdim ve Sainte-Beuve'ü, kelimeler arasındaki bütün ilişkileri kırmaya, biraz alışılmış her ifadeyi değiştirmeye iten zevk sapkınlığını –sosyete düzenine uyarlanmış olarak– buldum markizin bu kullanımında. Markizin mektup üslubunda, muhtemelen farklı hocalar tarafından öğretilmiş iki ayrı yöntem çekişiyor, ikinci yöntem, çok sayıda sıfat kullanımının sıradanlığını, bitişi beylik akorla yapmayarak, azalan dizilerle telafi ettiriyordu Mme de Cambremer'e. Buna karşılık, yaşlı markizin üslubunda bir incelik olarak değerlendirdiğim bu ters dizilişleri, oğlu marki veya kuzinleri kullandığında, beceriksizlik olarak görme eğilimindeydim. Çünkü oldukça uzak akrabalar da dahil, bütün ailede, Zelia Teyze hayranlıkla taklit edilirdi ve hem üç sıfat kuralı, hem de konuşurken coşkuyla tükürüğünü yutma alışkanlığı, rağbet görürdü. Hatta bu taklit, irsi bir özellik haline gelmişti; ailede küçük bir kız, çocukluğundan itibaren konuşmasını yarıda kesip tükürüğünü yutuyorsa, "Zelia Teyzeye çekmiş" denir, ileride dudaklarının hafif bir bıyıkla gölgeleneceği tahmin edilir ve müziğe olan istidadını geliştirmeye karar verilirdi.

Çok geçmeden, Cambremer'lerin Mme Verdurin'le ilişkisi, çeşitli nedenlerden ötürü, benimle ilişkileri kadar mükemmel olmamaya başladı. Cambremer'ler, Mme Verdurin'i evlerine davet etmek istiyorlardı. "Genç"

markiz, horgörüyle, "O kadını davet etmemizde bir sakınca göremiyorum, sayfiyede herkesle görüşülür, bir tehlikesi yoktur bunun," diyordu bana. Ama aslında oldukça heyecanlıydılar ve göstermek istedikleri nezaketi nasıl yerine getirmeleri gerektiği konusunda sürekli bana akıl danışıyorlardı. Albertine'le beni, Saint-Loup'nun arkadaşları olan ve yörenin şık insanlarından, Normandiya'nın kaymak tabakasından biraz daha üstün bir sınıfı temsil eden Gourville şatosu sahipleriyle birlikte akşam yemeğine davet ettiklerinden, Mme Verdurin de hiç ilgilenmiyormuş gibi görünmekle birlikte, yörenin sosyete çevresine pek meraklı olduğu için, Cambremer'lere, Patroniçe'yi bu soylularla birlikte davet etmelerini tavsiye ettim. Ama Feterne'in sahipleri (aşırı çekingenlikleriyle) soylu dostlarını memnun edememekten veya (aşırı saflıklarıyla) M. ve Mme Verdurin'in, entelektüel olmayan kişilerin yanında sıkılmalarından ya da (tecrübeyle zenginleşmemiş, görenekçi zihniyetleriyle) farklı türde kişileri bir araya getirip "çam devirmekten" korktuklarından, bu bileşimin uygun olmayacağına, "yürümeyeceğine" ve Mme Verdurin'i (küçük grubuyla birlikte) başka bir akşam yemeğine davet etmenin daha iyi olacağına hükmettiler. İlk davete –Saint-Loup'nun dostlarının da katılacağı şık davete– küçük yuvadan sadece Morel'i çağırdılar; amaç, hem dolaylı yoldan M. de Charlus'ü ne kadar seçkin davetlileri olduğundan haberdar etmekti, hem de kemanıyla gelmesi rica edilen genç müzisyenin, davetlileri eğlendirmesi. Morel'e bir de Cottard'ı eklediler, çünkü M. de Cambremer, doktorun neşeli bir adam olduğunu ve bir akşam yemeğinde "iyi durduğunu" düşünüyordu; ayrıca, hastalık ihtimalini göz önünde bulundurarak, bir hekimle iyi ilişkiler içinde olmak, yarar sağlayabilirdi. Ama "karısıyla bir şeyler başlatmamak" için, Cottard'ı yalnız davet ettiler. Mme Verdurin, küçük grubun iki üyesinin, Feterne'e, onsuz, "samimi" bir akşam yemeğine davet edildiğini öğrendiğinde köpürdü. Hk tepkisi daveti kabul etmek yönünde olan doktora, gururlu bir cevap yazdırdı: "Aynı gece Mme Verdurin'lerde akşam yemeğine davetliyiz." Bu çoğul kullanımı, Cambremer'lere ders olacak ve doktorun Mme Cottard'la ayrılmaz bir bütün teşkil ettiğini gösterecekti. Morel'e gelince, Mme Verdurin'in onun adına kaba bir davranış biçimi tasarlamasına gerek kalmadan, kendiliğinden öyle davrandı, sebebi de şuydu: Morel'in, M. de Charlus'le ilişkisinde, eğlenceleri konusunda baronu üzen bir bağımsızlığı olmakla birlikte, daha önce de gördüğümüz gibi, baronun etkisi başka konularda daha çok hissediliyordu; örneğin kemancının müzik bilgisini genişletmiş, üslubunu

sadeleştirmişti. Ama bu da, en azından anlatımızın bu noktasında, bir etkiden ileri gitmiyordu. Buna karşılık, bir alan vardı ki, Morel, bu alanda M. de Charlus'ün her söylediğine körü körüne inanıyor ve her söylediğini körü körüne uyguluyordu. Hem körü körüne, hem aptalca, çünkü M. de Charlus'ün öğretileri yanlış olmakla kalmıyor, büyük bir soylu için geçerli sayılsalar bile, Morel tarafından harfiyen uygulandıklarında gülünç oluyorlardı. Morel'in böylesine kolay inanır ve hocasına karşı itaatkâr olduğu bu alan, sosyeteye ilişkin konulardı. M. de Charlus'le tanışmadan önce yüksek sosyete hakkında hiçbir fikri olmayan kemancı, baronun çizdiği mağrur ve kabataslak portreyi olduğu gibi kabul etmişti. "Belli sayıda üstün aile vardır," demişti M. de Charlus; "bunların başında Guermantes'lar gelir, Fransa Hanedanı'yla Guermantes'lar arasında on dört evlilik olmuştur, ki bu da aslında Fransa Hanedanı için gurur kaynağıdır, çünkü Fransa tahtına oturması gereken kişi, babaları bir olmakla birlikte, daha küçük yaştaki Şişman Louis değil, Aldonce de Guermantes' tı; XIV. Louis'nin saltanatı sırasında, Orleans Dükü öldüğünde, kralın büyükannesi bizim de büyükannemiz olduğundan, matem kıyafeti giydik. Guermantes'lardan çok daha geriden gelmekle birlikte, Napoli krallarıyla Poitiers Kontlarının torunları olan La Tremoille'ları; aile olarak çok köklü olmayan, ama krala bağlı en eski derebeyleri olan Uzes'leri; çok yeni, ama parlak evliliklerin şaşaasını taşıyan Luynes'leri; Choiseul'leri, Harcourt'ları ve La Rochefoucauld'ları sayabiliriz. Bunlara bir de Toulouse Kontu'na rağmen Noailles'ları, Montesquiou'ları ve Castellane'ları eklerseniz, sanıyorum sayı tamamlanır. Bütün o Cambremer ya da Defolgit Markisi gibi isimleri olan beyefendilere gelince, onlarla sizin alayın en sefil eri arasında hiçbir fark yoktur. Kontes Kaka'nın evine, çişinizi yapmaya gitmişsiniz, hiç fark etmez, hem itibarınızı lekelemiş olursunuz, hem de tuvalet kâğıdı yerine boklu bir bez kullanmak zorunda kalırsınız. Yani pislik demektir." Morel, biraz üstünkörü sayılabilecek bu tarih dersini Tanrı kelamıymışçasına ezberlemişti; meselelere kendisi de bir Guermantes'mış gibi bakıyor ve küçümseyici bir tokalaşmayla kendilerini ciddiye almadığını hissettirebilmek için, sahte La Tour d'Auvergne'lerle karşılaşmak istiyordu. Cambremer'lere gelince, "onlarla kendi alayının en sefil eri arasında hiçbir fark olmadığını" kendilerine göstermek için bir fırsat çıkmıştı işte karşısına. Çağrılarına cevap vermedi ve davetin olacağı akşam, son dakikada telgrafla gelemeyeceğini bildirdi; tam bir prense yakışır şekilde davranmışçasına mutluydu. Ayrıca şunu da eklemek gerekir ki, M.

de Charlus'ün, kişiliğinin kusurlu yanları söz konusu olduğu her durumda, genelde ne kadar dayanılmaz, mızmız ve hatta keskin zekâsına rağmen aptal olabildiğini hayal etmek mümkün değildir. Aslında kişilik kusurları, zaman zaman ortaya çıkan zihinsel bir hastalığa benzetilebilir. Müthiş bir zekâya sahip, ama sinirli kadınlarda, hatta erkeklerde bu gerçeği gözlemlememiş olan kimse var mıdır? Mutlu, sakin, bulundukları ortamdan memnun olduklarında, o değerli yetenekleriyle hayranlık toplarlar; kelimenin tam anlamıyla gerçeği dile getirirler. Ama bir migren, izzetinefislerine ufak bir dokunuş, her şeyi değiştirmeye yeter. O ışıl ışıl zekâ, kaba, ihtilaçlı ve dar görüşlü oluverir ve sadece öfkeli, şüpheci, cilveli, hoşa gitmemek için ne lazımsa yapan bir benliği yansıtır.

Cambremer'ler çok öfkelendiler; bu arada başka olaylar da, küçük kabileyle ilişkilerinde bir gerginliğe yol açtı. Harambouville'deki dostlarına öğle yemeğine gitmiş olan Cambremer'lerle gidiş yolculuğunda karşılaştığımız bir gün, Cottard'lar, Charlus, Brichot, Morel ve ben, La Raspeliere'de akşam yemeğinden dönerken, M. de Charlus'e, "Siz ki Balzac'ı çok sever, günümüzün dünyasında onu bulmaktan hoşlanırsınız, herhalde Cambremer'lerin Taşra Hayatından Sahneler'den fırlamış olduğunu düşünüyorsunuzdur," demiştim. Ama M. de Charlus, sanki onlarla dostmuş ve sözlerime gücenmiş gibi, sertçe sözümü kesti: "Markiz kocasından daha üstün olduğu için böyle söylüyorsunuz," dedi soğuk bir tavırla. "Yo, onun Taşranın İlham Perisi veya Madame de Bargeton olduğunu söylemek istemedim, gerçi... " M. de Charlus yine sözümü kesti: "Mme de Mortsauf deyin bari." O sırada, tren durdu, Brichot indi. "Size o kadar işaret ettik, boşuna, siz adam olmazsınız." - "Ama niye?" - "Brichot'nun, Mme de Cambremer'e deli gibi âşık olduğunun farkında değil misiniz kuzum?" Cottard'ların ve Charlie'nin tavrından, küçük yuvadakilerin bu konuda en ufak bir şüphesi olmadığını anladım. Kötü niyetli olduklarını düşündüm. "Canım, markizden bahsettiğinizde nasıl allak bullak olduğunu görmediniz mi?" diye devam etti, kadınlar konusunda tecrübeli olduğunu göstermekten hoşlanan ve onlara duyulan sevdadan doğallıkla, sanki genel olarak kendisinin de duyduğu sevgi buymuş gibi söz eden M. de Charlus. Ama –Morel'e olan bölünmez aşkına rağmen– bütün genç erkeklerle konuşurken büründüğü kaypak, babacan eda, dile getirdiği kadınlara düşkün erkek görüşlerini yalanlıyordu: "Ah, bu çocuklar!" dedi tiz ve yapmacık bir sesle, şarkı söyler gibi. "Her şeyi tek tek öğretmek gerekiyor, yeni doğmuş bebek kadar saf oluyorlar, bir erkeğin bir kadına âşık olduğunu anlayamıyorlar.

Ben sizin yaşınızdayken kaşarlanmıştım," diye ekledi, çünkü külhanbeyi deyimlerini kullanmaktan, belki beğendiği için, belki de bu deyimlere konuşmasında yer vermekten kaçınırsa, gündelik lisanı bu olan kişilerle düşüp kalktığını itiraf edermiş gibi görüneceğini düşünerek, hoşlanırdı. Birkaç gün sonra, gerçeği kabullenip Brichot'nun markize tutulmuş olduğunu teslim etmek zorunda kaldım. Brichot, maalesef markizin öğle yemeği davetlerini birçok kez kabul etti. Mme Verdurin, bu gidişata dur deme vaktinin geldiğine hükmetti. Küçük yuvanın siyaseti açısından bir müdahalenin yararlı olacağını düşünmesinin yanısıra, bu tür münakaşalardan ve yol açtıkları dramlardan, aristokrat sosyetede olduğu kadar burjuva çevrelerinde de görülen, aylaklığın doğurduğu, giderek artan bir haz almaktaydı. Mme Verdurin'in Brichot'yla birlikte bir saat boyunca gözden kaybolduğu gün, La Raspeliere'de çok heyecanlı bir gündü; Patroniçe'nin Brichot'ya, Mme de Cambremer'in kendisini umursamadığını, salonunun alay konusu olduğunu, yaşlılığında şerefine gölge düşürüp öğretmenlikteki mevkiini tehlikeye atacağını söylediği öğrenildi. Brichot'ya, Paris'te birlikte yaşadığı çamaşırcı kadından ve küçük kızından dokunaklı bir tonda söz edecek kadar ileriye gitti. Patroniçe bu konuşmadan muzaffer çıktı, Brichot, Feterne'e ziyaretlerine son verdi, ama o kadar üzüldü ki, iki gün boyunca, gözlerinin tamamen kör olmasından korkuldu; korkulan son gerçekleşmediyse de, hastalığında meydana gelen gözle görülür ilerleme kalıcı oldu. Bu arada, Morel'e müthiş kızmış olan Cambremer'ler, M. de Charlus'ü kasten yalnız davet ettiler. Barondan bir cevap alamayınca, pot kırmış olma korkusuyla, öfkeyle kalkanın zararla oturduğuna hükmedip, biraz geç olmakla birlikte Morel'e de bir davetiye gönderdiler; bu yaltakçılıkları, M. de Charlus'ü, nüfuzunu kanıtladığı için gülümsetti. "İkimiz adına, daveti kabul ettiğimi bildirin," dedi baron Morel'e. Yemek davetinin olacağı akşam, misafirler, Feterne'in büyük salonunda bekleniyordu. Cambremer'ler bu akşam yemeğini aslında şık sosyetenin kaymak tabakasından M. ve Mme Fere onuruna düzenlemişlerdi. Ama M. de Charlus'ü memnun edememekten o kadar korkuyorlardı ki, Mme de Cambremer, Fere'leri M. de Chevregny aracılığıyla tanıdığı halde, davet günü M. de Chevregny Feterne'e ziyarete gelince, markiz telaşa kapıldı. M. de Chevregny'yi bir an önce Beausoleil'e geri göndermek için binbir mazeret uydurdular, ama avluda Fere'lerle karşılaşmasına engel olamadılar; kendisi, kovulduğu için ne kadar utanç duyduysa, Fere'ler de o kadar şaşırdılar. Ama Cambremer'ler, ne pahasına olursa olsun, M. de

Charlus'ün M. de Chevregny'yi görmesini önlemek istiyorlardı, çünkü M. de Chevregny'yi aile içinde gözardı edilebilen, ama yabancıların karşısında dikkate alınan küçük bazı ayrıntılar –oysa bunları fark etmeyecek yegâne kişiler yabancılardır– yüzünden, taşralı buluyorlardı. Ne var ki, insanlar, kendilerinin sıyrılmaya çalıştığı özellikleri korumuş olan akrabalarını, yabancılara göstermekten hoşlanmazlar. M. ve Mme Fere'ye gelince, kelimenin tam anlamıyla "çok seçkin" denen insanlardandılar. Onları bu şekilde tanımlayan kişilerin nazarında, şüphesiz Guermantes'lar, Rohan'lar ve daha birçokları da çok seçkin insanlardı, ama onların isimleri, zaten bunun ayrıca söylenmesini gereksiz kılıyordu. Mme Fere'nin annesinin ne kadar soylu bir aileden geldiğini ve kendisiyle kocasının ne kadar kapalı bir çevrenin mensubu olduklarını herkes bilmediği için, ne zaman adları geçse, açıklama olarak "son derece seçkin" insanlar oldukları mutlaka belirtilirdi. Tanınmamış isimleri, kendilerine zorunlu olarak mağrur bir ağırbaşlılık mı kazandırıyordu? Ne olursa olsun, Fere'ler, La Tremoîlle'ların görüşeceği insanlarla ilişki kurmuyorlardı. Yaşlı Cambremer Markizi'nin, Manche'taki sahil kraliçesi mevkii sayesindedir ki, Fere'ler her yıl markizin öğleden sonra davetlerinden birine katılırlardı. Fere'ler akşam yemeğine davet edilmişlerdi ve M. de Charlus'ün onların üzerinde bırakacağı etkiye çok güveniliyordu. Baronun davetliler arasında olduğu laf arasında belirtildi. Mme Fere, tesadüfen baronu tanımıyordu. Mme de Cambremer bundan büyük bir tatmin duydu ve özellikle önemli iki maddeyi ilk kez bir araya getirecek olan bir kimyacının tebessümü gezindi dudaklarında. Kapı açıldı, Mme de Cambremer, Morel'in tek başına içeri girdiğini görünce, fenalık geçirmesine ramak kaldı. Morel, bakan adına mazeret bildirmekle görevli bir özel sekreter gibi, prensin rahatsız olduğunu bildiren ve kocası prens kadar soylu olmayan bir eş gibi (Mme de Cinchamp, Aumale Dükü adına aynı şeyi yapardı), aldırışsız bir tavırla, "Baron gelemeyecek," dedi. "Biraz rahatsız, en azından benim bildiğim kadarıyla gelmemesinin sebebi bu... Bu hafta görmedim kendisini," diye ekledi; bu son sözleri bile, Mme de Cambremer için yıkım demekti, çünkü M. ve Mme Fere'ye, Morel'in günün yirmi dört saati M. de Charlus'le birlikte olduğunu söylemişti. Cambremer'ler, baronun yokluğu toplantıya daha bir hoşluk katmış gibi yaptılar; Morel'e duyurmadan, misafirlerine, "O olmasa da olur, değil mi?" diyorlardı. "Hatta daha iyi olur." Ama aslında küplere biniyorlardı, bunun, Mme Verdurin tarafından kurulmuş bir komplo olduğundan şüphelendiler ve Patroniçe kendilerini tekrar La Raspeliere'e davet ettiğinde, evini tekrar

görmenin ve küçük grupla bir araya gelmenin zevkinden mahrum olmak istemeyen M. de Cambremer, kısasa kısas, tek başına gitti; markizin, gelemediğine çok üzüldüğünü, ama ne yazık ki doktorunun yataktan çıkmasını yasakladığını bildirdi. Cambremer'ler, bu yarı icabetle, hem M. de Charlus'e bir ders verdiklerini, hem de Verdurin'lere, tıpkı eskiden kraliyet soyundan prenseslerin düşesleri sadece ikinci salonun yarısına kadar geçirmeleri gibi, onlara karşı sınırlı bir nezaketle yükümlü olduklarını gösterdiklerini düşündüler. Birkaç haftanın sonunda, araları bozulmuş sayılırdı. M. de Cambremer bana şöyle bir açıklamada bulunuyordu: "Şunu söylemem gerekir ki, M. de Charlus'le bir arada bulunmamız çok güçtü. Koyu bir Dreyfus taraftarı çünkü..." - "Yok canım!" - "Öyle, öyle... en azından kuzeni Guermantes Prensi öyle, bu yüzden epeyce de kınanıyorlar. Bu konuda çok hassas olan akrabalarım var. Bu tür insanlarla görüşmem mümkün değil, ailemin tamamıyla aram bozulur." - "Guermantes Prensi, Dreyfus taraftarı olduğuna göre, yeğeniyle evleneceği söylenen Saint-Loup'nun da öyle olması çok uygun düşmüş," dedi Mme de Cambremer. "Hatta belki evliliğin nedeni budur." - "Hayatım, çok sevdiğimiz Saint-Loup'nun Dreyfus taraftarı olduğunu söylemeyin lütfen. Bu tür iddiaları gelişigüzel yaymamak lazım," dedi M. de Cambremer. "Ordudaki itibarını sarsacaksınız!" - "Eskiden Dreyfus taraftarıydı, ama artık değil," dedim M. de Cambremer'e. "Mlle de Guermantes-Brassac'la evliliğine gelince, doğru mu gerçekten?" - "Herkes bunu konuşuyor, ama siz herkesten iyi biliyorsunuzdur." - "Ama Dreyfus taraftarı olduğunu bana kendisi söyledi diyorum size," dedi Mme de Cambremer. "Çok da anlaşılır zaten, Guermantes'lar yarı yarıya Alman sayılırlar." - "Varenne Sokağı Guermantes'larının yüzde yüz Alman olduğunu söyleyebilirsiniz," dedi Cancan, "ama Saint-Loup başka; istediği kadar Alman akrabaları olsun, babası her şeyden önce Fransız soylusu unvanını üstlenirdi, 1871'de tekrar orduya katıldı ve savaşta kahramanca öldü. Bu konuda ne kadar titiz olsam da, meseleleri şu veya bu yönde abartmamak lazım. *In medio... vitus,*[67] tüh, hatırlayamadım! Doktor Cottard'ın söylediği bir sözdü. Doktor daima söylenecek doğru lafı bulan bir insan. Buralarda bir Larousse olmalı." Mme de Cambremer, Latince alıntı konusunda fikir beyan etmek zorunda kalmamak ve hakkındaki sözleri kocası tarafından düşüncesizce bulunan Saint-Loup konusunu değiştirmek amacıyla, tekrar Patroniçe'ye yüklendi; asıl açıklama gerektiren konu, aralarındaki küslüktü. "La Raspeliere'i Mme Verdurin'e seve seve kiraladık," dedi markiz. "Ne var ki Mme Verdurin,

evle ve bir yolunu bulup kendine mal ettiği, otlağı kullanma hakkı, eski duvar kaplamaları gibi, kira sözleşmesinde katiyen bulunmayan her şeyle birlikte, bizimle ilişki hakkını da elde edeceğini varsaymış gibi görünüyor. Bunlar birbirinden tamamen farklı şeyler. Bizim hatamız, bu işi bir aracıya ya da acentaya yaptırmamak oldu. Feterne'de bunun önemi yok, ama Verdurin Teyze darmadağın saçlarıyla kalkıp Paris'te günüme gelecek olsa, Ch'nouville Teyzemin yüzünün ne hale geleceğini tahmin edebiliyorum. M. de Charlus ise, çok seçkin insanlarla tanışıyor kuşkusuz, ama çok bayağı insanlarla da tanışıyor." Bunların kim olduğunu sordum. Mme de Cambremer sorularla sıkıştırılınca, "Bir delikanlının geçimini sağladığı söyleniyor, adı Monsieur Moreau mu, Morille mi, Morue mü, hatırlayamıyorum," dedi sonunda. "Kemancı Morel'le hiçbir alakası yok elbette," diye ekledi yüzü kızararak. "Mme Verdurin'in, Manche'ta kiracımız olduğu için, Paris'te ziyaretime gelme hakkını kazanacağını düşündüğünü hissettiğimde, bütün ilişkimi kesmem gerektiğini anladım."

Patroniçe'yle küslüklerine rağmen, Cambremer'lerin müritlerle arası iyiydi ve aynı trene tesadüf ettiğimizde, bizim vagona binmekte bir sakınca görmüyorlardı. Douville'e yaklaştığımızda, Albertine son bir kez aynasını çıkarır, bazen eldivenlerini değiştirme gereği duyar veya şapkasını çıkarıp saçındaki, benim hediyem olan bağa tarakla perçemlerini düzleştirir, önünü kabartır, gerekirse, düzenli "vadiler" halinde ensesine inen kıvrımların üzerindeki topuzunu yukarı çekerdi. Bizi bekleyen arabalara bindikten sonra, nerede bulunduğumuz konusunda hiçbir fikrimiz olmazdı; yollarda hiçbir aydınlatma yoktu; tekerleklerin çıkardığı sesin artmasından, bir köyden geçmekte olduğumuzu anlar, La Raspeliere'e geldiğimizi zanneder, tekrar kırın ortasında bulurduk kendimizi; uzaktan çan sesleri işitir, smokin giydiğimizi unutur, uykuya dalacak gibi olur, katedilen mesafe ve her tren yolculuğunda rastlanan olaylar nedeniyle bizi gecenin geç bir saatine ve neredeyse Paris yolunun yarısına kadar götürdüğünü zannettiğimiz bu uzun karanlığın sonunda, birdenbire, arabanın daha ince bir kumun üzerinde kaymasıyla bahçeye girdiğimizi fark ettikten sonra, salonun göz kamaştırıcı ışıkları bizi tekrar sosyete hayatına sokardı; yemek salonunda, saatler, çok uzun zaman önce geride bıraktığımızı zannettiğimiz sekizi çaldığında, ansızın zamanda geriye gitmiş gibi olurduk; birbiri ardına yemeklerin, kaliteli şarapların fraklı erkeklerle hafif dekolte kıyafetli kadınların etrafında dolaşacağı, tıpkı şehirdeki bir akşam yemeği gibi ışıl ışıl aydınlık olan bu daveti farklı kılan tek şey, gidiş ve dönüşün, bu sosyete

kullanımıyla ilk görkemlerinden saptırılmış, geceye, kıra ve denize ait saatlerinin dokuduğu karanlık, kendine has, çifte eşarpla sarmalanmış olmasıydı. Dönüş, aydınlık salonun pırıltılı, çabucak unutulacak olan ihtişamını bırakıp arabalara binmeye zorlardı bizi; arabada Albertine bensiz başkalarıyla birlikte olmasın diye, onunla aynı arabaya binmenin bir yolunu bulurdum; çoğu kez bunun bir nedeni daha vardı, o da, karanlık bir arabada çok şey yapma imkânımız olmasıydı, zaten ansızın bir ışık içeriyi aydınlatacak olsa da, yokuşlu yoldaki sarsıntılar, birbirimize sıkı sıkı sarılmış olmamıza bir mazeret teşkil ederdi. M. de Cambremer, henüz Verdurin'lerle arası açılmamışken, bana sorardı: "Bu siste nefesiniz tıkanmaz mı dersiniz? Kız kardeşim bu sabah çok şiddetli bir kriz geçirdi. Ya! Size de oluyor demek," derdi memnuniyetle. "Bu gece söyleyeceğim kendisine bunu. Eminim döner dönmez, sizin son zamanlarda kriz geçirip geçirmediğinizi soracaktır." Zaten benim krizlerimden, kız kardeşininkileri anlatmak için söz ederdi sadece; bana krizlerimi ayrıntılı biçimde tarif ettirmesinin sebebi de, kız kardeşininkilerle aralarındaki farkları iyice belirtmekti. Ama bu farklara rağmen, kız kardeşinin nefes tıkanmaları onun nazarında kural teşkil ettiğinden, onun krizlerine "iyi gelen" şeyin bana tavsiye edilmemiş olmasına inanamaz, benim bunları denemeyişime kızardı, çünkü bir perhize katlanmaktan daha zor bir şey varsa, o da bu perhizi başkalarına dayatmamaktır. "Aslında ben bu cehaletimle niye konuşuyorum ki? Karşınızda en yetkili merci, başvuru kaynağı duruyor. Profesör Cottard ne düşünüyor?"

Markizle bir kere daha görüştüm, çünkü "kuzinim"in biraz garip davranışlı olduğunu söylediği kulağıma geldi, ben de bunu neyi kast ederek söylediğini öğrenmek istedim. Böyle bir şey söylemediğini ileri sürdü, ama sonunda, kuzinimin yanında rastladığını sandığı biri hakkında konuştuğunu itiraf etti. Adını bilmiyordu, daha sonra, yanlış hatırlamıyorsa, bir bankacının karısı olduğunu, adının da Lina, Linette, Lisette, Lia gibi bir isim olduğunu söyledi. "Bir bankacının karısı" kısmının, yanıltmaca olarak söylendiğini düşünüyordum. Albertine'e, söylentinin doğru olup olmadığını sormak istedim. Ama onu sorguya çekermiş gibi değil, her şeyi bilirmiş gibi görünmeyi tercih ediyordum. Zaten sorsam da, Albertine ya hiç cevap vermez, ya da ilk hecesi aşırı mütereddit, ikinci hecesi aşırı gürültülü bir "hayır" derdi. Albertine asla kendisine zararı dokunacak olayları anlatmaz, ama ancak bu olaylarla açıklanabilecek başka şeyler anlatırdı; gerçek, bize söylenen şeyin kendisinden çok, bize söylenenden yola çıkan, görünmez

olmasına rağmen yakaladığımız bir akıştır. Albertine'e, Vichy'de tanıştığı bir kadının garip davranışları olduğunu söylediğimde, o kadının katiyen benim düşündüğüm gibi biri olmadığına ve kendisine asla kötü bir şey yaptırmaya çalışmadığına dair yemin etti. Ama bir başka gün, ben bu tür insanları çok merak ettiğimi söylediğimde, Vichy'deki hanımın, Albertine'in tanımadığı bir başka arkadaşı olduğunu ve bu arkadaşını Albertine'le "tanıştıracağına söz verdiğini" ekledi. Buna söz verdiğine göre, demek ki tanışmayı Albertine istiyordu ya da Albertine'in sevineceğini bilerek söz vermişti. Ama bunu ileri sürerek Albertine'i suçlasam, onun verdiği ipuçlarından başka bir dayanağım yokmuş durumuna düşecek, Albertine'den, başka bir ipucu gelmesi ihtimalini ortadan kaldırmış olacak, artık hiçbir şey öğrenemeyecektim ve Albertine de artık benden korkmayacaktı. Ayrıca biz o sırada Balbec'teydik, Vichy'deki hanımla arkadaşıysa Menton'da oturuyorlardı; aradaki mesafe, tehlike ihtimali olmaması, şüphelerimi kısa sürede dağıttı.

Çoğu kez, M. de Cambremer istasyonda bana seslendiğinde, ben az önce Albertine'le karanlıktan yararlanmış, üstelik, Albertine karanlığın yeterli olmamasından korkup biraz direndiğinden, güçlükle yararlanmış olurdum. Albertine, "Cottard'ın bizi gördüğünden eminim; zaten görmüş olmasa da, tam sizin nefes tıkanmalarınızdan bahsedilirken, başka bir nedenle boğuk çıkan sesinizi duyduğu kesin," derdi, dönüş için mahalli trene binmek üzere Douville istasyonuna geldiğimizde. Ama tıpkı gidiş gibi dönüş yolcuğu da, hem bana şairane bir duygu yaşatarak içimde seyahatlere çıkma, yeni bir hayata başlama arzusu uyandırır ve dolayısıyla Albertine'le evlenme planlarından vazgeçme, hatta onunla ilişkimi tamamen koparma isteği verir, hem de ilişkimizin çelişkili yapısı nedeniyle, bu kopuşu kolaylaştırırdı. Çünkü gidişte olduğu gibi dönüşte de, her istasyonda vagonumuza tanıdık insanlar biner veya istasyondan el sallarlardı; sosyalliğin sakinleştirici, uyuşturucu, sürekli hazları, hayalgücünün kaçak hazlarını bastırırdı. İstasyonların kendilerinden önce, (ilk işittiğim andan başlayarak, büyükannemle seyahat ettiğim o ilk gece beni onca tahayyüle sürüklemiş olan) isimleri, Brichot'nun, Albertine'in ricası üzerine etimolojilerini ayrıntılı biçimde açıkladığı geceden sonra tuhaflıklarını kaybetmiş, normalleşmişlerdi. Fiquefleur, Honfleur, Flers, Barfleur, Harfleur gibi kimi yer adlarının sonundaki fleur'ü[68] sevimli bulmuş, Bricqueboeuf'ün sonundaki boeuf'e[69] gülmüştüm. Ama Brichot "fleuf'ün (fiord gibi)

"liman" anlamına, Normancası budh olan "boeuf'ün de "kulübe" anlamına geldiğini söyleyince (üstelik bunu ilk gün trende söylemişti bana), çiçek de, öküz de kayıplara karıştı. Brichot çeşitli örnekler saydıkça, bana değişik bir özellik gibi gelen şeyler, genelleşiyordu: Bricqueboeuf'e bir de Elbeuf ekleniyor, hatta ilk bakışta, o mekânın kendisi kadar özel olan, mantıkla açıklanması en imkânsız tuhaflıkların, Normandiya peyniri gibi biçimsiz, lezzetli ve sert bir kelimede asırlardır iç içe geçtiğini düşündüğüm, Pennedepie gibi bir adda bile, "dağ" anlamına gelen ve Penmarch'ta olduğu gibi Apenninlerde de görülen, Galce pen kelimesini bulmak beni üzüyordu. Tren her durduğunda, ziyaretçi kabul etmesek de, dostça el sıkışacağımızı hissettiğimden, Albertine'e, "Ne duruyorsunuz, merak ettiğiniz adları Brichot'ya sorsanıza," diyordum. "Marcouville l'Orgueilleuse'den[70] bahsetmiştiniz." - "Evet, bu gururu çok seviyorum, mağrur bir köy o," dedi Albertine. Brichot cevap verdi: "Fransızca, hatta Bayeux piskoposluk sicilindeki şekliyle, Geç Dönem Latincesindeki Marcouvilla superba söylenişini değil de daha eski, Normancaya daha yakın söylenişini, yani Merculph'un köyü, malikânesi anlamındaki Marculphivilla superba'yı temel alsanız, daha da mağrur bulurdunuz. Ville'le biten adların hepsinde, haşin Norman istilacıların hayaletinin bu kıyılarda hâlâ dikildiğini görebilirsiniz. Harambouville'de, vagonun kapısına dikilen sevgili doktorumuzdan başka şey görmediniz, onun bir İskandinav reisine benzer yanı olmadığı aşikâr. Fakat gözlerinizi kapatsanız, ünlü Herimund'u görebilirdiniz (Herimundivilla). Neden bilmem, Loigny'yle eski Balbec arasındaki müthiş güzel manzaralı yollar yerine, Loigny'yle Balbec-Sahil arasındaki yollar kullanılıyor, ama Mme Verdurin belki arabayla o yöreyi gezdirmiştir size. O zaman, Wiscar'ın köyü olan Incarville'i ve Mme Verdurin'in evine gelmeden önce, Turold'un köyü olan Tourville'i görmüşsünüzdür. Aslında tek istilacılar Normanlar değildi. Almanlar da buralara gelmiş gibi görünüyor (Aumenancourt, Alemanicurtis'ten türemiştir); ama şu genç subaya söylemeyelim bunu, bir daha o köydeki kuzenlerini ziyarete gitmeyebilir bu yüzden. Saksonlar da buralara geldi; İngiltere'deki Middlesex ve Wessex gibi buradaki Sissonne pınarı da, (ki Mme Verdurin'in, haklı olarak en sevdiği gezinti yerlerinden biridir) Saksonların varlığının bir kanıtıdır. İnanlır gibi değil ama, "serseri" diye tanımlanan Gotların, hatta Mağriplilierin buralara gelmiş olması muhtemel, çünkü Mortagne, Maure tania'dan[71] türemiştir. Gotlar izlerini Gourville'de (Gothorumovilla) bırakmışlar. Ayrıca Latinlerden de bazı kalıntılar vardır, örneğin Lagny

(Latiniacum)." - "Ben Thorpehomme'un açıklamasını merak ediyorum," dedi M. de Charlus. "Homme'u[72] anlıyorum," diye eklediğinde, heykeltıraşla Cottard manalı manalı bakıştılar. "Peki Thorph ne?" - "Homme, katiyen sizin doğal olarak zannettiğiniz anlama gelmiyor, saygıdeğer baron," diye cevap verdi Brichot, Cottard'la heykeltıraşa hınzır hınzır bakarak. "Homme'un, burada, annemi borçlu olmadığım cinsiyetle hiç ilgisi yok. Homme, 'adacık' anlamındaki Holm'dur. Thorph'a gelince, 'köy' demektir ve genç dostumuzun daha önce örnekleriyle kafasını şişirdiğim yüzlerce kelimede geçer. Yani Thorpehomme'da bir Norman reisinin adı olmasa da, Normanca kelimeler vardır. Bu yörenin tamamının nasıl Germenleşmiş olduğunu görüyorsunuz." - "Bence abartıyor," dedi M. de Charlus. "Ben dün Orgeville'e gittim." - "Sayın baron, Thorpehomme'da elinizden aldığım adamı bu sefer size teslim ediyorum. Ukalalık gibi olmasın ama, I. Robert'in bir beratında, Orgeville, Otgervilla, yani Otger'in malikânesi olarak geçer. Bütün bu adlar, eski derebeylerinin adlarıdır. Octeville-la-Venelle, Avenel isminden türemiştir. Avenel'ler, ortaçağda ünlü bir aileydiler. Mme Verdurin'in geçen gün bizleri götürdüğü Bourguenolles, 'Bourg de Möles' diye yazılırdı, çünkü XI. yüzyılda, Chaise-Baudoin de, bu köy de, Baudoin de Möles'a aitti. Bakın, Doncieres'e gelmişiz." - "Aman Tanrım, şimdi bir yığın teğmen binmeye çalışacak!" dedi M. de Charlus, korkmuş gibi yaparak. "Sizin için söylüyorum, benim için sakıncası yok, iniyorum çünkü." - "Duydunuz mu doktor?" dedi Brichot. "Baron, subayların kendisini çiğneyip geçmesinden korkuyor. Oysa toplu halde burada bulunmaları çok normal, çünkü Doncieres, tam anlamıyla Saint-Cyr'dir,[73] Dominus Cyriacus'tur. Sanctus ve sancta'nın yerini dominus ve domina'nın aldığı birçok yer adı vardır. Aslında sakin ve askerî bir kent olan Doncieres, bazen Saint-Cyr, Versailles, hatta Fontainebleau havasına bürünür."

Dönüş yolunda (gidişte de yaptığım gibi), Albertine'e giyinmesini söylerdim, çünkü Amenoncourt'da, Doncieres'de, Epreville'de, Saint-Vast'ta ziyaretçilerimiz olacağını bilirdim. Hermenonville'de (Herimund'un malikânesi), misafirlerini karşılamaya gelen ve bu fırsattan yararlanarak beni ertesi gün öğle yemeğine Montsurvent'a davet eden M. de Chevregny'nin bir ziyareti olsun, Doncieres'de Yüzbaşı Borodino'nun, Coq Hardi'de toplanacak olan subayların veya Faisan Dore'de toplanacak olan assubayların davetini bana iletmek üzere (kendisi serbest olmayan) Saint-

Loup'nun gönderdiği sevimli arkadaşlarından birinin ani baskını olsun, bu ziyaretler bana tatsız gelmezdi. Çoğu kez Saint-Loup istasyona kendi gelirdi ve ben, o gidinceye kadar, fark ettirmeden Albertine'i lüzumsuz bir göz hapsinde tutardım. Bununla birlikte, bir keresinde nezaretime ara verdim. Tren uzun bir süre duracaktı, Bloch, bizimle selamlaştıktan sonra, hemen koşup babasının yanına gitmek istedi; amcasının mirasına yeni konmuş olan babası, La Commanderie adlı bir şatoyu kiralamıştı ve sadece sürücüleri üniformalı posta arabalarıyla seyahat ederek, büyük soylular gibi davrandığını düşünüyordu. Bloch, kendisiyle birlikte arabaya kadar gitmemi rica etti. "Ama acele et, çünkü bu dört ayaklılar sabırsız oluyorlar; haydi gel, tanrıların gözdesi, babamı sevindirmiş olursun." Ne var ki, Albertine'i trende Saint-Loup'yla yalnız bırakmak bana çok zor geliyordu; ben sırtımı döndüğümde konuşabilirler, başka bir vagona geçebilirler, birbirlerine gülümseyip dokunabilirlerdi; Albertine'e yapışmış bakışlarım, Saint-Loup orada oldukça, kız arkadaşımdan ayrılamıyordu. Oysa gidip babasına selam vermemi benden bir iyilik olarak rica eden Bloch'un, her şeyden önce, hiçbir engel yokken ricasını geri çevirmemi kabalık addettiğini görüyordum, görevliler, trenin en az on beş dakika daha istasyonda kalacağını haber vermişlerdi, üstelik hemen hemen bütün yolcular da inmişti, tren onları bekleyecekti; ardından, Bloch, davranışımın –bu seferki davranışım onun için kesin bir cevaptı– snopluktan kaynaklandığına emin oldu. Çünkü yanımdaki kişilerin isimlerini biliyordu. M. de Charlus, bir süre önce, Bloch'a yaklaşabilmek için, eskiden tanışmış olduklarını hatırlamadan, umursamadan, "Arkadaşınızı bana takdim etsenize, bu yaptığınız bana karşı saygısızlık," demişti bana ve Bloch'la sohbet etmiş, hatta görünüşe bakılırsa ondan o kadar hoşlanmıştı ki, bir "tekrar görüşürüz umarım" bahşetmişti. "Kararın kesin mi, babamı son derece mutlu edecek bir selam vermek üzere yüz metre yürümeyi ret mi ediyorsun?" dedi Bloch. Arkadaşlığın gereklerini, üstelik de Bloch'un zannettiği nedenle yerine getirmiyormuş gibi görünmek, Bloch'un, yanımda "soylular" olduğunda, burjuva arkadaşlarıma farklı davrandığımı düşündüğünü hissetmek, beni çok üzüyordu. Bloch o günden sonra bana eskisi kadar dostça davranmadı, benim için daha da üzücü olanı, kişiliğimi de eskisi gibi takdir etmedi. Yine de vagonda kalmamın nedeni konusundaki yanılgısını düzeltmek için bir şey –yani Albertine'i kıskandığımı– söylemem gerekirdi; bu ise, beni aptal bir sosyete düşkünü zannetmesine göz yummaktan daha zordu benim için. İşte bu örnekte de

olduğu gibi, teorik olarak daima düşüncelerimizi açıkça ortaya koymamız, yanlış anlaşılmaları önlememiz gerektiğini düşünürüz. Ama çoğu kez hayat bu yanlış anlaşılmaları öyle bir şekilde ayarlar ki, mümkün olduğu ender koşullarda bile, ortadan kaldırılmaları için, ya arkadaşımızı bize atfettiği hayali kusurdan daha çok gücendirecek bir şeyin –bu örnekte durum bu değildi– ya da –az önce olduğu gibi– etrafa yayılması bize yanlış anlaşılmaktan daha kötü gelen bir sırrın ifşa edilmesi gerekir. Ayrıca, niçin onunla gitmediğimi Bloch'a açıklayamadığıma göre, hiçbir açıklama yapmaksızın gücenmemesini rica etseydim de, alındığını fark ettiğimi göstererek iki kat gücendirmiş olacaktım kendisini. Albertine'in varlığının, Bloch'a eşlik etmemi engellemesini ve Bloch'un, bunu, aksine, seçkin kişilerin varlığına yormasını buyuran kadere boyun eğmekten başka çarem yoktu; oysa o kişiler yüz kat daha seçkin olsalar, bunun benim üzerimdeki tek etkisi, sadece Bloch'la ilgilenip bütün nezaketimi ona yöneltmem olurdu. Bu örnekte de olduğu gibi, birbirine yaklaşan iki kaderin yollarının ayrılması, birbirlerinden giderek daha fazla uzaklaşmaları ve bir daha hiç yaklaşmamaları için, bir olayın (bu örnekte Albertine'le Saint-Loup'nun yüz yüze gelmeleri), tesadüfen, anlamlı bir şekilde bu iki kaderin arasına girmesi yeterlidir. Bloch'un benimle arkadaşlığından daha güzel nice dostluklar vardır ki, istemeden soğukluğu yaratan taraf, gücenen tarafa, muhtemelen izzetinefsini onaracak ve kaybolan yakınlığını geri getirecek olan açıklamayı bir türlü yapamadan bozulmuşlardır.

Aslında, Bloch'unkinden daha güzel bir dostluk terimi, fazla anlamlı sayılmaz. Bloch, bana en tatsız gelen kusurların hepsine sahipti. Albertine'e olan sevgim de, tesadüfen, bu kusurları iyice tahammül edilmez hale getiriyordu. Örneğin, bir yandan Robert'i göz hapsinde tutarak kendisiyle sohbet ettiğim sırada, Bloch, Mme Bontemps'ın evinde öğle yemeği yediğini ve akşama kadar herkesin benden büyük övgüyle söz ettiğini söyledi. "Güzel," diye düşündüm, "Mme Bontemps, Bloch'u dâhi yerine koyduğuna göre, başkalarının söyleyebileceği her şeyden çok, onun, hakkımdaki heyecanlı övgüleri etkili olmuştur; Albertine'in de kulağına gelir. Benim 'üstün' bir kişi olduğumu yarın öbür gün, mutlaka öğrenecektir, hatta teyzesinin bunu kendisine henüz yetiştirmemiş olması bile şaşırtıcı." - "Evet," diye devam etti Bloch, "herkes seni methetti. Bir tek ben, sanki bize verilen, laf aramızda pek de vasat yemeğin yerine, Thanatos'la Lethe'nin kardeşi, bedeni ve dili yumuşak bağlarla sarmalayan Hypnos tanrının çok sevdiği haşhaşlardan yemişim gibi, derin bir suskunluğa gömüldüm. Seni,

diğer davetlilerden, o aç köpekler sürüsünden daha az takdir ettiğimi sanma. Ama ben, seni anladığım için takdir ediyorum, onlarsa, anlamadan hayranlar sana. Daha doğrusu, ben senin hakkında bu şekilde ortalık yerde konuşmayacak kadar takdir ediyorum seni; kalbimin derinliklerinde taşıdığım bir şeyi yüksek sesle methetmek, bana kutsal bir şeye saygısızlık etmek gibi geldi. Seninle ilgili olarak nafile sorguya çektiler beni, Kronos'un kızı Hestia'nın kutsal edebi, benim dilimi bağladı." Hoşnutsuzluğumu göstermek gibi bir kabalık yapmadım, ama bu edep, bana –Kronos'tan çok– sizin hüküm sürdüğünüz gizli tapınak, cahil okurlar güruhunun ve gazetecilerin işgaline uğrar diye sizden söz etmekten kaçınan bir eleştirmenin edebini hatırlatıyordu; sizin değerinizde olmayan insanların arasında kaynamamanız için size nişan vermeyen bir devlet adamının edebini hatırlatıyordu; yeteneksiz bir kişi olan X'le meslektaş olma utancını size yaşatmamak için, size oy vermeyen Akademi üyesinin edebini hatırlatıyordu; son olarak da, erdemli babaları öldüğünde, sessizliği ve sükûnu bozmamak, hayatın devam ettirilmesini ve zavallı ölünün etrafında bir şöhret halesi oluşturulmasını önlemek amacıyla, isminin insanlar tarafından anılmasını, mezarına dindarca taşınan çelenklere tercih edecek olan merhum hakkında bir şey yazmamamızı bizden rica eden evlatların, daha saygın, ama aynı zamanda daha gaddar edebini hatırlatıyordu.

Babasının yanına gidemeyişimi anlayamaması beni üzen, Mme Bontemps'ın evinde gözden düşmeme sebep olduğunu itiraf ederek (Albertine'in, bu öğle yemeğine niçin hiç değinmediğini ve ben ona Bloch'un beni ne kadar sevdiğinden dem vurduğumda niçin tek kelime söylemediğini şimdi anlıyordum) beni kızdıran Bloch, M. de Charlus'ün üzerinde bambaşka bir izlenim bırakmıştı.

Hiç şüphe yok ki, Bloch artık, benim şık ve seçkin kimselerin yanından bir saniye olsun ayrılamadığım gibi, onların (örneğin M. de Charlus'ün) kendisine yakınlık göstermesini de kıskandığıma ve elimden geleni ardıma koymayarak, Bloch'un onlarla ilişki kurmasını engellemeye çalıştığıma kaniydi; öte yandan, baron, arkadaşımı daha fazla göremediğine hayıflanıyordu. Her zamanki gibi bunu göstermekten kaçındı. Önce, bana Bloch hakkında birkaç soru sordu aldırışsız bir havada; öyle umursamaz bir tavrı vardı, ilgisi o kadar yapmacık görünüyordu ki, cevaplarımı dinlemediği sanılabilirdi. İlgisiz bir edayla, kayıtsızlıktan da öte, dalgınlık ifade eden, tekdüze bir sesle, adeta sırf bana karşı kibarlığından sorar gibi,

"Zeki biri gibi görünüyor; bir şeyler yazdığını söylüyordu, yetenekli mi?" dedi. Bloch'a, kendisiyle bir daha görüşmeyi umduğunu söylemekle büyük nezaket gösterdiğini söyledim M. de Charlus'e. Baron, cümlemi işittiğini belirten tek bir harekette bulunmadı, aynı şeyi dört kere tekrarlayıp hiçbir cevap alamayınca, sonunda acaba M. de Charlus'ün ağzından çıktığını zannettiğim sözler bir hayal miydi diye düşünmeye başladım. "Balbec'te mi kalıyor?" dedi baron, ama tavrı soru sormaktan o kadar uzaktı ki, Fransızcada, aslında hiç de soru cümlesi olmayan bu tür cümleleri bitirmek için soru işaretinden başka bir noktalama işareti olmamasına hayıflanıyorum. Öte yandan, bu tür bir noktalama işaretinin, M. de Charlus'ten başkası için kullanılamayacağı da bir gerçek. "Hayır, yakındaki 'La Commanderie'yi kiraladılar," dedim. İstediği bilgiyi almış olan M. de Charlus, Bloch'u küçümser gibi yaptı. "Ne korkunç!" diye haykırdı, çın çın öten sesi, eski gücüne kavuşarak. "'La Commanderie'[74] adını taşıyan bütün yerler, (benim de üyesi olduğum) Malta Şövalyeleri tarafından yapılmış veya onların mülkü olmuştur, aynı şekilde, *'Temple'*[75] veya *'La Cavalerie'*[76] adını taşıyan yerler de Templier Şövalyelerine aitti. Benim 'La Commanderie'de oturmamdan daha doğal bir şey olamaz. Ama bir Yahudinin orada oturması! Aslında şaşmamak gerekir buna; bu ırkın, kutsal şeylere saygısızlık etmeye olan tuhaf düşkünlüğünden kaynaklanıyor. Bir Yahudi, bir şato alacak kadar parası olur olmaz, mutlaka *Le Prieure,*[77] *L'Abbaye,*[78] *La Monastere*[79] veya *La Maison-Dieu*[80] adında bir şato seçer. Bir iş dolayısıyla tanıdığım Yahudi bir memur vardı, bilin bakalım nerede oturuyordu: Pont-l'Eveque'te.[81] Sonra gözden düştü, Bretanya'ya, Pont-l'Abbe'ye[82] sürüldü. Kutsal Hafta boyunca sahnelenen ve pasyon adı verilen o utanç verici temsillerde, salonun yarısı, İsa'yı, en azından kuklasını, ikinci defa çarmıha gerecekleri düşüncesiyle sevinçten kaplarına sığamayan Yahudilerle dolar. Lamoureux konserlerinde, bir defasında, yanıma zengin bir Yahudi banker düştü. Berlioz'un, İsa'nın Çocukluğu adlı eseri seslendirildiğinde, üzüldü. Ama az sonra, Kutsal Cuma Harikası'nı duyunca, her zamanki vecd ifadesi yüzüne yerleşti yine. Demek zavallı arkadaşınız La Commanderie'de kalıyor. Ne büyük acımasızlık!" Sonra tekrar kayıtsız bir havaya bürünerek ekledi: "Yerini tarif edin de bir gün gidip eski mülklerimizin böyle bir sapkınlığa ne ölçüde tahammül ettiğini göreyim. Yazık olmuş, terbiyeli, ince ruhlu bir çocuğa benziyor çünkü. Varsanız baksanız, Paris'te de Temple Sokağı'nda oturuyordur!" M. de

Charlus, bu sözleriyle, sadece kuramını destekleyen bir örnek daha bulmak ister gibiydi, ama aslında bana sorduğu sorunun iki amacı vardı, başlıcası da, Bloch'un adresini öğrenmekti. "Gerçekten de," dedi Brichot, "Temple Sokağı'nın eski adı, Chevalerie-du-Temple Sokağı'ydı.[83] Bu konuda bir açıklama yapmama izin verir misiniz sayın baron?" - "Nedir? Ne açıklaması?" dedi M. de Charlus sertçe, bu müdahale yüzünden istediği bilgiyi alamayınca. Brichot çekinerek, "Hiç, önemli değil," dedi. "Balbec'in etimolojisi sorulmuştu da, onunla ilgili. Temple Sokağı'nın eski adı Barre-du-Bec'ti, çünkü Normandiya'daki Bec Manastırı'nın Paris'teki yargı merkezi, o sokaktaydı." M. de Charlus cevap vermeyip duymazlıktan geldi; baronun küstahlığının bir şekli de buydu. "Arkadaşınız Paris'te nerede oturuyor? Sokakların dörtte üçünün adı, bir kiliseden ya da manastırdan alındığına göre, kutsallığa saygısızlığın devam etmesi ihtimali var. Yahudilerin Madeleine Bulvarı'nda, Saint-Honore semtinde veya Saint-Augustin Meydanı'nda oturmalarını engellemek mümkün değil. İhaneti iyice ileri götürüp Parvis-Notre-Dame Meydanı'na, Archeveche Rıhtımı'na, Chanoinesse Sokağı'na ya da Ave-Maria Sokağı'na yerleşmedikleri sürece, onların da maruz kaldığı güçlükleri hesaba katmak gerekir." Bloch'un o sıradaki adresini bilmediğimizden, M. de Charlus'e bilgi veremedik. Ama babasının işyerinin, Blancs-Manteaux[84] Sokağı'nda olduğunu biliyordum. "Ah! Sapkınlığın doruk noktası!" diye haykırdı M. de Charlus, kendi alaylı öfke çığlığında, derin bir tatmin bulur gibiydi. "Blancs-Manteaux Sokağı," diye tekrarladı, her heceyi vurgulayıp gülerek. "Ne büyük günah! Düşünebiliyor musunuz, M. Bloch'un kirlettiği o Beyaz Cüppeler, Aziz Louis'nin o sokağa yerleştirdiği, Meryem Ana'nın serfleri diye anılan dilenci keşişlere aitti. Sokak öteden beri tarikatların sokağı olmuştur. Blancs-Manteaux Sokağı'ndan iki adım ötede, tamamen Yahudilere ayrılmış, adını hatırlayamadığım bir sokak olması, kutsallığın kirletilmesine şeytanca bir nitelik katıyor; sözünü ettiğim sokakta, dükkânların üzerinde İbranice yazılar, mayasız ekmek fırınları, Yahudi kasapları vardır, tam anlamıyla Paris'in *Judengasse*'sidir.[85] M. Bloch o sokakta oturmalıydı. Doğal olarak," diye devam etti, tumturaklı, gururlu bir tonda, kalıtımla edindiği bilinçsiz bir refleksle başını, estetikten söz etmeye uygun, yaşlı bir XIII. Louis silahşörü edasıyla arkaya atarak, "bütün bunlarla sadece sanatsal açıdan ilgileniyorum. Siyaset benim yetki alanımın dışında kalır, ayrıca Bloch da onlardan biri olduğuna göre, ünlü evlatları arasında Spinoza'nın da bulunduğu bir ulusu toptan mahkûm edemem. Üstelik, Rembrandt'ı

fazlasıyla takdir ettiğimden, sinagoga gidip gelmekten nasıl bir güzellik çıkarılabileceğini de biliyorum. Ama her şeye rağmen bir getto ne kadar homojen ve eksiksiz olursa, o kadar güzeldir. Ayrıca şundan da kuşkunuz olmasın: Bu ulusta pratik olma içgüdüsü ve açgözlülük, sadistlikle öylesine iç içe girmiştir ki, arkadaşınızın Blancs-Manteaux Sokağı'nı seçmesinin sebebi, sözünü ettiğim Yahudi sokağının yakınlığı, Yahudi kasaplarının elinin altında bulunmasının rahatlığıdır. Ne tuhaf! Aslında aynı yerde oturan garip bir Yahudi daha vardı, kutsanmış Komünyon ekmeklerini suda haşlamıştı, bunun üzerine sanıyorum adamın kendisini de haşlamışlardı; bu iyice acayip, çünkü bir Yahudinin bedeni, Yüce Tanrının bedeniyle aynı değerdeymiş gibi bir anlam çıkartılabilir bu olaydan. Belki arkadaşınızla sözleşiriz, bizi Blancs-Manteaux Kilisesi'ne götürür. Düşünsenize, Orleans Dükü Louis'nin cesedi oraya bırakılmıştı, ama ne yazık ki kendisini katleden Korkusuz Jean, bizi Orleans'lardan kurtaramadı. Aslında, kuzenim Chartres Dükü'yle şahsen aram çok iyidir, ama yine de XVI. Louis'yi katletmiş, X. Charles'ı ve V. Henri'yi tahttan indirmiş olan bir gasp ediciler soyudur Orleans'lar. Kime çektikleri de belli zaten; ataları, herhalde inanılmaz bir yaşlı hanımefendi olduğu için Monsieur lakabıyla anılan 1. Philippe, II. Philippe ve diğerleriydi. Ne aile!" Yahudi aleyhtarı veya taraftarı olarak –cümlelerin yüzeysel anlamına mı, ardındaki niyete mi bakıldığına göre– değerlendirilebilecek bu söylev, Morel'in kulağıma fısıldadığı, M. de Charlus'ü öfkelendiren bir cümleyle, benim açımdan komik bir biçimde kesilmişti. Bloch'un yarattığı izlenim gözünden kaçmamış olan Morel, onu "defettiğim" için bana teşekkür etmiş, alaylı bir tonda eklemişti: "Aslında kalmak istiyordu, hep kıskançlık bunlar, benim yerimde olmaya can atıyor. Çıfıt değil mi!" - "Bu istasyondaki bekleyişimiz uzadığına göre, fırsattan yararlanıp arkadaşınıza ayinlere ilişkin birkaç soru sorabilirdik. Yakalayamaz mısınız kendisini?" diye sordu M. de Charlus, sesinde bir kaygıyla. "Hayır, imkânsız, arabayla gitti, ayrıca bana da gücendi." - "Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim," diye fısıldadı Morel kulağıma. "Çok saçma bir sebep; bir arabaya yetişmek daima mümkündür, otomobile binersiniz, olur biter," diye cevap verdi M. de Charlus, her şeyin kendine tabi olmasına alışkın bir adama yakışır şekilde. Sonra benim suskunluğumu fark edip, "Hayal mi, gerçek mi olduğu belirsiz bu araba nasıl bir şey?" dedi küstahça ve son bir umutla. "Üstü açık bir posta arabası, bu süre içinde La Commanderie'ye varmış olması gerekir." M. de Charlus, imkânsızlık karşısında boyun eğdi ve işi şakaya vurmaya çalıştı. "Fazladan

bir kupa arabasından kaçınmalarını anlıyorum. O kadar para harcamak onların harcı değil." Nihayet trenin hareket edeceği bildirildi, Saint-Loup da yanımızdan ayrıldı. Ama o gün, Saint-Loup'nun, vagona binip Bloch'a eşlik etmek için kendisini birkaç dakika Albertine'le yalnız bırakmam gerektiği düşüncesiyle, kendi haberi olmadan bana acı çektirdiği tek gün oldu. Daha sonraki seferlerde varlığı benim için bir ıstırap olmadı. Zira Albertine, beni her türlü endişeden esirgemek için, kendiliğinden, bir bahane bulup öyle bir konuma yerleşiyordu ki, istemeden de olsa Robert'e değmesi imkânsız oluyor, hatta tokalaşmak için elini uzatması bile gerekmeyecek bir mesafede duruyordu neredeyse; Saint-Loup geldiği andan itibaren, bakışlarını başka bir yöne çeviriyor, diğer yolculardan herhangi biriyle, mahsus, neredeyse yapmacık bir sohbete dalıyor, Saint-Loup gidinceye kadar da bu oyunu sürdürüyordu. Dolayısıyla, Robert'in Doncieres'de bize yaptığı ziyaretler, bana hiçbir ıstırap, hatta rahatsızlık vermediğinden, bir bakıma bu toprakların bir sungusu, bir daveti olan ve hepsi de hoşuma giden diğer ziyaretler arasında bir istisna teşkil etmiyordu. Daha yaz sonunda, Balbec'ten Douville'e giderken, Saint-Pierre-des-Ifs istasyonunu uzaktan gördüğümde, akşamları falezlerin doruğunun bir an, gün batımında dağ zirvelerindeki karlar gibi pespembe ışıldadığı bu yer, (o garip, ani yükselişinin, ilk seyahatimde, Balbec'e devam etmek yerine, Paris'e dönmek için içimde dayanılmaz bir arzu uyandırarak bana yaşattığı hüzün bir yana), Elstir'in anlattığına göre, sabahları gün doğumundan önceki dakikalarda, gökkuşağının bütün renklerinin kayalara yansıdığı ve geçmiş yıllardan birinde, kendisine modellik etmiş olan küçük çocuğu, çırılçıplak kumların üzerinde resmetmek üzere kimbilir kaç kez uyandırdığı o saatte, falezden görünen manzarayı hatırlatmıyordu artık bana. Saint-Pierre-des-Ifs ismi, bana sadece garip, esprili ve makyajlı, birlikte Chateaubriand ve Balzac'ı konuşabileceğim elli yaşlarında bir adamın karşıma çıkacağını haber veriyordu. Bir zamanlar beni nice hayallere gark etmiş olan Incarville falezinin arkasında, sanki asırlık kumtaşı saydamlaşmışçasına, akşam sisinde şimdi gördüğüm şeyse, M. de Cambremer'in bir amcasının, La Raspeliere'de akşam yemeği yemek veya Balbec'e dönmek istemediğim takdirde, daima memnuniyetle ağırlanacağımı bildiğim, güzel eviydi. Yani başlangıçtaki esrarengizliklerini kaybetmiş olan, sadece bu bölgedeki yerlerin isimleri değil, yerlerin kendileriydi de. Etimolojinin, yerine mantığı koymasıyla esrarlarını zaten yarı yarıya kaybetmiş olan isimler, bir derece daha alçalmışlardı. Dönüş yolculuklarımızda, Hermenonville'de, Saint-

Vast'ta, Harambouville'de, tren durduğu anda, başta tanıyamadığımız, neredeyse hiç göremeyen Brichot'nunsa, karanlıkta Herimund'un, Wiscar'ın ve Herimbald'ın hayaletleri zannedebileceği gölgeler görürdük. Vagonumuza yaklaşırlardı. Bir de bakardık ki, gelen, M. de Cambremer'den başkası değilmiş; Verdurin'lere tamamen küsmüş ve davetlilerini geçirmek üzere istasyona gelmiş olan marki, annesiyle karısının adına, beni "kaçırıp" birkaç günlüğüne Feterne'e götürmeyi teklif ederdi; Gluck'un bütün eserlerini dinleyebileceğim harika bir müzisyen, ardından da, körfezde balık avı ve yelken partilerini aratmayacak müthiş maçlar yapabileceğim ünlü bir satranç oyuncusu gelecekti şatoya, ayrıca bu yüzden Verdurin'lerdeki akşam yemeklerini kaçırmam da söz konusu değildi, marki yemek davetleri için beni "ödünç vereceğine" şerefi üzerine söz veriyor, hem daha rahat, hem de daha güvenli olsun diye, beni arabayla gönderip aldıracağını ekliyordu. "Ama o kadar yükseğe çıkmanın size iyi geleceğini sanmıyorum. Kız kardeşim olsa, eminim dayanamazdı. Mahvolurdu! Zaten bu aralar pek iyi durumda değil... Gerçekten bu kadar ağır bir kriz mi geçirdiniz? Yarın ayakta duracak haliniz olmayacak!" Bunları söylerken, gülmekten kırılıyordu; fesatlığından değil de, sokakta ne zaman bir topalın yere düştüğünü görecek olsa veya bir sağırla sohbet etmek durumunda kalsa, gülmekten kendini alamadığı için. "Peki ya önceki günlerde? Ne, on beş gündür kriz geçirmediniz mi? Ama bu müthiş bir şey, biliyor musunuz? Gerçekten gelip Feterne'e yerleşmelisiniz, kız kardeşimle nefes tıkanıklığınızdan söz ederdiniz." Incarville'deki ziyaretçi, ava katıldığı için Feterne'e gidemeyip "trene" gelmiş olan Montpeyroux Markisi olurdu; ayağında çizmeleri, şapkasında sülün tüyüyle, yolcuları ve bu arada beni de uğurlar, oğlunun, o hafta benim için uygun olan bir günde ziyaretime geleceğini haber verir, misafirperverliğim için peşinen teşekkür eder ve oğlunu biraz okumaya teşvik edersem çok mutlu olacağını bildirirdi; bazen de M. de Crecy, kendi ifadesiyle hazım yürüyüşüne çıkmışken uğrar, piposunu içer, ikram edilen bir veya birçok puroyu kabul eder, bana, "Ne o?" derdi. "Bir daha seferki Lucullus'a layık ziyafetimiz için gün vermeyecek misiniz bana? Birbirimize söyleyecek şeyimiz yok mu? Çifte Montgommery aileleri meselesini yarım bıraktığımızı izninizle hatırlatmak isterim. O konuyu tamamlamamız gerekir. Size güveniyorum." Bazıları, sadece gazete almaya gelmiş olurlardı. Birçokları da, gelip bizimle sohbet ederdi; bunların, yapacak başka şeyleri olmadığından, küçük şatolarına en yakın istasyona gelip ahbaplarıyla birkaç dakika görüşmek amacıyla

peronda bulunduklarından daima şüphelenmişimdir. Kısacası, mahalli trenin bu molaları, sosyete hayatının çeşitli dekorlarından biriydi. Trenin kendisi de, üzerine düşen rolün bilincindeydi, insanca bir nezaket edinmişti sanki: Geç kalanları sabırla, uysallıkla, gerektiği kadar bekler, hatta kalktıktan sonra bile, işaret edenleri toplamak için dururdu; bunun üzerine, binecek olanlar nefes nefese trenin ardından koşar, oflayıp puflamalarıyla treni andırsalar da, trenin ağırbaşlı yavaşlığına karşılık tabana kuvvet koşmalarıyla farklılıklarını belli ederlerdi. Yani Hermenonville, Harambouville ve Incarville, bir zamanlar gecenin rutubetinde kendilerini sarmalayan anlaşılmaz hüzünden tamamen sıyrılmakla kalmayıp, artık Norman istilasının yırtıcı görkemini de çağrıştırmıyorlardı. Doncieres! Burayı tanıyıp rüyalarımdan uyandıktan sonra bile, bu isim benim için uzun süre ne hoş, buz gibi soğuk sokaklar, aydınlık vitrinler, leziz kümes hayvanları barındırdı içinde! Doncieres! Artık sadece Morel'in trene bindiği istasyondu; Egleville (Aquilaevilla), genellikle Prenses Şerbatof'un bizi beklediği yerdi; Maineville ise, havanın güzel olduğu akşamlarda, fazla yorgun değilse, benimle biraz daha uzun süre birlikte olmak istediğinde, Albertine'in indiği istasyondu; burada inip dik bir patikayı takip ettiğinde, yolu, Parville (Paterni villa) istasyonunda inse yürüyeceği yoldan uzun değildi. İlk gece beni kuşatan o kaygılı tecrit edilmişlik korkusunu artık hissetmediğim gibi, aynı korkunun tekrar canlanmasından veya kendimi bu yerlerde yabancı, yalnız hissetmekten endişe duymama bile gerek kalmamıştı; yalnız kestane ve ılgın ağaçları değil, dostlukları da bol olan bu verimli topraklarda, yol boyunca, arkadaşlar, mavimsi tepeler gibi uzun, kesikli bir silsile oluşturur, zaman zaman girintili çıkıntılı kayaların ya da caddeyi süsleyen ıhlamur ağaçlarının arkasına saklansalar da, her konakta kibar bir asilzade, dostça elimi sıkarak yolculuğu böler, seyahatin uzunluğunu hissetmemi önler, icabında yolun devamında bana eşlik etmeyi önerirdi. Bir sonraki garda bir başka dostun bulunacağı kesindi; öyle ki, trenin düdüğü bizi bir dosttan, başkalarına kavuşturmak üzere ayırırdı. En ücra şatolarla, önlerinden yaklaşık olarak hızlı yürüyen bir insanın hızında geçen tren arasında o kadar kısa bir mesafe vardı ki, şato sahipleri bekleme salonunun önündeki perondan bizlere seslendiğinde, kendi kapılarının eşiğinden, odalarının penceresinden seslendiklerini zannedebilirdik, sanki demiryolu bir taşra kasabasının sokağı, ücra köşk de kentte bir konaktı; kimseden bir "iyi akşamlar" dileği işitmediğim nadir istasyonlarda bile, sessizlik, besleyici, sakinleştirici bir bütünlüğe sahipti, çünkü bu sessizliğin,

yakındaki köşkte erkenden yatmış, misafirperverliklerine ihtiyaç duyup bir ricada bulunmak üzere kendilerini uyandırmam gerekse, beni sevinçle karşılayacaklarını bildiğim dostların uykusundan oluştuğunu biliyordum. İlk gidişimizde, günün bize on iki boş saat sunduğu bir kasabada, birkaç ayın sonunda, alışkanlığın vaktimizin tamamını doldurup tek bir boş dakika bırakmaması bir yana, bu on iki saatin biri tesadüfen boş kalacak olsa, bu saati, bir zamanlar Balbec'e gelmemin başlıca sebebi olan bir kiliseyi gezerek veya Elstir'in resmettiği bir yeri ziyaret edip atölyesinde görmüş olduğum eskiziyle karşılaştırarak değerlendirmek artık aklıma bile gelmez, M. Fere'nin evine, bir satranç partisi daha yapmaya giderdim. Balbec yöresinin benim için tam anlamıyla bir ahbaplar memleketine dönüşmesi, onun hem büyüsü, hem de üzerimdeki kötü etkisi olmuştu; arazi dağılımı, kıyı boyunca farklı ürünlerin ekildiği tarlalar, çeşitli dostlara yaptığım ziyaretlere, ister istemez bir seyahat niteliği kazandırmakla birlikte, aynı zamanda seyahatin hoşluğunu da bir ziyaretler dizisiyle sınırlıyordu. Bir zamanlar, Şatolar Rehberi'nin La Manche iline ait sayfalarını çevirirken, tren tarifesine baktığımdaki gibi heyecanlanacak kadar çarpıcı bulduğum yer isimleri, artık öylesine bildik olmuşlardı ki, tren tarifesinin, Doncieres yoluyla Balbec-Douville sayfasını, şimdi bir adres defterine bakarcasına mutlu bir sükûnetle inceleyebilirdim. Yamaçlarına, görünür olsun olmasın, kalabalık bir arkadaş topluluğunun asılı olduğunu hissettiğim, bu fazlasıyla sosyal vadide, akşamın şiirsel çığlığı, artık gecekuşlarının veya kurbağaların sesleri değil, M. de Criquetot'nun "Ne haber?" ve Brichot'nun da "Haire!"[86] haykırışlarıydı. Hava artık yüreği daraltmıyor, sadece insan buğularıyla dolu olduğundan, kolaylıkla solunabiliyordu, hatta aşırı sakinleştiriciydi. Bundan, hiç değilse olayları sadece pratik açıdan görmek gibi bir yarar sağlıyordum. Albertine'le evlenmek bana çılgınlık gibi görünüyordu.

Dördüncü Bölüm

Albertine'e doğru ani dönüş. - Gün doğumunda yıkım. - Albertine'le birlikte derhal Paris'e dönüyorum.

Albertine'den kesin olarak ayrılmak için bir fırsat bekliyordum sadece. Annemin, ertesi gün teyzelerinden birinin son hastalığında yanında bulunmak üzere Combray'ye gidip, beni, büyükannemin arzulayacağı şekilde, deniz havasından yararlanmam için Balbec'te bırakacağı bir akşam, Albertine'le evlenmemeye kesin karar verdiğimi ve yakında onunla görüşmelerimi de keseceğimi kendisine söylemiştim. Annemi, yola çıkışının öncesinde bu sözlerle hoşnut ettiğim için mutluydum. Annem bu habere gerçekten de çok sevindiğini benden gizlememişti. Durumu Albertine'e de açıklamam gerekiyordu. Bir akşam, birlikte La Raspeliere'den dönerken, müritlerin kimi Saint-Mars-le-Vetu'de, kimi Saint-Pierre-des-Ifs'te, kimi de Doncieres'de indikten sonra, kendimi özellikle mutlu ve Albertine'den kopuk hissederek, artık vagonda ikimizden başkası da olmadığına göre, nihayet bu konuşmayı yapmaya karar vermiştim. Aslında, Balbec'teki genç kızlar arasında benim sevdiğim, o sırada diğerleri gibi Balbec'ten ayrılmış bulunan, ama dönmesi beklenen (bu kızların hepsinden hoşlanıyordum, çünkü her biri benim gözümde, tıpkı ilk günkü gibi, ötekilerin doğasından bir şeyler taşıyordu, adeta farklı bir soydandı) Andree'ydi. Andree birkaç gün içinde Balbec'e dönecek ve döner dönmez de, mutlaka beni görmeye gelecekti; bense, serbest olmak, canım istemezse onunla evlenmeyebilmek, Venedik'e gidebilmek, ama yine de bu arada sırf bana ait olmasını sağlamak için, fazla üzerine düşmeyecek, gelir gelmez, ilk sohbetimizde şöyle diyecektim kendisine: "Sizi birkaç hafta önce görememiş olmam ne büyük talihsizlik! O zaman sizi sevebilirdim, oysa şimdi kalbimin başka bir sahibi var. Ama önemli değil, yine de sık sık görüşebiliriz, çünkü öteki aşkım yüzünden dertliyim, siz beni teselli edersiniz." Bu konuşmayı düşünüp için için gülüyordum, çünkü böylelikle Andree'yi, kendisini aslında sevmediğim yanılgısına düşürecektim; o da bu sayede benden bıkmayacak, sevgisinden mutlulukla, şefkatle yararlanacaktım. Ama bütün bunlar, kabalık etmek istemiyorsam, Albertine'le artık ciddi bir konuşma yapmamı iyice zorunlu kılıyordu; kendimi arkadaşına vakfetmeye kararlı olduğuma göre, Albertine'in, kendisini sevmediğimi iyice anlaması gerekiyordu. Bunları kendisine bir an önce söylemem lazımdı, Andree bugün yarın gelebilirdi. Ama tren Parville'e yaklaşırken, o gece bu konuşma için vaktimiz olmayacağını ve artık kesin bir karar vermiş olduğuma göre, bu açıklamayı bir sonraki güne ertelemenin daha iyi olacağını düşündüm. Dolayısıyla, Albertine'le,

Verdurin'lerde yediğimiz akşam yemeğini konuşmayı tercih ettim. Tren, Parville' den önceki son istasyon olan Incarville'den ayrıldığında, Albertine bir yandan mantosunu giyerek, "Yarın yine Verdurin'lerdeyiz, unutmayın, beni almaya geleceksiniz," dedi. Oldukça soğuk bir karşılık vermekten kendimi alamadım. "Evet, yarın bir 'kaçamak' yapmazsam, gelirim, çünkü bu hayat tarzını pek aptalca bulmaya başladım. Her halükârda, gidersek, La Raspeliere'de geçirdiğim vakit tamamen boşa harcanmış olmasın diye, unutmayıp Mme Verdurin'den beni çok ilgilendirebilecek, inceleme konusu olabilecek ve bana bir eğlence sağlayabilecek bir şeyi rica etmeliyim, çünkü bu yıl Balbec'te gerçekten pek az eğlencem var." - "Bu sözleriniz benim açımdan pek yüceltici değil, ama size kızmıyorum, çünkü sinirli olduğunuzu hissediyorum. Neymiş bu eğlence?" - "Mme Verdurin'in, eserlerini çok iyi tanıdığı bir müzisyenden parçalar çaldırmasını istiyorum. Birini ben de biliyorum, ama başka eserleri de olduğunu duydum, bunların yayımlanıp yayımlanmadığını, ilk eserinden farklı olup olmadıklarını merak ediyorum." - "Kim bu müzisyen?" - "Güzelim, adının Vinteuil olduğunu söylesem, bir şey ifade edecek mi sana?" Kafamızda ihtimal dahilindeki bütün fikirleri evirip çevirsek de, gerçeğin kendisi, asla bunların arasında yer almaz; gerçek, en beklemediğimiz anda, dışarıdan gelerek bize o korkunç iğnesini batırır ve hiç iyileşmeyecek bir yara açar. "Bu sözlerinizin beni ne kadar güldürdüğünü bilemezsiniz," dedi Albertine ayağa kalkarak, tren durmak üzereydi çünkü. "Söyledikleriniz bana sandığınızdan çok daha fazla şey ifade ettiği gibi, Mme Verdurin'e başvurmadan da, istediğiniz bütün bilgileri sağlayabilirim size. Hatırlarsanız, benden birkaç yaş büyük olan, bana annelik, ablalık etmiş, en güzel yıllarımı, Trieste' de, yanında geçirdiğim bir kız arkadaşımdan söz etmiştim size; ayrıca birkaç hafta sonra kendisiyle Cherbourg'da buluşacağım, birlikte seyahate çıkacağız (biraz tuhaf belki, ama denizi ne kadar sevdiğimi bilirsiniz); işte bu arkadaşım, (katiyen zannedebileceğiniz türden bir kadın değildir!) kaderin ne garip bir cilvesidir ki, sizin Vinteuil'ün kızının en yakın arkadaşı; Vinteuil'ün kızını da neredeyse onun kadar iyi tanırım. Onlardan daima ablalarım diye söz ederim. Sevgili Albertine'inizin, haklı olarak hiç anlamadığımı söylediğiniz müzikle ilgili konularda da size yararlı olabileceğini göstermek beni memnun etti." Vinteuil'ün ölümünden bunca zaman sonra, Combray'den ve Montjouvain'den bu kadar uzaktaki Parville istasyonuna girdiğimiz anda söylenen bu sözlerin üzerine, kalbimde bir görüntü kıpırdadı; bu görüntü o kadar uzun yıllar boyunca bir kenarda durmuştu ki, bir zamanlar onu

zihnime yerleştirirken, zararlı bir gücü olduğunu tahmin edebilmiş olsaydım da, zamanla bu gücü tamamen kaybettiğini düşünürdüm; bu görüntü, benliğimin derinliklerinde, kimbilir, belki büyükannemin ölmesine izin verişimin cezası, bedeli olarak, –günü geldiğinde memleketine dönüp Agamemnon'un katlinin intikamını alsın diye ölmesi tanrılar tarafından engellenen Orestes gibi– canlı olarak tutulmuştu; içine temelli gömülmüş gibi durduğu karanlıklardan ansızın sıyrılıp İntikam Meleği gibi saldırmasının amacı, belki hayatıma, hak ettiğim, korkunç ve yeni bir yön vermek, belki de aynı zamanda, kötü hareketlerin, yalnızca o hareketi yapanlar için değil, benim ne yazık ki çok eskiden bir akşamüstü Montjouvain'de, bir çalının arkasına gizlenerek (tıpkı Swann'ın aşklarının hikâyesini kibarca dinlediğimdeki gibi), Bilgi'nin uğursuz, ıstıraplı olmaya mahkûm yolunun, içimde genişlemesine tehlikeli bir biçimde izin verişim gibi, sadece ilginç ve eğlenceli bir gösteriyi seyredenler, seyrettiklerini zannedenler için de, sürekli olarak doğurduğu vahim sonuçları bana açıkça göstermekti. Aynı zamanda, en büyük ıstırabım, benim için neredeyse bir gurur, bir sevinç kaynağı oldu; yediği bir darbe sonucunda sıçrayarak, kendi çabasıyla asla yükselemeyeceği bir noktaya ulaşan bir adamın yaşadığı duyguyu yaşadım. Mlle Vinteuil'ün ve profesyonel bir lezbiyen olan kadın arkadaşının arkadaşı konumunda Albertine kavramı, en aşırı şüphelerimde hayal ettiklerimle karşılaştırılınca, 1889 Fuarı'nın, ancak bir evden ötekine ulaşması beklenen basit ses iletim düzeninin yanında, sokakları, kentleri, kırları, denizleri kapsayan, ülkeleri birbirine bağlayan telefonlar gibiydi. Korkunç bir bilinmez ülkeye inmiştim; yeni bir akla hayale gelmedik ıstıraplar dönemi başlıyordu. Bununla birlikte, içinde boğulduğumuz gerçeklik seli, bizim çekingen, minicik tahminlerimizin yanında dev boyutlarda olsa da, bu tahminler sayesinde önceden sezinlenmiştir. Albertine'i Andree'yle birlikte görüp kaygılandığımda, zihnimin icat edemeyeceği ama içimde belirsiz bir korku yaratan şey, muhtemelen az önce öğrendiğim şeye, Albertine'le Mlle Vinteuil'ün arkadaşlığına benzer bir şeydi. Çoğunlukla ıstırabın sonuna kadar gitmeyişimizin nedeni, yaratıcılıktan yoksun oluşumuzdur. En korkunç gerçek bile, ıstırapla birlikte güzel bir keşif hissi de yaşatır bize, çünkü aslında uzun süredir hiç aklımızdan geçirmeden sürekli tekrarladığımız bir şeyi, yeni ve açık seçik bir şekle sokar sadece. Tren Parville'de durmuştu; bizden başka yolcu olmadığı için, görevli, işin gereksizliği yüzünden, buna rağmen, görevini yerine getirmesini sağlayan, kendisinde hem titizliğe, hem de uyuşukluğa

yol açan alışkanlıkla ve en çok da uykusu geldiğinden gevşemiş bir sesle, "Parville!" diye bağırdı. Karşımda duran ve ineceği istasyona geldiğini gören Albertine, vagonun bulunduğumuz köşesinden ileriye birkaç adım atıp kapıyı açtı. Ama onun inmek için yaptığı bu hareket, benim kalbimi parçalıyordu; Albertine'in bedeninin, benimkinden bağımsız, iki adım ötesindeki görünür konumuna rağmen, gerçekçi bir ressamın mecburen aramıza koyduğu bu somut mesafe, aslında bir görüntüden ibaretti sanki ve olayı asıl gerçekliğe uygun şekilde baştan resmetmek isteyen birinin, Albertine'i benden birkaç adım ötede değil, benim içimde resmetmesi gerekirdi. Onun uzaklaşması bana öyle bir ıstırap veriyordu ki, kolundan tutup çaresizlik içinde kendime çektim. "Bu gece Balbec'te kalmanız imkânsız mı?" dedim. "İmkânsız değil, ama uykudan ölüyorum." - "Bana büyük bir iyilik etmiş olacaksınız... " - "Peki, öyle olsun, gerçi sebebini anlamadım ama; neden daha önce söylemediniz? Her neyse, kalıyorum." Albertine'e başka katta bir oda ayarlayıp kendi odama girdiğimde, annem uyuyordu. Pencerenin önüne oturdum, odası benimkinden incecik bir bölmeyle ayrılan annem sesimi duymasın diye hıçkırıklarımı bastırıyordum. Panjurları kapatmayı bile akıl edememiştim; bir an başımı kaldırdığımda, karşımda, Elstir'in bir gün batımı çalışmasında Rivebelle restoranında görünen, cılız, soluk kırmızı ışığın aynısını gördüm gökyüzünde. Balbec'e ilk geldiğim gün, gecenin değil, yeni bir günün habercisi olan bu akşam vakti görüntüsünün aynısını trenden gördüğümde yaşadığım coşkunluğu hatırladım. Ama artık hiçbir gün benim için yeni bir gün olmayacak, bende bilinmez bir mutluluğun arzusunu uyandırmayacak, sadece, sonunda dayanacak gücüm kalmayana dek, ıstıraplarımı devam ettirecekti. Cottard'ın Incarville gazinosunda söylediklerinin doğruluğu, artık benim için kuşku götürmezdi. Uzun zamandır Albertine'le ilgili olarak korktuğum, belli belirsiz şüphelendiğim şey, içgüdümle bütün varlığında bulduğum ve arzumun yönettiği mantığımın yavaş yavaş bana inkâr ettirdiği şey, doğruydu! Albertine'in arkasında, artık denizin mavi tepelerini değil, adeta hazzının duyulmamış sesiyle çınlayan o gülüşüyle Mlle Vinteuil'ün kollarına atıldığı, Montjouvain'deki odayı görüyordum. Eğilimleri belli olan Mlle Vinteuil'ün, Albertine gibi güzel bir kızdan, arzularını tatmin etmesini istememiş olması mümkün müydü? Albertine'in bundan rahatsız olmayıp arzusunu yerine getirmeyi kabul ettiğinin kanıtı da, aralarının bozulmamış, aksine samimiyetlerinin artmış olmasıydı. Albertine, çenesini Rosemonde'un omzuna dayayıp gülümseyerek ona baktıktan sonra boynuna

bir öpücük kondururkenki o zarif hareketi, bana Mlle Vinteuil'ü hatırlatmış olan, ama yorumlarken, iki hareketin çizgisi aynıysa, zorunlu olarak aynı eğilimden kaynaklandıklarını kabullenmekte tereddüt ettiğim o hareketi belki de Mlle Vinteuil' den öğrenmişti zaten, kimbilir? Karanlık gökyüzü yavaş yavaş aydınlanıyordu. Ben ki o güne kadar her uyanışımda, en basit şeylere, sütlü kahve fincanına, yağmurun sesine, rüzgârın uğultusuna hep gülümsemiştim, birkaç dakika sonra doğacak günün ve onu takip edecek günlerin hiçbirinin bana meçhul bir mutluluğun umudunu bir daha asla getirmeyeceğini, sadece çektiğim işkenceyi devam ettireceklerini hissettim. Hayata hâlâ bağlıydım, ama hayattan artık acıdan başka şey bekleyemeyeceğimi biliyordum. Saatin uygunsuzluğuna aldırmayıp asansöre koştum, gece bekçisi görevini yapan asansörcü çocuğu çağırdım ve Albertine'in odasına gidip, beni kabul edebilirse, kendisine söyleyecek önemli bir şeyim olduğunu söylemesini istedim. "Küçük hanım kendisi gelmeyi tercih ediyormuş," cevabıyla döndü. "Bir iki dakika sonra burada olacakmış." Gerçekten de az sonra Albertine sabahlığıyla içeri girdi. "Albertine," dedim çok alçak sesle, annemi uyandırmamak için sesini yükseltmemesini tembih ederek; bizi annemden ayıran bölmenin, o esnada bir rahatsızlık kaynağı olan, bizi fısıltıyla konuşmaya mecbur eden inceliği, bir zamanlar, büyükannemin duygularını kusursuz biçimde yansıtırken, müzikal bir duruluk gibi görünürdü gözüme, "sizi rahatsız ettiğim için mahcubum. Mesele şu: Beni anlamanız için, size bilmediğiniz bir şeyi söylemem gerekiyor. Buraya gelirken, evlenmem gereken, benim için her şeyden vazgeçmeye hazır bir kadını terk ettim. Bu sabah seyahate çıkacaktı; bir haftadır her gün, döneceğimi bildiren bir telgraf çekmeme cesaretini kendimde bulup bulamayacağımı merak ediyordum. Bu cesareti kendimde buldum, ama o kadar perişan oldum ki, intihar edeceğimi sandım. Dün gece sizden Balbec'te kalmanızı rica etmemin sebebi buydu. Ölmeden önce sizinle vedalaşmak istemiştim." Uydurduğum hikâyenin doğallık kazandırdığı gözyaşlarımın sel gibi akmasına izin verdim. "Zavallı yavrucak, bilseydim, geceyi yanınızda geçirirdim," diye haykırdı Albertine; sebebini kendisinden gizlesem de gerçekliğini ve boyutlarını gizleyemediğim bu keder karşısında öylesine içtenlikle duygulanmıştı ki, o kadınla evlenebileceğim, bu durumda kendisinin de "iyi bir evlilik" yapma fırsatını kaçıracağı, aklından bile geçmiyordu. "Zaten," dedi, "dün, La Raspeliere'den itibaren, yol boyunca sizin sinirli ve üzgün olduğunuzu hissetmiştim, bir şeyler olmasından korkmuştum." Aslında kederlenmeye

Parville'de başlamıştım, kederimden çok farklı olan, ama Albertine'in neyse ki onunla karıştırdığı sinirim ise, daha birkaç gün Albertine'le birlikte olma zorunluluğunun yarattığı sıkıntıdan kaynaklanıyordu. Albertine sözlerine şöyle devam etti: "Artık sizden hiç ayrılmayacağım, hep burada kalacağım." Böylece beni yakıp kavuran zehre karşı –sadece onun verebileceği– yegâne ilacı sunmuş oluyordu bana; zehir ve ilaç türdeştiler zaten, biri tatlı, öteki acıydı, ama ikisi de Albertine'den türemişlerdi. O esnada –ıstırabım olan– Albertine, bana acı çektirmekten bir süreliğine vazgeçip –ilacım sıfatyla– nekahet halindeymişim gibi duygulandırıyordu beni. Ama yakında Balbec'ten ayrılıp Cherbourg'a, oradan da Trieste'ye gideceğini düşünüyordum. Eski alışkanlıkları yeniden canlanacaktı. Benim asıl istediğim, Albertine'in gemiye binmesini engelleyip onu Paris'e götürmeye çalışmaktı. Şüphesiz, canı isterse Trieste'ye gitmesi, Paris'te, Balbec'tekinden de kolaydı, ama o sırada önemli olan, Paris'e gitmekti, orada duruma tekrar bakılırdı; Mme de Guermantes'tan, dolaylı olarak Mlle Vinteuil'ün arkadaşına Trieste'de kalmasın diye baskı yapmasını, başka bir yerde, belki Mme de Villeparisis'nin ve Mme de Guermantes'ın evinde rastladığım ... Prensi'nin hizmetinde, yeni bir işe girmesini sağlamasını rica edebilirdim. Mme de Guermantes'ın uyarısıyla, prens de, Albertine arkadaşını görmeye, onun evine gitmek isterse, bir araya gelmelerini engelleyebilirdi. Albertine'in eğer böyle eğilimleri varsa, Paris'te bu zevklerini tatmin edecek başka birçok kişi bulabileceğini düşünebilirdim elbette. Ama her kıskançlık kendine hastır ve kendisini doğuran kişinin –bu örnekte Mlle Vinteuil'ün arkadaşı– damgasını taşır. Benim de başlıca kaygım, Mlle Vinteuil'ün arkadaşıydı. Bir zamanlar, Albertine'in memleketi olduğu için (eniştesi orada büyükelçilik müsteşarıydı), coğrafi özelliklerini, orada yaşayan insanları, tarihi eserlerini, manzaralarını, (tıpkı bir atlastaki, bir resim albümündeki gibi) Albertine'in gülümsemesinde, davranışlarında görebildiğim için Avusturya'ya beslediğim esrarengiz tutkuyu hâlâ besliyordum, ama simgelerin yer değiştirmesiyle, korku âleminde besliyordum. Evet, Albertine'in memleketi orasıydı. Her evde ya Mlle Vinteuil'ün arkadaşını ya da başkalarını bulacağı kuşku götürmeyen memleket orasıydı. Çocukluk alışkanlıkları yeniden doğacaktı, üç ay sonra Noel, ardından da yılbaşı kutlamaları için bir araya gelinecekti; bu özel günler, bir zamanlar yılbaşı tatili boyunca Gilberte'ten ayrı olduğumda yaşadığım kederin bilinçsiz anısı nedeniyle, zaten kendi başlarına hüzünlü günlerdi benim için. Uzun akşam yemeklerinden, gece yarısı yemeklerinden

sonra, herkes neşeli ve coşkuluyken, Albertine, oradaki arkadaşlarıyla, Andree'yle ikisini birlikte gördüğüm zamanki davranışlarını sergileyecek – oysa Albertine'in Andree'yle arkadaşlığı tamamen masum da olabilirdi, kimbilir– Montjouvain'de, arkadaşı üstüne düştüğünde Mlle Vinteuil'ün gözlerimin önüne serdiği tavırları takınacaktı. Kadın arkadaşının önce gıdıklayıp sonra da üzerine kapandığı Mlle Vinteuil'ün çehresinin yerine, şimdi Albertine'in alev alev yanan yüzünü koyuyor, önce kaçıp sonra teslim olurken attığını işittiğim o garip, derinden gelen kahkahasıyla Albertine'in çehresini hayal ediyordum. Hissettiğim ıstırabın yanında, Saint-Loup'nun, Doncieres'de, benim yanımda Albertine'le karşılaştığı ve Albertine'in ona cilveler yaptığı gün yaşadığım kıskançlık neydi ki? Paris'te, Mlle de Stermaria'nın mektubunu beklediğim gün, Albertine'in bana verdiği ilk öpücükleri muhtemelen borçlu olduğum meçhul ilk sevgiliyi düşündüğümde yaşadığım kıskançlık neydi ki? Öteki türdeki kıskançlık, Saint-Loup'dan, herhangi bir delikanlıdan kaynaklanan kıskançlık, bir hiçti. Öyle bir durumda, olsa olsa bir rakipten korkum olur, onu mağlup etmeye çalışırdım. Ama bu durumda rakip, benim benzerim değildi, silahları farklıydı, aynı zeminde mücadele etmem, Albertine'e aynı hazları tattırmam, hatta bu hazları tam olarak kavramam imkânsızdı. Hayatımızın birçok ânında, kendi içinde bir önem taşımayan bir güç uğruna, bütün geleceğimizi seve seve feda edebiliriz. Bir zamanlar, sırf Mme Swann'ın arkadaşı olduğu için Mme Blatin'le tanışabilmek uğruna, hayatın bütün güzelliklerinden vazgeçmeye hazırdım. Şimdi de, Albertine'in Trieste'ye gitmemesi için her türlü ıstıraba katlanır, bu da yetmezse, ben ona ıstırap çektirir, onu tek başına bir yere hapseder, elindeki azıcık parayı da alıp seyahate çıkmasını maddeten imkânsız hale getirirdim. Nasıl ki eskiden, Balbec'e gitmek istediğimde, beni harekete geçiren şey, İran üslubundaki bir kiliseyi, şafak vaktinde bir fırtınayı görme arzusu idiyse, şimdi de Albertine'in Trieste'ye gitme ihtimalini düşündüğümde yüreğimi parçalayan şey, orada Noel gecesini Mlle Vinteuil'ün kadın arkadaşıyla geçireceği düşüncesiydi; çünkü hayalgücü nitelik değiştirip duyarlılığa dönüştüğünde, daha fazla sayıda enstantaneden yararlanmaz. Mlle Vinteuil'ün arkadaşının o sırada Cherbourg'da veya Trieste'de olmadığını, Albertine'le görüşemeyeceğini söyleseler, huzur ve sevinç gözyaşları dökerdim. Hayatım da, geleceğim de tamamen değişirdi. Oysa kıskançlığımın bu şekilde sınırlanmasının keyfi olduğunu, Albertine'in bu yönde eğilimleri varsa, onları başkalarıyla da tatmin edebileceğini pekâlâ biliyordum. Ayrıca

bu başka genç kızlar da Albertine'i başka bir mekânda görseler, kalbim bu kadar parçalanmazdı. Albertine'in hoşlandığını hissettiğim, hatıralarını, dostluklarını, çocukluk aşklarını barındıran o meçhul dünyadan, Trieste'den yayılıyordu o düşmanca, anlaşılmaz hava; aynı hava, Combray'de de, çatal bıçak sesleri arasında yabancılarla sohbet ettiğini, güldüğünü işittiğim, bana iyi geceler dilemeye gelmeyecek olan annemin bulunduğu yemek salonundan, benim yatak odama çıkardı; Swann için, Odette'in akşamları hayal edilmesi imkânsız hazlar bulmaya gittiği evleri de aynı hava doldurmuştu. Trieste'yi artık insanları düşünceli, gün batımları altın yaldızlı, çan sesleri hüzünlü, harikulade bir diyar olarak değil, hiç vakit geçirmeden ateşe verip gerçek dünyadan silmek isteyeceğim lanetli bir şehir olarak düşünüyordum. Bu şehir, kalbimi sürekli deşen bir hançerdi. Yakında Albertine'in Cherbourg'a ve Trieste'ye gitmesine izin vereceğimi, hatta Balbec'te kalmayı düşünmek, dehşet veriyordu bana. Çünkü kız arkadaşımın Mlle Vinteuil'le samimiyetinin ifşaatı benim için neredeyse kesinleştiğinden beri, bana öyle geliyordu ki, Albertine benimle birlikte olmadığı her an (teyzesi yüzünden bütün bir gün boyunca onu göremediğim oluyordu), kendini Bloch'un kuzinlerine, belki başka kadınlara teslim ediyordu. Belki o akşam bile Bloch'un kuzinleriyle görüşebileceği düşüncesi çılgına döndürüyordu beni. Bu yüzden, birkaç gün boyunca yanımdan ayrılmayacağını söylediğinde, şöyle cevap verdim: "Ama ben Paris'e gitmek istiyorum. Benimle birlikte gelmez misiniz? Paris'te bir süre bizim evde kalmak istemez misiniz?" Albertine'in yalnız kalmasını, hiç değilse birkaç gün boyunca, ne pahasına olursa olsun, engellemem, onu yanımda tutmam gerekiyordu; Mlle Vinteuil'ün arkadaşıyla görüşmeyeceğinden ancak bu şekilde emin olabilirdim. Aslında sadece benimle yaşıyor olacaktı, çünkü annem, babamın yapacağı uzun teftiş seyahatinden yararlanıp, birkaç günlüğüne, Combray'ye, kız kardeşlerinden birinin yanına gitmesini isteyen büyükannemin arzusunu yerine getirmeyi görev bilmişti. Annem, kız kardeşini o kadar seven büyükanneme layık bir kardeş olamadığı için teyzesinden hazzetmezdi. Aynı şekilde insanlar, çocukluklarında kendilerine kötü davranmış olan kişileri, büyüdüklerinde hınçla hatırlarlar. Ama annem artık büyükanneme dönüşmüş olduğundan, hınç duyması imkânsızdı; annesinin hayatı, onun için saf ve masum bir çocukluk gibiydi, insanlarla ilişkilerini düzenleyecek olan acı tatlı hatıraları bulacağı bir kaynaktı. Büyükteyzem, anneme birtakım çok değerli ayrıntılar konusunda bilgi verebilirdi, ama artık bu bilgileri edinmesi zordu, çünkü

teyzesi çok hastaydı (kanser olduğu söyleniyordu); annem de, babamı yalnız bırakmak istemeyip daha önce teyzesini görmeye gitmediği için vicdan azabı duyuyor, bu da annesinin yapacağı şeyi yapmak için kendisine fazladan bir dürtü sağlıyordu; büyükannemin –çok kötü bir baba olan– babasının ölüm yıldönümünde, annesinin alışkanlığını sürdürerek dedesinin mezarına çiçek götüren annem, şimdi de, açılacak olan mezarın başına, büyükteyzemin büyükannemden esirgemiş olduğu tatlı sözlerle gitmek istiyordu. Combray'de bulunduğu süre boyunca, büyükannemin, mutlaka kızının denetiminde yapılmasını arzuladığı birtakım işlerle ilgilenecekti. Annem, babamın da kayıtsız kalmadığı, ama onu annem kadar üzmesi imkânsız bir matemin ağırlığını kocasına fazla hissettirmemek için, Paris'ten babamdan önce ayrılmak istememiş, dolayısıyla işlere henüz başlanmamıştı. Albertine, "Ne yazık ki şu sıralar imkânsız," diye cevap verdi. "Ayrıca, söz konusu hanım gittiğine göre, alelacele Paris'e dönmenize ne gerek var?" - "Onunla tanıştığım yerde daha huzurlu olabilirim; onun hiç görmediği Balbec'ten nefret ediyorum." Albertine, böyle bir kadının aslında olmadığını, o gece ölmeyi gerçekten istemiş olmamın sebebinin, kendisinin, Mlle Vinteuil'ün arkadaşıyla samimiyetini düşüncesizce ifşa etmesi olduğunu daha sonraları anladı mı acaba? Olabilir. Zaman zaman, anlamış olabileceğini düşünüyorum. Ne olursa olsun, o sabah, böyle bir kadının varlığına inanmıştı. "Aslında o hanımla evlenmeniz gerekir yavrucuğum," dedi, "siz de, eminim o da, mutlu olurdunuz." O kadını mutlu edebileceğim düşüncesinin, gerçekten de bana neredeyse bu yönde bir karar verdirdiğini, kısa bir süre önce, karım olacak kadını lüks ve eğlence içinde yaşatmama imkân sağlayacak yüklü bir mirasa konduğumda, sevdiğim kadının fedakârlığını kabul etme noktasına geldiğimi söyledim. Albertine'in bana yaşattığı ıstırabın hemen ardından gösterdiği bu yakınlığa duyduğum minnetle sarhoş olarak, altıncı konyak kadehinizi dolduran garsona, seve seve bir servet vaat edercesine, karımın bir otomobili ve bir yatı olacağını; bu açıdan,. kendisinin otomobile, yata binmeyi çok sevdiği düşünülürse, sevdiğim kadının Albertine olmamasının büyük talihsizlik sayılabileceğini; kendisi için benim aslında ideal koca olacağımı, ama kimbilir, belki yine de dostça görüşebileceğimizi söyledim Albertine'e. Her şeye rağmen, tıpkı sarhoşken, bir yumruk yeme korkusuyla yoldan geçen insanlara bulaşmayışımız gibi, Gilberte döneminde yapacağım bir tedbirsizliği (buna tedbirsizlik denebilirse eğer) yapmadım ve Albertine'e, sevdiğim kadının kendisi olduğunu söyledim. "Neredeyse evleniyordum onunla. Ama cesaret

edemedim buna; genç bir kadını, benim gibi hasta, sıkıcı biriyle yaşamaya mecbur etmek istemedim." - "Deli misiniz siz? Sizinle birlikte yaşamayı kim olsa ister, herkesin nasıl sizin peşinizde koştuğunu görmüyor musunuz? Mme Verdurin'lerin evinde sizden başkasının sözü edilmiyor, en yüksek sosyetede de öyle olduğunu duydum. Bu hanım, kendinizle ilgili böyle şüphelere kapıldığınıza göre, size iyi davranmadı mı yoksa? Anladım ben, fesat bir kadın bu, nefret ediyorum ondan! Ah, onun yerinde ben olsaydım..." - "Yo hayır, çok iyi davrandı, fazlasıyla iyi davrandı. Verdurin'lere ve diğerlerine gelince, onlar benim umurumda bile değil. Sevdiğim ve vazgeçtiğim kadının haricinde benim için önemli olan tek insan, biricik Albertine'im; beni birazcık teselli edebilecek tek şey, onunla sık görüşmek, en azından ilk birkaç gün," diye ekledim, Albertine'i korkutmamak ve ilk günlerde ondan çok şey isteyebilmek için. İkimizin evliliği gibi bir ihtimale sadece belli belirsiz değindim, kişiliklerimiz uyuşmayacağından, böyle bir şeyin gerçekleşemeyeceğini söyledim. İstemeyerek de olsa, bu kıskançlığı yaşarken, Saint-Loup'nun "Rachel ne zaman ki Tanrın"la ve Swann'ın Odette'le ilişkilerinin anısından kurtulamadığımdan, ben sevdiğim sürece sevilmemin imkânsız olduğuna ve bir kadını bana ancak menfaatin bağlayabileceğine inanma eğilimindeydim. Albertine'i, Odette'i ve Rachel'i temel alarak yargılamak bir çılgınlıktı şüphesiz. Ama ben onu değil, kendimi yargılıyordum; kıskançlığım yüzünden, başkasında uyandırabileceğim duyguları fazlasıyla küçümsüyordum. Başımıza gelecek olan birçok felaket de, belki yanlış olan bu yargının sonucuydu muhtemelen. "Yani Paris teklifimi ret mi ediyorsunuz?" - "Teyzem şu sıralar gitmeme karşı çıkar. Ayrıca daha sonra gitsem de, sizin eve yerleşmem tuhaf kaçmaz mı? Paris'te kuzininiz olmadığım mutlaka öğrenilir." - "Canım, biz de nişanlı sayılabileceğimizi söyleriz! Siz bunun doğru olmadığını bildikten sonra, ne sakıncası var?" Albertine'in, geceliğinin tamamen açıkta bıraktığı boynu, sağlam, yanık ve pütürlüydü. Onu, o sırada kalbimden asla koparıp atamayacağımı sandığım bir çocukluk kederini teskin etmek için annemi öpercesine masumiyetle öptüm. Albertine yanımdan ayrılıp giyinmeye gitti. Bana bağlılığı gevşemeye başlamıştı bile; ilk başta, yanımdan bir saniye olsun ayrılmayacağını söylüyordu. (Balbec'te kalırsak, hemen o akşam, tek başına Bloch'un kuzinleriyle görüşmesinden korktuğuma göre, kararının fazla uzun ömürlü olmayacağını açıkça hissediyordum.) Oysa az önce, Maineville'e uğramak istediğini, öğleden sonra tekrar beni görmeye geleceğini

söylemişti. Bir önceki akşam eve dönmediğinden, kendisine mektup gelmiş, ayrıca teyzesi merak etmiş olabilirmiş. Şöyle cevap vermiştim: "Mesele buysa, asansörcü çocuğu gönderip teyzenize burada olduğunuzu haber verebilir, mektuplarınızı da aldırabiliriz." Bana iyi davranmak isteyen, ama bağımlı hale geldiğine de canı sıkılan Albertine, alnını kırıştırmış, hemen sonra da, tatlılıkla, "Olur," deyip asansörcü çocuğu göndermişti. Albertine yanımdan ayrılalı daha bir iki dakika olmuştu ki, asansörcü çocuk hafifçe kapıyı tıklattı. Ben Albertine'le konuşurken onun Maineville'e gidip dönecek kadar zamanı olacağını düşünmemiştim. Albertine'in, teyzesine bir not yazdığını ve eğer istersem, o gün Paris'e benimle birlikte gelebileceğini haber verdi. Aslında Albertine, ileteceği bu haberi ona sözlü olarak bildirmekle hata etmişti, çünkü sabahın çok erken bir saati olmasına rağmen, otel müdürü olaydan haberdardı; çılgına dönmüş bir halde odama gelip beni soru yağmuruna tuttu: Bir şikâyetim mi varmış, gerçekten gidecek miymişim, en azından birkaç gün bekleyemez miymişim, o gün rüzgâr pek ürkekmiş (ürkütücüymüş). Albertine'in, özellikle onu koruyabilecek tek kişi olan Andree'nin olmadığı o sıralarda, Bloch'un kuzinlerinin gezintiye çıktığı saatte Balbec'te olmasını ne pahasına olursa olsun engellemek istediğimi ve Balbec'in, artık o mekânda nefes alamayan bir hastanın, yolda ölmeyi bile göze alarak, orada bir gece daha geçirmemeye karar verdiği yerlere benzediğini açıklamak istemiyordum otel müdürüne. Bu türden başka yakanlara karşı da mücadele etmek zorunda kalacaktım ayrıca; önce otelde, Marie Gineste ve Celeste Albaret'nin kıpkırmızı gözleriyle karşılaştım. (Marie'nin hıçkırıklarla kesilen gözyaşları, sel suları şiddetindeydi; daha yumuşak mizaçlı olan Celeste, ona sakin olmasını söylüyordu; ne var ki Marie, bildiği tek dizeleri: Burada aşağıda, leylaklar hepten solar'ı okuyunca, Celeste kendini tutamadı ve leylak rengi yüzü, gözyaşlarından bir örtüyle kaplandı; beni daha o akşam unuttuklarını sanıyorum.) Ardından, mahalli trende, kimseye görünmemek için aldığım bütün önlemlere rağmen, M. de Cambremer'le karşılaştım; bavullarımı görünce, beti benzi soldu, çünkü iki gün sonraki daveti için bana güveniyordu; soluk tıkanmalarımın hava değişikliğinden kaynaklandığına ve ekim ayının sağlığıma çok iyi geleceğine beni ikna etmeye çalışarak canımı sıktı, en azından gidişimi bir hafta erteleyemez miyim diye sordu; bu teklifin anlamsızlığına, belki de teklif bana acı çektirdiği için öfkelendim. M. de Cambremer vagonda benimle konuşurken, her istasyonda, Herimbald'dan, Guiscard'dan daha korkunç birisinin,

kendini davet ettirmek için yalvaran M. de Crecy'nin, veya daha da beteri, beni davet etmekte ayak direyen Mme Verdurin'in karşıma çıkmasından korkuyordum. Ama bunlar, ancak birkaç saat sonra gelecekti başıma. Henüz o noktaya gelmemiştim. Şimdilik müdürün umutsuz yakınmalarıyla karşı karşıyaydım. Fısıltıyla konuşmasına rağmen, annemi uyandırır korkusuyla onu başımdan savdım. İlk gelişimde beni perişan eden, sevgiyle dolup taşarak Mlle de Stermaria'yı düşündüğüm, Albertine'le arkadaşlarının, sahile yolu düşen göçmen kuşlar misali geçmelerini beklediğim, Albertine'i asansörcü çocukla haber gönderip çağırttıktan sonra kayıtsızca ona sahip olduğum, büyükannemin iyiliğini anladığım, sonra öldüğünü öğrendiğim o aşırı yüksek tavanlı odada yalnız kaldım; dibine sabah güneşi vurmuş bu panjurları ilk kez, denizin ilk tepelerini görmek üzere açmıştım (aynı panjurları, Albertine, öpüştüğümüzü gören olmasın diye kapattırırdı). Kendi başkalaşımlarımı, nesnelerin aynılığıyla karşılaştırarak kavrıyordum. Oysa tıpkı insanlara alışmamız gibi nesnelere de alışırız, sonra, aynı nesnelerin daha önce taşıdığı farklı anlamı, ardından, bütün anlamlarını kaybettiklerinde şahit oldukları, bugünkünden çok farklı olayları, aynı tavan altında, aynı camekânlı kitaplıklar arasında oynanan farklı sahneleri ansızın hatırladığımızda, bu farklılığın işaret ettiği gönül ve hayat değişimleri, mekânın tekliğiyle pekişen değişmez dekorun sürekliliği tarafından iyice vurgulanır.

İki üç defa, bu odanın ve kitaplıkların bulunduğu, Albertine'in pek küçük bir yer kapladığı dünyanın, belki de zihinsel bir dünya olduğu ve tek gerçeklik olduğu, anlık bir düşünce halinde aklımdan geçti; kederimse, bir romanı okurken duyduğumuz keder gibi bir şey olabilirdi, böyle bir kederi, ancak bir deli, sürekli ve kalıcı hale getirir, bütün hayatına yayabilirdi; belki de irademi birazcık kullansam, bu gerçek dünyaya ulaşabilir, kâğıttan bir çemberi yırtarcasına ıstırabımın ötesine geçerek bu dünyaya girebilir, bir romanı bitirdikten sonra, hayali kadın kahramanın ne yaptığını düşünmeyişimiz gibi, Albertine'in yaptıklarını da hiç umursamayabilirdim. Aslında, en çok âşık olduğum sevgililerim, onlara beslediğim aşkla asla çakışmamışlardır. Ben onları görebilmek, sadece benim olmalarını sağlamak için her şeyden vazgeçtiğime, bir akşam kendilerini boş yere bekleyecek olsam, hıçkırarak ağladığıma göre, bu aşk, gerçekti. Ama onlar, bu aşkın sureti olmaktan çok, aşkı doğurup doruğuna ulaştırma özelliğine sahiptiler. Onlara baktığımda, onları dinlediğimde, kendilerinde bu aşka benzeyen, bu aşkı açıklayabilecek hiçbir şey bulamazdım. Buna rağmen,

benim için tek mutluluk, onları görmek, tek üzüntü, onları beklemekti. Sanki kendileriyle hiçbir alakası olmayan bir etki gücü, doğa tarafından onlara ayrıca eklenmişti ve elektriğe benzeyen bu gücün üzerimdeki etkisi, aşkımı harekete geçirmek, yani bütün davranışlarımı yönetmek ve bütün ıstıraplarımın kaynağı olmaktı. Ama bu, söz konusu kadınların güzelliğinden, zekâsından veya iyiliğinden tamamen bağımsızdı. İnsanı çarpan bir elektrik akımı gibi aşklarım da beni çarptı; onları yaşadım, hissettim, fakat görmeyi ya da düşünmeyi asla başaramadım. Hatta bu aşklarda (aşka genellikle eşlik eden, ama onu oluşturmaya tek başına yetmeyen fiziksel hazzı bir yana bırakıyorum), kadın görüntüsünün ardında, meçhul tanrılara seslenircesine, kadına eşlik eden bu görünmez güçlere seslendiğimizi düşünme eğilimindeyim. byi niyetine muhtaç olduğumuz, somut bir haz alamadan temas kurmayı istediğimiz varlıklar, bu güçlerdir. Kadın, kendisiyle buluştuğumuzda, bizi bu tanrıçalarla ilişkiye sokar ve daha fazla bir şey yapmaz. Adak adarcasına mücevherler, seyahatler vaat etmiş, kalıp cümlelerle âşık olduğumuzu, tam tersine kalıp cümlelerle kayıtsız olduğumuzu ifade etmişizdir. Can sıkıntısına yol açmadan bir randevu daha koparabilmek için, elimizden geleni yapmışızdır. Gittiğinde, kıyafetini bile hatırlayamayacağımız, kendisine bakmamış olduğumuzu fark ettiğimiz kadın, bu gizli güçlerle donanmış olmasa, onun kendisi için bu kadar zahmete katlanır mıydık?

Görme, ne kadar yanıltıcı bir duyu! Albertine'in bedeni gibi sevilse bile, bir insan vücudu, birkaç metrelik, birkaç santimetrelik mesafede, bize uzak görünür. Ona ait olan ruh da öyledir. Ancak bir şey bu ruhun bize kıyasla yerini ansızın değiştirdiğinde, onun bizi değil, başkalarını sevdiğini bize gösterdiğinde, parçalanmış kalbimizin çarpıntılarından, o aziz varlığın, aslında birkaç adım ötemizde değil, içimizde olduğunu anlarız. Önceleri, içimizde, az çok yüzeye yakın bölgelerde yer almıştır. Ama "Bu kadın arkadaş, Mlle Vinteuil," kelimeleri, benim kendi kendime bulamayacağım sihirli bir "Açıl susam açıl" cümlesi olmuş, Albertine'i parça parça kalbimin derinliklerine sokmuştu. Albertine'in üzerine kapanan kapıyı tekrar açmak için yüz yıl uğraşsam da, açmanın bir yolunu bulamayabilirdim.

Az önce, Albertine yanımdayken, bu kelimeleri bir an duymaz olmuştum. Onu, sıkıntımı hafifletmek için, Combray'de annemi öptüğüm gibi öperken, neredeyse Albertine'in masumiyetine inanıyor, en azından, sürekli olarak ahlâksızlığına ilişkin keşfimi düşünmüyordum. Ama şimdi, yalnızken, o

kelimeler, bizimle konuşan kişi sustuğu anda duyduğumuz, kulağımızın içindeki sesler gibi, yeniden çınlıyordu. Ahlâksızlığı konusunda artık hiçbir şüphem yoktu. Doğmakta olan güneşin ışığı, etrafımdaki nesneleri değiştirerek, adeta ona kıyasla yerimi değiştirircesine, ıstırabımın tekrar, daha acımasız biçimde bilincine varmama yol açtı. Bu kadar güzel, aynı zamanda bu kadar sancılı bir günün doğuşunu hiç görmemiştim daha önce. Güneşin aydınlatacağı, daha bir gün öncesine kadar, bende sadece gidip onları görmek için şiddetli bir arzu uyandıracak olan, şimdi kayıtsız kaldığım nice manzarayı düşününce, hıçkırıklarımı bastıramadım; tam o sırada, altından bir yumurtaya benzeyen güneş, otomatik bir şekilde sunulan bir adak misali, adeta hayatımın sonuna kadar her sabah, her türlü hazzı feda edeceğim kanlı kurban törenini, her gün şafakta, günlük kederimin, kanayan yaramın tazelenmesinin ciddiyetle kutlanmasını simgelercesine, yoğunlukta meydana gelen bir değişimin, pıhtılaşma ânında yol açacağı denge bozulmasıyla harekete geçmişçesine, resimlerdeki gibi iğne iğne alevlerle, bir süredir arkasında, kıpır kıpır, sahneye çıkıp ileri atılmayı beklediği hissedilen perdeyi tek sıçrayışta yırtarak içeri girdi ve perdenin esrarengiz, donuk bordosunu bir ışık seline boğdu. Kendi ağlayışımı duydum. Ama o anda, kapı hiç beklenmedik şekilde açıldı ve kalbim çarparak, karşımda büyükannemi görür gibi oldum; daha önce de böyle hayaletler görmüştüm, ama sadece uykumda. Yani bütün bunlar, bir rüyadan mı ibaretti? Ne yazık ki tamamen uyanıktım. "Zavallı büyükannene benzettin beni," dedi annem –gelen oydu– adeta korkumu yatıştırmak ister gibi tatlılıkla, cilve nedir bilmeyen, mütevazı bir gurur tebessümüyle bu benzerliği itiraf ederek. Dağınık saçları, endişeli gözlerinin, çökmüş yanaklarının çevresine kıvrımlar halinde dökülmüş, saklanmaya çalışılmamış beyaz saç tutamları, üzerindeki büyükannemin sabahlığı, bir an annemi tanımama engel olmuş, uykuda mı olduğumu, yoksa büyükannemin mi dirildiğini anlayamamıştım. Annem zaten uzun süredir, benim çocukluğumda tanıdığım genç ve güleryüzlü annemden çok, büyükanneme benziyordu. Ama bu benzerliği ne zamandır düşünmemiştim. Aynı şekilde, uzun bir süre kitap okumaya daldığımızda, vaktin geçtiğini fark etmeyiz ve ansızın, bir gün önce aynı saatte gördüğümüz güneşin, aynı renk uyumlarını, aynı dengeleri yaratarak batmaya hazırlandığını görürüz. Annem bana yanıldığımı gülümseyerek söyledi, çünkü annesine bu kadar benzemek, onun için güzel bir duyguydu. "Uykumda birinin ağladığını duyar gibi oldum, onun için geldim," dedi. "Ağlama sesine uyandım. Ama

sen niye yatmadın? Gözlerin de yaşlı. Ne oldu?" Annemin başını ellerimin arasına aldım. "Anne, beni pek değişken bulmandan korkuyorum. Ama önce şunu söyleyeyim: Dün Albertine'den pek hoş sözlerle bahsetmedim sana, ona karşı haksızlık ettim." - "Canım, ne önemi var?" dedi annem, sonra doğan güneşi görüp annesini düşünerek hüzünlü hüzünlü gülümsedi ve büyükannemin, benim hiç seyretmediğime üzüldüğü bu görüntüyü kaçırmayayım diye pencereyi işaret etti. Ama ben, annemin gösterdiği Balbec sahilinin, denizin ve güneş doğuşunun ardında, annemin gözünden kaçmayan bir acı içinde kıvranarak, şişko bir kedi gibi dertop olmuş, pespembe, muzip burunlu Albertine'in, Mlle Vinteuil'ün arkadaşının yerini aldığı ve şehvetli kahkahalar atarak, "Aman, görürlerse görsünler, daha iyi olur. Ben mi cesaret edemeyeceğim bu ihtiyar maymuna tükürmeye?" dediği, Montjouvain'deki odayı görüyordum. Pencereden görünen ve bir yansıma gibi diğerinin üstüne binmiş, donuk bir perdeden başka bir şey olmayan manzaranın ardında ben, işte bu sahneyi görüyordum. Penceredeki görüntünün kendisi de, resimdeki bir manzara gibi, neredeyse gerçekdışıydı. Karşımızda, Parville falezinin yaptığı çıkıntıda, yüzük oyunu oynadığımız orman, bir yamaç halinde denize kadar iniyor, Albertine'le birçok akşamüzeri biraz uzanmaya gittiğimizde, batan güneşi görüp kalktığımız saatteki gibi, altın yaldıza boyanmış suyun cilasının altında, yapraklarını bir tablo gibi sergiliyordu. Şafaktan kalma sedef artıklarıyla dolu suların üzerinde, pembe ve mavi kırpıntılar halinde hâlâ sürüklenen gece sislerinin karmaşasında, gemiler, yelkenlerini ve cıvadralarının ucunu, akşam dönüş saatindeki gibi sarıya boyayan eğik ışınlara gülümseyerek geçiyorlardı; bu hayali, buz gibi ve ıssız sahne, gün batımının çağrışımıydı sadece, ama bu gün batımı, akşamki gibi, öncesinde görmeye alıştığım gündüz saatleri silsilesine dayanmıyordu, kopuktu, bir ekti, silmeyi, örtmeyi, gizlemeyi başaramadığı o korkunç Montjouvain görüntüsünden de daha dayanıksızdı –hatıranın ve hayalin şiirsel ve boş bir görüntüsüydü. "Canım," dedi annem, "sen onun hakkında kötü bir şey söylemedin ki, ondan biraz sıkıldığını, onunla evlenme fikrinden vazgeçtiğine memnun olduğunu söyledin sadece. Böyle ağlamanı gerektirecek bir şey değil ki bu. Annenin bugün yola çıkacağını ve koca kurdunu bu halde bırakırsa, çok üzüleceğini düşün. Üstelik seni teselli etmeye de vaktim yok yavrucuğum. Eşyalarım hazır olmasına hazır, ama insan yola çıkacağı gün vakit hep dardır." - "Mesele bu değil." Sonra da, geleceği hesaplayıp, irademi iyice tartıp, Albertine'in Mlle Vinteuil'ün arkadaşına bu kadar uzun zamandır

beslediği böyle bir sevginin masum olamayacağını, Albertine'in bir eğitimden geçtiğini, zaten, bütün hareketlerinden de anlaşıldığı gibi, endişelerimle defalarca saptadığım, muhtemelen hiç vazgeçmemiş olduğu (belki benim olmadığım bir andan yararlanarak o esnada bile kendini bıraktığı) ahlâksızlığa eğilimli doğmuş olduğunu anlayarak, konuşmaya başladım; annemi ne kadar üzdüğümü bile bile, bana göstermediği, sadece, beni üzmekle acı vermek arasında bocalarken büründüğü ciddi, kaygılı tavrının, ilk kez Combray'de, geceyi yanımda geçirmeye karar verdiğinde şahit olduğum ifadesinin, o esnada, büyükannemin, konyak içmeme izin verdiğindeki tavrına inanılmaz derecede benzeyen havasının ele verdiği üzüntüsünü göre göre, şu sözleri söyledim: "Söyleyeceklerimin seni ne kadar üzeceğini biliyorum. Her şeyden önce, senin isteğini yerine getirip burada kalmak yerine, seninle birlikte ben de döneceğim. Ama bu daha hiçbir şey değil. Burada kendimi iyi hissetmiyorum, dönmeyi tercih ediyorum. Lütfen beni dinle ve fazla üzülme. Mesele şu: Ben yanılmışım, dün seni hiçbir kötü niyetim olmadığı halde aldatmış oldum; bütün gece düşündüm. Derhal karara bağlayalım istiyorum, çünkü şimdi her şeyi anlamış durumdayım, bir daha değişmeyeceğim ve aksi takdirde yaşayamayacağım: Albertine'le mutlaka evlenmem gerekiyor."

Dipnotlar

[1] Peygamber Daniel'in, Babil'in çöküşünü önceden haber verişine ipucu olan kelimeler. Mene: Sayılmış; Tekel: Tartılmış; Ufarsin: Ve bölükler (Daniel 5:25-28).

[2] Maurice Paleologue (1859-1944), son Bizans imparatorlarından II. Manuel Palaiologos'un soyundandı.

[3] Pomme: Elma.

[4] "Ekmek ve sirk gösterileri": Latin şairi Iuvenalis'in, bedava buğday dağıtımı ve sirk oyunlarından başka şeyle ilgilenmeyen Romalılara yönelik küçümseyici sözleri (Taşlamalar, X, 81).

[5] Fazlasıyla esmer, çirkinliği, aptallığı ve birtakım davranış bozuklukları yüzünden, sosyeteden değilse bile bazı seçkin yakın dostluklardan dışlanmış bir düşes geçti yakınımızdan. "Aa!" diye fısıldadı Mme de Guermantes, bir uzmanın, sahte bir mücevher gösterildiğindeki şaşmaz ve uyanık bakışıyla. "Buraya kabul ediyorlar bunu demek!" Sırf bu adeta kokuşmuş, yüzü siyah kıllı benlerle kaplı hanımın görüntüsüne dayanarak, Mme de Guermantes bu davete düşük bir değer biçiyordu. Birlikte büyüdüğü bu hanımla bütün ilişkisini kesmişti; selamına, son derece soğuk bir baş hareketiyle karşılık verdi. "Marie-Gilbert'in bizi bu ayaktakımıyla birlikte davet etmesine bir anlam veremiyorum," dedi bana dönerek, özür diler gibi. "Her çeşit insan var burada. Melanie Pourtales, davetlerini çok daha iyi düzenlerdi. Canı isterse Kutsal Sinod'u da, Oratoryenleri de davet edebilirdi, ama hiç değilse o günlerde bizi çağırmazdı."

[6] "Birinden yola çıkarak hepsini tanımayı öğren." (Vergilius, Aeneis, II, 65)

[7] İtalyancada mezarlık. Pisa'daki Camposanto, Ölümün Zaferi gibi fresklerle donatılmış galerilerle çevrilidir.

[8] Suave mari magno: tatlıdır, engin denizin üstünde... Lucretius'un, Evrenin Yapısı adlı eserinde, büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olan

kişilerle birlikte bulunmamanın mutluluğunu anlatan bölümün ilk kelimeleri.

[9] Memento quia pulvis: Toz olduğunu hatırla (Küllenme Çarşambası'nda rahibin, müminlerin alnına kül sürerken söylediği ilk sözler)

[10] Saint-Euverte isminden yola çıkarak, saint: kutsal, verte: açık saçık.

[11] Verte: Yeşil.

[12] Charles bekliyor. (Okunuşu: şarlatan)

[13] Fransızca metinde Françoise'ın yanlışlıkla estoppeuse dediği, örücü anlamındaki stoppeuse, stopper, fiilinden türemiştir ve bu fiilin de eski Fransızcadaki şekli estoper'dir.

[14] Okunuşu: Fenlon.

[15] Amca, dayı. (Okunuşu: onkl)

[16] Okunuşu: Üzes.

[17] Fransızca nektar: Nectar.

[18] Şehrazad ve Dünyazad'ın Galland çevirisindeki yazımları

[19] Celeste: Göksel.

[20] Latincede sürü.

[21] "Bu türden herkesi."

[22] Nadasa bırakılmış toprak.

[23] Çorak, bataklık toprak.

[24] Merde: Dışkı.

[25] "Benimle birlikte ne büyük bir sanatçı ölüyor!" Suetonius'a göre (Neron, 44), Neron'un ölmeden önceki son sözleri.

[26] Cancan: Dedikodu.

[27] Chanter: Ötmek; Pie: saksağan.

[28] Reine: Kraliçe.

[29] Pont: Köprü; Couleuvre: Karayılan.

[30] Selve: Selva.

[31] Bu cümlede geçen Fransızca kelimelerin Türkçe karşılıkları sırasıyla şöyledir: Bouleau: Kayın ağacı; Aulne: Kızılağaç; Buis: Şimşir; Aubier: Ağaçların kabuk altı tabakası; Chou: Lahana; Pommier: Elma ağacı.

[32] 1884-1896 arasında Odeon Tiyatrosu müdürü.

[33] Chene: Meşe.

[34] If: Porsuk ağacı

[35] Lavabo.

[36] Lapınak.

[37] Orman.

[38] Denizaşırı.

[39] Karadaki.

[40] Fransızcası: l'edit de Nantes. İngilizcedeki lady ile Fransızcadaki l'edit'nin okunuşlarında ses benzerliği vardır.

[41] Fransızcası marais.

[42] Fransızcası: Watteau a vapeur. Ses benzerliğiyle "buharlı gemi" anlamına gelen bateau a vapeur'ü çağrıştırır.

[43] Passer: Geçmek; Avant: Öne, önden.

[44] Horatius'un birinci Od'unun başı: "Maecenas, hükümdar ataların torunu."

[45] İki kişiyle oynanan bir iskambil oyunu.

[46] Fransızcası: C'est egal.

[47] Arracher: Sökmek; Pel (eski Fr.): Kazık.

[48] Fransızcada çok şanslı anlamında 'boynuzlu şansı' kullanılır.

[49] Güzel bir espri yaptın

[50] Okunuşu: Sen-Lu.

[51] Okunuşu: Sen-Lup.

[52] Kelime anlamı: İyi Hıristiyan.

[53] Her zaman savaşta değil.

[54] Çalışmadan hiçbir şey elde edilmez

[55] Fransızcada, "sıkıntılı dakikalar" anlamında bir deyim

[56] Kendini bil.

[57] Umudum.

[58] Umutları boşa çıkarmayacak.

[59] Kuleler zambakları taşır.

[60] Nihayet, gökyüzüne aittir.

[61] Umduğum, ölümlü değil.

[62] Atalar ve silahlarla.

[63] Bir tek kişiden yayılan böyle bir parıltı.

[64] O (Tanrı), insana, gökyüzüne çevrili bir çehre verdi.

[65] Koruk suyu.

[66] Saylor ile "zamanı bilirim" anlamına gelen "(Je) sais l'heure" arasında ses benzerliği vardır.

[67] In medio stat virtus: Fazilet orta noktadadır.

[68] Çiçek.

[69] Öküz.

[70] Orgueilleuse: Gururlu.

[71] Maure: Mağripli.

[72] Erkek, adam.

[73] Fransız ulusal askeri akademisinin adı.

[74] Kimi askeri tarikatlara bağışlanan fief.

[75] Tapınak.

[76] Süvari birliği.

[77] Manastır kilisesi.

[78] Büyük manastır

[79] Manastır.

[80] Kilise.

[81] Éveque: Piskopos.

[82] Abbé: Başrahip

[83] Şövalyelik.

[84] Beyaz Cüppeliler adlı tarikat mensupları.

[85] Yahudi sokağı.

[86] Yunanca veda sözü.